ספר
מפענח תעלומות

והוא

ישוב תמיהות בתורה
שבכתב ובעל פה
וגילוי מקורות ובירורים
בדינים ומנהגים וענינים שונים
בכל מקצועות התורה
שהושבו לשואלים מכל קצוי תבל
על ידי מערכת "לדופקי בתשובה"

פעיה"ק ירושלים ת"ו
שנת הפותח שער ומפענח תעלומות לדופקי בתשובה
[ה' תשע"ח לפ"נ]

לעילוי נשמות

חנה בלומא בת וועלוול
נלב"ע כ"ט תשרי תשמ"ט

רייזל בת בערל
נלב"ע ט"ו תמוז תשנ"ז

חנא בן ניסן
נלב"ע כ"ט סיון תשכ"א

יששכר בן חנא
נלב"ע כ' אלול תשע"ד

נעמי בת יצחק יעקב הכהן
נלב"ע כ' אדר תשע"ז

פייגע בת יצחק יעקב הכהן
נלב"ע ד' אייר תשל"ח

צפורה בת הרב יוסף אהרן
נלב"ע ט"ו סיון תשמ"ט

חיה חוה בת
הרב חיים ברוך
נלב"ע י"ג טבת תש"ס

מילי בת חנא

גבריאל אבהרם יעקב בן
יבלחט"א שלמה משה
נלב"ע כ"ט סיון תשנ"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

עיצוב ועימוד: פומרנץ 053-3161675

מכתבי ברכה למערכת המוציאים לאור
[שניתנו לחלק הראשון]

נכנסנו אל הקודש פנימה
למרן הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א
והראינו והשארנו לו את ספרינו לעיון .
ואמר לבנו שיכתוב
"שזה ספר יפה מאוד"

זכינו בס"ד גדולה לקבל מכתב ברכה וחיזוק [אולי האחרון שנכתב] מראש ישיבת מיר זצ"ל כשבוע לפני הסתלקותו.

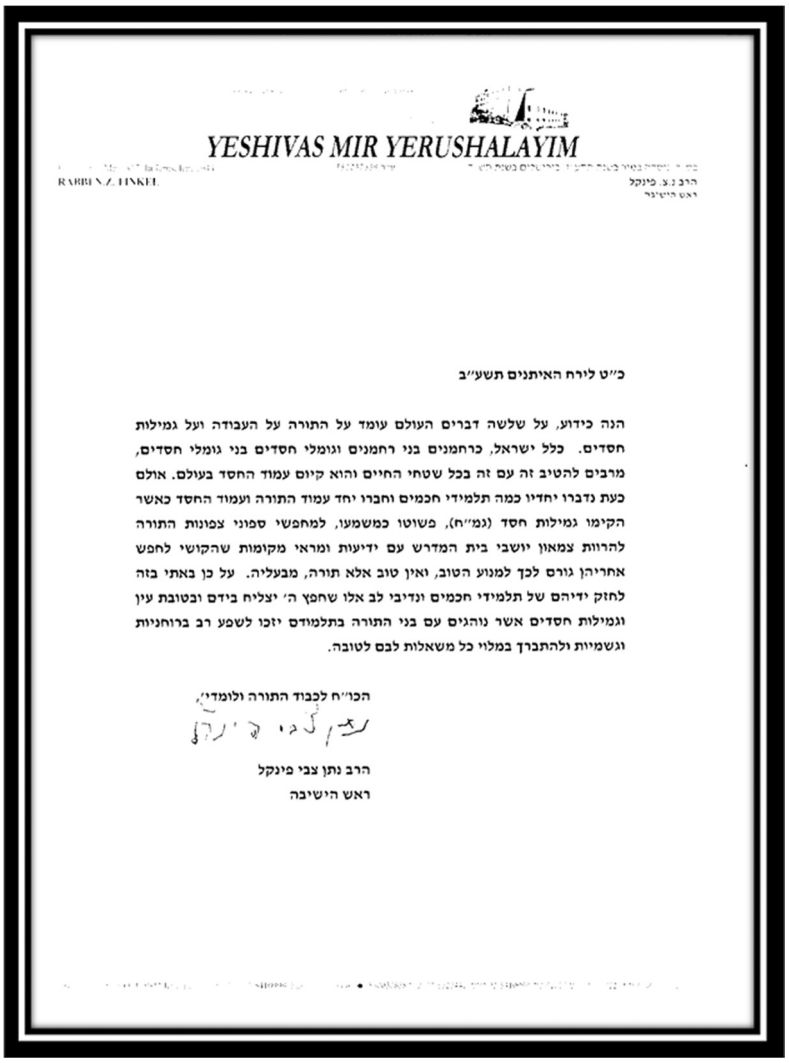

YESHIVAS MIR YERUSHALAYIM

RABBI N.Z. FINKEL

הרב נ.צ. פינקל
ראש הישיבה

כ"ט לירח האיתנים תשע"ב

הנה כידוע, על שלשה דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים. כלל ישראל, כרחמנים בני רחמנים וגומלי חסדים בני גומלי חסדים, מרבים להטיב זה עם זה בכל שטחי החיים והוא קיום עמוד החסד בעולם. אולם כעת נדברו יחדיו כמה תלמידי חכמים וחברו יחד עמוד התורה ועמוד החסד כאשר הקימו גמילות חסד (גמ"ח), פשוטו כמשמעו, למחפשי ספוני צפונות התורה להרוות צמאון יושבי בית המדרש עם ידיעות ומראי מקומות שהקושי לחפש אחריהן גורם לכך למנוע הטוב, ואין טוב אלא תורה, מבעליה. על כן באתי בזה לחזק ידיהם של תלמידי חכמים ונדיבי לב אלו שחפץ ה' יצליח בידם ובטובת עין וגמילות חסדים אשר נוהגים עם בני התורה בתלמודם יזכו לשפע רב ברוחניות וגשמיות ולהתברך במלוי כל משאלות לבם לטובה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיו,

הרב נתן צבי פינקל
ראש הישיבה

מכתב ברכה מהרב הגאון הגדול ר' יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת כף החיים

בס"ד כ"א שבט תשע"ב

מכתב ברכה

נתתי שמחה בלבי בראותי אור יקרות אוצר כלי חמדה
ספר "לדופקי בתשובה" שבו נקבצו ובאו תשובות לכל שואל
במקצועות התורה, הן במילי דשמעתתא והן במילי דאגדה,
ודבר גדול ונכון עשו מערכת לדופקי בתשובה, שהקימו כתובת
לכל שואל להשיבו דבר דבור על אפניו, ועונים ומשיבים
לכל השואלים תשובות נכונות כאשר מצאה ידם בס"ד,
ולתועלת הלומדים והמעיינים מוציאים כעת הספר הנ"ל
ואיישר חילם לאורייתא.

אחתום בברכה נאמנה שחפץ ה' בידם יצליח
להגדיל תורה ולהאדירה, ישוטטו רבים ותרבה הדעת
וימצאו הדברים חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם
ויעשו פרי לטובה, אמן.

כעתירת המברך בכל לב
בברכת התורה

יעקב חיים סופר

בשורה משמחת

למחפשי ספוני צפונות התורה

גמ"ח פתרונות ליושבי בית המדרש

נשארתם בקושיא, חסר לכם מראה מקום, נעלם

מעיניכם פתרון הענין במקומות עלומים ונידחים

במרחבי ים החכמה;

מערכת לדופקי בתשובה תשמח לסייע ללומדי התורה

בעזרת צוות ת"ח, אוצרות ספרים ומאגרים וכדומה.

וכן אם יש לכם שאלה בפשט, בהבנה, קושיא בש"ס, בתנ"ך,

בהלכה, בדקדוק, בקבלה, בקידוש החודש וכו'.

או צורך במ"מ בכל מקצועות התורה.

את השאלות אפשר לשלוח:

למשפחת מרגלית רח' תורה מציון 9 ירושלים

או למייל: 052769@gmail.com

או לפקס מס': 153-2-5879073

ולציין עבור מערכת לדופקי בתשובה

בס"ד

אקדמות מילין

יתברך המאציל ויתעלה הבורא יוצר היצירה ועושה המעשה, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. כתב הרמב"ם במאמר קידוש ה', וממה שראוי שתדעו, שהאדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור מה שרצונו לומר פעם ושנים, וישנה אותה היטב ואח"כ ידבר. ואולם מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר, ראוי לו שיחזירנה אלף פעמים, אולי יתכן זה וכו' עכ"ל. ובספר פניני רבנו האבי עזרי [עמ' קנ"ב] כתב שאמר לו בעל הקהלות יעקב זי"ע, שהנה בדברי הרמב"ם האלו הלא כמעט יש נעילת דלת בפני מחברים מלהדפיס ספרים. אלא שבהקדמת מרן האבי עזרי לחלק נזיקין [מהדורא קמא] כתב ההיתר בזה וז"ל שם - והיה מן הראוי שלא לגשת אל המלאכה ולשום יד לפה. אכן רוח היא באנוש, ואין בכוחינו לחזור אלף פעמים, ואם באנו לדקדק כל כך אין אנו מספיקים. ובימינו עת לעשות לה' היא כי רבה העזובה ובשעת המכניסין פזר, ופרש"י בברכות דף ס"ג ע"א פזר אתה לשנות לתלמידים וע"ז נאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך כמבואר שם בגמ' עכ"ל. ונוסיף מה שכתב הרמב"ן בהקדמתו לספר המלחמות על סדר מועד ואחרי הודות את השם וכו', אומר כי התנצלותי על החבור הזה מבואר משני פנים האחד מצד החיוב המוטל עלינו לחפש בעניני התורה והמצות ולהוציא לאור תעלומות מצפונים ושאין אנחנו רשאין להתעצל בידיעתה ולהתרשל בלימודה ולא לירוא אדם בהוראותיה ומשפטיה כמו שכתוב לא תגורו מפני איש וכאשר בא באור הכתוב הזה ויתר הכתובים הדומים לו בדברי חכמי ישראל זכרונם לברכה. והשני כי אין הספר הזה ברוב דבריו מחדש דברים שלא נאמרו עד היותו כדי שיהא ברצון אדם לתלותו בנו לאומץ לב או למסורות מחשבה רק הוא מבאר דברי הקודמים ושוממות ראשונים יקומם מן האנשים שהם עמודים לתלמוד התורה ומכונות לחדריה וחלונות לסתריה אשר הם ראוים להקרא מלאכי אלקים וכו' עכ"ל.

והנה בחסדי שמים נשאר לנו שריד ופליט אחרי שהקב"ה הצמיח בנס ופלא מתוך שרופי הכבשנים והאודים העשנים רבבות לומדי תורה. אך דא עקא דאין יד כל בן תורה יכולה למשמש ולחפש, חיפוש אחר חיפוש ובדיקה אחר בדיקה, **לפענח תעלומות** תורתנו הקדושה ומכמניה. ובזה באנו לנסות ולהועיל, וכמש"כ בספר פלא יועץ [בערך אסיפה] בכל דור ודור כל תלמיד חכם אשר חננו ה' דעת וספרים הרבה, ישתדל להועיל לרבים ויעשו אסיפות כיד ה' הטובה עליו.

ולכך קמה בס"ד מערכת "לדופקי בתשובה", ע"מ לסייע ללומדי התורה ולהשיב לכל פונה ומבקש, שנשאר בקושיא, או שחסר לו מראה מקום, או נעלם מעיניו פתרון ענין

מסוים במקומות עלומים ונידחים בכל עניני מקצועות התורה. ובסייעתא דשמיא זכינו לענות ולסייע לאלפי שואלים שפנו אלינו בשנים האחרונות מכל קצוי תבל. [ונבקש סליחת כל מי שלא נענה על ידינו, שהי' זה רק מחמת ריבוי השואלים או מניעות ועיכובים אחרים]. וזכות הרבים עמדה לנו למצוא חידושים, ולדלות ממצולות ים פנינים רבות ומרגליות מאירות, וכן **לפענח תעלומות החכמה** אשר רבות בשנים היו נעלמות כאשר תחזינה עיני הקורא. ומאחר שהרבה מן השאלות היו בהם תועלת לרבים, הוצאנו לאור את הספר **לדופקי בתשובה** ח"א בכמה מהדורות, ונתקבל בס"ד ברצון ובשמחה ע"י ציבור אוהבי התורה.

והיות ונתקבץ אצלינו בס"ד עוד קרוב לאלף תשובות חשובות ומעניינות, ראינו לנכון להוציאם לאור בחלק שני אשר "**מפענח תעלומות**" יקרא, וכמעשנו בראשון כך מעשנו בשני.

וכבר מילתנו אמורה, דאין לסמוך כלל להלכה על הדברים המובאים בספרנו זה דלא לכך היתה כונתנו, אלא רק למסור וליתן דעות ומקורות כמות שהן ביד השואל והמעיין. ובקשתנו שטוחה לפני כל לומד ומעיין בספר זה, כי אמנם עמלנו בו, אך שגיאות מי יבין. וכן ודאי ישנם עוד הרבה הערות והארות ומראה מקומות על ענינים אלו, וביחוד על שאלות שלא מצאנו להם מענה, דלכך הדפסנום כדי שישיבונו אלו החכמים יודעי תשובה. ועל כן נבקש מכל מי שיש לו הערה או הוספה או תיקון. לכתוב ולהעיר לנו ושכרו כפול מן השמים. וכמובן כל מי שיש לו שאלה, מערכת "לדופקי בתשובה" מוכנה לנסות לעזור לו בס"ד כפי יכולתה.

וכאן המקום להודות ולהלל לכל אלו שהשקיעו בכרך חדש זה מזמנם ומחכמתם ובעצתם כדי שיצא מן הכח אל הפועל ברוב פאר והדר, ובפרט לר' חיים צ'ייט ולר' י. ד. ב. נ"י, וכן לכל המסייעים והעוזרים למערכת בעבודת הקודש, איש איש בשמו הטוב יבורך, ויתברכו מפי עליון, וזכות זיכוי הרבים תעמוד להם לעד ולעולמי עולמים.

ואחר שכוונתנו להועיל, ולעשות טוב להשיב ולחפש לכל דורש ומבקש, ורחמנא לבא בעי, נישא כפינו לשמים ונודה על העבר, ונשפוך תחינה וזעקה שהוא בחסדו ימשכנו בעבותות אהבתו. כי כך כונתנו. להפיץ תורתו וממנו נשאל העזר והרצון להורות לרבים בדרך שהתחיל להדריכנו בה בתורתו הקדושה. ולהמשיך במפעל תורה וחסד זה של **לדופקי בתשובה**.

(המעוניין לקנות ספר **לדופקי בתשובה-ח"א**, נא לפנות למשפחת מרגלית תורה מציון 9 ירושלים או במייל 052769@gmail.com או בפקס: 153-2-5879073)

תוכן העניינים

תורה
חומש בראשית

פרשת בראשית

א, א. מקור דיש ס' ריבוא פירושים לתורה. . . . . א
א, א. מקור שכל המצוות מרומזים במילת בראשית. . . . . א
א, י"ב. ביאור הטעם שלא נאמר כי טוב בשני משום שרוב העולם אובדין במים. . . . . ב
א, י"ד. באיזה יום נבראת הרוח? . . . . . ב
ג, ב. בענין ויכוח חוה והנחש. . . . . ב
ג, ו. מדוע נענשו הדגים במיתה בחטא אדה"ר? . . . . . ג
ג, ז. מקור לחז"ל "למיחזי שטותא דהאי עלמא". . . . . ד
ג, י"א. מדוע לא למד רש"י הכלל דה' לשון תימה מפסוק המן העץ? . . . . . ה
ד, א. סתירה לדברי מדרש "דלא שמשה שום בריה קודם אדה"ר". . . . . ה
ד, א. שמות נשי [תאומות] קין והבל. . . . . ו
ד, ד. האם כל מקום שכתוב בתורה בנים כולל גם את הבנות? . . . . . ו
ד, ד. היאך הקריבו הבל ונח קרבנות והא בעינן מן המותר בפיך? . . . . . ו
ה, ל"ב. באור בהא דלא רצה נח להוליד כדי לא להטריח. . . . . ז

פרשת נח

ו, ג. מקור לברך את חבירו עד מאה ועשרים שנה. . . . . ח
ו, כ"א. היכן היה מאוכסן האוכל בתיבת נח? . . . . . ח
ז, ב. האם בתיבת נח היו בהמות בעלי מומין? . . . . . ט
ז, כ"א. מספר האנשים בדור המבול. . . . . ט
ז, כ"ב. מקור דהנשמה יוצאת דרך האף. . . . . ט
ז, כ"ג. מקור דנח נענש מהארי משום שנתעצל ליכנס לתיבה. . . . . ט
ח, כ"ב. האם קודם המבול היה שינוי תקופות? . . . . . י
ט, ט. מדוע לא דאג נח שהקב"ה יפר שבועתו? . . . . . י
ט, כ"ד. מקור דחם בא על אשת אביו בתיבה ונולד כנען בתיבה. . . . . יא
ט, כ"ח. לפי חשבון הפסוקים היה נח בן 951 ואילו בקרא כתיב 950. . . . . יא

פרשת לך לך

י"ב, ה. מקור לשמות הערים שעבר בהם אברהם מחרן לא"י. . . . . יב
י"ב, י"א. מקור למדרש שהאמהות היו עקרות כדי שלא יתכחש יפים והביאור בזה. . . . . יג

פרשת וירא

י"ט, י. ביאור בשליחות המלאכים דאין מלאך עושה ב' שליחויות. . . . . יג
כ"א, ב. באיזה יום בשנה נתעברה שרה אימנו? . . . . . יד
כ"א, ז. כיצד פירש רש"י דהניקה שרה בסעודה הא נכתב רק לאחר מכן? . . . . . יד
כ"א, י. כיצד גירש אברהם את שרה או את הגר בגט הרי לא היו לאברהם עדים כשרים? . . . . . טו
כ"ב, ג. "ויקח את שני נעריו", כיצד והלא שלחם אברהם? . . . . . טז
כ"ב, י"ג. האם לאיל יצחק היה דין תמורה? . . . . . טז

פרשת חיי שרה

כ"ג, ט"ז. מדוע והיכן נקרא עפרון רשע? . . . . . יז
כ"ד, י. סתירה במהרש"א האם אברהם נשא הגר קודם שנשתחררה או אח"כ. . . . . יז
כ"ד, ס"ה. מדוע אמר אליעזר על יצחק אדוני ולא בן אדוני? . . . . . יט

כ"ה, ח. האם עשה עשיו תשובה? ..... יט

פרשת תולדות

כ"ז, ל"ה. "בא אחיך במרמה", מדוע אין בדברי יצחק לשון הרע? ..... כ

פרשת ויצא

כ"ח, י"א. אבן שתיה ממנו נשתת העולם כיצד היתה מאבני יעקב? ..... כ
כ"ט, י"ז. כיצד דחה האבן עזרא פי' הגמ' שעיני לאה רכות פי' ארוכות? ..... כא
כ"ט, י"ז. מקור דלאה ע"י תפילתה גרמה שעשו ימכור הבכורה ליעקב. ..... כא
כ"ט, כ"ה. מה הן הסימנים שמסר יעקב לרחל? ..... כא
ל, כ"ז. כיצד מוכיח רש"י דלא היו ללבן בנים דשמא קטנים היו? ..... כב
ל"א, י. סתירה בתרגום על מילת עתודים. ..... כג

פרשת וישלח

ל"ב, י"א. מקור דיעקב היה ממלא שמן במקלו ולומד לאורו כל י"ד שנה. ..... כג
ל"ב, כ"ג. האם בלהה וזלפה היו נשים או פילגשים? ..... כד
ל"ד, א. מקור דברי החת"ס דדינה יצאה לשכם ללקט הניצוצות. ..... כד
ל"ד, כ"ה. מקור דכאב מילה ביום ג' הוא רק לגדולים כבאנשי שכם. ..... כה
ל"ה, ב. האם יעקב פרש מנשיו אחר מות רחל? ..... כה

פרשת וישב

ל"ז, י"ט. ביאור הפיסוק ע"פ הטעמים על הפסוק "בעל החלומות הלזה בא". ..... כו
ל"ז, כ"ב. האם ראובן נחשב ג"כ מעשרה הרוגי מלכות? ..... כו
ל"ז, כ"ד. שיעור עומק בורו של יוסף. ..... כז
ל"ח, י"ח. כיצד מטה משה היה בריח התיכון והא הוא אתנן זונה? ..... כז
ל"ח, כ"ד. כיצד יבם יהודה את תמר והלא מלך אינו מייבם? ..... כז
ל"ח, כ"ה. מדוע לא גילתה תמר את האמת והא יהודה היה רודף? ..... כח

פרשת מקץ

מ"א, א. מדוע אין דגש במילת "היאר" הרי קדם לה ה' הידיעה? ..... ל
מ"א, מ"ו. מדוע פעמים נקרא פרעה ופעמים מלך מצרים? ..... ל

פרשת ויגש

מ"ו, כ"א. כיצד נולדו בני בנימין והא איתא בזוהר שלא שימש כל ימי אבל יעקב? .... ל
מ"ו, כ"ט. האם יש מקור דהיה לארץ גושן דין של א"י? ..... לא

חומש שמות

פרשת שמות

א, ו. מתי נפטר יוסף הצדיק? ..... לב
א, ו. כיצד התחיל השעבוד, הא עדיין לא מתה סרח בת אשר ועוד כמה אנשים מאותו הדור? ..... לב
ב, א. כיצד נולדו אלדד ומידד כשפירש עמרם, הלא כולם פרשו מנשותיהן? ..... לג
ב, י"ב. באיזה שם הרג משה את המצרי? ..... לג
ב, י"ט. כיצד לבש משה לבוש מצרי, והא לא שינו את לבושם? ..... לד
ד, ב. מה היה חקוק על מטה משה? ..... לד
ד, י"ט. מדוע נתבע משה על המילה והלא היה עוסק במצוה? ..... לד

פרשת וארא

ז, י"ד. מקור דהמכות היו קודם רגע אחד על ישראל. ..... לה

ז, י"ט. מדוע כ' רש"י לשון השלכה והא כתיב ותשם? ..... לה
ז, כ"ה. בדברי רש"י שהיה כל מכה רביע חדש וכו' וקשה דא"כ משפט המצרים רק י"א חודש. ..... לו
ז, כ"ז. סתירת המדרשים ע"י איזה מכה הוכרע הגבול בין מצרים לכוש. ..... לו
ט, ט. בענין מכת שחין. ..... לז

פרשת בא

י, ד. מקור דמשה ידע שיהא מכת ארבה כיון שהברד לא כילה הכל. ..... לז
י"ב, ט"ו. פירוש חילוקי לשונות בתרגום אונקלוס למילים "תשביתו" ו"שבת". ..... לח
י"ב, ל"ז. מהו הניקוד ,הגברים "לבד" מטף, בפתח או קמץ? ..... לח

פרשת בשלח

י"ג, י"ח. ביאור המדרש ויסב אלקים מכאן שלא יאכל אדם בערב פסח. ..... לט
י"ג י"ט. מדוע לא למד אחיתופל דמותר למחוק שם השם ממשה בעצמות יוסף? ..... לט
י"ד, ג. "סגר עליהם המדבר" מכאן שפרעה הקיף את מצרים בכשפים שלא יצא שום עבד, וקשה א"כ כיצד יצאו בני אפרים קודם הזמן? ..... מ
י"ד, ה. מדוע שינה הכתוב ממלך מצרים לפרעה? ..... מא
י"ד, י"ט. סתירה בפסוקים אי ה' הלך בעמוד הענן או מלאך. ..... מא
י"ד, כ"ט. מקור דלדתן ואבירם היה קריעת ים סוף פרטית. ..... מב
ט"ו, י"א. מקור שהאות כ' במי כמוך רפויה כיון דהיו מים בגרונו של פרעה. ..... מב
ט"ו, כ"ו. בביאור והגירסא בדברי רש"י איזון מצוות. ..... מג
ט"ז, ד. האם השליו היה ג"כ פי שנים כמו במן? ..... מג

פרשת יתרו

י"ח, ב. בדברי הבעה"ט דמשה היה מלך כשגירש את ציפורה, והלא מלך רק אחר יציאת מצרים. ..... מד
י"ט, ד'. מקור דפסח מצרים הקריבו עם ישראל בהר הבית. ..... מו
י"ט, י"א. אי משרע"ה נתרפא מכבדות פיו במעמד הר סיני. ..... מו
כ, י"ג. מקור בזוהר מדוע אין פיסקא בין לא תרצח ללא תגנוב. ..... מו

פרשת משפטים

כ"א, י. האם תכשיטים הם בכלל בגדים? ..... מו

פרשת תרומה

כ"ה, ב. מה הקשר בין ויקחו לי תרומה לפסוק תורה צוה לנו משה המובא במדרש? ... מז
כ"ה, ב. אמאי צריך בתרומה לשמה, והא בצדקה לא בעינן לשמה? ..... מז
כ"ה י"ח. כיצד עשו כרובים למשכן, והא כתיב לא תעשה לך פסל? ..... מט
כ"ה, ל"א. מקור לציור הקנים במנורה עגול או באלכסון. ..... נ
כ"ו, י"ח. מדוע דרום נקרא פעם תימנה ופעם נגבה? ..... נ

פרשת תצוה

כ"ז כ. בדברי רש"י דשמן המנורה טעונה טיפה ראשונה, הא לא נזכר בגמ'. ..... נא

פרשת כי תשא

ל, י"ח. מדוע הכיור פעמים מלא ופעמים חסר? ..... נב
ל"ד, כ"ח. מי כתב את הלוחות השניות? ..... נב

חומש ויקרא

פרשת ויקרא

ב, י"א. כיצד מנסכים יין, והא כל מתיקת פרי הוא דבש? ..... נג

פרשת צו

ז, כ"ג. טעות סופר ברבינו אפרים עה"ת. . . . . נג

פרשת שמיני

י, ב. מדוע לא נטמאו המשכן וכליו במיתת נדב ואביהוא? . . . . . נד

י"א, ג. האם כלב מפריס פרסה? . . . . . נד

פרשת תזריע

י"ב, ו. מקור דיולדת מביאה קרבן כדי שתלמד ההלכות שוב. . . . . נד

פרשת אחרי מות

ט"ז, ח. היכן מקום העזאזל? . . . . . נה

י"ז, ט.י. חילוק בין מעמיו למעמיה, ומדוע כתוב לשון רבים. . . . . נה

י"ח, כ"ג. ביאור בדברי ה"אבי עזר" על הפסוק "תבל הוא" ארבעה הם קטני ארץ שש הנה שנא ה'. . . . . נז

פרשת קדושים

י"ט, י"ב. מהו המקור לאיסור גניבת דעת? . . . . . נז

י"ט, ל. את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה', מדוע נכפל בתורה פעמיים? . . . . . נח

פרשת אמור

כ"א, א. "אמור אל הכהנים וכו'", "לא יטמא", מדוע התחיל בלשון רבים וסיים בל' יחיד? . . . . . נח

כ"ג, כ"ז. בהא דקשרו שלשלת זהב לכ"ג מדוע לא הוי חציצה, ומדוע אסור להוציאו והא הוי לצורך? . . . . . נט

חומש במדבר

פרשת במדבר

א, א. כיצד מנין בני ישראל [ושאר המספרים בתורה] עגולים והאם כך היה המספר המדויק? . . . . . ס

פרשת נשא

ו, ה. האם יש איסור לנזיר לגלח את זקנו? . . . . . סא

ז, י"ז. בענין תרגום ירושלמי הפוך מן המקרא. . . . . סא

פרשת בהעלותך

י"א, ה. מקור דקישואים הם מלפפונים, ואבטיחים הם מלונים של ימינו. . . . . סא

פרשת שלח

י"ג, ח. בענין השמועה שמו של אביו של יהושע אינו נון. . . . . סב

י"ג, ט"ז. "ויקרא משה להושע בן נון יהושע", והלא כבר נקרא כן קודם? . . . . . סב

י"ג ט"ז. מקור שאף שנוסף אות לשמו של יהושע לא נגרע בסדר תחית המתים. . . . . סג

י"ג, כ. מקור לא לגמור לכהן בפרשת שלח בדבר רע והימים ימי ביכורי ענבים. . . . . סג

ט"ו, ל"ב. מדוע הרגו את המקושש ולא חשיב ב"ד חבלנית? . . . . . סג

ט"ו ל"ב. מי סובר דהמקושש לא נענש משום דהיה עבירה לשמה? . . . . . סד

פרשת קרח

ט"ז, א. מתי היה מעשה קרח? . . . . . סד

ט"ז, י. רש"י בשם המדרש אין לנו אלא ארון א', אך לא נזכר כן מדרש. . . . . סה

ט"ז כ"ח. בזאת תדעון כי ה' שלחני וכו', קשה על הרמב"ם שכ' דלא עשה משה האותות כדי שיאמינו בו. . . . . סה

פרשת חקת

י"ט, ב. האם טומאת מת תלויה בצורת אדם? . . . . . סו
כ, א. מדוע לא נכנסה מרים לארץ ישראל? . . . . . סו

פרשת בלק

כ"ב, ט. באיזה שכר זכה בלעם להיות נביא לאומות? . . . . . סח

פרשת פנחס

כ"ו, נ"ד. ביאור פירוש הגורל צווח. . . . . סח

פרשת מטות

ל"א, י"א. במלחמה היו כשרים וצדיקים מה החידוש? . . . . . סט
ל"א, כ"ב. האם יש חלודה על זהב? . . . . . סט
ל"ב א. האם היה לבני גד ובני ראובן מלך בעבר הירדן? . . . . . ע
ל"ב, י"ז. פירוש מילת "מבעין" בתרגום אונקלוס. . . . . ע
ל"ב, כ"ד. כיצד הותר לבני גד ובני ראובן לעזוב נשותיהם, והא איכא חיוב עונה? . . . . . עא

חומש דברים

פרשת דברים

א, א. בחידוש המדרש דמשה נתרפא, והלא כל ישראל נתרפאו? . . . . . עב
ג, ט. מהו לשון כנען המובא ברש"י, והאם אינו מרש"י אלא מתלמידים? . . . . . עב
ג, כ"א. מדוע בדברים ג' כ"א ושופטים כ' ז' כתוב יהושוע מלא ובשאר התנ"ך יהושע חסר? . . . . . עב

פרשת ראה

י"ב, י"א. ביאור דברי הספרי דבעינן מובחר בבכור. . . . . עג

פרשת כי תצא

כ"א, י. האם יפת תואר מצרית מותרת? . . . . . עג
כ"ג, י"ט. האם מחיר כלב מת נאסר למזבח? . . . . . עד
כ"ד, ט"ז. "לא יומתו אבות וגו'", והא אין פורענות שאין בה מחטא העגל? . . . . . עד

פרשת כי תבא

כ"ו, י"ד. הערה בתרגום של "ולא בערתי ממנו בטמא". . . . . עה

פרשת נצבים

כ"ט, ט. "אתם נצבים היום", האם איכא מחלוקת בין פי' רש"י בריש הפרשה דהוי ביום מיתת משה לפי' הזוהר דכתב "דא ר"ה". . . . . עה
כ"ט, י"ז. מקור ברמב"ן דמי שהמיר דתו אינו מזרע ישראל. . . . . עו

נביאים

יהושע

א, א. מי כתב את ספר יהושע לדעת האברבנאל? . . . . . עז

שופטים

ו, י"ב. כיצד גדעון חבט חיטים, והלא היה יו"ט של פסח? . . . . . עז

שמואל א'

א, י"ג. כיצד שאל עלי באורים ותומים שאלה פרטית שאינה קשורה לכלל ישראל? .... עח
ט"ז, א. מקור מדרש דישי רצה לבוא על שפחתו והחליפה עם אשתו. ..... עט

מלכים א'

א, ד. מדוע לא פסק שלמה במעשה עם ב' הנשים המוציא מחבירו עליו הראיה? ..... עט
ה, ט"ו. האם היו ב' חירם מלך צור, אחד משבט נפתלי ואחד גוי? ..... עט
י"א, ט"ו. מקור דזרקו את יואב בקלע והרג באדום לבדו. ..... פ

מלכים ב'

י"ז, ט. מקור למדרש עמוד זה אינו רואה ואינו שומע. ..... פא

יונה

שאלות על יונה הנביא ותקופתו ..... פא

כתובים

תהלים

א, א. למה ס' תהלים לא נקרא ס' תהלות? ..... פד
נ"ז, א. בענין הכפילות בפרק נ"ז, שחלקו הראשון מפרק ק"ח וחלקו השני מפרק ס'. ... פד

משלי

ט"ו, כ"ז. "שונא מתנות יחיה", האם אוהב מתנות מתקצרים ימיו? ..... פה
ל, י"ט. מקור דאניה יכולה לישא משאות כבדים על מים קלים. ..... פה

שיר השירים

א, א. מקור לאמירת ד' פסוקים למי שלא הספיק לומר בע"ש שה"ש, ומדוע דווקא פסוקים אלו. ..... פו
א, א. מדוע לא הוזכר שם ה' בשיר השירים, והאם יש מקור להא דאין שם ה' במגילת אסתר משום הסתר פנים? ..... פז
ז, ח. מקור לדברי הנועם אלימלך דהשכינה נקראת תמר. ..... פז

רות

ב, כ. האם יש חיוב מזוזה בבית של אשה? ..... פז

קהלת

א, א. מקור דעל ז' הבלים של קהלת עומד העולם. ..... פח
י, ב. מקור לפירוש על פסוק לב חכם לימינו. ..... פט

אסתר

א, ו. מקור לגזירות ת"ח ות"ט במגילת אסתר. ..... פט
א, ח. כיצד מרדכי היה שר המשקים להכשיל ישראל במאכלות אסורות? ..... פט
א, י. "שבעת הסריסים", מדוע הוזכר המנין והא נכתב בפירוש? ..... צ
א, י"ב. מקור דלושתי היה קרן על הראש. ..... צ
ג, ב. האם היתה תביעה על מרדכי שלא השתחווה להמן? ..... צ
ד, א. ביאור כיצד לבש מרדכי אפר. ..... צא
ד, ז. "כל אשר קרהו", והלא קרה לכל ישראל? ..... צא
ד, ט"ז. "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו", מדוע נכפל? ..... צב
ו, י"א. כיצד חילל מרדכי יו"ט שני של פסח כאשר רכב על הסוס? ..... צב

תוכן העניינים

ז, ו. "איש צר ואויב", מה ההבדל בין צר לאויב? ..... צג
ח, ט"ו. באיזה יום בשנה אירע "ומרדכי יצא מלפני המלך"? ..... צג
ח, ט"ו. "בלבוש מלכות תכלת", "בראותם יחד תכלת מרדכי", מדוע התכלת גרמה לשמחה? ..... צג
ט, ד. חילוק בין חרב להרג ..... צד
ט, י. ביאור סתירה ברש"י בפירושו על "ובבזה לא שלחו את ידם" ..... צד
י, א. "וישם המלך מס על הארץ וגו'", מה מלמדינו פסוק זה? ..... צד

דברי הימים א'

י"ז, ה. קושיא על סדר המסעות המובא בתרגום דסותר למובא בנביא ..... צה

משניות

מס' דמאי

פ"ה, מ"ב. ביאור כיצד הוי דמאי כשאומר שהן של שנה ג' הא הוי ערלה ..... צז

מס' מעשר שני

פ"ד, מ"י. מקור לדברי הרימב"ן דאין מתנדבין חרס ..... צז

מס' ביכורים

פ"ב, מ"ח. כיצד שייך דכוי יהיה קדוש קדושת הגוף ..... צח

מס' שקלים

פ"ח, מ"ח. סתירה בזמן שחיטת התמיד ..... צח

מס' אבות

פרק ב', משנה ח'. מקור דמרבה נכסים מרבה דאגה ע"ד אין אדם מת וחצי תאוותו בידו ..... צט

מס' מידות

פ"א, מ"ג. בירורים בענין שערי הר הבית ..... ק
פ"ב, מ"ד. האם היתה דלת לפתח האולם? ..... קא

מס' כלים

פי"ז, מ"ב. אי איכא חילוק בין בית הכסא לבית הרעי ..... קא

מס' אהלות

פ"א, מ"ח. מקור ששם "יד" משום שיש בו י"ד עצמות ..... קב
פי"ח, מ"ד. אמאי נקרא שדה בוכין בית הפרס, הרי הוא טהור? ..... קב

מס' נגעים

פ"א מ"א. האם נוהג דין הנגעים בימינו? ..... קב
פ"א מ"א. האם יש מראה למעלה משלג? ..... קד
פי"ד, מי"ב. האם מנחת סוטה נקנית מכספה או מכספי הבעל? ..... קד

תלמוד בבלי

מס' ברכות

ב, ע"א. "אם לא עלה עמוד השחר", וכי לא ידע ר"ג שעלה עה"ש? ..... קו
ו, ע"א. מהו היזק השדים גופני או נפשי? ..... קו
ו, ע"ב. האם ההוא טייעא בגמרא הוא אליהו הנביא? ..... קז

ו, ע"ב. הלומד תורה שבע"פ בלי לזכור האם חשוב ת"ת? ..... קח
ז, ע"ב. האם ידעה לאה ברוח הקדש שישא יעקב את השפחות? ..... קט
ח, ע"א. מקור למה שאמרו חז"ל "אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי אבל מה אעשה וכו'" היינו רק במצות לא תעשה. ..... קט
י"ג ע"א. בדברי התוס' דק"ש בברכותיה מעכב בציבור. ..... קי
ט"ו, ע"ב. מדוע עשב בשדך מיקרי דבקים, הא ב' אחת דגושה והשניה רפה. ..... קי
כ, ע"ב. "זמנין אמר משמיה דרב אמי וזימנין משמיה דרב אסי", מדוע לא אמר בשם שניהם יחד? ..... קיא
כ"א, ע"ב. טעם דדרשינן סמוכין במשנה תורה משום דלא אמרינן "אין מוקדם ומאוחר בתורה" בספר דברים. ..... קיב
כ"ד, ע"א מדוע לא ביאר רש"י וכן הרמב"ם והטוש"ע דיבליע הרוק בטליתו? ..... קיב
כ"ו, ע"ב. תפלות אבות תקנום, סתירה דבמדרש מובא דמשה תיקן. ..... קיג
כ"ו, ע"ב. כנגד איזה קרבן הוי תפילת נעילה? ..... קיד
ל"ב, ע"א. סתירה בענין מי יותר גדול - האבות או משה רבנו. ..... קטו
מ"ג, ע"ב. פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו, האם גם על ריצה נאמר ד"ז? ..... קטו
מ"ה, ע"א. ביאור בדברי ר"י שביאר דחומש במעשר שני כדי שלא יערים, וכי דריש טעמא דקרא? ..... קטו
מ"ה, ע"א. ביאור דברי רש"י דליכא גאוה כשאוכל עמהם. ..... קטז
מ"ז, ע"ב. אי חציו עבד וחציו בן חורין משלים לעשרה. ..... קטז
נ"א, ע"א. רב יצחק קסקסאה, מהו קסקסאה? ..... קיז
נ"ז, ע"ב. מדוע השמיט הרמב"ם בברכות הראיה ברכת רואה בבל הרשעה? ..... קיז
נ"ז, ע"ב. מדוע לת"ק אין מתפללים שיעקר ע"ז, והלא מתפללים ויעשו כולם אגודה אחת? ..... קיח

מס' שבת

י, ע"א. האם נוהגים היום הת"ח לאכול בשעה שישית ושאר העולם בשעה רביעית? ... קיח
כ"ב, ע"ב. מהו הניקוד של שומשמין? ..... קיט
כ"ג, ע"א. האם עשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן? ..... קיט
כ"ג, ע"ב. פי' בדברי הגר"א המופלאים בענין מאן דרחים רבנן. ..... קיט
כ"ט, ע"ב. מקור דברי הגר"א דכתב "כחס על הנר" משום שמזונותיו של אדם קצובין. .. קכ
ל"א, ע"ב. סתירה אי היראה מפתח לתורה או התורה שער ליראה. ..... קכא
פ"ז, ע"ב. מהיכן היה קרבנות ציבור מר"ח ניסן עד ר"ח אייר שבו תרמו את תרומת הלשכה? ..... קכא
פ"ח, ע"ב. מדוע לא אמר משה למלאכים עשרת הדברות כסדר? ..... קכב
צ"ד, ע"א. ביאור חי נושא את עצמו. ..... קכב
קי"ט ע"א. האם ידוע מהו דג השיבוטא? ..... קכג

מס' עירובין

ל"ג, ע"א. בענין העגלות במדבר דהוו רה"י. ..... קכד
פ"ג, ע"א. מדוע שינו המדות כשבאו לירושלים וציפורי? ..... קכד
ע', ע"ב. מקור למאמר "ברא כרעיה דאבוה". ..... קכה

מס' פסחים

י"ד, ע"א. מדוע נקרא ר' חנינא "סגן הכהנים"? ..... קכה
כ"ז, ע"ב. האם יש בעצי המערכה קדושת הגוף? ..... קכו
נ"ג, ע"א. האם מנהג בני רומי בלילי פסח היה רק בגדי או גם בטלה? ..... קכז

ס"ח, ע"ב. כיצד צם מר בריה דרבינא, הא אסור להתענות בשבת? ..... קכח
פ, ע"ב. בענין שוחט בטומאה. ..... קכח
קכ"א, ע"א. האם מצאנו ברכה על זריקת הדם בבית המקדש? ..... קכט

מס' ראש השנה

י"ז, ע"א. מהו אפיקורס ע"פ גירסא חדשה בגמרא? ..... קכט
י"ח ע"ב. כיצד נמנו שנות מלכי חשמונאים כמלכי ישראל או כמלכי עכו"ם? ..... קל
כ"ז, ע"א. האם כבוד יו"ט הוא גם במצוות? ..... קל

מס' יומא

ט, ע"ב. סתירה בסיבות שבגינן נחרב בית המקדש הראשון..... קלא
כ"א, ע"ב. בענין דברי היעב"ץ דבהונגריה צומחים ענבים של זהב. ..... קלא
כ"ב ע"א. האם טלאים הוא שם מקום? ..... קלב
מ"ד, ע"ב. מה הם ז' מיני מתכות? ..... קלב
ע"ב, ע"א. האם ביהמ"ק השלישי יהיה מעצי שיטים? ..... קלג

מס' סוכה

ג, ע"א. היכן פסק רב עמרם בו' מקומות הלכה כב"ש?..... קלג
ל"א, ע"א. "שואל שלא מדעת גזלן הוי", האם נאמר גם בקרקע? ..... קלד
מ"ב, ע"ב. אי יש חילוק בין זמן המקדש לזמן הזה לענין יו"ט שני ..... קלד
מ"ח, ע"א. קושיא בדברי הגר"א ד"אך לרבות" משום דאיכא רק מצות שמחה. ..... קלד
נ"ב, ע"ב. בענין משביעו רעב מרעיבו שבע. ..... קלה

מס' ביצה

ב, ע"א. בקושית רע"א על תוס' דבסואר של קורות מודה ר"ש משום מוקצה מחמת חסרון כיס..... קלו
ל"ט, ע"ב. אמאי הפקר לישראל ולא לעכו"ם לא חשיב כהפקר לעניים ולא עשירים? ... קלו

מס' תענית

ח, ע"א. ביאור המימרא "אין הנאה לבעל הלשון"..... קלז
י"א, ע"א. כיצד נולדה יוכבד, וכי לוי לא היה חסיד שלא שימש בשני רעבון?..... קלז
כ"ו, ע"א. כיצד נשאו כפים במעמדות הרי היו שם רק ישראלים? ..... קלח
ל"א ע"א. כיצד בט"ו באב מתארכין הלילות? ..... קלח

מס' מגילה

דף ג, ע"א. כיצד שכחו מנצפ"ך, וכי לא היה להם ס"ת לעיין בו כיצד היו כתובות האותיות? ..... קמ
ו, ע"א. היכן הוא אמצעו של עולם - טבריא או ירושלים?..... קמ
ט"ו, ע"א. סתירה בגמ' בענין קללת הדיוט. ..... קמ
ט"ו, ע"ב. מקור דהמן מכר כל נכסיו וקנה אבן יקרה ותלואה עמו, וזהו "רוב קניניו על העץ תלית"..... קמא

מס' חגיגה

ה, ע"ב. ביאור דברי חז"ל שלושה הקב"ה בוכה עליהם..... קמא
כ"ו, ע"ב. האם בגדי כהונה של כהן גדול ע"ה מטמא מדרס כשאר בגדי ע"ה..... קמב

מס' יבמות

ג, ע"א. תוד"ה דאמר רבא. מנין להם דתרי ר"י בר אבדימי, שמא האריך ימים? ..... קמג
ט, ע"א מהו לשון נפילה ביבום? ..... קמד

י',ע"ב. אם בחליצה איכא הקמת שם. . . . . קמה
י"ז, ע"א. האם נכון שר"ע מוזכר בש"ס תקס"ד פעמים? . . . . . קמה
כ"ג, ע"א. חילוק בין ירושה דהולכין אחר האב ויוחסין אחר האם. . . . . קמה
ל"ד, ע"א. מקור דאין איסור כרת בנערה המאורסה. . . . . קמו
ל"ה, ע"ב. לשון החולץ ליבמתו צ"ב דהרי היא חולצת את נעלו. . . . . קמו
ל"ה, ע"ב. קושיא בדברי התוס' בדין ברירה. . . . . קמו
ל"ז, ע"א. סתירה בין רש"י בדף ל"ו לדף ל"ז בשמו של בריה דרב אידי. . . . . קמז
ל"ז, ע"א."ל שריתוה יהא רעוא דתשתרו אף תרבא", הקשר בין חלב לחליצה. . . . . קמז
מ, ע"ב. קושיא על הרמב"ם דחולץ אסור מדברי סופרים, ובגמ' משמע דהוא דאורייתא. . . . . קמח
ס"ב ע"א. עם הדומה לחמור, "עם" נקוד חיריק או פתח? . . . . . קמח
ס"ב, ע"ב. האם חיוב אהבת כל אחד מישראל ואשתו שוים? . . . . . קמט
ע"ו, ע"ב. האם האיסור עשה דמצרי קאי נמי על ערב רב? . . . . . קמט
ק, ע"ב. האם אברהם קיים כל התורה גם קודם או רק אחר שנימול? . . . . . קמט
קי"ג, ע"ב. מקור דכל עבירה אפי' בשוגג או אונס גורמת לטמטום הלב. . . . . קנ
קכ"ב, ע"א. האם צוער היא עיר התמרים? . . . . . קנ

מס' כתובות

כ"ה, ע"ב. האם עד אחד הוא נאמנות או הוכחה? . . . . . קנא
ל"ו, ע"א. בענין פתח פיך לאלם. . . . . קנא
ע"ה, ע"ב. ביאור דברי השב שמעתתא דחזקת כשרות הוי חזקת הגוף. . . . . קנב
ע"ט, ע"ב. החילוק בין ולד שפחה לולד בהמה. . . . . קנב

מס' נדרים

ב, ע"א. מראה מקום וטעם שלשון נדרים משונה. . . . . קנג
י"ב, ע"ב. מראה מקום לאכילת עבדו של כהן בבכור תם. . . . . קנד
ס"ח ע"א. לשיטת הלבוש שתוספת שבת מדין נדר האם שייך הפרת נדרים של הבעל? . . . . . קנד

מס' סוטה

ט, ע"א. מקור להא דאמרו דאילו היה משה נכנס לא"י לא היה המקדש נחרב ולא היתה גלות. . . . . קנה
י, ע"ב. האם דינא דנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש הוי הלכה למעשה? . . . . . קנה
י"ד, ע"ב. מדוע אחר הפתיתה בעינן לקמיצה בכלי שרת? . . . . . קנו
כ"א, ע"א. סתירה אי רק ת"ח אינו הולך בלא תורה או כל אדם. . . . . קנו
כ"ח, ע"ב. כיצד ילפינן דין ספק טומאה ברה"ר טהור מטומאה שהותרה בצבור? . . . . . קנז
ל"א, ע"א. לאלף ואלפים דורות, והלא העולם קיים רק ששת אלפים שנה? . . . . . קנח

מס' גיטין

ב, ע"א. סתירה בענין אם עכו היא מא"י. . . . . קנט
ל"ו, ע"ב. מקור בדברי המהר"ם שי"ף בגיטין. . . . . קס
נ"ו, ע"א. כיצד הוכיח ר"י דאספסיינוס מלך, הלא טיטוס החריב את ירושלים? . . . . . קסא
נ"ו, ע"א. מה הוא שמו של כלבא שבוע? . . . . . קסא
נ"ז, ע"ב. כיצד בניו של המן למדו תורה, והלא הם מזרע עמלק? . . . . . קסב
נ"ז, ע"ב. מקור דהבנות שקפצו לים זכו שישלטו על בעליהן. . . . . קסג
פ"ה, ע"א. מדוע כתב הרי"ף שם פלאי של אליעזר בן גלעד? . . . . . קסד

מס' קידושין

ב, ע"א. מקור דברי הגר"ש שקאפ דחלות קידושין הוא בכל רגע ורגע. . . . . קסד
ג, ע"ב. האם בת משועבדת לאביה לעשות מלאכות מחוץ לבית? . . . . . קסה
כ"א ע"ב. בענין כהן שנמכר לעבד האם נפטר משום כך מעבודה במקדש? . . . . . קסה
כ"ט, ע"א. בהשמטת הרמב"ם והשו"ע דין חיוב האב ללמדו אומנות ולהשיאו אשה ולהשיטו בנהר. . . . . קסו
כ"ט, ע"ב. מקור דהאוכל הרבה מלח נעשה חריף בשכלו. . . . . קסז

מס' בבא קמא

מ"ט, ע"א. מקור דרך המשוחרר לישא משוחררת. . . . . קסז

מס' בבא מציעא

ל"ח, ע"א. אדם רוצה בקב שלו, האם הוא גם בדבר שלו שקנאו מאחר? . . . . . קסז
מ"ב, ע"א. ביאור החידוש "באם שימר כדרך השומרים". . . . . קסח
ס"ב, ע"א. דיוק ברש"י דלאו הניתק לעשה מתקן למפרע. . . . . קסח
פ"ו, ע"ב. מקור עלית בי קרתא זיל בי נימוסא. . . . . קסט
ק"א, ע"א. בגדר חיוב נהנה ויורד וחידוש המרדכי. . . . . קסט

מס' בבא בתרא

י, ע"א. סתירה פחד קשה יין מפיגו, ואילו מפורסם הפתגם יין קשה פחד מפיגו . . . . . קע

מס' סנהדרין

כ"ח, ע"ב. האם יש פסול להעיד לקרובי ארוסתו? . . . . . קע
מ"ד, ע"ב. האם יש ראיה מהגמ' לאמירת פיוטי מלאכי רחמים? . . . . . קעא
מ"ו, ע"ב. אם קבורה משום בזיונו אמאי קברו ד' שמתו בעטיו של נחש? . . . . . קעב
נ"ח, ע"ב. גוי שעשה מלאכת פיקוח נפש אי חייב מיתה. . . . . קעב
ס"ד, ע"א. בענין ביטול יצה"ר אי נתבטל לגמרי. . . . . קעב
ע"א, ע"א. מדוע בית המנוגע לא עתיד להיות? . . . . . קעד
ע"ב, ע"א. האם יש חובה להרוג את הבא במחתרת? . . . . . קעד
ע"ד, ע"א. בדברי רש"י שכ' שמרי דוראי היה נכרי. . . . . קעה
ע"ח, ע"א. בענין איסור הריגת טרפה. . . . . קעו
פ"ז, ע"א. מדוע לא בנו את בית המקדש בהר הזיתים הגבוה מהר הבית? . . . . . קעו
ק"א, ע"א. בהיתר לשיר פסוקים מהתנ"ך. . . . . קעז
ק"ט, ע"ב. האם ההוא כובס בכל הש"ס הוא אותו כובס? . . . . . קעח

מס' מכות

ב, ע"א. מקור לקריאת מס' מכות מס' מלקות. . . . . קעח
י', ע"א. האם מלך שהרג בשוגג גולה? . . . . . קעח
כ"ב, ע"א. מקורות בענין שיעור המבשל בעצי אשרה. . . . . קעט

מס' עבודה זרה

כ', ע"א. מקור דמי שרואה דבר איסור ורוקק מועיל לבטל מחשבה רעה. . . . . קעט

מס' הוריות

י"ג, ע"א. ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה, מדוע לא נתחדש יותר דאפי' עבד משוחרר קודם לכה"ג? . . . . . קפ
י"ג, ע"ב. בענין דברים המשכחים את הלימוד, האם יש היתר באכילת זיתים ע"י שמן זית? . . . . . קפ

מס' זבחים
ק"ח, ע"ב. ביאור מדשבע כיבשו שבע חילקו. ..... קפא
מס' מנחות
ס"ד, ע"ב. א"י ת' פרסה על ת' פרסה, כיצד מסתדר עם המציאות? ..... קפב
מס' חולין
ו, ע"ב. בענין דברי המהרש"א שמקשה כיצד בהמה יכולה לעשר. ..... קפג
י"ז, ע"ב. בענין סכין מסוכסכת. ..... קפג
פ"ט, ע"א. מקור שיש קצבה לדיבורים של כל אדם. ..... קפד
קכ"ה, ע"ב. סתירה אי רשת בתקרה חוצץ בפני הטומאה. ..... קפה
קל"ו, ע"א. קושיא בדין ביהכנ"ס הפטור ממעקה. ..... קפה
מס' בכורות
מ"ז, ע"א. האם בן לויה הפטור מפדיון הבן חייב בפטר חמור? ..... קפו
מס' תמורה
ד, ע"ב. אי עביד לא מהני באיסור דרבנן. ..... קפז
ט"ז, ע"א. סתירה אי יהושע בן נון היה בן תורה. ..... קפח
כ"ט ע"א. לשיטה שעבד מותר בשפחה מדוע חשיב אתנן? ..... קפח
מס' מעילה
ב, ע"א. מי חיבר את רש"י על מעילה? ..... קפט
מס' תמיד
ב, ע"א. כיצד הניחו פרחי כהונה כסותם תחת ראשיהם, הרי גורם לשכח? ..... קפט
כ"ז, ע"א. מהן מאה מפתחות העזרה? ..... קצ
כ"ח, ע"ב. חשבון האפר שע"ג התפוח ומקומו. ..... קצ
מס' נדה
כ"ה, ע"ב. סגולה לזיכרון. ..... קצג
ל"א, ע"ב. מיהו חידושי הראנ"ח פרשת וירא המובא במהרש"א? ..... קצג

שולחן ערוך
אורח חיים

הלכות לבישת בגדים
סימן ב', סעיף ד. הערה בדברי השע"ת בהבאת דברי הבכור שור שלא כמבואר בדבריו והמ"ב נמשך אחריו. ..... קצה
הלכות כוונת השם
סימן ה', סעיף א'. הערה בדברי הגר"א שכתב על שם אלקים עם ה' ועל דיינים עם ק'.. קצז
הלכות ציצית
סימן ח', סעיף א'. מקור דינא דעמידה בברכת המצוות ואי הוי חיוב או הידור..... קצח
סימן ט', סעיף ב. אי חלזון ארגמן הוא חלזון התכלת, ואי יש ללבשו בצנעה? ..... קצח
סימן י"א, סעיף י"ד. אם יש מקור לאשכנזים לכרוך הציצית כמנהג הספרדים? ..... קצט
סימן י"ח, סעיף א'. הטעם דאין מברכין על ציצית אחר שהתפלל ערבית אע"פ שהוא יום. ..... קצט
סימן כ"א, סעיף ד'. מקור דהיה דרך שהציציות נגררות ע"ג הקרקע. ..... ר

סימן כ"ב, מ"ב סק"ג. סתירה במשנ"ב בדין שהחיינו אם קודם לברכה. ..... ר
סימן כ"ד, סעיף ב'. מקור להשליך הציציות על הכתף קודם ק"ש. ..... רא

הלכות תפילין

סימן כ"ה, סעיף ה' בביאוה"ל ד"ה וטוב. קושיא על עצתו של רע"א. ..... רא
סימן כ"ז, סעיף א'. נט"י אחר נגיעה במקום מכוסה בשעת הנחת תפילין. ..... רב
סימן כ"ז, סעיף ט'. בענין הסתכלות במראה לתפילין. ..... רב
סימן כ"ז, מ"ב ס"ק מ"א. מקור דרצועה של ימין ארוכה משמאל לשיטת הטור. ..... רג
סימן ל"ז, סעיף ג. הקדמת הנחת תפילין בנער יתום. ..... רג
סימן ל"ח, סעיף ג'. נשים שהניחו תפילין. ..... רד
סימן מ', מ"ב סק"ג. ספר תורה אסור לתלותו, וא"כ כיצד במקדש היה נתון על דף? ... רה

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

סימן מ"ו, סעיף ג'. בענין אמירת מאה ברכות בכל יום. ..... רה
סימן מ"ז, סעיף ה'. ביאור הנוסח אשר קדשנו במצוותיו. ..... רז
שם. ונתן לנו את תורתו, מה מרבה מילת "את"? ..... רז
שם. מהו זרע ומהו צאצא? ..... רח
סימן מ"ט, בטור ובפרישה. בענין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ. ..... רח
סימן נ"ה. בענין נוסח הגר"א בקדיש. ..... רט
סימן נ"ו, מ"ב סק"א. האם מותר לדבר בקדיש אחר תתקבל? ..... רט

הלכות קריאת שמע

סימן ס', סעיף ד'. החוזר בו תכ"ד מכונת המצוה האם יצא? ..... רי
סימן ס"א, סעיף ג'. ש"צ שסיים ה' אלוקיכם אמת בקול רם ולא חזר אי הוי רמ"ח תיבות? ..... רי
שם, סעיף ה'. צורת הנחת היד על העיניים. ..... ריא
סימן ס"ב, סעיף ג'. המברך בקול ויש רעש המפריע לשמיעתו האם יצא י"ח? ..... ריא
סימן ס"ה, סעיף ב. כשאומר עם הציבור שמע ישראל האם אומר גם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"? ..... ריא
סימן ס"ו. העוסק במעשה מרכבה האם פוסק לאמן יהא שמי' רבה כו'? ..... ריב

הלכות תפילה

סימן צ', סעיף י"ט. הקובע מקום לתפילתו בבית כנסת אחד בשני מקומות. ..... ריג
סימן ק"ב, סעיף א'. האם יש היתר לעבור לפני המתפלל במעברים וכדו', ובדברי הגרא"מ שך בזה. ..... ריג
סימן ק"י, סעיף ד. בדין "ותחזירנו לשלום" בתפילת הדרך כשאין מתכוין לחזור באותו יום. ..... ריד
סימן קי"ד, סעיף א'. משיב הרוח ומוריד הגשם, מהו תוספת ה"ה"? ..... ריד
סימן קט"ו. מדוע בחלק מברכות שמו"ע מקדים שבח ואחריו בקשה ויש בבמקומות אחרים הוא להיפך? ..... רטו

הלכות נשיאת כפים

סימן קכ"ח. האם כופין כהן לעלות לדוכן? ..... רטו
שם. האם יש מקור לא לפסק האצבעות בצורה שהכהנים מפסקים ידיהם בברכת כהנים? ..... רטו
שם. כיצד מברכים ברכת כהנים, והלא תלוי ביד אחרים דאין מברכים? ..... רטז
שם. נשיאת כפים ומצות עשה מה עדיף? ..... ריז

שם. שמו"ע בציבור או ברכת כהנים, מה עדיף? ..... ריז
סימן קכ"ח, סעיף ח'. כהן שעלה קודם רצה, האם צריך לנוע קימעה? ..... ריז
סימן קכ"ח, סעיף י"א. אי יש מקור להניע הידים ב"באהבה" בברכת כהנים? ..... ריז
סימן ק"ל, סעיף א'. מדוע אין נוהגים לומר "אדיר במרום" בסוף שים שלום? ..... ריח
שם. מדוע אין אומרים אדיר בגבורה שוכן במרום? ..... ריח

הלכות נפילת אפים

סימן קל"א סעיף א'. בענין הטיית הראש וכיסוי הפנים בתחנון..... ריח
סימן קל"ב, סעיף ב'. מה מקור דעכן חיבר את תפילת "על כן נקוה כו'" ונרמז שמו בר"ת? ..... ריט
סימן קל"ב, סעיף ב'. מדוע בנוסח אשכנז אומרים בקרבנות כל פיטום הקטורת ובסוף התפילה אומרים חלקו? ..... רכ

הלכות קריאת ספר תורה

סימן קל"ט, סעיף ו'. מקור להרים עץ החיים בשעה שעולה לתורה..... רכ
סי' קמ"ז, סעיף א. טעם שהגולל נוטל שכר כולם..... רכ
סימן קמ"ט, סעיף א'. טעם במנהג אשכנז דבחול מחזירים ס"ת קודם אשרי ובשבת ויו"ט אחר אשרי. ..... רכא
סימן קנ"ד, סעיף ח. דין תשמישי חול בסטנדר. ..... רכא

הלכות נטילת ידים

סי' קנ"ח, סעיף א'. נטל ידיו ובירך ונמלך מלאכול. ..... רכב

הלכות בציעת הפת

סימן קס"ז, סעיף א'. מקור לתת מפרוסת המוציא לאשתו. ..... רכב
סימן קס"ז, סעיף כ"ב. מקור לא להאכיל מאכלי שבת לגוי ובהמה. ..... רכג

הלכות מים אחרונים

סי' קפ"א. האם צריך מים אחרונים כשאכל עם כפפות, והאם מותר ליטול בחמין, וכן האם צריך ליטול עד פרק ראשון וכן להשפיל ידיו כשאין ידיו מזוהמות, ומה ברכו על מים אחרונים? ..... רכג

הלכות ברהמ"ז

סימן קפ"ה, סעיף א. האם יש איסור להרהר שם ה' לבטלה?..... רכה
שם. כיצד תיקן שלמה המלך ברכת בונה ירושלים, והלא היתה קיימת? ..... רכו
שם. מדוע בהטוב והמטיב מזכירים ב' פעמים רחמים? ..... רכו
שם, סעיף ה'. מקור לומר ברצה בנחמות ציון בלשון רבים. ..... רכו
סימן ר"א, סעיף א'. האם אדם שאשתו מעוברת מברך אותי ואת אשתי ואת זרעי? ... רכז

הלכות ברכת הפירות ושאר ברכות

סי' ר"ד, סעיף ה'. חילוק בין יין שלנו ליין בזמן התלמוד וטבע תסיסת היין..... רכז
סימן ר"ד, סעיף ז'. אי מותר לשתות מים שלא לצמאו בתענית?..... רכח
סימן ר"ו, סעיף ו'. האם מותר לומר לכתחילה שם קדוש ואחריו בשכמל"ו? ..... רכט
סימן ר"ח, סעיף ט. כדי אכילת פרס משעת לעיסה או בליעה?..... רכט
סימן רי"א, סעיף ו'. ברכת שהכל על שתיה האם מוציא אכילה?..... רכט
סימן רט"ו סעיף ג'. האם מותר להזכיר שם ה' של חצי פסוק המובא בגמ'? ..... רל
סימן רכ"ד, סעיף ו'. האם מברכים על ממזר ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו? ..... רל
סימן רכ"ו, סעיף א'. ברכת האילנות בעציץ..... רלא

הלכות שבת

סימן רמ"ח. מקור לא לומר תחנון בע"ש שחרית. ..... רלא
סימן רנ"ו. האם תקעו בשופר שש תקיעות של ערב שבת בערב ר"ה שחל להיות בע"ש? ..... רלא
רס"ב, מ"ב סק"י. אי צריך בקבלת שבת להפוך פניו למערב דווקא? ..... רלב
סימן רס"ג. כמה נרות ידליק הבעל כשאשתו אינה בבית? ..... רלב
סימן רס"ג, סעיף א'. הדלקת נרות שבת וחנוכה בנרות ריחניים. ..... רלג
שם, סעיף ט"ו. אי מהני שאלה על קבלת שבת? ..... רלג
סי' רס"ז, מ"ב ס"ק ט'. סתירה במ"ב אי תכ"ד ג' או ד' תיבות. ..... רלד
סימן רע"א, סעיף י'. האם חובה על היוצאים בקידוש ע"י שמיעה להסתכל בנרות ובכוס? ..... רלד
סימן ער"ב. קידוש על כוס העשוי ממזונות. ..... רלה
סימן רע"ז. אי יש חילוק בין נורת חשמל לפלורוסנט לענין הל' שבת? ..... רלה
סימן רפ"ב, סעיף א'. מקור בנוסח בריך שמיה. ..... רלה
שם, סעיף ד. קדיש אחר קריה"ת האם צריך לאומרו בבימה, ומי אומרו? ..... רלו
רפ"ג, סעיף א'. מדוע אין קורין בשבת פרשת המוספים שלה? ..... רלו
סימן רפ"ד סעיף א' מקור לקריאת נביאים מקלף כשר. ..... רלו
סימן רפ"ד, סעיף ז. אסרו חג של פסח בשבת האם אומרים אב הרחמים? ..... רלח
סימן רפ"ה, סעיף א'. שנים מקרא ואחד תרגום בלא הבנה. ..... רלט
סימן רפ"ח, סעיף י'. האם יש איסור בתפילת שוא? ..... רלט
רצ"ג, סעיף ב'. הנוהג במוצ"ש כר"ת האם שרי לו לבקש מאחר לעשות מלאכה בשבילו? ..... רמ
שם, סעיף ג'. מקור וכיצד מאריכים בוהוא רחום במוצ"ש. ..... רמ
סי' רצ"ה. ויהי נועם לאחר כניסת רשעים לגיהנם, מדוע אין אומרים כשחל יו"ט באמצע השבוע, וכן מה מועיל להם הלא יקבלו את ענשם? ..... רמא
סי' רצ"ו. האם חָלָב הוא משקה משכר? ..... רמב
סי' רצ"ט, סעיף א. מדוע אין מוזגין כוס של הבדלה? ..... רמב
שם, מקור לא לשתות מים קודם הבדלה. ..... רמג
סימן רצ"ט, בטור. תפילת הירושלמי לסעודת מלוה מלכה. ..... רמג
סימן ש, סעיף א. האם צריך להוריד הסכין במלוה מלכה? ..... רמג
סימן ש"ו, סעיף י"ד. האם יש דין ערבות על אונס? ..... רמד
סימן שט"ז, סעיף א'. הרג בע"ח אי גם חייב משום צידה? ..... רמד
שם, סעיף י. מקור לא להרוג שממית. ..... רמה
סימן ש"מ. צ"ע על ציון המ"ב לאהבת חסד על ריבוי בשיעורין. ..... רמה
סי' שי"ח, סעיף ד'. שתיית משקה רותח כשבפיו מאכל מקלי הבישול. ..... רמו
סי' שכ"ח, סעיף י"ד. מדוע עדיף לשחוט לחולה מלהאכילו נבילה, והא שיטת הר"ן דאינו עובר על כל כזית בדליכא התראות מחולקות. ..... רמו
סימן שכ"ט, סעיף ג. האם מצילים חייבי מיתות בשבת? ..... רמו
שם, סעיף ד. האם מחללים שבת על טריפה? ..... רמז
סימן של"ו. מזריק רעל לעץ להפסיק יניקתו האם חייב משום קוצר? ..... רמז

הלכות ר"ח

סימן תי"ז, שעה"צ סק"א. מקור תפילת מי שעשה נסים, וביאור "חברים כל ישראל". .. רמח
סימן תכ"ג, מ"ב סק"ו. מדוע מוסיפים ולכפרת פשע? ..... רמח

סימן תכ"ו, סעיף ב'. אמירת שלום עליכם לאבל בקידוש לבנה. ..... רמט
סימן תכ"ז. מדוע יש ב' ימים ר"ח? ..... רמט

הלכות פסח

סימן תל"ב. בירך "על" במקום "ל"" וכן להיפך, אם יצא? ..... רנ
סימן תל"ב, סעיף ב'. מקור הנחת י' פתיתים, ומנין הפתיתים ורמז בזה. ..... רנ
סי' תמ"ח. בדין ירושת בכור בחמץ בפסח. ..... רנא
סימן תס"א. אפיית מצות בביהכנ"ס. ..... רנב
שם. האם בריא יוצא במצה מפוררת? ..... רנב
סי' תע"א, סעיף א'. סתירה בדין מי שהתחיל לאכול מצה עשירה האם פוסק. ..... רנג
סימן תע"ב. מקור דבעה"ב מצניע האפיקומן והילדים מחפשים אחריו. ..... רנג
סימן תע"ג, סעיף ב'. אי צריך הסיבה בשעת אמירת ההגדה. ..... רנד
שם, סעיף ד'. מתי התחיל מנהג קערת הסדר? ..... רנד
שם, סעיף ה'. מדוע כשאין לו חזרת יחזור אחר ראשון וכו', הא איתא בגמ' דאין מוקדם ומאוחר? ..... רנה
שם, סעיף ז'. מקור דהבן יסב אצל אביו משום והגדת לבנך, ואי הוי גם בנכד. ..... רנה
סימן תפ"ט, סעיף א'. היודע שלא יוכל לספור כל הימים אי יתחיל לספור בברכה? .... רנו
שם, סעיף א'. מקור לפתיחת ההיכל בשעת ספירת העומר. ..... רנו
שם. אי עדיף ספירה בכוונות או בציבור ..... רנז
סימן ת"צ, סעיף א'. מדוע אין מזכירין קרבן העומר במוסף ביום ב' של פסח? ..... רנז
סימן תצ"ג, סעיף ב'. ל"ג בעומר במוצ"ש מאימתי מותר בתספורת? ..... רנז
סי' תצ"ד, סעיף ג'. טעם שטיחת עשבים בשבועות, ואי יש מקור דהר סיני נתכסה בפרחים במתן תורה? ..... רנח

הלכות יו"ט

סימן תק"ז, סעיף ד. מקורות בענין זילוף על גחלים כשאינו מכבה. ..... רנט
סימן תקכ"ז. כיצד מבשלים בחול המועד לצורך שבת אסרו חג, והא הוי לצורך אחר המועד? ..... רנט
סימן תקכ"ט, סעיף ב'. האם אשה יכולה למחול על בגד חדש ליו"ט? ..... רס
סימן תקכ"ט, מ"ב סקי"א. האם יוצא יד"ח שמחת יו"ט בבשר חי ולא מבושל? ..... רס

הלכות תשעה באב

סימן תקנ"ט, סעיף י'. ביאור ענין נטילת שום מביה"ק בת"ב. ..... רסא

הלכות תענית

סימן תקס"א, סעיף א. אי יושבי ירושלים חייבין בקריעה בכותל המערבי? ..... רסא
סימן תקס"ה, מ"ב ס"ק י"ב. בענין אמירת האדרת והאמונה ביחיד. ..... רסב
סימן תקס"ח, סעיף ב'. האם נחשב לסעודת מצוה מה שלוקח מהסעודת מצוה? ..... רסג

הלכות ראש השנה

סימן תקפ"א, סעיף א'. מקור וטעם לאמירת תחנון בסליחות. ..... רסג
שם. האם צריך שופר כשר בתקיעות בחודש אלול ובמוצאי יוכ"פ? ..... רסג
שם, סעיף ד'. בענין תפילה על קברים. ..... רסד
סימן תקפ"ב, סעיף א'. ש"ץ שענו אחריו אמן ותכ"ד אמר המלך המשפט, אי עונים אחריו אמן? ..... רסה
סימן תקפ"ג, סעיף א'. האם יש מקור לטבול תפוח בדבש תמרים? ..... רסה
שם, סעיף ב'. האם עדיף תשליך בציבור בר"ה בלא נהר או אחר ר"ה בנהר? ..... רסו

סי' תקפ"ח, סעיף ב. בדברי הביה"ל שאין לקיים מצוות בבה"כ. ..... רסז
סימן תקפ"ט, סעיף ו'. כיצד מי שיצא כבר בשופר מוציא נשים, הא אינן בערבות? .... רסז
סימן תקצ"ג. מדוע לא מזכיר המ"ב המנהג לכסות השופר בשעת הברכה? ..... רסח

הלכות יום הכיפורים

סימן תר"ו. מדוע השמיטו הטור והשו"ע הל' תשובה? ..... רסח

הלכות סוכה

סימן תרכ"ט, סעיף ב'. סתירה במ"ב בענין השתמשות בכלי שמקבל טומאה מדרבנן לסכך. ..... רסט
סימן תרל"ד, סעיף ד'. ראשו ורובו - האם ראשו בכלל רובו? ..... רסט

הלכות ד' מינים

סימן תרמ"ח. האם יש מעלה ליטול אתרוג שגדל בא"י? ..... רע
שם. דין אתרוג מעציץ שאינו נקוב. ..... רעא
סימן תרס"ד, סעיף ב'. מקור מנהג ליתן הושענות לקטנים. ..... רעא

הלכות שמחת תורה

סימן תרס"ט, במ"ב ס"ק י"א. סתירה ברמב"ם מי מרקד בשמחת בית השואבה, ואמאי השמיט בעלי תשובה? ..... רעב

הלכות חנוכה

סימן תר"ע בטור. בקושיית הב"י כיצד חילקו את השמן לשמונה ימים והדליקו בשבת פחות מכשיעור? ..... רעג
סימן תר"ע, סעיף ב. משחק הקלפים בחנוכה אי מותר או אסור? ..... רעד
סימן תרע"ז, סעיף א'. מקור לדברי החזו"א דכל יום בחנוכה נמדד בפנ"ע לענין מקום אכילה. ..... רעד
שם. בחור מעדות המזרח בישיבה לענין נרות חנוכה. ..... רעד
סימן תרפ"ב, סעיף א'. מדוע אין מזכירין חנוכה ופורים בברכת מעין ג'? ..... רעה

הלכות פורים

סימן תרפ"ו, מ"ב ס"ק ז'. מדוע מקפידים במגילה ברוב עם יותר מתפילה? ..... רעו
סימן תרפ"ח, סעיף א'. אימתי קורים מגילת אסתר בעיר רומי? ..... רעז
שם. האם יריחו [ומצפה יריחו] נחשבים לערים המוקפות חומה? ..... רעז
סימן תר"צ, סעיף ט"ז. מקור ל"כל שלא אמר ארור המן לא יצא". ..... רעח
סימן תרצ"ד, סעיף א'. האם יוצא יד"ח משלוח מנות כשנותן לקטן? ..... רעח

יורה דעה

הלכות דם

סימן ס"ה, סעיף ה'. גיד הנשה, האם חייב בלי שיתן עליו תבלין ויאכל? ..... רעט

הלכות בשר בחלב

סימן פ"ט, סעיף ג. מקור לדברי הפמ"ג דחריף שחתכו בסכין חלבית אסור לאכלו תוך ו' שעות לבשר. ..... רעט

הלכות תערובות

סימן ק"ב, סעיף א. דבר שיש לו מתירין בתשמיש שאינו מכלה. ..... רפ

הלכות מאכלי עכו"ם

סימן קט"ז, סעיף א. ביצה קלופה שמניח בחמין מלמעלה בשבת, האם יש חשש

גילוי? ..... רפא
שם, סעיף ב'. אם אכילת בשר עם דגים הוא סכנה, מדוע אינו סכנה אצל עכו"ם? ..... רפא
שם, סעיף ה'. אוכל מתחת למיטה שלא ישנו עליה. ..... רפא
שם. האם יש ענין לא לסמוך על רוב? ..... רפב
סימן קי"ז, סעיף א'. מראה מקומות בענין דחכמים גזרו רק במקום דאין הדבר מפורש בתורה להיתר. ..... רפב

הלכות הכשר כלים

סימן ק"כ. האם מותר להחזיר קפה לקופסה שאינה טבולה? ..... רפג

הלכות עבודת כוכבים

סימן קנ"א, סעיף י"ד. בגדר לא תחנם בשבח פועל נכרי על עבודתו. ..... רפג
סימן קנ"ז. המית עצמו כדי לא לעבור עבירה אי חשיב מאבד עצמו לדעת?. ..... רפד
שם, סעיף א [בפתחי תשובה]. בדין אם מה שצריך להוציא רק חומש מנכסיו על מ"ע הוא גם כשעובר מעצמו על מ"ע. ..... רפד

הלכות גילוח

סימן קפ"א, סעיף א. גילוח העורף בתער. ..... רפה

הלכות נדה

סימן קפ"ד, סעיף י'. מקורות לחיוב עונה לבא מן הדרך. ..... רפה
סימן קצ"ב, סעיף א. מקור לדברי הט"ז דבועז בא על רות באותו הלילה בגורן. ..... רפו
סימן קצ"ד, סעיף א. כיצד החמירו בדם טהור שמפורש התירו בתורה? ..... רפו

הלכות מקואות

סימן ר"א, סעיף כ"א. מקור לתשובה בפתחי תשובה, ומקור דברי האגור המובא בש"ך. ..... רפז

הלכות נדרים

סימן ר"ג סעיף ה. האם ראוי לידור בעת צרה? ..... רפז
סימן רכ"ח סעיף ז' [בב"י]. בדין חרטה דהשתא. ..... רפח

הלכות כיבוד או"א

סימן ר"מ. אי אריכות ימים בכיבוד או"א הוא בעוה"ז או בעוה"ב? ..... רפט
שם. כיבוד או"א ע"י שליחות. ..... רצ

הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם

סימן רמ"ב, סעיף י"ד. האם יכול להיות רב ישוב בלא סמיכה היכא דאין אחר? ..... רצא
שם, סעיף ל"א. האם איכא דין חכם שאסר היכא דלא נאסר החפץ? ..... רצב

הלכות צדקה

סימן רמ"ז, סעיף ד'. ובחנוני נא בזאת רק בחומש או גם במעשר? ..... רצג
סימן רנ"א. מה עדיף עניי עירך או למחול לעני את חובו? ..... רצד
סימן רנ"ט. אי חייב לתת ולרדוף אחר העני כשחשב ליתן לו? ..... רצד

הלכות מילה

סימן רס"ד, סעיף ב'. מקור דסכין המילה מברזל ולא באבן ממלחמת דוד. ..... רצד

הלכות גרים

סימן רס"ח, סעיף א. האם יש מצוה לקבל גרים.? ..... רצה
סימן רס"ט סעיף א. גר שנתגייר כקטן שנולד, האם הוא גם בדיני ממונות? ..... רצו

הלכות ספר תורה

סימן רע"ו, סעיף י'. מקור לתשובת דברי יוסף המובא בפתחי תשובה. . . . . רצו
סימן רע"ז, סעיף א'. מתי צריך לסגור הספר ביציאתו מביהמ"ד? . . . . . רצו
סימן רפ"ב [בדרכי משה]. ספר ות"ח מי קודם ליכנס? . . . . . רצח

הלכות מזוזה

סימן רפ"ה, סעיף ב. בענין נישוק מזוזה והמסתעף. . . . . רצח
סימן רפ"ט. בדין הסיר דלת המזוזה לזמן קצר, והשתנה מקום המשקוף. . . . . רצט

הלכות פדיון בכור

סימן ש"ה, סעיף א. מדוע אין מזכירין בפדיון הבן זכר ליציאת מצרים? . . . . . ש

הלכות חלה

סימן שכ"ד. דין טבל עכו"ם בא"י. . . . . שא

הלכות תרומות

סימן של"א סעיף מ"ח. האם מהני הפרת בעל בתרומה וחלה? . . . . . שא

הלכות אבילות

סימן שע"ו, סעיף א'. מדוע הושמט בשו"ע מצות ניחום אבלים? . . . . . שב

אבן העזר

הלכות פריה ורביה

סימן ד', סעיף כ'. ממזר שנשא שפחה האם חייב בעונה? . . . . . שד
סימן ה', סעיף י"א. האם מותר לסרס עצמו כדי לא לעבור עבירה? . . . . . שד

הלכות אישות

סימן י', סעיף א. מקור דמחזיר גרושתו חשיב כממשיך אישות הראשונה. . . . . שה
שם. האם יש מצוה להחזיר גרושתו? . . . . . שה
סימן י"א, סעיף א'. האם אשת איש שזינתה אסורה על בועל שני? . . . . . שה
סימן י"ג, סעיף ה. חילוק בין זרע שנזרע בקדושה לנזרע שלא בקדושה. . . . . שו
סימן כ"א, סעיף ב'. האם כלה חייבת בכיסוי ראש? . . . . . שז

הלכות קידושין

סימן מ"ט, סעיף ג'. מקור להיתר סידור קידושין מרב. . . . . שז
סימן ס"ב, סעיף ז'. פנים חדשות בקטן שהגדיל וגוי שנתגייר. . . . . שח

הלכות גיטין

סימן קכ"ה, סעיף י"ד. ביאור בכוונת הציונים ברמ"א ומי מחברם. . . . . שח
סימן קכ"ו. כיצד כותבים בשטרות חודש אב, וכנ"ל יום הששי? . . . . . שט
סימן קכ"ח, סעיף א. כיצד כותבים ירושלם עם יו"ד או בלעדיו? . . . . . שי
סימן קכ"ט, סעיף ל"א. כתיבת השם אלטר בט' או בתיו. . . . . שי

הלכות סוטה

סימן קע"ח, סעיף א. בדין קינוי בעל לאשתו במקום ושעה מסוימים. . . . . שיא
שם, סעיף י"ט. מקור לראיה דאשת איש שזינתה עם גוי וגירשה בעלה ונתגייר הגוי דמותרת לגוי הנ"ל. . . . . שיב

חושן משפט

הלכות דיינים
סימן ז' סעיף ג. האם קטן יכול להיות רב ודיין? ..... שיג
הלכות עדות
סימן ל"ד, סעיף י"ח. בענין האוכל בשוק והאם נאמר גם בזמנינו בכל מקום. ..... שיג
הלכות נזקי שכנים
סימן קנ"ו סעיף ב. דין מזגן בימי חום וקור במקום ציבורי. ..... שיד
הלכות מקח וממכר
סימן קצ"ח, סעיף ז. דין קונה חפץ בחצירו כשלא רצה לקנותו כשנכנס לחצירו. ..... שטו
הלכות אונאה ומקח טעות
סימן רל"ב, סעיף י"ח. קנה ספר ומצא בתוכו שטרות כסף. ..... שיח
סימן ר"מ, סעיף ו. בענין יאוש בקטן. ..... שיט
הלכות מתנה
סימן רמ"א, סעיף א. אי שייך קנין כסף במתנה. ..... שכ
הלכות אבידה ומציאה
סימן רנ"ט, סעיף א. האם מהני יאוש ברשות הבעלים, כנ"ל בדין אבודה ממנו, ואי איכא השבת אבידה בחצירו? ..... שכב
הלכות פריקה וטעינה
סימן ער"ב סעיף ט'. האם צער בע"ח הוי כעשה או כלא תעשה לענין חיוב הוצאת ממון? ..... שכג
הלכות הפקר ונכסי הגר
סי' ער"ה, סעיף א. שותף עם גר ומת האם זוכה בחלק הגר? ..... שכד
הלכות שוכר
סימן ש"ז. האם שוכר יכול להפקיר זכות שכירותו? ..... שכה
הלכות שכירות פועלים
סימן של"א, סעיף א. האם צריך לתת דמי שירות ['טיפ']? ..... שכה
סימן של"ג, סעיף ג'. "פועל יכול לחזור בו בחצי היום", האם הוי דין לכתחילה? ..... שכו
סימן של"ז. האם אפשר לשלם שכר שכיר בחוב? ..... שכו
הלכות שאלה
סימן שמ"ו ס"א. האם יש דין בעליו עימו בבניו ובנותיו של המשאיל? ..... שכז
הלכות גניבה
סימן שנ"ג. בדין ברכה באוכל גנוב ואחר יאוש ושינוי, ולמי שלא גנב, והאם מטמטם.... שכח
שם. לקיחת אוכל בישיבה בלא רשות. ..... שכח

ענינים שונים ומראה מקומות

אבנים ותכונותיהם
מקור דאבן סנפירינון גורם למים לחלק. ..... של
אותיות ועניינם
מדוע כותבים ט"ז ולא י"ו? ..... של

מקור דל' מורכבת מג' ואוי"ן ..... שלא
מדוע רק באותיות שעטנז גץ יש תגין? ..... שלא
מקור לצורת האותיות בכתב. ..... שלב

אין עונשיו מן הדין

מדוע מחק הגר"א כל מקום שהוזכר אין עונשין מן הדין בספרי ומכילתא? ..... שלב

אישי התנ"ך

מקור לסיפור אברהם אבינו ונמרוד שחתם לו שהוא אדם ולא אל. ..... שלב
ביאור דברי הילקוט ראובני שצורת משה היה נראה כאשה. ..... שלג
מתי נולדה רחל אימנו? ..... שלג
האם גם האמהות קיימו את התורה קודם שניתנה בסיני? ..... שלד
האם מותר להציג מעשה אבות וכדו'? ..... שלד
מקור שאחר שעלה משה להר סיני לא הוצרך שוב לאכול. ..... שלה
מקור דמשה לא נכנס לארץ משום שאביו נשא דודתו. ..... שלה
האם שת או שם חיו עד זמן שלמה המלך? ..... שלה
האם צליה בן דן הוא חושים בן דן. ..... שלה
מקור למדרש דשלמה המלך הביא לאשה חרב שלא היתה מחודד. ..... שלו

אכילה

האם יש להקפיד בעירוי דם לא לקחת מאדם שאכל מאכלות אסורות שדמו מטמטם הלב? ..... שלו
האם מאכל גזול מטמטם הלב? ..... שלו
מקור לא לאכול קצה הלחם. ..... שלו
מקור שלא להשים צלחת מתחת לגביע ולא לשתות יין שנשפך. ..... שלח

אמונה

מקור שמי שאינו מאמין שה' שומע כל תפילה הוא אפיקורס. ..... שלח
מקור דאין ישראל ניזונין אלא בשביל האמונה. ..... שלט
מקור לומר בכל דבר שעושה בעזה"י וכדו'. ..... שמ
מקור לכתוב בס"ד, והיכן צריך לכותבו. ..... שמ
מקור למדרש כשם שהבגד מעיד על האורג כך העולם מעיד שהקב"ה בראו. ..... שמא

ארץ ישראל

מתי פסק זיבת חלב ודבש מארץ ישראל? ..... שמב
האם כל מאמרי חז"ל על חשיבות א"י ומעלותיה הם גם בזמנינו? ..... שמב
האם יש מצוה לטייל בא"י? ..... שמב
מקור שיש ד' ערים קדושות, ירושלים, צפת, חברון, טבריה. ..... שמב

בית המקדש

מקור דביהמ"ק בחלקו של בנימין משום שלא השתחווה לעשו. ..... שמג
מקור דעם ישראל התפללו בשעה שהכ"ג היה נכנס לקה"ק. ..... שמג
אין מקור לסיפור שביהמ"ק נבנה על חלק ב' אחים שכל אחד ויתר לחבירו. ..... שמג
מקורות לכוונות הלוים והכהנים בבית המקדש. ..... שמד
מקור שמכל אבני המקדש שהתפזרו בעולם מכל אבן נבנה בית כנסת. ..... שמד

בל תשחית

האם יש מצוה למחזר בקבוקים כדי לא לעבור על בל תשחית? ..... שמד

בעלי חיים

בענין בריות משונות. ..... שמה
האם נחש הוא שרץ או חיה? ..... שמה
האם יש שמות לדגים? ..... שמו
מקור דבשעה שדגים אומרים שירה נהפכים המים למתוקים. ..... שמז
כיצד הגיעו בע"ח ליבשת אוסטרליה אחר המבול? ..... שמז

בר מצוה

האם קטן שהגדיל צריך לברך ברכה"ת בלילה שנעשה בן י"ג? ..... שמז

ברית מילה

האם ערל שמתו אחיו מחמת מילה חייב או צריך להניח תפילין בשבת וכדומה? ..... שמט
מקור לכפרת עוונות בברית מילה. ..... שמט

ברכת הבנים. ..... שמט

גאולה ומשיח

"צפה לרגליו של משיח" - ביאור במדרש פליאה בשה"ש רבה. ..... שנ
מקורות דברי הגר"א על זמן ביאת משיח וחשבונם. ..... שנא
מי יהיה המשיח והאם מוכרח דהוא מצאצאי שלמה המלך? ..... שנג
מקור דאם לא יהיו זכאים לגאולה יגאלו רק כמה אלפים. ..... שנט
האם יש מקור דחמורו של משיח הוא בצבע לבן? ..... שנט

גילוח

בענין גילוח זקן ע"פ הנסתר. ..... שנט

גנבים

מי הם השבעה גנבים? ..... שסא

גניזה

האם צריך לגנוז דברי תורה בר"ת? ..... שסא
גניזת דברי חולין. ..... שסב

גן עדן

מקור דאשה שיולדת ז' זכרים יש לה מקום מיוחד בגן עדן. ..... שסב
האם לעתיד לבא יאמר כל אדם חלקו בתורה בגן עדן? ..... שסג

גרים

מדוע השמיט הרמב"ם דין דאין מקבלים גרים לימות המשיח? ..... שסג
האם גר מברך על נס שנעשה לו בגיותו וכן ברכת הגומל? ..... שסג
מקור דאין עונשין את הגר מן השמים עד שיעברו כ' שנים מגירותו. ..... שסד
מעשה הגר שמל ולא טבל והמחלוקת לגבי חילול שבת והמסתעף. ..... שסה

דבר שבמנין

מקור שבנ"י חשיבי דבר שבמנין. ..... שסה

די לחכימא

מקור האימרא "די לחכימא ברמיזא". ..... שסו

דעת תורה

מקור לאימרא דדעת בעלי בתים היפך דעת תורה. ..... שסו

דקדוק ולשון

ויכוח הרמ"א והמהרש"ל בחשיבות הדקדוק. ..... שסז
חילוק בין אדמה לארץ ולפני האדמה. ..... שסז
מקור הקדום ביותר דעולם מלשון העלמה. ..... שסח
בענין מילת מנהגות בלשון נקבה. ..... שסח
מה המקור לביטוי ברית המעור? ..... שסח
בענין מחלוקת חכמי ספרד וצרפת האם אותיות השרש הם ב' או ג' אותיות. ..... שסח
לשון חייב שאינו חיוב אלא מצוה. ..... שסט
מקור דהמקום הראשון שמוזכר כל דבר בתורה מורה על הענין הדבר בשאר מקומות. .. שע
בענין ויו המהפך. ..... שעא
מדוע פעמים נכתב דוד בתנ"ך מלא עם י'? ..... שעא
מה הכלל שכתבו לשון רבים בו' אחר המ'? ..... שעב
מקור המילה בחורה. ..... שעב
פירוש המילה נביא. ..... שעג
בענין פסקא בתוך פסוק. ..... שעג
טעות בנתינת שם ריבה למרקחת. ..... שעג

הלוח העברי ועניני זמנים

מדוע נקבע ר"ה לא' וב' בתשרי ולא בל' וא'? ..... שעד
ביאור דברי המקובלים הראשונים בענין השמיטות. ..... שעד

הנדסה גנטית ..... שעד

הפטרה

כיצד שינו בהפטרה במיתת צדיקים? ..... שעז

זהב

מקור להכנת זהב. ..... שעח

ז' חכמות

מהן הז' חכמות? ..... שעח

חכמים מעשיהם ותולדותיהם

מספר תלמידי ב"ה וב"ש. ..... שעט
האם שם אביו וחמיו של ר' אלעזר היו שוים? ..... שעט
גיל ריב"ז כשיצא מירושלים כמת. ..... שפ
מקור דהגר"א אמר דיש לו השגה בתנא אך לא באדם פשוט מזמן הנביאים. ..... שפ
כיצד נקרא חכם בשם בלעם? ..... שפא
האם רש"י קרוי בשם הירחי? ..... שפא
מקור הא דרבינו גרשום נשא שתי נשים. ..... שפא
כיצד התקיימה במרן הבית יוסף הבטחת המלאך שאמר לו שיהרג על קידוש ה'? ..... שפב
האם הרלב"ג נכדו של הרמב"ן? ..... שפב
מדוע נקרא הסמ"ק בעל החוטם? ..... שפג
האם האבן עזרא מת ע"י שדים? ..... שפג
מקור הסיפור ההוראה לחולה שיגור במקום הב"י שלשיטתו אינו טריפה. ..... שפג
מיהו ר' יוסף ציאח, ומהו "ריבוע שר"ה" המיוחס אליו? ..... שפד
האם היה לר' חיים ויטאל שם משפחה אחר? ..... שפד
מי היו רבי יצחק גאקון ורבי אברהם בן נחמיאש ומה הם ספריהם? ..... שפה

האם יש מקור לסיפור אסתר בת הש"ך? ..... שפה
מקור שלמהרש"א היו שערות ארוכות וקשרם לתקרה כדי שלא ירדם ..... שפה
מקור דהחיד"א קרא בפ' סוטה ונתקיים באשה וצבה בטנה ..... שפו
מקור על משלי מהמגיד מדובנא שנאמרו ברוה"ק..... שפו
מיהו ר' נתן נטע שחיבר כמה חיבורים בעניני תפילה? ..... שפו
מיהו הרב פירירא אהרן מח"ס תולדות אהרן ומשה, אפר יצחק ועוד? ..... שפח

חלומות

אי מועיל תענית דיבור על חלום רע. ..... שפח

חסידים ומתנגדים

מקור האימרה על סיפורי חסידים דהמאמין פתי ומי שלא מאמין כופר. ..... שפט
בענין הספר זמיר עריצים וחרבות צורים במחלוקת נגד החסידים. ..... שפט
מקור לגימטריא של ענוה וסמא"ל. ..... שצ

חוק כלים שלובים

מקור בדברי המלבי"ם על חוק כלים שלובים..... שצ

חשבונות

סתירה בשיעור יחס בין גובה לעובי. ..... שצא
בירור דברי הגר"א בעישורייתא דבי רבי..... שצא

טומאה

מראה מקומות בענין ספק הכשר לטומאה. ..... שצב
מקור לקרוא למת אבי אבות הטומאה..... שצב

טעמי המקרא

האם טעמי המקרא ניתנו למשה מסיני? ..... שצב
מקור הטעמים בברכות ההפטרה. ..... שצג

יאוש

בענין יאוש בטעות. ..... שצד

יבום

מקור בזוהר דאשת ת"ח מתייבמת רק כדי לתקן אחרים שלא היו ת"ח. ..... שצד

יום הולדת

מהו ענין יום הולדת? ..... שצה
בענין להרבות בלימוד ותפילה ביום הולדת העשרים. ..... שצו
מקור דבכל יום הולדת אדם משנה דעתו..... שצו

ימים נוראים

ביאור "גאטש נאמען" שהכוונה למחרת יוה"כ. ..... שצז

כבוד חכמים

מקור לנשק ידי גדולי ישראל. ..... שצח

כישוף ושדים

האם אפשר לדעת אם נעשה באדם כישוף?..... שצט
האם מותר ללכת למכשף יהודי להוציא כישוף? ..... שצט
מקור דכישוף אינו שולט בבוקר..... ת
מקור להתיר קשרי החתן להוציא ממנו כשפים. ..... ת

מקור למעשה שאשה נהפכה לאיש. ..... ת
מקור לתשובה על אדם שהפך לסוס..... תא
בשיטת הרמב"ם בענין שדים..... תא

כהנים

האם לכה"ג בחו"ל ליכא מצוה לישא בתולה?..... תג
כהן שנתחלל האם נשאר עליו דין לוי?..... תג
האם איכא כיבוד כהן אחר מותו, והאם הדין "כהן הגדול מאחיו, דאחיו מגדלים אותו" הוא
גם אחר שנתמנה לכה"ג? ..... תד

כללי פסק

טעם דאין אחרון יכול לחלוק עם ראשון. ..... תה
מראה מקומות בדעת הרמב"ם אי פסקינן כלישנא קמא או בתרא. ..... תה
מראה מקומות בש"ך ופר"ח דספק דאורייתא ואיתחזק איסורא אזלינן לחומרא. ..... תו

לא בשמים היא

גדרי הכלל "לא בשמים היא". ..... תו

לוז

מקום עצם הלוז..... תט

לשון הרע

מדוע דינו של המקבל לה"ר חמור יותר מהאומרו? ..... תט
מקור דהמדבר לה"ר נוטל עונשו ושכרו של מי שדיבר עליו. ..... תי

מוח האדם

מקור דיש לאדם ב' מוחות לחשוב ב' דברים ביחד..... תי

מועדים

מקור שרצה הקב"ה דיהיה בכל חודש בקיץ חג. ..... תיא
מקור דשבעה משקין כנגד ז' יו"ט..... תיא
מקור להדליק ביו"ט עוד ב' נרות. ..... תיא

ראש השנה

מקור למנהג פתיחת ההיכל בימים נוראים לפני "עלינו לשבח" ואומרים תפילה
לפרנסה..... תיא
מקור דהמנגן ניגוני ימים נוראים בשאר ימים מעורר ע"ע דינים. ..... תיב
היכן מסתיים פיוט ונתנה תוקף? ..... תיב
האם פיוט ונתנה תוקף קאי על יום הדין לע"ל? ..... תיב

יום כפור

היכן הוא מקום שליחת השעיר לעזאזל?..... תיג

סוכות

האם קיימו בני ישראל מצוות סוכה וד' מינים במדבר?..... תיג

חנוכה

האם נהגו מצות נר חנוכה בימי בית שני? ..... תיד
מקור בענין היונים שדם חזיר וש"ז של סוס מגן מאש..... תיד
מקור דהשמן של החשמונאים היה הפכים קטנים של יעקב. ..... תטו
מדוע לא כתב רבי דיני חנוכה במשנה?..... תטו

ט"ו בשבט
מקור לאכול ט"ו מיני פירות ולומר ט"ו שיר המעלות בסעודה בט"ו בשבט. ..... תטז
פורים
מקור דכל הפושט יד נותנין לו הוא גם ברוחניות. ..... תטז
פסח
מתי התחילו לאפות מצות דקות, ומדוע לא נהגו כן בני ספרד? ..... תטז
מקור הגר"א דבליל הסדר איכא ס"ד מצוות. ..... תיז
מדוע השמיט הרמב"ם נט"י לזבח בזמן הבית? ..... תיז
מקור פזמון אחד מי יודע הנאמר בסוף ההגדה. ..... תיח
פסח שני
אם יבנה ביהמ"ק בין פסח ראשון לשני האם יעשו פסח שני? ..... תיח
מושגים
מה הם נ"ד צירופים מרובעים? ..... תיט
האם יש שער החמישים בטומאה? ..... תיט
האם יש כלב בצד הקדושה? ..... תכ
מזוזה
היכן מוזכר יציאת מצרים במזוזה? ..... תכ
מחזיר גרושתו
מקור שמצוה להחזיר גרושתו. ..... תכא
מידות והלכותיהן
האם יש איסור ביזוי ת"ח בלב? ..... תכא
מקור המתפאר במעשיו מפסיד שכרו ונענש ..... תכב
מקור מאמר האמונה והבושה נצמדות. ..... תכב
נתכוון לעשות רע ועשה טוב, האם מחויב בהכרת הטוב? ..... תכב
מיתה
מקור דנולדים עם ידים סגורות ומתים עם ידים פתוחות. ..... תכג
מלאכים
האם מותר להזכיר שמות מלאכים בלימוד הגמ' וכו'? ..... תכד
האם ישנם מלאכים עם ב' שמות? ..... תכד
כיצד מיכאל שר של ישראל, והלא עיני ה' על ישראל? ..... תכד
מקור דעוף השמים הוא גבריאל. ..... תכה
האם יש תורה למלאכים? ..... תכה
מקור דהמלאכים משתמשים בתופים. ..... תכו
מלכה
האם יש משמעות לשם מלכה בהלכה, ומקור הפתגם אין מלך בלא מלכה. ..... תכו
מנהגים
אכילת בשר בשני וחמישי. ..... תכז
האם יש מנהג ללבוש קיטל מפשתן, והאם מותר ללבוש תחתיו ציצית מצמר? ..... תכז
מקור דבן העולה לתורה לא יעלה בטלית אביו. ..... תכח
מקור למנהג לומר מז"ט לאחר טבילה ושהרמ"א ביטלו. ..... תכח

מקור להניח היד על הס"ת בשעת אמירת הקדיש. ..... תכח
מקור לא לומר שבת שלום אחרי מנחה בשבת. ..... תכט
מקור וטעם המנהג לתלות ביצת בת יענה בבית כנסת. ..... תכט
מקור דאשה ששותה יין הבדלה תצמיח זקן. ..... תכט

מספרים וחשבונות

ענין מספר ארבעים במקוה, יצירת הולד, מלקות, מבול ועוד. ..... תל
מתי התחיל צורת המספרים? ..... תלא
רמז לשיעור היחס המדויק בין הקוטר להיקף העיגול. ..... תלא

מצוות וכלליהם

האם אדם צריך לעשות באופן שיתחייב במצוה? ..... תלא
האם העוסק במצוה פטור מן המצוה גם במצוה קיומית ובת"ת? ..... תלב
אנוס מלקיים מצוה, האם נחשב כאילו עשאה? ..... תלב
זמן ציווי בנ"י בתרי"ג מצוות. ..... תלד
מקור דשס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידין. ..... תלד
עבירה שכלית או שאינה שכלית מה חמור יותר? ..... תלד
הידור מצוה וזריזין מקדימין, הי עדיף? ..... תלה
זה קלי ואנוהו האם הוא גם ביופי חיצוני? ..... תלה
מה הן שי"ז מצוות דרבנן שכ' הגר"א? ..... תלו

מקוה

מקור דהמקוה בצפת מיוחס לאריז"ל, ושהטובל בו לא ימות בלא הרהור תשובה, וטעם להנ"ל. ..... תלו

מתן תורה

כמה דיברות היו כתובים בכל לוח מעשרת הדברות? ..... תלז
מקור המדרש דגובה הר סיני היה חמש מאות אמה. ..... תלח

מתנה

מחלוקת לא ידועה של רב ושמואל אי מתנה לפי כבוד הנותן או המקבל. ..... תלח

נישואין אזרחים

נישואין אזרחים בזמן הנודע ביהודה. ..... תמ

נישואין ושידוכים

מקור דברי הגר"א דאין לעשות שום השתדלות בשידוכים. ..... תמא
האם יש מצוה לישא אחות אשתו? ..... תמא
מקור דעד י' דורות באים זקני החתן והכלה לחתונת צאצאיהם. ..... תמב
מקור דילדים לא ישתתפו בנישואי הוריהם בזיווג שני. ..... תמב
למה נוסח ברכת אירוסין "חופה וקידושין" והלא הסדר הפוך קודם קידושין ואח"כ חופה? ..... תמב
האם נאמר "מקצת שבחו בפניו" גם בחתן ובמלך? ..... תמג
האם יונתן בן עוזיאל היה רווק, ואם יש מקור להתפלל על קברו לזיווג? ..... תמג

נר נשמה

מקור לא לכבות נר נשמה. ..... תמד

נשמות גלגולים ועניינם

מחלוקת בענין הגלגול בין הגר"א לאריז"ל איזה גוף יקום וכמה פעמים יש גלגול. ..... תמד

בענין כיצד תתחלק הנשמה לעתיד לבוא לכמה גופים. ..... תמה
מקור שהנולד מהורים קרובים נולד חלש ומהו שכתב דזהו סוד העיבור. ..... תמה
האם לגוי יש צלם אלקים? ..... תמו
בענין נשמה דישראל וגר וגוי ובהמה. ..... תמז
מקור דנשמת הגר מקורה מנשמה יהודית. ..... תמט
האם אשה מתגלגלת באיש? ..... תמט

נשתנו הטבעים

מקור דבזמנינו נשתנו הטבעים דנקב דשתן וש"ז הוא אחד. ..... תנ

סגולות ועניינים

מקור לחרם לא להשתמש בסגולות שבתלמוד. ..... תנ
כיצד השימוש בגורל הגר"א? ..... תנא
כיצד עושים שאלת חלום והאם עושים כן בימינו? ..... תנב
מקור דאחר שנהרג הגר צדק נחלש כח הטומאה. ..... תנג
מקור דריח גפרית מגרש דיבוק. ..... תנד
מקור למדוד בית הקברות. ..... תנד
מקורות לא לשתות מכוס שבורה, ולא להעביר אדם מעל שלחן. ..... תנה
מקור לא לעבור מעל אדם. ..... תנה
מקור לא להאכיל דג לתינוק, ולא לעבור מעל תינוק. ..... תנה
האם איכא קפידא להכנס תחת גג אחר שהיה בבית הקברות? ..... תנו
סגולה לאדם נמוך שיגבה קומתו. ..... תנו
מקור להניח סכין ליולדת, ואי מועיל גם לחתן וכלה. ..... תנז
מקור לאריכות ימים בקנית קבר, ומקורות לעניני אריכות ימים. ..... תנז
מקור לומר את הפסוק "ולכל בנ"י לא יחרץ כלב לשונו" כשרואה כלב. ..... תנח
מקור דמי שאין מסרק שערות ראשו גורם לעיוורון. ..... תנח
מקור שאסור לקרוע או לתפור בגד שלבוש בו בלי חוט בפה. ..... תנח
מקור הסגולה דזוג בלא ילדים יתגרשו וינשאו מחדש. ..... תנח
מקור לא לשבת בקצה השלחן. ..... תנט
מקור דהדורך על צפרנים מגרש הרהורים רעים. ..... תנט
מקור לסגולה ד43 נשים יפרישו חלה יחד לזש"ק. ..... תנט
מקור לסגולה לשתות מגביע שחרות בו ארבע נהרות. ..... תס
האם יש מנהג לא להשאיל ביצים ושמן? ..... תס
מקור דקיפול הטלית במוצ"ש סגולה לשלום בית. ..... תס
סגולת צמח האזוב. ..... תס
האם צריך להדליק נר שלא דלק בשבת עד סופו במוצ"ש? ..... תסא
מקור ששמן החנוכה מועיל לרפואה. ..... תסב
הנחת נעלים סמוך לראש, הנחת נעלים הפוך על הרצפה. ..... תסב

סיום

האם סיום זוהר ומסכתות קטנות הוי סעודת מצוה? ..... תסב
מקור לאמירת הדרן בסוף פרק בש"ס. ..... תסג

סליחות

מדוע מדלגים פסוקים בסליחות בשמע קולנו? ..... תסג

ספירת העומר

מקור דשערות הראש בספירת העומר נהפכות לבחינת חסד כשערות הזקן. ..... תסד

מקור לקחת מלח בעומר. ..... תסד

ספיקא דאורייתא

ספק דאורייתא לחומרא האם הוא איסור חדש של ספקות? ..... תסה
בדבר שיש מחלוקת האם הוי דין תורה או דרבנן, האם נחשב כספק דאורייתא
לחומרא? ..... תסו
האם ספק דאורייתא לחומרא מן התורה הוא גם במצות עשה? ..... תסו

ספרים - עניינם והלכותיהם

מקור לשמות הפרשיות. ..... תסו
מי תיקן את חלוקת התהלים לז' ימי השבוע וכו'? ..... תסז
מי חילק את המשניות? ..... תסח
מה הם הכ"ח פסוקים שיש בהם כל כ"ב אותיות? ..... תסח
מהו הספר בתנ"ך הנדרש ביותר בתלמוד בבלי? ..... תע
מקורות בכל הש"ס שאמרו הדרי בי. ..... תע
מקור דדבר טוב אחד מציל על כל הספר. ..... תע
מקור לפירוש "הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" משום שאין להם הרבה ספרים. .. תעא

זוהר

הא דמוזכר בזוהר "הויות באמצע" לגבי תפילין דר"ת ואינו מוזכר לכאורה בחז"ל. ..... תעא
מדוע נקרא התיקוני זוהר בשם זה? ..... תעב
מה הניקוד של מילת "אדרא" [רבה וזוטא]? ..... תעג

ספרים

האם מותר להניח שאר ספרים על סידור? ..... תעג
האם יש סדר בהנחת ספר על ספר חוץ מתנ"ך? ..... תעד
מקור מפי סופרים ולא מפי ספרים. ..... תעד
היכן מוזכר בש"ס כלב? ..... תעד
מדוע יש ספרים שנכתב שם ה' בד'? ..... תעה
האם יש דף א' בגמרא? ..... תעה
מדוע מתחילות מסכתות הש"ס בדף ב'? ..... תעה
היכן דף בתלמוד בלא גמרא ותוס' לבד? ..... תעו
בענין ההתייחסות לספר בן סירא והאם יש שני ספרים? ..... תעו
מיהו ר' יוסף לאופיסייאל המובא בהדר זקנים? ..... תעח
האם לאבי הרמב"ם יש פירוש על מגילת אסתר? ..... תעח
מהו פירוש הרמב"ם על מסכת ר"ה? ..... תעח
מקור לספר מבקשי ה' לר"ש די וידאש. ..... תעט
מהו "ספר חנוך"? ..... תעט
מהן ומה מקורן של הספרים שיר היחוד, חרבא דמשה, טעמי הטעמים, טוביה בן
טוביאל? ..... תפא
מיהו ספר הרזים? ..... תפב
מהו ספר עיר דוד? ..... תפב
מי חיבר את ספר "רעמים ורעשים"? ..... תפג
מהו ספרו של היעב"ץ על אבות? ..... תפג
מיהו סו"ב המובא בשתילי זיתים? ..... תפג
מדוע מציין הפ"ת את דברי הח"ס בסוגרים מרובעות? ..... תפג

מקור ציורי ותמונות הראשונים. ..... תפד
מהו ספר מעין החכמה שלימד הבעש"ט? ..... תפה
מיהו בעל מחבר ספר תנאי הנפש להשגת החסידות? ..... תפה

ספר תורה וקריאתו

מי חילק את התורה בפתוחה וסתומה ועליות, ומי הצמיד הפטרה לכל פרשה? ..... תפה
מתי התחילו בני ספרד לעשות נרתיקים לס"ת ומדוע? ..... תפו
קריאת שם ה' [אדנות] האם יש לקוראו מתוך הכתב כיון שאין קוראין ככתבו? ..... תפז
מקור לעליות לתורה לחתן ובר מצוה [קודם בר מצוה] ומפטיר בשבת קודם יארצייט. .. תפז
מקור להצביע בזרת בהגבהת ס"ת. ..... תפח
מקור המנהג לצאת עם ס"ת לקבל פני מלכי או"ה. ..... תפח

עין הרע

מקור להקטרת צמח הקרוי "בכור" שהוא נגד עין הרע. ..... תפט
מקור לסגולת שן שום נגד עין הרע ואי יש בדברים אלו משום דרכי אמורי. ..... תפט
מקור למנהג להניח יד עם חמש אצבעות [חמסא] לסגולה. ..... תצ
מקור להסרת עין הרע ע"י עופרת. ..... תצא
מקור לאי הליכת חתן בז' ברכות לחתונה אחרת משום עין הרע. ..... תצא
מקור לומר בלי עין הרע. ..... תצא
עין הרע למי שאינו מקפיד האם יכול לפגוע בו? ..... תצא

עכו"ם ואומות העולם

שמות הע' אומות, והאם יש להם כפרה בחג הסוכות? ..... תצב
מקור דבני גרמניה הם מבני עמלק. ..... תצג
האם מהני תשובה לגוי? ..... תצד
האם יש איסור בהריגת גוי? ..... תצו
האם אמרינן בגוי רוב בעילות אחר הבעל? ..... תצז
האם מותר טעות יהודי לגוי, וכן האם מותר טעות גוי לגוי? ..... תצז
ספק איסור בן נח אי לקולא או לחומרא. ..... תצז
מדוע בחרו הדרוזים את קבר יתרו למקום קדוש, והאם הם מבני יתרו שהתגייר וא"כ נחשוש שהם יהודים, והאם הדרוזים חשיבי עובדי ע"ז? ..... תצז
בדברי המדרש דלבני ישראל ל"ב שינים ולגוים ל"ג. ..... תצט

עם ישראל

מקור דבני ישראל אין בטלים ברוב אומות העולם משום דחשיב קבוע בא"י. ..... תק
מקור "ושכנתי בתוכם" בתוכו לא נאמר אלא בתוך כל אחד מישראל. ..... תק

פאה נכרית

האם הפמ"ג חזר בו מההיתר של פאה נכרית? ..... תק

פוחלץ

דינים בדברים מפוחלצים - ברכת משנה הבריות, ודין טומאת עובר לכהן. ..... תקא

פשוטו של מקרא

מדוע מזכיר רש"י והרשב"ם פשוטו של מקרא כשנוגד את ההלכה? ..... תקב

פתגמים ומקורותיהם

מקור לפתגם ..... תקד
מקור לפתגם צרת רבים חצי נחמה. ..... תקד

מקור לפתגם אין דבר העומד בפני הרצון. . . . . תקה
מקור למה שאומרים "אין יאוש בעולם כלל". . . . . תקה
מקור למימרא "צדיקים מאי דעבדין הכא עבדין התם". . . . . תקה

ציצית

מקור לרמז על ציצית. . . . . תקה

צמצום

מקור ומראה מקומות בדברי הגר"א במחלוקותו עם בעל התניא על סוד הצמצום. . . . . תקו

צפורנים

בענין גיזות צפרנים. . . . . תקז
האם יש איסור גידול ציפורני הרגליים? . . . . . תקז

קבורה קברים ועניינם

קבר יהוידע סמוך לקבר ר' חוצפית היום נגד מש"כ במקרא. . . . . תקח
מקום קבורת מרדכי ואסתר. . . . . תקח
בענין ר' מתיא בן חרש הקבור בעיילבון. . . . . תקט
מקור לא לקבור איש בין ב' נשים. . . . . תקט
מקור למנהג עדת בני ישראל [הודו] לערוך אזכרה אחר 10 וחצי חודש. . . . . תקי
משה, צפורה, השבטים, ורחל אימנו קבורים במערת המכפלה. . . . . תקי
האם יש השראת שכינה בקבר רחל יותר מכותל המערבי? . . . . . תקיא
מקום קבורת שמואל הנביא. . . . . תקיא
האם יש מעלה לנפטר בשבת, וכן לנקבר במוצ"ש אחר חצות? . . . . . תקיב
מקור לשם חברא קדישא. . . . . תקיג
מקור שאין מנגבים ידים מנט"י שביציאה מבית הקברות. . . . . תקיג
האם אפשר לעשות השתטחות על קברי נשים צדקניות? . . . . . תקיד
מקור לומר כל התהלים בער"ח שחל בע"ש בקבר ר' לייב בעל היסורים. . . . . תקיד
מקור שהנפטר בחודש טבת ניצול מחיבוט הקבר. . . . . תקיד

קידוש השם

היאך שייך למות על קידוש ה' בלא עשרה? . . . . . תקטו
נהרג בע"כ בשל היותו יהודי האם נקרא שמת על קידוש השם, והאם זוכה לעוה"ב? . . . תקטו
מקור המהר"ם מרוטנבורג בענין מסירת הנפש לקידוש השם. . . . . תקיז

רוב

מקור דביטול ברוב הוא רק באותו העיר. . . . . תקיז

רוח

מקור דיש לרוח משקל. . . . . תקיז
מקור לרוח היוצאת ממערת המכפלה. . . . . תקיח

רפואה

האם מותר לחלל שבת ברפואה שאינה טבעית? . . . . . תקיח

שבת מברכים

מקור למנהג להזכיר המולד בשבת מברכים. . . . . תקיט

שינה

האם מותר לישן תחת מיטה שאדם אחר ישן עליה משום רוח רעה? . . . . . תקכ

האם מותר לישן כשרגליו כלפי הדלת? ..... תקכ
שירת הים
מקור לומר שירת הים בשביעי של פסח בחצות. ..... תקכ
מקור לשירת הים במבנה מגן דוד. ..... תקכב
שכר ועונש
מקור לביאור בהא דנזכר אריכות ימים בכיבוד או"א ושילוח הקן. ..... תקכב
שמות בני אדם
יוחאי עם א' או בלי? ..... תקכב
כיצד כותבים השם ירוחם? ..... תקכג
מקור השם עוזר. ..... תקכג
חולה שמתנגד להוספת שם, אם חל השם שהוסיפו לו? ..... תקכג
שמות הקב"ה
מדוע כותבים שם השם בקיצור עם האות ה'? ..... תקכד
האם שם י-ה הוא רחמים ושם א-ל הוא דין? ..... תקכד
מקור שא-לקים גימטריא הטבע. ..... תקכה
שנים מקרא ואחד תרגום
העוסק במצוה פטור מן המצוה, האם נאמר על שמו"ת או הוי כשאר ת"ת? ..... תקכו
תאומי סיאם
תאומי סיאם שעבר אחד עבירה, האם מתחייב גם התאום השני? ..... תקכו
האם מברכים משנה הבריות על תאומי סיאם? ..... תקכו
תולדות עם ישראל
מקור דירמיהו לימד את אפלטון חכמת הפילוסופיה, ואם חכמה זו מהתורה. ..... תקכז
אימתי היה שמואל הקטן, ב. מהו פולמוס של טיטוס, ג. מקור זמן כיבוש ביתר. ..... תקכח
נירון היה קיסר או מלך ושאלות על המצור וחורבן בית שני. ..... תקל
מקור האם יש צד שכ"ד אלף תלמידי ר"ע נהרגו במלחמה עם בר כוכבא. ..... תקלב
ביאור בספר סדר הדורות גבי לידת ישו הנוצרי בשנת תשכ"ד היא שנת תקל"ב. ..... תקלב
מיהו הרב המובא בספר תקנות ירושלים? ..... תקלב
האם היתה קהילה יהודית בירדן, כווית וערב הסעודית? ..... תקלג
מדוע נקראים רבני דוראן חכמי הסנה? ..... תקלג
מקור לסיפור "פורים סרגוסא" ..... תקלד
תיק"ו
כמה פעמים מוזכר תיקו בש"ס? ..... תקלה
תכלת
דעה דהחלזון דתכלת יתגלה רק לעתיד לבוא. ..... תקלה
מאמר הרב הרצוג בענין התכלת. ..... תקלה
תלמוד תורה
"כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" האם הוי בכל המצוות? ..... תקלו
מקור שחידושי תורה נקראים מעשה ידינו. ..... תקלז
מקור דברי הנחל קדומים המובא בח"ח האם בוחנים את האדם על כל התורה. ..... תקלח
מקור לביטול תורה באיכות. ..... תקלח
סתירה בחיוב ת"ת של המלך יותר משאר ישראל. .....

תקלח
מקור ללמוד הרבה בגירסא בלי הבנה כדי שיבין בעוה"ב. ..... תקלט
האם כשאומר רק אמר רבא חשיב כת"ת? ..... תקמ
מקור דנשוי יותר מבן כ' מותר בלימוד קבלה. ..... תקמ
מקור דברי ר' ירוחם ממיר דבדורות קודמים לימדו עם התינוקות ק' פעמים מקרא ונ"ך. ..... תקמא
מקור ללומד ומצא מאותו ענין סימן טוב לו. ..... תקמא

תפילה - מנהגיה וכוונותיה

מקור דתפילה בלא כוונה כגוף בלי נשמה. ..... תקמא
מקור לרוקח דהמבטל תפילה משום לימוד כאילו לא למד. ..... תקמב
מקור להכאה על הלב בסלח לנו. ..... תקמב
פסוק אחר שמו"ע לאדם שאין פסוק המתחיל ומסיים בשמו. ..... תקמג
כיצד אומרים פסוק של שמו בסוף שמונה עשרה קודם יהיו לרצון בעל פה, ודין מי שיש לו ב' שמות? ..... תקמג
מקור דאין כאלוקינו קודמת לקטורת כדי שלא יתגאה כיון דהקטורת גורמת לעשירות. .. תקמד
מקור לומר פרק קי"ט בתהלים בשבת לפנות ערב. ..... תקמד
מדוע אין אומרים בעל הניסים וקבעו ימי הפורים וכו' כמו בחנוכה? ..... תקמד
מהן תפילות ר"ע ור"א בן ערך ור"נ בן הקנה המוזכרות בדברי האר"י? ..... תקמה
"אשר בחר בנו", והא רצה הקב"ה לתת התורה גם לשאר האומות? ..... תקמה
מדוע אומרים לפני קדושה "וקרא זה אל זה ואמר" בלשון יחיד? ..... תקמו
תפילה על חולה או תלמוד תורה, מה עדיף? ..... תקמו
בסדר קינות מדוע לא מוזכרת רבקה בין האמהות שמקוננות? ..... תקמו
כיצד קבעו צום וכתבו קינות על גזירות ת"ח ות"ט הרי אומרים בקינות אין להוסיף מועד וכו'? ..... תקמו
מראה מקום בענין הקשר בין מוזיקה לתפילה וקבלה. ..... תקמז
מדוע נקראת ברכת כהנים נשיאת כפים? ..... תקמז
מדוע אין מברכים הקב"ה קודם ברכת כהנים כדאיתא בזהר? ..... תקמח
מקור לפתיחת הידים בשעת ברכת כהנים. ..... תקמט
מקור דהחזן ישאר בעמוד בסיום התפילה עד כלות הקדיש מיתומים. ..... תקמט
האם ניתן לכון כוונות הרש"ש והרמח"ל יחד? ..... תקמט
מקור להמתיק רפ"ח בברכת רפאנו. ..... תקנ
מי תיקן את הקדיש? ..... תקנ
כשמזכירים חבירו בתפילה, מתי מזכיר שם האב ומתי שם האם? ..... תקנא
לאיזה צד פונים בבואי בשלום? ..... תקנב
היכן מכונים כוונת צירופי שם ה' במוסף בר"ח תשרי שחל בר"ה? ..... תקנב
מקור דתפילת חנה בר"ה שחל בשבת בשעת מנחה. ..... תקנג
האם יש מקור שאסור להתפלל בבגדים שישן עמהם בלילה? ..... תקנג
כיצד כותבים הפסוקים דלמנצח בצורת מנורה? ..... תקנג
מקור שאם יש ט' מתפללים דיהיה עשירי. ..... תקנד
מקור בענין אמירת נשמת בלילה. ..... תקנד

תפילת הדרך

מקור למהרח"ו דהאומר תפילת הדרך אינו ניזוק. ..... תקנה

תרגום

מראה מקומות בענין תרגום השבעים. ..... תקנה

תשובה

האם מותר לספר חטאיו לתועלת? ..... תקנו
מקור לד' זמני תשובה: קודם השינה, ערב ראש השנה, ערב ר"ח, ויו"כ. ..... תקנו
מקור פתחו לי פתח וכו'. ..... תקנו

הוספות לח"א

תשובה ל"א ..... תקנז
תשובה קכ"א ..... תקנז
תשובה קכ"ג ..... תקנז
תשובה קס"ב ..... תקנז
תשובה רפ"ט ..... תקנח
תשובה שי"ג ..... תקנח
תשובה תר"כ ..... תקנח
תשובה תרנ"ה ..... תקנח
תשובה תרנ"ו ..... תקנח
תשובה תש"ו ..... תקנט
תשובה תש"י ..... תקנט
תשובה תשנ"ו ..... תקס
תשובה תש"פ ..... תקס
תשובה תתנ"ז ..... תקס
תשובה תתע"ה א' ..... תקס
תשובה תתע"ה ג' ..... תקס
תשובה תתק"י ..... תקסא

תורה

חומש בראשית

א, א. מקור דיש ס' ריבוא פירושים לתורה.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור שיש 60 ריבוא פירושים לכל פסוק בתורה? המקור הוא בשער רוח הקודש הקדמה ג' דף מ"ב ע"ב ובשער הגלגולים הקדמה י"ז דף י"ז ע"ב.

א, א. מקור שכל המצוות מרומזים במילת בראשית.

תשובה: הנה יש ספר שלם לר' נפתלי הכהן כ"ץ [בעל מחבר ספר סמיכת חכמים ועוד, נדפס בפרנקפורט דמיין תס"ד, תס"ו בתוך ספרו ברכת השם [שיצא כעת במהדורא חדשה בהוצאת אהבת שלום] בשם "שער האנך" ותוכן הספר הוא הדגמה איך שכל המצוות רמוזות במילת בראשית, ונלוה אליו פרוש בשם פי ישרים. רק שני עותקים נותרו מן הגליונות שנדפסו והם נמצאים בספריית ר' דוד אופנהיים שעברה לבודליאנה [עי' בספר שלשלת הזהב עמ' כ"ו ושם נמצא הספר בעמ' תס"ה [הוצאת אהבת שלום נמצא באוצר החכמה וכן נמצא הספר באוצר החכמה בתור ספר נפרד].

כמו"כ יש שמועה כזו בשם הגר"א והוסיפו וסיפרו כי שאלו את הגר"א היכן נרמזה מצות פדיון הבן, ומיד תוך כדי דיבורם השיבם הגר"א דרמוז בראשי תיבות בן ראשון אחר שלושים יום תפדה.

ומה ששאלת מה מיוחד בניסוך המים, מעל יותר שאר המצוות שדרשו בגמ' "בראשית ברא שית" (סוכה נ:) הלא כל המצוות רמוזים באותו המילה? יעי' שם בגמ' דשם הרמז שנבראו השיתין ששת ימי בראשית לניסוך המים כמו שכתב רש"י שם והיינו שהיתה בריאה מיוחדת למצוה זו, משא"כ בשאר מצוות דיש רק רמז אך לא נבראה לשם כך שום בריאה חדשה.

א, י"ב. ביאור הטעם שלא נאמר כי טוב בשני משום שרוב העולם אובדין במים.

תשובה: בנידון ששאלת בפירוש הדר זקנים על התורה בראשית שכתב שהטעם שלא נאמר "כי טוב" בשני (היינו ביום השני של הבריאה) לפי שרוב העולם אובדין ע"י מים. בפשטות נראה שהכוונה שרוב העולם אובדים ע"י מים, היינו או בשטפונות או בטביעה או בצונאמי וכדו'. וכן משמע בבראשית רבה ד' ו' שהכוונה לרוב העולם שנלקו במים בדור המבול ובדור אנוש ובדור הפלגה. אך עי' בבעלי תוס' על התורה שמובא מכת"י אחר שהכוונה לנוצרים שטובלים לע"ז שלהם. ועי' עוד בספר בעקבי יעקב [להרה"ג ר' חיים מרדכי ויזר תשס"ה] עמ' ס"ד.

א, י"ד. באיזה יום נבראת הרוח?

תשובה: עי' בחגיגה דף י"ב. דאמרינן התם אמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום הראשון ואלו הן שמים וארץ וכו' ורוח וכו', ועי' באדרת אליהו בראשית על הפסוק "יהי מאורות" דכתב שהרוח נבראה ביום הראשון והוא הנקרא רוח אלקים עי"ש.

וכן כתב רבינו בחיי [ויקרא ט"ו ט"ז] בשם ספר יצירה "בבריאתם נברא הרוח תחילה ואח"כ המים ואח"כ האש."

ג, ב. בענין ויכוח חוה והנחש.

שאלה: לכבוד הרה"ג ראש מערכת לדופקי בתשובה דכל רז לא אניס ליה בכל תחומי התורה הקדושה, מרביץ תורה בכל יושבי תבל לעמליה וחכמיה.

[מדרש רבה בראשית פרשה י"ט פסקה ג] "ותאמר האשה אל הנחש והיכן היה אדם באותה שעה אבא בר קורייה אמר נתעסק בדרך הארץ וישן לו, רבנן אמרי נטלו הקב"ה והחזירו בכל העולם כולו, א"ל כאן בית נטע כאן בית זרע, הדא הוא דכתיב [ירמיה פ"ב] בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם לא ישב אדם הראשון שם. ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו' ולא תגעו בו הה"ד [משלי פרק ל] אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת. תני ר' חייא שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר שלא יפול ויקצץ הנטיעות. כך אמר הקב"ה כי ביום אכלך ממנו וגו'

.והיא לא אמרה כן אלא אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. כיון שראה אותה עוברת לפני העץ נטלה ודחפה עליו אמר לה הא לא מיתת כמה דלא מיתת במקרביה כן לא מיתת במיכליה אלא כי יודע אלקים כי ביום וגו׳.״

וקשה מדוע לא ענתה חוה לנחש שהנגיעה היא רק חומרא שהוסיפה, ואין ראיה מכך שלא מתה? ועוד קשה דהמיתה הכוונה וודאי שלא יחיו לעולם דלא יתכן שאזהרת הקב״ה שגויה, וא״כ מה ראית הנחש שלא קרה כלום הלא באמת לא יחיו לעולם?

תשובה: בענין חטא חוה, על שאלתך הראשונה כבר עמד במזרחי שם והובא גם בשפתי חכמים דחוה עצמה לא שמעה את צווי ה׳ רק אדם ציוה לה ולכך טעתה עיי״ש באורך.

ועל שאלתך השניה דמיירי על מיתת עולם, הנה האמת כן הוא, אך זה גופא הראיה דלא נתגרשה מיד מגן עדן שבזה חלה המיתה, א״כ סימן שתישאר חיה לעולם.

ועי׳ במפרשי רש״י דבאמת נתקשו מה ראיה שלא תמות הרי אמר לה ביום אכלכם ממנו והיינו עד סוף היום והיה עוד זמן עד סוף היום שבאמת אז גורשו, ועיי״ש מה שתירצו.

ג, ו. מדוע נענשו הדגים במיתה בחטא אדה״ר?

תשובה: ע״ד שאלתך אמאי נענשו גם הדגים במיתה אחרי חטא עץ הדעת, דבשלמא בהמות חיות ועופות כתוב במדרש רבה (והובא ברש״י בחומש) ״ותתן גם לאישה עמה גם לרבות בהמה חי׳ ועוף״ אבל לא כתוב דגים. וקשה לומר שהכוונה גם דגים, ורובו ככולו, ובאמת היא האכילה את כל בעלי החיים, דהרי מבואר במדרש שם שהכל שמעו לה חוץ מעוף אחד ע״ש. חזינן שבפועל צריך שכל אחד ואחד מכל בע״ח יאכל מעץ הדעת כדי לקבל עונש מיתה. וכיון שלא כתוב דגים משמע שהיא לא האכילה אותם.

ועוד שאלת שרש״י [א׳ כ״ב] עה״פ ״ויברך אותם אלקים״ כתב דאף החיות הוצרכו לברכה, אלא מפני הנחש שעתיד לקללה שלא יהא הוא בכלל (שאם הי׳ מברך החיות והנחש בכלל לא הי׳ אפשר לקללו), וכי בגלל הנחש שהיא חי׳ יחיד זוהי סיבה שלא לברך כל הבהמות וחיות.

ותי' עפ"י רש"י והמדרש שגם החיות והבהמות אכלו מעץ הדעת ולכן לא הי' יכול לברכם דא"כ היאך הם ימותו אח"כ מחמת העונש של אכילה מעץ הדעת. ולפ"ז יש להעיר מהעופות והדגים דהרי הם כן קיבלו ברכה מה' ואצלם לכאורה לא שייך שיהא חל עליהם שום עונש של מיתה מחמת אכילה מעץ הדעת.

עי' בספר עקבי דוד [להרה"ג ר' אלחנן יעקב רבינוביץ תשס"ט] דכתב דדגים ג"כ נכללים בכלל בהמות וחיות ולא פירט הכתוב את כל המינים אך גם הדגים אכלו מן העץ. וע"ע

בספר ויאמר אברהם דכתב בשם הגרי"א וינטרויב דודאי לא האכילה חוה את כל הבע"ח בעולם, אלא כיון שהאכילה מקצת מהן נכנסו כל סוגי הבע"ח לכלל מיתה. אמנם עי' ברי' צדוק הכהן דכתב בפרי צדיק פ' אמור, דמ"ש בחידושי הר"ן על מסכת שבת דף ק"ח באיבעיא "מהו לכתוב תפילין על עור דג טהור" לפי שכל הברואים נפגמו בחטא עה"ד, דחוה נתנה לכל הברואים לאכול מעה"ד כמ"ש רש"י בפרשת בראשית עה"פ ותתן גם לאישה לרבות כל בהמה וחיה אבל דגים לא היו שם לכן הדגים לא נפגמו מחטא עה"ד ואין בהם זוהמה, ולכן אוכלים דגים בשבת כיון שדגים אין להם שום שייכות בחטא עה"ד, וכ"כ בפר' ויקהל סוף אות ג', ולדבריו תקשה הערתך וי"ל.

ג, ז. מקור לחז"ל "למיחזי שטותא דהאי עלמא".

שאלה: בספר בסוד ישרים של הגרי"א וינטרויב זצ"ל עמ' נ"ט כתוב שעל הפסוק ותפקחנה עיני שניהם [אדם הראשון וחוה] אמרו חז"ל למיחזי שטותא דהאי עלמא, ושאלתי את אחד מתלמידיו היכן מאמר זה, והשיב שאמנם שמע זאת הרבה מהגרי"א זצ"ל אך אינו יודע היכן זה, וברצוני לידע היכן זה מופיע.

בתודה וברכה י.ו.

תשובה: עי' בספרו בסוד ישרים פר' לך לך עמ' רס"ד דשם הביא מקור הדברים מהזוה"ק בראשית ל"ו ע"ב וז"ל "ותפקחנה עיני שניהם למנדע בישין דעלמא ע"כ, והיינו דדבר של שטות משולל הוא מכל ערך וכו' עי"ש וזה כונתו בכל המקומות שהביא.

ג, י"א. מדוע לא למד רש"י הכלל דה' לשון תימה מפסוק המן העץ?

תשובה: בענין הערתך על רש"י בראשית (ג', י"א) "וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ", ופירש"י בד"ה המן העץ: "בתמיה". ולאחר מכן (ד' ט') על הפסוק "וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי" פירש"י בד"ה השומר אחי: "לשון תימה הוא, וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח". ולכאורה יש לעיין מדוע לא טבע רש"י את הכלל הזה כבר בפעם הראשונה שהוא מופיע (במילה **המן** העץ), וחיכה עד הופעת תיבה המנוקדת כך בפעם השניה?

אולי יש ליישב דבריו ע"פ מש"כ הרא"מ על רש"י זה וז"ל פירוש וכי מן העץ אשר צויתיך וגו' אכלת ועברת על אזהרתי? והוא השיב, האשה אשר נתת לי גרמה לי. ואילו היתה שאלה של בירור האם אכלת ולא תמיהה לא היה לו להשיב אלא הן.

ועי' בנחלת יעקב דתמה על הרא"ם אמאי צריך לפרש כן, הרי דברי רש"י מוכרחים כיון דכתוב כאן הא בחטף פתח וכמ"ש להלן, ועי' במגיה על הנחלת יעקב דתמה עליו הרי הרא"ם בא לפרש מדוע כאן זו לשון תמיהה ולא לשון שאלה כי מניקוד החט"ף פת"ח אין הכרע בדבר זה, וכמו שכתב רש"י להלן פכ"ז פל"ח על "הבמחנים אם במבצרים" [במדבר י"ג י"ט] ושם זו לשון שאלה ולא תמיהה, וכן משמע בגו"א, וכ"כ בעל קרני רמים וז"ל וליתא כי מי לנו בקי בדקדוק יותר מהרא"ם ז"ל, ואיך לא ידע הרא"ם שה"א התימה היא באה בחט"ף פת"ח וסיים שם המגיה דלא ראה הנח"י מה שכתב הרד"ק ז"ל במכלול בשימושי ה"א וז"ל וה"א כשתנקד בחט"ף פת"ח תורה על שאלת הדבר או לתימה כמו "הבוא נבוא" [פל"ז פ"י] "הנמצא כזה" [פמ"א פל"ח] "הזה אחיכם" [פמ"ג פכ"ט] א"כ דין אחד לה"א שאלה ולה"א התימא ע"כ, ולפ"ז יתכן דמיושבת שאלתך.

ד, א. סתירה לדברי מדרש "דלא שמשה שום בריה קודם אדה"ר".

תשובה: בענין הערתך בסתירת המדרשים, במדרש (ב"ר פרשה כ"ב ס"ב) כתב "רבי הונא ור' יעקב ברבי אבין בשם ר' אבא בר כהנא אמר לא שמשה בריה קודם לאדם הראשון. וידע אין כתיב כאן אלא והאדם ידע את חוה אשתו הודיע דרך ארץ לכל עכ"ל. ומבואר שלא שימשה שום בריה (ר"ל אפי' מהבהמות) קודם ששימש אדה"ר עם חוה אשתו, וקשה שבגמ' ביבמות (ס"ג.) כתוב "זאת

הפעם מלמד שבא על כל בהמה ובהמה ולא נתקררה דעתו״. וא״כ אף אדה״ר עצמו שימש קודם ששימש עם חוה?

עי׳ בתורה שלמה בראשית פ״ד הערה ב׳ שכבר עמד על קושיא כעין זו, וכתב המדרש ״להודיע דרך ארץ לכל״, והיינו שלא שמשו בדרך זו של שימוש בקדושה וטהרה שלכך כתיב וידע מלשון דעת עיי״ש.

ד, א. שמות נשי [תאומות] קין והבל.

תשובה: עי׳ באברבנאל בראשית בפ״ד בשם ספרי האומות [והובא גם בסדר הדורות] דכתב שאשת קין [תאומתו] נקראת קלמאנא ושם אשת הבל בלבירא.

ד, ד. האם כל מקום שכתוב בתורה בנים כולל גם את הבנות?

תשובה: מצאנו לפעמים כתוב בתורה בנים ובכלל זה הם הבנות, ולפעמים כתיב בנים לחוד ובנות לחוד.

עי׳ בב״ק דף ט״ו דאמרינן דיש ריבוי מיוחד לרבות נשים לענין עונשים ונזיקין ומיתות שבתורה, וכתבו שם התוס׳ בד״ה ״השוה״ דצריך ריבוי במקום שהפרשה נאמרה בלשון זכר או במקום שכתוב איש.

ועי׳ בתוי״ט פ״ד משנה י״א בכתובות דדייק בעצב תלדי בנים דדייק שבנות בכלל בנים, ועי׳ בספר רביד זהב גרגירי כסף בראשית [ג׳ ט״ז] [נמצא באוצה״ח] שהקשה עליו, וכתב דאין זה מוכרח אלא פשוט שכאן אין לטעות ולכך לא מפרש ובנות, והביא ראיה נגד דבריו שבסוף פרשת בראשית כתוב ויולד בנים ובנות.

ובתה״ד כלל פ״ה דייק משם דאין הבנות בכלל בנים ע״ש באורך, עוד הביא ממס׳ ב״ב דף קמ״ז דמבעי לן, ״ההוא דאמר ניכסי לבניי והוי ליה ברא וברתא״ וקפשיט דאין הבת בכלל אף דאמר בניי לשון רבים דאשכחן בני דן חושים, וגם בפר׳ ויקרא אמרינן בני ישראל ולא בנות ישראל גם ר״פ אמור בני אהרן ולא בנות אהרן, גם במסכת נזיר דף י״ב הריני נזיר כשיהיה לי בן וילדה בת אינו נזיר.

ד, ד. היאך הקריבו הבל ונח קרבנות והא בעינן מן המותר בפיך?

תשובה: בענין הקושיא הידועה היאך הקריבו הבל ונח קרבנות קודם שהותר להם אכילת בשר, והרי בעינן שיהיה הקרבן מותר בפיך?

עי' אוצר ידיעות השלם [להרה"ג ר' יחיאל מיכל שטרן תשע"א] עמ' פ"ט שהביא את האחרונים שדנו בדבר, ועי' בערוך לנר דתירץ שלא אסר לו אלא להרוג ב"ח לצורך אכילה אבל לשאר צרכים כמו ליהנות מעורם הותר לו, ולכן לצורך קרבן ג"כ היה מותר לו.

ובנזר הקודש ביאר שלא נאסר לו אלא בשר תאוה, וכמו דור המדבר שנאסר להם בשר תאוה, והותר להם בשר שלמים כמו שהובא בחולין דף ט"ז.

ויש המבארים מכיון שלא נאסר בפירוש אלא רק לא הותר להם א"כ אין כאן חסרון של המותר בפיך. וראה עוד בסנהדרין דף מ"ט ע"ב "ורדו בדגת הים ובעוף השמים" מאי לאו לאכילה, ומתרצינן לא למלאכה. ומבואר שרק לאכילה נאסר ולשאר צרכים מותר. וא"כ קרבן הוי בשאר צרכים ולא נאסר.

ה, ל"ב. באור בהא דלא רצה נח להוליד כדי לא להטריח.

תשובה: ע"ד הערתך ברש"י בפרשת בראשית שהביא לדברי רבי יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות, אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע לצדיק זה, ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה, לכן כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול, דכתיב "כי הנער בן מאה שנה ימות" ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה, ע"כ. וצ"ב מאי תיבות הרבה דקאמר הרי כל בעלי חיים של כל היקום נכנסו לתיבה בניסי נסים, ומדוע לא יוכל אותו נס לשמש גם עבור בני נח. והנה מקור דברי רש"י הם במדרש רבה שלא רצה נח להוליד בשביל לא להטריח, וכבר עמדו בהערה זו באחרונים, עי' באילת השחר שנשאר בצ"ע.

ויש שהוכיחו מכאן דהתיבה לא היתה עשויה בדרך נס ולכך צריך לטרוח יותר.

גם הגר"ח שמואלביץ [שיחות מוסר תשל"א-תשל"ג] עמד בזה, וביאר ענין התיבה שלא היתה מקום מחסה ממי המבול גרידא, אלא נראה שהיה עליו לבנות בנין של הצלה דהיינו תיבה שיהיה טבוע בה כח גואל ומושיע, והוא דוקא ע"י שיהיה נח עוסק וטורח בבנינה ק"כ שנה מתוך מס"נ כנגד רשעי הדור, ויחד עם המס"נ יושקעו בתיבה הקריאה והדרישה לתשובה מדרכיהם הרעים, וכל זה יכנס ויחדור לעצם גופה של התיבה, ורק אז תהפוך עי"כ למבצר הצלה לנח וביתו, וכ"ז אם יעסוק בה נח בעצמו הוא נח שמצא חן בעיני ד' כו', אבל אין אחר חוץ מנח יכול לבנות תיבה עם כח זה וזהו מה שר' יודן אומר אם צדיקים

הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה, ״עליו״ דייקא הוא ולא אחר וזה היה קושי שלא היה יכול נח לעמוד בו עכת״ד.

ו, ג. מקור לברך את חבירו עד מאה ועשרים שנה.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למנהג שנוהגים לברך איש את רעהו ״עד מאה ועשרים שנה״, והרי כתוב ״ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה״ ותו לא. ומש״כ ״והיו ימיו מאה ועשרים שנה״ אינו כפשוטו אלא כפרש״י ושאר מפרשים שהולך על דור המבול שנתן להם הקב״ה ארכה לשוב בתשובה וכו׳.

אמת דלפרש״י שהבאת אין מקור, אך עי׳ שם במלבי״ם דכתב דכונת הפס׳ דמעתה יהיו ימי חיי האדם ק״כ שנה ומאז התחיל ה׳ לקצר ימי חיי האדם עיי״ש. אמנם עי׳ גם בספר עלינו לשבח להגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט״א דברים א׳ עמוד תשל״ב בשם הגר״ח זצ״ל שאסור לומר כן דיש בזה איסור של קללה שהרי יכול האדם לחיות יותר עיי״ש, ועי׳ באורך בספר דרכי חיים [חיים פישהוף תשס״ז] פ״א על מנין שנות האדם.

ו, כ״א. היכן היה מאוכסן האוכל בתיבת נח?

תשובה: בענין מש״כ דהעולם אומרים שהאוכל בתיבת נח אוכסן במקום הזבל,אחרי החיפוש לא מצאנו בשום מקום שמוזכר דהיה האוכל במקום הזבל, רק זאת מצאנו דבספר למסבר קראי מהרה״ג צבי רוטברג כתב דלא איתפרש היכן שמו את האוכל, וכתב דמסתבר שהניחוהו את האוכל לאנשים במקום האנשים ולבהמה במקום הבהמה עיי״ש.

עוד מצאנו דבספר רזיאל המלאך [הוצאת בקאל תשי״ח] עמ׳ קט״ו כתוב ששמו את האוכל בארון זהב. אך יש ספרים שהגירסא ששמו את הספר בארון זהב שע״ז קאי המדרש, וכך מסתבר יותר.

ז, ב. האם בתיבת נח היו בהמות בעלי מומין?

תשובה: בענין מקור למה ששמעת שהבהמות שהיו בעלי מום לא היו בתיבתו של נח ולא ניצלו מן המבול מצאנו רק בהעמק דבר פ״ז פס׳ ב׳ דכתב ״דמכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור, דלפי הפשט נכלל בזה הדיוק לאפוקי טמאה לאכילה, וטמאה לקרבן, היינו בעלי מום בבהמה ומחוסרי אבר, דאע״ג דבן נח כשר להקריב בעל מום, מכל מקום נח הקריב דוקא תמימים, שיהיו לרצון ולריח ניחוח. מה שאין זה בבן נח כלל עיי״ש באורך בהרחב דבר.

ז, כ״א. מספר האנשים בדור המבול.

האם כתוב בחז״ל (או בשום מקום אחר) מה היה מספר אנשים שמתו בשעת המבול?

תשובה: לא מצאנו את מספר האנשים שהיו בדור המבול.

ז, כ״ב. מקור דהנשמה יוצאת דרך האף.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מצאנו מקור שהנשמה יוצאת דרך האף ואם לא, אז היכן הנשמה יוצאת?

מצאנו בספר חמדת ימים לר׳ שלום שבאזי על פרשת נח דכתב וז״ל ״כל אשר נשמת רוח חיים באפיו זו הנשמה שנכנסת מן האף ומשם היא יוצאת״, אך אולי כונתו על הנשימה. וע״ע בספר נהגו העם עמ׳ רמ״ח דכתב שתחילת ביאת הנשמה באה דרך האף כמש״כ ויפח באפיו נשמת חיים וסופה לצאת ג״כ משם כמש״כ כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו׳ מתו.

ז, כ״ג. מקור דנח נענש מהארי משום שנתעצל ליכנס לתיבה.

תשובה: בענין מקור למה ששמעת שיש מדרש בטעם מה שנענש נח בהכשת הארי [ורש״י פירש שם שהוכש בגלל שנתעצל במזונותיו] שהוכש בגלל שנתעצל ליכנס לתיבה לא מצאנו כן במדרש, אך מצאנו דכך פירש בספר הליקוטים ח״א עמ׳ של״ה [הוצאת אהבת שלום].

ח, כ"ב. האם קודם המבול היה שינוי תקופות?

שאלה: בראשית פ"ח פכ"ב "עוד כל ימי הארץ" ביארו המלבי"ם והרשר"ה דקודם המבול לא היה שינוי תקופות בשנה, ויסודם ממד"ר דכל השנה היה אצלם כמפסח ועד עצרת.

ובפשטות הפשט שקודם המבול היה מסלול השמש וחגורת המזלות מתוחים ממזרח למערב בלא הנטיה שיש כיום, והרשר"ה רמז לזה שכתוב שהקב"ה שינה את מערכת הכוכבים בנוטלו שני כוכבים מכימה מה שהשפיע על עמידתו של כדור הארץ.

אך עי' בע"ז ח. שמבואר לא כך שכבר בזמן אדה"ר היו הימים מתקצרים ומתארכים, ושוב ראיתי דהמלבי"ם עצמו באמת כותב זאת במפורש שמקודם לא היתה הנטיה שיש כיום, וצ"ע.

תשובה: בענין קושיתך על דברי המלבי"ם והרש"ר הירש, הנה כדבריהם כתב בפי' בספורנו בראשית פ"ח פכ"ב, ועי' בספר כי היא חכמתכם [להרה"ג ר' שלמה רוזנר תשס"ו] עמ' קצ"ה דכתב דכדברי הספורנו משמע במדרש רבה בראשית פל"ד "אמר ר' יצחק מי גרם להם שימרדו בי וכו' אחת לארבעים שנה היו זורעים וכו', הא כיצד שהיה להם אויר יפה כמן הפסח ועד עצרת שהוא אויר ממוזג בלא קור וחום" הרי שמן המבול נגרם שנוי העתים חום וקור.

ועי' שם דכתב שנשאלה שאלתך זו להגר"ח קניבסקי וענה שהם מדרשים חלוקים, וכן מצאנו שכבר עמדו בזה אוצר מקור ישראל להרה"ג ר' ישראל משה וייספיש תש"ע] ח"ג ובקובץ מוריה חצ"ד עמ' צ"ד, ובאוהל דוד על ע"ז, ונשארו בצ"ע.

ט, ט. מדוע לא דאג נח שהקב"ה יפר שבועתו?

תשובה: לכבוד הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעל מח"ס המפורסמים גם אני אודך [כ"א חלקים הידועים לנו] התכבדנו מאוד בקבלת איגרתו.ע"ד הערתכם בפר' נח פ"ט פ"ט כ' רש"י וז"ל שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד, עכ"ל. וק' הרי הקב"ה יכול להפר שבועת המבול, וכמו שמשמע בגמ' ב"ב ע"ד. היה לך לומר מופר לך מופר לך והוא סבר דלמא שבועתא דמבול הוא, וצ"ב א"כ למה לא דאג נח שיתיר הקב"ה את השבועה שלא יביא מבול לעולם?

הנה בפשטות היה אפשר לומר דודאי אפשרי הדבר אך הדבר רחוק מאוד ואין התחייבות גדולה יותר משבועה של הקב״ה, ול״צ לחשוש עד כדי כך שאולי יפר שבועתו.

אך כעת מצאנו בחת״ס דהעיר בפרשת נח בראשית פ״ט פ״ח הלא כבר נשבע הקב״ה ואמר אל לבו לא אוסיף, ואיך ס״ד שיעבור על שבועתו, ואי איכא למיחש א״כ מה יוסיף לו הדבור של עכשיו יותר מהשבועה הראשונה.

וביאר לפמ״ש המשנה למלך בהלכות שבועות פ״ו ה״ז, שהקשה באגדתא דרבה בב״ח הא הנשבע לתועלת חברו אין מתירין לו אלא מרצונו והכא נשבע הקב״ה לתועלת נח וא״א להתיר כ״א ברצונו ע״ש, וישב החת״ס דלכאורה כיון דמת נח א״צ להתיר בפניו, ועפ״ז כתב דהשתא א״ש דהי׳ נח דואג כי שמא ימות ואח״כ יתיר הקב״ה שבועתו ע״כ חזר הקב״ה ונשבע לו ולזרעו אחריו. והיכא שמזכיר בשבועה יורשיו ובאי כחו אינו יכול להתיר אלא בפניהם, עי״ש. ולפ״ז מיושבת קושיתכם.

ט, כ״ד. מקור דחם בא על אשת אביו בתיבה ונולד כנען בתיבה.

תשובה: א. בענין מקור שחם בא על אשת אביו בתיבה ומזה נולד כנען כן כתב הרוו״ה (תורת האלהים בראשית פ״ט פכ״ד) עי״ש כמה דקדוקים לזה. ועי׳ בספר פרפראות לחכמה [נמצא באוצה״ח] דכתב כן בשם הישי״ר מקנדיה, וכן בנתינה לגר בראשית פ״ט פכ״ב דייק כן קצת מהתרגום שחם בא על אשת אביו.

ב. ובענין מה דכנען נולד בתיבה, עי׳ בספר חיי נפש רביעאה [להרה״ג ר׳ ישראל אריה זלמנוביץ תשל״ד] ובספר יקרא דאורייתא דדייקו כן מלשון חם אבי כנען מיד כשיצא מן התיבה, כיון שכבר נולד בתיבה.

ט, כ״ח. לפי חשבון הפסוקים היה נח בן 951 ואילו בקרא כתיב 950.

תשובה: בענין הקושיא בחומש בראשית פ״ז פי״א כתוב: ״בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו״. ובפשטות הכוונה שהמבול התחיל כאשר נח היה

בן 600. וכיון שהמבול היה שנה, כמבואר בפסוקים, הרי שבסיום המבול נח היה בן 601.

וקשה, שבבראשית פ״ט פכ״ח כתוב ״ויחי נח **אחר המבול** שלש מאות שנה וחמשים שנה״, ולפי החשבון צריך לצאת שנפטר בגיל 951, ואילו בפסוק הבא כתוב: ״ויהי כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת״. [אא״כ נאמר שמש״כ ״בשנת שש מאות שנה לחיי נח״ הכוונה בתחילת שנת השש מאות].

יעי׳ בתוס׳ בר״ה דף ג׳ בד״ה למנינא דהביא ירושלמי, שכתב דשנת המבול לא נכנסה בחשבון [ותלוי במחלוקת התנאים בזמן בריאת העולם אם בניסן או בתשרי] כי אז לא שמשו המזלות ורישומן לא היה ניכר. [ע״פ ביאור המהרש״א שם בדברי התוס׳ והירושלמי], ועיי״ש במפרשי התוס׳ והירושלמי, וכן מבואר במדרש רבה ל״ב ו׳ עיי״ש במפרשי במדרש.

וכן הקשה ותירץ בחזקוני. וכן ידועה היא שיטת הגר״א בחו״מ סי׳ ס״ז בכל חשבון השנים דשנת המבול אינה מן החשבון. וע״ע בחזו״א או״ח סי׳ ק״מ דהאריך בזה ע״פ הפני״י בר״ה דף ח׳ דאין זה משנה לגבי החשבון הכללי של בריאת העולם.

פרשת לך לך

י״ב, ה. מקור לשמות הערים שעבר בהם אברהם מחרן לא״י.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מפורט בחז״ל שמות הערים אשר דרכן עבר אברהם אבינו בדרכו מחרן לארץ ישראל?

הנה מצאנו בחז״ל בבראשית רבה ל״ט ח׳ שהלך אברם דרך סולמה של צור, כיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותם עסוקים בנכוש בשעת ניכוש בעדור בשעת העדור אמר הלואי יהיה חלקי בארץ הזו, אמר לו הקב״ה לזרעך נתתי את הארץ הזאת, ומשמע קצת מכאן דהלך דרך חוף הים. עוד כתב יוסף בן מתתיהו [יוסיפון בקדמוניות ח׳ א׳ מובא בשלשלת הקבלה דפוס ונציה עמ׳ צ״ה והביאו הרב אברהם פלאג׳י בספרו שמו אברהם ח״א בערך כתר מלכות אות ז׳,

וכן בספר אם למקרא ובאוצר ישראל בערך אברהם] דעבר אברהם דרך דמשק ובחרוהו למלך עליהם אבל לא ארכה מלכותו כי מרדו בו, אך עד היום נמצא לא רחוק משער הצפוני אשר בחומות דמשק מושבה אחת הידועה בשם משכן אברהם שלפי השערת החוקרים האחרונים הוא המקום הנקרא אל בורגה ושם באר קדיש הנקרא ביר אברהם. עוד מובא באוצר המסעות עמ' 70 מפי ר' יעקב שליח ר' יחיאל מפריז ומשם לארם צובה מהלך שלשת ימים שם שלש כנסיות האחת למשה רבינו ע"ה ושם ארבעה צדיקים קבורים ואין יודעים שמותם ובמגדל דוד המלך [מצודת חאלב] יש בית לאברהם אבינו עליו השלום.

י"ב, י"א. מקור למדרש שהאמהות היו עקרות כדי שלא יתכחש יפים והביאור בזה.

שאלה: ראיתי בס' שמע שלמה למהר"ש אלגאזי ר"פ ויצא שמביא מדרש שלמה היו אמותינו עקרות כדי שיתענגו הצדיקים ביפים, ור"ל שע"י שהאשה מתעברת נכחשת יופיה, ולכן עשה הקב"ה שהאמהות לא יתעברו ותכחש יופים. ולכאו' הוא מדרש תמוה, שכן יהיה רצון האבות הק' להתענג ביופי נשותיהם.

תשובה: המדרש נמצא במדרש רבה שיר השירים פ"ב פי"ד אות ל"ב, ועי' ביפה תואר שם דביאר דכיון דהאבות היו פרושים היו צריכים נשיהם להיות יפות שיתעוררו לצורך מצוה. ועי' מה שביאר בספר יפה קול [נמצא באוצר החכמה].

פרשת וירא

י"ט, י. ביאור בשליחות המלאכים דאין מלאך עושה ב' שליחויות.

בפרשת וירא מבואר שנשלחו שלשה מלאכים, א' לרפאות את אברהם, ב' לבשר לשרה, ג' להחריב את סדום, וכתב רש"י פי"ח פ"ב דמלאך עושה שליחות אחת בלבד, וקשה, דהנה רפאל אחר שריפא את אברהם קיבל שליחות נוספת להציל את לוט, כמ"ש בפי"ט פ"י "ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו " ועוד "ואת האנשים... הכו בסנורים..." וקשה כיצד הצילו המלאכים את לוט הרי אין זו השליחות שאליה נשלחו.

ומצאנו שעמדו בכך המפרשים, וכתבו לתרץ ששליחויות שני המלאכים היו תלויות זו בזו, דהמלאך שנשלח להפוך את סדום לא יכול היה לבצע את משימתו בלי להציל את לוט, ובמלאך שהציל את לוט היתה תלויה הפיכת סדום, ולכן נאמרה הפרשה כולה בלשון רבים, כי אמנם עיקר שליחותו של כל אחד מהמלאכים היתה נפרדת, אבל הנגזר מהשליחות היה משותף, אבל כאשר יצא לוט מתחום הסכנה "ויהי כהוציאם אותו" או אז הצלת לוט שייכת רק למלאך המציל ולכן "ויאמר המלט על נפשך" לשון יחיד.

כ"א, ב. באיזה יום בשנה נתעברה שרה אימנו?

תשובה: בענין מתי נתעברה שרה הדבר תלוי במחלוקת, דעי' במדרש רבה פרשה נ"ג ו' [והובא ברש"י על התורה בראשית כ"א ב'] דפליגי ר' יודן ור' חמא ר' יודן אומר לט' חדשים נולד יצחק ור' חמא אמר לז' חודשים שהם ט' מקוטעין.

אך עי' בר"ה דף י"א דיון ארוך מתי ולכמה נולד יצחק, ומסיק דנולד יצחק בפסח, ואברהם נימול ביום כיפור, ונתבשר בי"ג דהוא יום ג' למילה, ואח"כ היו ימי הטומאה ואח"כ התעברה ואותה שנה היתה מעוברת. [ועי' שם בתוס' ד"ה "אלא" דכתבו דהיה אפשר לומר דנימול ביו"כ נמצא דיום י"ג תשרי הוא שלישי למילה מעל"ע, ובכן נתבשרה שרה אמנו ביום י"ג תשרי ובאותו יום פירסה נדה, ואח"כ ימי טומאה, וא"כ טבלה בליל שעבר חמישי לחג סוכות שזה כ' תשרי. ובכן אם נתעברה בכ' תשרי ומי שיולדת לשבעה יולדת למקוטעין שזה ו' חדשים וב' ימים. לפי זה יוצא שיצחק אבינו נולד באחרון של פסח, רק כתבו תוס' דזה נגד המכילתא שנולד יצחק בט"ו ניסן עי"ש].

אך כ"ז לדעת הסוברים שנולד יצחק בניסן, אבל לדעת הסוברים דנולד יצחק בתשרי, א"כ הכל הפוך ונתעברה שרה בסוף ניסן, וכ"כ בסדר הדורות בב"א תמ"ח בשם הרש"ל.

כ"א, ז. כיצד פירש רש"י דהניקה שרה בסעודה הא נכתב רק לאחר מכן?

תשובה: "ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה" רש"י מפרש שהניקה את הבנים של השרות שבאו לסעודה של יצחק. וקשה שהפסוק "ויעש אברהם משתה גדול ביום היגמל את יצחק" מופיע רק לאחר מכן?

הנה אחרי חיפוש רב לא מצאנו מי שעמד בזה, ואולי י"ל בדוחק שאמרה כן ברוח הקודש. ועי' באוזנים לתורה דכתב דאין המשתה ביום הגמל רק ביום

המילה ולפ״ז ניחא. אך בגמ׳ בב״מ דף פ״ז דשם מקור רש״י מפורש דהיה ביום הגמל דלא כדבריו.

אח״כ האיר ה׳ עינינו וראינו בתרגום יונתן דמתרגם ״ואמרת מה מהימן מבשרא דבשר לאברהם עתידה דתוניק שרה וכו׳ ״ והיינו דמפרש שאמרה שרה בשעה שבישרוה כך והיינו שבזמן הבשורה אמרה שרה שתניק בנים וא״כ זה היה כלול בלשון בשורת המלאך וזה התקיים אח״כ בהגמל יצחק. ומצאנו גם דכן פי׳ ר׳ סעדיה גאון בפי׳ לתורה בקיצור וז״ל ״מי מילל נאמנו דברי מי שמילל, הניקה עתידה להניק״, ובאמת כן בישר הקב״ה בעצמו בזמנו וכמו שכתב רש״י בפרק י״ז פס׳ ט״ז ״וברכתיה״ בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה יצחק שהיו מרננים וכו׳ והביאה כל אחת בנה וכו׳ והיא הניקה את כולם״, ומקורו במדרש לקח טוב ר׳ יהודה אומר להיות לה בן וברכתיה בחלב להניק בני מלכים שלא היו מאמינים דנס הוה וצמקו דדי נשיהן והביאו בניהן לשרה להניקה לכן נאמר וברכתיה בחלב. ועי׳ ב״ר פמ״ז ב׳ פנ״ג, וא״כ מפורש דזה היה כלול בבשורת הקב״ה לאברהם וע״ז קאי כעת דיבור שרה.

כ״א, י. כיצד גירש אברהם את שרה או את הגר בגט הרי לא היו לאברהם עדים כשרים?

תשובה: ע״ד השאלה שמקשים היאך גירש אברהם אבינו את שרה בגט (כמו שכתב רבינו בחיי בשם ר״ח) או הגר בגט (כמו שכתב בת״י). כיצד היה הגט כשר שהרי לא היו לאברהם עדים כיון שצריך שני עדי ישראל כשרים.

הנה יש שתירצו שהיה אברהם אבינו כותב הגט בכתב ידו דמהני מדין הודאת בע״ד כמאה עדים.

עוד א״ל שהרי בגירושין בדיני ב״נ הדין דאם אמר הבעל לאשתו צאי ממני, או אמרה היא אי אפשי בך, הרי היא מגורשת ממנו ומותרת להנשא לאיש אחר, ואינה צריכה הימנו גט כתוב וחתום בעדים, ורק בדיני ישראל הדין שצריך לכתוב לה גט חתום בעדים, וא״כ אם אברהם נהג כבן נח ודאי ניחא.

אך כבר האריכו בכך הספרים וביחוד המ״ל בפרשת דרכים מה היה דין אבותינו, קודם מ״ת. ויש שכתבו דאבותינו בשעה שהיו בחוץ לארץ היו מתנהגים כבני נח ובשעה שהיו בארץ כנען היה להם דין ישראל, והנה בשעה שאמרה לו שרה אמנו לגרש את הגר ישב בא״י והיה לו דין ישראל והיה צריך לכתוב לה ספר כריתות ולגרש אותה בעדים.

ועי' בספר אמרי שפר מהרה"ג ר' שמשון פרץ יפה תרס"ט] עמ' 50 דעמד בזה, וכתב דבאמת לא היה לו אז עדים כשרים ולא כתב לה גט ומפני דברי שרה גרש אותה בגירושין של ב"נ, ובאמת אפילו ריח הגט לא הוה ולכך היה יכול להחזירה אצלו אח"כ עי"ש.

כ"ב, ג. "ויקח את שני נעריו", כיצד והלא שלחם אברהם?

בענין הערתך בפ' העקדה כתיב "ויקח את שני נעריו אתו" ופרש"י ישמעאל ואליעזר וכו', ולכאו' ק' הלא מצינו מקודם שאברהם שלחו לישמעאל, והיכן מצינו שחזר לאברהם?

עי' בחת"ס על התורה פרשת וירא ד"ה מצחק דכתב דמוכח מכאן שחזר ישמעאל, וכן הוכיחו בפני מנחם ובכרם טוביה בפרשה זו.

כ"ב, י"ג. האם לאיל יצחק היה דין תמורה?

שאלה: בספר עצי זית [להרה"ג ר' יצחק יוסף זילבערבערג תרפ"ג] (בראשית פכ"ב פי"ג) הביא בשם אחד מן הראשונים שהקשה איך העלה אברהם אבינו את האיל תחת יצחק הלא עובר באיסור תמורה, ותירץ דתמורה לאו שאין בו מעשה, וידידי שליט"א בספר מילי דאבות העיר דלא מצינו דבר זה בשום ראשון האם אתה יכול למצוא מקור לדבר זה?

תשובה: בענין האם לאילו של יצחק היה דין תמורה, עי' במדרש רבה פנ"ו/י"ד דאיתא התם "ויעלהו לעולה תחת בנו" רבי בניא אמר לפניו ריבון העולם הוי רואה דמו של איל כאלו דמו של יצחק בני, אימוריו כאילו אימוריו של יצחק בני, כההיא דתנן הרי זו תחת זו הרי זו תמורה זו הרי זו חלופי זו והרי זו תמורה יעו"ש.

ועי' עוד בסליחות ליום ה' של עשי"ת וקח איל תחת עופר וכו' והיה הוא ותמורתו יהיה קודש הרי דקדושת תמורה עליו.

אמנם עי' בזוה"ק פ' בא דף ל"ג דהשטן קטרג על מעשה העקדה, שבזה שהקריב האיל תחת יצחק ועבר על לאו דלא יחליפנו ולא ימיר אותו.

ומש"כ בשם ספר עצי זית ח"א [להרה"ג ר' יצחק יוסף זילבערבערג תרפ"ג] דהקשו כן הראשונים, ובספר מילי דאבות [לר' שמואל ישעיהו יפה תש"ע] שלא

מצאנו בראשונים, הנהמצאנו בספר קדמון בספר נחלת בנימין [לר׳ בנימין ליפמן אשכנזי משנת תמ״ב] מצוה צ׳ דף קי״ז שהאריך בענין זה, ועי׳ מש״כ עליו בספר שם משמעון דף ט״ז, ועי׳ בספר שעת הכושר פרשת אחרי מות [ר׳ שלמה כהן, נמצא באוצר החכמה] מה שהאריך בזה, וכן ברינת יצחק [להרה״ג ר׳ אברהם יצחק סורוצקין שליט״א תשנ״ה] על התורה שם.

פרשת חיי שרה

כ״ג, ט״ז. מדוע והיכן נקרא עפרון רשע?

תשובה: בענין הא דעפרון נקרא רשע, עי׳ בשמן למאור [להרה״ג ר׳ שלמה אסולין בני ברק] בשם הגה״צ ר׳ אריה בירנבוים זצוק״ל שכתב שרשעותו של עפרון הוא מה שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה, דבגמרא ב״מ פ״ז א׳ קרי ליה רשע משום זה כדאיתא שם צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים מנא לן מעפרון וכו׳ הרי שנקרא רשע ולכן לא מסקינן בשמיה כדאמרינן במגילה דף י׳ ע״ב.

עוד מצאנו דבמדרש אגדה בראשית כ״ג ט״ז אמרו דאברהם אבינו ע״ה היה שוקל את הכסף לעפרון ועפרון היה גונב הכספים ולפיכך חסר וא״ו ע״ש.

כ״ד, י׳. סתירה במהרש״א האם אברהם נשא הגר קודם שנשתחררה או אח״כ.

בפרשת חיי שרה כתיב ״ויקח העבד וגו׳ וילך וכל טוב אדוניו בידו״ (בראשית פכ״ד פ״י) וכתב רש״י ששטר מתנה כתב אברהם ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם, ומבאר הרמב״ן שם דלפירוש זה מה שכתוב (להלן שם פכ״ה פ״ה) ״ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק״ היינו לומר שהחזיק אותו בנכסים בשעת פטירתו שלא יערערו בו. והעיר על כך רבי אליהו מזרחי (בפירושו על רש״י שם) וז״ל ״יש לתמוה איך עשה זה אברהם והלא קיים כל התורה כולה, ואפילו עירובי תבשילין, כדאיתא במס׳ יומא דף כ״ח: ואם כן איך העביר הנחלה מישמעאל ובני קטורה ונתנה ליצחק, והא אמרי׳ במס׳ כתובות דף נ״ג.

פרק נערה שנתפתתה שיננא לא תהוי בי עבורי אחסנתא, (מקום שמעביר האב נחלה מן הראוי לו) אפילו מברא בישא לברא טבא. ושמא י״ל שאני הכא דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע״ עכ״ד. והמהרש״א (בח״א שעל מס׳ סנהדרין דף צ״א. ד״ה ויתן את כל אשר לו ליצחק) לאחר שהביא את המזרחי כתב בזה״ל ״ועוד י״ל דישמעאל בן שפחה היה שנולד לו קודם שנשתחררה ואין בן שפחה יורש, ובני קטורה אע״פ שנולדו אחר שנימול והיה אסור בשפחה, ונשתחררה קטורה מ״מ בני פילגש היו דכתיב ״ולבני הפילגשים אשר לאברהם״ וגו׳, דמשמע דמשום דכל שאר בניו חוץ מיצחק היו בני הפילגשים, ואינם ראויים לירש עם בן אשתו שהוא יצחק״. עכ״ד.

ולכא׳ יש סתירה בדבריו שהרי המהרש״א בעצמו כתב בח״א שבת דף נ״ה: (ד״ה ובני יעקב) שאברהם נשא את הגר לאחר שנשתחררה, וצריך א״כ ביאור על מה שכתב במס׳ סנהדרין דהא דהעביר אברהם את הירושה מישמעאל היה משום היותו בן שפחה שנולד קודם שנשתחררה הגר.

והנה עי׳ במהרש״א ביבמות דף ק׳ דכתב כדברי התוס׳ בשבת, ועי׳ בספר אוהל יעקב להר״ר יעקב טולדנו [מלפני כמאתים שנה בהוצאת אהבת שלום] על פרשת חיי שרה דכבר עמד בסתירת דברי המהרש״א, וע״ע בס׳ בית הגדול על פרקי דר״א פ״ב אות ה׳ שגם תמה ע״ד המהרש״א והקשה סתירה זו,

ועי׳ בספר מגדים חדשים בשבת דף נ״ה דתירץ דמש״כ המהרש״א בסוגיין דהגר נשתחררה כשנשאה אברהם כוונתו לקטורה שנשאה אחר שנימול ולא הביא מאברהם אלא כדי ליישב מה שנשא יעקב השפחות לפי שנשתחררו ממילא, וכתב שם דהא דקיי״ל דהנושא לעבדו בת חורין יוצא לחירות וכן במי שנושא שפחתו דיוצאת לחירות אין הכוונה דע״י מעשה הנשואין היא משתחררת, אלא משום דקים לן דאי לאו דשחרריה לא הוה מעבד ליה איסורא על ידו כמבואר במס׳ גיטין שם, וממילא בהגר אף שנשאה אברהם לא נשתחררה ע״ז, כיון דאז אכתי לא קיים המצוות, ולא עביד איסורא בהכי ולא נצטווה על איסור שפחה מקרא דלזרעך אחריך אלא בשעת מילה, כמבואר בפסוק ולכן שפיר הוי ישמעאל בן השפחה.

וביאר עפ״ז מה שהקשה בערוך לנר יבמות על המהרש״א דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו דא״כ איך מזהר לו רחמנא שלא לישא שפחה כיון שמשתחררת ע״י נישואין שלה ע״ש, ולפי״מ שביאר לק״מ דאינה משתחררת מעצמה אלא אמרינן דמסתמא שחררה קודם שלא יעשה איסור, וזהו דאזהר

רחמנא שלא לישא שפחה אא״כ שחררה מקודם. והביא שם עוד דבתרגום יב״ע פ׳ לך לך פט״ז פ״ג מבואר ששרה שחררה להגר כשנתנה לאברהם ע״ש.

וע״ע באור החיים פ׳ לך לך פט״ז פ״ה, ובענף יוסף על העין יעקב יבמות שם, וע״ע בבאור הרד״ל לפרקי דר״א פ״ל אות ח׳ ובהגה״ה שם אות ב׳.

כ״ד, ס״ה. מדוע אמר אליעזר על יצחק אדוני ולא בן אדוני?

תשובה: פ׳ חיי שרה ״ותאמר אל העבד וכו׳ ויאמר העבד הוא אדוני״ ולכאו׳ היה צ״ל הוא בן אדוני?

ואפשר לומר כיון שנתן לו אברהם שטר על כל נכסיו א״כ הוא אדוניו, ומצאנו דכ״כ החתם סופר ועוד אחרונים דאחר שהתרצו לנישואין חל השטר. ועי׳ בספר תולדות יצחק [להר״ר יצחק שפירא] מה שישב ע״ד הקבלה.

כ״ה, ח. האם עשה עשיו תשובה?

תשובה: בענין תשובת עשיו, בחזקוני (בראשית פכ״ה פ״ח) שכתב שעשיו עשה תשובה כמו ישמעאל?

ועי׳ במגיה על החזקוני החדש דכתב דבב״ב ט״ז משמע שלא עשה תשובה, ובמדרה״ג כתוב להדיא שלא עשה תשובה.

אמנם בב״ר פס״ז כתוב שנתן דעתו להתגייר, ובירושלמי בכורים פ״ג ה״ג ויקח את מחלת וגו׳ וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו לו כל עוונותיו ע״כ. והנה מצאנו בכמה ספרים שכתבו ג״כ דאם נמחלו לו כל עוונותיו בזמן שהתחתן סימן שחזר בתשובה, עי׳ בספר קול יעקב עמ׳ ט׳, ובספר אתה תחזה ב׳, וכן בספר שמן ראש עמ׳ נ״ז, והוכיח כן מהא דנאמר בעשיו לשון גויעה, וכן בספר תורתן של בנים עמ׳ כ״ט.

אך בספר מצהלות חתנים סי׳ ט״ו הביא בשם הגר״ח קניבסקי להוכיח מכאן דנמחלים כל עוונותיו אפי׳ בלי תשובה, דהרי עשיו ודאי לא חזר בתשובה.

פרשת תולדות

כ"ז, ל"ה. "בא אחיך במרמה", מדוע אין בדברי יצחק לשון הרע?

תשובה: בענין אמאי לא הוי להי"ר מה שאמר יצחק לעשיו בא אחיך במרמה, מצאנו בספר מילי דאבות [להרה"ג ר' שמואל ישעיהו יפה תש"ע]] על פרשת תולדות דכתב דהוי פיקוח נפש דאל"כ היה הורג עשיו ליצחק.

ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' תקע"ח אות ח' דתירץ דלפי התרגום דבמרמה הינו החכמה ניחא, ועי"ש מה שכתב עוד וציין גם לספר תולדות ברכות בהשמטות עמ' רט"ז שעמד בזה.

ובאוסרי לגפן [להרה"ג ר' יהודה שיינפלד תשס"ה] חי"א הביא מי שכתב דהוי להי"ר לצורך דרצה יצחק להפריד ביניהם שלא ישתדכו.

עוד מצאנו אח"כ דיש שכתבו דיצחק אחז דכך צריך להיות לכתחילה שעשיו ישנא את יעקב בשביל שיתקיים והיה כאשר תריד אם ישראל לא ישמרו את התורה.

ובדרך שיחה על פר' תולדות להגר"ח קניבסקי כתב דהוי מילתא דעבידי לגלויי.

ויש שתרצו שע"י שידע עשיו שיצחק מודע למעשה יעקב ואעפ"כ אומר גם ברוך יהיה ע"ז ישכך את כעסו של עשיו.

פרשת ויצא

כ"ח, י"א. אבן שתיה ממנו נשתת העולם כיצד היתה מאבני יעקב?

תשובה: ע"ד שאלתך בסתירת דברי חז"ל שאמרו בפרקי דר"א פרק ל"ח שאבן השתיה היא מהאבנים שנתן יעקב אבינו תחת מראשותיו ונתחברו לאבן אחת,

וזה סותר לחז״ל ביומא דף נ״ד ע״ב שאמרו שאבן השתיה היא האבן שממנה הושתת העולם.

כבר עמד על כך בזוהר נח דף ע״ב ע״ש מה שביאר. ועי׳ בספר מילי דמרדכי [נמצא באוצה״ח] סי׳ י״ג שגם עמד בזה ע״ש.

כ״ט, י״ז. כיצד דחה האבן עזרא פי׳ הגמ׳ שעיני לאה רכות פי׳ ארוכות?

בענין הערתך על דברי האבן עזרא פ׳ ויצא פכ״ט פי״ז שהביא שבן אפרים פי׳ דעיני לאה רכות היינו ארוכות, והאבע״ז דחה פי׳ זה בלעג ע״ש.

וצ״ע דבב״ב קכ״ג איתא לחד מ״ד דרכות הינו ארוכה במתנותיה ע״ש, ואיך דחה זה האב״ע?

מצאנו דכבר העיר כן בספר קדמון אמרי שפר על התורה לר׳ יהודה חלאווה בן המהר״ם חלאווה [על מסכת פסחים], וכן העיר המנחת שי, וכן ר׳ יעקב קמנצקי בספרו על התורה אמת ליעקב, ועוד הרבה ספרים.

אך האבן עזרא הלך ע״פ הפשט, והעיר על מי שפירש דזהו פשט הכתוב.

כ״ט, י״ז. מקור דלאה ע״י תפילתה גרמה שעשו ימכור הבכורה ליעקב.

שאלה: עי׳ בספר עלינו לשבח (בראשית כ״ט ל״ב) שסיפר הגאון הרב יצחק זילברשטיין שליט״א בשם חמיו מרן רשכבה״ג הרב הגאון יוסף שלו׳ אלישיב זצ״ל בשם רבי נפתלי כ״ץ זי״ל דאחר שנודע ללאה שהיא אשת בכור יצחק דהיינו עשו הרשע, כח התפלה שלה היה כ״כ אלים דתפלתה שינתה את הטבע ויעקב נעשה הבכור, ע״י שהשי״ת כביכול שם רעיון במוח של עשו למכור את בכורתו ליעקב ע״י תפלתה, ויגעתי ולא מצאתי דברי רבינו נפתלי כ״ץ זצ״ל בשום אחד מספריו. האם אפשר לכם למצוא דבריו בשבילי?

תשובה: בענין דברי הר׳ נפתלי כ״ץ הדברים נמצאים בספרו קדושה וברכה דף ז׳ ע״ב,[דף ק״ג בעמודי הספר בהוצאת אהבת שלום].

כ״ט, כ״ה. מה הן הסימנים שמסר יעקב לרחל?

בענין הסימנים שמסר יעקב לרחל, בדעת זקנים מבעלי התוס׳ בפ׳ ויצא פרק כ״ט פס׳ כ״ה כתבו שהסימנים היו נידה חלה והדלקת הנר.

ובחסד לאברהם נהר ס״א ברמ״ז מבואר כמ״ש שמסר הסימנים שתאחז בהן היד והרגל ובתנוך האוזן.

ובחומש תורה שלמה תצא כ״ט אות ע״ד הביא עוד דמסר לה מצות נדה אמר זה סימן כשאכנס תאמרי טהורה.

עוד הביא דמסר לה קמיעין שתולין לו בצוארו סוד זכות אבותיו. ד״א אמר לה מילה וטבילה סימן לישראל עיי״ש.

אך לא מצאנו מי שכתב הסימן שכתבת שתחליף קולה.

ל, כ״ז. כיצד מוכיח רש״י דלא היו ללבן בנים דשמא קטנים היו?

תשובה: רש״י ויצא פ״ל פכ״ז מוכיח שכאשר יעקב בא ללבן לא היו לו עדיין בנים דאל״ה איך יתכן דשלח את בתו עם הצאן ולא את בניו, וצ״ב מה ראיה היא זו שהרי יתכן שהיו לו בנים אלא שהיו קטנים שלא ראוים לרעות את צאן אביהם?

יעי׳ בחיזקוני שעמד בכך, ועי׳ בספר גיליון רבינו יעקב מברונא דתירץ דהיה קשה ב׳ קושיות למה שינה לבן ואמר בגללך ויעקב אמר לרגלי, ״כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב ויברך יי׳ אותך לרגלי״ למה האריך, ועוד דהל״ל תחילה ויברך אותך לרגלי ואח״כ ויפרוץ לרוב.

אע״כ לבן אמר לאחר ששהית זמן בביתי נתעברה אשתי ויעקב השיב לו לא זו בלבד אלא מיד בבואי ברגליי לביתך בא לך העושר ויפרוצלרוב, ואח״כ בא ברכה של העיבור דשייך ברכה שנאמר וברך פרי בטנך וגם ברכה בגי׳ זכר, אמנם אי אשכחן בנים בהתחלה הייתי מוכרח לדרשא אחרת אבל עתה אני דורש בנים דאשכחן אח״כ ולא בתחלה.

ועי׳ בריב״א דהביא את קושית החיזקוני ותירץ בשם רבינו אליקים [עי׳ בתוס׳ השלם בהגה אות ג׳ על הפס׳ ניחשתי וכו׳] דאם היה לו בנים קטנים לא היה לו לשלחה, כי צריכה לשמור על הקטנים.

ועי׳ בספר דברי אברהם [נמצא באוצר החכמה] דכתב דדבריו אינם מובנים כי היה לו את לאה ובלהה וזלפה שיכולים לשמרם, ולכך פירש ע״פ מה שפי׳ לשון רש״י שהביא את הפסוק וישמע את דברי בני לבן ולמה לא הביא את הפסוק הקודם ויתן ביד בניו, ולזה נראה כוונת רש״י כשבאת לכאן לא היה לי בנים

היינו בנים חכמים שראוין להשתמש בהם בכל דבר הצריך חכמה, ולזה הביא הפסוק וישמע דברי בני לבן שמשם נשמע שהיו חכמים לעזור ללבן וזה ברכה כי בנים סתם יש לכל העולם.

ל"א, י. סתירה בתרגום על מילת עתודים.

תשובה: פ' ויצא [פל"א פ"י] "והנה העתדים" כ' אונקלוס "תישיא" וע"ש ברמב"ן "כי כל גדול בצאן יקרא כן" כלו' שעתודים זה דבר גדול, ואילו בפ' נשא [פ"ז פי"ז] אומר אונקלוס על "עתודים" "גדי" דהיינו העז בצעירותו, כי גדי הוא צעיר, וראיה לדבר מרבקה שלקחה שני גדיי עזים ואחד לקרבן פסח והוא בן שנה, וכידוע שהאבות קיימו התורה?

והנה כבר עמדו בכך בכמה וכמה ספרים, מעט צרי על התרגום בשני המקומות, ובלחם ושמלה, ובבאורי אונקלוס ובשו"ת השביט ח"ה עמ' ק"ב, שמן למאור פרשת נשא, פירוש נפש הגר על התרגום שם, ובספר עלי תמר ברכות פ"ד ה"א,

ותוכן דבריהם או דיש לומר דבבראשית הכוונה חזקים שעומדים לגדל ולדות ולכן תרגם תישיא, אבל בפרשת נשא דאיירי לקרבן הביאו רכים תרגם גדיי,

ויש שתירצו שבמקום שבא להדגיש הענין שהיו זכרים מתרגם אונקלוס "תישיא".

פרשת וישלח

ל"ב, י"א. מקור דיעקב היה ממלא שמן במקלו ולומד לאורו כל י"ד שנה.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה מגדולי מזכי הרבים בתורה והלכה ודעת ה' - היכן המקור כי המקל שאמר עליו יעקב אבינו "כי במקלי עברתי את הירדן" [ואח"כ היה הבריח התיכון במשכן כדאיתא במדרש] הוא המקל שהיה ממלא בו שמן ולומד לאורו בי"ד שנה שלמד בישיבת שם ועבר.

תשובה: הפירוש על מטה יעקב נמצא בפענח רזא פ' ויצא, ומובא בתוספות השלם כ"ח י"ב אות ב'.

ל"ב, כ"ג. האם בלהה וזלפה היו נשים או פילגשים?

לכב' הר"ר י.ד.ר. (מנצ'סטר, אנגליה)

בענין שפחות של רחל ולאה, האם הן היו כמו נשים ממש ליעקב, או בדרגה פחות יותר? הנה בכל הפסוקים משמע שהן היו נשים ממש, חוץ מפסוק אחד בפרשת וישלח בפרשת ויצא כתיב וַתֵּרֶא רָחֵל... וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ **לְאִשָּׁה** וַיָּבֹא אֵלֶיהָ יַעֲקֹב׃ וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב **לְאִשָּׁה**. ובפרשת וישב כתיב אֵלֶּה ו תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר **אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו** וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃

ואילו בפרשת וישלח כתיב וַיָּקָם ו בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח **אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו** וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃

ועי' בהכתב והקבלה שכתב לא קראן שפחות לפחיתותן רק למעלותן כי באמת לא היו בלהה וזלפה שפחות מנשואין ואילך ולא שיעבדו רחל ולאה בהן כי הסכימו להיותן משוחררות כמבואר ביונתן בן עוזיאל ושחררת ית אמהה בלהה ושחררת ית זלפה אמתה ומסרת ליה לאנתו וקראן הכתוב שפחות גם אחר נשואין להודיע מדת ענותנותן כי אף שנתרוממו להיותן שוות לגבירות בנשואין לא גבה לבם להתנשאות והחזיקו עצמו שפלות במדרגה נגד הגבירות עיי"ש. וכדברי התרגום יונתן כתב גם במדרש לקח טוב.

אמנם עי' במהרש"א שבת נ"ה ויבמות דף ק', ועי' גם באור החיים פ"ל פ"ג.

ל"ד, א. מקור דברי החת"ס דדינה יצאה לשכם ללקט הניצוצות.

תשובה: נשאלנו ע"י אחד מגדולי ראשי הישיבות על מה שחידש החת"ס בפרשת וישלח דמה דיצאה דינה לראות בבנות הארץ הינו ללקט את הניצוצות מהן וממשיך שם דהועילה בכך דבסוף הן נשבו ונתגיירו. וצ"ב מי גילה ד"ז שנתגיירו לח"ס?

ונ"ל בביאור הח"ס דהנה מה שנשבו בנות שכם מפורש בקרא "ואת נשיהם שבו", ומש"כ שנתגיירו אולי כונתו כמ"ש בחידושי הגרי"ז על התורה דכשמלו אותם היתה מילה לשם גיור וכן גם הבנות נתגיירו דע"י כן יוכלו לקחתן לנשים,

ועי׳ בספר דרכי דאורייתא מה שביאר עפ״ז למה הרגו רק את הגברים ולא את הנשים.

ל״ד, כ״ה. מקור דכאב מילה ביום ג׳ הוא רק לגדולים כבאנשי שכם.

תשובה: בענין הא דביום השלישי הוי כאב גדול יותר רק לגדולים דומיא דאנשי שכם, ולא לקטנים, עי׳ בשפתי חכמים ריש פרשת וארא דהביא את הרא״ם דהקשה מנ״ל לרש״י שם דהיה ביום השלישי אדרבה סכנה דיום ג׳ פחותה מסכנת ב׳ ימים הראשונים כדתניא בפרק ר״א דמילה עי״ש, ותירץ הש״ח דלא קשה מידי דהתם לא מיירי אלא במילת קטן. ואין הכי נמי בקטן ביום הראשון והשני מסוכן יותר, אבל במילת גדול כולי עלמא לא פליגי דיום ג׳ הוא יותר סכנה מיום ראשון ושני. וכמו שהעידה התורה ״ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים״ ותירגם אונקלוס כד תקיפו עליהון כיביהון וכדפירש הרמב״ן שם עי״ש. ומקורו בשבת דף קל״ד דאמרינן התם ״ר״א בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת ואע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים״ ואמרינן התם ״מאי אע״פ שאין ראיה לדבר וכו׳ משום דגדול לא סליק בישרא הייא קטן סליק בשרא הייא״. ועיין בספר מעט צרי במילואים לספר בראשית פרק ל״ה פס׳ כ״ה משי״כ בזה.

וע״ע בספר מעט צרי על תרגום אונקלוס [ר״י לב] במילואים לספר בראשית פרק ל״ה פסוק כ״ה.

ל״ה, ב. האם יעקב פרש מנשיו אחר מות רחל?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מצאנו מי שמפרש שיעקב אבינו פרש מנשיו אחרי מות רחל?

עי׳ בספר חכמת הנפש לבעל הרוקח דכתב בשורש פ״ג וז״ל ״כדרך יעקב אבינו שנדר והיה ה׳ לי לא-להים כי כאשר בא אל בית אל אמר הסירו את אלהי הנכר והניח הצאן והתבודד לעבוד השם ולא שכב עם אשה כי רחל מתה וחוללה בלהה ובעבורה מאס באם ראובן ובשפחתה ע״כ כתוב בפרשה בפסוק אחד ויהיו בני יעקב י״ב להודיע שלא שכב עם אשה אחי״כ ע״כ לא הוליד עוד״ עכ״ל.

פרשת וישב

ל"ז, י"ט. ביאור הפיסוק ע"פ הטעמים על הפסוק "בעל החלומות הלזה בא".

[בראשית ל"ז י"ט] הנה בעל החלומות הלזה בא, לפי הטעמים ה"פסיק" הוא אחרי תיבת "בעל", לפני "החלומות הלזה באי", וילי"ע מדוע? ועי' בספר ילקוט חדש שעמד בזה וכתב לפרש כי האחים נבאו ולא ידעו מה נבאו כי יבוא הזמן שיתקימו חלומותיו, כי ע"י "לעבד נמכר יוסף" נתגלגל הדבר שלסוף נעשה מלך ובאו כולם להשתחוות לו ארצה, וזה פירושו לפי הנגינה "החלומות הלזה באי" כי יבא הזמן שיתחילו להתקיים חלומותיו של זה, ויש עוד לדון לפי הפשט.

ל"ז, כ"ב. האם ראובן נחשב ג"כ מעשרה הרוגי מלכות?

תשובה: ע"ד שאלתך די' הרוגי מלכות הם כנגד מכירת יוסף וכמבואר שכנגד כל אח שמכר נהרג א', וילי"ע דראובן לא השתתף, וא"כ צ"ב דצריך להיות ט' הרוגי מלכות?

עיין בספר של"ה בחלק תורה שבכתב [פ' וישב דף רצ"ח] דהביא שהשבטים נתגלגלו ביו"ד הרוגי מלוכה לכפר עניין מכירתו, ויוסף אמר להם ואתם עלו לשלום אל אביכם דייק בלישניה אתם תעלו לשלום אל אביכם שבשמים, אבל תמותו עוד בפעם אחרת כי תתגלגלו ביו"ד הרוגי מלכות, וזה הרמז מסייע לכת חכמי האמת שאמרו דראובן הוא ג"כ בעשרה הרוגי מלוכה שאף שלא חטא במכירת יוסף גרמה לו חטא בלבול יצועי אביו, וכן יש רמז לזה בדברי ראובן עצמו שאמר אנה אני בא, וכתב צרור המור אנ"ה אני" ר"ת אל נקמות ה' א"ל נקמות הופיע, ויוסף ובנימין לא היו ביו"ד הרוגי מלכות, ויש כת המקובלים אומרים ראובן לא היה בכלל היו"ד הנז', ויוסף היה אחד מהם מטעם כי הוא גרם להם לחטוא שהביא דיבתם רעה אל אביו, וקצת מקובלים ס"ל כי ר"ע היה גלגול יוסף, ולכך נקרא עקיבא בן יוסף.

עוד יש אומרים שבאמת היו רק תשעה מגולגלים כי ראובן לא חטא, וכן יוסף ובנימין, רק שהם שתפו השכינה עמהם כשעשו החרם, וכביכול כאילו היתה השכינה עוזרת במעשה הזה וכביכול נשמת ר"ע היתה במקום השכינה עיש"ב.

ועי' ברבינו בחיי פל"ח פ"א, ועי' בספר הליקוטים וישב בשם האר"י דכתב ג"כ דראובן לא היה ביניהם, וכן הביא בשם זוהר חדש דראובן התגלגל בר' אליעזר הגדול, שרק נתפס וניצל כמו ראובן שאמר להשליך לבור ולא מכר, ועי' בספר זכר דוד א' עמ' ס"בובספר שער ראובן קמיל עמ' ר"כ עוד מפרשים ושיטות מש"כ בזה.

ל"ז, כ"ד. שיעור עומק בורו של יוסף.

תשובה: בענין שאלתך מה היה עומק הבור שהושלך אליו יוסף, עי' בתוס' בסנהדרין דף מ"ה ע"א ד"ה מה דהוכיחו מבורו של יוסף דסתם בור עמוק מי'.

ועי' במנחת יצחק על התורה פרשת וישב שבורושל יוסף היה יותר מכ' אמה ולכך לא שלטא בה עינא ולא ראו שהיה בו נחשים ועקרבים.

וכ"כ בספר אור יצהר שהרמב"ן כבר כתב דלא ידעו האחים שהיו בו נחשים וע"כ שהיה גבוה עשרים, והוסיף עוד שכתוב וישליכו, והתוס' במעילה דף י"א ע"ב ד"ה דישון כתבו דאין השלכה פחות מכ' אמות, וכן כתב המפרש על תמיד דף כ"ה ע"ב ד"ה צבר.

ועי' באריכות גדולה בשו"ת הרב"ז להרב בצלאל שאפראן ח"א סי נ"ז דכתב כ"ז, והוסיף ראיות ארוכות ונוספות דהבור היה עמוק מאוד עי"ש.

ל"ח, י"ח. כיצד מטה משה היה בריח התיכון והא הוא אתנן זונה?

תשובה: ע"ד קושיתך לשיטת המדרש שהמטה של משה רבינו היה המטה של יהודה [כן הוא בבמדבר רבה] היאך השתמשו בה להיות הבריח התיכון [כ"כ הדעת זקנים פ' תרומה], אם זהו אתנן זונה כיון שנתן אותה יהודה לתמר כדי לבא עליה.

לא מצאנו מי שעמד בזה, אך נראה דלא נתן לה יהודה המטה בתור אתנן רק בתור ערבון, וכן מצאנו בתורת חיים על רבינו בחיי דכתב כן לענין פתילך עי"ש.

ל"ח, כ"ד. כיצד יבם יהודה את תמר והלא מלך אינו מייבם?

תשובה: ע"ד שאלתך כיצד עשה יהודה יבום הלא הוא היה מלך (כמש"כ הרמב"ן בפ' וישב עה"כ הוציאוה ותשרף) ומלך אינו מייבם?

עי' ברמב"ן שם דהביא את דברי הרשב"ם ז"ל בפי' החומש דכתב דדנו את תמר למיתה, משום שהיתה שומרת יבם ובב"נ נחשבת כאשתו. והרמב"ן ז"ל הקשה

דהא ליכא כלל מצות יבום בב״נ, ומה שנהג יהודה יבום זהו בגדר לפנים משורת הדין, אבל לא שתהא מחמת זה כאשתו. וא״כ ה״ה דלא היה זה בכללי יבום.

אמנם ע׳ בספר כסף נבחר [להרה״ג ר׳ אבי עזרי זליג שנת ״בקשו פניו״ ליוורנו] דכבר עמד בזה, וכתב דאי אמרינן דיהודה עשה כעין יבום ע״כ צ״ל שיהודה לאו מלך דמלך לא מיבם. והקשה א״כ למה מכרו את יוסף, ודנוהו כמורד במלכות בית דוד, שבקש למלוך בפני יהודה שהוא מלך הא יהודה לאו מלך. ועכצ״ל דחייבים במכירת יוסף מדחזינן שיהודה עשה כעין יבום עכת״ד.

ועי׳ עוד בחתם סופר בראשית ל״ח כ״ה דכתב ידוע שכוונת תמר היתה בזה, שבאה אליו לפי תורת היבום שהוא היה חייב ליבמה, משום שקודם מתן תורה היה חל דין יבום גם על האב. אמנם ידוע כי יהודה היה מלך ומלך אינו מיבם. אולם כתוב ״וירד יהודה״ שירד מגדולתו, ובזה נסתפקה תמר האם עדין יש לו דין מלך, על כן נתחכמה תמר ואמרה חותמך ופתילך ומטך והרי אסור להשתמש בשרביטו של מלך, ואם יש לו דין מלך כיצד נתן לה כל אלה לערבון כדי להשתמש בהם, ועל כרחך שאין לו דין מלך, ואם כן יש כאן דין יבום ומותרת כלתו להתייבם לו.

ל״ח, כ״ה. מדוע לא גילתה תמר את האמת והא יהודה היה רודף?

תשובה: ע״ד קושיתך בראשית פל״ח פכ״ה ״הכר נא למי החתמת והפתילים״ ובחז״ל [הובא ברש״י] שלא רצתה לומר להדיא שהם של יהודה משום שנוח לו לאדם שיפיל עצמו בכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. וקשה שהרי לא מדובר בסתם אדם שתמר עלולה לביישו ואז עליה למסור נפש על כך, אלא באחד שציוה להמיתה על לא עוול בכפה ומתוך טעות, וא״כ לכאו׳ הוא ממש רודף, והאם אסור לבייש רודף כדי להציל עצמו ממנו, הרי אפי׳ להציל בנפשו של רודף מותר?

ואין לומר שכאן נחשב שאפשר להציל שלא ע״י מיתת הרודף וכמו שעשתה תמר כשאמרה הכר נא, דהא אפשר שלא היה מודה והיתה מוסרת עצמה להריגה כמבואר בחז״ל, וא״כ ק׳ למה אין על יהודה דין רודף?

הנה כבר עמדו בכך האחרונים, ובספר ״חשוקי חמד״ ע״מ ברכות [עמ׳ רס״ח] שתירץ שיש לחלק בין בושת הגוף שזה הותר לאפרושי מאיסורא, לבין בושה רוחנית שחמורה יותר, שע״ז תמר הכריעה שאסור לבייש אפילו כדי להפרישו מאיסור, וגם תירוץ זה הוא חידוש גדול.

ובספר מנחת אשר [וישב] כ' דצ"ל דתמר התפללה להקב"ה וסמכה על צדקת הצדיק גור אריה יהודה שהקב"ה רגלי חסידיו ישמור, ודוחק.

ועי' בפי' "זה השער" על שע"ת לר"י עמ' ר"ז שהביא בשם ספר מצות הלבבות שהקשה מדוע קאמר בגמ' "נוח לו" דמשמע דאינו אלא חומרא בעלמא? ותי' דבאמת תמר לא היתה מחויבת שריפה ע"פ הדין שהרי לא היתה אלא שומרת יבם וממילא יהודה היה לו דין רודף והיתה מותרת לביישו ע"פ דין והחמירה ע"ע, וצ"ב איך יכלה להחמיר ע"ע ביחוד דעי"ז יומתו עובריה.

ובאמת הקדים את כולם בקושיא זו הערוך לנר בשו"ת בנין ציון סי' קע"ב שכבר הקשה כן, ותי' דיהודה אינו רודף כיון שלא הרג בידיו אלא שעפ"י ציוויו רצו להורגה ע"ש.

אך יעוי' באחיעזר ח"א סי' י"ט דכתב דגם רודף ע"י גרמא נקרא רודף.

ובספר "שיח התורה" ח"א אות ל"ה הקשה זאת למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. ותירץ הגר"ח שתמר לא היתה יכולה לביישו כדי להצילו מאיסור מאחר דהרי הוא פסק כדין ולגביו אין כאן איסור, וצ"ב הרי יכלה לברר בב"ד דזה לא פסק נכון.

עוד תירצו בקונטרס שמירת הלשון [הרה"ג שמואל אלעזר שטיגל] [ד' עמ' נ"ו] די"ל דהנה זה פשוט דכל ההיתר להציל עצמו הוא רק להרוג את הרודף אבל להרוג מי שהוא אינו רודף אף שאני ניצל על ידי זה זה פשוט דאסור, וכגון ראובן רודף אחר שמעון אסור לשמעון ליקח את לוי ולהעמידו במקומו של שמעון, כדי שראובן יהרגנו וינצל, וה"ה הכא נראה שיהודה הלא לא היה לו שום ענין בהוצאת השם רע נגד תמר, דהלא ע"ז היו עדים, ובי"ד פסקו עליה שמגיע לה מיתה, ויהודה הי' לו כאן רק תורת בי"ד, ונמצא דאין כאן רודף כלל. וכל הנידון הוא רק אם ע"י שהיא תאמר שזה יהודה היא תינצל מן המיתה, ואף שגדר הצלה יש כאן, הלא כל ההיתר של הצלה הוא רק מגזירת הכתוב כלפי הרודף שמותר להציל הנרדף בנפשו של רודף, אבל לא בנפשו של מי שאינו רודף. וכאן היתה השאלה או שיהודה יתבייש ועי"ז תינצל תמר או שתמר תישרף, אבל לא היה כאן רודף כלל. ואולי יש להעמיס דזוהי גם כונת הבנין ציון והגר"ח קניבסקי.

פרשת מקץ

מ"א, א. מדוע אין דגש במילת "היאר" הרי קדם לה ה' הידיעה?

תשובה: בענין שאלתך מדוע אין דגש באות יו"ד במילת היאר, אע"פ שקודם לה ה' הידיעה? הנה אמת דאחר ה' הידיעה צ"ל דגש, אך יש המשך לכלל זה דאפשר או דגש או מתג. ועי' בספר דקדוקי שי [רש"י מנדלבוים] בביאורים ס"ז פ"ד הערה 45 בשם הרד"ק [מכלול דף מ"א] שהיו"ד של מילת היאור רפה [בלי דגש וגם בלי מתג] והוא יוצא מהכלל, ע"ש.

מ"א, מ"ו. מדוע פעמים נקרא פרעה ופעמים מלך מצרים?

שאלה: למה לפעמים התורה קוראת לפרעה "פרעה" ולפעמים "מלך מצרים" ולפעמים שניהם "פרעה מלך מצרים"?

תשובה: בענין פרעה, הסבירו המפרשים דבמקום שהוא בא לטובת עמו נקרא מלך מצרים, ואם זה בא לטובת עצמו או שהוא מתעקש על דבריו נקרא פרעה, וכמו שמצינו ויקרא מלך מצרים למילדות כיון ששם זה לטובת בני עמו כדי שבני ישראל לא ירבו ח"ו לכן נקרא מלך מצרים, וכגון ויחזק לב פרעה שם הבין פרעה שאין המכות האלו לטובת עמו רק שמצד עקשנותו וגאותו לא רצה לוותר ולכן נקרא פרעה, אך בפסוק "ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף אחרי בני ישראל" שם נאמר גם פרעה וגם מלך מצרים מפני שחשב בדעתו שזה גם לטובת עמו.

עוד כתבו המפרשים דכשמוזכר ליד יוסף מוזכר שהיה מלך מצרים. וע"ע מש"כ לקמן בפר' שלח פי"ד פס' כ"ה.

פרשת ויגש

מ"ו, כ"א. כיצד נולדו בני בנימין והא איתא בזוהר שלא שימש כל ימי אבל יעקב?

תשובה: ע"ד שאלתך על הזוהר ח"א עמ' קנ"ג דבנימין לא שימש מיטתו כל הימים שיעקב אע"ה התאבל על יוסף, והנה יוסף הורד בגיל 17, ובנימין היה

אז בן 7 או בן 9, וכשירד למצרים אמר ליוסף את שמות עשרת בניו שקרא על שמו, א״כ איך ומתי נולדו כל בניו, ועוד שרש״י בפ׳ במדבר פכ״ו פכ״ד כותב שכלתו של בנימין היתה מעוברת בירידתם למצרים?

עי׳ ברמ״ק ובליקוטי תורה לאר״י ז״ל על הזוהר דביארו דבליל טבילה כן שימש, עוד כתבו דכונת הזוהר דקיים עונתו בשביל יוסף עיי״ש.

מ״ו, כ״ט. האם יש מקור דהיה לארץ גושן דין של א״י?

תשובה: עי׳ ביהושע פי״א פט״ז ״ויקח יהושע את כל הארץ הזאת את ההר ואת כל הנגב ואת כל ארץ הגושן״ וכתב הרד״ק שם ונ״ל ״אין זה גושן של מצרים, ובדרש אומר כי היה גושן של ארץ מצרים והיא נבלעת בתוך ערי ישראל״. ובמגיד דבריו ליעקב אלגאזי הביא את דברי הרד״ק והוסיף ״אבל הש״ך על התורה בפרשת ויגש דף כ״ו כתב אבל האמת שגושן עצמה היא רצועה מארץ ישראל ושם היה דר יעקב כי לא נטמא כל ימיו באויר חוץ לארץ אחר שהושלם השנים עשר שבטים״. ובפירוש בעלי התוספות על התורה בראשית פרק מ״ו פסוק כ״ט כתבו שארץ גושן עומדת בגבול ארץ ישראל, וכ״ה בדעת זקנים מבעלי התוס׳ שם. ועיין כוזרי מאמר שני אות י״ד דכתב כי ארץ גושן היא מן ארץ ישראל לפי הכוכב רק שלא נטלוה ישראל בתחום ישראל.

חומש שמות

א, ו. מתי נפטר יוסף הצדיק?

תשובה: ברבינו בחיי בשמות פ״א פ״ו כתב דמת באי תמוז. ובשלשלת הקבלה בפרק ב׳ יעקב ולידת השבטים [עמ׳ י״ז במהדורה שיצאה בתשכ״ב] ומובאים גם בסדר הדורות [ב׳ אלפים קצ״ט] כתב דמת בכ״ז תמוז. ועיין בזוהר שכתב שמת במנחה בשבת. ועי׳ בלמכסה עתיק להגר״ח קניבסקי מהדורא מורחבת עמ׳ ל״א.

א, ו. כיצד התחיל השעבוד, הא עדיין לא מתה סרח בת אשר ועוד כמה אנשים מאותו הדור?

תשובה: בענין שאלתך, על מש״כ ״וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא״ [שמות פ״א פ״ו] ודרשו חז״ל שכל זמן שאחד מהן חי לא התחיל השעבוד, וקשה הא סרח בת אשר לא מתה? וכן קשה דהרי יוכבד נמנתה ביוה-70 נפש שירדו למצרים, והיא עדין חיה כמ״ש בפרשתינו במילדות העבריות, ונישאה בשנית לעמרם וילדה את משה רבינו ע״ה וכן הלאה, וא״כ מה פירוש וכל הדור ההוא.

ועי׳ במהרי״ל דסקין דהקשה כן ג״כ מאפרים בן יוסף עי״ש, ועי׳ בשי לתורה דהקשה כן גם מיוכבד בשם הגרמ״ד סולובייצ׳יק. ובאמת כבר העירו שהרי אכתי היה שם גם חצרון כידוע.

ועי׳ באוה״ח פר׳ ויגש פמ״ו פ״ז דהרגיש בקושיא לענין יוכבד, וכתב לחלק בין מי שירדו מדעתן למי שירד שלא מדעתו עי״ש.

אך יש להעיר דכל דבריו ודבריך הם לפי פיר׳ הרשב״ם והספורנו דכל הדור ההוא קאי על השבעים נפש, אך עי׳ ברש״י בפרשת וארא פ״ו פט״ז דכתב דלמה נמנו שני לוי לדעת מתי התחיל השיעבוד דכל זמן שאחד השבטים קיים לא התחיל השיעבוד, ומשמע שמפרש שכל הדור ההוא לא מדבר על השבעים נפש אלא רק על הדור של יוסף, ולוי, ושאר האחים ולפ״ז ל״ק כלל קושיתך.

ועי׳ בתוס׳ השלם על התורה דכתב דכל הדור ההוא לאו דוקא דהרי נשארו יוכבד וסרח, אלא הכונה רובם.

ועי׳ במדרש לקח טוב בפרשת פינחס גבי זמרי בן סלוא שדרשו חז״ל דזהו שאול בן הכנענית, והקשה ר׳ ישמעאל הא כתיב שמתו כל הדור ההוא, ותירץ דיש יוצא מן הכלל וזה אינו חסרון כלל, תדע לך דהא קיימא סרח בת אשר, וכן חוזר ע״ז במדרש לקח טוב כשמונה את סרח בת אשר בפס׳ מ״ו.

אך יעוי׳ שם בלקח טוב בפרשת שמות שכתב דכל הדור ההוא הכוונה חוץ מבני השבטים, וא״כ יש כאן ב׳ תירוצים ומדרשים חלוקים בלקח טוב.

ועי׳ באבן עזרא דביאר דכל הדור ההוא הכוונה על הדור של המצרים שהכירו את יוסף.

ב, א. כיצד נולדו אלדד ומידד כשפירש עמרם, הלא כולם פרשו מנשותיהן?

תשובה: בענין קושיתך על מש״כ כאן ברש״י ע״פ הגמ׳ בסוטה דף י״ב שכשפירש עמרם מאשתו עמדו כל איש מבנ״י ופירשו מנשותיהם, ואיתא בתרגום יונתן שאלדד ומידד הם מבני יוכבד שנשאת לאיש אחר לאחר שפירש ממנה עמרם, וק׳ הלא הכל גירשו את נשותיהם כמו שעשה עמרם, והיאך חציף האי איניש לישא את אשת עמרם?

כבר הקשה כן העיון יעקב [בעין יעקב סוטה י״ב] וז״ל לא ס״ל לש״ס דידן שנישאה לאלצפן בן פרנך כדעת המתרגם גבי אלדד ומידד שהרי גירשו כולם עכ״ל. וגמ׳ דידן תסבור כשיטת התוס׳ הרא״ש עה״ת שכתב אלדד ומידד אחי משה היו אלא שכשנתנה תורה ונאסרו כל העריות פרשו כולם וגם עמרם פרש מיוכבד ונשא אשה אחרת והולידה לו את אלדד ומידד והיו אחי משה מהאב.

ב, י״ב. באיזה שם הרג משה את המצרי?

תשובה: בענין מהו שם המפורש שהרג בו משה את המצרי, מצינו סתירה בדברי האר״י ז״ל, דבשער הפסוקים פר׳ בראשית על הפס׳ ״כי שבעתים יוקם קין״ כתב דהרגו בשם המפורש יכ״ש, וכ״כ שם בדף ס״ב ע״ב, ובשער מאמרי רשב״י ס״פ משפטים והוא ד״ג סע״ב. אך בשער מאמרי רז״ל ד״ב ע״ג במסכת שבת כתב דהרגו בשם כה״ת.

ועי׳ בשמן ששון שם בשער הפס׳ על פרשת בראשית דעמד בזה, וכתב דאולי הרגו בשם כה״ת, אך להעלותו אל הקדושה העלהו בשם יכ״ש עי״ש. ועי׳

במגלה עמוקות אופן קצ״ה דהרג בשם כה״ת, וע״ז נאמר למה ״תכה״ רעך, ועי׳ בבאר החיים דף קי״ז.

ב, י״ט. כיצד לבש משה לבוש מצרי, והא לא שינו את לבושם?

תשובה: בענין קושיתך על דברי הח״ס שכתב בפירושו על התורה בפר׳ בא על הפס׳ ובני ישראל עשו כדבר משה וכו׳ ושמלות וכו׳, למה חשבו בנות יתרו שהיה משה רבינו איש מצרי כיון שהיה משה רבינו לבוש בלבוש מצרי כזכר לנס שניצל מיד פרעה, וקשים הדברים שהרי לא שינו את מלבושם?

עי׳ בנצי״ב ובאזנים לתורה שתירצו דמי שבא מבית המלכות שאני, וכמו שהתירו לאבטולמוס בר ראובן לספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות כמ״ש בב״ק פ״ג.

ד, ב. מה היה חקוק על מטה משה?

תשובה: בענין שאלתך מה היה חקוק על מטה משה, עי׳ בשמות רבה פ״ה ו׳ וכן בסוף פרק ח׳ דכתב דהיה רשום על המטה דצ״ך וכו׳, וכ״כ בתנחומא וארא ט׳.

אך בילקוט שמעוני וארא רמז קפ״א כתוב דכתוב עליו שם המפורש, וכן בזוהר וארא דף כ״ח ע״א, ועי׳ בבית אלקים למבי״ט פכ״ג בשם ר׳ יהודה בר אמי דכתוב עליו שם המפורש ועשרת המכות, והוא מהילקוט שמעוני שם רמז קע״ג, אבל אצלנו בילקוט כתוב שם רק דצ״ך וכו׳.

אך עי׳ בתרגום יהונתן בשלח פי״ד פט״ז דהיה כתוב עליו שניהם, וכן שמות האבות והאמהות וי״ב השבטים, וכ״כ במדרש ויושע [מוזכר מדרש זה ברבינו בחיי].

ד, י״ט. מדוע נתבע משה על המילה והלא היה עוסק במצוה?

תשובה: בעניין קושיתך שמות ד/י״ט ״ויאמר ה׳ אל משה לך שב מצרים״ יל״ע אמאי נתבע משה על המילה הרי עסוק הוא במצוה, ועוסק במצוה פטור מן המצוה, ומדוע נתבע על שלא מל את בנו? עי׳ בערוך לנר על סוכה דף כ״ה דהקשה כן, וע״י שם מה שתירץ.

פרשת וארא

ז, י"ד. מקור דהמכות היו קודם רגע אחד על ישראל.

תשובה: ע"ד שאלתך על מה שכתב בספר זכר דוד (מאמר שלישי פרק כ') בזה"ל ואיכא מאן דס"ל שכל המכות בתחילה היה מביאם על ישראל רגע אחד כדי להודיעם טעמן וצרת מצרים בהם ותכף היו הולכים מעל ישראל על המצריים עכ"ל. מי הם המפרשים שכתבו דבר זה?

מצאנו שכ"כ החיד"א בספרו דברים אחדים א' דרוש ט"ו לשבת כלה, וכ"כ בפרושו חסדי אבות על מסכת אבות פ"ה על עשרה ניסים.

ועי' בקובץ זרע יעקב י"ד עמ' רל"ז דהעיר כיצד אפשר לפרש כן על מכת בכורות.

ועי' ברמב"ם וברבינו יונה באבות פ"ה מ"ד דבכל המכות מוזכר שלא היה בבני ישראל חוץ מכינים ולר"י גם כינים לא היו על ישראל, אך הרמב"ם כתב דהיו עליהם כינים אך לא ציערום.

ז, י"ט. מדוע כ' רש"י לשון השלכה והא כתיב ותשם?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום רב

בפ' וארא פ"ז פי"ט כתב רש"י [ד"ה אמר אל אהרן] "לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו וכו'", וקשה מדוע נקט רש"י הק' לשון השלכה, הרי בפ' שמות פ"ב פ"ג נאמר "ותשם בסוף", וא"כ היה צריך לומר בפ' וארא כשהושם לתוכו?

וביותר דבגזירת פרעה לכל עמו נאמר על התינוקות כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אבל אמו של משה לא השליכה אותו אלא היא שמה את הילד בתיבה ושמה בסוף, כתוב פעמיים ותשם [בפ"ב פ"ג], ומצוה ליישב.

יישר כחכם וחילכם לאורייתא בכבוד רב ר.ק.

תשובה: לכב' הר"ר ר.ק. שליט"א מכתבך הגענו.

בענין שאלתך היפה והמקורית על השלכת משה ליאור חיפשנו רבות ולא מצאנו מי שעמד בזה, אך ראינו מי שדייק דכתוב דאמו הניחתו על שפת היאור ובת

פרעה מצאה אותו בתוך היאור, אלא ודאי צ״ל דבאמת יוכבד הניחה אותו רק על שפת היאור ואח״כ באו המים והשליכוהו לתוך היאור, ולפ״ז ניחא קצת קושיתך דהלשון נשלך לא קאי על יוכבד רק על מה שקרה בסוף.

ז, כ״ה. בדברי רש״י שהיה כל מכה רביע חדש וכו׳ וקשה דא״כ משפט המצרים רק י״א חודש.

שאלה: שמות פ״ז פכ״ה רש״י ד״ה ״וימלא״ מנין שבעת ימים, שלא שב היאור לקדמותו, שהיתה המכה משמשת רביע חדש ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה בהם״, ויל״ע דא״כ לפי החשבון צ״ל שזה היה י״א חודש, ובפ״ב מ״י בעדיות תנן משפט המצרים י״ב חודש?

תשובה: בעניין זמן העשר מכות, הנה מקור רש״י בשמות רבה פ״ט פי״ב, ועי׳ שם ביפה תואר דכתב דהמדרש חולק על התלמוד בזה.

ז, כ״ז. סתירת המדרשים ע״י איזה מכה הוכרע הגבול בין מצרים לכוש.

תשובה: בענין שאלתך בסתירת המדרשים ע״י איזו מכה נקבע הגבול בין מצרים לכוש דגבי מכת צפרדע איתא בשמות רבה פ״י אות ב דהיתה מחלוקת בין בני מצרים למדינת כוש דבני מצרים אומרים עד כאן תחומנו והכושים אומרים עד כאן תחומנו, כיון שבאו הצפרדעים עשו שלום ביניהם דהגבול שהצפרדעים היו נכנסים לתוכו הדבר ידוע שהשדה של מצרי שנאמר את כל גבולך גבולך ולא של אחרים, ומאידך גם גבי הארבה בשמות פ״י פ״ד כתיב ״הנני מביא מחר ארבה בגבולך״ ואיתא במדרש שמות רבה פי״ג אות ט״ו בגבולך ולא בגבול בני חם דהיינו כוש שבמכת ארבה הכירו עד היכן גבול מצרים.

יעי׳ בספר יקרא דאורייתא [להרה״ג ר׳ יחיאל ציק תש״ע] בשם כרם חמד בשם רבי משה לייב שחור זצ״ל דתירץ דכדי לסמן את הגבול היו רגילים לנטוע אילנות ובהם היו מסמנים את הגבול כדאיתא בב״ב נ״ו חצובא מפסיק בנכסי הגר עי״ש, וא״כ י״ל דהגבול נקבע באמת במכת הצפרדעים ואכן סימנו את הגבול בעצים, אבל דא עקא שבמכת ברד שבאה לאחר מכת הצפרדעים ולפני הארבה כתיב ביה תהלים פק״ה פל״ב ״נתן גשמיהם ברד אש להבות בארצם ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם״ ויש להבין מהו עץ גבולם, אלא י״ל דאף

שבמכת הצפרדע הכירו עד היכן גבול בין מצרים לכוש ועשו שלום ביניהם ע״י שנטעו שורה של אילנות לסמן את הגבול וזהו עץ גבולם, אבל לאחר שהברד שיבר עץ גבולם הוצרכו שוב לסמן את הגבולות, וזאת עשו ע״י מכת הארבה. וכ״כ בעוד ספרים.

ועי׳ מש״כ בדרושים לבן איש חי בפר׳ בא. וכן בפר׳ המהרז״ו על המדרש, וכן בהגהות ידי משה על המדרש בפר׳ בא [מודפס במהדורת וגשל].

ט, ט. בענין מכת שחין.

תשובה: בענין שאלתכם על מכת שחין, ״והיה לאבק על כל ארץ מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין וכו׳ ויהי שחין אבעבעות פרח באדם ובבהמה״. והק׳ רש״י ד״ה ובבהמה מאין היו להם הבהמות. וילה״ק אמאי הקשה רש״י כן על מש״כ באדם ובבהמה ולא על מש״כ לעיל מיניה על האדם ועל הבהמה?

כן הקשה בספר דברי נגידים[להרה״ג ר׳ דוד קרולווצקי וורשא תרנ״ג], וכתב דאלעיל יתכן לפרש דתהיה מכה כשיהיה להם בהמות בעתיד דזהו לשון והיה לשון עתיד וכך פירש רש״י, אך בהמשך שכתוב ״ויהי״ שהפשט בהווה עכשיו היה.

ובספר תפארת יוסף [להרה״ג ר׳ יוסף יוזל סג״ל וולף תפ״ה פראג] כתב דבתחילה אפשר לפרש דאמר שתהיה מכה גם על אדם שינסה ע״י כישוף להתחפש לבהמה אבל הכל על האדם ולכך מפרש רש״י כן רק על הפס׳ השני. וכן ובקובץ מוריה ניסן תשס״ז במאמר פירושים מהאדר״ת הובאה קושיא זו בשמו, והביא דתרצו לו כן.

פרשת בא

י, ד. מקור דמשה ידע שיהא מכת ארבה כיון שהברד לא כילה הכל.

תשובה: בענין שאלתך למקור שמשה רבינו ידע אודות מכת ארבה אף שהקב״ה לא הודיע על כך משום שכיון שהשאיר הברד א״כ מוכרח שיהיה עוד מכה לכלות התבואה.

עי' בתוס' על התורה דמבואר שם דמשה ידע ממכת הארבה, עיי"ש כמה אופנים.

י"ב, ט"ו. פירוש חילוקי לשונות בתרגום אונקלוס למילים "תשביתו" ו"שבת".

תשובה: בענין שאלתך על התרגום דמתרגם את המילה "שבת" "נח", וצ"ב דלענין תשביתו שאר בפ' בא וכן לא תשבית גבי מלח בפ"ב פי"ג בויקרא מתרגם התרגום ל' ביטול?

עי' בפירושו של רבינו מיוחס שמות [הוצאת בודפסט תרפ"ה] בפ' בא דף 24 דכל שביתה שבמקרא לשון נחת ובטול דבר הוא, וכן שבת הוא נחת ובטול מלאכה משבית מלחמות [תהלים פמ"ו פ"י] מניח ומבטלם, וישבת המן [יהושע פ"ח פי"בו] נח מלרדת עוד ובטל, אף כאן תשביתו שאור תניחו ותבטלו אותו לגמרי שאם לא הספיק לבערו כגון שהיה בדרך או עסוק במצוה מבטלו בפיו ואומר הרי הוא כעפר הארץ.

וע"ע בתורה שלמה בא פי"ב אות ש"ג מה שהאריך בזה, ועי' באור התורה [לבעל הצמח צדק] עמ' ב' תרכ"ג דהרגיש בכך וכתב דיש את שתי המשמעויות.

י"ב, ל"ז. מהו הניקוד ,הגברים "לבד" מטף, בפתח או קמץ?

תשובה: בענין שאלתך בבירור דברי המסורה לקרוא את הפס' שמות פי"ב פל"ז "הגברים לבד מטף" המילה "לבד" בקמץ, ורוב הבעלי קריאה אין מקפידים בכך וכן ע"פ הדקדוק צ"ל בפתח.

מצאנו מחלוקת בענין, עי' בספר מסורת הקריאה [מהדורת תשנ"ח עמ' ס"א] ושם כתוב "כתב המנחת כליל לבד הבי"ת קמוצה על פי המסורה הובא במכלול יופי [עמ' י"ט] יעויין שם" עכ"ל, והמחבר שם חולק עליהם.

ועי' בספר חשוקי כסף [להרה"ג ר' משה סילבר ירושלים תש"א] דכתב לבאר המחלוקת דהגברים לבד מטף ר"ל הגברים לבד מנשים טף וזקנים שהיא דעת ר"ע במכילתא, וכנראה הדיוק ממש"כ שש מאות אלף רגלי הגברים ואמר הגברים ולא האנשים [כמש"כ בירמיה פ"מ פ"ז] שהם רק גברים אנשי מלחמה [כמש"כ ירמיה פמ"א פט"ז] שאפשר להם ללכת כל הדרך רגלי להוציא נשים וטף וזקנים שאינם יכולים לכתת רגליהם דרך רחוקה והיו מרכיבים אותם על

חמורים ובעגלות [עי׳ בראשית פמ״ה פי״ט], ויהיה א״כ המלה לבד משמשת גם להגברים ר״ל הגברים אנשי המלחמה לבד היו ת״ר אלף רגלי, ולבד מטף ר״ל מלבד קטנים, ולר״ע נשים טף וזקנים שהם חלשים לנסיעה גדולה ברגל הרכיבום בעגלות, ויתכן דבזה נחלקו בעלי המסורה דאם המלה לבד נמשכת על הגברים אז היא באה במפסיק לבד בקמץ הב׳ כמשפט. ואם היא סמוכה להמלה מטף צריך להיות הבית בפתח לבד מטף.

ועי׳ בספר ״עין הקורא״ לר״וו היידנהיים שמות פי״ב פל״ז שכתב באריכות להוכיח שהנוסחא הנכונה היא עם פתח.

פרשת בשלח

י״ג, י״ח. ביאור המדרש ויסב אלקים מכאן שלא יאכל אדם בערב פסח.

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור דברי המד״ר ״ויסב אלוקים את העם וכו׳ מכאן שלא יאכל אדם ערבי פסחים עד שיסב ואפי׳ עני שבישראל״ וצ״ב מה הקשר וביאור המדרש, ועוד מה הקשר לעני שבישראל?

עי׳ בפרי תואר על המדרש דזה הוי רק רמז ולא דרשה.

ומצאנו בהרבה ספרי דרוש שביארו זאת ע״פ דרכי הדרוש, ושערי דרוש לא ננעלו. [עי׳ בהיכל ברכה, ובתכלת מרדכי בדרוש לשבת הגדול, ועוד עשרות ספרים].

י״ג י״ט. מדוע לא למד אחיתופל דמותר למחוק שם השם ממשה בעצמות יוסף?

תשובה: בענין שאלתך מדברי הילקוט שמעוני בפרשת בשלח (רמז כ״ט) ״ויקח משה את עצמות יוסף עמו״, ״נטל חרס וכתב עליו שם והשליכו ליאור והעלה ארונו של יוסף״ על הגמ׳ בסוכה דף נ״ג דאמרינן שדוד המע״ה חפר עד התהום ובעי למישטפא עלמא וכו׳ ואמר אחיתופל שמותר למחוק את השם מק״ו משלום בין איש לאשתו, וצ״ע למה לא למד זאת ממשרע״ה שזרק חרס עם שם השם?

ואפשר לומר כיון דדבר זה לא מפורש בתורה, אך מצאנו דכבר עמד בזה הזית רענן [לבעל המג״א] על הילקוט עיי״ש מה שתירץ, ועי׳ בערוך לנר על סוכה דף נ״ג מה שדן בדבריו ומש״כ בזה. ועי׳ בספר תורת הקנאות [הרה״ג ר׳ שמואל אליעזר רולניק תש״ן] על סוטה עמ׳ קמ״א.

י״ד, ג. ״סגר עליהם המדבר״ מכאן שפרעה הקיף את מצרים בכשפים שלא יצא שום עבד, וקשה א״כ כיצד יצאו בני אפרים קודם הזמן?

תשובה: ע״ד קושיתך ע״ד חז״ל [עיין סנהדרין דף צ״ב ע״ב ובשמות רבה כ/י״א ובתרגום ירושלמי שהובא במחזור וויטרי על הקריאה של שביעי של פסח] שבני אפרים יצאו ממצרים שלושים שנה קודם הזמן מחמת שטעו בחישוב הקץ. וקשה הא איתא בחז״ל [מכילתא יתרו פ״א ובילקוט שמעוני שמות רמז שס״ט] שפרעה הקיף את מצרים בכשפים שאפי׳ עבד אחד לא יכל לברוח, ומה שבנ״י יצאו בהגיע הזמן היה נגד כל הכשפים ע״י ידו החזקה של הקב״ה.

עי׳ בש״ך על התורה בפרשת בשלח עה״פ סגר עליהם המדבר שמכח בעל צפון לא היה יכול עבד לצאת ממצרים כי אותה ע״ז היה מכשפת בכל מיני כישופים כדי שאיש לא יכול לעבור דרכה בלי רשות, אמנם בני אפרים לא היו בכלל השעבוד כי היו בני יוסף ומפני כבודו לא הניחו המצרים לעבוד בהם ולכן לא מנע אותם בעל צפון מלעבור דרכו כי לא עיכב רק את העבדים והם לא היו עבדים, [ויש להעיר דא״כ היה צריך להיות מנינם מנין מועט כמו בני לוי שלא השתעבדו בהם. ועי׳ בתורת יעקב על התורה מהדורא קמא להגרי״ח סופר שליט״א תשס״ב סי׳ ס״ו-ב מה שדן בדברים אלו].

עוד תירץ בילקוט מעם לועז שרק מצד דרום היה בעל צפון ששם היה המדבר, כי דרך שם היו יכול עבד לברוח למדבר או ליכנס לספינה וללכת דרך הים מבלי שהיו יודעים להיכן הלך, לכן דוקא בצד דרום היה בעל צפון למנוע מלברוח ובני אפרים יצאו לצד צפון לכיוון ארץ פלשתים ושם היו רק שומרים וחיילים ולא בכישוף, ובני אפרים שהיו גיבורים התגברו על אלו השומרים ועברו את הנילוס עכ״ד.

ועי׳ בדברי יואל בשלח עמוד שע״ד דג״כ הקשה קושיא זו וכתב דאותו כישוף שמנע עבד מלצאת ממצרים היה בכח הסט״א, והואיל ובני אפרים עשו שלא כדין לעבור את פי ד׳ ליקח לעצמם חירות וגאולה לפני הזמן, לכן לא מנעו בעדם

כוחות הסט״א, ועוד סייעו בידם לעבור את פי ד׳, לכן פתחה להם הסט״א פתח כפתחו של אולם ויצאו בדרך הטבע באין מפריע, ומה שרדפו אחריהם אח״כ כי זהו דרך הסט״א לפתות את ישראל ואח״כ לבוא ולהענישם.

ובספר מלאכת הקדש למוהר״ר רבי משה טולידאנו זלה״ה [תקס״ג,תש״ע] כתב לתרץ די״ל דבאותה שעה עדיין לא עשו המצרים כשפים שלא יצא עבד משם, אלא אחר שראו בני אפרים ברחו ויצאו בחזקה, יראו פן גם בני ישראל ייצאו ועשו כישוף שלא יוכל שום עבד לברוח משם, אבל מקודם לכן היו יכולין כל ישראל לעשות גם הם בערמה, אלא שקבלו גזירת מלך מאהבה לקיים עצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון ועבדום ועינו אותם ת׳ שנה, וגם בני אפרים לא במרד עשו זאת אלא מפני שטעו בקץ, וכשראו המצריים זאת עמדו וסגרו את הארץ בכשפיהם, וסיים ונראה לו שתירוץ זה הוא תירוץ יותר מבואר ממה שהובא בשם הש״ך, אך עי׳ בספרו של הגרי״ח סופר הנ״ל דהביא תירוץ זה בשם בנו ודחה תירוץ זה.

ועיי״ש דתירץ עוד דהא דעבד לא יכל לברוח ממצרים הינו משום כישוף שעשו המצריים וידוע דבני אפרים היו מזרע יוסף והכישוף אינו שולט ביוסף ובזרעה של רחל עיי״ש.

י״ד, ה. מדוע שינה הכתוב ממלך מצרים לפרעה?

תשובה: בענין שאלתך על השינוי ממלך מצרים לפרעה, בפרשת בשלח פי״ד פ״ה ״ויוגד למלך מצרים וכו׳ ויהפך לבב פרעה״ פתח במלך מצרים וסיים בפרעה?

נ״ל ע״פ הפשט דויוגד למלך מצרים היה ע״י המרגלים ששלח כמש״כ רש״י וא״כ נאמר בהסתר כדבר סודי הנאמר רק למלך, אך אח״כ היתה התיעצות גלויה של פרעה ועבדיו ושם ל״צ ליחס את הדברים רק למלך. ועי׳ בספר זרע יעקב לתלמיד הנודע ביהודה [נדפס מחדש נמצא באוצר החכמה] עמ׳ 148.

י״ד, י״ט. סתירה בפסוקים אי ה׳ הלך בעמוד הענן או מלאך.

תשובה: ע״ד שאלתך בפרשת בשלח פי״ד פי״ט כתוב ויסע מלאך האלוקים וגו׳, ומבואר שבעמוד הענן היה מלאך, וצ״ב מתחילת הפרשה דכתיב וד׳ הולך לפניהם יומם בעמוד הענן חזינן שה׳ בכבודו הלך ולא מלאך?

יעי׳ בזוהר בשלח שכבר עמד בזה, ועי׳ בחזקוני שכתב דשלוחו כמותו ולכך קוראו וה׳ הולך לפניהם.

וע״ע בביאור הגר״א על ברכות [אמרי נועם] דף ל״ב ע״א דכתב כעין זה וז״ל דכל דבר שהקב״ה קורא שמו עליו נקרא אותו הדבר ג״כ ד׳ כמו וד׳ הולך לפניכם ואח״כ ויסע מלאך ד׳ ההולך לפניהם.

י״ד, כ״ט. מקור דלדתן ואבירם היה קריעת ים סוף פרטית.

תשובה: בענין המקור שנקרע ים סוף לדתן ואבירם לבדם באופן פרטי, עי׳ בתרגום יונתן על הפסוק בשמות ״ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ״ וייאמר פרעה לדתן ולאבירם בני ישראל דמשתיירון במצרים, ומקשים העולם א״כ מתי ואיך הם עברו את ים סוף, ובס׳ באר מים חיים עה״פ שמות פי״ד פכ״ט ״ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם״ וז״ל ובני ישראל מיעוט רבים שנים לומר כי על שנים מישראל לבד נקרע הים והם דתן ואבירם שאמרו חז״ל שנשארו ונקרע הים עליהם לבד, וכ״כ גם בפר׳ קורח אות ל״ג לפרש את הפסוק בפ׳ בשלח פט״ו פי״ט כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וגו׳ ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, פירוש שגם אחר שכבר בא סוס פרעה בים הלכו בני ישראל ביבשה והם דתן ואבירם שנבקע להם הים וחשבו חוטאים אלו כי חשיבותם גרם להם זאת.

וכ״כ גם במחזור רב פנינים לשביעי של פסח בפירוט נסי הים אות ל״ט, ובמחזור בית ישראל ע״ט אות י״ט שכשהם ראו את נסי הים הם הגיעו לים והוא נבקע עוד פעם רק עבורם [מובא בקובצי צפונות בני ברק ג׳ וה׳]. יש להעיר דצ״ב איך מתיישב דבר זה עם הנאמר בבדמדבר רבה דדתן ואבירם הם אלו שהמרו על הים, וכן כתב בתרגום יונתן עצמו בבמדבר פט״ז פכ״ו.

ט״ו, י״א. מקור שהאות כ׳ במי כמוך רפויה כיון דהיו מים בגרונו של פרעה.

שאלה: בשירת הים כתיב מי כמוך באלים ה׳ מי כמוך נאדר בקודש וגו׳. האם מצאנו מי שפירש בטעם הדבר למה הכ׳ הראשונה רפויה דפרעה אמרו כאשר נכנסו מי הים בגרונו, ולאחר מכן ה׳ הוציאו והצילו משם ואמר מי כמוך בלי מים בגרונו.

תשובה: פירוש זה מובא בספר הלקח והלבוב ח״ב עמ׳ ר״י״ד וז״ל הרה״ח השד״ר מוהר״ל הופמן ז״ל אמר פעם בהתועדות שראה בספר שפרעה אמר מי כמוך באלים ה׳ מי כמוך נאדר בקדש שכמוך השני אמר כבר בעת שהי׳ טובע

בים וזה שכמוך השני הוא בדגש שהוא לא לפי הדקדוק דהלא אחר אותיות אהו״י אין דגוש באותיות בג״ד כפ״ת אלא שכמוך השני אמר בעת שהיו המים מחלחלים כבר בגרונו, הרש״ג אסתרמן שהי׳ אז ג״כ בעת ההתועדות לא האמין שראה זה בספר, ואמר הר״ל הופמן שנדמה לו שזה בספר שושן סודות לתלמיד הרמב״ן ולקחו אז הספר ונתנו להרשד״ז ולחבירו הר׳ אברהם מניקוליב ודפדפו הספר מראשו לסופו אחד מביט וקורא מימין הספר והשני משמאל אך לא מצאו שם שום דבר מזה, אחרי זמן רב הראה הרה״ח הרש״ג להרשד״ז שמצא זה בספר האלשיך, וא׳ הרש״ג ז״ל שאין מזחיחין לת״ח שאומר דבר עכ״ל.

ט״ו, כ״ו. בביאור והגירסא בדברי רש״י איזון מצוות.

ע״ד שאלתך בביאור דברי רש״י (שמות פט״ו פכ״ו) ״לא אשים עליך״ ואם אשים הרי היא כלא הושמה, כי אני ה׳ רופאך, זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה׳ רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם, כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה **וזהו איזון מצות** וכן הוא אומר (משלי פ״ג פ״ח) רפאות תהי לשרך״. וצ״ב כונת רש״י בדבריו ״וזהו איזון מצות״?

הנה מצאנו שיש שפירשו דהכוונה מלשון האזנה, ויש שפירשו מלשון מאוזן ואיזון.

אך האמת דזה טעות דפוס ואין זה כלל בכל כתבי רש״י הקדמונים, עי׳ בכל ההוצאות החדשות של ספרי רש״י ועי׳ בספר שם אפרים, [להרה״ג ר׳ אפרים זלמן מרגליות בעל שו״ת בית אפרים תקפ״ה, תשס״ט,] ועי׳ היכל רש״י [מוסד הרב קוק] בעמ׳ 69 דהביא דוגמא זו לשינויים שמצא בכתבי יד, וכן בהוצאת שי למורא המורחב דכתב דכך הוא בכל כתבי היד.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

ט״ז, ד. האם השליו היה ג״כ פי שנים כמו במן?

ע״ד שאלתך האם בירידת השליו גם ירד פי שנים ביום שישי, וכן האם נצטוו שלא להותיר ממנו.

הנה לא מצאנו ד״ז בשליו כלל וא״כ מסתמא לא היה כך בשליו רק במן, וכן מצאנו שכתב בפירוש בספר מנחם ציון [להר״ר מנחם מנדל ממרינוב זצ״ל] בדף מ״ח.

י"ח, ב. בדברי הבעה"ט דמשה היה מלך כשגירש את ציפורה, והלא מלך רק אחר יציאת מצרים.

תשובה: בענין ביאור דברי בעל הטורים, [שמות פי"ח פ"ב] שכתב "אשת משה אחר שילוחיה" פירוש היא כאשתו אע"פ ששילחה שאין נושאין גרושתו כי מלך הוא, וצ"ב הרי לא נעשה מלך רק כשיצאו ממצרים?

הנה כדברי בעה"ט באמת כ"כ כבר הרוקח וז"ל וכי אחר הגט אשתו היא והלא אין לו רשות בה אלא לפי שאין נושאין אלמנתו וגרושתו של מלך כו' ע"ש, וכ"ה בתוס' השלם שם אות ב'.

אמנם כבר הרגיש בזה הגאון האדר"ת ז"ל בעטרות אד"ר בביאור על בעל הטורים [נמצא בהוצאה עם פי' הר"ר יעקב ריינץ] דכתב אולי הכוונה שמלך משה רבינו בכוש ומדין נימוסי המלך ולא מדין תורה ודוחק, ואין לומר דהיה מלך כבר במצרים דכיון דהיו תחת שלטון פרעה לא שייך שיהיה מלך.

ובאמת כ"כ הגר"ח פאלאג"י ז"ל בספרו ובחרת בחיים דף ח' עמוד ד', ועיי"ש בדף כ"ג עמוד ד', וכ"כ המשך חכמה פס' י"ב, ובאמת כן מפורש במדרש תנחומא בפ' כי תשא וז"ל וכן במשה לפי שעסק בתורה נעשה ראש ומלך שנא' ויהי בישורון מלך, ומנין שיגע הרבה בתורה שנא' ויהי שם ארבעים יום וארבעים לילה עכ"ל ומוכח מד' המדרש שהמלוכה ניתנה לו רק לאחר שחזר מהר סיני.

וכ"כ שם עוד בתנחומא "ברכת ה' היא תעשיר" זו ברכת משה שאמר לו הקב"ה פסל לך שני לוחות והראה לו הקב"ה מחצב של סנפירינון בתוך אהלו ופסל ממנו ואמר פסל לך הפסולת שלך ומשם נעשה מלך עכ"ל. וכ"ה בתנחומא בפרשת עקב אות ט' פסל לך חייך שאני עושה אותך מלך ואת פוסל לכל מי שתרצה ומקרב לכל מי שתרצה ע"כ.

וכ"כ המצפה איתן בקדושין ל"ו שמשה קיבל דין מלך רק מעת נתינת הלוחות השניים.

ועי' גם ברש"י בפ' יתרו עה"פ "ויאמר חתן משה אליו" דרך כבוד קראהו הכתוב חותנו של מלך ע"כ, ומשמע שכבר אז הי' לו דין מלך, וכן הביא בספר זה ינחמנו [נמצא באוצר החכמה] שבועות ט"ו ומרכבת המשנה על המכילתא בפ' יתרו עה"פ ויצא משה לקראת חותנו דאי' במכילתא שם י"א אף שכינה יצאה עמהם שלולא זאת הי' אסור למשה להשתחוות ליתרו משום שמלך הי' ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

וכ"כ ס' בכור שור דזאת היתה ענותנותו של משה שלמרות שהוא הי' מלך הוא לא חס על כבודו והשתחוה ליתרו, אך זה תלוי מתי בא יתרו לדעת רש"י אם קודם מ"ת או אחר כן.

ועי' בהגהות הרב ריינץ שם על בעל הטורים דביאר דכוונת הטור דהיתה אשת מלך כיון דס"ל דיתרו בא אחר מתן תורה ואז כבר היה מלך. אך לכאו' כל האיסור להשתמש בשרביטו של מלך הוא רק באשתו שהיתה אחר שנהפך למלך ולא האשה שגרשה קודם היותו למלך.

אמנם עי' בספר תשועות חן [נמצא באוצה"ח] על פר' יתרו דכתב להוכיח מבעל הטורים דבאמת אסור להשתמש באשת המלך אפי' באשתו מזמן שהיה הדיוט, וזה חידוש גדול, וכ"כ במשאת מרדכי [להגר"מ חברוני] על התורה דלא מסתבר דאסורה גם מי שהיתה אשתו קודם היותו למלך, וצ"ע דברי בעל הטורים.

אמנם עי' בספר לחזות בנועם [נמצא באוצה"ח] שם דדייק במדרש שיר השירים פ"א פנ"ז עה"פ "עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו" "אמר ר' יודן עד שחזקיהו וסיעתו אוכלין פסחיהם בירושלים... אמר ר' אבהו עד שמשה וישראל מסיבין לאכול פסחיהן במצרים וכו' " ומשמע דזה הפשט בפס' דמשה כמו חזקיהו היה מלך כבר במצרים. ולפ"ז ניחא דברי בעל הטורים דכבר במצרים היה לו דין מלך, אך אין זה מוכרח דאולי היה מתנהג כמנהיג ומלך, ולא שהיה ממש מלך.

אמנם עי' בספורנו בפ' וישלח עה"פ "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדם לפני מלך מלך לבני ישראל" וז"ל קודם שימלוך משה עליהם במצות האל ית' כמאמרו ויצום אל בני ישראל על דרך וצוך לנגיד עכ"ל. וכוונתו לפסוק בפ' וארא וידבר ד' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל דאז מינהו הקב"ה למלך, וכן הביא בספר נתיבות רבינו בשם הגרי"ז דמיד בתחילת שליחותו נתמנה למלך.

ועוד אפשר לומר דמשעה שאמר לו להקב"ה בסנה הנני לכהונה הנני למלכות קיבל מלוכה, ולפ"ז ניחא דברי הבעל הטורים.

י"ט, ד'. מקור דפסח מצרים הקריבו עם ישראל בהר הבית.

תשובה: ע"ד שאלתך איה המקור שפסח מצרים הוקרב על המזבח בהר הבית ושהגיעו ישראל לשם ע"י עננים - כ"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל ובתרגום ירושלמי עה"פ שמות י"ט ד"ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי", שנשא הקב"ה את ישראל על כנפי נשרים והביאם באותו הלילה לארץ ישראל למקום בית המקדש והקריבו קרבן פסח ואכלו אותו שם ובאותו הלילה החזירם למצרים ע"י עננים, ויש שהביאו רמז לכך מהמדרש.

י"ט, י"א. אי משרע"ה נתרפא מכבדות פיו במעמד הר סיני.

תשובה: ע"ד שאלתך האם משה רבינו נתרפא מהיותו כבד פה וכבד לשון במעמד הר סיני כמו שנתרפאו שאר כלל ישראל - עיין במדרש רבא בריש דברים דהא דהי' משה כבד פה נתרפא מזה במעמד הר סיני וכמו שנתרפאו כל החולים כן נתרפא משה מכבידות הפה שהיה לו, וכן כתוב בזוהר וארא דף כ"ה "כל זמנא דדבור הוה בגלותא משה אזיל קלא בלא דבור" [כל זמן שהדיבור היה בגלות היה משה מוציא מפיו קול לא ברור] "והכי אזיל עד דקריבו לטוורא דסיני ואתיהיבת אורייתא" [כך היה עד שנתקרבו להר סיני וניתנה תורה].

כ, י"ג. מקור בזוהר מדוע אין פיסקא בין לא תרצח ללא תגנוב.

תשובה: ע"ד שאלתך היכן הזוהר המובא בספר צרור המור לרבינו אברהם סבע פ' יתרו על שאין פיסקא בטעם בין לא תרצח ולא תגנוב ולא תנאף? דברי הזוהר על כך נמצא בפר' יתרו דף צ"ג ע"ב.

פרשת משפטים

כ"א, י. האם תכשיטים הם בכלל בגדים?

תשובה: בענין האם תכשיטים נקראים בגדים, עי' באוצר הידיעות בערך תכשיט דהביא מהפרדס יוסף פ' תצוה דף ר"צ דהביא מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ד דתכשיטי

כלי מתכת מקרי בגדים, ובשו״ת הרשב״א סי׳ תרנ״ו מי שהקדיש בגדים שבתוך התיבה אם היו בתוכו כלי כסף וזהב ותכשיטין אינם בכלל, וכן הביא את השו״ת שבות יעקב שציינת בח״א סי׳ כ״ד אי טבעת הוי בכלל בגדים,ונ״מ בדין אישה שנדרה שלא ללבוש בגדי יום טוב, האם הטבעות בכלל הנדר [מצוטט בשערי תשובה סי׳ תקכ״ט אות א׳]. וע״ע במהרש״ם שם סי׳ רפ״א, ועיין תרגום יונתן משפטים פכ״א פ״י שתרגם ״שארה כסותה״ מזונה ותכשיטה, הרי דתכשיטין בכלל בגדים, ועיין רש״י בסוכה דף ה׳ ד״ה תכשיט מלבוש לאדם ע״י״ש.

פרשת תרומה

כ״ה, ב. מה הקשר בין ויקחו לי תרומה לפסוק תורה צוה לנו משה המובא במדרש?

תשובה: בביאור המדרש רבה, על הפסוק ״דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו ליבו תקחו את תרומתי״. ואיתא במדרש רבה (פרשה ל״ג פ״ז) ויקחו לי תרומה הדא הוא דכתיב תורה ציוה לנו משה. ולכאורה צ״ב דמה שייכות איכא בין ויקחו לי תרומה לבין תורה ציוה לנו משה? עי׳ בספר שלל דוד להר׳ דוד זיצהיים בהוצאת מכון ירושלים על תרומה דביאר דכונת המדרש להורות דאף דקשה לקיים התורה, ע״י השראת השכינה נוכל לקיימה.

וע״ע בדעת סופר על תרומה ובאבני אליהו על תרומה, ובספר יד חנוך בחלק מפענח נעלמים סי׳ ה׳, ובאוצר אפרים להרה״ג אפרים פישל שטיין שליט״א על פרשת תרומה בח״ג עמ׳ א׳ רמ״ד דהביאו תירוץ על כך.

כ״ה, ב. אמאי צריך בתרומה לשמה, והא בצדקה לא בעינן לשמה?

שאלה: כתב בבעל הטורים (שמות פכ״ה פ״ב) וז״ל תיקחו את תרומתי ולא אמר תיקח, שאין גובים צדקה בפחות משנים תקחו בגימטריה שנים קחו, ע״כ.

והמבואר מדבריו שנתינת תרומה זו מכלל מצוות הצדקה היא, וכן מבואר בעמק שאלה שהקשה אמאי בתרומה דהכא הוא על כל נדיב ליבו הא הדין הוא

דכופין על הצדקה ולכך כתב דבאמת כפו על התרומה, והא דכתיב כל נדיב ליבו היינו רק לענין כמה ליתן אבל זה ודאי שעל כל אחד היה חיוב על הבאת תרומה למשכן. וכיון שכן דתרומה זו היא מכלל מצות הצדקה יש לעיין דהא רש״י כתב וז״ל ויקחו לי תרומה לי לשמי, והיכן מצינו דבעינן לשמה במצות צדקה והא להדיא איתא בב״מ (ל״ג) דיכול לומר סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני. ומוכח דלא בעינן לשמה אלא מועיל בזה אפילו תנאי.

ולענין תנאי יעוין בעונג יו״ט (סי׳ פ״ט) שהביא דברי המהרש״א ביישוב קו׳ התוס׳ פסחים (מ״א) מהא דתנן באבות אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, ובביאור הדברים כתב המהרש״א דדווקא במצוות שהאדם חייב לקיים ואי אפשר לו להיפטר ממנו הוא דאסור לקיימו על מנת לקבל פרס, אבל במקום רשות שפיר רשאי לקיים בכדי לקבל פרס. והלא תרומת המשכן לא הוי דבר הרשות כדאיתא בעמק שאלה, ולכן לדבריו לא שייך בכהאי גונא תנאי, אך על כל פנים גם לשמה לא בעינן. וכן מצינו דלא בעינן לשמה במצוות הצדקה ברש״י (ויקרא פ״ה פי״ז) שהביא ספרא (ויקרא י״ב)רבי אלעזר בן עזריה אומר (דברים פכ״ד פי״ט) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו וגו׳ למען יברכך וגו׳ קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידיעה, אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה ממנו ומצאה העני ומתפרנס בה הרי הכתוב קובע לו ברכה ע״כ. הרי חזינן דאף בכהאי גוונא שנפל הימנו מטבע ומצאה העני שנחשב לו לקיום מצווה בלא ידיעה ואף שאין כאן לשמה.

תשובה: בענין אמאי בעינן במשכן לשמה הא בצדקה ל״צ לשמה, קושיא זו מקשים העולם ומצאנו כמה וכמה תירוצים.

בספר אור שמח תירץ דבצדקה כל המטרה היא שיקבל העני ואין ענין כלל במעשה הנתינה של הנותן, משא״כ במשכן יש ענין בנתינה עצמה שהיא הבונה את המשכן.

ובספר עולת שבת תירץ דשאני המשכן דבעינן להוריד ולהשרות שכינה בתחתונים וזה שייך רק ע״י לשמה ממש. ויש שכתבו דהכא בעינן כפרה על העגל ולכך היה צריך דוקא לשמה.

ובאוצר אפרים [להרה״ג אפרים פישל שטיין שליט״א תשס״ד] על פרשת תרומה הביא בשם המהר״ש מבעלז דכשלוקחים ע״י גבאים הגבאים צריכים לכוון לשמה.

כ"ה י"ח. כיצד עשו כרובים למשכן, והא כתיב לא תעשה לך פסל?

תשובה: בענין שאלתך היאך עשו תבנית כרובים למשכן הלא דבר זה אסור משום לא תעשה לך פסל! עי' במדרש אגדה הובא בתורה שלמה שמות פ"כ אות קל"ה "ועשית שנים כרובים" והלא אמר וצוך במעמד הר סיני לא תעשה לך פסל וכל תמונה, לא קשיא "לך" לא תעשה אבל "לי" עשה, כיו"ב מחלליה מות יומת וגו'.

ועי' עוד במדרש לקח טוב שמות וז"ל ועשית שנים כרובים זהב כשאמר משה רבינו לא תעשה לך פסל וכל תמונה נאמר לו ועשית שנים כרובים זהב, וכן כיוצא באלו כמו פרשת יבום וערות אחיך, לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך,מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בני שנה אלה וכיוצא בהן ברצון אחד נאמרו.

ובחזקוני תירץ דמה שאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה ואחרי כן צוה במעשה כרובים הפה שאסר הוא הפה שהתיר. ועיי"ש בהערה בתורה שלמה דהביא דבפירוש ר' יוסף המקנא נדפס בס' היובל ברכת אברהם דף פ"ג כתוב לא תעשה לך פסל על מעשה הכרובים והלא הם צלמים, והשיב הר' נתן נ"ע לא אסרה תורה אלא אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת ודוגמת הכרובים אינה רק בשמים ולא בארץ שלא היה בהם אלא פנים וכנפים, ואני הר"ר יוסף אומר שהכרובים מותרים דכתיב לא תעשה לך מקום שתוכל לראות, אבל הכרובים היו נעלמים מן העין שהיו מונחים במקום שאין אדם נכנס כי אם כהן גדול פעם אחת בשנה, עוד שמעתי כי לא נאסרו כי אם לעשות כדי לעבדם שאם אי אתה אומר כן היאך עשה שלמה את האריות ע"כ.

ובתורת העולה לרמ"א שהבאת כוונתו לתרץ עפמ"ש, והאריך שם דהכרובים רומזים על שתי הדיברות הראשונות שרק הם נאמרו בגלוי מפי הגבורה ולכך הם בעצמן הותרו.

עוד כתב דלא נאסר לעשות אלא תמונה של דברים אשר נמצאים בשמים כשמש וירח או צורות אמיתיות שיש בארץ, אבל צורה דמיונית שאין במציאות כמותה בשום מקום כמו הכרובים מותר, ואע"פ שהמלאך הי' נראה לנביא בדמיון של כרוב, אך אעפ"כ כיון שאין זה אמיתת מציאותם כי ידוע שאין למלאכים גופות וגויות כלל לכך מותר.

וכבר העירו על דבריו [עי' בספר מסורת האותיות נמצא באוצר החכמה] דהרי בעבודה זרה מ"ג ע"ב מבואר דאסור לעשות כדמות אופנים שרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת, וכן נפסק להדיא בשו"ע יור"ד סי' קמ"א ס"ד.

כ"ה, ל"א. מקור לציור הקנים במנורה עגול או באלכסון.

שאלה: האם יש מקור למה שמציירים את המנורה בבהמ"ק בקנים מתעגלים? (רש"י פ' תרומה כתב שהם באלכסון) גם ברמב"ם בפירוש המשנה במידות פ"ג מ"ז מהדורת קאפח הציור באלכסון.

תשובה: בענין צורת המנורה, עי' בספר מעשה חושב לר' עימנואל ריקי [שחי בערך לפני כארבע מאות שנה] על ברייתא דמלאכת המשכן פ"ז ה"ז דכתב דצורת המנורה בקנים מתעגלים ושכן כתב הר"י ריקנטי בספר חכמת המשכן, וכן המנורה בשער טיטוס ברומא ובבית השרוף בעיר העתיקה וכן ע"ג המטבעות היא עגולה, אך הרמב"ם במשניות מידות פ"ג מ"ז ע"פ מהדורת קאפח מצייר מנורה בקנים באלכסון. ועי' בקובץ אור ישראל י"ח ובאור ישראל כ"ב ויכוח בין כמה וכמה מאמרים בנושא זה עם הרבה ראיות ע"ש.

כ"ו, י"ח. מדוע דרום נקרא פעם תימנה ופעם נגבה?

ע"ד שאלתך מדוע פעמים כתוב בתורה "תימנה" ופעמים "נגבה" כשהתורה מתכוונת בשניהם לצד דרום?

הנה יש להוסיף על הערתך דמצינו ג"כ דהתורה כתבה את שתי המילים יחדיו כגון בשמות כ"ו י"ח "עשרים קרש לפאת נגב תימנה".

והנה ליישב את כל המקראות בכל התנ"ך אין הדבר בידינו, אך נבאר חלקם ואידך זיל גמור, דיעוי' ברמב"ן שם בשמות שביאר דיקרא הדרום נגב בהיותו נגוב מפני החום, ואמר נגבה בכנוי ויבאר תימנה הוא השם וכו' ויקרא התימן דרום ע"כ.

וכה"ג כתב במלבי"ם ביחזקאל פכ"א פ"ב בביאור המילות דביאר החילוק בלשון דנגב הוא מצד הארץ שהיא נגובה שם מרוב החום, ומצד שהוא פונה לימין כשפניו למזרח נקרא תימנה [ועי' כה"ג על תימן באבן עזרא שמות פכ"ז פ"ט].

ועפ"ז כתב הרש"ר הירש שמות פכ"ו פי"ח דשמא מוסיף הכתוב את השם תימנה מפני שחזיתו של המשכן פונה לעולם לצד מזרח וצד הדרום היה אפוא לימינו, וא"כ ניחא דרק במשכן או בחצר המשכן אמר כן ולא במנורה.

ולפי דברי הרמב"ן אפשר אולי לבאר מדוע גבי אברהם אמר "צפונה ונגבה וקדמה וימה" דשם מיירי על הבטחת הארץ ולכך קורא לדרום נגב דבאמת זהו החלק באי"י בדרום ארץ הנגב המנוגבת ממים, אך אצל משה בריש פר' ואתחנן אמר ושא עינך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה כיון דמשה עמד מחוץ לא"י ולכך אמר לו תימנה דהכוונה לצד ימין.

אך עדיין צריך טעם של כפל הלשון שם במשכן נגבה תימנה דגם במשכן עצמו כתוב לפעמים רק מילה אחת כגון על צלע המשכן תימנה [ל"ה] וכן דגל מחנה ראובן תימנה [במדבר פ"ב פ"י] או נגבה כמו וישם את המנורה וגו' על ירך המשכן נגבה, ויהי הגבול נחל קנה נגבה [יהושע פי"ז פ"ט].

ועי' בספר חשוקי כסף [נמצא באוצה"ח] דתירץ כי הכתוב מלמדנו בזה לבל נטעה לומר שרוח דרומית זו של הקרשים הכוונה לרוח הדרום שבמשכן שהוא בצד שמאל בדרך הכניסה ממזרח למערב שהיה פתח האהל במזרח והארון וקדש הקדשים במערב, וכן כל הכלים שבמשכן למקומותיהם היו עומדים בדרך זה ואת המנורה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון שהרוחות האלה הן רוחות המשכן ולא רוחות העולם, אולם בעשיית המשכן עצמו את קרשיו וקירותיו רוצה הכתוב לסמן את רוחותיו שהן רוחות העולם שהדרום ביחס לאדם הפונה אל אור השמש הוא בצד ימין ויקרא לדרום ימין ולצפון שמאל כמו צפון וימין אתה בראת [תהילים פ"ט פי"ג] לפיכך פירש דרומית של העולם והוסיף המלה תימנה לרמז אל הדרום שהוא ימין כמו שביארתי ולכך קרוי תימן שמו של פאת דרום שהוא לימין עיי"ש.

אך כמובן יש עדיין מקראות שצריך לישבם ודו"ק.

פרשת תצוה

כ"ז כ. בדברי רש"י דשמן המנורה טעונה טיפה ראשונה, הא לא נזכר בגמ'.

תשובה: בענין דברי רש"י בפ' תצוה בתחילת הפרשה דמפרש דהמנורה נדלקת רק בשמן הבא מהטיפה הראשונה, וקשה דבגמ' מנחות וגם ברש"י שם לא מוזכר טפה ראשונה?

כבר העירו המפרשים דבגמ' מנחות לא משמע כן, וכן ברמב"ם הל' אסורי מזבח פ"ז ה"ח כתב וז"ל "השמן שיצא ממנו הוא הראשון" ואם כן מש"כ רש"י כאן טפה הראשונה לאו דוקא והכוונה כל מה שיצא בכתישה ראשונה, או שצריך לגרוס ואחר שהוציא שמן הראשון וכפי שרש"י גם אומר בהמשך "והשמן השני פסול למנורה" ולא וטפה השניה פסולה למנורה, עי' באילת השחר על פרשת תצוה ובעוד אחרונים.

פרשת כי תשא

ל, י"ח. מדוע הכיור פעמים מלא ופעמים חסר?

שאלה: צ"ב אמאי לפעמים תיבת "הכיור" היא בכתיב מלא בחומש ופעמים בכתיב חסר (הכיר) האם יש טעם בדבר? יפוצו מעיינותיכם חוצה, בברכה ובתודה.

תשובה: בענין שינוי הכתיבה במילה כיור, אחרי חיפוש רב לא מצאנו מי שעמד וביאר ד"ז.

ל"ד, כ"ח. מי כתב את הלוחות השניות?

תשובה: בענין מי כתב את הלוחות השניות, עי' ברמב"ן על התורה סוף פרשת כי תשא דכתב דויכתוב על הלוחות הכונה דהאלקים כתב על הלוחות עי"ש, אך בשמות רבה פרשה מ"ז כתוב דמשה כתב את הלוחות השניות, ועי' בהגהות רד"ל אות ב', ועי' בפתח עינים לחיד"א על מגילה פ"א מעמ' קע"ד מה שהאריך בזה.

חומש ויקרא

ב, י"א. כיצד מנסכים יין, והא כל מתיקת פרי הוא דבש?

תשובה: בענין שאלתך על יין נסכים, "וכל דבש לא תקטירו" וברש"י "מתיקת פרי" וקשה, א"כ איך מותר לנסך יין על המזבח?

עי' בחבצלת השרון ויקרא פ"ב פס' י"א מה שדן ותירץ שאלה זו בכמה אופנים, דכתב דחלות שם דבש הוא שם מסוים שניתן לזיעת הפירות וזהו בכל הפירות, ודכוותיה שהיוצא מהן נקרא זיעת הפירות, אכן יין שהוא חשוב וקובע שם לעצמו בתורת יין הרי שאין עליו שם דבש כלל אלא שם יין עליו וא"כ אינו בכלל איסורא עי"ש.

עוד כתב באופן אחר דיש לדון דבכלל פרשה זו האמורה בתורה למדנו תרתי א. איסור הקטרת שאור ודבש, ב. פסול קרבן של שאור ודבש כמו שהכריח מרן הגרי"ז שם בדברי הר"מ דאם עירב דבש עם היין נפסל היין הרי דלא רק איסור יש בזה אלא גם דין פסול, ולפי"ז יש לומר דאף דאיסור הקטרה של דבש ליתא אלא בהקטרה ולא בניסוך כדכתיב לא תקטירו מ"מ מכלל הפרשה למדנו דהקרבן פסול וזה איתא גם בנסכים לניסוך, וע"ש מה שכתב עוד.

פרשת צו

ז, כ"ג. טעות סופר ברבינו אפרים עה"ת.

תשובה: בענין פי' רבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל על התורה [מבעלי התוספות] שכתב בויקרא שם דף ט' וז"ל "ונכרתה בגימטריא על שעורה האוכל חלב כשעורה ענוש כרת עכ"ל. וצ"ע שעל אכילת חלב כשעורה אינו חייב כרת, ורק על אכילת חלב בכזית חייב כרת?

עי' במנוחת שלום להגרי"ח סופר שליט"א בספרו מנוחת שלום ח"ג סי' ל' שעמד בכך ונשאר בצ"ע.

אך יתכן אולי דאין כונת רבינו אפרים על שיעור שעורה, רק כוונתו על שיעורה בחיריק בש׳ דבא לומר דרק אם אכל שיעור חייב כרת ולא בפחות מכשיעור, וכתבה זאת התורה כאן, דכאן זה הפעם הראשונה שכתוב איסור של מאכלות אסורות שאינם קדשים.

פרשת שמיני

י, ב. מדוע לא נטמאו המשכן וכליו במיתת נדב ואביהוא?

תשובה: כבר הקשו כן בתוס׳ על התורה ונשארו בצ״ע, אך עי׳ בצל״ח פסחים דף צ״ב שהביא בשם רבינו המגן אברהם בספרו על הילקוט [זית רענן] שהקשה כן בשם הגאון בית אברהם, ותי׳ הצל״ח דפרשת טמאים, בו ביום נאמרה. כדאיתא בגיטין דף ס׳, ובאותה שעה עדיין לא נאמרה, וע״ע בפנים יפות.

י״א, ג. האם כלב מפריס פרסה?

תשובה: בענין כלב אי מפריס פרסה, עי׳ ברבינו בחיי וברד״ק וכן בדעת זקנים שם, שכתבו כן, אולם עי׳ בספר סוכת דוד על התורה פר׳ שמיני אות צ״ב באריכות ושם הביא דעות החולקים, ועי׳ בתורה שלמה שמיני הערה ל״ו.

פרשת תזריע

י״ב, ו. מקור דיולדת מביאה קרבן כדי שתלמד ההלכות שוב.

שאלה: ראיתי בתשובה, אולי של אחד הראשונים, אולי של רש״י, שטעמא דקרא של קרבן יולדת, שעליה לבוא לבית המקדש אל הכהנים מורי ההלכה, כדי ללמוד מחדש את ידיעת ההלכות, אחרי שט׳ חדשים היתה מסולקת וכו׳. אני מחפש את התשובה ואיני מוצאה.

תשובה: לא מצאנו ד״ז.

פרשת אחרי מות

ט"ז, ח. היכן מקום העזאזל?

תשובה: בפשטות אין מקום מסוים כזה, רק לכל מקום שישלחוהו הוא הנקרא עזאזל. וכמו שמשמע ביומא בדף ס"ז ע"ב שאמרו: המדברה, "המדברה, לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים." הרי שעיקר הפרשה נאמרה למדבר סיני ומרבים גם לכל מקום ומקום בבית המקדש, ומוכח בפשטות שאינו מקום מסוים, וע"כ שעזאזל הכונה למקום שממלא את "תנאי" העזאזל. וכמ"ש שם "דתניא גזירה אין גזירה אלא חתוכה", ופרש"י "צוק חתוך בזקיפה". "דבר אחר אין גזירה אלא דבר המתגזר ויורד", ופרש"י "השעיר מתגזר בה איברים איברים". "ת"ר עזאזל שיהא עז וקשה, יכול בישוב ת"ל במדבר, ומנין שבצוק ת"ל גזירה. תניא אידך עזאזל קשה שבהרים וכן הוא אומר ואת אילי הארץ לקח."וקצת ראיה, שנחלקו התנאים,ור' יהודה חולק שם על הסתם משנה, וסובר שהמרחק מירושלים לצוק היה רק י' מילין, ולא י"ב מילין. כתנא של המשנה. והיינו דכל אחד חיפש מקום מתאים אחר. אך אינו מוכרח. אומנם עי' בתרגום יונתן שם [ט"ז/י] על הפס' "לשלח אותו לעזאזל המדברה" וז"ל "לשדרא יתיה לממת באתר תקיף וקשי דבמדברא דצוק דהוא בית חרורי". ע"כ. אך גם בדבריו אין הכרח שחולק, רק מפרש את המציאות שהיתה סמוך לירושלים, ולא שמוכרחים לשלוח דוקא לשם. וכן אולי זהו שם כללי של כל המדבר שהיה שם באזור.

י"ז, ט.י. חילוק בין מעמיו למעמיה, ומדוע כתוב לשון רבים.

שאלה: עבור מערכת "לדופקי בתשובה", השלו' והברכה.

נשאלה שאלה, ולא היה בפי מענה לשון והגם ששאלתי כמה וכמה בעלי- תורה ובעלי-קריאה ת"ח מובהקים לא נעניתי. והנני מנסה להפנות שאלתי אליכם, שמא יש בידכם תשובה השוה לכל נפש.

"**וְאֶל** פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֻנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַד' וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵ**עַמָּיו**: וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יאכַל כָּל דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאכֶלֶת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב **עַמָּהּ**" (ויקרא י"ז ט-י).

הנה נקטה תורה לשון יחיד ורבים, באותו ענין ובפסוקים סמוכים. לא מבעיא עמה, דכונתו עם ישראל כשהוא אומר מעמיו, מיעוט רבים שנים, וצ״ב?

גם צ״ע בפס׳ ״אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זָנָה אֶת אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם בְּתוּלָה **מֵעַמָּיו** יִקַּח אִשָּׁה״ (ויקרא כא יד).

ולסיכום מה הביאור בתורה שג׳ פעמים בתורה מוזכר מעמיו, לענין כרת ו-ח׳ פעמים מעמיה לענין כרת?

בברכה א.ש.

תשובה: לכב׳ הר״ר א.ש. שליט״א שמחנו בהגיע מכתבכם.

בענין החילוק בין מעמיו למעמיה, עי׳ ברמב״ן בסוף פרשת אחרי מות שכתב שמי שרובו זכיות ואכל חלב במזיד נכרת בגופו קודם שיגיע לשנת ששים, שהוא זמן הזקנה. אבל אין נפשו בהכרת ויש לו חלק לעולם הבא אחר התחיה, וע״ז נאמר ונכרת האיש ההוא מעמיו, [פירוש דמעמיו הוא לשון זכר]. ומי שרובו עונות וחטא במזיד בעון כרת אז נכרת נפשו לבדה, ואין לו כרת בגופו, ועל זה נאמר ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. [פירוש משום דקאי על הנפש ונפש הוי לשון נקבה], וכן צ״ל גם על לשון מעמה דקאי על הנפש.

וע״ע באבן עזרא סוף פרשת לך לך על הפס׳ ונכרת מעמיו, וע״ע בעקידה ויקרא י״ז שביאר מדוע נאמר תחילה לשון איש לשון זכר, ואח״כ נפש ולשון נקבה שבזה תלוי לשון מעמיו ומעמה עיי״ש.

ובענין אמאי שינה הכתוב מלשון יחיד ללשון רבים, עי׳ ברש״י שם דפירש ״ונכרת״ ״זרעו נכרת וימיו נכרתין״.

ועי׳ בשפתי חכמים דכתב הא דלא פירש זה לעיל פסוק ד׳ נראה משום דלעיל כתיב ״מקרב עמו״ שהוא לשון יחיד אבל ״מעמיו״ הוא לשון רבים משמע קצת הרבה מיני כריתות״. והוא בשם הנחלת יעקב.

ועי׳ בספר נימוקי רש״י דתמה על פירוש השפתי חכמים, וכתב דמסתמא כוונת הנחלת יעקב לד״א דא״כ היה צריך רש״י לפרש כן בפס׳ קודמים. ועוד דאין זה דרך רש״י, אך תחת ידינו נמצא הנחלת יעקב ושם כתוב מפורש בדיוק כדברי השפתי חכמים.

ועי׳ בספר פרי העץ [להרה״ג ר׳ יהודה מודרן תרמ״ה] שם דביאר אמאי באמת דוקא במעלה בחוץ יש לו שני כריתות ולא בשוחט בחוץ, ועיין במגיה לנחלת

יעקב דציין דבבראשית פי״ז פי״ד ״ונכרתה הנפש ההיא מעמיה״ ופירש רש״י ״הולך ערירי ומת קודם זמנו״. אך באמת דבריהם קשים מאוד דהנה תוס׳ ביבמות דף ב׳ ע״א כתב בדעת רש״י דכן דעתו בכל כרת שבתורה וכמ״ש בפ׳ לך לך גבי מילה, ובשבת דף כ״ה גבי אוכל קדשים בטומאת הגוף ובפסחים דף כ״ט ובכריתות דף ז. בכרת דיום הכפורים ובפרק קמא דכריתות במתניתין על כל הל״ו כריתות ולא רק כאן וכדברי התוס׳ בדעת רש״י.

ועי׳ בס׳ שמע שלמה להגאון האמיתי ר״ש אלגאזי זצוק״ל בפר׳ קדושים אחרי הביאו לדברים בשם רש״י דכרת הוא וזרעו נכרתים, כתב וז״ל מ״ש התוס׳ ביבמות בשם רש״י היינו מיישבים דאפשר דמודה דכל כרת דעלמא כגון אוכל חלב וכיוצא אין זה בכלל ולא אמרינן זרעו בכלל אלא בכרת דעריות, דגמרינן בהו מהיכא דכתיב ערירי עיי״ש.

אך יעוי׳ בספר שו״ת אלף המגן דכבר תמה על דבריו והוכיח מהרבה מקומות ברש״י עצמו דכן הוא שיטתו בכל כרת, וכן האריך בספר ביאורי מהרא״ל להקשות על דברי הנחלת יעקב עיי״ש.

י״ח, כ״ג. ביאור בדברי ה״אבי עזר״ על הפסוק ״תבל הוא״ ארבעה הם קטני ארץ שש הנה שנא ה׳.

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור כונת דברי ה״אבי עזר״ [פי׳ על האבן עזרא] בפרשת אחרי מות פרק י״ח פסוק כ״ג ״תבל הוא״ ״והמדקדק הבחור נתן סימן ארבעה הם קטני ארץ שש הנה שנא ה׳.״ [משלי ו/ט״ז]

כונת האבי עזר דתבל עם ארבע נקודות בניקוד צירי הכוונה לארץ, ואם תנקד עם שש נקודות בניקוד סגול הוא לשון ניאוף [עי׳ בספר אמרי שפר].

פרשת קדושים

י״ט, י״ב. מהו המקור לאיסור גניבת דעת?

תשובה: ע״ד שאלתדמה המקור לאיסור גניבת דעת והאם הוא מן התורה?

עי׳ ויקרא פרק י״ט פסוק י״ב לאו דלא תגנובו ובכלל לאו זה כתב הריטב״א בחולין דף צ״ד בשם בעלי התוספות וכן הוא ביראים סי׳ קכ״ד שאסור לגנוב

דעת הבריות משום שמטעה את חבירו לחשוב שעושה לו טובה ולפי האמת אין כוונתו לעשות לו טובה ודבר זה אסור משום גניבת דעת, אמנם דעת הסמ״ק בסי׳ רס״א שאיסור גניבת דעת הוא מדרבנן.

י״ט, ל. את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה׳, מדוע נכפל בתורה פעמיים?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין כפילות הפס׳ ״את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה״ , שפסוק זה נכפל בתורה פעמיים, א׳, בפרשת קדושים (פי״ט פ״ל), ב׳, בסוף פרשת בהר. עי׳ באבן עזרא בפרשת בהר דמפרש בפירוש אחד דהכונה בפס׳ זה על שמירת השמיטה עיי״ש. וכן הוא במדרש תנחומא פר׳ בהר א׳.

ועי׳ ברדב״ז פ״ז מהל׳ בית הבחירה הל׳ ז׳ דכתב דחד פס׳ למורא וחד לכניסה, ועי׳ מה שהקשה עליו בערל״נ ביבמות דף ו׳, ועי׳ מה שתירץ בטורי אבן על מגילה דף כ״ח. ועי׳ מש״כ בזה החת״ס בשבת דף ס״ט.

ועי׳ בספר הדרת מלך להרה״ג ר׳ אברהם בנימין זילברברג תש״ה] עמ׳ 60 דתירץ דביבמות דף ו׳ ילפינן מהאי קרא שני ילפותות, דבנין בית המקדש לא דוחה שבת, ודמורא מקדש קיים גם כשחרב הבית, כמו שבת שקיימת לעולם ולכך בעינן תרי קראי.

פרשת אמור

כ״א, א. ״אמור אל הכהנים וכו״״, ״לא יטמא״, מדוע התחיל בלשון רבים וסיים בל׳ יחיד?

תשובה: בענין שאלתך על שינוי מלשון רבים ליחיד בריש אמור, ״אמור אל הכהנים בני אהרן, התחיל בלשון רבים, וסיים בלשון יחיד, לנפש לא יטמא בעמיו וכו״״. כבר עמד על כך בזוהר וברמב״ן, ועי׳ בספורנו ובאלשיך, ועי׳ בספר המאמרים אמור תרע״ב, ובכור זהב על הריטב״א גיטין דף מ״ה, ועי׳ בספר עטרת יהושע על פרשת אמור, ובמנחת יהודה ב׳ וביטב לב שם, וכן בכרם דוד על אבות פ״ב מ״ז ועוד הרבה אחרונים.

כ"ג, כ"ז. בהא דקשרו שלשלת זהב לכ"ג מדוע לא הוי חציצה, ומדוע אסור להוציאו והא הוי לצורך?

תשובה: במה ששאלת בביאור דברי זוה"ק פ' אמור ק"ב. שהיו קושרים לכ"ג [בבית שני] בקפטרא או קוטרא דהיינו שלשלת זהב, שאם ימות ימשכוהו. וקשה - א. אמאי השלשלת לא היתה חציצה? ב. למה לא הותר ליכנס להוציאו הא הוי לצורך כבנאים שנכנסים לקופות?

הנה חציצה אינה שייכת רק בין האדם לבגד או לריצפה ולא בסתם אך מה דיש לשאול אמאי לא הוי יתור בגדים, יעוי' בחזון יחזקאל בחי' עמ"ס זבחים דמגירסת התוספתא מנחות פ"א מ"ו משמע שיתור בגדים הוא רק כשהוסיף בגד ממין בגדי כהונה. והוא פלוגתא בירושלמי עירובין פ"י הל' י"ג. ועי' מרומי שדה וחי' רא"ל מאלין סי' י', וע"ע ברמב"ם בהל' כלי המקדש פ"י הל' ח' דכתב דבגד שלא במקום בגדים פוסל, אפי' אם אין בו ג' אצבעות אם חשוב בגד בפני עצמו. וכאן שלשלת לא חשוב בגד בפני עצמו.

ומה שכתבת דמותר להוציא טומאה היינו היכא דא"א בענין אחר, אך אם אפשר עדיף בלא זה. וכן מצאנו דתירץ בספר מזהב ומפז על סדר עבודת יום הכיפורים.

חומש במדבר

א, א. כיצד מנין בני ישראל [ושאר המספרים בתורה] עגולים והאם כך היה המספר המדויק?

תשובה: בענין המספרים של השבטים במדבר שבכל הפעמים שספרו בכל השבטים יצא מספר של מאות, כבר דן בכך הרמב"ן כיצד יתכן שלא היו מנינים של יחידות וכל המנינים יבואו במדויק בעשרות וכי לא היו יחידים, ומתרץ הרמב"ן כי זה היה כך מהשמים שלא היו יחידים כיון שזה ציבור וציבור זה דבר שלם ואם יש יחידות זה חסר בשם הציבור כי מספר שהוא פחות מעשרה פוגע בשם הציבור כי שם הציבור צריך להיות מעוגל בעשרות ואחרת חסר בשם הציבור. [ועי' בספר יקרא דאורייתא [להרה"ג ר' יחיאל ציק תשס"ב] פרשת במדבר פ"ג/מ"ג].

ועי' בפני דוד לחיד"א שציין לתוס' רי"ד שכתב שהמספרים היו עגולים ע"ש.

ועי' בספר משך חכמה במדבר פ"ג פט"ז שכתב וז"ל ויפקוד אותם משה עפ"י ד' וכו' יתכן דכתיב במספר ישראל מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל תפקדו אותם לצבאותם דלא נמנו רק עשיריות לא אחדים, לכן בכל המספר לא נזכר אחדים והוא כי כל ראש מבני ישראל נתן מספר אנשיו והיו שרי עשרות, ומכל מספר הקטן עשו מספר הכולל, ופחות מעשרה לא היה ראש עליהן בלבד, לכן כתיב לצבאותם שאין מחנה פחותה מעשרה כמבואר ירושלמי סוף פ"ק דעירובין. ובמספר הלויים מבן חדש ומעלה שמשה נכנס על פתח האהל ובת קול יוצאת ואומרת כך תינוקות לא מנו ג"כ אחדים וכאשר צוה במספר ישראל, משא"כ במנין הבכורים נזכרו אחדים ודו"ק עכ"ל.

ובזמנו אמר לנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאביו הסטייפלר אמר לו דכל המספרים מכוונים כנגד שמות השם והקב"ה סידר כך.

ובאמת עי' בספר טעמא דקרא לגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב שהמספרים היו עגולים ורק בשבט גד היה בדיוק חמישים ולכן לא עגלו למאה, ובספר דרך שיחה כתוב שהגר"ח אמר פי' זה לאביו מרן הקה"י זצ"ל והקה"י אמר שבוודאי

התורה כתבה באופן מדוייק וכו', ויעוי' עוד בהקדמה לספרו ברכת פרץ חלק הגימטריאות.

פרשת נשא

ו, ה. האם יש איסור לנזיר לגלח את זקנו?

תשובה: בענין האם איסור גילוח ראש הנזיר כולל גם את שערות הזקן, עי' בשו"ת רשב"א ח"א סי' ת"ז דכתב דאין איסור בזקן נזיר.אמנם עי' זוהר נשא קכ"ז ע"א דמבואר דאיכא איסור. וע"ע בשו"ת קול מבשר ח"א [להרה"ג ר' משלם ראטה תשט"ו] סי' ל"ח, ובשפע חיים [לאדמו"ר מצאנז] ח"ב מכתב קנ"ד.

ז, י"ז. בענין תרגום ירושלמי הפוך מן המקרא.

תשובה: בענין הערתך על התרגום ירושלמי פר' נשא [פ"ז פי"ז] "אלים חמשה" ובתרגום ירושלמי תרגם "דכרין תרין" [שנים]? עי' בירושלמי השלם שיצא מכת"י רומי [נמצא בסוף תורה שלימה ובחומש פרושי הראשונים] שבאמת כתוב דכרין חמשה כמו בתרגום אונקלוס, וע"כ הנוסח הנדפס לפנינו הוי ט"ס.

פרשת בהעלותך

י"א, ה. מקור דקישואים הם מלפפונים, ואבטיחים הם מלונים של ימינו.

שאלה: שמעתי פעם שהקישואים שמבואר בגמרא ברכות שהם קשים לגוף הם מלפפונים של ימינו, וכמו כן שמעתי שהאבטיחים של פרשת בהעלותך שהם המילונים של ימינו, מה המקור לכך?

תשובה: בענין קישואין, עי' ברש"י בהעלותך פי"א פ"ה ד"הזכרנו את הקישואים דהוא קוקומברש בלע"ז וזה מה שנקרא היום מלפפונים, וכן פי' בתפארת ישראל בתרומות פ"ג משנה א' דקישות היינו מלפפון.

בענין אבטיח, עי׳ בכתובות פ״ג דבוצינא טבא מקרא, וכתב בתפארת ישראל הנ״ל דאבטיח היינו מלון, ועיין ברש״י ע״ז דף ל: ד״ה אבטיח דכתב מלפפון מלון בלע״ז, וכן בדרך אמונה בהלכות מעשרות פ״ב הביא מחלוקת אם אבטיח הוא מלון או מלפפון.

פרשת שלח

י״ג, ח. בענין השמועה שמו של אביו של יהושע אינו נון.

תשובה: בענין השמועה שכתבתם ששמו של אביו של יהושע לא נקרא נון לא מצאנו, רק כנראה כוונתך למש״כ בהקדמה לספר רב פעלים לר׳ אברהם בן הגר״א וכן בעוד כמה מקומות דיש שם מדרש שלם שיהושע נבלע בדג ועל שם זה נקרא נון וא״כ לא כך קראו לאביו.

אך יעוי׳ בקובץ ישורון כ״א בעמ׳ תשס״ה בתוך מאמר מדרס עמי הארצות דמביא כל מיני מדרשים ואגדות שמקורם לא טהור בלשון המעטה, ושם מאריך על האגדה ההזויה הזו אשר יש בה ארס רב וגם הרבה ניוול פה עיי״ש, ומוכיח כיצד נכנס ע״י אינשי דלא מעלי לכמה וכמה ספרים עיי״ש באורך.

י״ג, ט״ז. ״ויקרא משה להושע בן נון יהושע״, והלא כבר נקרא כן קודם?

תשובה: בענין הוספת אות ליהושע בן נון, כמבואר בפס׳ ״ויקרא משה להושע בן נון יהושע״ והלא נכתב שמו יהושע כבר כמה פעמים לפני כן בתורה. ועוד גם אחר כך בפרשת האזינו נכתב שמו הושע, וקשיא דהלא נשתנה שמו להיות יהושע?

כבר הקשו כן המפרשים. עי׳ ברמב״ן על התורה ועי׳ במהרש״א בסוטה ל״ד, וכתבו דמש״כ בפרשת עמלק זה ע״ש סופו שיקרא יהושע, ועי׳ עוד בספורנו וברשב״ם ובח״ס שם.

ועוד כתבו המפרשים [מקור החכמה פרשת שלח ועוד] דנוסף לו כבר קודם אך כאן אמרה משה דרך תפילה.

י"ג ט"ז. מקור שאף שנוסף אות לשמו של יהושע לא נגרע בסדר תחית המתים.

שאלה: שמעתי על רב אחד שהביא ראי' מיהושע שאף שנוסף יו"ד לשמו לא נגרע מסדר האלף בית לגבי תחיית המתים, ומכאן למד שאם נוסף מקום בבית הכנסת אין למי שישב קרוב לבימה טענה לומר שעדיין מקומו יהא קרוב לבימה, מה המקור למעשה הזאת, ולמה שכתב שיהושע לא נגרע בסדר תחיית המתים?

תשובה: לא מצאנו ענין זה.

י"ג, כ. מקור לא לגמור לכהן בפרשת שלח בדבר רע והימים ימי ביכורי ענבים.

תשובה: בענין מש"כ האם יש מקור למה שיש מקפידים שלא לגמור העליה הראשונה בפרשת שלח במילים והימים ימי בכורי ענבים, משום שאין גומרין על דבר רע.

עי' בשלחן הטהור [לאדמו"ר מקומרנא הרה"צ ר' יצחק אייזיק ספרין] סי' קל"ח סע' א' שכתב שחילוק הפרשיות שהדפיס המדפיס הראשון "אין בהם כדי שביעה" כי יש פעמים שאינו מסיים בדבר טוב כגון והימים ימי בכורי ענבים שצריך לסיים מקודם, וכ"כ בספרו היכל הברכה עה"פ בכורי ענבים ויש להזהר שלא לסיים לקורא במלת ענבים כי הוא דין קשה רח"ל [כמו שיש שנוהגים לא לאכול ענבים בר"ה] אלא יסיים יהושע, וכ"כ בדרכי חיים ושלום [לאדמו"ר ממונקאטש הגה"צ ר' חיים אלעזר שפירא ת"ש] אות רמ"ג.

אכן בשערי רחמים שעל שערי אפרים שער ז' סקל"ג כתב ליישב מנהג העולם שמסיימים כאן עפ"י הכלי יקר שכתב לפרש שקאי על ישראל שנקראו ענבים, וע"ז אמר והימים ימי בכורי ענבים הגיע זמנם לכנוס לארץ כי כבר נתבכרו ונגמר כל שלימותם על התורה שקבלו, [ועי' בספר לקט קמח החדש סי' קל"ח ובנטעי גבריאל שבועות פ"ז, נמצאים באוצ"ה].

ט"ו, ל"ב. מדוע הרגו את המקושש ולא חשיב ב"ד חבלנית?

תשובה: בענין שאלתך כיצד הרגו את המקושש ולא חשיב ב"ד חבלנית לשיטת ר"א בן עזריה על ב"ד שהורגת כל ע' שנה כמבואר במכות דף ז' ב', והרי הרגו גם את המקושש וגם את המקלל.

והנה באמת יש הקשות יותר מזה דהרי הרגו הב״ד במדבר אנשים רבים בחטא העגל כמבואר ברש״י שמות פל״ג פ״כ ע״פ הגמרא בע״ז מ״ד דע״י עדים והתראה נהרגו בסייף שלושת אלפים איש, ועי׳ ברמב״ן שם.

אך עי׳ ברמב״ם הל׳ סנהדרין פי״ד הל׳ י׳ דהביא דין ב״ד חבלנית, וסיים ״ואעפ״כ אם ארע להם להרוג בכל יום ויום הורגים״ דהיינו חייבין אעפ״כ להרוג ומה יש להם לעשות.

אך עי׳ באור החיים הק׳ שמות פל״ב פכ״ט מה שביאר בזה על מה שהרגו בחטא העגל שלושת אלפים איש אע״פ דנקרא ב״ד קטלנית.

ט״ו ל״ב. מי סובר דהמקושש לא נענש משום דהיה עבירה לשמה?

תשובה: בענין המקור שהמקושש לא נענש משום שזה היה עבירה לשמה, כ״כ בפני דוד לחיד״א שכך היה סבור משה, וע״ז השיבוהו דאיכא חילול ה׳ וכיון שהתרו בו והתיר עצמו למיתה התחייב בכך.

פרשת קרח

ט״ז, א. מתי היה מעשה קרח?

תשובה: י״א שאחר חטא המרגלים דהיינו תמוז אב תמ״ט היה מעשה קורח, וכ״כ בסדר עולם. ועי׳ ברשב״ם בב״ב דף קי״ט ע״א ד״ה ״דלא הוו״ דהביא את הסדר עולם, וכן התוס׳ שם ד״ה ״האי״. וי״א שהיה לפני חטא המרגלים. וי״א אחר הנפת הלוים בניסן תמ״ט. וי״א אחר מינוי אליצפן שהיה בי״ט אייר תמ״ט. ועי׳ באב״ע במדבר פט״ז פ״א דכתב דאין מוקדם ומאוחר בתורה ובמדבר סיני היה. וטעמו שעל מינוי הלויים נתעורר ובמקום החולי שם יראו המקרים. ועי׳ שפתי חכמים ריש פרשת שלח.

והרמב״ן שם כתב שכסדר הוא ובמדבר פארן אירע, וכן הביאו דעת רבותינו ז״ל שמנו לסרחון רביעי מחלוקת קרח, ובמדרש אחר בפסיקתא זוטרא בקורח מובא שמחלוקת קרח אירע בחצרות, וכן הביא רש״י בפרשת דברים על ולבן

וחצרות. ועי׳ בתרגום יונתן ובבעל הטורים בבמדבר פל״ג פכ״ב- כ״ה דבמקהלות ובקהלתה רומז על עדת קורח עי״ש.

וע״ע בשער הליקוטים להאריז״ל שכתב דמחלוקת קרח היתה בסוף ארבעים שנה במדבר ע״ש.

ט״ז, י. רש״י בשם המדרש אין לנו אלא ארון א׳, אך לא נזכר כן מדרש.

תשובה: בענין הערתך בדברי רש״י קרח פט״ז פ״י עה״פ ״זאת עשו קחו לכם מחתות״ פירש״י ״מה ראה לומר להם כך וכו׳ אנו אין לנו אלא ה׳ אחד ארון א׳ ותורה א׳ ומזבח א׳ וכה״ג א׳ ואתם מאתים וחמישים איש וכו״ ומקורו במדרש, והנה בתנחומא, והמדרש רבה,ובילקוט שמעוני בכולם לא מופיעים המילים ארון א׳. וצ״ב איה מקורו של רש״י להוספת מילים אלו ״ארון א׳.

הנה אחרי חיפוש לא מצאנו מקור לדברי רש״י אלו, וכבר הרגיש בכך בספר תורת הקודש להרה״ג ר׳ מרדכי אילן תש״ט בעמ׳ 158. ועוד יש להעיר דרש״י השמיט מש״כ במדרש מקדש אחד.

ט״ז כ״ח. בזאת תדעון כי ה׳ שלחני וכו׳, קשה על הרמב״ם שכ׳ דלא עשה משה האותות כדי שיאמינו בו.

שאלה: ברמב״ם הלכות יסודי התורה בפרק ח׳ הלכה א׳ כתוב ״משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין ע״פ האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכישוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי צורך עשאם, לא להביא ראיה על הנבואה, היה צריך להשקיע את המצרים קרע את הים והצלילן בתוכו וכו׳ כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ וכו׳, ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר ע״כ.ולפי הרמב״ם שכל הנסים לא היו בשביל להוכיח שמשה שליח ה׳, לכאורה קשה מה שכתוב בפרשת קרח פרק ט״ז פסוקים כ״ח ול׳ ״ויאמר משה בזאת תדעון כי ה׳ שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מליבי אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה׳ שלחני ואם בריאה יברא ה׳ ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאולה וידעתם כי ניאצו האנשים האלה את ה׳״,דכל זה סתירה למה שכתב הרמב״ם

״כל האותות שעשה משה במדבד לפי הצורך עשאם לא הביא ראיה על הנבואה״ והכא חזינן דמשה עשה את בליעת קרח כדי להראות שהוא נביא שליח ה׳?

תשובה: בענין שאלתכם העצומה, מצאנו דבספר משאת המלך [להגרמ״ש דסקין זצ״ל] על פר׳ קרח שהביא קושיא זו בשם הגר״מ שפירא שליט״א, ועי״ש מה שתירץ. ועי׳ בספר זבחי צדק [לבנו הגרי״ז דסקין שליט״א] פר׳ קרח עמ׳ רמ״ו מה שביאר באופן אחר, וכן ביארו בעוד ספרים דמה שהביא משה ראיה, לא היתה על היותו נביא, אלא רק שהמינוים שעשה היו ע״פ ה׳.

פרשת חקת

י״ט, ב. האם טומאת מת תלויה בצורת אדם?

שאלה: באור החיים ריש פרשת חוקת וכן בשו״ת אבני נזר יו״ד סימן תס״ו בסופו מבואר דכל עניין טומאת מת בין ישראל ובין בגוי הוא מחמת נפשו. ורציתי לדעת האם יש מי שאומר שדיני טומאת מת הוא מחמת צורת האדם? כיבתו״כ שמיני פרשה ג׳ פרק ד׳ אמר בן חכינאי שהסירני (דג שחציו בצורת אדם) מטמא באוהל. וכתב הראב״ד ושמא מפני שהוא נקרא כמו כן אדם שבים הלכך קרינן ביה לכל נפש אדם. ומבואר שאף שאינו אדם כיוון שנקרא אדם מטמא באוהל לבן חכינאי , ולכאו׳ היינו משום שצורתו כאדם. וכן עיין בתו״כ שמיני פרשה ד׳ פרק ו׳ פיסקא ה׳ וכל הולך על כפיו: זה קוף. וכתב הראב״ד וז״ל, מרבותא קאמר שאע״פ שדומה בצורתו לאדם ובאצבעות ידיו ורגליו כאדם אעפ״כ טומאתו כבהמה. ומבואר עכ״פ שהיה הוא אמינא שקוף אע״פ שחיה הוא כיוון שצורתו כצורת אדם יטמא כאדם.

תשובה: בענין צורת אדם, עי׳ בבית אוצר מערכה א-ד אות ט״ו, ובבית אהרון ח״א עמ׳ של״ו, ובספר פלאות עדותיך [להרה״ג ר׳ יוסף אריה לורינץ בני ברק תשס״ח] ח״ב פי״ב.

כ, א. מדוע לא נכנסה מרים לארץ ישראל?

תשובה: בענין הערתכם מדוע לא נכנסה מרים לארץ הרי היא לא הייתה במוציאי דיבת הארץ ולא בהוצאת המים מהסלע? מצאנו ברש״י התייחסות על

כך דכתב שהפסוק העיר בזה כמ״ש ״וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה״ [דברים פל״ג פ״ח] ופירש רש״י דבר אחר תריבהו על מי מריבה נסתחפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו [והוא מספרי ל״ג ח׳] עכ״ל.

ועי׳ בתורה שלמה דהביא ״מדרש אספה״ על הפסוק ותמת שם מרים [חוקת פ״כ פ״א] זו מתה בלבד מכל הנשים שיצאו ממצרים שלא מתה אשה במדבר שנאמר [יהושע פ״ה פ״ד] כל העם היוצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו ולא הנקבות, וזו למה מתה מפני הבאר שנתנה בשבילה שלא היה אפשר לה שתהא קיימת והבאר שנתנה בזכותה מסתלקת, דבר אחר מפני שהיא שוה למשה ולאהרן בגדולה ששלשתן היו פרנסים טובים לישראל שאינו בדין שיסתלקו ומרים קיימת לכך קדמה תחלה ומתה עכ״ל.

ועי׳ במשך חכמה דכתב ביאור חדש ״ואם יש צדיק אשר הוא מורה ומדריך הדור ובני דורו אינם נושאים לו פנים ואינם שמים לב לדבריו והיה להם ללמוד ולא למדו אז השם יתברך הרוצה בהיצדקם לוקח הצדיק ואז נגד שאר האומות המה צדיקים, שכשהיה צדיק בחיים היו נגדו רשעים וזה כוונת הספרי [דברים פל״ג פ״ח] תריבהו על מי מריבה נסתחפת לבוא לו בעלילה וכו׳ שלכן מת אהרן שהיתה מדרגתו גדולה לדור החדש וזה פירוש העלילה ודו״ק,״ וא״כ יתכן דזה גם הסברא במיתת מרים.

ועי׳ בספר ישמרו דעת שיחות על פרשיות התורה מראש ישיבת פוניבז׳ הגאון רבי דוד פוברסקי זצלה״ה עמ׳ רל״ג דכתב שם העורך ששאל שאלה זו את הגאון רבי חיים קניבסקי שליט״א, והשיב הגר״ח דמבואר במ״ר ובילקוט שגם מרים מתה מחמת חטא מי מריבה דז״ל המדרש הקב״ה מזכיר ג׳ פעמים בתורתו מי מריבה כלומר כאן הרגתי את משה כאן הרגתי את אהרן כאן הרגתי את מרים הה״ד נשמטו בידי סלע שופטיהם ושמעו אמרי כי נעמו [תהלים פ׳ קמ״א פ״ו] וכן מבואר בפסיקתא דרב כהנא הפטרת שמעי. אבל זה קשה דהא מיתתה של מרים היתה לפני חטא מי מריבה כמבואר בפסוקים עכ״ד הגר״ח שליט״א.

וכאשר הציע העורך את הדברים לפני הגרד״פ זצ״ל אמר בביאור הדברים דהנה ענין חטא מי מריבה אין אנו מבינים ונאמרו בזה הרבה פירושים, אך על כל פנים מבואר שהיה שם איזה פגם במשה ואהרן שגרם לתוצאות שהיו שם וזה היה החטא, וכמו כן במרים מאחר שרואים שמיתתה היא שגרמה לחטא

מי מריבה על ידי שנסתלקה הבאר ולא היה מים לעדה לשתות מגלים לנו חז״ל שעל כרחין שהיה גם אצלה איזשהו פגם שגרם לזה ולהכי נענשה ומתה עכ״ל.

ועי׳ בספר הגימטריות המיוחס לר׳ יהודה חסיד דכתב ״גם בי התאנף י׳ה׳ו׳ה׳ בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שם״ סופי תיבות בגימטריא מרים.

וע״ע מש״כ החתם סופר בפרשת חוקת באמצע ההספד בד״ה הנלע״ד דכתב דמתה כדי לכפר על עם ישראל דמיתת צדיקים מכפרת וזה נלמד ממיתת מרים ע״י״ש.

פרשת בלק

כ״ב, ט. באיזה שכר זכה בלעם להיות נביא לאומות?

שאלה: כידוע, בשביל לא לתת פתחון פה לגויים באחרית הימים העמיד להם ה׳ נביא,דהיינו כדי שלא יטענו שאילו היה להם נביא כמשה היו מקיימים את המצוות, אבל עדיין יש לעיין בשכר מה זכהבלעם עצמו לנביאות?

תשובה: בטעם הדבר אמאי זכה בלעם בנבואה, בספר עמק המלך סי׳ ק״ו כתב דזכה כיון שהוא היה שורש הרע ומצד הרע הוא שזכה כיון שמשה הוא שורש הטוב והוא מן הרע.

ומצאנו עוד בספר הגימטריאות המיוחס לר׳ יהודה חסיד בפרשת בלק על הפס׳ ״אשר רכבת״ כתב ולמה זכה לנבואה לפי שהיה יעקב כ׳ שנים עמו ולמד ניהוג קדושתו [והיינו ע״פ הידוע דבלעם הוא לבן או גילגולו].

פרשת פנחס

כ״ו, נ״ד. ביאור פירוש הגורל צווח.

בביאור דברי רש״י במדבר פ׳ פנחס פכ״ו פנ״ד ״והגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על הגורל״, והוא ע״פ המדרש

רבה במדבר פנחס פ׳ כ״א, מהו ״צווח״. בפשיטות היה כאן מעשה ניסים דהגורל דיבר, וכ״כ בתנחומא שם דמעשה נסים היה בגורל, אלעזר הכהן לובש אורים ותומים וקלפי הגורלות לפני יהושע כו׳ עד שלא יעלה הגורל אלעזר אומר ברוח הקדש גורל שבט פלוני עלה שיטול במקום פלוני ויהושע פושט ועולה, וזו היתה יתירה שהיה הגורל צווח בשעת עלייתו אני גורל שבט פלוני עליתי לו במקום פלוני.

וכ״כ בפי׳ דברי דוד עה״ת להט״ז בפרשת יתרו דהגבול בהר סיני היה אומר לא לעבור וז״ל דודאי לא היה הגבול אומר כן בפועל דלא מצינו זה אלא בחלוקת א״י דכתיב על פי ה׳, אלא כאן הכוונה שהגבול מגלה לנו שיש איסור לעלות מכאן ולהלאה דהיינו מכח הסימן עכ״ל, ומבואר בדבריו דאף דשם אין הדברים כפשוטם, כאן הדברים כפשוטם.

פרשת מטות

ל״א, י״א. במלחמה היו כשרים וצדיקים מה החידוש?

תשובה: בענין הערתך על פרש״י במדבר פל״א פי״א ״מגיד שהיו כשרים וצדיקים וכו׳ ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים וגו׳ אף אנשי המלחמה שבך כולם צדיקים״, וצ״ב הא בכל מלחמה לא יצאו אלא יראים ושלמים, ומה החידוש?

כבר עמדו בכך בס׳ תכלת מרדכי [נמצא באוצר החכמה] וכן באיילת השחר עי״ש. ואולי יש ליישב שבמלחמה מכורח הנסיבות שנמצאים במצב של הרג והרס משתנים המידות כדמוכח ביפת תואר וכמש״כ בעיר הנידחת ונתן לך רחמים דהקב״ה מבטיח שלא ידבק בהם אכזריות ולכך יש כאן שבח גדול, ועי׳ לשון רש״י בשיר השירים פ״ד פ״ב, וכן מצאנו בעוד ספרים שעמדו בזה וכתבו כמ״ש.

ל״א, כ״ב. האם יש חלודה על זהב?

תשובה: בענין הערתך על רש״י במדבר פרק ל״א כ״ב ״ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך״, וצ״ב הרי אין חלודה בזהב?

עי' בספרי רבי יעקב אבוחצירא בספרו אביר יעקב, וכן עי' עוד בספר שלום ואמת [להרה"ג ר' משה צבי לנדא תרצ"ה הנמצא בתוך ספר מזוזות מלכים על הקיצור שו"ע דף מ"ג] דכתבו דזהב אינו מעלה חלודה, ולפ"ז צ"ל דמה שכתוב דאיכא חלודה קאי על שאר סוגי המתכות ושם יש חלודה ועליהם קאי, ומש"כ זהב צ"ל ע"פ מש"כ בראשונים שחלודה לאו דוקא אלא ה"ה כל סוג טינופת ובזהב צריך להעביר טינופת זו קודם ההגעלה. וע"ע במ"ב סי' תנ"א ס"ק כ"ב דכתב על דברי השו"ע שם דצריך להסיר את החלודה קודם ההגעלה דהטעם משום דכתיב בפרשת הגעלת כלי מדין "אך את הזהב וגו'" וצ"ל ג"כ כמ"ש דכונתו דרק את הזהב דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת הגעלה להפליט הבלוע אבל כשיש שם חלודה בשאר מתכות או לכלוך בזהב יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה או הלכלוך מכסהו, וכמ"ש.

ל"ב א. האם היה לבני גד ובני ראובן מלך בעבר הירדן?

שאלה: האם היו לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בעבר הירדן מלך בפ"ע, וא"כ באיזה תקופות? וראיתי באוצר מדרשים ח"א [אייזנשטיין ניו יורק תרע"ה] (עמ' 210) שמעתיק אגרת יהושע בן נון ומבואר שם שהיה יניח משבט ראובן המלך על ב' המטות בעבר הירדן. אכן חשבתי לעצמי דאין ראי' משם שהרי אותו האגרת נמצאת בין כתבי הכותים והם רוצים להחליש כח מלכות בית דוד ולכן בדו מעצמם סיפור זה כאילו היה מלך אחר על חלק מבני ישראל בעת יהושע בן נון וצ"ע.

תשובה: אגרת יהושע בן נון הודפסה בסוף ספר היוחסין ע"י המוציא לאור וכמובן אינה מוסמכת, [וכן עוד מדרשים המובאים באוצר מדרשים כמפורסם], ובמקורות מוסמכים לא מצאנו מלך לבני גד ובני ראובן.

ל"ב, י"ז. פירוש מילת "מבעין" בתרגום אונקלוס.

שאלה: ז"ל תרגום אונקלוס במדבר פרק ל"ב פי"ז ואנחנא נזדרז "מבעין" קדם בני ישראל. מהו לשון מבעין, שהוא תרגום של "חשים".

תשובה: "מבעין" פירושו לשון מהירות, עי' בערוך ערך בע השני וכן הלשון בקדיש ע"פ האבודרהם וכן בנוסח הקדיש ברמב"ם [בנוסח התפילה בקדיש] בכ"י תמנים ויבע משיחיה לשון וימהר.

ל"ב, כ"ד. כיצד הותר לבני גד ובני ראובן לעזוב נשותיהם, והא איכא חיוב עונה?

שאלה: פר' מטות [פל"ב פכ"ד] "והיוצא מפיכם תעשו" וברש"י לגבוה שקבלתם וכו', פי' שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשובו והם קיבלו עליהם עד התנחל, הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו, עכ"ל. ויש להקשות על בני גד וב"ר היאך הותרו לעשות תנאי כזה ולעכב את נשותיהן, והלא משועבדים לחיוב עונה [עי' סוגיא כתובות ס"א ס"ב], ולכאורה לא מצינו שנטלו רשות מנשותיהן ואיך והוסיפו מדעתם?

יה"ר שתמשיך להחזיר בתשובה שלמה לכל הדופקים בתשובה ח.ל.

תשובה: לכב' הר"ר ח.ל. שליט"א

בענין חיוב עונה דבני ראובן וגד, הנה בזמן מלחמה פשיטא דאין חיוב עונה דאפי' פיקוח נפש אין במלחמה כידוע. ובזמן החלוקה עי' במשך חכמה דכתב דנשותיהן מחלו להם. ועי' בספר טעם ודעת להגר"מ שטרנבוך על פרשת מטות דכתב דודאי היו הולכים לחופש ומתחלפים כמו שנוהגים גם היום בצבא.

בברכת תורה המערכת

חומש דברים

א, א. בחידוש המדרש דמשה נתרפא, והלא כל ישראל נתרפאו?

תשובה: בענין שאלתך על דברי המדרש (דברים רבה פ״א פ״א) עה״פ ״אלה הדברים אשר דבר משה״ והלא כתיב (שמות פ״ד פ״י) לא איש דברים אנכי, ומשני כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו [וכמו שהבאנו לעיל שמות י״ט י״א ע״ש], וקשיא דהלא כל בני ישראל שעמדו על הר סיני נתרפאו מכל המחלות שהיה בהם כדאיתא במדרש תנחומא [יתרו ס״ח] וא״כ מהו החידוש שדוקא משה נתרפא?

אפשר לומר דהנה איתא במדרש פרשת נשא שע״י חטא העגל חזרו למומן אבל משה רבינו ע״ה הרי לא היה בכלל החטא ולא חזר למומו. [ומצאנו דכן כתב בספר אז ישיר על פרשת דברים] ולכך המדרש מביא ראיה ממה שאמר משה אלה הדברים בריש דברים שאמרן לפני מותו.

ג, ט. מהו לשון כנען המובא ברש״י, והאם אינו מרש״י אלא מתלמידים?

שאלה: שמעתי שבכל מקום בפירוש רש״י שהוא מביא ״לשון כנען״ [לדוגמא דברים פ״ג פ״ט] לא מרש״י יצא הדבר אלא מאחרים שהוסיפו הדברים בתוך פירוש רש״י האם יש מקור לשמועה זו?

תשובה: עי׳ באבני שיש [להר״ר יהודה שמואל שטייגר]כתב דמש״כ רש״י לשון כנען הכונה ללשון סלאווית, וכ״כ במבוא הערוך השלם עמ׳ 7, וכן בכנסת הגדולה ערך עבודת אלילים.

אך בספר רש״י [מוסד הרב קוק תשט״ז] עמ׳ קל״ח כתב בלי מקור שהתלמידים תרגמו כן.

ג, כ״א. מדוע בדברים ג׳ כ״א ושופטים כ׳ ז׳ כתוב יהושוע מלא ובשאר התנ״ך יהושע חסר?

תשובה: בענין שאלתך מדוע בדברים ג׳ כ״א ובשופטים ב׳ ז׳ מופיע השם ״יהושוע״ בכתיב מלא, מה שאין כן בכל שאר הפעמים ששם זה מופיע בתנ״ך.

עי' חידושי החתם סופר על התורה סוף פרשת דברים על הפסוק ואת יהושע צויתי. [דברים ג' כ"א.] שעמד בזה.

פרשת ראה

י"ב, י"א. ביאור דברי הספרי דבעינן מובחר בבכור.

תשובה: על קושיתך בפשט הספרי בפרשת ראה פיסקא ט"ז על הפס' והיה המקום אשר יבחר המונה כמה דברים שיש בהם מצוה לתת מן המובחר, וחד מהם הוא בכור בהמה. וקשה מה שייך המציאות של "מובחר" בבכור, והלא מי שנולד בכור אותו נותנים לכהן.

כבר עמדו בזה המפרשים, והביאו דפי' הראב"ד דצריך לפטמו כדי שיהיה מן המובחר, ובפירוש ר' דוד פרדו בספרי דבי רב כתב דהוא דוחק דהא אינו חייב לטפל בצדקה רק עד ל' יום ול"ש פיטום בל' יום, ופירש דמ"מ מצוה על הכהן שלא יקריבנו מיד אלא יפטמנו תחילה, ובעמק הנצי"ב מוחק בכורות משום קושיא זו.

פרשת כי תצא

כ"א, י. האם יפת תואר מצרית מותרת?

תשובה: בענין שאלתך אדם שנפלה לפניו אשת יפת תואר לדעת הראשונים שמותר לבעול בעת המלחמה, את הביאה הראשונה. האם צריך לבדוק אם היא אינה מצרית שאסורה עד דור שלישי לבוא בקהל ה'?

הנה מאי דפשיט ליה למר דיפת תואר מצרית אסורה לישראל מבואר באחרונים דלא כדבריו.דעי' בגמ' בקידושין כ"א דהסתפקה אי כהן מותר ביפת תואר, ועיין במקנה שם דכתב דנראה דהא דלא מיבעיא ליה גבי ישראל עצמו אם מותר הוא ביפת תואר כנענית, שהיא מז' אומות או מצרית ואדומית, היינו

משום דמצינו בקרא מפורש כדאיתא בסוטה דף ל״ה ע״ב ״ושבית שביו״ לרבות כנענים שבח״ל וכו׳, ושאני כהנים דריבה בהם הכתוב מצוות יתירות כדאמרינן בגמ׳ שם. וכ״כ במנחת חינוך מצוה תקל״ב אות י״ד דישראל במצרית ואדומית מותר ביפת תואר אף אחר גירותה. ועי׳ שם דהסתפק אם גירשה או מת אם מותר לישראל אחר לישא אותה דאפשר כיון דהותרה הותרה ונשאר בצ״ע.

וע״ע בדברות משה קידושין עמ׳ שמ״ג, ובספר זאת ליעקב עמ׳ ש״ע, ובחבצלת השרון דברים א׳ עמ׳ תי״א מש״כ בזה.

כ״ג, י״ט. האם מחיר כלב מת נאסר למזבח?

תשובה: הג״ר שאול קוסובסקי זצ״ל בספרו דבר שאול על מסכת תמורה סימן ס״ו סק״ב כ׳ שנראה שמחיר כלב מת מותר. ועי׳ בדרך שיחה להגר״ח קניבסקי שליט״א בפר׳ כי תצא דהסכים עימו.ובחשוקי חמד על סנהדרין עמ׳ תקנ״ד כתב בשמו דהביאור דכלב מת מקרי נבילה ולא כלב]. אך העיר מקהלת פ״ט פ״ד שכתוב ״כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת״ וכן העירו שם דיש להוכיח מכמה מקומות בתנ״ך שנאמר בהם כלב מת.[עיין שמואל א׳ פכ״ד פט״ו, שמואל ב׳ פ״ט פ״ח ושם פט״ו פ״ט]. ועי׳ הגה׳ חשק שלמה ב״ק ס״ב, ועי׳ במשאת המלך על כתובות דף ל״ג ע״ב דהביא ספק זה בשם הגר״ד לנדא, ועיי״ש מה שהביא ראיות לפשוט דמקרי מחיר כלב. וע״ע באוהל תורה ח״ד עמ׳ כ״ב, ועי׳ בספר העיקרים לר״ש איגר ח״ב עמ׳ רכ״ד דדן במחליף בכלב ומת הכלב קודם המשיכה.

כ״ד, ט״ז. ״לא יומתו אבות וגו׳״, והא אין פורענות שאין בה מחטא העגל?

תשובה: ע״ד קושיתך בדברי הגמ׳ בסנהדרין דף ק״ב. ״אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון״.וכן בתענית דף כט״ ״אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות״.ולכאורה צריך עיון כיצד זה מתיישב עם דברי הפסוק בפרשת כי תצא ״לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ״.

הנה בענין חטא העגל, עי׳ בספר בית אלקים למבי״ט בשער התשובה פ״י שעמד בזה, ותירץ דע״ז שאני דחמיר.עוד תירץ דהא אמרינן דה״מ בשאין אוחזים במעשה אבותם ובשאר עבירות אין שייך עבירה לחברתה אבל בע״ז כל חטא

ביחוד של הכלל יש בו שורש קצת מע״ז, וחוסר אמונהולכך כשמעניש על חטאים אחרים, יכול לפקוד על חטא העגל. ומצאנו בספר ירך יעקב [להרה״ג ר׳ יעקב פייתוסי שנת מתוקים] סוף פרשת שמיני שהאריך בישוב קושיא זו בכמה וכמה אופנים. וכתב שם ג״כ או דע״ז שאני, או דכבר נגזרה כליה על כלל ישראל, ומשה עמד בפרץ. אך לא לגמרי ונשאר על הכלל שהיה עומד להתכלות מהעולם החוב שנפרע מעט מעט. ועיי״ש דהאריך בעוד תירוצים ודחיות.

ויש שתרצו דזה נאמר רק על עונש מיתה ולא על שאר עונשים. ועי׳ בספר עולת שבת על פרה מש״כ בזה, ובספר מעין מים על פרשת ראה תירץ דבכל דור מתגלגלים מאנשי דור המדבר והם הנענשים.

פרשת כי תבא

כ״ו, י״ד. הערה בתרגום של ״ולא בערתי ממנו בטמא״.

בענין הערתכם הנפלאה על התרגום דברים כ״ו י״ד על הפס׳ ולא בערתי ממנו בטמא דכתב ״ולא פלתי מנה במסאב״ שכבר העירו דאין זה מתאים לתרגום ובתרגומים המדויקים כתוב ולא חליפית וכו׳. אך פי׳ זה תמוה דעי׳ רש״י ועוד דפירשו דקאי אאכילה דזה אסור בין הוא טמא בין המעשר טמא, אבל התרגום צ״ע דאין איסור להחליף בטמא דבספרי איתא אמרינן בשם ר״ע דאסור להחליף אפי׳ בטהור.

מצאנו דעמד בזה בספר מרפא לשון לר׳ יחיא קרח [נמצא בכתר תורה תאג׳ תש״ס], וכתב ליישב דכונתו דכל חולין מקרי טמא לעומת המעשר, וי״ל.

פרשת נצבים

כ״ט, ט. ״אתם נצבים היום״, האם איכא מחלוקת בין פי׳ רש״י בריש הפרשה דהוי ביום מיתת משה לפי׳ הזוהר דכתב ״דא ר״ה״.

שאלה: איתא בזוהר אתם נצבים היום היום זה ר״ה, האם זה חולק על רש״י בריש הפרשה שכתב דאתם נצבים היה ביום מיתת משרע״ה [ז׳ אדר]?

תשובה: מש״כ בשם הזוהר דבר זה אינו מפורש בזוהר, רק שם כתוב ״דכל היום״ שכתוב קאי על ר״ה, עי׳ בזוה״ק פר׳ בא דף ל״ב ב׳, פר׳ אמר דף ק״א ב׳, ובפר׳ פנחס דף רל״א ״היום דא ראש השנה״, ורק בספרים קישרו זאת וא״כ יתכן דהוי רק רמז.

אבל כך איתא בפסיקתא רבתי סי׳ מ״א והובא בילקוט אך יתכן דגם שם הוי רק רמז. אך האמת דגם מש״כ רש״י שכינסם ביום מותו, כבר נתקשו במפרשים מהיכן הראיה שזה היה ביום מותו, ועי׳ במזרחי דכתב דאינו בחז״ל עיי״ש.

ויש שמבארים מדכתיב היום, דלמה צ״ל היום אלא לומר שלא נשאר אלא היום. ובגו״א כ׳ שהרי כל זה המשך למה שכתוב בפרשה שלפני זה, ושם כתוב ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת וכו׳ עד היום הזה,ופרש״י שזה אותו היום שכתב משה ס״ת ונתנה לשבט לוי וזה היה ביום מותו כדמוכח בפר׳ וילך.

כ״ט, י״ז. מקור ברמב״ן דמי שהמיר דתו אינו מזרע ישראל.

שאלה: ראיתי בקב הישר [פ׳ פ״א] מעשה ברמב״ן שדרש דמי שהמיר דתו בודאי שאינו מזרע ישראל ע״ש המעשה. האם מצינו מושג כזה בכתבי הרמב״ן?

תשובה: בענין המעשה שהביא הקב ישר מהרמב״ן, מעשה זה לא נזכר בשום מקום חוץ מהקב ישר, ויש שכתבו דהחיד״א הביא זאת בשם חכם אחד ולא בשם הרמב״ן. ולעצם היסוד שכתוב שם יש קצת רמז לזה ברמב״ן על התורה בדברים פכ״ט פי״ז דכתב שם ״אשר איננו פה עמנו היום״ כי האב שרש והבן נצר משרשיו יפרה והזכיר השורש לומר כי הוא יכול להביא באלה הדורות הבאים שהשרש אשר ממנו יצמחו הוא לפניו היום והוא בא בברית ובאלה הזאת ואמר פורה ראש לרמוז כי משורש מתוק לא יצא מר וכל אשר לבבו שלם עם השם הנכבד ולא הרהר כלל בע״ג לא יוליד מודה בה.

נביאים

יהושע

א, א. מי כתב את ספר יהושע לדעת האברבנאל?

תשובה: בענין שאלתך בענין מחבר ספר יהושע לפי האברבנאל הנה בספר מפעלות אלקים כותב האברבנאל בהקדמתו לפירושו בתנ"ך,שספר יהושע נכתב ע"י שמואל הנביא ודלא כדברי חז"ל שאמרו שיהושע עצמו כתבו ספרו.ועיי"ש דכתב דאפשר לומר שיהושע כתב את עיקרי הדברים ושמואל סידרן והוסיף עליהן.

שופטים

ו, י"ב. כיצד גדעון חבט חיטים, והלא היה יו"ט של פסח?

תשובה: בענין שאלתך היפה דבספר שופטים פ"ו פי"ב-י"ג מבואר שהמלאך בא לגדעון ואמר לו המלאך ה' עמך גבור החיל ואמר גדעון למלאך ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו וכ' רש"י "פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים", ולפ"ז יוצא שאותו היום היה יו"ט ראשון של פסח, וצ"ע דבפסוק י"א שם כ' שהיה גדעון חובט חיטים בגת להניס מפני מדין והרי זוהי מלאכה האסורה ביו"ט?

הנה כבר הקשה קושיא זו בשו"ת מהרש"ם או"ח סי' תצ"ה, ועי' בדברי טובה [הרה"ג ר' אברהם טאוב תשס"ד] על שופטים ו' דכתב דחבט בשינוי בשביל חיי נפש. ועי' בעלי תמר על ביצה פ"א ה"י [נמצא באוצר החכמה] ועוד, דכתבו דאמש הכונה בלילה שעבר והמלאך בא אליו ביום שאחריו.

ועי' בספר פני המלך עמ' רנ"ז [נמצא באוצר החכמה] שכתב לתרץ דנחלקו אי חביטה שהיא דישה אסורה ביו"ט מדרבנן או מדאורייתא ולשיטות דהוי דרבנן ניחא דאז עוד לא היה אסור מדרבנן. וכונתו היא ששיטת הרמב"ם בפ"א מהל' יו"ט "כל מלאכה שאפשר להעשות מערב יו"ט אסרו חכמים לעשות אותה ביו"ט אע"פ שהיא לצורך אכילה...כיצד, אין קוצרין ולא דשין ולא זורין" וכו'.א"כ מבואר דאיסור דישה ביו"ט אינו אלא מדרבנן, וא"כ אצל גדעון דעוד לא נאסרה דישה שפיר היה מותר לחבוט חיטים.

הן אמנם ראה בשו"ע או"ח (סי' תצ"ה ס"ב) בט"ז ובמג"א שם שהביאו דעת המהרש"ל בישו"ש ריש פ"ג דביצה שכתבו שכל המלאכות שעד לישה אסורות ביו"ט מדאורייתא, ולכאורה יש ממעשה גדעון הוכחה וראיה לדעת הרמב"ם והשו"ע ודלא כמהרש"ל.

ונראה עוד להביא ראיה לשיטת הרמב"ם מהכתוב במלכים ב' (פ"ד פי"ח) "ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקוצרים" וכו', ובזוה"ק פר' פנחס "ויהי היום ויצא אל אביו- ראש השנה הוי, יומא דאית ביה צער... ויהי היום, דא ראש השנה". והנה גם קצירה היא מהמלאכות שכתב הרמב"ם דאסרו חכמים ביו"ט, וא"כ שפיר יצא אל הקוצרים, דקודם שאסרו חכמים היתה קצירה מותרת ביו"ט, וכשיטת הרמב"ם והשו"ע דלא כמהרש"ל.

שמואל א'

א, י"ג. כיצד שאל עלי באורים ותומים שאלה פרטית שאינה קשורה לכלל ישראל?

תשובה: לכב' הר"ר א.י.ו. שליט"א

בענין שאלתך במעשה חנה כאשר חנה באה לשאול את עלי כתיב "ויחשבה עלי לשיכורה", וכתב במדרש שעלי ראה את האותיות ש-כ-ר-ה ולכן חשב שהיא שיכורה אבל הסדר הנכון היה כ-ש-ר-ה והיינו לומר על חנה שאשה כשרה היא וקשה כיצד שאל עלי בחושן על חנה כי הרי ידוע שאין שואלים באורים ובתומים רק על עם ישראל בכללות? [למרות שבסוף נולד מכך שמואל שהוא ענין של כלל ישראל]

ראשית נעיר דד״ז אינו מדרש רק כ״כ הגר״א.

ובענין שאלת עלי באורים ותומים, עי׳ בקול אליהו אות קנ״ג דעמד בכך וכתב דעלי לא שאל לחנה באורים ותומים רק באפוד עיי״ש.

ט״ז, א. מקור מדרש דישי רצה לבוא על שפחתו והחליפה עם אשתו.

תשובה: המקור בילקוט המכירי תהילים קי״ח אות כ״ה, וכתב המגיה דלא מצא מקורו. ובגילגול נשמות לרמ״ע מפאנו אות ה׳ כותב בשם המהר״י סרוק דשפחת ישי היא גילגול הגר וזה ע״פ מדרש זה, ומדרש זה הביאו החיד״א בפסחים קי״ט בספר מראית העין ובעוד כמה מקומות, וכן הביאו בשל״ה.

מלכים א׳

א, ד. מדוע לא פסק שלמה במעשה עם ב׳ הנשים המוציא מחבירו עליו הראיה?

תשובה: בענין שאלתך במלכים א׳ פ״ד במעשה דשלמה עם ב׳ הנשים מדוע לא פסק שלמה המלך את הכלל הפשוט בפשיטות המע״ה, דהאשה שהמת אצלה הטוענת שהשניה החליפה בלילה באין רואה, היא אינה מוחזקת כיון שרוצה להוציא הילד החי מהאשה השניה וא״כ שתביא ראיה לדבריה?

והנה בפשטות ליכא כאן כלל דין ממון דאין לאמא בעלות ממונית על בנה ואין שייך כאן כלל דין ממון [ורק לאבא יש זכות על בתו למוכרה לשפחה].אך עיין קובץ שיעורים לבבא בתרא אות קנ״ו שעמד בזה וביאר דלא אמרינן כאן המוציא מחבירו עליו הראיה כיון דלא היה כאן שום חזקת ממון לאחד מהם.

וע״ע בשו״ת רדב״ז ח״ג סימן אלף נ״ט. וע״ע בקובץ שיעורים שהקשה למה לא פסק שלמה המלך כל דאלים גבר ונשאר בקושיא. ויש שרצו ליישב דחכמת שלמה עצמה דאיכא רחמי אם על בנה אין ראיה גדולה ממנה.

ה, ט״ו. האם היו ב׳ חירם מלך צור, אחד משבט נפתלי ואחד גוי?

תשובה: בענין האם היו שני אנשים ששמם חירם מלך צור אחד שהיה משבט נפתלי ואחד שהיה גוי. הנה איתא במסכת ד״א זוטא ספ״א דחירם נכנס חי לגן

עדן, וכתב הרש״ש על ב״ר פ״ה אות ב׳ השני בשם כפתור ופרח פי״א שכ׳ שמצא בנימוקי רב נחמן ריש מתיבתא דסורא דזה אינו חירם מלך צור אלא חירם מצור שהי׳ בן אשה אלמנה ממטה נפתלי והי׳ בזמן שלמה כדכתיב במלכים א׳ ז׳ שבנה הבית, ועפי״ז צ״ל הגרסא במס׳ ד״א הנ״ל חירם מצור ולא חירם מלך צור. ועי׳ במדרש רבה שם שחירם מלך צור י״א דהוא חירה רעו של יהודה, ולפ״ז חי קרוב לאלף מאתים שנה שנבוכדנצר הרגו בשנת ד׳ לגלות. וי״א דחירה רעה יהודה אינו חירם מלך צור וחירם מלך צור הי׳ בזמן דוד עד אחר הגלות וחי קרוב לת״ק שנה. אמנם בילקו״ש יחזקאל כ״ח כתב דממה שהסמיך להא ברייתא דמס׳ ד״א שנכנס חי לג״ע למעשה דגאותו של חירם מלך צור מוכח דס״ל דחירם מלך צור הוא זה שנכנס חי לג״ע ולא חירם משבט נפתלי, ועי׳ במד״ר וישב פ׳ פ״ה, ועי׳ באור ישר על חולין דף פ״ט דתמה משם על דברי הכפתור ופרח עי״ש באורך, וכן באוצר מקור ישראל להרה״ג ר׳ ישראל משה וייספיש [תשס״ח ב״ב] בח״א בערך חירם. וע״ע במסכת כלה דמבואר דחירם נכנס חי לג״ע בהגהות שנדפסו שם על הגליון במס׳ כלה אות קי״א שהעיר דקרא מיירי מחירם משבט נפתלי ומתרץ דמ״מ כיון דחירם המלך שלחו גדול המעשה יותר מן העושה. ועי׳ באריכות במדרש האתמרי [לבעל השבט מוסר] דרוש י׳ דף מ״ח ע״ג ובספרו מנחת אליהו [נמצא באוצר החכמה] פרק י״ח דף כ״ח ע״א שהאריך בסתירת סופו של חירם המלך דיש מדרשים דנבוכדנצאר הרגו במיתה משונה ומאידך גיסא מבואר דנכנס חי לגן עדן. ושם במדרש האתמרי מיאן בתירוץ דהוי שני מלך חירם עי״ש באורך. ובסוף דבריו יישב ע״פ מה שמצא באמתחות המפרשים משם מדרש וכן איתא גם בס׳ בן סירא דחירם נכנס חי לג״ע בעבור שנתן ארזים למקדש ואחר שגרשו הקב״ה מג״ע עשה עצמו אלוה ואז המיתו אותו במיתה משונה ע״כ דברי ס׳ האתמרי. ובמנחת אליהו כתב לתרץ דיש באדם שתי צורות חלק טוב וחלק רע ונפרדים זה מזה ממש כשתי צורות וחלק הרע מסר הקב״ה ביד נבוכדנצר להמיתו בעבור מעשה הרע שעשה ולחלק הטוב שבו הכניסו לג״ע בזכות שנתן ארזים לביהמ״ק וזהו חידוש נפלא.

י״א, ט״ו. מקור דזרקו את יואב בקלע והרג באדום לבדו.

שאלה: היכן כתוב שזרקו את יואב בן צרויה בקלע לתוך אדום והרג אותם לבדו?

תשובה: בענין המדרש על יואב הוא נמצא בבית מדרש ח״ה עמ׳ 146.

מלכים ב׳

י״ז, ט. מקור למדרש עמוד זה אינו רואה ואינו שומע.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור למש״כ בס׳ השרשים לרד״ק בסוף ערך חפ - כתב וז״ל: וכן פירשו רבותינו ז״ל [וציינו שם לילקוט מלכים] מאי אמור העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע, עד כאן.

הנה כבר הביא הרד״ק ג״כ במלכים ב׳ פי״ז פ״ט מדרש זה [וזה כנראה כונת המציין שם לציין לרד״ק שם ולא לילקוט דאינו שם.] וכן הביאו הרמב״ם במו״נ ג׳ י״ט, וכן הרשב״ץ אבות פ״ב משנה א׳, וכבר העירו בספר תורת הרמב״ם דמקורו נעלם, וכן בספר פדה את אברהם ח״ב על הרד״ק בהנ״ל, וכן המגיה בספר משנת ראשונים על הרשב״ץ, אך עכ״פ ודאי היה להם מדרש זה דהוחזק מדרש זה ג״פ ע״י ג׳ קדמונים.

יונה

שאלות על יונה הנביא ותקופתו

א. כתוב בחז״ל שיונה הנביא זכה לרוח הקדש בשמחת בית השואבה ושם החל להתנבא, האם אז בשמחת בית השואבה הוא התנבא על נינוה?

ב. מה התאריך של הזמנים שבהם חי יונה, דלפי חישוב שנות המלכים יוצא שחי בערך מאתים ושמונים שנה לבנין ביהמ״ק, האם זה נכון? וכן, האם אפשר להסיק מזה שגם הנבואה על נינוה היתה בתקופת ירבעם השני? וכן האם יונה היה בן האשה הצרפית אותו החיה אליהו, וא״כ צ״ב איך הוא כבר היה תלמידו, או האם היה תלמידו של אלישע?

ג. האם בזמן יונה נתנו מלכי ישראל לתושבי מלכות ישראל לעלות לביהמ״ק הנמצא במלכות יהודה?

ד. מה המקור דמלך נינוה היה פרעה מלך מצרים שניצל מים סוף, ולכן הוא כה חרד לשוב בתשובה?

נודה לכם מאוד א.ק.

תשובה: לכב׳ ה״ה א.ק. הי״ו שמחנו בהגיע מכתבכם

א. בענין רוח הקודש של יונה, הנה המקור הוא בילקוט שמעוני ביונה רמז תק״נ ושם לא מפורש איזה נבואה קיבל אז, אך ד״ז גם כתוב בירושלמי בפ״ה דסוכה ה״א, ושם פירש בקרבן העדה דקיבל שם את הנבואה על נינוה.

ב. ובענין זמן יונה הנביא , הנה יונה היה תלמיד אליהו כמבואר בזוה״ק ח״ב קצז ע״א, וז״ל ״יונה מחילא מכחו דאליהו קא אתא אליהו סליק יונה נחית כו׳ דא שאיל נפשיה למימת ודא שאיל נפשיה למימת ובגין כך אקרי בן אמתי וכתיב בר אליהו ודבר ד׳ בפיך אמת וכו׳ ״ פרוש: יונה מכחו של אליהו בא, אליהו עלה יונה ירד, זה בקש נפשו למות וזה בקש נפשו למות, ובשביל זה נקרא בן אמתי ובאליהו נא׳ ״ודבר ד׳ בפיך אמת״. ושהוא בן הצרפית שהחייהו אליהו כן מבואר פרדר״א פל״ב, וא״כ לפ״ז היה יכול להיות תלמידו [אך י״א שאביו היה המת שהחיה אלישע], אח״כ היה תלמיד אלישע ושלחו למשוח את יהוא מלכים ב׳ פ״ט פ״א ואעפי״כ לא מצינו לו נבואה עד ירבעם בן יואש מלך ישראל שם פ״ט פכ״ג. והנה ירבעם השני מלך בשנת ג״א קי״ד ומלך מ״א שנה ואליהו היה בזמן אחאב שהיה בג״א כ״א, ועי׳ במלבים בפסוק ג-א כתב המלבי״ם הנה יונה משח את יהוא למלך והוא בשנת ג״א וס״ב לבריאת עולם והיה יונה עד הנביא זכריה וזכריה ניבא בשנת ג׳ א׳ קס״ד, וא״כ בנבואת זכריה חי יונה עוד לפחות מאה ושנים שנה, אך אם נחשב שהיה בן הצרפתית וחי בימי אליהו א״כ יש כאן עוד ארבעים שנה, ועי׳ בסדר עולם רבה דכתב דיונה חי מאה עשרים שנה, ועי׳ עוד ברד״ק בריש יונה ובאברבנאל שם. עוד איתא בסוכה דף נ״ה שיונה בן אמיתי היה מצד אמו משבט אשר והוא היה בן האשה האלמנה שכלכלה את אליהו ומצד אביו היה משבט זבולון כמ״ש בספר מלכים יונה בן אמיתי אשר מגת החפר וגת החפר הוא נמצא בגבול זבולון, ובירושלמי בסוכה בפר׳ ה׳ ה״ב יש מחלוקת האם היה משבט אשר או משבט זבולון.

ג. בפירוש המראה פנים על הירושלמי בברכות מבאר דלא נתנו אז מלכי ישראל לעלות, ולכך שיבחוהו שאמרו שעלה לרגל, ועוד אמרו בערובין דף צ״ו דאשתו של יונה מעולי רגלים היתה.

ד. בענין דפרעה היה מלך נינוה, יעוי׳ בדעת זקנים מבעלי התוס׳ שמות י״ד כ״ח: ״לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד״ ובבעה״ט שם פי״ד פל״א שכתבו אבל אחד נשאר בהם והוא פרעה ומקורם במדרשים

פרקי דרבי אליעזר פמ״ג, ועוד שפרעה לא מת והלך לנינוה ומלך שם. ובס׳ הישר הביא שד׳ ציוה על מלאך שיוציאו מבין המצרים וישליכהו לארץ נינוה, וכך איתא במדרש ״שכל טוב״ ושמלך שם ת״ק שנה.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

תהלים

א, א. למה ס' תהלים לא נקרא ס' תהלות?

ספר תהלים נקרא בלשון זכר משום דהוא דבר שלם ולא ליקוט של תהילות ודו"ק. ובספרים כתבו דמקורו במקום עליון שהוא זכר. ועיין לשון רמב"ן בספה"מ שרש א' ד"ה "והפליאה" שקרא לתהילים ספר תהלות וכן המלבי"ם קורהו כן וכן קורהו במסורה.

עוד יש להעיר דיש בהרבה מקומות בחז"ל שכתוב תילים בלא ה"א, וכ"ה בגמ' עבודה זרה דף י"ט לייתו לן תילים פירש"י ספר תהלים, ובלשון ארמי בפסחים דף קי"ז תילי. וטעם הדבר כתב מה"ר יוסף חיזן [מגולי ספרד והיה רבו של הר"י יעבץ החסיד] שהוא קיצור לשון כמו ותזרני חיל למלחמה [שמואל ב' פכ"ב פסוק מ'] במקום ומאזרני, ועוד שיש בו תילי תילים של שבחים והודאות להשי"ת ע"כ. וע"ע במדבר קדמות להחיד"א מערכת תי"ו אות כ"ח, ובפתחון טוב להרא"ח נדאף פרשת בהעלותך, וכן הגירסא גם בספרי הרמב"ם כת"י כגון בפרק ג' מהלכות שופר הל"ח, ומהר"ח פלאגי בהקדמתו לכל הכתוב לחיים דבלשון רבותינו נקרא תלים ר"ל שכל העולם "תולים" בזכות התהלים ועיניהם "תלויות" על ספר המזמורים על כל צרה שלא תבוא שתהיה להם תשועה ע"י לימוד התהלים ע"כ.

נ"ז, א. בענין הכפילות בפרק נ"ז, שחלקו הראשון מפרק ק"ח וחלקו השני מפרק ס'.

תשובה: ע"ד הכפילות בתהלים פרק ק"ח בחלקו הראשון עד פס' ז' הפסוקים הם בדיוק אותם פסוקים שבפרק נ"ז למעט מספר שינוים קטנים והפס'

האחרונים מפס' ח' הם חזרה של הפס' שבפרק ס'. יעי' ברד"ק ובמלבי"ם ובספר הואיל משה על תהלים [נמצא באוצר החכמה] שעמדו על ענין זה. כמו כן יש שינוי קטן בין פרק נ"ז לפרק ק"ח שהוא ממש סתירה האם עד השמים חסדך או מעל השמים חסדך שמקשה כבר בגמ' בפסחים דף נ' עי"ש.

ט"ו, כ"ז. "שונא מתנות יחיה", האם אוהב מתנות מתקצרים ימיו?

תשובה: בענין אוהב מתנות, מצאנו חידוש גדול בישי"ש חולין פ"ג סימן ט' כתב וז"ל והנה המחברים השמיטו הא דר' זירא ודר' אלעזר לפי שאין הכרע בדבר ומאן דקפיד קפיד שהרי לא כתוב בקרא ואוהב מתנות ימות, אלא רצה לומר מי שבוטח בה' ושונא מתנות ומשענתו על המקום אל תאמר שהוא חייב והוה כמאבד עצמו לדעת אלא יחיה מפי ה' וחסד יסובבנו מצאתי כתוב ע"כ. ועי' בבירור הלכה [להרה"ג ר' יחיאל אברהם זילבר] ח"ז על חו"מ סימן רמ"ט מש"כ על דברי המהרש"ל דחידוש הם, ומה שהאריך עוד בזה מצאנו בכמה מאחרוני זמנינו שכתבו מעצמם דאם שונא מתנות יחיה משמע דאוהב מתנות ימות, [דהיינו יחיה פחות או יהיה לו פחות עוה"ב].

ל, י"ט. מקור דאניה יכולה לישא משאות כבדים על מים קלים.

שאלה: משלי [פ"ל פי"ט] "שלשה המה נפלאו ממני... דרך אניה בלב ים" ראיתי במפרשים הקדמונים שהכוונה שהאניה יכולה לשאת משאות כבדים, על פני המים קלים, היכן מובאים דברים אלו?

בברכת התורה ויישר כח גדול א.פ.

תשובה: לכב' הר"ר א.פ. שליט"א שמחנו במכתבך

בענין הפירוש על הפס' אוניה בלב ים, אחר חיפוש רב לא מצאנו מי שפירש כן.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

א, א. מקור לאמירת ד' פסוקים למי שלא הספיק לומר בע"ש שה"ש, ומדוע דווקא פסוקים אלו.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור למה שמובא בסידורים למי שלא הספיק לומר שיר השירים שיאמר ד' פסוקים משיר השירים שסימנם יעקב והם:

א) **י**שקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין

ב) **ע**ורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגני ויאכל פרי מגדיו.

ג) **ק**ול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות.

ד) **ב**אתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים.

וכן מה הטעם שעשה דווקא סימן יעקב מה ענין יעקב לכאן, ומדוע לא עשה סימן שלמה דהרי הוא חיבר את שיר השירים.

הנה המקור לאמירת הד' פסוקים שיר השירים הוא בסידור בית יעקב ליעב"ץ במוסך השבת, ובענין מה ענין ר"ת יעקב כבר תמה על כך בספר פתח הדביר ובליקוטי מהריי"ח, אמנם עי' בספר שיבת ציון להגרב"צ מוצפי עמ' קכ"א בהגהות שם אות מ"ד דכתב מעצמו מקור ע"פ הזוהר בתרומה דף קמ"ג וז"ל בההוא יומא שאמר שהע"ה את שה"ש קם יעקב שלימא ועאל בגינתא דעדן בחידו על דוכתיה כדין ג"ע שארי לנגנא וכל אינון בוסמין דגנתא מאן גרים שירתא דא ומאן אמרו לון הוי אימא דא יעקב דאלמלא איהו לא עאל בג"ע לא אמר גנתא שירתא עכ"ל.

ומה ששאלת למה הביא ד' פס' ולא ח' כמנין הפרקים, הנה אין אנו יודעים מה מרמזים פס' אלו וא"כ גם אין אנו יודעים דהסיבה בגלל מספר הפס' ואם יש ענין בר"ת יעקב כמ"ש ודאי ל"ק הערתך. אמנם עי' בחמדת ימים ח"א ר"מ ע"ב דכתב באמת לומר שמונה פסוקים שהם ר"ת הוי"ה אדנו"ת ואלו הם ידיו גליל זהב וגו' הנך יפה דודי וגו' וחכך כיין הטוב וגו' הביאני אל בית היין וגו' אחת

היא יונתי וגו׳ דודי לי ואני לו וגו׳ נופת תטופנה שפתותיך וגו׳ יונתי בחגוי הסלע וגו׳.

א, א. מדוע לא הוזכר שם ה׳ בשיר השירים, והאם יש מקור להא דאין שם ה׳ במגילת אסתר משום הסתר פנים?

תשובה: לכב׳ הר״ר ש.ג. שליט״א שמחנו עם הגעת מכתבכם

בענין הטעם מדוע לא מוזכר שם ה׳ בשיר השירים, כבר כתבו קדמונים ז״ל שמגילת שיר השירים מיוחדת מבין כל כתבי הקודש שאין בה אזכרת שם ה׳ ואפילו בכינוי כי מכיון שכולה רק משל בלבד על אהבה עליונה שבין הקב״ה וכנסת ישראל וכל ״ישלמה״ האמורים בשיר השירים קדש ולכך שוב אין צריך להזכיר שם ה׳ במפורש.

ובענין מש״כ מה המקור דלא הוזכר שם ה׳ במגילת אסתר מטעם הסתר פנים אין לזה מקור בחז״ל, אלא הובא במדרש אליהו למהר״א הכהן ז״ל דף ע״ד ע״ב, וכ״כ ביערות דבש ח״ב דרוש י״ז בשם המהר״ל בספרו אור חדש.

ז, ח. מקור לדברי הנועם אלימלך דהשכינה נקראת תמר.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור לדברי הנועם אלימלך בפ׳ וישב דהשכינה נקראת תמר?

עיין ליקוטי תורה לאר״י פרשת וישב ד״ה סוד תמר ושם שופטים פ״ד ד״ה והיא יושבת תחת תומר, וכן בשיר השירים על הפס׳ זאת קומתך דמתה לתמר, וע״ע עץ חיים שער י״ח פרק ה׳ מ״ק.

רות

ב, כ. האם יש חיוב מזוזה בבית של אשה?

שאלה: איתא במדרש רות רבה (פ״ב פ״כ) וז״ל ״ותאמר רות אל תפגעי בי״ דעתי להתגייר, אלא מוטב על ידי אחרת, כיון ששמעה נעמי כך, התחילה סודרת

לה הלכות גרים, אמרה לה בתי, אין דרכה של בנות ישראל לדור בבית שאין לו מזוזה, אין דרכן של בנות ישראל ללכת לבתי תיאטראות ולבתי קרקיסאות אמרה לה "אשר תלכי אלך" וכו' עכ"ל.

יש לשאול מהו הכוונה אין דרכה של בנות ישראל לדור בבית שאין לו מזוזה, האם אייר דוקא במקום שיש חיוב מזוזה (דזהו בפשטות) ולפי"ז קצת קשה למה זה נקרא בשם דרך לעשות כן, או דילמא אייר אפי' במצב שפטור ממזוזה (אם רק פטור מצד סיבות צדדיות ובזה שפיר נופל הלשון "אין דרכן של בנות ישראל". האם יש איזה מראה מקום בשום מפרש שמדבר את דברי מדרש אלו בענין מזוזה?

הנני נותן הודאה על העבר ותפילה על העתיד על כל התשובות הנפלאות שמשיב לי כל פעם, יה"ר שתמשיך להגדיל תורה ולהאדירה,אכי"ר, הכותב וחותם בברכת התורה, ח.צ.ל.

תשובה: לכב' הר"ר ח.צ.ל. שליט"א את שאלתך המחכימה קבלנו -

עיין ביפה ללב ח"ו שהעיר מהך דמדרש רות דלא קאמר דאיכא איסורא דלכאו' מוכח דאין לבית אשה חיוב מזוזה, ובספר בירור הלכה חלק יו"ד סי' רצ"א סעי' ג' כתב די"ל בקל.

ועי' במהרש"ם סו"ס רכ"ד דכתב דאין ראיה מלשון אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיאות שלהם דלא קאמר אסור דאין איסור לנשים בכך משום דבסמוך שם אי' נמי בל' זה אין דרכן של בנות ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה אע"ג שיש איסור בדבר, וכעין זה כתב ברבבות אפרים ח"ו עמ' תק"ס.

קהלת

א, א. מקור דעל ז' הבלים של קהלת עומד העולם.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור שעל ז' הבלים של ריש קהלת העולם עומד.מקורו בזוהר ויצא דף קמ"ו ע"ב.

י, ב. מקור לפירוש על פסוק לב חכם לימינו.

בענין המקור לפירוש על הפס׳ בקהלת פרק י׳/ב׳ ״לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו״ בדרך צחות שיש אנשים כשלומדים כל עיקר כוונתם הוא לסיים את הספר, ותמיד הם מסתכליסבצד שמאל כמה עוד דפים יש בספר עד שיגיע לבסוף, משא״כ חכם הוא אוחז בימינו וחושב כמה כבר למד וחוזר עליו.

עי׳ במעשה חשב על איוב דף ק״ז ובתפוחי חיים על מסכת שבת ושם גם דייק מדכתיב לב חכם לימינו ולשמאלו ולא כתוב בימינו ובשמאלו, ומש״כ דכן אומרים בשם הגר״א, עי׳ בביאור הגר״א משלי פי״ז פכ״ד דכתב ״את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה ארץ״ כלומר המבין אינו רואה לקפוץ אלא מבין מה שלפניו אבל הכסיל עיניו לקצוי ארץ בעת יתחיל ללמוד עיניו ייחלו לסיים הש״ס או המסכת עי״ש

אסתר

א, ו. מקור לגזירות ת"ח ות"ט במגילת אסתר.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור שיש אותיות ת׳ וח׳ גדולות במגילת אסתר רמז שיהיו גזרות בשנת ת״ח ות״ט?

עי׳ בספר שיר מעון על מגילת אסתר דכתב כן בח״ב שמות עמ׳ פ״ב שהביא מספר שארית ישראל מהמגיד הקדוש רבי ישראל מקוזניץ זי״ע את הרמז אשר הגידו חכמי הדור בענין ההריגות מגזירת ת״ח המה היו מגזירת המן אשר נתבטלה בשעת הנס ונתקיים עתה ואולי היו גלגולי אותן נשמות ושנרמזה בב׳ אתוון רברבן אשר נכתבו במגילת אסתר חי״ת רבתי בתיבת חור כרפס וגו׳ תי״ו רבתי בתיבת ותכתוב אסתר וגו׳ וביחד צרוף ת״ח, ושם בשיר מעון מוסיף דגם בתורה שככתב בפסוק וקוץ ודרדר׳ בגימטריא ת״ח.

א, ח. כיצד מרדכי היה שר המשקים להכשיל ישראל במאכלות אסורות?

תשובה: בענין קושיתך אסתר פ״א פ״ח ״לעשות כרצון איש ואיש״ ובגמ׳ אמרו דאלו הם המן ומרדכי וכ׳ רש״י שהיו שרי המשקים בסעודה, וקשה איך יתכן שמרדכי הסכים להיות שר המשקים להכשיל ישראל במאכלות אסורות?

כבר עמד בכך הגר״ח קניבסקי שליט״א. ויתכן לומר דכפו את מרדכי על כך ולא עשה מרצונו [וכ״כ בספר אוצר האגרת] ואין חייב למסור נפשו בשביל יהודי אחר שיכול לא לאכול. ועוד א״ל וזה נראה עיקר דאיתא במדרש אין אונס אמר רב ביין נסך פי׳ שלא כפו על כך וממילא לא עשה בכך מרדכי שום איסור.

א, י. "שבעת הסריסים", מדוע הוזכר המנין והא נכתב בפירוש?

תשובה: אסתר פ״א פ״י ״אמר למהומן וכו׳ שבעת הסריסים״ ושאלתה למה הוצרך לומר שבעה אחר שנזכר שמותם, דכל אחד יכול לספור?

עי׳ במהרא״ל צינץ בספרו מלא העומר על מגילה דעמד בכך, ותירץ דאולי לאחד היה שני שמות והראיה דכתוב ו׳ במנין הסריסים עי״ש [ועי׳ בקובץ אור ישראל חלק קי״ז עמ׳ קנ״ו מה שהעיר עליו שלא היה אז שני שמות ומה שתירץ שם עוד]. ועי׳ גם בדמשק אליעזר על המגילה דעמד בכך וכתב דשמות הסריסים דרשינן מיניהו מכ״א דרשה אחרת ולכך אשמועינן מנינא] ע״ש.

א, י״ב. מקור דלושתי היה קרן על הראש.

תשובה: בענין צמיחת קרן לושתי והאם יש לכך מקור בחז״ל הנה כבר נשאלנו על כך והשבנו בגמ׳ מגילה י״ב מבואר דצמח לה זנב ולא מצאנו מי שכתב שצמח לה קרן, וכעת מצאנו דכ״כ הגר״ח קניבסקי באש התורה עמ׳ רל״ז דבגמ׳ מבואר זנב ולא קרן.

אמנם כעת מצאנו דבאלשיך כתב דצמח לה זנב במצחה והיינו קרן בראש.

ג, ב. האם היתה תביעה על מרדכי שלא השתחווה להמן?

תשובה: בעניין מה שמרדכי לא כרע ולא והשתחווה להמן, האם עשה כשורה וראוי היה לעשות כן או לאו מצאנו בזה כמה דעות. עי׳ תוס׳ במס׳ סנהדרין דף ס״א ע״ב ד״ה רבא.

אך האם היה ראוי לעשות כן, משמע ממדרש תנחומא בפר׳ ויחי ד״ה ויחזק ישראל שהי׳ טענה על מרדכי שעמד כנגד מי שהשעה בידו, ולפי שלא החניף להמן הרשע כמעט היו ישראל כלים מן העולם עי״ש.

אומנם מצאנו במפרשים בענין שהצדיקו ושיבחו את דרכו של מרדכי, עי' במהר"ל באור חדש שהביא ילקוט שמעוני מרדכי אמר אין אני יכול להחניף לרשע שאני סגמון של מלך שנאמר "ולבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח ובין כתפיו שכן" ואין לי להשתחוות לו דלא ליזיל מיניה שכינה השרוי בין כתפיו וכו', ומבאר המהר"ל את המדרש מאחר שהשכינה היא בחלקו של בנימין א"כ יש בזה חילול השם אם ישתחוה דמראה שאינו בוטח בו ית' והוא ירא מן הרשע, ולכן מרדכי שהוא מזרע בנימין אשר נאמר עליו ובין כתפיו שכן היה מקדש שמו ית' וכו' שהוא יהיה מציל אותו מן המן הרע הזה, וזה אמרם עוד במדרש בילקוט שמעוני אמרו לו הנה אבותיך השתחוו לו רב השתחויות, אמר להם בנימין אבי לא השתחוה במעי אמו וכו', כי בבנימין היתה השכינה בחלקו ומאחר שהשכינה בחלקו לכך הוא מיוחד שיהיה מקדש ה' כמו שאפשר" עכ"ל המהר"ל.

ועי' עוד ביאור הדברים במכתב מאליהו בח"ב עמ' 130-132.

ויש שמפרשים מבארים שזה הי' תיקון להחטא שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר (כך מפרש ר' שלמה ברעוודה בספרו על פורים).

ד, א. ביאור כיצד לבש מרדכי אפר.

תשובה: בענין שאלתך אסתר פ"ד פ"א "ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר". מה פירושו שלבש אפר הרי אפר לא לובשים אלא מניחים על בגדים לבושים?

עיין ויוסף אברהם [הוא פירוש הראב"ע על אסתר מהדורא תניינא נדפס בלונדון תר"י] דכתב וטעם וילבש שק ואפר "ששם על ראשו אפר כי איננו דבר שילבשנו אדם", ועי' עוד בדעת זקנים מבעלי התוס' על הפס' "ותחמרה בחמר ובזפת" [שמות פ"ב פ"ג] בשם האבן עזרא [אינו לפנינו] דקבע כלל שדרך המקרא להשתמש בפועל אחד אף על פי שאינו מתאים אלא לאחד משני השמות הסמוכים לו.

ד, ז. "כל אשר קרהו", והלא קרה לכל ישראל?

תשובה: אסתר פ"ד פ"ז "ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו" וצ"ב וכי רק לו קרה הדבר הרי הגזירה היתה על כל כלל ישראל?

עי' בפירוש מנות הלוי על מגילת אסתר בפתיחה שכתב שמרדכי אמר לאסתר שהחטא של ישראל היה שהשתחוו לצלם ולכך הוא היה חייב לא להשתחוות להמן וזה הכונה כל אשר קרהו. ובמהר"ל כתב דרמז על עמלק שכתוב בו אשר קרך בדרך. ובאני תפילה [נמצא באוצה"ח] כתב שמרדכי אמר לה דאסון כלל ישראל הוא לו כאסון פרטי.

ד, ט"ז. "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו", מדוע נכפל?

תשובה: ע"ד הערתך ביתור הלשון במגילת אסתר פ"ד פט"ז "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו" מדוע הוכפל והלא אם צמים לא אוכלים ושותים?

במדרש שוחר טוב כ"ב כתב דהכונה דתצומו על מה שאכלתם בסעודת אחשורוש. ובשם האדמו"ר הזקן מבעלז תירצו דאמר שלא יאכלו גם ענייני מצוה של מצה ומ' כוסות שהיה אז פסח, ובשפתי צדיק כתב דבא כאן להחמיר דשתיה מצטרפת לאכילה משא"כ בשאר צומות.

ו, י"א. כיצד חילל מרדכי יו"ט שני של פסח כאשר רכב על הסוס?

תשובה: בענין קושיתך מגילה פ"י/י"א "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר", והנה מעשה זה הוי בט"ז ניסן שהרי בלילה ההוא נדדה שנת המלך וכתב בתרגום דהוי ליל פסח ואז נצטוה המן להרכיב את מרדכי ברחוב העיר ובמגילה דף ט"ז אמרינן דהמן רחץ למרדכי וסיפר אותו ואח"כ הרכיבו על הסוס וקשה היאך עשה זאת ביו"ט.

הנה כבר עמדו בכך המפרשים, עי' בעין יעקב בענף יוסף [מגילה ט"ז] שהביא חידוש גדול בשם היפה עינים דכתב שמרדכי ובית דינו היו בקיאים בקביע דירחי ולא היו צריכין לעשות יו"ט מספיקא, ומשום מנהג לא היו עושין כי זה נתחדש בגלות שני דשלחו מתם כל היכא דמטו שלוחי ניסן וכו' הזהרו במנהג אבותיכם וכו' כמ"ש בביצה דף ד'. אולם היערות דבש בחלק א' דף ק"א ע"א תירץ ע"פ מה שכתבו הפוסקים שמותר ליהודית להניח לחתוך הצפרנים ע"י נכרית בשבת כי מסייע אין בו ממש וכיון שהוא אינו עושה הדבר רק שמניח לעשות בגופו מותר וזה היה היתרו של מרדכי. ונראה שאפשר עוד לתרץ דהנה ברש"י פ"ד פי"ז "ויעבר מרדכי" "שעבר על דת להתענות ביו"ט" וכבר כ' המפרשים דזה היה ע"פ נביא ע"י אסתר ומרדכי שציוו לצום ג' ימים וא"כ אולי

פקע כל דיני יו״ט באותה שנה עפ״י הוראת נביא אך זה חידוש גדול אך מצאנו דכ״כ כבר בספר עלי ציון [להרה״ג ר׳ יהודה צבי גרוס תשע״א] וע״ע בספר בינה ודעת מועדים [להרה״ג ר׳ מנחם אדלר תשס״ב] עמ׳ ק״פ מש״כ בזה.

ז, ו. "איש צר ואויב", מה ההבדל בין צר לאויב?

תשובה: עי׳ במדרש [שמות רבה ל״ח ד] דכתב צר לעליונים ואויב לתחתונים, צר לאבות ואויב לבנים, צר לי [לאסתר] ואויב לך [לאחשורוש]. ועי׳ במלבי״ם דפירש צר זה שעושה צרות לחבירו אך אחרי שמיצר לו מפסיק בכך, ואויב הוא מי ששונא לחבירו אך לא מיצר לו, ובהמן התקיימו שניהם. עוד יעי׳ בהגר״א עה״פ [תהל׳ כ״ז] ״צרי ואויבי לי״ דפירש צרי לרוח אויבי לנשמה. ועוד מצאנו בביאור הגר״א ישעיה פ״א פכ״ד עה״פ ״אנחם מצרי ואנקמה מאויבי״ שכתב שצר הוא המריע לגוף ואויב המריע לנפש.

ח, ט"ו. באיזה יום בשנה אירע "ומרדכי יצא מלפני המלך"?

תשובה: הנה ע״פ הכתוב במגילה בי״ג ניסן יצאו הספרים ושלשה ימים היתה תענית וביום השלישי היתה הסעודה הראשונה של אסתר ואחר ב׳ ימים הייתה הסעודה השניה בי״ז ניסן ובו באה מפלתו של המן, אך מ״מ לא בטלה הגזירה עד כ״ג סיון שבו נשלחו הספרים של נהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם ורק אח״כ כתוב ומרדכי יצא וכו׳ וכ״כ בכמה וכמה ספרים. אמנם בספר יוסף לקח על מגילת אסתר להר״ר אליעזר אשכנזי בעל מחבר מעשה ה׳ מפרש שם דהפס׳ הוא שלא במקומו ומרדכי יצא מיד בי״ז ניסן ביום מפלת המן ורק שליחת האגרות התאחרה עד י״ז ניסן כי לא חזרו השלוחים של האגרות הראשונות עיי״ש.

ח, ט"ו. "בלבוש מלכות תכלת", "בראותם יחד תכלת מרדכי", מדוע התכלת גרמה לשמחה?

תשובה: בענין שאלתך על הפיוט ״שושנת יעקב״ ״בראותם יחד תכלת מרדכי״, מדוע התכלת דוקא גרמה לשמחה?

הנה בפשטות א״ל דע״י תכלת מרדכי ידעו ישראל שניצחו וכן שלא יוסיפו לגזור עליהם שוב כיון שכעת מרדכי הוא השולט בכיפה, וכבר עמד בכך הרב מבריסק

והביאו בטעמא דקרא להגר״ח קניבסקי והוכיח מכאן דעיקר השמחה היתה לא על ההצלה רק על צדקת וגדלות מרדכי שהוכח שצדק. ובבאר מרדכי כתב בשם הגרי״ז דרק כשיצא מרדכי בתכלת ולא בשק ידעו שגם בשמים התבטלה הגזירה. ועי׳ בספר דורש טוב לעמו בדרוש פורים, ובספר אור דוד בסוף המגילה.

ט, ד. חילוק בין חרב להרג.

תשובה: ע״ד שאלתך אסתר פ״ט פ״ד ״ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג ואבדון״, מה ההבדל בין חרב להרג הרי אצל ד׳ מיתות בי״ד היינו הך?

עי׳ בפירוש הגר״א למגילת אסתר שם דפירש וז״ל פי׳ שהכו אותם בתחילה בחרב על מקום שלא ימות מזה להרבותם ביסורין ואח״כ הרגו ואח״כ אבדו את הגופים כדי שלא יראו הגוים ויזכרו תמיד עכ״ל.

ט, י. ביאור סתירה ברש״י בפירושו על ״ובבזה לא שלחו את ידם״.

תשובה: בענין הסתירה בדברי רש״י, שבאסתר פ״ט פ״י ״ובבזה לא שלחו את ידם״ פירש ״שלא יתן המלך עין צרה בממון״ וזה סותר למה שכתב בפ״ח פ״יא על הא דכתיב ״ושללם לבוז״ וז״ל ״והם בביזה לא שלחו את ידם שהראו לכל שלא נעשה לשם ממון״.

עי׳ במגיה לספר אור יקרות [קובץ בעניני פורים ירושלים תש״ע] שם באסתר ט׳ דעמד בכך, ותירץ דיש לומר שהכתוב בפ״ט מדבר על ההימנעות מביזה בעיר שושן ושם היו באמת ב׳ סיבות שלא לשלוח יד בביזה שלא יתן המלך עין צרה בממון וגם להראות לכל שלא נעשה לשם ממון, אבל בפ״ח מדבר רש״י על כל הקכ״ז מדינות שגם עליהם נאמר להלן ״ובבזה לא שלחו את ידם״ ושם לא היה להם לחשוש מצרות עינו של המלך ואעפ״כ לא נטלו ביזה כדי להראות לכל שלא נעשה לשם ממון עכ״ד. וכ״כ בפירוש איש ימיני ועוד ספרים.

י, א. ״וישם המלך מס על הארץ וגו׳״, מה מלמדינו פסוק זה?

תשובה: ״וישם המלך מס על הארץ וגו׳, לשם מה נכתב, וכי יש בו פרסומי ניסא? בכתב סופר ועוד כ׳ דלכך נכתב פס׳ זה לבאר מדוע לא היה מרדכי רצוי על כל אחיו דלא מנע את שימת המס, ובספר אז ישיר משה [ספר זיכרון קרית

ספר תשס״ז] ועוד כתבו דבא לומר דאשחשורוש לא השתנה וגם אחרי כל הניסים המשיך לאסוף כסף ולרדות בעם.

דברי הימים א׳

י״ז, ה. קושיא על סדר המסעות המובא בתרגום דסותר למובא בנביא.

תשובה: בענין קושיתך על דברי התרגום התמוהים בענין סדר המשכנות בדברי הימים א׳ פרק י״ז פסוק ה׳ בנבואת נתן הנביא אל דוד: כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וָאֶהְיֶה מֵאֹהֶל אֶל אֹהֶל וּמִמִּשְׁכָּן.

בתרגום: ארום לא אשריתי שכינתי בביתא למן יומא דאסיקית ית ישראל ממצרים עד יומא הדין, וַהֲוֵיתִי מַשָּׁרֵי שְׁכִנְתִּי מְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְנוֹב וּמְנוֹב לְשִׁילֹה וּמִשִּׁילֹה לְמַשְׁכַּן גִּבְעוֹן.

והיינו שסדר המשכנות המובא בתרגום: מאהל מועד לנוב, ומנוב לשילה, ומשילה למשכן גבעון, ודברי התרגום קשים מאוד כיון שסדר זה אינו תואם לסדר שמוזכרים המשכנות בתנ״ך שהסדר של המשכנות הוא: שהשכינה שרתה באהל מועד ומשם הלכה לגלגל, ומגלגל לשילה, ומשילה לנוב, ומנוב לגבעון, ומגבעון למקדש שעשה שלמה.

יש להעיר כי גם השל״ה (מסכת תענית דרוש מטות מסעי תורה אור אות ק״ו) התייחס לסדר כפי המובא בתרגום: ״והנה השכינה היתה בחמישה מקומות ונטלטלה, דהיינו נוב שילה גבעון בית עולמים, והסימן כי נשג״ב שמו לבדו״.

הנה כבר הקשה כן על התרגום המגיה לסדר עולם רבה בפי״ג אות י״ז [הוצאת בער רטנער] (אשר שם בסדר עולם גם מבואר בפירוש נגד התרגום), וכן הקשה על התרגום בספר רינת יצחק על דברי הימים, והנה יעוי׳ גם ברשב״ם בראשית פכ״ב פ״א דהביא בשם מדרש שמואל [פרשה י״ב א׳] כמ״ש בתרגום וז״ל ד״א ״חייך שבניו מחריבים שבע משכנות ואלו הן אוהל מועד וגלגל ונוב ושילה וגבעון ובית עולמים״,

אך יעוי׳ במדרש שמואל הנמצא לפנינו ושם הגירסא אחרת דמנה את שילה אחרי גבעון לפני בית עולמים, וכבר ביאר שם בענף יוסף דמנאו סמוך לבית

עולמים לפי שזמנו קרוב לזמן בית המקדש שהיה קיים משכן שילה שס״ט שנה משא״כ שאר משכנות היו זמן קצר יותר. וכן נמצא מדרש זה גם בבראשית רבה פרשה נ״ד אות ד׳ ושם ג״כ היא אותה גירסא, ושם תירץ היפה תואר דדמי שילה לבית עולמים כיון ששניהם היו אבנים מלמטה. ועוד תירץ דשניהם החריבום ממש פלשתים משא״כ האחרים עיי״ש. ובביאור המהרז״ו שם תירץ דלכך סמכם ע״ש הפס׳ אל המנוחה ואל הנחלה ודרשו חז״ל אל המנוחה זו שילה ואל הנחלה זה בית עולמים עיי״ש. עכ״פ הגרסא אשר לפנינו היא דלא כרשב״ם.

וכעת ראינו דבהוצאה הקדמונית של הרשב״ם [ע״י דוד ראזין] לא מופיע כלל גבעון והמגיה שם הוסיפה כמ״ש שם בהגהות ע״פ המדרש אך כתבה שלא במקומה ואחריו נמשכו כל הדפוסים אחריו [וגם בחומש תורת חיים הוצאת מוסד הרב קוק ציינו דההוספה היא ע״פ המדרש, אך נמשכו אחר טעות המגיה שם]. וע״ע בספרא אחרי מות פ״ו אות א׳ וז״ל ״המדברה המדבר במדבר לרבות מדבר נוב וגבעון שילה ובית עולמים״ גם את הראיה מהשל״ה יש לדחות דשם לא מנאם כסדר הזמנים רק כסדר המילה נשגה שאותה עשאה לרמז ונוטריקון ור״ת.

וכעת מצאנו ביפה תלמוד ח״ג [פלאג׳י] על זבחים דף קי״ח דהביא בשם מעיל שמואל קיצור השל״ה דהשכינה היתה בה׳ מקומות דהינו נוב שילה גבעון ובית עולמים פעמיים וסימנך ונשג״ב שמו לבדו הרי שמנה בקיצור השל״ה הסדר הנכון ואעפ״כ כתב הסימן דלא כסדר זה וכמ״ש.

מס׳ דמאי

פ״ה, מ״ב. ביאור כיצד הוי דמאי כשאומר שהן של שנה ג׳ הא הוי ערלה.

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי התפא״י [דמאי פ״ה מ״ב] שכתב שמצאנו מקרה שיהיה רבעי של דמאי כגון שקנה פירות בשנה רביעית ואמר שהן משנה ג׳, והיינו שיש כאן ספק האם זה נטע רבעי, ולכאו׳ מה מהני שאומר שהפירות הם משנה שלישית הרי גם בשנה זו יש איסור ערלה ואסור באכילה וא״כ מה הדמאי כאן הרי הן אסורין?

כבר תמהו על כך בתפארת יעקב [על התפארת ישראל] וכן בספר ליקוטים נפלאים [מהר״ר יואל אריה ליב פישמאן תרנ״א] ונשארו בצ״ע. אך אמר לנו הגרש״ד שליט״א דאפשר אולי לשנות הגיר׳ דאומר שהוא של ה׳, ולפ״ז יהיה הכל ניחא.

פ״ד, מ״י. מקור לדברי הרימב״ץ דאין מתנדבין חרס.

תשובה: בענין הערתכם על פירוש הרימב״ץ במעשר שני פרק ד׳ משנה י׳ ״המוצא כלי וכתוב עליו קרבן״ שכתב שם דקיי״ל אין מתנדבין חרס עכ״ד. וצ״ב מקור לדין זה.

עי׳ בתוספתא פ״ה תוספתא ב׳ וז״ל ״וחכ״א אין דרך אדם להיות מקדיש כלי חרס״ וזה כנראה כוונת הריבמ״צ, ואע״פ דכתב קימ״ל וכו׳ זוהי כונתו לתוספתא [וכעין זה ביארו המפרשים במשנה] ואין לתלות כאן חידוש אחר [וחיפשנו הרבה ולא מצאנו מי שעומד על דבריו] ובע״כ זו כונתו.

מס׳ ביכורים

פ״ב, מ״ח. כיצד שייך דכוי יהיה קדוש קדושת הגוף.

תשובה: בענין הערתך המקורית על דברי הגרעק״א למס׳ ביכורים בחי׳ הגרעק״א-זרעים, שמבואר בתו״ד שהמקדיש בהמתו הקדיש את הכוי ולא אמרינן המע״ה הואיל והוי ספק בקדושת הגוף. [ורק בהקדיש חיתו, קשיא ליה שם דהוי ספק קדושת דמים דאזלינן לקולא ומ״ט קדוש].

ויל״ע דלכאורה בכוי אף בהקדישו בפירוש איך שייך בו קדושת הגוף, לא מבעיא למ״ד דכוי הוי תיש הבא על הצביה, דהוי כלאים דלא חל בו קדושת הגוף, כשאר מקדיש אסורי מזבח כרובע ונרבע וכו׳, אלא אף למ״ד דכוי בריה בפ״ע מ״מ אי״ז ״בקר וצאן״ ואינו מין הראוי להקרבה, וא״כ לא חל ביה קדוה״ג אלא קדו״ד?

אך נראה שמשכחת לה בהקדישו במעי אמו למ״ד ולדות קדושים במעי אימן וכמו שכתב המהרש״א בחולין דף ע״ח ע״ב, וכן למ״ד בריה בפני עצמה הכונה דאינה חיה או בהמה, אבל יתכן דמקרי בקר וצאן, ובקר וצאן הוי שם כללי על הבהמות.

מס׳ שקלים

פ״ח, מ״ח. סתירה בזמן שחיטת התמיד.

תשובה: ע״ד שאלתך במסכת שקלים פרק ח׳ משנה ח׳: אברי התמיד נתנין מחצי כבש ולמטה. הרע״ב פירש (וגם הפני משה בירושלמי) נותנים אותן... והולכין ללשכת הגזית לקרוא את שמע. וקשיא טובא דבגמרא יומא מבואר ״שהקורא קריאת שמע עם אנשי משמר לא יצא״. כיון שהם קוראים לפני הנץ. וקרבן תמיד ודאי לא נשחט לפני הנץ.

הנה ראשית מה שנקטת דזמן שחיטת התמיד אינו לפני הנץ אינו פשוט כלל, ובאמת דעת רש״י בזבחים דף פ״ו ע״ב ד״ה וברגלים ששחיטת התמיד היתה בעלות השחר, וכן סוברים גם תוס׳ בברכות דף י״ב ע״א וביומא ל״ז ע״א והריטב״א והשיטמ״ק בברכות שם, וכן משמע בדעת הרמב״ם תמידין פ״א ה״ב דשחיטת התמיד קודם שתעלה החמה, משיאיר פני כל המזרח, ולפ״ז ל״ק הקושיא כלל.

אמנם דעת רש״י על הגמ׳ יומא כ״ח. ״אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי, מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון, והוא אומר הן, ולמה הוצרכו לכך, שפעם אחת עלה מאור הלבנה ודימו שהאיר המזרח וכו׳ פרש״י זמן השחיטה שחיטת התמיד כלומר אם האיר המזרח שהשחיטה פסולה בלילה כדכתיב ביום זבחכם.

עוד יעוי׳ במנחות ס״ח. רב ושמואל דאמרי תרוויהו בזמן שבית המקדש קיים עומר מתיר בזמן שאין בית המקדש קיים האיר מזרח מתיר, מאי טעמא תרי קראי כתיבי, כתיב עד הביאכם וכתיב עד עצם היום הזה הא כיצד כאן בזמן שביה״מ קיים כאן בזמן שאין ביה״מ קיים, פרש״י האיר המזרח הנץ החמה של ט״ז אבל לילו אסור ע״כ. ומכ״ז דייקו ברש״י דס״ל דזמן שחיטת התמיד הוא מהנץ ולפ״ז תישאר הקושיא במקומה.

ומצאנו דכבר עמד בכך הרש״ש במגילה דף כ׳. ועי׳ בדברי התלמוד [להר״ר אברהם אליהו קפלן תשי״ח] בעמ׳ ט״ז מש״כ בזה ומסיק דהוי מחלוקת עיי״ש, ועי׳ בקובץ תפארת אבות ב׳ [תשס״ה] עמ׳ ק״ט ק״י מה שהאריך בזה.

מס׳ אבות

פרק ב׳, משנה ח׳. מקור דמרבה נכסים מרבה דאגה ע״ד אין אדם מת וחצי תאוותו בידו.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

בלחמי תודה [דף ר״י.] הביא בשם המהר״ם שי״ף לפרש את המשנה מרבה נכסים מרבה דאגה ע״ד אמרם ז״ל [בקה״ר פר׳ א׳ סי׳ ל״ד, ובפר׳ ג׳ סי׳ י״ב]

אין אדם מת וחצי תאוותו בידו. ע״כ. והיא נפלאה ממני באשר לא מצאתי מקורו הטהור במהר״ם שי״ף. שו״ר שבאגרות הפמ״ג [אגרת ו׳] מביא לשון זו ג״כ וסתם ולא פירש היכן במהר״ם שי״ף. אם ידוע לכם איה מקום כבודו, אתכם אוכל להעריצה.

בברכת התורה א.פ.ש

תשובה: בענין מקור דברי המהר״ם שי״ף, אחרי חיפוש רב לא מצאנו איה מקומו, אך מצאנו כעין פירוש זה בחנוכת התורה בליקוטים סי׳ קצ״ז, ובהפלאה בכתובות דף ס״ז, ובביאור הגר״א על ספר יונה פ״א פ״ד, ועוד כמה אחרונים.

מס׳ מידות

פ״א, מ״ג. בירורים בענין שערי הר הבית.

תשובה: בענין שאלתך על המשנה במס׳ מדות פ״א מ״ג ״חמשה שערים היו להר הבית, שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה, קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה, טדי מן הצפון לא היה משמש כלום, שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה, שבו כהן גדול השורף את הפרה, ופרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה״. ותמוה מאוד, הרי מימות משה רבינו ששרף את הפרה הראשונה עד ימות עזרא ששרף את הפרה השניה עברו קרוב לאלף שנה, האם במשך כל אותן השנים לא שימש השער המזרחי לשום מטרה אחרת מלבד לפרה אדומה? וביותר קשה שאת הפרה האדומה שחטו בהר המשחה וא״כ לשם מה הוכנסה הפרה תחילה למקדש? ועוד דבמדות פ״ב מ״ד נאמר שכל הכתלים שהיו במקדש היו גבוהים חוץ מהכותל המזרחי משום שהכהן השורף את הפרה היה צריך לכוין דרך כל השערים כנגד פתח ההיכל בשעת הזאת הדם, השער היחיד שדרכו לא כיון הכהן היה השער המזרחי שהכהן היה מכוין מעל לחומתו, וקשה הרי כל עניינו של אותו השער היה לצורך הפרה?

הנה יעי׳ בספר עזרת כהנים על מסכת מידות ח״א בביאור המשנה שם בפירושו בני יוסף בד״ה שבו שעמד בקושיא זו, וכתב דלא הוצרך לכתוב זה כיון דהוא

פשוט. ובשלטי גיבורים בפ״ג דף ב׳ ע״ד כתב דודאי השער היה משמש גם לכניסה, וכן הביא דכתב בספר היכל בס״ב פ״ג סעי׳ י״ט דף י״ב ע״ב, ועי״ש דדן בדבריהם ובזה תירצו גם את שאלה השלישית. ומה ששאלת מה עשתה שם הפרה אדומה, גם בזה עמד בעזרת כהנים שם, וכתב דהביאוה לשם ע״מ לבודקה ע״י הכהנים והסנהדרין היושבים שם, ובדקוה שלא יהיה בה מום ולא עלה עליה עול.

פ״ב, מ״ד. האם היתה דלת לפתח האולם?

תשובה: בענין שאלתך על המשנה במידות פרק ב׳ משנה ד׳ דלכל הפתחים היו דלתות חוץ מלפתח האולם, וצע״ג דהא איכא פס׳ מפורש בדברי הימים ב׳ כ״ט, ז. ״סגרו דלתות האולם״?

כבר עמד בזה בספר עזרת כהנים בפ״ג משנה ז׳ בבני יוסף ושם כתב דדוחק לומר דבבית ראשון היו דלתות. ונראה דאולי א״ל דשם אחז שסגר את האולם שלא יוכלו לעבוד בו עשה דלתות בשביל לסוגרו. עוד שמענו לומר דלפעמים ההיכל נקרא אולם, והכונה שסגרו את ההיכל, ששם עיקר העבודה במקדש.

מס׳ כלים

פי״ז, מ״ב. אי איכא חילוק בין בית הכסא לבית הרעי.

תשובה: בענין שאלתך על המשנה במסכת כלים פי״ז מ״ב ״במשנה אחרונה״ בסופו ד״ה בית הרעי שמקשה על הרמ״א ביו״ד ק״ץ ס״י שכתב הנמצא בבית הכסא טהור ובמתניתין מבואר שבית הרעי מקבל טומאה, וצ״ב שבית הרעי הוא כלי, ובית הכסא אינו כלי, אלא נחשב כקרקע עולם, והראיה שהרמ״א הביא את דבריו מהגהות מיימוני והמרדכי ושניהם הביאו את מקורם מספר המצוות [סמ״ג ל״ת קי״א] וכולם איירינן בענין קרקע עולם.

הנה כבר עמד בכך ר׳ יעקב קמנצקי בספרו אמת ליעקב טהרות במשנה שם, ושם ציין וכן כתבו בעוד ספרים לעי׳ בנודע ביהודה תנינא סי׳ ק״ט דכתב דיש ד׳ חילוקים בבית הכסא המחובר לקרקע, וכן עי׳ בבדי השלחן סי׳ ק״צ ס״ק ק״ה.

מס' אהלות

פ"א, מ"ח. מקור ששם "יד" משום שיש בו י"ד עצמות.

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור למה שאומרים טעם לתיבת "יד" שנקרא כן משום י"ד עצמות שבכל יד, דהיינו ג' בכל אצבע וב' לבוהן שהוא בסה"כ י"ד, ולכאורה אינו מכוון עם מש"כ במשנה אהלות [פ"א מ"ח] דיש ל' אברים בפיסת היד ו' בכל אצבע?

הנה המקור דיד קרויה ע"ש י"ד פרקין עי' בזוהר פנחס דף רמ"ה ועקב דף קע"ב, וכן בזוהר חדש על רות במאמר על ברכת המזון, והביאוהו בספרי המקובלים. ומה שהקשת מהמשנה באהלות פ"א עי"ש בתוס' יו"ט ובתוס' אנשי שם ובתפארת ישראל דכבר כתבו דהחוש מוכיח דאין באצבעות ו' חלקים, וביחוד באצבעות הרגל, אלא הכונה בעוד חלקים עד הקנה ולא רק באצבעות עי"ש.

פי"ח, מ"ד. אמאי נקרא שדה בוכין בית הפרס, הרי הוא טהור?

תשובה: בענין שדה בוכין אמאי מקרי בית הפרס הרי הוא טהור, עי' במועד קטן דף ה' דשם פרש"י דיש חשש שמא נפל שם אבר וכ"א סמך על השני והניחו שם, ועי' בריטב"א שם דהקשה על רש"י ופירש כשיטת הר"ש באהלות פי"ח משנה ד' דהוי רק משום גזל. ולכאורה א"כ לא קשור לטומאה, אך יישב הריטב"א דקנסו את הגוזל והמקלקל דנחשב רק לו כמקום טומאה כיון שהחזיקו בו רבים. אבל האמת דהר"ש עצמו במשנה ב' כתב אחרת, דבאמת לא הוי משום טומאה רק משום גזל, ומשום דשייך בו איסור זריעה ונטיעה כללו יחד בענין ג' בתי פרס, ועי' באורך בסדרי טהרות שהאריך בענין זה.

מס' נגעים

פ"א מ"א. האם נוהג דין הנגעים בימינו?

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש דין נגעים בימינו וביחוד בנגע הנתק, שלכאורה כל מי ששערותיו נושרין לו באמצע ראשו יש לו נגע.

הנה כבר כתבו האחרונים דבזה״ז דליכא כהן מיוחס לא שייך טומאת צרעת, כמש״כ הרמב״ם פ״ז מהל׳ תרומות ה״ט וז״ל והמצורע הרי הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו, והוא שיטמא אותו כהן מיוחס, וכ״כ בב״י יו״ד סי שכ״ב, ועי׳ במנח״ח מצוה קס״ט אות ט״ו, וע״ע במראה כהן בסופו לבעל תפא״י בריש נגעים.

אך כל זה הוא רק לגבי החיוב להראות הנגע לכהן ולגבי טומאת הנגע ע״י כהן, אבל לגבי האיסור של ״השמר בנגע הצרעת״, שנצטוינו שלא לקוץ הנגע, כתב החינוך במצוה תקפ״ה דנוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות, וכתב שם המנח״ח דמבואר דאיסור זה נוהג אף האידנא שאין לנו כהנים ברורים עי״ש טעמו.

וכ״כ הטור ביו״ד ריש סי׳ רס״ו וז״ל מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת, שאם יש בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה, אבל אם לאחר שנימול גדל בשר במילתו עד שאינו נראה מהול, וצריך לחתכו, אם יש בהרת באותו הבשר אסור לחותכו כיון שא״צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן עכ״ל, וכן כתב בשו״ע בהלכות מילה שם.

אבל יעוי׳ במהרש״ם בח״ג סי׳ ר׳ והובא בפסקי תשובה סי׳ קפ״ה שכתב דכיון דליכא בזה״ז כהן מיוחס לטמא הנגע לא שייך נמי איסור קציצת בהרת, ומה דנקט בשו״ע דינא דקציצת בהרת למילה כתב המהרש״ם דהוא לזמן שהיה כהן מיוחס, והביא שם דכ״כ בשו״ת גור אריה יהודה חיו״ד סימן פ״ז.

ובענין אי נשירה הוי נתק, נחלקו הראשונים, דדעת הר״ש נגעים פ״ג מ״ה וכ״כ הכס״מ פ״ח מהל׳ טו״צ ה״א בדעת הרמב״ם דנתקים מטמאים אף אם אין שינוי מראה בעור הבשר, ובראב״ד בהשגות שם כתב דהתוספתא ותו״כ פליגי בדבר זה, אבל הרמב״ן עה״ת [י״ג כ״ט] מצדד דצריך שיהא בעור שינוי מראה.

עוד נחלקו הראשונים בענין הנתק, דדעת הר״ש פ״י מ״י דלא הוי נתק אא״כ סופו לחזור ולגדל שם שיער, ודעת הראב״ד בתו״כ והרמב״ן עה״ת דכל שיש שיער מסביב למקום הנשירה הוי נתק, וכתב הכס״מ בפ״ה מהל׳ טו״צ ה״ח דכן דעת הרמב״ם, אבל בחזו״א סי׳ ג׳ סק״ו פירש בדעת הרמב״ם דדוקא היכא דנשרו השערות ואין ידוע לנו סיבה מוקדמת לזה הו״ל נתק, אבל אם נשרו מחמת חולי או מחמת מכה שאינה ראויה לגדל שער אין עליו שם נתק, וע״ע בחזו״א שם סק״ד דנקט דאף לדעת שאר הראשונים אם נשרו השערות מחמת

חולי צרבת בגופו אינו טמא משום נתק אף אם עתידין לחזור ולגדל, דנשירה מחמת חולי אינו נתק, אלא נתק הוא ענין פתאומי בלי סיבה והשער נופל בב״א ואפשר לעמוד עליו שאופן הנשירה לא דמיא לקרחת וגבחת השכיחה אצלינו.

וע״ע באריכות בענין נתק בימינו בירחון קול תורה נ״ז מאמר מהרה״ג ר׳ נפתלי שפיצר [עמ׳ קע״ה], ובקובץ מבית הלוי י״ח תשובה מרה״ג ר׳ נתן גשטטנר זצ״ל, ובשו״ת שביט [רבי שמואל טוביה שטרן תשס״ה] א׳ סי׳ כ״ד, ובקובץ מקבציאל כ״ו עמ׳ ר״א.

פ״א מ״א. האם יש מראה למעלה משלג?

תשובה: בענין שאלתך על דברי הלחם שמים להיעב״ץ (רפ״ק וברפ״ב דנגעים) שהסתפק ומצדד במראה לבן שהוא למעלה משלג שאינו מטמא בנגעים, וקשה מהרמב״ם ריש הלכות צרעת שכתב בפירוש שאין למעלה ממראה השלג שהיא הבהרת, וכ״כ החינוך. ובאמת כ״מ בשבועות ו. דאיתא שם יאמרו קרום ביצה ולמעלה טמא.

הנה כמעט מפורש כדבריו בתוס׳ בשבועות דף ה׳ ע״ב בד״ה שנים, ועל מה שהבאת ראיה נגד דבריו משבועות דף ו׳ עי״ש דכתב רש״י בד״ה יאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא אחר שאין לנו חלוק במראות לובן למעלה מקרום ביצה אלא ד׳ מראות הללו יאמרו כל מראה לובן שהוא מקרום ולמעלה טמא, וכתב שם בספר יבין שמועה דכוונתו כמו שכתבו התוס׳ שהבאנו שאם היו ע״ב מראות נגעים חלוקים זה מזה אלא שכל למעלה משלג בכלל שלג וכל למעלה מצמר בכלל צמר לא הוה מצי להקשות יאמרו מקרום ולמעלה, דא״כ איך הייתי יודע לחלקם על ד׳ מראות והלא אדרבה הייתי טועה לומר שכל מראה שהוא רחוק מחבירו שני מראות מאותם הע״ב לא יצטרף ולכך תני להו לחלקם לד׳ מראות, אבל השתא דאין בעולם בנגעים שום מראה אחר זולת ד׳ מראות א״כ קשיא שפיר דממילא הייתי יודע לצרפם על סדר מעלותם ועי״ש בסוף דבריו. ומש״כ ראיה מדברי הרמב״ם והחינוך ליכא ראיה, דשם רק כתוב דהמראה של השלג הוא המראה הטמא הגבוה ביותר שאין למעלה ממנו אך יש מראה לבן יותר ממנו שהוא טהור.

פי״ד, מי״ב. האם מנחת סוטה נקנית מכספה או מכספי הבעל?

תשובה: בענין קרבן סוטה, האם מנחת האשה הסוטה בא מכספי הבעל או מכספה?

עי' בר״ש בנגעים פי״ד משנה י״ב והובא בתוס' יו״ט שם בהא דמביא קרבן עשיר על אשתו וכן כל קרבן שהיא חייבת כתב בר״ש כגון דלידה וזיבה וסוטה חייב הבעל להביא על אשתו, אך יעוי' בתפארת ישראל שם דתמה ע״ז אמאי הזכיר הר״ש קרבן סוטה דזה אינו חיוב שלו מדהוא בעלה, וכקרבנות נזיר, אלא התורה חייבתו בפירוש להביאן, ואם תרצה היא להביאן משלה לא יצא אם לא תזכה לו, משא״כ בקרבנות נזיר שלה אם יש לה תוכל להביאן כי חיובא דידה הוא, ועי' באחרונים שם מה שישבו.

תלמוד בבלי

מס׳ ברכות

ב, ע"א. "אם לא עלה עמוד השחר", וכי לא ידע ר"ג שעלה עה"ש?

תשובה: בענין שאלתך במסכת ברכות דף ב׳ ע״ב ״מעשה ובאו בניו מבית המשתה וכו׳ אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות״, דקשה מהו זה שאמר להם רבן גמליאל ״אם לא עלה״, וכי לא ידע שעלה עמוד השחר, או שמא רק כלל אמר להם ר״ג?

עי׳ בקול הרמ״ז [להרה״ג ר׳ מרדכי זכות שנת הדע״ת וכן בירושלים תשנ״ט] עמ׳ ב׳ שעמד בזה, ותירץ דאגב דטריד בגרסיה לא ידע ר״ג אם עלה עמוד השחר על דרך הזקנים שהיו מסובים בבני ברק ולא ידעו שהגיע זמן ק״ש של שחרית עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם שהגיע זמן ק״ש.

ו, ע"א. מהו היזק השדים גופני או נפשי?

תשובה: לכב׳ מזכה הרבים הרה״ג ריחמ״א שליט״א מח״ס מריח ניחוח שמחנו באיגרתו

בענין היזק השדים המבואר בש״ס בכמה מקומות עי׳ במסכת ברכות דף ו׳ ע״א רב ביבי בר אביי ניזוק מראית השדים, וכן בכמה וכמה מקומות ורצית לדעת האם ההיזק הוא נפשי או גופני?

עי׳ במדרש תנחומא משפטים י״ט וז״ל ״אין לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעה קבין מזיקין והיאך עושין פורמא [מסוה] בפניהם כגון חמורים של טוחנים וכשהעונות גורמין הפורמא נגלה והאדם נשתטה״. [וכ״ז בשאר מזיקין, אבל בקטב מרירי הוא נופל ומת כדמוכח במדרש רבה נשא י״ב כ״כ המהרז״ו].

ו, ע"ב. האם ההוא טייעא בגמרא הוא אליהו הנביא?

תשובה: בענין ההוא טייעא המוזכר בגמ' האם הכונה תמיד לאליהו הנביא, עי' בגמ' בברכות דף ו' דנדמה לו אליהו כטייעא עי"ש. אמנם יעוי' בספר מגדים חדשים על ברכות שם שהביא כמה מ"מ ונסכם את דבריו , עי' בספר צמח צדיק עה"ת בסוה"ס בליקוטים והשמטות דף כ"ט ע"א דפוס טשערנאוויץ ד"ה "איתא" שכתב דההוא טייעא שנזכר בש"ס הוא אליהו כמ"ש התוס' ע"ש, אמנם לא מצאתי כן בתוס' בשום מקום, ועיין חולין ו. בתוס' ד"ה אשכחיה שהביאו יש מפרשים דבכל מקום שמזכיר ההוא סבא הוא אליהו וגם זה דחו התוס' שם, אבל על ההוא טייעא לא נמצא כזה וגם מהגמ' כאן מתבאר דההוא טייעא אינו אליהו דקאמר חלף אליהו אידמי ליה כטייעא והול"ל חלף ההוא טייעא, ובזמר למוצ"ש שיסד הגה"ק רבי נפתלי כ"ץ זצוק"ל אשר בו נלקטו כל העובדות המובאים בחז"ל על אליהו וכתב שם איש טייעא נזכר כמה פעמים בתלמוד וספרים עליו מכוונים ע"כ, ונראה שר"ל שבכל מקום שנזכר ההוא טייעא הכוונה לאליהו, ולענ"ד אי אפשר לומר כן ובכמה עובדות שהובאו בש"ס מההוא טייעא אי אפשר לייחסם לאליהו עיין מו"ק כ"ה ע"ב ועוד, ועי' עוד בספר מגיד תעלומה [למו"ר צבי אלימלך מדינאב ירושלים תשכ"ב] עמ"ס ברכות דף ג. שכתב חז"ל אין מזכירין שם אליהו בפירוש רק לטובה ובמקום שאינו לטובה אין מזכירין שמו רק ההוא סבא או ההוא טייעא ע"כ, וגם דבריו צ"ב הן אמת שיתכן לפרש על איזה עובדא בש"ס מההוא טייעא שהכוונה לאליהו, וכמו שמצינו בכמה ספרים שכתבו כן עיין תולדות יעקב יוסף פ' מסעי ד"ה ועפ"ז נבאר כו' שכתב שם בהא דב"ב ע"ד ע"א אמר רבב"ח אמר לי ההוא טייעא כו' שהוא פנחס זה אליהו, ובערבי נחל פ' ואתחנן דרוש ב' כתב לפרש מ"ש בב"ב ע"ד ע"א אמר רבב"ח אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא כו' דההוא טייעא הוא אליהו זכור לטוב ע"ש, וכן בעץ יוסף בע"י ב"ב ע"ג ע"ב גבי א"ל ההוא טייעא תא ואחוי לך מתי מדבר כו' כתב שהכוונה לאליהו ע"ש מ"מ אין לתת כלל על כל מקום שנזכר ההוא טייעא שהכוונה לאליהו מאחר שיש כמה דברים בש"ס מההוא טייעא שאי אפשר לומר שהוא אליהו וכמו שדחו התוס' בחולין שם דברי הי"מ בההוא סבא מכח הא דשבת ל"ד ע"א ע"ש, ועיין בפתח עינים שבת שם שכתב שאין כוונת התוס' לדחות דברי הי"מ לגמרי אלא ר"ל שאין זה כלל בכל מקום שנזכר ההוא סבא שהוא אליהו ע"ש, עוד הביא מספר זרע ברך [להרה"ג ר' ברכיה ברך שפירא אמסטרדם ת"צ] בפרשת ויחי שכתב וז"ל ידוע מספר הזוהר וכן נמצא בתוס'

דכל מקום שנאמר בגמרא ההוא טייעא היינו אליהו הנביא דאידמי להו כדמות טייעא ע״כ, ואני לא ידעתי מקורו לא בזוהר ולא בתוס׳, וראיתי עוד בספר רפדוני בתפוחים פי׳ על אגדות רבב״ח [להרה״ג ר׳ אלייקים גץ נדפס בברלין תע״ב] ע׳ ל״ז שכתב הנה ידוע מאמר הגמ׳ במס׳ ברכות אתא ההוא טייעא ר״ל אליהו אדמי ליה כטייעא כו׳ נמצא אליהו הנביא אידמי כטייעא ויכונה בשם טייעא וכן אשכחינן בתוס׳ בחולין ע״ש, ודבריו צ״ב דשם הביאו התוס׳ על ההוא סבא ולא על ההוא טייעא, וכן צ״ב מש״כ בספר אפיקי ים להגרי״א חבר ז״ל בביאורי אגדות ב״ב ע״ד. פנחס הוא אליהו והוא חד טייעא הנזכר בכ״מ בש״ס ע״ש, וכן צ״ב מש״כ בספר נפלאות היהודי דף ל״ב ע״א בתוס׳ כתבו שכל מקום שמוזכר ההוא טייעא קאי על אליהו ע״ש. ע״כ דברי המגדים חדשים.

ו, ע״ב. הלומד תורה שבע״פ בלי לזכור האם חשוב ת״ת?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום רב, ברכות מרובות על הוצאת הספר החדש, יהי רצון שתמשיכו להגדיל תורה ולהאדירה.

אשמח אם תוכלו למצוא מקור למה שיש קצת משמעות בדברי רש״י בברכות דף ו ע״ב שאם אינו זוכר תלמודו לאחר זמן אין בידו שכר לימוד [״אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד״] והנה בפשטות כוונת רש״י שאינו מבין הדברים, ודבר זה שאינו זוכר לאחר זמן הוא סימן לכך שלא הבין היטב. וכפי שמדוייק מרש״י שכ׳ ״אינם מבינים לומר שמועה לאחר זמן״ ולא כתב ״אינם זוכרים לומר שמועה״ (שיחות מוסר לר׳ אייזיק שר ח״ב עמ׳ קב).

אך בתאוה לעינים (שם ד״ה אגרא דפרקא) נראה שהבין הדברים כפשוטם [שחילק לגבי ״אגרא דכלה״ שאין צורך לזכור הדברים לזמן מרובה ולכן אף שכר הלימוד בידם]. וכן נקט בשיעורים לזכר אבא מרי (ח״א עמ׳ קע״ט) אך פירש שתפיסה ארעית כזו אינה נחשבת לימוד אך הדברים עדיין תמוהים אחר שבשעת הדרשה הבין היטב מה לי שאחר זמן שכח. [וראיתי מציינים שבמהר״ל תפארת ישראל פס״ח שכתב שעיקר התורה הוא מה שהאדם זוכר בע״פ].

תשובה: הנה בעיקר דבריך, הנה בספר תאוה לעינים לא כתב לזמן מרובה רק כתב לאחר זמן, ואפשר שכוונתו דבסתם שיעור באם אינו יכול לחזור על דברי הרב אחר השיעור סימן שלא הבין בשעתו ולכך אין לו שכר, משא״כ בשיעור

הלכה למעשה אע״פ שאין מבין השיעור אך יכול לחזור למעשה על ההלכה שזה מטרת השיעור למרות שלא הבין את השו״ט ולכך יש לו שכר, ולפ״ז לא מוכרח כלל שכונת התאוה לעינים כמו שכתבת. וכעין זה כתוב בספר לשמש שם אהל [נמצא באוצר החכמה] עמ׳ קכ״ח שהביא שם הגר״מ שפירא דמהות תורה שבע״פ היא ההבנה בטעם הדבר אחר היגיעה, ובאם אינו מצליח להגיע לד״ז לא מקרי תורה שבע״פ, ולכך באם לא יוכל לחזור אח״כ על הדברים מקרי דלא הבין טעם הדבר. אך באמת בשיעורי אבא מרי כתב כמו שכתבת, אך שם ביאר את דבריו דכמו שאם לא מבין אין זה לימוד כיון שחסר באיכות הלימוד כן לימוד בלי לזכור עדיין לא נקרא לימוד וחסר באיכות הלימוד שיקרא עליו שם לימוד.

וכעת ראינו בספר גבעת שאול [נמצא באוצה״ח] עמ׳ ה׳ שרצה לבאר עוד בדברי רש״י שדבריו נאמרו רק בשומע שאינו לומד בעצמו ולא במי שלומד בעצמו.

ז, ע״ב. האם ידעה לאה ברוח הקדש שישא יעקב את השפחות?

תשובה: בענין הערתך על דברי רש״י בברכות דף ז׳ ע״ב בד״ה ״הפעם אודה את ה׳ ״ שכתב ״לפי שראתה ברוח הקודש שיעקב מעמיד שנים עשר שבטים ולו ארבע נשים, כיון שילדה בן רביעי הודית על חלקה שעלה יותר מן החשבון המגיע לה.״ עכ״ל. וצ״ב דאף אם ראתה ברוח הקודש שיעקב מעמיד י״ב שבטים, אך מנין לה שיהיו ליעקב ד׳ נשים דהרי רק אחרי לידת יהודה נתנה רחל את בלהה ליעקב.

הנה מצאנו בפירוש המהרז״ו על המדרש תנחומא שכתב כדברי רש״י בברכות בענין דברי לאה, והוסיף דגם מה שאמרה דיש לו ד׳ נשים הוי חלק מרוה״ק. ועי׳ באחרונים דהקשו הא לאה לא היתה בין הז׳ נביאות, ותירצו דנבואה לחוד ורוה״ק לחוד ושני ענינים הם.

ח, ע״א. מקור למה שאמרו חז״ל ״אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי אבל מה אעשה וכו׳״ היינו רק במצות לא תעשה.

תשובה: ע״ד שאלתך על מש״כ הג״ר יעקב מליסא בעל הנתיבות בספרו ״אמת ליעקב ״על אגדות הש״ס לברכות דף ח׳ ע״א אהא דגדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים, הביא בא״ד דהמשנה למלך כתב דמה דאמרו רז״ל (תו״כ קדושים) אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר וכו׳ רק אפשי ומה אעשה אבי שבשמים

גזר עלי, היינו רק במצות לא תעשה, אבל במצות עשה אדרבה חיוב המצוה לעשותה בתיאבון ובשמחה עכ״ד. היכן דברי המל״מ אלו?

לא מצאנו זאת במ״ל, אך מצאנו זאת בספר מרפא לעצם לרבינו יצחק פרחי בפ״ח עמ׳ ק״ט [הוצאת אהבת שלום] וא״כ אולי היה כתוב מ״ל ופיענחו משנה למלך במקום מרפא לעצם יש לציין ששני מחברים אלו חיו בערך באותה תקופה באזורים שונים.

י״ג ע״א. בדברי התוס׳ דק״ש בברכותיה מעכב בציבור.

תשובה: בענין שאלתך בביאור דברי התוספות בברכות דף י״ג ע״א והוא שיטת רב האי גאון דק״ש בברכותיה מעכב בציבור. ולכאורה מה שייך ציבור בק״ש הרי אין ענין של עשרה רק בשמונ״ע אבל בק״ש כ״א מתפלל בנפרד ומאי נ״מ שעשרה יחידים יתפללו ביחד.

עי׳ באמת ליעקב ובאור החמה דביארו דנ״מ דאין הש״ץ יכול להוציאם ידי חובתם בברכות אלו.

ט״ו, ע״ב. מדוע עשב בשדך מיקרי דבקים, הא ב׳ אחת דגושה והשניה רפה.

תשובה: ע״ד שאלתך בברכות דף ט״ו ע״ב ״שיתן רווח בין הדבקים, עני רבא בתריה כגון וכו׳ עשב בשדך וכו׳ הכנף פתיל״ וצע״ג דאמאי מיקרו דבקים, הא סוף תיבת עשב אינה דגושה ותחילת תיבת בשדך היא דגושה וא״כ אי״ז נקרא באות אחת, וכן צ״ע גבי הכנף פתיל?

עי׳ באשל אברהם סי׳ תקפ״ב ס״ה דכתב וז״ל בילדותי אחד מהמשולחים מא״י הק׳ לצדקה ספרדי ושמעתי ממנו שמה שכתבו הפוסקים אשר למעשה הם דברי הגמ׳ להפסיק בין עשב בשדך מוכרע כסגנון הברת הספרדים שאין אומרים ב׳ רפה, כי לסגנון הברתינו הרי זה כשתי אותיות שאינם דומות זה לזה כי ב׳ דעשב רפה וב׳ דבשדך דגוש, וכ׳ במק״א שי״ל שאין זה מכריע כי כיון ששני ההברות באות א׳ מסתמא יש בזה קצת דמיון גם במבטא עכ״ל ע״ש.

וכ״כ הבית אהרון [להרה״ג ר׳ אהרון קריספין תרכ״ג] ח״ט עמ׳ תס״ז בשם ספר משען מים סי׳ ל״ו, אך דחה ג״כ את הראיה כדברי הא״א, וכן דחה במהרש״ם על הש״ס שם בברכות.

ובאמת כבר הוכיח כן בביאור הגר״א לתיקוני זוהר תיקון י״ט דף ל״ח טור ד׳ בד״ה ושוב בדגש ואינון תליין וכו׳ כתב הגר״א וז״ל ור״ל דדגש חזק ורפה בט״ס שק״ץ נוזלי״ם אינן ניכרים כלל, ואף בבג״ד כפ״ת כפי קריאת הספרדים שהיא הנכונה כמ״ש עשב בשדך הכנף פתיל ועוד ראיות הרבה עכ״ל.

וע״ע בתפארת ישראל על המשנה שם בברכות, ומש״כ עליו בתפארת יעקב ועוד ספרים, ועי׳ בספר מגיד תעלומה [למו״ה צבי אלימלך שפירא מדינאב] שם בברכות, וכן הביאו בשם יסוד ושורש בעבודה.

כ, ע״ב. ״זמנין אמר משמיה דרב אמי וזימנין משמיה דרב אסי״, מדוע לא אמר בשם שניהם יחד?

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור הגמ׳ בברכות דף כ׳ ע״ב ״דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה רבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי״, וצ״ב מה הטעם שאמר כל פעם בשם חכם אחר את המימרא, הרי היה יכול לומר את המימרא בשם רבי אמי ורבי אסי ביחד, ולהזכיר אותה כל פעם את אותו מימרא בשם שניהם.

עי׳ בשל״ה [תורשב״כ פר׳ עקב דף פ׳ ע״ג] שכתב שהטעם הוא דכששמע מרבי אמי הבין הבנה מסוימת וכששמע את אותה מימרא מרבי אסי היה לו הבנה אחרת.אך כתב דכנראה היו מחולקים בניהם באיזה שהוא חילוק.

ועי׳ עוד בבן יהוידע דגם עמד על הערתך, וביאר דידוע דרבי אמי היה גדול מרבי אסי וכמ״ש בתוס׳ בב״ב ל״ד ע״א ד״ה ״יהוי״ ולכן היה רבי אסי קורא אותו רבי, אע״ג שהיה חבירו ולכך מזכירין את רבי אמי קמיה דרבי אסי, אך רב עוירא היה תלמיד דרבי אסי, ולכך אם יאמר ר״א ור״א דאמרי תרוייהו איך יזכירם אם יזכיר את רבי אמי קמיה דרבי אסי הא רבי אסי רבו הוי, ואם יזכיר רבו קודם גם זה לא אפשר כיון דרבי אמי גדול ממנו לכן כל פעם הזכיר מישהו אחר.

ויש קצת להעיר על דבריו דהנה דבר זה חוזר ע״ע עוד חמש פעמים בש״ס, סוטה דף ד׳ ע״ב ודף ה׳ ע״א וחולין דף פ״ד ע״ב וכן עוד פעמיים בפסחים דף ז׳ ע״א, אך ישנה עוד פעם בפסחים דף קי״ט ע״ב אך שם אמר משמיה דרב ומשמיה דרב אסי ושם לא יעלה יפה תירוצו של הבן יהוידע. אך יש באמת

גירסא שם בעין יעקב דגרס [והביאו גם בסדר הדורות בערכו] רב אמי ורב אסי ולפ״ז ניחא.

אמנם מצאנו עוד בחיד״א בספרו מראית העין לחולין דף פ״ד ע״א דביאר באו״א דר׳ אמי ור׳ אסי תרוייהו רבותיו וכמה מילי דאמרי תרוייהו חידוש אחד ולהכי זמנין אמר לה משום חד וזמנין משום אידך, וקמ״ל דשרי למעבד כי האי גוונא דכבר נודע דתרוייהו קיימי בהדי הדדי וכי מדכר חד כאילו זכר עשה לשניהם בנעימים עכ״ל. וע״ע מש״כ בספר סמיכת חכמים [להרה״ג ר׳ נפתלי כץ תס״ד] על ברכות, ובמגדים חדשים שם.

כ״א, ע״ב. טעם דדרשינן סמוכין במשנה תורה משום דלא אמרינן ״אין מוקדם ומאוחר בתורה״ בספר דברים.

שאלה: כתב הראב״ן בסימן ל״ד שטעם דדורשין סמוכין במשנה תורה משום שאין מוקדם ומאוחר בתורה לא נאמר בספר דברים. האם יש עוד אחרים שאומרים כן, והאם יש עוד נפ״מ בזה של״א אין מוקדם ומאוחר בתורה בספר דברים?

תשובה: כעין דברי הראב״ן כתב הריטב״א בברכות כ״א ע״ב לפרש מה שאמרו שם דאף לדעת ר׳ יהודה דלא דריש סמוכין בכל התורה מ״מ במשנה תורה דורש סמוכין, וז״ל ״טעמא משום דמשנה תורה דברי משה הן ואע״פ שכולן נאמרו מפי הגבורה מ״מ כיון שכבר נאמרו תחילה בסידור אחר ועכשיו חוזר ואומר בסידור אחר ודאי כשסומך הדברים זה לזה לדרשא נסמכו כיון שאינם סדורין בסידור ראשון״ עכ״ל.

כ״ד, ע״א. מדוע לא ביאר רש״י וכן הרמב״ם והטוש״ע דיבליע הרוק בטליתו?

שאלה: שלום רב לאוהבי תורתך. איתא בגמרא (ברכות כ״ד ע״א) ״אלא רק ארק קשיא רק ארק נמי לא קשיא אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואם טלית נאה הוא מבליעו באפרקסותו רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי נזדמן לו רוק פתקיה לאחוריה א״ל לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו באפרקסותו א״ל אנא אנינא דעתאי״. ומבואר בגמרא שלכתחילה יבליע בטליתו, ואם היא נאה יבליע באפרקסותו ואם הוא איסטניס יזרוק לאחוריו. ואילו רש״י (ד״ה אפשר) כתב ״אפשר כרב יהודה להבליע באפרקסותו״, וצ״ע מדוע מביא רק את

האפשרות השניה, והרי אם אין טליתו נאה מבליע בטליתו. כמו״כ קשה על הרמב״ם (תפלה פ״ד הי״א) שכתב ״נזדמן לו רוק בתפלתו מבליעו בטליתו או בבגדו״, ומדוע לא כתב שלכתחילה יבליעו בטליתו ורק אם טליתו נאה יבליעו בבגדו.

ועל הטור והשו״ע (סי׳ צ״ז ס״ב) קשה שפסקו ״אסור לו לרוק ואם אי אפשר לו שלא לרוק מבליעו בכסותו״, ולא הזכירו כלל שיבליע בטלית.

והנה על הטושו״ע אולי היה אפשר לתרץ שבזמננו לשון טלית משמש רק לטלית מצוייצת, ולמדו ק״ו אם כשהטלית נאה לא יבליע בה, כ״ש כשהיא חפץ של מצוה, משום כך השמיטו דין זה. אך על רש״י שפירש בגמ׳ שיכול להבליע באפרקסותו, ועל הרמב״ם שפסק שיבטל בשניהם צ״ע.

תשובה: עי׳ בספר ואד יעלה ח״ד עמ׳ רכ״ד [נמצא באוצה״ח] דעמד בדבריך, וביאר דהנך דלא חילקו ס״ל דמש״כ קודם טלית נאה אין זה מעיקר הדין רק כן דרך בני אדם ולכך אין חילוק במה יבליע עי״ש דהאריך מאוד בביאור הסוגיא לכל השיטות. וע״ע מש״כ בספר שפתי חכמים על ברכות מש״כ בביאור פרש״י.

כ״ו, ע״ב. תפלות אבות תקנום, סתירה דבמדרש מובא דמשה תיקן.

תשובה: ע״ד שאלתך עמ״ש במדרש תנחומא (כי תבוא סימן א׳) ״ומה ת״ל נשתחוה נכרעה נברכה, אלא צפה משה ברוח הקודש וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והבכורים עתידין ליפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום, לפי שחביב תפלה לפני הקדוש ברוך הוא מכל מעשים טובים ומכל הקרבנות שכך כתיב (תהלים קמ״א) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב״.וקשה דבגמ׳ בברכות דף כ״ו איתא שהאבות תקנו את התפילה או אנשי כנסת הגדולה כנגד הקרבנות ולא מוזכר שם משה רבינו.

ונראה לומר דהאבות רק תיקנו את נוסח התפילה של הג׳ תפילות ונהגו כן וכן הורו לבניהם אבל לא קבעום לחובה, אך משה רבינו קבעם חובה.

ומצאנו כעת דכבר עמד בכך בספר דשנת בשמן דרוש ט״ז. והביא בשם וזאת ליהודה בדרוש התשובה דף נ״ב ע״ד דכתב לתרץ כמ״ש, ועי׳ בספר מבשר טוב ענוה ושפלות עמ׳ רט״ז מה שתירץ בזה. [הספרים נמצאים באוצה״ח]

כ"ו, ע"ב. כנגד איזה קרבן הוי תפילת נעילה?

תשובה: בענין שאלתך בענין תפילת נעילה, הנה הראשונים (ריי"ף רמב"ן ובעה"מ) במס' ברכות פליגי אם ציבור יכולים להתפלל נדבה, ותליא אי שייך קרבן נדבה בציבור, ומבואר שם דלכו"ע לא שייך שום תפילה בין חיוב בין נדבה שאינה כנגד קרבן. וקשה ע"ז מתפילת נעילה, דלכאורה מבואר דאף שיש תפילות כנגד תמידים, שייך גם תפילה שאינה כנגד שום קרבן (לכה"פ מבואר כן לפי השיטות שא"א להביא נדבה בציבור).

עי' בירושלמי ברכות פ"ד ה"א מניין לנעילה [פירוש שהרי אינה כנגד קרבן ואינה מתקנת האבות] אמר רבי לוי "גם כי תרבו תפלה". מכאן שכל המרבה בתפילה נענה. [ונעילה הוי תקנה בשביל ריבוי תפילה]. אימתי היא נעילה וכו' רב אמר בנעילת שערי שמים ורבי יוחנן אמר בנעילת שערי היכל. והובא ירושלמי זה ברש"י ביומא דף פ"ז ע"ב ד"ה נחית. ועי' שם בגמ' ביומא שהתפילות אין להם דין מיוחד של תפלה. דקאמר שם רב תפלת נעילה פוטרת את של ערבית וקאמר בגמ' דתלוי בפלוגתא דתנאי אימת הוי זמן תפלת נעילה, דאי אמרינן דזמן נעילה היא משחשכה יוצא בה י"ח ערבית, ואי זמנה ביום אינה פוטרת את ערבית עיין שם.

וכתבו האחרונים [עי' דביר הקודש [נמצא באוצה"ח] הל' תפילה ובעלי תמר על הירושלמי שם ועוד] דמוכח שדין תפילה שאין הציבור יכול להתפלל נדבה היא תפילה שמתפללים כנגד קרבנות, הכונה לקרבנות נדבה שאינם באים בתור קרבנות ציבור, אולם אם רוצה הקהל להתפלל תפילה שכולה תחנונים הוא יכול להתפלל ואין כאן חשש לבל תוסיף, והיינו משום דציבור אינו יכול להתפלל שוב מוסף או שחרית ואינו יכול גם להתפלל גם תפילה שהיא כנגד קרבן נדבה, אך להתפלל תפילה יתירא מותר לציבור, וזהו ביאור דברי רב שם תפילת ערבית היא תפילה שהיא כולה נדבה ותחנונים ואיננה מכוונת כנגד קרבנות, וממילא מובן מדוע אליבא רב מתאימה תפילת הנעילה לבוא במקום ערבית.

ועי' באופן אחר קצת בספר אמרי דוד [נמצא באוצה"ח] ח"א בקונטרס הלכות תפלה סי' ה' דתירץ דזה דהפקיעו המ"ע של תפילה והעמידוה כנגד גדרי קרבנות בלבד זהו רק בנוגע להמ"ע הנלמדת מקרא ד"ועבדתם את ה' א"י", ונוהגת בכל יום, אבל המ"ע המיוחדת של תפלה הנוהגת בעת צרה כמבואר ברמב"ם פ"א מהל' תעניות ה"א, בה לא הפקיעו חכמים כלום ולא אסמכוה אקרבנות,

וחידשנו דתפילת נעילה ביום התענית היא מכוח המ״ע של תפלה בעת צרה, והביא סמך לזה מחידושי המאירי על מס׳ תענית.

ל״ב, ע״א. סתירה בענין מי יותר גדול - האבות או משה רבנו.

תשובה: בענין שאלתך ממש״כ בברכות דף ל״ב דאם לא עמד עם ישראל על ג׳ רגלים של ג׳ אבות כ״ש דלא יעמוד על רגל אחת של משה רבינו, על דברי רש״י בפרשת שלח [י״ד,י״ב] שהקב״ה אמר למשה שישמיד את עם ישראל וקיום השבועה יתקיים ע״י שמשה יהיה מזרעם של האבות ומקורו במד״ר שם?

כבר הקשה כן בשפתי חכמים. ועי׳ במהרי״ל צינץ במלא העומר פר׳ שלח מה שתירץ. ועי׳ בספר בד קודש להרה״ג רב״ד פוברסקי שליט״א פרשת כי תשא שחילק בין חטא העגל שהפגם היה באמונה, ובזה האבות היו גדולים ממשה, משא״כ בחטא המרגלים היה החטא במידות ובזה משה היה גדול מהאבות ע״ש.

עוד תירץ דבעגל רצה הקב״ה למחוק גם הנשמות הקודמות כיוון שהיה חטא באמונה משא״כ בחטא המרגלים ע״ש, וכ״כ גם בח״ב שם דפרשת שלח.

וכעין תירוצו השני כתב גם הרה״ג ר׳ אהרון כהן בספרו בית אהרון עניני שבת [נמצא באוצה״ח], ועי׳ מה דדייק כן מהתרגום יונתן. וע״י נחלת יעקב ג׳ [להרה״ג ר׳ יעקב סולניק שצ״ט] מש״כ בזה.

מ״ג, ע״ב. פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו, האם גם על ריצה נאמר ד״ז?

תשובה: מה שהסתפקת בברכות מ״ג: ״פסיעה גסה הנוטלת אחד מה׳ מאות ממאור עיניו של האדם.״ האם גם ריצה בכלל פסיעה גסה במכ״ש, או שמא פסיעה גסה הוא בדוקא?

עי׳ בקונטרס שלמי יוסף [להרי״י הררי רפול תשס״ט] עמ׳ כ״ח אות י״א שהאריך בכך.

מ״ה, ע״א. ביאור בדברי ר״י שביאר דחומש במעשר שני כדי שלא יערים, וכי דריש טעמא דקרא?

תשובה: בענין שאלתך בדברי רבינו יונה על ברכות בריש פ״ז דכתב דהא דבעי להוסיף חומש במעשר שני הוא כדי שלא יערים ויפדה בפחות משוויו, וצ״ב וכי דריש טעמא דקרא?

עי' במנחת פיתים לר' מאיר אריק ביו"ד סי' ק"י ובאמת ליעקב לר' יעקב קמנצקי על ברכות דף מ"ז דכבר תמהו על דבריו. אך באמת כעין דברי ר"י כתב הרמב"ם בסוף הל' תמורה וז"ל "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם כמו שביארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם וכו', יראה לי שזה שאמר הכתוב "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש" כענין שאמר "ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו." ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע, שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממונו ואע"פ שנדר והקדיש אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משוויו אמרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש, וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו. וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה, ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה, יחליף היפה ברע, ויאמר טוב הוא, לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף וקנסו אם החליף ואמר "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש וכו"" עי"ש.

מ"ה, ע"א. ביאור דברי רש"י דליכא גאוה כשאוכל עמהם.

שאלה: ברכות דף מ"ה ע"א רש"י ד"ה אוכל עמהם אין כאן גאווה דניחא להו וכו'. יש לשאול מהו העניין גאוה לכאן, והאם יש כאן טעות סופר וצ"ל גנבה, או האם ניתן להבין דברי רש"י בלי להגיה?

תשובה: בענין הפשט ברש"י אין כאן גאוה, הפשט פשוט דאין גאוה שאוכל עמהם בלי שהזמינו אותו ואין זה חיסרון ד"א.

אך ראינו בכמה אחרונים דגם הוקשה להם קושיתך, ויש שרצו להגיה כדבריך, ע' רבבות אפרים או"ח ח"ב סי' ע"ב ועוד, וכן בבני ציון סי' ק"ע, ובספר כיצד מזמנין [להרה"ג ר' מרדכי יהודה בלייער תש"ס] סי' קצ"ג סע' א' ס"ק ב'.

מ"ז, ע"ב. אי חציו עבד וחציו בן חורין משלים לעשרה.

תשובה: בענין שאלתך על הגמ' בברכות דף מ"ז ע"ב שר"א שחרר את עבדו כדי להשלים לעשרה, ויש להסתפק האם חציו עבד וחציו בן חורין יכול להשלים למנין? וא"כ קשה שישחרר חציו ע"י כסף וא"כ הוא בן חורין שמספיק למנין.

הנה כתבו התוס' דעובר גם אם משחרר חצי עבד, וכן מסתבר דאין חצי בן חורין יכול להשלים, ומצאנו בס"ד דכן כתב בקובץ תורה מציון שנה שמינית [תרס"ב ירושלים] סי' ב'.

נ"א, ע"א. רב יצחק קסקסאה, מהו קסקסאה?

תשובה: עיין בפרפרת משה [להר"מ רובינשטיין] על ברכות דף נ' דכתב דבחדושי הר"ח שם כתב תרגמה ר' יצחק קסקסאה פירוש כך שמו, וביאר דהר"ח לא ביאר רק שזה שמו, אלא יש כאן ביאור יותר עמוק שכיון דשיטת הר"ח היא שהכסיסה קובעת וזה הנפ"מ בין אוכלין ומשקין בפיו, שבמשקין אין אח"כ ברכה כיון שאין כסיסה ואין הנאה, אבל באוכלים שיש כסיסה ולא רק בליעה ויש הנאה לפניו ולכן מברך לפניו, לכן כתב הר"ח ששמו של ר' יצחק הוא קסקסאה, שהיינו חושבים שקסקסאה זה תירוץ על הקושיא שהגמ' שואלת למה פולטן יסלקם לצד פיו ויברך, וע"ז עונה ר' יצחק שהיות וכל ההנאה תלויה גם בקסקוס, דהיינו בלעיסה, והלעיסה היא הנאה המחייבת ברכה ואם נאמר לו שיניח בפיו את האוכל ויברך יש חשש שבשעת הברכה תהיה לעיסה של האוכל ע"י שמניע את לסתו ויהנה לפני סיום הברכה. ולכן אומרים לו שיוציא מפיו ויברך כך היינו חושבים, [וקו"ף וכ"ף מתחלפות שבר"ח מובא כסיסה ובגמ' קסקסאה] ולכן בא הר"ח ואומר שכך שמו של ר' יצחק קסקסאה, והקסקסאה אין זה תירוץ אלא שמו של ר' יצחק, ובאמת יתכן שכך קראו לו מפני הענין שעליו מדבר ר' יצחק, וכבר מצאנו שקראו שם האמוראים על שם הענין. וכיון שכאן עיקר הסוגיא תלויה בכסיסה לכן קראו לו ר' יצחק קסקסאה שהוא תירץ את הברייתות.

ויש שכתבו דהיה מקום הנקרא קסקס הנמצא ע"י בית לחם צוריה, ור' יצחק משם היה. ועי' גם ביפה ללב ח"ה דף קל"א לר' רנ"י פלאג'י דכתב דהוא שם מקום, וכ"כ בספרו יפה תלמוד ח"ג דף ק"ח.

נ"ז, ע"ב. מדוע השמיט הרמב"ם בברכות הראיה ברכת רואה בבל הרשעה?

בענין שאלתך אמאי השמיט הר"מ בהל' ברכות גבי ברכות הראיה את הברכה המובאת בברכות דנ"ז סע"ב גבי הברכות דרואה בבל הרשעה, עי' בספר המפתח שהביא את ערוה"ש ובנה"ש שכתבו שניהם בסגנון אחד ל"י למה השמיטו הרמב"ם, ובאמת בטוש"ע הביאו דין זה.ובספר עולת איש [להרא"י שהרבני תשס"ט] ברכות סי' ר"ו תירץ ע"פ דיוקו ברמב"ם דצריך לדעת בדיוק היכן מקום הנס, וכיון שלא ידוע לנו מקומה של בבל לא מברכים ברכה זו. [ויש להעיר שבכף החיים כתב היכן הוא מקומה של בבל].

נ"ז, ע"ב. מדוע לת"ק אין מתפללים שיעקר ע"ז, והלא מתפללים ויעשו כולם אגודה אחת?

תשובה: ע"ד שאלתך בענין הגמ' בברכות דף נ"ז ע"ב "ת"ר הרואה וכו' מקום שנעקרה ממנו ע"ז אומר ברוך שעקר ע"ז מארצנו, וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל, והשב לב עובדיהם לעבדך, ובחו"ל א"צ לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עכו"ם, רשב"א אומר אף בחו"ל צ"ל כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר אז אהפוך אל העמים שפה ברורה". ותמוה איך פליג ת"ק וסובר שא"צ להתפלל על הגוים שיעקרו הע"ז שלהם ויעבדו לקב"ה והרי בתפילת ר"ה ויו"כ מתפללים "וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם," וכן בתפילת עלינו לשבח "יכירו וידעו כל יושבי תבל" וכו'?

הנה באמת הרמב"ם פסק כרשב"א דצריך לומר ברכה זו גם בחו"ל, אך יעו' בטור בסי' רכ"ד דהקשה עליו אמאי פסק כן כטעם דיחיד, ובשו"ע פסק כרמב"ם ועי' בטור שם בב"י ובב"ח, ועי' בביאור הגר"א דכתב דמסתבר טעמיה דרשב"א וכמו שהביא פסוק.

אך עי' בשו"ת דברי יציב סי' פ"ט דכתב דמהאי טעמא שהקשית מלשון התפילה פסק הרמב"ם כרשב"א, וקושיתך על ת"ק מלשון התפילה לא קשה, דת"ק היה לפני תיקון תפילה זו.

ועי' באחרונים דהקשו עוד אמאי נתן רשב"א טעם מפני שעתידים להתגייר, הרי הטעם הוא כמש"כ. אך ע"ע בשו"ת מעיל צדקה סי' ז' דעמד בקושיא זו, ומכח כן כתב דנראה לו שאין זה תפילה שיחזירם ה' כי אם על עקירת הע"א שיהיה במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו שימלא כל הארץ דעה את ה' וישובו הפושעים ממילא ולפ"ז ל"ק ג"כ קושיתך על ת"ק.

מס' שבת

י, ע"א. האם נוהגים היום הת"ח לאכול בשעה שישית ושאר העולם בשעה רביעית?

תשובה: בענין מה דאמרינן בשבת דף י. דתלמידי חכמים אוכלים סעודת שחרית בשעה שישית ושאר העולם בשעה רביעית, האם קיים גם היום מנהג זה?

עי' בפסקי תשובות סי' קנ"ז שהביא דאין נוהגים כן היום, ועי' מש"כ בטעם הדבר.

כ"ב, ע"ב. מהו הניקוד של שומשמין?

תשובה: בענין שאלתך בפרק במה מדליקין דף כ"ב ע"ב "וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין", מהו הניקוד הנכון של מילה זו "שומשמין".

הנה בכל המשניות והסידורים הניקוד בשי"ן ימנית, אך לשון בני אדם על שומשום הוא בשי"ן שמאלית, וכן הוא בלע"ז, וכן יש כותבים סומסום בסמ"ך.

ועיין ברע"ב במס' שבת פ"ב דזו מילה בערבית, ובפירוש הרמב"ם מהדורת קאפח כתב אלמנסים, וכן הביא שם בהגהות את המילה בלע"ז באות "אס" והינו שי"ן שמאלית.

כ"ג, ע"א. האם עשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן?

תשובה: בענין מה שרצית לבאר בשבת דף כ"ג ע"ב נ"מ האם ילפינן מלא תסור או משאל אביך.

מה הדין בעשה דרבנן אי דוחה ל"ת דרבנן, עי' במג"א סי' תמ"ו בהלכות פסח בשם השל"ה דכתב שעשה מדרבנן דוחה ל"ת דרבנן, ועי' ברע"א מה שהקשה עליו, ועי' בשדי חמד בכללים במערכת העין כלל ל"ח ח"ה עמ' 229 שהביא צד להוכיח דיש חולקים, אך מסיק בסוף ג"כ דדוחה, וע"ש בעמ' 246 בכלל ע"ג ד"ה ותמיה. וממילא קשה לומר דכ"ה הפשט בגמרא.

ובעיקר הפשט בגמרא, עי' בחידושי המרצ"א על מסכת שבת במקום שם בדף כ"ג. ובספר ודרשת וחקרת [להרה"ג ר' אהרון יהודה גרוסמן ירושלים] ח"ד עמ' תרע"ז, וכן בספר וליוסף אמר [להרה"ג ר' מיכאל כהן תשנ"ט] עמ' ד'.

כ"ג, ע"ב. פי' בדברי הגר"א המופלאים בענין מאן דרחים רבנן.

שאלה: לכבוד מערכת דופקים תשובה החיים והברכה למשמרת שלום

שבת כ"ג: אמר רבא מאן דרחים רבנן וכו'. עי' בדברי הגר"א בהגהותיו. מה כונת הגר"א בדבריו?

בתודה מראש ארי"ס

תשובה: לכב' הר"ר ארי"ס שליט"א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין הגהת הגר"א בשבת כ"ג, ראשית נקדים דכבר התקשו המפרשים בהבנת הגמ' שם אמאי לאוהב הוי בני והירא הוא עצמו יהיה ת"ח עי' במהרש"א ובמהר"ל ובבן יהוידע מה שביארו. והגר"א סבר דההיפך הוא הנכון כמו שסברו גם הם בקושיתם ולכך שינה.

אח"כ מצאנו בהקדמת תקלין חדתין מתלמיד הגר"א עמ"ס שקלים ד"ה "ואעץ" וז"ל ויש הגהות אשר כונתו גנוזה דרך הנסתר, כמו הגהתו בפ"ב דשבת מאן דרחים וכו' אשר שמעו מפיו הק' שהוא על דרך האמת ע"כ.

ועי' בחידושי מהרצ"א על שבת דכתב על הגהה זו וז"ל "ולא ידעתי הסיבה שהביאתו להגיה כך, ואפשר דעתו עפ"י הקבלה אהבה ימין בחינת דכר ע"כ מאן דרחים הוו ליה בנים זכרים תלמידי חכמים, יראה שמאל בחינת נוק' ע"כ דדחיל הוו ליה חתנוותא רבנן ולא בנים רק חתנים לוקחי בנותיו, כבוד הוא בחינת תפארת עיקרא דגופא ע"כ מאן דמוקיר רבנן איהו גופיה וכו'.

עוד נמצא בחידושי הלכות על שבת מהגר"א כתוב וז"ל הגאון ז"ל הכ"מ אמר דגירסא הנכונה היא דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן ואהבתו עליהם כאב על בן, דדחיל מרבנן הו"ל חתנוותא רבנן לפי שהם יראים מחותנם, דמוקיר רבנן איהו גופא הוה צורבא מדרבנן. ומלבד זה הי' ליה טעמים ע"פ הנסתר ולא רצה לגלות וק"ל. ובקול אליהו על שבת הוסיף רמז במקרא על כך על פי מה דאיתא בגמרא את ה' לרבות ת"ח, וזה מרומז דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן דאחר ואהבת את ה' שמרבינן לאהוב תלמידי חכמים סמוך ליה ושננתם לבניך ר"ל שתזכה לזה.

עוד מצאנו באחד מספרי זמנינו דכתב דאין הגה"ה זו מהגר"א דנשמע מפיו היפך זה, רק לפעמים חידושים חריפים תלו בהגר"א מפאת חריפותם.

בברכת התורה מערכת לדופקי בתשובה.

כ"ט, ע"ב. מקור דברי הגר"א דכתב "כחס על הנר" משום שמזונותיו של אדם קצובין.

שאלה: איתא בשבת פ"ב מ"ה כחס על הנר וכו' וידוע מהגר"א ז"ל שכתב "כחס" משום שלא שייך שבאמת יחסוך את הנר, משום שמזונותיו של אדם קצובים לו וכו', היכן מובא דבר זה?

תשובה: דברי הגר״א על ״כחס על השמן״ מובאים בשמו בספר אמרי דעת על מסכת שבת..

ל״א, ע״ב. סתירה אי היראה מפתח לתורה או התורה שער ליראה.

תשובה: בענין קושיתך, על נידון הגמ׳ בשבת דף ל״א דהיראה היא המפתח החיצוני לתורה ומי שיש בו תורה ואין בו יר״ש דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ולא מסרו לו את המפתח החיצוני בהי עייל, אך מאידך גיסא מוכח דהתורה היא שער ליראה, דאמר שם ר׳ ינאי מכריז חבל מאן דל״ל דרתא ותרעא לדרתא עביד [ועי׳ ברש״י ביומא ע״ב דמבאר דהתורה היא שער ליראה].

כבר הקשה כן הרי״ף בעין יעקב שם דלכאו׳ זהו כסתירה, דפ״א אמרי׳ דהתורה היא המפתחות הפנימיות, ומדר׳ ינאי נשמע דהיראה הוא בית, והתורה הוא בית שער לה. אבל כבר ביארו הסה״ק המאור ושמש בפרשת עקב [וכן בספר במדבר על חג השבועות ועוד אחרונים] דתרווייהו אמת דיראת העונש היא שער להתורה, והתורה הוא בית שער ליראת הרוממות יראה עלאה. [ובאמת יסוד זה מבואר בביאור הגר״א למשלי פט״ו פל״ג]. וע״ע בח״ס על שבת שם מש״כ בזה וכעין זה.

ועי׳ במעשה איש ח״א עמ׳ קנ״ז דהביא דהגר״ח קניבסקי תירץ דתורה תחילתה יראה וסופה יראה. ועי׳ בברכת אברהם על שבת שם.

פ״ז, ע״ב. מהיכן היה קרבנות ציבור מר״ח ניסן עד ר״ח אייר שבו תרמו את תרומת הלשכה?

תשובה: בנידון הגמ׳ בשבת פ״ז: ״ראשון לעבודה״ פירש״י לסדר עבודת ציבור תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה. וקשה דהא בפרשת כי תשא מבאר רש״י שאותו מנין שבפרשת במדבר היה לצורך קרבנות ציבור וזה היה באחד באייר, וא״כ מהיכן נטלו קרבנות מר״ח ניסן עד אייר שעדיין לא היה להם תרומת הלשכה?

עי׳ בטורי אבן על מגילה דף כ״ט באבני שוהם שהקשה כן, ושם הקשה יותר דבירושלמי בשקלים פ״א הל׳ א׳ מבואר דתרמו תרומת הלשכה כבר בא׳ ניסן שהיה גם ראשון לתרומת הלשכה, וכן הקשה על רש״י בספר כתר נהורא [נמצא

באוצה״ח] סי׳ י״ב, ועי׳ בחבצלת השרון במדבר פ״א פס׳ א׳ מה שיישב בזה, וכן בנחלת בנימין [להרה״ג ר׳ בנימין סורוצקין תשס״ד] על שקלים דף ב׳, ועי׳ בספר מחנה יהודה [נמצא באוצה״ח] סי׳ כ״ו דעשה בזה מחלוקת בבלי וירושלמי.

פ״ח, ע״ב. מדוע לא אמר משה למלאכים עשרת הדברות כסדר?

שאלה: שבת פ״ח ע״ב ״ואריב״ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה וכו׳ אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בהאנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם. שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים, בין עמים אתם שרויין שעובדין עבודת גלולים. שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות. שוב מה כתיב בה לא תשא, משא ומתן יש ביניכם. שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך וכו׳.״

וצ״ע אמאי נקט משה רבינו כל עשרת הדברות על הסדר שנכתבו בתורה חוץ מלאו דלא תשא שהקדים לה מצות שבת?

תשובה: בענין שאלתך על סדר הדברות במסכת שבת, עי׳ בדקדוקי סופרים דבאמת הגיה כדבריך להפך הסדר, וכסדר עשרת הדברות ע״פ כ״י א״פ ובילקוט כ״י ובמנוה״מ.

צ״ד, ע״א. ביאור חי נושא את עצמו.

תשובה: בענין שאלתך בביאור הגדר של החי נושא את עצמו והסבר החילוק בין כפות וחולה לשאר אדם, הרי במציאות הם אינם יותר קלים במשקל, עי׳ בתוס׳ בשבת דף צ״ד ע״א בד״ה שהחי שעמדו בזה, וביאר בטוב טעם ודעת בערוך השלחן בסי׳ ש״א סע׳ כ״א דהדין דנושא אדם חי פטור דחי נושא את עצמו לאו משום קלות המשא הוא, דהא גם במשא פחות מזה חייב, אלא משום דבמשכן לא היו נושאים בני אדם, שאין זה ממלאכת המשכן. ואע״פ שלא צריך שידמה ממש בכל פרט ופרט למלאכת המשכן אלא כיון דמלאכה זו היתה במשכן חייב במלאכה זו אף במה שלא היה במשכן, מ״מ נשיאת אדם חי משונה מכל המשאות דכל המשאות הנושאן נושא את כל המשא, אבל האדם נושא את עצמו, ונמצא שהנושאו אינו נושאו בשלימותו, ואמנם אם היה דבר זה במשכן

היה חייב בכל מקרה, אבל כיון שבמשכן לא היה דבר זה א״כ מלאכה זו לא היתה במשכן, אבל הנושא בהמות וחיות ועופות חייב, דאינהו משרבטי נפשייהו, כלומר מכבידים עצמם כלפי מטה ואין נושאים את עצמם והוא דומיא דכל המשאות. וגם י״ל שהיה במשכן שהיו נושאים אילים המאדמים שהיו צריכים למלאכת המשכן, וכן תינוק שאינו יכול לדרוך ברגליו חייבים עליו, וכן חולה וכן כפות דכל אלו אין נושאים את עצמם, והוא דומיא דכל המשאות. וגם במשכן י״ל שהיו נשים שטוו בצמר ואם היה להן תינוק היו נושאות אותו, וכן כשנחלה אחד מבעלי המלאכה בהכרח נשאוהו ע״כ. ובאגרות משה על חי נושא את עצמו ביו״ד סימן ב׳ כתב לבאר דממשכן ילפינן להחשיב הוצאה למלאכה בדבר שמוכרח וניכר שנשאוהו לכאן, דכשהיה החפץ ברה״י ועתה הוא נמצא ברה״ר ניכר וידוע לכל שנשאוהו לכאן, דאל״כ לא היה אפשר להחפץ להיות ברה״ר, וזהו חשיבות מלאכה דהוצאה כיון דבלא מעשה אדם לא היה נעתק ממקומו הראשון וכל רואה החפץ מונח באיזה מקום שואל מי הביאו לכאן, אבל האדם שהולך בעצמו וכשרואין אותו ברה״ר אף שידוע שהיה מתחילה ברה״י אין כאן שאלה מי הביאו לכאן, כיון דמעצמו יכול לבא לכאן בלא שום מלאכת משא אדם ולכן אף שנעשה העתקתו מרה״י לרה״ר ע״י משא אדם אין לזה חשיבות המלאכה דהוצאה כיון דלא ניכר בהדבר שנעשה בה מלאכה, וזהו פירוש נושא את עצמו לא שעתה בעת שנושאו האחר הוא גם נושא עצמו, שזה אינו טעם לפטור, אלא על עצם ההעתקה ממקום למקום הוא נושא את עצמו וכל הרואה אותו במקום אחר מכפי שהניחו לא ישאל איך בא לכאן דהרי נושא את עצמו ויכול לבא לכאן בלא שום מלאכה לכן אין לזה חשיבות מלאכה אף שנעשה ע״י הוצאת אדם דאין ניכר בזה מלאכה. ובבע״ח שאינם בני דעת ואף שיכולין לילך בעצמן מ״מ למקום זה לא היו הולכים ויש הרבה מקומות ואולי רובם שמעצמן לא היו הולכין לשם בלא הנהגת או נשיאת אדם, משום דמשרבטי נפשייהו ונשמטין מיד המנהיג, ולכן כשרואין בע״ח במקום אחר מכפי שהניחם יש כאן שאלה להרואה איך באו לכאן אם ע״י אדם או בעצמן, ואם ע״י אדם אם רק ע״י שהנהיג אותה או שהוצרך לנושאה.

קי״ט ע״א. האם ידוע מהו דג השיבוטא?

תשובה: בענין מהו דג השיבוטא, עי׳ בתוס׳ בע״ז דף ל״ט. ד״ה ״וסימנך״ דהוא עז של ים, ועי׳ בערוך בערך שבט דכתב דלא ידעינן מהו, וכן בדורינו כתב באוצר המכתבים להר״ר יוסף משאש ח״ב סי׳ תרפ״ו דכתב דלא ידעינן מהו עי״ש,

ועי׳ עוד בערוך בערך אספנין דכתב דהוא קוליס האספנין [וי״א דקוליס האיספנין הוא טונה], אך כבר הקשו על ערוך זה ועל הסתירה בדבריו.
אך עי׳ בבן איש חי שנה שניה פרשת אמור סימן י״ח דגם כתב כן, וכתב דהוא הנקרא היום שבו״ט, ועי׳ ברדב״ז א׳ תנ״ח דכתב דהוא דג טמא, וכבר האריכו להקשות עליו, ועי׳ במנחת חינוך מצוה תק״נ דכתב דאיכא שני מינים של שיבוטא ע״י״ש, ועי׳ בשדי חמד מערכת כ׳ אות קכ״ט, ועי׳ עוד בספר זרע חיים להגרי״ח סופר סי׳ ל׳ מש״כ בזה, וע״ע בספר נחלת דבש ח״ד בערך שיבוטא דהאריך מאוד בכל דברי המפרשים בענין זה. ועי׳ עוד בדעת כשרות תש״ע עמ׳ 78 כמה השערות בענין השיבוטא.

מס׳ עירובין

ל״ג, ע״א. בענין העגלות במדבר דהוו רה״י.

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי התוס׳ בעירובין דף ל״ג.ד״ה ״דהדר זקיף״ בתירוץ הב׳ דאם יש עמוד תלוי באויר והעמוד עצמו גבוה י׳ חשיב רה״י אף אם גדיים בוקעים תחתיו, ומביא ראי׳ מעגלות דהוי רה״י אע״ג דתחתיהן הוי רה״ר. לכאו׳ צ״ע דנמצא דעד שהיה מחיצה גבוה י״ט (על ידי הקרשים) לא היו העגלות רה״י (משום בקיעת גדיים), ופשטות הסוגיא בכמה מקומות שאף קרש הראשון שהניח ע״ג העגלות היה כבר מלאכה דהכנסה מרה״ר לרה״י?

הנה יש לפרש דהיו מחיצות לעגלות בגובה עשרה, וכן ראינו דכתבו כן כמה מפרשים בפשט בתוס׳. אך בלא״ה צ״ל דהגובה עשרה באמת אינו בקרש הראשון וכמו שכתב כבר בחזו״א שבת סי׳ ס״ב ס״ק כ״ב שהקשה על הגמ׳ שבת דף צ״ח דמשמע דחמש אמות באורך היו מחוץ לעגלה וא״כ אי לא מכניס כולו לרה״י אינו חייב, ותירץ דבע״כ הראיה היא לא מהשורה הראשונה רק מהקרשים שהיו ע״ג הקרשים הראשונים, ולפי החזו״א מוכרחים לומר כן.

פ״ג, ע״א. מדוע שינו המדות כשבאו לירושלים וציפורי?

תשובה: ע״ד שאלתך על המבואר בכמה מקומות בש״ס [עירובין פ״ג. ועוד] שכשבאו ישראל לירושלים הוסיפו על המידות שתות, ואח״כ כשבאו לציפורי

הוסיפו עוד שתות. וצ״ב מה היתה הסיבה לשנות את המידות, הרי ודאי לא עשו זאת סתם?
הנה בפשטות הוי מטעמי מו״מ גרידא כמו שיש היום מידת ק״ג וכו׳ ומצאנו דיש שכתבו כן.

ועי׳ באוצר המכתבים ח״ב [להר׳ יוסף משאש] סי׳ אלף קל״ז דנשאל על כך וכתב דבמדבר היתה להם מידה אחת וכשנכנסו לא״י מצאו מידות אחרות וציפורי היתה עוד מדינה עיי״ש.

ועוד כתב שם ע״ד הדרוש דבמדבר היה המאכל מתברך במעיהם ולכך היה מספיק מידה קטנה ואח״כ פסקה הברכה כשנכנסו לא״י והוסיפו, ובזמן ציפורי התקלקלו יותר והיו צריכים מידה יותר גדולה בשביל לשבוע.

ועי׳ בספר אפריון על חלה [נמצא באוצה״ח] בפירושו לחם שלמה בפ״ד אות א׳ דכתב דאולי נתגדלו הביצים ורצו להשאירם באותה מידה ביחס ללוג לכך הגדילו, אך עיי״ש דדחה טעם זה.

ע׳, ע״ב. מקור למאמר "ברא כרעיה דאבוה".

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למימרא ברא כרעה דאבוה?

כבר העירו בספרים דלא ידוע מקור למימרא זו עי׳ בספר בית אהרון ועוד.

אך יש שציינו דאיכא מקור מערובין דף ע׳ ע״ב דשם איתא דיורש כרעיה דאבוה.

מס׳ פסחים

י״ד, ע״א. מדוע נקרא ר׳ חנינא "סגן הכהנים"?

שאלה: התנא הגדול ר׳ חנינא מכונה בכל הש״ס ר׳ חנינא סגן הכהנים, ויש לעיין על שם מה כינוהו סגן הכהנים. ויש שרצו לומר שהוא היה בזמן בית המקדש והוא היה סגן של הרבה כהנים גדולים ומש״ה כינוהו סגן הכהנים.

וצ״ע לפירוש זה מהא דיומא ט׳ דאמרי שבבית ראשון שימשו י״ח כהנים גדולים ובבית שני יותר משלש מאות, ותוס׳ מביאים שהריב״א גרס בבית ראשון ח׳ כהנים כדכת׳ בהדיא וכו׳, ואח״כ כתבו לקיים שני המספרים שהיה ט׳ כהנים גדולים וסגניהן הרי י״ח. והקשו ע״ז א״כ בבית שני נמי נחשוב סגני כהונה וא״כ היה קרוב לשלש מאות (וצ״ע דהיה צריך לומר יותר משש מאות), ומדברי התוס׳ רואים שלכל כ״ג היה סגן חדש וכיון שהיו שלש מאות כהנים א״כ היה ג״כ ג׳ מאות סגנים, וא״כ עם הסגנים הוה להיות שש מאות. וצ״ע מדוע הוצרכו להחליף גם את הסגן דלא מצאנו שהסגנים לא הוציאו שנתן (וליכא למימר שסגן היה נהיה כ״ג כשמת הכה״ג דא״כ אכתי לא הוי שש מאות אלא ג׳ מאות ופשוט, ועוד דהיו ממנים בבית שני למי שהיה מרבה בממון). ומ״מ רואים מתוס׳ שלכל כ״ג היו צריכים למנות סגן חדש וא״כ א״א לומר שכינוהו סגן הכהנים משום שהיה סגן להרבה כהנים גדולים, וליכא למימר שהיה סגן לכ״ג אחד דא״כ היה צריך לומר סגן הכהן, ועוד מדוע כינוהו סגן הכהנים יותר משאר הסגנים, וא״כ קמה וגם ניצבה התימה מדוע מכונה ר״ח בכל מקום סגן הכהנים?

תשובה: הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין תירץ למה קראוהו בלשון רבים ״סגן הכהנים״ כיון דבעת ההיא נתמנו כהנים גדולים בהתערבות הממשלה הרומית ומשום שרבי חנינא לא נראה היה בעיניהם לא הניחוהו אף פעם להיות כהן גדול ודאגו תמיד למנות כהן גדול המתאים לרוחם. אך הוצרכו להשאיר את ר׳ חנינא כיון שהוא ידע את כל עניני המקדש והלכותיו, ובגלל זה רבי חנינא שימש סגן להרבה כהנים גדולים. והוסיף דאע״פ דרבי חנינא היה שנוא המלכות אעפ״כ אמר ״הוי מתפלל בשלומה של מלכות״ על אף שדרכיה לא מצאו חן בעיניו אבל לא התעלם מהאמת כי אלמלא מוראה אפילו של מלכות קלוקלת זו היה המצב גרוע שבעתיים ע״כ. [ומה שהערת מהו לשון קרוב לשלוש מאות, בספר איזהו מקומן כתב דתוס׳ גורסים גם קרוב לשלוש מאות [מפני שר״ש בן שטח שימש הרבה שנים ויש פחות משלוש מאות] ולפ״ז ניחא.

כ״ז, ע״ב. האם יש בעצי המערכה קדושת הגוף?

תשובה: ע״ד שאלתך בדין עצי המערכה למה לא נחשבים לקדושת הגוף, כמו שמצינו בפסחים כ״ז: דהמועל בהם יצאו לחולין, וכן במעילה י״ט: פליגי רבי ורבנן אם יש בהם מעילה אחר מעילה, והטעם דלרבי יש בהם מעילה אחר

מעילה משום דהוו כקרבן שהרי צריכים נסכים וקמיצה ע״ש, ובתוס׳ פסחים פ״א: בד״ה נטמא כ׳ דהוי קדושת דמים אף לשאר דברים. ולכאו׳ כיון שהם עצמם עולים ע״ג המזבח יחשבו כקדושת הגוף אף אם אי״צ נסכים וקמיצה, וכמש״כ הרשב״ם בב״ב ע״ט: דכל שעולה הוא עצמו ע״ג המזבח הוי קדושת הגוף. ועי׳ במאירי קידושין דף נ״ה ע״א שכתב דהא דאמרינן אין מועל אחר מועל אלא בהמה וכלי שרת בלבד בא לאפוקי עצי המערכה, ועדיין צ״ב הטעם בזה.

והנה בעיקר הדבר האם עצי המערכה יש להם קדושת הגוף מצאנו בזה מחלוקת וסתירות, דיעוי׳ בתוס׳ מנחות דף ק״א וזבחים ל״ד שחילקו בין עצי המערכה שנתקדשו בכלי ואז חל עליהם קדה״ג, אך כשלא נתקדשו בכלי דין קדושת דמים עליהם ולא קדוה״ג, ובתוס׳ מנחות כ״א ד״ה ״יצאו״ כתבו דאף לרבנן במעילה שם גם אחרי הקידוש בכלי דין קדו״ד על עצי מערכה יעו״ש.

ועי׳ ברמב״ם פ״ו מאיסורי מזבח ה״ד דכתב דעצי המערכה קדושים קדושת הגוף. אך מאידך גיסא בפ״ו מהל׳ איסורי מזבח הוא משוה אותם לקדשי בדק הבית. ועי׳ בספר תורת הקודש להגר״א אילן דביאר דשיטת הרמב״ם דאע״פ דקדושים קדוה״ג ואין מועיל בהם פדיון כמש״כ באיסורי מזבח שם, מ״מ לענין מועל אחר מועל אינם בדין זה דאין עליהם תורת קרבן, וזהו שכתב הרמב״ם ויראה לי שדין המנחות והעופות והנסכים וכ״ש כדין הבהמה שכולו קדוה״ג, והיינו דקדוה״ג שלהם היא בתורת קרבן כבהמה דנלמד מקרא דאיל האשם כמבואר שם עי״ש באורך בכל הסי׳. ועי׳ עוד מש״כ בגדר הדברים ברמב״ם בחי׳ בתרא על שבועות אות ר״נ דאית להו דין קדושת דמים אך קדושת הדמים העומדת למצוותה כשנקבעה אין לה פדיון עי״ש.

ועי׳ בליקוטי הערות על שו״ת ח״ס חיו״ד סי׳ רס״ד מה שהביא הרבה מראה מקומות על כך [בסוף הספר].

נ״ג, ע״א. האם מנהג בני רומי בלילי פסח היה רק בגדי או גם בטלה?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום רב לרבנים הגאונים שליט״א !

פסחים נ״ג. תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים, ובזכרוני שאחד המפרשים מדבר בזה במקום אחר דבדווקא נקט גדי אבל אין הדין כן בטלה, אודה לכם אם תמצאו לי זאת.

ד.כ.

תשובה: לכב׳ הר״ר ד.כ. שליט״א.

בענין מש״כ דלקח דוקא גדי, כן מבואר ברש״ש בפסחים דף ע״ד דלקח דוקא גדי כדי שלא יראה כמקריב קרבן בחוץ דרוב פסחיהם היו טלה עי״ש, וכ״כ הח״ס בביצה דף כ״ב.

ס״ח, ע״ב. כיצד צם מר בריה דרבינא, הא אסור להתענות בשבת?

תשובה: בענין הערתך על דברי פמ״ג בסי׳ רפ״ח (א״א סק״ז) שכתב דילפינן מקרא דאכלוהו היום דאסור להתענות בשבת.

וצ״ע דבפסחים דף ס״ח ע״ב איתא דמר בריה דרבינא צם כולא שתא לבר מעצרת ופוריא, ומשמע דבשבת ג״כ צם, וכן למד בגמ׳ התשב״ץ (ח״ג סי׳ רח״צ). וע״י רשב״א שו״ת ח״א א׳ תרי״ד שהוכיח מדברי הרמב״ם פ״א משבועות ה״ו שהוא איסור דאוריתא כדברי הפמ״ג, וע״י שו״ע תק״ע ס״ג וברעק״א שם.

עי׳ בחידושי רבינו דוד על פסחים שם דהקשה כבר את קושיתך כיצד צם בשבת, וכתב דהוא לא צם בשביל סיגוף רק לרוב חשקו בתורה צם דזה היה לו לעונג ובזה קיים וקראת לשבת עונג עי״ש, וכעין זה כתב בשפת אמת לתרץ כיצד צם ביו״ט. וכבר הקדימם בזה בבעל המאור בפסחים בדף י״ח מדפי הרי״ף.

פ, ע״ב. בענין שוחט בטומאה.

שאלה: יש לדון מה הדין בטמא ששחט במקדש אם עבודתו כשרה, דהנה כ׳ הרמב״ם בהל׳ פסולי המוקדשין פ״א ה״א דטמא לא ישחוט לכתחילה אע״פ שהוא חוץ לעזרה גזירה שמא יגע בבשר ואם עבר ושחט הזבח כשר. וצ״ע באופן ששחט בעזרה שהוא עובר על ביאת מקדש.

ועי׳ ברמב״ם בהל׳ ביאת מקדש פ״ד ה״א טמא שעבד במקדש חילל עבודתו. וברדב״ז הק׳ מהו הלשון שעבד במקדש ובמשנה תנן כהן ששימש ע״ש. והיה נראה לומר שזהו עוד דין בטמא שעבד במקדש אף בעבודות שכשר בהם טמא כגון טמא ששחט במקדש שמחלל עבודתו. [וכן יש לדון משום מצוה הבאה בעבירה, אם זה סיבה לחלל בעבודה]

ואם נכון הדבר יש לתרץ בזה את דברי התוס׳ בפסחים דף פ׳ ע״ב ד״ה אי בנזיר שכ׳ דשוחט קרבנות בטומאה צריך לריצוי ציץ, ובגליון הש״ס הק׳ דהא השוחט

בטומאה עבודתו כשרה, ולפי הנ״ל יש ליישב דכוונת תוס׳ לטמא ששחט במקדש.

תשובה: בענין תרוצכם על קושית רע״א, עי׳ בספר קרני ראם על פסחים וכן בספר דרך איתן [ב] [ר״א יפהן] על פסחים דתרצו כן את קושית רע״א, ועי״ש דביאר דנראה דהגרע״א ז״ל יסבור דמאחר דטמא כשר לשחוט ולא נצרך ע״ז ריצוי ציץ, שוב לא שייך שנאמר דהנפק״מ מריצוי הציץ שלא יעבור על ביאתו טמא למקדש, דבודאי כל שהריצוי ציץ אינו בא להכשיר עבודות גוף הקרבן אז בודאי אינו יועיל ריצוי ציץ על דבר שחוץ לקרבן, וכמו לרצות ביאתו בטומאה למקדש.

קכ״א, ע״א. האם מצאנו ברכה על זריקת הדם בבית המקדש?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין האם מברכים על זריקת הדם בבהמ״ק, עי׳ בפסחים בדף ל״ז דאיכא מ״ד שהמברך ברכת הפסח יצא ידי ברכת הזבח שזריקה בכלל שפיכה, והראשונים פירׂ דמיירי לענין אכילה.

אך עי׳ בחידושי רׂ אלעזר משה שכתב אלולי הראשונים היה מפרש שהגמ׳ מיירי לענין ברכה על הזריקה, ומוכח דאיכא ברכה על הזריקה.

ועי׳ ברמב״ם בספר המצוות שורש י״ב [ועי׳ ברמב״ן ובלב שמח שם] שכתב שצריכים הכהנים לברך על כל עולה ועולה.

מס׳ ראש השנה

י״ז, ע״א. מהו אפיקורס ע״פ גירסא חדשה בגמרא?

תשובה: בנידון הגמ׳ בר״ה דף י״ז ע״א ״המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חיתיתם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין וכו׳. וקשה שבסנהדרין צ. אמרו ״ואלו שאין להן חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס, הרי מונה ״שכפרו

בתורה ושכפרו בתחית המתים״ מלבד מאפיקורוס, ולכאורה הברייתא חולקת על המשנה בזה?

הנה הרמב״ם בהל׳ תשובה פ״ג ה״ח ג״כ מונה אפיקורוס וכופר בתחית המתים וכופר בתורה כסוגים שונים?

ועי׳ גם ברש״י דכתב שם בד״ה ״אפיקורס״ ״מבזה ת״ח״, ״שכפרו בתורה״ ״האומרים אין תורה מן השמים״, ומוכח דהם שני ענינים נפרדים. אך לפ״ז קשה לשון הגמרא.

אך מצאנו גירסא אחרת בדקדוקי סופרים על ר״ה ולפ״ז לא קשה כלל, ששם הביא גירסא מכת״י וכתוב שם בהגה״ה ״ושכפרו״ וכתב שם וכ״ה נכון וכ״ה בכ״י א״פ ול׳ ובאה״ת ובע״י ובכל הראשונים עכ״ל.

י״ח ע״ב. כיצד נמנו שנות מלכי חשמונאים כמלכי ישראל או כמלכי עכו״ם?

תשובה: בענין מנין שנות מלכי חשמונאים אי כמלכי ישראל או כמלכי הגויים,

מסתבר דמנו להם כמנין מלכי ישראל, דאף דלא חשיבי מלכים דלא היו מבית דוד, אבל למה שימנו למנין מלכי אומות העולם. אך יעוי׳ בר״ה דף י״ח: דאמרינן דמשמלכו בית חשמונאי התחילו מנין חדש כך וכך ליוחנן כהן גדול. [מנין השטרות, אך עי׳ במהרש״א והערל״נ שם דנחלקו באיזה ר״י כ״ג מיירי].

כ״ז, ע״א. האם כבוד יו״ט הוא גם במצוות?

תשובה: בנידון הגמ׳ בר״ה דף כ״ז ע״א דמבארינן התם למה שופר של ר״ה פיו מצופה זהב, הרי חסה התורה על ממונם של ישראל כמו בתעניות שעושים של כסף, ואמרו אפ״ה כבוד יו״ט עדיף. וצ״ב למה זה נקרא כבוד יו״ט, הו״ל למימר כבוד המצווה או הידור מצווה, דכבוד יו״ט מצינו רק ע״י אכילה ושתיה וכו׳ ולא מצינו כבוד יו״ט לגבי מצוותיו?

הנה יעוי׳ בטורי אבן ובעוד אחרונים דהקשו אמאי לא אמרינן כן גם גבי קלפי של יוכ״פ דכבוד יו״ט עדיף עי״ש, ועי׳ במקראי קודש דתירץ דקלפי לא היה מחויב ביו״ט משא״כ השופר במקדש דהיה מדין ״וחצוצרות וקול שופר״, דיש עוד דין מיוחד במקדש לתקוע יחד עם השופר בחצוצרות, ולפיכך דוקא במקדש

יש דין מצופה זהב ולא במדינה [ועיי״ש דהוכיח זאת מהרמב״ם והתוס׳ במגילה], ולפ״ז ניחא הערתך דדין השופר במקדש יחד עם החצוצרות היה דין ביו״ט ולא רק במצות תקיעת שופר. [אך באחרונים חילקו בין מצות קלפי דהוי פרט במצוה, לשופר דהוי עיקר המצוה]. ומשמע דהבינו דלא כעיקר הבנתך, רק דגם בכל מצוה ביו״ט איכא כבוד יו״ט.

מס׳ יומא

ט, ע״ב. סתירה בסיבות שבגינן נחרב בית המקדש הראשון.

תשובה: בנידון הסתירה בטעם שנחרב בית המקדש הראשון, שבגמ׳ ביומא דף ט ע״ב מבואר דמקדש ראשון חרב מפני שהיו בו ג׳ עבירות חמורות, ובנדרים פ״א אמרינן שהטעם הוא משום שלא ברכו בתורה תחילה (כך מפרש שם הר״ן בשם רבינו יונה דהיו עסוקים בתורה ובמצוות, ולכן כשנשאל הדבר לחכמים ולנביאים לא ידעו עד שאמר הקב״ה).

עי׳ בלב אליהו, וכן כתבו עוד רבים, דאמנם חרב משום ג׳ עבירות, אך השאלה למה התורה לא הגינה עליהם.

עוד יש להעיר שישנם עוד הרבה טעמים בגמ׳ שבת דף קי״ט, ועי׳ בספר חזון למועד [נמצא באוצה״ח] מאמר ל״ו דכתב דחורבן הבית היה על ג׳ עבירות, אך הארץ אבדה על שלא ברכו, פי׳ מש״כ ״שריפה כל ארצה״ היה על עוון זה, ומש״כ בגמ׳ בשבת קאי על חורבן הפרטי של ירושלים.

כ״א, ע״ב. בענין דברי היעב״ץ דבהונגריה צומחים ענבים של זהב.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן כותב היעב״ץ שיש מקום בהונגריה ששם צומחים ענבים של זהב ומה ביאור הדברים?

עי׳ ביומא דף נ״ב דאיתא התם דבשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, וכתב בהגהות יעב״ץ שם דמעין זה הפלא נמצא גם היום במחוז טאקייע, לפעמים מוצאים גרגירי זהב בתוך הענבים הגדלים שם ואף חוטי זהב גדלים על גביהם מבחוץ, וסיים כך הגידו לי גברי רברבי בני סמכא שראום בעיניהם.

ועי' בסידור עמודי שמים בחלק ב' עמוד קי"ט דהביא דעדות זו היא בשם גיסו רב של דוקלא והוא רבי אריה לייב ב"ר שאול מאמסטרדאם.

ועי' באוצר ידיעות ח"ג עמ' ס"ו, וראה בחוברת סיני שנת ל"ט חוברת ה' ו' שהביא אריכות דברים בענין זה מחוקרים קדמוניים באמיתות הדברים, ושם הביא מהרבה ספרים דהיה אז הדבר מפורסם מאוד בין הגוים, והיה ע"ז גאות המדינה, אך לאחר תקופה בדקו זאת המדענים וקבעו כי צמיחת הזהב אינו אלא תולדות דימיון, ואילו באמת אינו אלא שרף האילן המסתנן מרטיבות הפרי שנתעבה ונתייבש לגוש יבש צהוב כעין דבש, כמו שיש בשזיפים ודובדבנים, ולכך אין להתפלא על הגדולים שהביאו זאת, מאחר שבזמנם היתה האמונה בדבר נפוצה ביותר.

כ"ב ע"א. האם טלאים הוא שם מקום?

שאלה: ברד"ק שרש טלא כתב וז"ל: ויפקדם בטלאים, פ' רש"י רבותינו ז"ל [וציינו שם: יומא כ"ב ע"א] ויפקדם בטלאים, שהוא שם מקום עכ"ל. ולא מצאתי.

בברכה י.ח.

תשובה: לכב' הרה"ג ר' י.ח. שליט"א בעל מחבר מבין שמועה ו"ח שמחנו לקבלת מכתבו.

בענין הערתך על ספר השרשים דטלאים שם מקום, הנה לא כתב הרד"ק דהוא ביומא, רק כך ציין המציין, והרד"ק כתב כן בשם רבותינו ואולי כוונתו לראשונים, ועי' ברד"ק בשמואל א פ"ט פ"ו שם דכתב בדיוק כמו בספר השורשים ובסוף הביא דברי התרגום יונתן.

אמנם עי' בתוס' ישנים שם ביומא כ"ב דכתב דלפי פשוטו הוא שם מקום, וכן פירש בפירוש רבינו ישעיה בנביא ומצודת ציון פירש ג"כ שם מקום, אך הביא דחז"ל ביומא אמרו איפכא, ועי' בעץ יוסף בעין יעקב שם ביומא.

מ"ד, ע"ב. מה הם ז' מיני מתכות?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

כ' המהרש"א יומא מ"ד: שיש שבע מיני מתכות. וידוע לי רק שש, שהם זהב כסף נחושת ברזל בדיל עופרת. מהי השביעית?

תשובה: בענין השבע מתכות, המתכות הן זהב כסף בדיל נחושת ברזל עופרת, והמתכת השביעית מביאים דהיא כסף חי, כ״כ בשם האר״י בשער מאמרי רז״ל במאמר פסיעותיו של אברהם אבינו ע״ש, ובילקוט מעם לועז בראשית פ״א י״ד אות ק״ה בשם השבילי אמונה כותב כספית, וכנראה זה היינו הך.

ע"ב, ע"א. האם ביהמ"ק השלישי יהיה מעצי שיטים?

שאלה: יומא ע״ב עצי שטים עומדים שעומדים לעולם ולעולמי עולמים. וצ״ע וכי ביהמ״ק השלישי יהיה בנוי בעצי שיטים?

תשובה: בענין עצי שיטים, עי׳ בספורנו ריש פרשת פקודי וז״ל אמרו חז״ל מסכת יומא ע״ב. ״עצי שיטים עומדים״ - שעומדים לעד ולעולמי עולמים, שלא נפל דבר מהמשכן בידי האויבים, היפך מה שקרה למקדש וכליו שבנה שלמה.

ועי׳ בהערות מרן הגריש״א ביומא דף ע״ב ובסוטה דף ט׳ דעמד בכך וכתב דאין נראה שלעתיד לבוא יהיו מקריבין במשכן זה אלא נראה דר״ל שיהא זה מקום של קדושה עומד על תלו לצד המקדש עולמים.

ועי׳ ברד״ל שם ביומא דביאר ע״פ הדרש כי פירוש הכתוב שם הוא כך ״ועשית את הקרשים למשכן״ - הוא המקדש עצמו, המתמשכן בשביל ישראל, ״עצי שטים עומדים״ - הם צדיקי ישראל העומדים להם בכל דור דור לעולם ולעולמי עולמים, ומגינים עליהם כעצים ואף הם מתמשכנים עבור ישראל ונלקחים מהם כדי לכפר להם על כל עוונותיהם.

מס׳ סוכה

ג, ע"א. היכן פסק רב עמרם בו׳ מקומות הלכה כב"ש?

שאלה: סוכה ג׳ ע״א בתוס׳ ד״ה דאמר כ׳ ״בסדר רב עמרם פסק בו׳ מקומות הלכה כבית שמאי״ היכן מקור דברי רב עמרם גאון אלו?

תשובה: דברי רב עמרם נמצאים בספר סדר רב עמרם [הוצאת מוסד הרב קוק] סדר ק״ש וברכותיה עמ׳ ט״ו [ישנם עוד הוצאות של ספר זה].

ל"א, ע"א. "שואל שלא מדעת גזלן הוי", האם נאמר גם בקרקע?

תשובה: בעניין מה שהסתפקת בדין שואל שלא מדעת גזלן האם הוי גם בקרקע, יעי' בסוכה דף ל"א. גבי תוקף את חבירו והוציאו מסוכתו דהקשו האחרונים הא הוי שלא מדעת גזלן, יעו"ש בח"ס ובכפות תמרים ועוד עיי"ש תירוציהם. אך בערל"נ וכן ר' שלמה קלוגר בספר החיים פ"ד ור' יונה נבון בספרו גט מקושר ועוד תירצו דלא שייך בקרקע שואל שלא מדעת כמו שקרקע אינה נגזלת, ולכאו' נחלקו בעלי תירוץ זה ושאר האחרונים שלא תירצו כך ביסוד זה.

מ"ב, ע"ב. אי יש חילוק בין זמן המקדש לזמן הזה לענין יו"ט שני

תשובה: ע"ד שאלתך על הגמ' בסוכה מ"ב: החליל חמשה וששה, כ' רש"י [בסוד"ה החליל] "דבזמן מקדש אין עושין יו"ט שני". וצ"ב מה קשור בזמן מקדש, הא בחו"ל במקום שלא הגיעו שלוחים עשו יו"ט שני גם בזמן המקדש [וכל מה שהיום עושים הוא מצד מנהג אבותינו בידינו] ובאר"י גם בזה"ז לא עושים יו"ט שני, והיכן יש מקום שיש בו חילוק בין זמן המקדש לזה"ז לגבי יו"ט שני?

מצאנו דכבר עמד בכך בספר אהלי יצחק [נמצא באוצה"ח], וע"ע ברש"י בפסחים דף מ"ז ע"א בד"ה שני ימים, ומה שהעיר עליו בצל"ח שם, ועי' בח"ס יו"ד סי' רנ"ב דכתב דפגש את הנודע ביהודה ותירץ לו דמשכחת לה היכא דרוב חכמי ישראל יהיו בחו"ל דאז הלוח יהיה כמו בחו"ל וגם באי"י יהיה יו"ט שני.

ועי' בליקוטי הערות על הח"ס דהביאו דמשכחת לה גם היכא דראש הב"ד בחו"ל עיי"ש, ושם הביאו עוד תירוצים.

ועי' בהגהות השואל ומשיב על שו"ת חכם צבי דתירץ דבזמן שהיה יו"ט שני היו מקובצים הרבה אנשים מחו"ל שהיו חייבים ביו"ט שני ולכן היו חייבים לנהוג שם איסור, ועי' עוד בספר תנופת זהב ובשו"ת מנחת קומץ סי' ל"א. [נמצאים באוצה"ח].

מ"ח, ע"א. קושיא בדברי הגר"א ד"אך לרבות" משום דאיכא רק מצות שמחה.

תשובה: ע"ד שאלתך בגמ' סוכה דף מ"ח ע"א "מנה"מ דת"ר "והיית אך שמח" לרבות לילי יו"ט האחרון, או אינה אלא יו"ט הראשון כשהוא אומר "אך" חלק וכו' עיי"ש.

וכבר נתקשו בזה הלא אכין ורקין מיעוטין הן, ותירץ הגר״א ופירש שבחג הסוכות יש כמה עניינים שיש לשמוח עליהם, סוכה ולולב ואתרוג והדס ושמחת בית השואבה, וכל אלו העניינים נוהגים בשבעת ימי החג, אבל ביום השמיני אין עוד כל אלו ולא נשאר לפני האדם אך ורק שמחת החג לבדו, וזהו שאמרו ״והיית אך שמח״ ולא יותר, בע״כ שבא לרבות לילי יו״ט אחרון, ולעולם ״אך״ מיעוטא הוא, ע״כ תוכן דבריו.

וקשה על דברי הגר״א מגוף דברי הגמ׳ שם, דהגמ׳ הק׳ ומה ראית לרבות לילי יו״ט אחרון ולהוציא לילי יו״ט הראשון, ולפי הגר״א מאי קושית הגמ׳ והלא בהכרח הדרשה של ״אך שמח״ הוא לילי יו״ט אחרון שאין שום מצוות ממצוות החג אלא יש אך ורק שמחה, משא״כ בליל יו״ט הראשון שיש מצוות סוכה (ולמחרת מצות ד׳ מינים) לא שייך לרבות מהאי דרשה של ״אך שמח״, וכמ״ש הגר״א.

הנה יעי׳ במאירי בסוכה דכתב כעין זה ואח״כ חוזר מפי׳ זה, ועי׳ בשו״ת מתת ידו [נמצא באוצה״ח] ובאוצר מפרשי התלמוד שם שכתבו שהקושיא הנ״ל זו אולי הסיבה שהמאירי חזר בו.

נ״ב, ע״ב. בענין משביעו רעב מרעיבו שבע.

תשובה: ע״ד הערתך על הגמ׳ בשלהי סוכה בדף נ״ב במעשה דדוד ובת שבע דנתעלמה ממנו הלכה שהיא ״המרעיבו שבע והמשביעו רעב,״ ולכאורה הרי כתוב רק שהפך את משכבו, א״כ אין כאן שביעה יותר מן הרגיל. וביותר שהרי א׳ הדברים שנאמרו בפת שחרית שמכניס אהבה ומבטל הרהורים, א״כ מצינו שדבר זה גורם לעמידה בנסיון ועי״ש פרש״י.

יעוי׳ ברש״י דפירש משביעו רעב בעת זיקנה וכו׳ ולפ״ז ל״ק קושיתך. אך המהרש״א שם הקשה על רש״י ופירש כפשוטו וכן מפרש רש״י עצמו בסנהדרין, ולפ״ז קשה קושיתך. ומצאנו בספר אמרי שמואל על סוכה [נמצא באוצה״ח] שעמד בקושיתך ושם מפרש דע״י פת שחרית נזקק לאשתו בלילה. עוד יש לפרש דהאוכל פת שחרית אינו משנה משכבו לעולם אלא רק בעת זמן הרהור וכו׳ ואינו עושה מהענין עסק משא״כ כשמשנה את כל סדרי העולם וכו׳ בזה שאני. ויתכן דיש חילוק בין היצה״ר החיצוני ליה״ר הפנימי והרוחני כמו שכתב ר׳ ישראל סלנטר דאיכא שני יצרים.

מס׳ ביצה

ב, ע"א. בקושית רע"א על תוס׳ דבסואר של קורות מודה ר"ש משום מוקצה מחמת חסרון כיס.

תשובה: ע״ד שאלתך על הגמ׳ בביצה דף ב ע״א שהגמ׳ אומרת שהמשנה דאין מבקעין קורות ביו״ט כר״י דאית ליה מוקצה, וכתבו תוס׳ בד״ה אין מבקעין, דמרישא אין ראיי דס״ל לתנא כר׳ יהודה דכיון דמיירי בסואר של קורות דעומדות לבנין הוי מוקצה מחמת חסרון כיס דמודה בהו ר״ש, והוכחת הגמ׳ מסיפא דמתניי ע״ש.

והק׳ רע״א דגם מרישא מוכח דלא כר״ש דאע״ג דמודה ר״ש במוקצה מחמת חס״כ, מ״מ זה רק כשעדיין עומד לאותו דבר כגון סכין של מילה שעדיין הוא מיוחד למילה, הוי מוקצה מחמת חס״כ ואסור לטלטלו. אבל אם מעתה מייחדו לדבר אחר כבר אינו מוקצה. וא״כ עצים שמעתה מבטלן מיחודן ורוצה להסיקן כבר אינו מוקצה מחמת חס״כ משום דאתקצאי לביה״ש אתקצאי לכולי יומא, ר״ש ל״ל מגו דאתקצאי, ע״ש. וכן בהג״ה לשו״ע ש״ח א׳ דברי התוס׳ וכו׳ וצ״ע לדינא.

ולכאו׳ תמוה דדברי התוס׳ הם גמ׳ מפורשת בשבת דף קנ״ז ע״א וכן בביצה דף ל ע״א דר״ש מודה בסואר של קורות משום דהוי מוקצה מחמת חס״כ ואסור להסיקן. וצ״ע.

עי׳ בספר אור גדול במשניות ריש פ״ד דביצה מ״א שכבר עמד בקושיא זו, ועי׳ עוד באבני נזר או״ח ח״ב סי׳ ת״ב משי״כ על דברי רע״א, ועי׳ בספר אור חיים בשבת שם דכתב דשאני ארזי ואושחי דפרש״י דהוי ארזים דהוא עצים יקרים וכה״ג מודה רע״א דמקצה דעתו מלשנות דעתו באמצע שבת, אך זה חידוש גדול לחלק. וע״ע מה שיישב בספר האיר יוסף על רע״א סי׳ נ״א.

ל״ט, ע״ב. אמאי הפקר לישראל ולא לעכו״ם לא חשיב כהפקר לעניים ולא עשירים?

תשובה: ע״ד שאלתך על מסקנת הגמ׳ בביצה ל״ט: שלכו״ע בור של עולי בבל ביבא דהפקירא הוא. וקשה הא רש״י ד״ה ומותרין כי דעולי בבל הפקירום לכל

ישראל וכ״כ הר״ן בנדרים מ״ז, ומשמע דלא הפקירו לעכו״ם, וא״כ צ״ע אמאי לא חשיב כהפקר לעניים ולא לעשירים דקיי״ל כב״ה דלא הוי הפקר.

הנה כבר עמד בכך בספר ויען דוד [להרה״ג ר׳ דוד יוסף וייס תשנ״ג] ח״א יו״ד סי׳ קס״ו וכתב דכמו בבית הכנסת של כרכים לא נחשב כשותפות, והרי צ״ב שה כל ישראל שותפים בו, ואם כן להמדיר בעצמו גם כן יש שם שותפות, וצ״ל דכיון שאין לו רשות למוכרו בשום אופן ולא זכות אחרת בגוף הבית כנסת לא ה כשלו וה כמו ארץ ישראל שכל ישראל שותפים בה. עיין בר״ן נדרים דף כ״ח. ד״ה במוכס בענין דינא דמלכותא היעלה על הדעת שבארץ ישראל ברשות הרבים לא שייך הפקר ואע״ג דשייך רק לישראל והוכיח זאת ג״כ מראיתך מבור של עולי בבל עי״ש.

מס׳ תענית

ח, ע״א. ביאור המימרא ״אין הנאה לבעל הלשון״.

תשובה: ע״ד הערתך על הגמ׳ בתענית דף ח, ע״א ״לעת״ל מתקבצות וכו׳ הנחש וכו׳ ואין יתרון לבעל הלשון,״ וצ״ב וכי אין הנאה לבעל הלשון, הא לפעמים אין הנאה למעלה מלפרסם ולבזות את חבירו שהרע לו וששונאו, או לפרסם ידיעה חדשה ומענינת על עמיתו כידוע.

הנה כבר עמד בזה במכתב מאליהו [עניני תשובה] דכתב דהפירוש בגמ׳ הוא לאריה ההנאה מותרת כי הוא רעב לאכול ודורס להשיג הנאה המותרת, משא״כ בנחש שהנאתו היא עצם הרציחה, והשיב הנחש דגם בעל לשון הרע כך הנאתו ביטול מציאות חבירו והיינו שורש הרציחה והאכזריות וכו׳, והיינו להכעיס דאין לו הנאה אחרת אלא עצם העבירה עכ״ל, פירוש דבעל הלשון אין הוא מרוויח משהו ממשי אלא כל הנאתו היא רק להזיק לשני לבזות אותו להכפיש את שמו ולהרע לשני אין זה בגדר הנאה, לכן אומר הנחש וכי מה יתרון לבעל הלשון, וכ״כ בעוד כמה וכמה ספרים.

י״א, ע״א. כיצד נולדה יוכבד, וכי לוי לא היה חסיד שלא שימש בשני רעבון?

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי התוס׳ בתענית דף י״א ע״א בד״ה אסור לאדם לשמש מיטתו בשנת רעבון, והק׳ התוס׳ הרי יוכבד נולדה בין החומות והרי היה

שנת רעבון, ותי׳ דהוי ממידת חסידות. ויש להקשות וכי לוי לא היה חסיד?

עי׳ באוה״ח הק׳ דהקשה כקושיתך על לוי, וביחוד דנאמר בלוי ״לאיש חסידך״. ועי׳ בריטב״א דתירץ דעל צרת עכו״ם א״צ להצטער, ויוסף לא שימש דחשב שאחיו ואביו ברעבון ולא ידע דאינם ברעבון, וא״כ יתכן דזו סברת התוס׳ ג״כ על לוי אם כי לא משמע כ״כ.

ועי׳ בב״ח דכתב דלוי שימש כיון שלא היתה לו בת ולא קיים פו״ר, וכ״כ הק״נ והגור אריה, רק קצת קשה דגם ליוסף לא היתה בת.

כ״ו, ע״א. כיצד נשאו כפים במעמדות הרי היו שם רק ישראלים?

תשובה: ע״ד שאלתך על הגמ׳ בתענית ריש פרק ד׳ (דף כ״ו ע״א) שהיו נושאים כפים במעמדות. וצ״ע דהרי המעמדות היו ישראלים בלבד (לכאורה) וא״כ לא שייך שישאו כפים. ואם נימא דגם כהנים מהערים היו באים לישא כפים, אי אפשר לומר כן, דהרי שאר הכהנים לא היו צמים, א״כ לא שייך שישאו כהנים במנחה (גם לשיטת ר״מ שם וכו׳.)

אולי א״ל דהנה בראשונה יש להעיר דאיכא מחלוקת הרמב״ם ורש״י שם אי הכהנים היו גם בכלל אנשי המעמד או לא, ועוד דודאי לא כל הכהנים עלו לירושלים דאיכא כהנים פחות מגיל עבודה וזקנים וחולים ובעלי מומין ושאר כהנים שהיו אנוסים ולא יכלו לעלות לירושלים ואותם כהנים של אותו משמר היו מתענים ונושאים כפים בשאר ערי ישראל.

ל״א ע״א. כיצד בט״ו באב מתארכין הלילות?

שאלה: בגמ׳ (תענית ל״א ע״א וכן ב״ב דף קכ״א) מובא שמט״ו באב יש להוסיף בלימוד תורה. ובראשונים על הגמ׳ כי׳ משום שבט״ו באב מאריכים הלילות (הר״ח בתענית ל״א ע״א ורשב״ם ב״ב קכא ע״ב), וצ״ב, שהרי תקופת תשרי וניסן חלות בימים בהם היום והלילה שוים. תקופת טבת היא ביום הקצר ביותר בשנה, ותקופת תמוז ביום הארוך ביותר. כך עולה מכמה מקורות, [מהגמ׳ ע״ז ח. עולה כי היום מאריך בתקופת טבת (כלומר שהלילות הארוכים ביותר כבר עברו), וכן בתנחומא משפטים (בובר ז, ורשא ט״ו), וראה מדרש תהילים י״ט: ״שנים עשר חודש בשנה, וארבע תקופות בשנה. תקופת ניסן

שלשה חדשים- ניסן אייר סיון, תקופת תמוז שלשה חדשים - תמוז אב אלול, תקופת תשרי שלשה חדשים - תשרי מרחשוון כסליו, תקופת טבת שלשה חדשים - טבת שבט אדר. מן תקופת טבת עד תקופת ניסן - הלילה פורע ליום, מן תקופת ניסן עד תקופת תמוז - היום לוה מן הלילה, וכמה פורע זה לזה ולוה זה מזה? אחד משלשים בשעה. ומן תקופת תמוז עד תקופת תשרי - היום פורע ללילה, ומן תקופת תשרי עד תקופת טבת - הלילה לוה מן היום. נמצא בתקופת ניסן ותשרי אינן חייבין זה לזה כלום...". וכך גם מפורש באבודרהם (חלק "שער התקופות"): "בתקופת ניסן היום והלילה שוין. ובתקופת תמוז היום כפלים כלילה, ובתקופת תשרי היום והלילה שוין. ובתקופת טבת הלילה כפלים כיום".]

עוד אנו יודעים כי בט"ו (או ט"ז) ניסן חל אחרי "תקופת ניסן" כדי שיחול באביב (למעט מקרים יוצאי דופן) ולפי"ז יוצא שתקופת תמוז בה מתחילים הלילות להתארך תחול לפני ט"ו בתמוז (למען הדיוק התקופה תחול לפני י"ז בתמוז, ולא לפני ט"ו תמוז, וזאת משום שהתקופה היא רבע שנה שמשית, שהם 91 יום וכמה שעות, ולעומת זאת 3 חודשי לבנה הם פחות מ-90 יום)

אם כן - הלילות מתארכים בי"ז תמוז בערך ולא בט"ו באב. וצ"ע?

ורואים זאת בלוח השנה היום:

תקופת תמוז ב7/8 ביולי לפי שמואל שיוצא בדר"כ באמצע תמוז ולעיתים רחוקות בסוף תמוז (י"ח תמוז בשנת תשע"ב, ובשנים שלפני כן: ו' תמוז, כ"ו תמוז, ט"ז תמוז, ה' תמוז, כ"ב תמוז, י"ב תמוז) ולפי רב אדא כעשרה ימים לפני כן ב-26/27 ביוני ולחישוב כיום יש להקדים ב-5 ימים נוספים שהרי התקופה חלה ב-21 ביוני.

תשובה: בענין הערתכם היפה והמקורית דט"ו באב אינו היום שבו מתחיל הלילה להתארך, מצאנו דכבר עמדו בזה, בישראל והזמנים [נמצא באוצה"ח] א' עמ' תקצ"ו שכבר העיר דלא ביום ט"ו באב מתחיל היום להתקצר, אלא הדבר משתנה מידי שנה בשנה לפי חשבון ימות שנת החמה וכמ"ש, והביא דכבר עמד בזה הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בספרו מאמר לבנה הנדפס בסוף ס' אוצרות יוסף אות ט"ז עי"ש.

ובאמת גם על פירוש רש"י דפירש דתש כוחה של חמה, כבר הקשו שט"ו באב הוא תאריך של שנת לבנה ואין כח החמה תלוי בשנת לבנה. ועי"ש שהביא מספר חסידים שכתב מט"ו באב של חמה, וצ"ע כונתו.

עוד יתכן אולי לומר דכשיש שנה מעוברת לפעמים ט״ו באב חל אפי׳ ב- 23ז ביולי וא״כ קבעו יום שיהיה בכל שנה דלא פלוג רבנן, וצ״ע.

מס׳ מגילה

דף ג, ע"א. כיצד שכחו מנצפ"ך, וכי לא היה להם ס"ת לעיין בו כיצד היו כתובות האותיות?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין המנצפ״ך ש״שכחום וחזרום ויסדום,״ עי׳ בספר משמר הרש״מ סי׳ כ״ג תשובה בשם הגר״ש וואזנר דבכתב עברי ליכא מנצפ״ך, ולכך לא יכלו להסתכל בספר.

ובנזר הקודש לב״ר פ״א פט״ו כתב דלא שכחו לגמרי, רק מקצת סופרים שינו האותיות ומקצת לא, ולא ידעו האמת.

ו, ע"א. היכן הוא אמצעו של עולם - טבריא או ירושלים?

תשובה: ע״ד שאלתך במגילה דף ו ע״א ״ולמה נקרא שמה טבריא שיושבת בטבורה של א״י (וכ׳ שם רש״י ״באמצעית״), וקשה דבגמ׳ יומא נ״ד: אמרינן אבן שתיה שממנה נשתת העולם, והביאו רש״י במגילה ט״ו: בד״ה ולא דבר וכו׳ שהוא באמצע של העולם?

הנה כבר הרגיש בכך המהרש״א שם וכתב דטבריה באמצע א״י אבל לא באמצע העולם, וירושלים באמצע העולם. אך יעוי׳ בתוס׳ ר״ה כ״ג: בד״ה ״כמה״ דכתבו דירושלים באמצע א״י. ועי׳ בפ״י שם בר״ה דתמה דזה לא כתוב בשום מקום ורק כתוב שהיא באמצע העולם. ובמצפה איתן במגילה ובערוך לנר בר״ה הקשו ג״כ על תוס׳ דכתוב רק דטבריה היא באמצע א״י. ועי׳ ברש״י בבראשית פי״ב פ״ט מוקף בסוגרים שירושלים היתה אמצע העולם וסוף א״י.

ט"ו, ע"א. סתירה בגמ' בענין קללת הדיוט.

תשובה: ע״ד שאלתך במגילה דף ט״ו. ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך וכו׳, וכן בסנהדרין דף ק״ב. אמר אביי: ברית כרותה לשפתים וכו׳ , ומוכח שיש לחשוש לקללת הדיוט. וקשה שבמכות דף יא.

אמרו והכתיב: כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא, ואם קללת חינם לא תבוא אמאי יש לחשוש מהדיוט שמקלל שלא בצדק?
כבר עמד בכך בספר ארח מישרים [לרבי מנחם טריווש תרי"ח] בפרק י' סעיף ט', וז"ל אבל אם נתקלל מהדיוט בחנם אין צריך לחוש שקללת חנם לא תבוא עכ"ל. והא דקאמר רבי יצחק דאל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, היינו היכא דאיהו גרם להדיוט לקללו, דאז צריך הוא למיחש לקללתו, וכדילפינן מאבימלך דקלל לשרה, שהיא גרמה לו לקללה, וכדקאמר לה להדיא הואיל ואת כיסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת אלי הצער הזה וכו', אלמא דגרמא לו צער, ומשום הכי קיללה. ומינה ילפינן שכל היכא דגורם הוא צער להדיוט ומחמת זה מקללו, אז בעי למיחש לקללתו. וכ"כ בספר בן יהוידע מגילה כ"ח. וז"ל מיהו נראה היינו דוקא היכא שיש לו קצת תרעומת באיזה צד לקלל, כהא דאבימלך עכ"ל.

ט"ו, ע"ב. מקור דהמן מכר כל נכסיו וקנה אבן יקרה ותלואה עמו, וזהו "רוב קניניו על העץ תלית".

תשובה: יעי' בגמ' במגילה דף ט"ו כל גנזיו היו חקוקים על ליבו, ובאמת בספר שפתי חכמים במגילה דף ט"ו כתב ששמע מאת הג"ר מנחם כ"ץ פרוסטיץ זצ"ל, מתלמידי החתם סופר, שפירש דכשבא המן אל המשתה ולבסוף המן נופל על המטה וגו' ואמר חרבונה "גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך" ומיד אמר המלך "תלוהו עליו" ומיד "ויתלו את המן על העץ," והנה כשבא אל המשתה הגדול הזה ודאי כל גנזיו על לבו היו כמנהגו, וא"כ כשתלו להמן הרי תלו אותו עם בית גנזיו, וז"ש "רוב בניו וקניניו על העץ תלית", ונעתק גם בס' תולדות וחידושי רבי מנחם כ"ץ זצ"ל לחנוכה עמ' קצ"ח. וכן בילקוט מעם לועז עמ' כ"ב כתב דכיון שכל בית גנזיו היו חקוקים על לבו נמצא שבשעה שנתלה נתלו גם קניניו, וז"ש "רוב בניו וקניניו על העץ תלית", וכ"כ בפירוש נר מצוה על פיוט מעוז צור בשם מטה יהודה.

מס' חגיגה

ה, ע"ב. ביאור דברי חז"ל שלושה הקב"ה בוכה עליהם.

תשובה: ע"ד שאלתך בביאור דברי חז"ל בחגיגה דף ה' ע"ב ג' הקב"ה בוכה עליהם... ומי שיש לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ומי שאין לו לעסוק בתורה

ועוסק וכו', ולכאורה צ"ב מה מקום לבכי על מי שעוסק בתורה?

הנה מצאנו מחלוקת בזה האם הקב"ה בוכה על חסרונו או על מעלתו: עי' במהרש"א דביאר דבוכה הקב"ה על חסרונו [דהיינו שיכול לעסוק בתורה ועוסק בענינים אחרים עי"ש]. ויש שפירשו דבוכה על חסרונו דכיון דאינו יכול לעסוק ועוסק בסוף אינו מצליח ללמוד כלל ועוזב הכל וע"ז בוכה הקב"ה [עי' בפרדס יוסף ועוד]. ובעין יעקב ביאר דהוא עם הארץ ואינו יודע ללמוד ומשבש לימודו וטעותא כיון דעל על. אך במאירי ביאר דבוכה על מעלתו, וכן פירש ביין רוקח לבעל הישמח משה.

כ"ו, ע"ב. האם בגדי כהונה של כהן גדול ע"ה מטמא מדרס כשאר בגדי ע"ה.

תשובה: יעוי' בסוף מסכת חגיגה דף כ"ו דאיתא התם "מטבילין את הכלים שהיו במקדש ואומרין להם הזהרו שלא תגעו בשלחן" ופרש"י "ואומרים להם לכהנים ע"ה הזהרו שלא תגעו בשלחן שלא יוכלו להטבילו לאחר הרגל שאי אפשר לסלקו ממקומו", ובתוס' שם ד"ה שלא תגעו בשלחן פירשו בכהנים ע"ה ההולכין להיכל להשתחות קאמר, דאלו ישראל לא היו ראוין לילך בין אולם למזבח וכן פרש"י ע"כ. ועי' בחזון נחום בקונטרס דברתי בחזון מ"ו דהקשה שם השואל על התוס' דמיירי בכהנים ע"ה הנכנסים להשתחוות להיכל דהרי בתוס' שם בחגיגה י"ט ע"ב כתבו בשם הר"מ מפונטייז"א דמה שגזרו על ע"ה הוא רק משום שמא ישבה עליהן אשתו נדה והוא נושא את המדרס שהוא לבוש בגדים שישבה עליהם אשתו נדה ולפי התוס' ביומא דף ה' דמחוסר בגדים שנכנס להיכל חייב מיתה א"כ הכא שנכנסו הכהנים להיכל ע"כ שפשטו בגדיהם ולבשו בגדי כהונה, א"כ שוב אין יכולים לטמא את השלחן דמשפירש מבגדיו הוי רק ראשון לטומאה שאין מטמא כלים ע"ש מה דמיישב. אך יעוי' בתפא"י שם על המשנה בחגיגה דהעיר על התוי"ט הנ"ל דהקשה הרי אין אדם נכנס לעזרה עד שיטבול כדאיתא במשנה פ"ג דיומא ובהכי סגי להחזיק ע"ה בטהרה כדאיתא במשנה טהרות רפ"י. ומיישב די"ל דמשום חומר דמקדש חיישינן שמא נטמא במת דצריך הזאה שלישי ושביעי ע"כ. ומבואר בכ"ז דכל החשש היא רק משום טומאת הכהן אבל בגדי הכהונה של כל הכהנים אינם מדרס לפרושים.

מס׳ יבמות

ג, ע״א. תוד״ה דאמר רבא. מנין להם דתרי ר״י בר אבדימי, שמא האריך ימים?

תשובה: ע״ד שאלתך בתוס׳ ביבמות דף ג׳ ודף כ״א דהוכיחו דאיכא תרי רב יצחק בר אבדימי ותרי מרי בר איסק מדהיו בשני דורות עיי״ש וצ״ב מנלן אולי האריכו ימים? צ״ל דנראה לתוס׳ רחוק לומר שהאריכו ימים ועדיף להן לומר דאיכא תרי אמוראים, ומצאנו דכ״כ בספר משמרות כהונה [להרה״ג אברהם הכהן יצחקי תרכ״ו, תשע״א] ביבמות כ״א, ועי׳ בשו״ת באר שבע דהביא עוד כמה אמוראים כאלה, ובספר שערי תורה עמ׳ שצ״ב דהביא עוד הרבה מקרים כאלה ומצ״ב דבריו.

א. תרי רב כהנא הוי. תוס׳ תולין דקל״ב [ע״א ד״ה רב], וקדושין ד״ח ע״א [ד״ה רב], ומנחות דק״ב [ע״א ד״ה אמר.

ב. תרי ר׳ שמעון בן יהוצדק. תוס׳ נדרים ד״י [2], וסוכה די״א [ע״ב ד״ה דברי], וע״ז דנ״ע [ע״א ד״ה דאמר], ונדה ד״י [ע״ב ד״ה אמר].

ג. תרי רב יצחק בר אבדימי. תגיגה די״א [ע״ב ד״ה דאמר], וכתובות דנ״ו [ע״א ד״ה אמר], וב״ב דפ״ז [ע״א ד״ה מי], ותולין ק״י [ע״א ד״ה איכא], ומנחות ל״א [3] וג״ג [ד״ה רב], וריש יבמות [דף ג׳ ע״א תד״ה דאמר].

ד. תרי ר׳ הונא. תולין די״ג [ע״א ד״ה בעא], וגיטין די״א [ע״ב ד״ה יתיב], מ״ק דכ״ה [ע״א ד״ה ורבי], עיין תורת חסד [כלל ע״ו].

ט. תרי רב אסי. תולין דף י״ע [ע״א ד״ה אמר] ר׳ אסי ורב אסי, שבת דף מ״ה ע״ב [ד״ה לאו].

י. תרי רב המנונא. עירובין דס״ג [ע״א ד״ה רב] ויבמות דפ״ג [ע״ב ד״ה אמרי], וכתובות ד״ג [ע״ב ד״ה יתיב].

יא. תרי רב אדא בר אהבה. תענית ד״כ [ע״ב ד״ה א״ל], וקידושין דף ע״ב ע״ב [ד״ה היום], וע״ז דל״ה ע״א [ד״ה תדא].

יב. תרי מרי בר איסק. יבמות דכ״א [ע״ב ד״ה ר״א].

יג. תרי ר׳ מרי בר רחל. ב״מ דף ע״ג ע״ב [ד״ה רב], סוף שבת [דף קנ״ד ע״א ד״ה ואמרי], וב״ב דקמ״ט ע״א [ד״ה רב].

ה. תרי ר׳ ירמי׳. קדושין דמ״ו [ע״א ד״ה נראין], עיין פסחים דק״ו [ע״ב ד״ה שבקיה], רב ירמי׳ [לתוד] ורבי ירמי׳ [לתוד].

ו. תרי ר׳ אושעי׳. עירובין דס״ח [ע״א ד״ה אמר], ויבמות י״ע [ע״א ד״ה ועוד], ועיין לח״מ, רבי אושעי׳ ורב אושעי׳, עיין ב״מ דף מ״ג ע״ב אמר ליה ר׳ אושעיא לרב יהודה [תלמידו של שמואל] ר׳ אתה אומר כן.

ז. תרי ר׳ זירא. מנחות ד״מ ע״ב ותוס׳ שם [ד״ה ר״ז] ר׳ זירא ורב זירא, ולרש״י במ״ק דף כ״ה ע״ב [ד״ה ר״ז] חד הוא.

ח. תרי ר׳ אמי. ב״ב דף י״א [ע״ב ד״ה בעא] ר׳ אמי ורב אמי.

כו. תרי ר׳ שמעון בן אלעזר. מנחות דף ל״א [ע״ב ד״ה רבי].

כז. תרי ר׳ יהודא בן בתירא. מנחות דף ס״ה [ע״ב ד״ה ריב״ב].

כח. תרי רשב״ל. ע״ז דף כ״ע ע״א, ועיין תוס׳ ורא״ש כתובות דף ס׳ ועיין תורת חסד.

כט. תרי רבנן. שבת דף ק״ד ע״ב ויומא ד״ל [ע״ב ד״ה נימא], וירושלמי ספ״ק [כל״ו], ורפ״ז דברכות [כל״א].

ל. תרי יוחנן כהן גדול. רמב״ם בפ״ע ממעשר [ה״א ובכ״מ].

לא. תרי יהושע בן פרחי׳. שלשלת קבלה דק״ה.

יד. תרי רבינא. תלין דף מ״ח ע״ח [ד״ה לתמר].

טו. תרי ר׳ אבא. כלי שבע פ״ק דהוריות.

טז. תרי ר׳ אבוהו. יוחסין דף (ע״ב) [נ״ע].

יז. תרי רב אידי בר אבין. יוחסין דף (י״ג) [מ״כ].

יח. תרי ר׳ יהודה נשיאה. ע״ז דף נ״ג ע״ב [ד״ה נפת] ור״ה ד״ה ע״ח [ד״ה שלח].

יט. תרי חזקי׳. רשב״ח ניעין כפ׳ המגרש [דף פ״ד ע״ב].

כ. תרי ר׳ נחמן. מיכת נקידושין דנ״ג ע״ח ר״ג משנה נחמי לתמר לי לאו תורה כמה נחמן בר חנא. וידוע סתם ר״ג לי ר״ג כ״ר יעקב לי כ״ר יעקב. ועיין תוית תסד [כלל י״ח] ועיין עילוקין דמ״ג ע״ב [ד״ה יהיב].

כא. תרי ר׳ יוחנן. תיס׳ כתיבות ד״ח ע״ח [ד״ה וכ] וכמאר דף [ס״ה] ע״ח ד״ה כיון, כיה הנח.

כב. תרי ר׳ יוסף בר חנינא. תיס׳ נגזל דכ״ע ע״ח [ד״ה כ״ג]. ועיין תוית תסד [כלל י״ד]. וסנהדרין דף י״ז ע״ב [ד״ה מהט].

כג. תרי ר׳ יאשי׳. רש״י רפ״ג דסוטה [דף י״ט ע״ח ד״ה לר׳ יתצי׳].

כד. תרי ר׳ אלעאי. נטורות דמ״ב ע״ב [רש״י ד״ה תלין].

כה. תרי ר׳ ישמעאל בן אלישע. יבמות דף ק״ד [ע״ח ד״ה לתמר].

לב. ג׳ הילל. קרקן העדה ניהוכלמי סדר נשים.

לג. תרי בנ(י)הו בן יהודע. סנהדרין דע״ז ע״ב [ד״ה יאתרי].

לד. תרי שבנא. רים פרק בתרא דכתובות [דק״ד ע״ב ד״ה בני]. ועיין שבת די״ב ע״ב [ד״ה שבנת].

לה. תרי טורנסטרפוס. כן משמע ברש״י נדרים ד״נ ע״ב [ד״ה ומן] ויהוכלמי שביעה נתים׳ סס״ה דסוטה כיי״ב [דף ל״ח ע״ח ד״ה נחלו].

לו. תרי יהושע בן גמלא. ריעב״ח נספ״ק דיומא [די״ח ע״ח]. ותיס׳ כ״ב דכ״ח ע״ח [ד״ה אור] כתבו דוק היה תחה.

לז. תרי יגאי מלבא. יבמות דף ס״ח ע״ח [ד״ה עיילה].

לח. תרי ירושלים. עיריכין דף ל״ב ע״ב.

לט. תרי ראב״ד. כיעת בפ״ך תי״מ סי׳ ל״ע [ס״ק נ׳].

* * *

מ. לו טיח״ו ומשמשי נתנ״ף ויש נח׳ ומשמעו ניח״ו, הניע״ב ספ״ה דסוטה [מ״ה] ועיין תיי״ע שם.

נהל תיהן כתמור נענלה עדופה, נפי׳ רמב״ם פפ״ע [ה״ב] מהונת הייט נהי בשופף נחזקה, ולרש״י נתימם [דנדים כ״ח ד׳] הייט עמק קצה בלח נעגה. ועיין תוי״ע פפ״ע דסוטה מ״ה [ד״ה תפ״ם].

מב. יהתניח היח קוביח. וכח תניח נכתי תיניח היח גניחתח. כ״כ בסוטה מהונח לנילה דכ״ה ע״ח.

ט, ע״א מהו לשון נפילה ביבום?

תשובה: ע״ד שאלתך למה ביבום משתמשין בלשון נפילה (כגון אשה נופלת ליבום) ולא סתם בלשון חייבת וכדומה?

הנה ענין לשון נפילה ביבום הוא שהאשה נפלה [ע״י] מיתת בעלה ותהיה לה תקומה ע״י היבום. עוד יתכן דלשון נפלה הוא לשון של אירע הדבר כמו נפלה טעות, נפלה אש, נפלה קטטה וכן ״זאת הארץ אשר תיפול לכם.״

י',ע"ב. אם בחליצה איכא הקמת שם.

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור דבחליצה יש הקמת שם?

מצאנו דכ"כ ר' חיים קמיל בקובץ רשימות שיעורים דף י' ע"ב, ועי' בח"ס בתשובה אבן העזר ח"ב סי' פ"ב דכתב בשם הזוהר דגם ע"י חליצה איכא תיקון למת.

י"ז, ע"א. האם נכון שר"ע מוזכר בש"ס תקס"ד פעמים?

שאלה: ראיתי במצפ"א בסוף פרק קמא דיבמות (וכן ראיתי בשם רבינו שמשון מאוסטרופולי) שר"ע נזכר בש"ס תקס"ד פעמים האם חשבון זה למעשה עולה?

תשובה: דברי ר' שמשון מאסטרופולי כתובים בניצוצי שמשון, וכן מובא בגליא רזא. והנה בחיפוש בש"ס נמצא עקיבא מופיע 1340 פעמים, ורבי עקיבא 699 פעמים, אך יתכן דכונתו דיש תקס"ד מימרות של ר"ע ובש"ס יש הרבה פעמים קושיות והערות על מימרא אחת של ר"ע אך הוא מוזכר שם כמה פעמים ר"ע. וד"ז קשה עלינו לבדוק דצריך לעבור מימרא מימרא.

כ"ג, ע"א. חילוק בין ירושה דהולכין אחר האב ויוחסין אחר האם.

תשובה: הנה לענין ירושה אמרינן בסנהדרין במשנה בדף ק"ח וכן בגמ' שם ק"ט ק"י דירושה ילפינן מ"למשפחותיהם" ומשפחת האב קרויה משפחה ומשפחת האם אינה קרויה משפחה, וכן פסק הרמב"ם בהל' נחלות פ"א הל' ו'.

אך לענין יוחסין עי' ביבמות דף כ"ג ודף מ"ה דיש לכך מקור מן הפסו' שדרש רשב"י וכפי שביארו רבינא שם בגמ' "כי יסיר את בנך" "דבן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך" הוא נקרא יהודי עי"ש ברש"י ובתוס' בביאור הלימוד. [ועי' גם בקידושין דף ס"ח] ונפסק כן ברמב"ם איסורי ביאה פט"ו הל' ג' ובשו"ע באבן העזר סי' ד' סעי' ה' וסי"ט.

ועי' בר"ן בקידושין [דף ל"א ע"ב בדפי הרי"ף] שנכרי הבא על בת ישראל הולד ישראל גמור והולכים אחר האם ואסור בממזרת, כיון דא"א לו להתייחס אחר אביו, כיון ד"למשפחותיהם לבית אבותם" נאמר בישראל ולא בנכרי. [ועי"ש מחלוקת הרמב"ם והר"ן לענין גר.]

וע״ע באבי עזרי בהל׳ נחלות פ״א הל׳ ב׳ דכתב לבאר עוד דבנכרי נאמר ״זרמת סוסים זרמתם״ וממילא בהכרח הוא אינו מתייחס אחר האב הגוי אלא אחר האם.

וע״ע מש״כ בחידושי הגר״ח על הרמב״ם פט״ו מאיסורי ביאה הל׳ ט׳, ובאבי עזרי פי״א מהל׳ ביכורים הי״א, ובאמת יש עוד כמה וכמה גזה״כ עי׳ שם בסוגיות.

ל״ד, ע״א. מקור דאין איסור כרת בנערה המאורסה.

שאלה: כתב בתוס׳ הרא״ש (יבמות ל״ד.) דאין איסור כרת בנערה המאורסה, האם מצינו עוד אחרים שכתבו כן או דנו בדבר הזה?

תשובה: בענין חידושו של הרא״ש בשם המהר״ם מרוטנברג על נערה המאורסה, עי׳ בערוך לנר ביבמות שם וכן בכריתות דף ב׳ דהביא דבריו עיי״ש מה שהקשה עליו. ועי׳ באבני נזר ח׳ אבן העזר סי׳ ג׳ מה שביאר דברי המהר״ם, וכן במשאת משה על קידושין סי׳ ב׳ מבאר דבריו. ועי׳ מה שהאריך בזה באוצר הספרא [לר׳ מנחם זמבא הי״ד] עמ׳ י״ז. ועי׳ בשו״ת מהר״ח אור זרוע דכתב דהמהר״ם חזר בו, והביאו בחידושי ר׳ מאיר שמחה על סנהדרין דף נ״ג ע״א. וכבר הביאו דברשב״א ביבמות דף י״ג וביראים סי׳ ח׳ וברמב״ם בספר המצוות שמ״ז ובהל׳ איסורי ביאה פ״א ה״ו כתוב בפירוש דלא כדברי התוס׳ רא״ש בשם המהר״ם.

ל״ה, ע״ב. לשון החולץ ליבמתו צ״ב דהרי היא חולצת את נעלו.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו הלשון החולץ ליבמתו וכדומה שמצינו הרבה פעמים במס׳ יבמות, הלא אין האיש חולץ לה אלא היא חולצת לו והוא אינו עושה מעשה כלל?

עי׳ בנ״י ובריטב״א ביבמות דף ק״ד בשם הרמב״ם בפירוש המשניות שם דכתבו דהא דנקט לשון חולץ כיון דגם הוא צריך לסייע במעשה החליצה עיי״ש. וע״ע בנודע ביהודה אה״ע סי׳ כ״ד.

ל״ה, ע״ב. קושיא בדברי התוס׳ בדין ברירה.

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי התוס׳ בריש פ׳ החולץ דף ל״ה ע״ב. שהקשו על שיטת ר״י במחלוקת עם רבנן דס״ל דלא שייך לסמוך על אליהו הנביא משום

דאגלאי מלתא למפרע לא אמרינן, והרי ר״ל קאמר שם גבי קידש א׳ משתי אחיות דמקודשת, ותי׳ שם דיש לחלק בין דבר שהוא כבר מעכשיו רק דעתיד לגלות או אפי׳ שלא עתיד לגלות מ״מ אליהו הנביא יכול לגלות את התוצאות, לבין דבר שהוא אינו עכשיו רק אליהו יגלה את העתידות. וקשה דהא מבואר בכמה דוכתין דלר׳ יוחנן לית לי׳ ברירה וכמו בב״ק (דף פ״ט) גבי הצנועין וכו׳ ע״ש, וא״כ איך קאמר דלית ליה אם איהו גופיה קאמר דא פי׳ בעתיד לגלות איכא ברירה.

כבר נתקשו בכך האחרונים, עי׳ בח״ס עירובין דף ל״ד, ובכסף נבחר ובחשק שלמה שם, ובתשובות וחי׳ ראש ברזל סי׳ כ׳ אות י׳, ועי׳ בחידושי ר׳ שמעון שקופ חלק ד׳ בליקוטים סי׳ ד׳.

ל״ז, ע״א. סתירה בין רש״י בדף ל״ו לדף ל״ז בשמו של בריה דרב אידי.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין הסתירה בדברי רש״י ביבמות בדף ל״ו לרש״י בדף ל״ז על שינוי שם האמורא המופיע ברש״י על אותה מימרא, דפעם כתב ר׳ הושעיא בריה דרב אידי ופעם ר׳ יהושע בריה דרב אידי.

עי׳ במלוא הרועים דהגיה בגמ׳ ע״פ דברי רש״י בדף ל״ז, וחיפשנו רבות ולא מצאנו מי שעמד על שינוי שם האמורא, אך נראה דרש״י יתכן דשינה הגירסא כיון דלא מצאנו בכל התלמוד שם אמורא בשם ר׳ הושעיא בריה דרב אידי, ואילו ר׳ יהושע בריה דרב אידי מצאנו בכמה מקומות בש״ס, ואלו מקומן: ברכות דף ד׳ ע״א, שבת דף י״א, ערובין דף פ״ב, פסחים דף ג׳ ודף מ״ט, תענית דף י״ב, מו״ק דף ה׳, [כולם בסדר מועד!!!] ולכך יתכן דשינה רש״י את הנוסחא, ומצאנו כעת דכן כתבו גם בדקדוקי סופרים השלם ח״ב, ושם הביאו גם כת״י שכתוב כן, וא״כ יתכן בפשטות דלרש״י כך באמת היתה הגרסא בגמ׳.

ל״ז, ע״א. ״ל שריתוה יהא רעוא דתשתרו אף תרבא״, הקשר בין חלב לחליצה.

שאלה: רציתי לבקש האם תוכלו להמציא לידי ביאור בדברי רב משרשיא לרבינא במס׳ יבמות, ריש דף ל״ז ע״א ״א״ל שריתוה יהא רעוא דתשתרו אף תרבא,״ מה עניין חליצה לחלב ומדוע מי שהתיר חלוצה לכהן יתיר ג״כ איסור חלב, והיכן מצינו במקורות לשון כזו.

תשובה: בענין פשט הגמ' ביבמות ל"ז על הקשר בין חלב לחליצה, עי' בתוס' ראי"ש ובערוך לנר, ובחוט המשולש בשערים פרשת במדבר, ובספר מחקרים בתלמוד [ר"ר מרגליות] משי"כ בזה.

מ, ע"ב. קושיא על הרמב"ם דחולץ אסור מדברי סופרים, ובגמ' משמע דהוא דאורייתא.

תשובה: ע"ד שאלתך על משי"כ הרמב"ם פי"א מיבום הל' י"ב דהחולץ ואחיו אסור בחלוצתו רק מדברי סופרים, וצי"ע מהגמ' ביבמות דף מ, ע"ב דתני ר' חייא דחייב מדברי תורה, ופרשי' דקם ליה בלא יבנה ומבואר דחייב מדאוריתא.

עי' בתוס' ראי"ש בשם הר"מ דפירש דלא כרשי' דאחיו הכונה לאחיו מאמו, וכי"כ מעצמו בספר יוסף לקח, וכתב בספר אוהל דוד [נמצא באוצה"ח] דהרמב"ם ג"כ יפרש כפירוש הר"מ בראי"ש, דאי כפרשי' יקשה עליו הקושיא שכתבת, ולפי דברי התוס' ראי"ש ניחא הכל.

ס"ב ע"א. עם הדומה לחמור, "עם" נקוד חיריק או פתח?

שאלה: עי' ביבמות דף ס"ב ע"א "שבו לכם פה עם החמור", עם הדומה לחמור, האם הדרשה הוא עם הדומה לחמור (דהיינו פתח תחת העין) או דילמא עם הדומה לחמור כלומר שגויים דומים לחמור (ולעולם גם אחרי הדרשא קורין חיריק תחת העין)?

הכותב וחותם בברכת שים שלום ובברכת התורה תמיד, ח.צ.ל..

תשובה: לכב' הר"ר ח.צ.ל. שליט"א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין הניקוד של עם הדומה לחמור, בספר מר קשישא [לבעל החוות יאיר] כתב בערך זה דקיבל דהוא בחיריק. ובספר פרנס לדורות בהגהות הש"ס בב"ק דף מ"ט כתב דהכונה עם בפתח, ע"פ הגמ' בכתובות קיא א אפילו שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העולם הבא, כתיב הכא "לעם עליה" [ישעיהו מב ה] וכתיב התם "שבו לכם פה עם החמור" [ואינו מוכרח]. אך בספר תוספת ברכה במדבר כ"ה י"ד [והובא במשנת משה על קידושין דף כ"ב] כתב דאין טעם הדרשה לשנות את הקריאה מן עם בחיר"ק העי"ן לעם בפתח העי"ן משום דאם

כן הי׳ לו לומר אל תקרא עם אלא עם כדרך הדרשות, אך מדייקים מדלא כתיב את החמור דהי׳ במשמע שהם רק בקשר קל וטפל להחמור, אבל ״עם״ מורה על השתוות חזקה עם החמור וזהו עם הדומה לחמור. וכעין זה כתב הרה״ג צבי רוטברג, הובאו דבריו בספר יקרא דאורייתא וירא. ובספר תורת משה [צאלח] בפרשת וירא כתב רוצה לומר מדכתיב ״עם החמור,״ ולא אמר את החמור או אצל החמור, לכן דריש כן עם בחירק כמו עם בפתח ופשוט.

בברכת התורה מערכת לדופקי בתשובה.

ס״ב, ע״ב. האם חיוב אהבת כל אחד מישראל ואשתו שוים?

תשובה: בענין שאלתך על דברי הרמב״ם פ״ו מהל׳ דעות ה״ג שכתב מצוה לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו שנא׳ וכו׳, ומשמע שהוא חיוב דאורייתא, וצ״ע דברמב״ם פט״ו מהל׳ אישות הי״ט לגבי אשתו כתב דאינו אלא צווי חכמים.

עי׳ במשמר הלוי קידושין סי׳ פ״ד דעמד בזה וכתב דהחיוב שווה, ואגב ״מכבדה״ שיש שם צווי חכמים כתב גם על ענין ואהבת, אבל לגבי זה היא שווה לכל אדם.

ועי׳ בחשוקי חמד להגר״י זילברשטיין יומא דף ב׳ דהביא בשם הגר״ח קניבסקי דבאשתו יש חיוב אפי׳ במקום שאין חיוב כלפי כל אדם, עי״ש הנ״מ.

ע״ו, ע״ב. האם האיסור עשה דמצרי קאי נמי על ערב רב?

תשובה: עי׳ ברש״י ביבמות דף ע״ו ע״ב בד״ה ״הנך״ דכתב דאיסור מצרי קאי על הערב רב דשאר המצרים טבעו בים. ויש שרצו לומר דהאיסור חל רק ממתן תורה ולא חל על הערב רב משום שהערב רב לא היה מן המצרים רק משאר אומות שהיו במצרים. עי׳ במהר״ש לניידו ועוד. אך בדברי רש״י מוכח דלא כדבריהם, וכבר העיר על דבריהם בספר מידות טובות פירוש על המכילתא [נמצא באוצר החכמה] עמ׳ של״ו.

ק, ע״ב. האם אברהם קיים כל התורה גם קודם או רק אחר שנימול?

תשובה: בענין הערתך על המהרש״א במס׳ יבמות דף ק׳ ע״ב שכתב שמה שאברהם אבינו קיים את כל התורה זהו רק לאחר שנימול, וצ״ב שבמס׳ נדרים

דף ל״ב. ״תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצוות כאברהם אבינו ולא נקרא תמים עד שמל וכו״ ובפשטות הכונה שלא היה ולא יהיה לדורות עולם מי שנתעסק בכל מצוה שרק אפשר לקיימה כמותו, ומבואר דקיים כל התורה אף קודם המילה?

עי׳ באדר״ת באם לבינה [נמצא במוריה חוברת קמ״ג] שהקשה כן על המהרש״א. והנה היה אפשר לומר דהיינו דבמה שהיה חייב לא התעסקו בדקדוק כמותו אף אחד אבל אין ראיה שקיים כל התורה כולה. אך יעוי׳ באדר״ת דכתב דדוחק לומר כן. אך יעו״ש דשם מדובר על מעלת התמים של אברהם, וא״כ מדויק יותר דמיירי על שלמות במצוה עצמה ולא על קיום כל המצוות.

קי״ג, ע״ב. מקור דכל עבירה אפי׳ בשוגג או אונס גורמת לטמטום הלב.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור שכל עבירה (לא רק מאכלות אסורות) אפילו בשוגג או אונס גורמת לטמטום הלב.

לא מצאנו זאת רק במאכלות אסורות ומנ״ל לחדש יותר. ועי׳ באור זרוע בהל׳ שבת סי׳ ק״ח דפסק דאף דגבי שבת אין חולה שיש בו סכנה רשאי להחמיר ע״ע, במאכלות אסורות רשאי כיון שמטמטם הלב, [להלכה לא נפסק כן אלא גם במאכלות אסורות אסור להחמיר ע״ע.] הרי חזינן דהוי רק במאכלות אסורות. אך מצאנו בשו״ת דברי יציב חו״מ סי׳ מ״ו דחידש דגם בחילול שבת דאיכא חטאת בשוגג הוי פגם בנפש וג״כ מטמטם הלב, והביא ראיה מיבמות דף קי״ג ע״ב דרב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא וכו׳ אלמא קסבר קטן אוכל נבילות אין ב״ד מצווין להפרישו, ובתרוה״ד הוכיח מלשון זה דאפילו עונש כל דהוא ליכא עליה דאי הוה עליו עונש ב״ד אמאי לא מחייבינן להפרישו מן העונש וכו׳ עי״ש, וא״כ יש להעיר דמה ראיה משבת לנבילה דהוי מידי דאכילה ומטמטם הלב, וע״כ דגם איסור שבת מטמטם לפי שכל פגם בנפש הוי טמטום.

קכ״ב, ע״א. האם צוער היא עיר התמרים?

תשובה: בענין שאלתך בדברי המשנה ביבמות דף קכ״ב ע״א שנקטה שצוער היא עיר התמרים, וקשה דמשמע בפרשת וזאת הברכה דעיר התמרים אינו צוער דכתיב ״עיר התמרים עד צוער״?

עי' ברש"ש דהקשה כן. ועי' באחרונים דהביאו לתרץ ע"פ התרגום ירושלמי בפסוק דמתרגם מישרא דיריחו קרתא דעבדא תמרין היא זעיר ודו"ק.

ועי' בדברי יוסף ג-ד [שווארץ] עמ' קי"ד [נמצא באוצר החכמה] דכתב ד"בקעת יריחו עיר התמרים עד צוער", שבקעת ירחו עד צער הוא מחוז תמרים.

מס' כתובות

כ"ה, ע"ב. האם עד אחד הוא נאמנות או הוכחה?

תשובה: ע"ד שאלתך האם ע"א נאמן בתורת נאמנות או מדין הוכחה. עי' בט"ז יו"ד סימן צ"ח ס"ק ה' שכתב שזה הוכחה. וכעין דברי הט"ז דהוי הוכחה כתב השטמ"ק בכתובות כ"ה ד"ה "תו קשיא" בשם הריטב"א לענין תרומה שהאמינה תורה עד אחד אין זה מדין עדות אלא מדין בירור וכשם שהאמינה מסיח לפי תומו וכו', וכן מוכיחים מהרמב"ם שלא מנה נאמנות עד אחד באיסורים בהל' עדות פ"ה הל"ב, וכמו שהקשה התשב"ץ, והיינו טעמא כיון שאינו נאמנות מדין עדות אלא מדין הוכחה. עוד כתבו בזה באחרונים עי' בצפנת פענח כללי התוה"מ אות נ' כלל א', ושם מציין לרש"י יבמות פ"ח ע"א ד"ה "ואמר" וכן לרש"י חולין י' ע"ב ד"ה "עד אחד" וכותב דמשמע דבזה יהיה נפק"מ אם הלימוד לנאמנות ע"א הוא מסברא כברש"י או מוספרה לה כתוס'. וראה עוד בענין החקירה הנ"ל בשו"ת מחנה חיים ח"א סי' ס"ד ובח"ב יו"ד סי' כ"ח, וראה בחי' הגר"ח לש"ס סוטה בענין אי חוזר ומגיד בנאמנות ע"א דכתב שם דדין עדות דע"א לאו מדין עדות הוא אלא דסגי בנאמנות דהרי גם פסולים נאמנים דאין להם דין עדות כלל. וראה בספר וזאת ליהודה [ספר זכרון] עמ' שצ"ו בשם הגר"ש שקופ דס"ל דנאמנות ע"א באיסורין הוא בגדר עדות, אבל חלוק דין זה מדיני ממונות דאי"צ הגדה לפני בי"ד ומ"מ לענין הלאו דלא תענה מוכיח דבאיסורין ליכא לאו זה והיינו דהוי מגדרי עדות ודין מיוחד דעדות באיסורין.

ל"ו, ע"א. בענין פתח פיך לאלם.

שאלה: כתובות ל"ו. ר"ג סבר פתח פיך לאלם כלומר דטענינן לחרשת ולשוטה מוכת עץ ולר' יהושע לא טענינן, וכ' בתוס' [ד"ה החרשת] דר"ג סבר דמכיון דהחרשת והשוטה לא מצו אמרי שמוכת עץ הם הרי הם בחזקת מוכת עץ ולהכי

טענינן להו להוציא, ובר״י ביארו תוס׳ לעיל [ט: ד״ה אי למיתב] דסבר דמוכת עץ לא שכיח. ולכאו׳ מקור דבריהם מהגמ׳ י״ב: דאמר ר״נ אנן אמרי אפי׳ כר״ג וכו׳ דאיכא מיגו, ומבואר התם דלר״ג נאמנת לטעון משארסתני נאנסתי במיגו דמוכת עץ אני ולר״י אינה נאמנת במיגו. ולכאו׳ צ״ב דהא בתוס׳ י״ג. מבואר דר״י לא פליג משום לא שכיח אלא מטעם שלא היתה נאמנת לומר מוכת עץ אני, וא״כ מהיכן הוציאה הגמ׳ בל״ו. מחלו׳ ר״ג ור״י לענין פתח פיך לאלם.

תשובה: בביאור דברי התוס׳ דמוכת עץ אין זה שכיח לר״י, אין בזה סתירה למש״כ בגמ׳ בדף ל״ו דהטעם הוא משום פתח פיך לאילם דהא בהא תליא, דלכו״ע אמרינן פתח פיך לאילם רק דלר״ג דמוכת עץ הוי שכיח א״כ שייך לומר בזה פתח פיך, משא״כ לר״י דהוי מילתא דלא שכיחא א״כ ל״ש לומר שיהיה כאן פתח פיך כיון דלא הוי שכיח.

ע״ה, ע״ב. ביאור דברי השב שמעתתא דחזקת כשרות הוי חזקת הגוף.

תשובה: בענין הערתך עלדברי השב שמעתתא בש״א פט״ו שכתב להוכיח מדברי התוס׳ בכתובות דף ע״ה ע״ב בד״ה ״ספק״ דחזקת כשרות דהיינו חזקת צדקות מהני להתיר אף בספק טומאה ברשות היחיד משום דחזקת כשרות נחשבת כחזקת הגוף ולא חזקת דין, וצ״ב דבריו דהרי כשרות אינה מציאות ואינה כחזקה בגוף האדם.

עי׳ בחזו״א אהע״ז סי׳ פ״ב ס״ק כ״ח דכבר העיר על דבריו ונשאר בצ״ע.

אך עי׳ בתשובות ר׳ אליעזר סי׳ י״ט אות ג׳ דכתב דכדברי השמעתתא מוכח ברשב״א ובריטב״א המובאים בשטמ״ק בכתובות דף ט׳ ע״א. וכן כתב האפיקי ים ח״א י״ג ג׳ ד׳, ועיי״ש דתולה ד״ז במחלוקת אמוראים. וכ״כ הגר״ש שקאפ כתובות ט ע״א ד״ה ״אמנם״ שהיא חזקה דמעיקרא, והוסיפו שאינה בירור המציאות אלא רק הנהגה ופסיקת דין.

ועי׳ בקובץ שיעורים כתובות רס״ב דחילק שרק לעדות היא חזקת הגוף, אך לכהונה היא חזקת דין.

ע״ט, ע״ב. החילוק בין ולד שפחה לולד בהמה.

תשובה: בענין הערתך בכתובות דף ע״ט, ע״א המחלקת בין ולד שפחת מלוג דהולד לאשה דחיישינן שמא תמות השפחה ותכלה הקרן, לולד בהמה דל״ח כ״כ כיון דעורה קיים.

וקשה דהתוס׳ בב״ק דף י׳ ע״א כתבו דעבד ועכו״ם הקנויים לישראל מותרים בהנאה לאחר מיתה, וא״כ לא מכליא קרנא גם בשפחה?

י״ל דאף דמותר להשתמש אך אין דרך בנ״א להשתמש במת אפי׳ במת נכרי ולכך מקרי כליא קרנא.

אך יעוי׳ באמת במל״מ פי״ד מהל׳ אבל ובשדי חמד בדברי חכמים סי׳ נ״ב דהביאו מחלוקת ראשונים גדולה בענין זה.

ועוד מצאנו דכבר עמדו בהערתך בשו״ת יד אליהו סי׳ ס״ו, וביוסף לקח, ובעדות ביהוסף סי׳ כ״ט סעי׳ ט״ו, ובאמרי יצחק [נמצאים באוצר החכמה] ועוד, ותירצו דעור אדם אינו חשוב כעור בהמה ולכך לא מקרי שיור.

עוד תירצו דאף דמותר להנות ממנו אך יש מצוה לקוברו, כ״כ בקוב״ש אות רפ״ב, ועי״ע בח״ס, ובמשאת המלך, ובהר צבי, ובשואל ומשיב ח״ג סי׳ קנ״ה.

מס׳ נדרים

ב, ע״א. מראה מקום וטעם שלשון נדרים משונה.

תשובה: בענין בקשתך למ״מ שלשון נדרים משונה וטעמו. דבר זה מופיע בראשונים בנדרים בכמה מקומות, עי׳ בתוס׳ דף כ׳ בנדרים והרא״ש בדף י״ד ודף כ״ט ופ״ה בנדרים ועי׳ במאירי, ועוד כתוב דלא נשנתה מסכת נדרים בישיבות הגאונים ולא היה לה מהדורא בתרא, ועי׳ תפא״י אבות פ״ב בבועז אות ב׳ שם לשון נדרים משונה, ובספר כל נדרי הביא דמזמן מר רב יהודאי לא נשנית נדרים בבית המדרש יותר ממאה שנה ואין מי שיודע לדקדק בה כראוי, ועי׳ בתשובה הנדפסת בריי״ף סוף נדרים, בסמ״ג ל״ת מצוה רמ״א משם ספר העתים ובאוצר הגאונים עמ׳ 91 ועמ׳ 32 ונימוקם עמם שהרי אם יוודע לרבים שנדרים ישנם בשאלה יבואו להקל ראש בנדרים. ועי׳ בהלכות פסוקות מן הגאונים סימן ק״כ ובמה שהביא בדורות ראשונים ח״ג רבנן סבוראי עמ׳ 48 ושם כתב דזו לשון ירושלמי דלא למדו זאת רק באי״י ולא בבבל, והסתמך על מש״כ בשם הגאונים, ועי׳ מש״כ הגרש״ז אויערבאך זצ״ל

במנחת שלמה נדרים עמ' ק"נ ובשלמי נדר הערה כ' שפירשו שזהו מטעם זה שנמנעו מלשנות מסכת נדרים ומסכת נדרים אינה מתוקנת כשאר מסכתות, עי' מה שהאריך לבאר בזה בדורות ראשונים שם, ויש חולקים על כך עיי"ש באורך.

י"ב, ע"ב. מראה מקום לאכילת עבדו של כהן בבכור תם.

תשובה: ע"ד שאלתך בדין עבד כהן האם אוכל בבכור תם ככהן או לא.

עי' ברמב"ם דכתב הרמב"ם בפ"י ממעה"ק ה"ה דבכור נאכל לכהנים זכרים ונקיבות שהרי נאמר בו "ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין", וכ"כ בפ"א מביכורים ה"י, וכ"ה פשטיה דקרא, ודין עבד כדין אשה דנאכל לנשיהם ועבדיהם.

אמנם יש דיעה מחודשת בראב"ד פ"א מנדרים הי"ב שהבכור נאכל רק לזכרים עיי"ש, והל"מ שם פירש דמיירי רק לענין נתינה ולא לענין אכילה, אך הרשב"א והמאירי בנדרים דף י"ב כתבו דלא כדבריו בדעת הראב"ד רק דמיירי גם לענין אכילה עיי"ש.

ס"ח ע"א. לשיטת הלבוש שתוספת שבת מדין נדר האם שייך הפרת נדרים של הבעל?

תשובה: בענין שאלתך לשיטת הלבוש סו"ס רס"ג בהג"ה שתוספת שבת הוא מדין נדר, ואפשר להישאל ולהתיר הנדר, האם גם הפרת נדרים מועילה, או שמא כיון שאין זו עקירה למפרע אלא בעל מיגז גייז רק מכאן ולהבא א"כ לא יתכן שתחול עליו שבת ואח"כ תיעשה חול?

עי' בשמירת שבת כהלכתה פמ"ו הערה י"א דהביא דהגרשז"א הסתפק בכך, וכן האדר"ת הו"ד בקובץ זכרון "מכתם לדוד" [ב"ב תשכ"ט] הסתפק בכך, והטעם כתב האדר"ת שם כדברך שיש מקום להסתפק בכך כיון שכבר נשלם הנדר, שכבר קיבלה האשה וחלה שבת, תו לא שייך לומר שהבעל יפר אותו, ורק היתר חכם שעוקרו למפרע מהני, וע"ע בספר ירושלים במועדיה שבת ח"ב להגר"א נבנצל בעמ' ס"ב מסעי' ל"ג ואילך, וע"ע בספר כל נדרי [להרה"ג ר' יצחק שטסמן תשס"ח] סי' ע' סעי' י' ובהערות שם.

מס׳ סוטה

ט, ע״א. מקור להא דאמרו דאילו היה משה נכנס לא״י לא היה המקדש נחרב ולא היתה גלות.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור למש״כ בכמה אחרונים (ע׳ בפרשת דרכים דרוש ח׳, אור החיים דברים פ״א פל״ז, שו״ת חת״ס ח״א סי׳ ל״ז וח״ה סי׳ קצ״ג ד״ה מ״ש והאריך, מלבי״ם שלח תורה אור פי״ד פכ״ג וחוקת פ״כ פי״ג, ועוד) בשם המדרש שאם משה היה מנחיל לישראל את הארץ לא היו גולים ממנה. היכן נמצא מדרש זה בדברי חז״ל.

עי׳ במגלה עמוקות אופן כ׳ [ועיי״ש עוד באופן פ״ח] דכתב זאת ע״פ הגמ׳ בסוטה דף ט׳ דמרע״ה לא שלטו אויבים במעשה ידיו ולכך אילו היה בונה בית המקדש לא היה נחרב. [הן אמנם ראינו שגם הפרשת דרכים הביא את הגמ׳ בסוטה לראיה ומשמע בדבריו שאין מקורו משם, אך לא נמצא מקור אחר לכך]. עוד הביאו מהגמ׳ בערכין שמשה רבינו לא נענש על שלא ביטל יצרא דעבודה זרה דלא הוה ליה זכותא דארץ ישראל כיהושע, משמע דאילו היה נכנס היה מבטל יצרא דע״ז וממילא לא היו גולים ולא היה ביהמ״ק חרב. [והראשון שהזכיר זאת הוא הרמ״ע מפאנו במאמר חיקור הדין ח״ב פי״ג, וע״ע במהר״ל בנצח ישראל פל״ג ובביאור הגר״א על שיר השירים פ״ד פ״ו].

י, ע״ב. האם דינא דנוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש הוי הלכה למעשה?

תשובה: בענין נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, הנלמד מתמר ויהודה, האם הוי הלכה למעשה דיהרג ואל יעבור או לא? [ועי׳ בתוס׳ סוטה י: ד״ה נוח דמשמע שכן דינא.]

הנה מלבד הרמב״ם שלא הביא הלכה זו שיפיל עצמו לאש כמו שכתבת במכתבך, גם הטור בחו״מ סימן ת״כ והשו״ע שם סעיף ל״ט לא הביאו הלכה זו, וכן המג״א או״ח סימן קנ״ו ס״ק א׳ אומנם הביא הלכה זו שהמלבין פני

חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, אך לא הביא דחייב למסור נפשו על כך. וראינו שיש המבארים את הגמ' כפי מש"כ המאירי בברכות דף מ"ג ע"ב "דרך צחות אמרו" נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, וכתב בכתובות דף ס"ז ע"ב ובסוטה דף י' ע"ב "דרך הערה אמרו" נוח לו לאדם להפיל עצמו בתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, וכתב בסנהדרין דף י' ע"ב "מדרכי המוסר" שלא יבייש את פני חבירו ברבים עכ"ל המאירי. וכנראה גם שאר הפוסקים פירשו כדבריו, וכ"כ בספר מנחת שמחה [נמצא באוצה"ח] סי' קנ"ח.

אך יעוי' בפמ"ג קונטרס מתן שכרן של מצוות אות ה' שהביא ד"ז להלכה, וכן בהגהות מים חיים מהפר"ח על הרמב"ם יסודי התורה פ"ה ה"ב כתב דיהרג ואל יעבור הוא גם על מלבין פני חבירו. אך בשם המהרי"ל דיסקין מובא בפירוש דודאי אין דין יהרג ואל יעבור בזה והוי רק דרך גוזמא, מובא בכמה מקומות, עי' עדות על כך בקובץ הר המור ז' [עמ' 23], ועי' בשו"ת בנין ציון סי' קע"ב ובמנחת שלמה ח"א סי' ז' ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ט סי' מ"ב ובמנחת אשר פר' וישב סי' נ"ג. ובכרם נטע עמ"ס סוטה דף י' ובת' חבלים ח"א י"ב.[נמצאים באוצה"ח].

י"ד, ע"ב. מדוע אחר הפתיתה בעינן לקמיצה בכלי שרת?

תשובה: הנה דין הפתיתה שצריך לקמוץ בכלי שרת מבואר בסוטה דף י"ד ע"ב דאע"פ דכבר קידש המנחה קודם בכלי שרת בעינן לקדש שוב את הקומץ דומיא דדם, דאע"ג דקידש הסכין את השחיטה חוזר ומקדש בכלי שרת, ועי' באבן האזל הל' מעשה הקורבנות פ"ד הל' ז' דביאר הענין, ועי' בתפארת ישראל במשניות מגילה פ"ב מ"ט בבועז אות א' דכתב דאין זה מעכב עי"ש.

והא דצריך ליתן שוב הפתיתה לכלי שרת כדי לקדשו כיון דאיכא גזה"כ והקריבה אל הכהן ויעשה הכנה לקמיצה ע"י קידוש. וכעין זה בר"מ תמידין ה' ז' שהתנור מקדש קצת ואינו מקדש לגמרי, ועי' בערוך השולחן העתיד פ"ח ט"ו.

כ"א, ע"א. סתירה אי רק ת"ח אינו הולך בלא תורה או כל אדם.

תשובה: ע"ד שאלתך על התוס' בסוטה דף כ"א, ע"א בד"ה זה ת"ח ז"ל סתם ת"ח תורתו אומנותו ועוסק בה ומהרהר בה כל שעה ואינו הולך ד"א בלא

תורה״, ומשמע שרק בת״ח אמרינן הכי ולא בכל אדם, וק׳ מגמ׳ שבת דף ק״נ. והיה מחניך קדוש ופירש״י משום דישראל מהרהרין תמיד בד״ת. ומשמע דלאו דווקא ת״ח אלא כל אדם?

הנה דברי רש״י באמת צ״ב דהרי לכאורה הוא נגד המציאות, דהן אמנם שהחיוב להרהר תמיד בד״ת, אבל לדאבונינו המציאות היא שרק יחידים מקיימים זאת. אם לא שנאמר שדור המדבר שהיו אוכלי המן באמת היו כולם מהרהרין תמיד בד״ת, או בשביל המיעוט שמהרהרין צריך כל המחנה להיות ראוי להרהור, ועכ״פ לפ״ז ודאי מיושבת קושיתך, ועי׳ בציץ אליעזר חי״ג סי׳ א׳ אות ג׳ בביאור דברי רש״י שם.

כ"ח, ע"ב. כיצד ילפינן דין ספק טומאה ברה"ר טהור מטומאה שהותרה בצבור?

תשובה: בענין קושיתך על התוס׳ בסוטה דף כ״ח ע״ב בד״ה ״מכאן״ שכתבו דילפינן ס״ט ברה״ר טהור מדין טומאה הותרה בציבור, וצ״ב כיצד ילפינן דס״ט ברה״ר ספקו טהור שהוא דין לטהר בודאי מהא דטומאה הותרה בציבור שאינו מטהר מדיני טומאה וטהרה אלא רק מתיר בדיני איסור והיתר?

הנה מקור הילפותא הוא בתוספתא בטהרות פ״ו והיא דעת בן זומא, ויש חולקים עליו בילפותא שם ובנזיר פ״ג ובירושלמי בסוטה פ״א, והנה הרמב״ם גם כתב ד״ז בפט״ז מהל׳ אבות הטומאה, אך שם הוסיף טעם נוסף והוא דאם טומאה ודאית נדחית מפניהן, ק״ו לספק טומאה, שאיסור כל הספיקות מדבריהן עכ״ל.

והנה מה דהרמב״ם הוסיף דכל הלימוד כיון שכל הספיקות מדבריהם, חזינן במהרי״ט ביו״ד ח״ב תשובה א׳ בדיני ספיקות דהרבה להקשות על דברי הרמב״ם אלו אמאי נתן טעם שאיסור כל הספיקות מדבריהן, הא ילפינן מקרא, ובאמת יש אחרונים שכתבו והוכיחו משאר הראשונים דס״ל דהבבלי חולק וס״ל דג״ז ילפינן מסוטה מקרא. ועוד הקשה שם על עצם הדבר דבן זומא גופא דיליף מפסח דשאני התם דטומאה הותרה בציבור וכן שם הוי דוקא ברוב הציבור, והאריך מהרי״ט ליישב דהוקשה לרמב״ם דהא באמת לא הוצרך ללמוד מסוטה רק דברה״י ספיקו טמא, דאילו ברה״ר מצד הדין

לקולא ככל שאר ספיקות, אלא שלא תאמר דמהיכי תיתי לחלק בין רשות היחיד לרשות הרבים בשלמא בסוטה רשות הרבים לאו מקום סתירה, אבל לענין ספק טומאה אמאי לא נילף רה״ר מרה״י, וע״ז הביא הר״מ הך דטומאה הותרה בציבור ילפותא לומר שא״א ללמוד רה״ר מרה״י שכבר מצינו קולא במקום אחר לרבים, ואם לא היו הספיקות בכל מקום מותרות והוצרכו ללמוד מסוטה כבר אמרנו דא״א ללמוד לטהר משום דבסוטה בדין הוא שיהי׳ טהור משום דלאו מקום סתירה, ומטומאה בציבור ליכא למילף משום דהותרה היא בציבור, לכן הוצרך הר״מ לנמק שכל הספיקות מדינא מותרין וא״צ ללימוד ורק שלא תאמר כיון דגלי רחמנא ברשות היחיד ה״ה לרשות הרבים, לכך איצטריך ילפותא דפסח, אלו תורף דברי מהרי״ט. וע״פ דבריו מיושבת גם קושיתך דלא הוי לימוד גמור רק נימוק וראיה למה לא ללמוד מסוטה.

ועי׳ בשיעורי הגרב״ד פוברסקי שליט״א לפסחים דף י׳ דכתב דהגדר ברמב״ם והתוספתא לדעה זו דבאמת אין כאן הכרעה אלא יש כאן רק היתר כמו בטומאה הותרה בציבור, ובזה גופא נחלקו בתוספתא, ולפ״ז ג״כ ל״ק הערתך. וכעת מצאנו בכלי חמדה על פרשת פרה דהקשה ממש את קושיתך וכתב להוכיח מזה גדר אחר מחודש דגם בטומאה בציבור הפשט דהם טהורים אך לא נפקע הטומאה מהם לגמרי, עיי״ש בדבריו.

ל״א, ע״א. לאלף ואלפים דורות, והלא העולם קיים רק ששת אלפים שנה?

תשובה: בענין הערתך על הגמ׳ בסוטה ל״א. ״רבי שמעון בן אלעזר אומר: גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה תלוי לאלף דור, וזה תלוי לאלפים דור...״, ולכאורה הרי העולם קיים רק לששת אלפים שנה, וא״כ ל״ש שיהיה אלפיים דורות?

עי׳ בשפתי חכמים יתרו פ״כ אות ש׳ ובתוספת ברכה קהלת ו׳ ג׳ דעמדו בקושיתך, וכ׳ דהוי דרך הפלגה, ויש שנדחקו יותר לחומר הקושיא דכל בן במשפחה נקרא דור, ויש שכתבו דאשה יכולה להוליד מגיל שש ולכך שייך אלף דור.

מס׳ גיטין

ב, ע"א. סתירה בענין אם עכו היא מא"י.

שאלה: לכבוד מערכת דופקי בתשובה שיחי׳

בלומדי גבולות הארץ בפרשתינו נתקשיתי בדברי התוס׳ בגיטין דף ב. לפי המבואר בתורה הגבול השמאלי של ארץ ישראל הוא מנחל מצרים בדרום עד הר ההר בצפון וכאילו חוט נמשך מצפון לדרום וכל הים ואיים שבתוכה נכללים בארץ ישראל, ולפ״ז יוצא שעכו הוא חלק מארץ ישראל. וקשה שבתוס׳ גיטין דף ב. מבואר שעכו הוא חצי בארץ ישראל וחצי בחו״ל, והלא לפי הגבולות שבתורה הוא כל כולו באי״י.

ש.ר.

תשובה: לכב׳ הר״ר ש.ר. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבכם

בענין הערתך על עכו, הנה באמת נחלקו בביאור הגמ׳ בגיטין דף ז׳ לענין עכו על מה קאי, דיעוי׳ במהרי״ט ח״א סי׳ מ״ז ובתבואות הארץ עמ׳ נ״א כתבו דמש״כ בתוס׳ שם באמת מיירי לענין כיבוש עולי בבל.

אך יעוי׳ באדמת הקודש ובמלבושי יו״ט בקונטרס חובת הקרקע סי׳ י״ז דפירשו לענין כיבוש עולי מצרים [ויש נידון במפרשים אי עולי מצרים כבשו את כל גבולות הארץ המפורשים בפ׳ מסעי], ולפ״ז ל״ק קושיתך.

אך יעוי׳ ברמב״ן ובריטב״א בגיטין דף ז׳ דפירשו דמיירי באמת לענין גבולות הארץ ולפ״ז קיימת הערתך. ובאמת דכבר כתב החזו״א [שביעית ג׳ י״ח ושבת לקוטים ל״ח ב׳] דא״א לפרש דקאי על גבולות הארץ כיון דהגבולות הם מרובעים ולא כתוב דיש שם רצועה [כמבואר בגיטין שם] , ובאמת כתב החזו״א דלא ירד לפשט דברי הרמב״ן [דיש שם דברים מוקשים גם מצד המציאות המוכרת לנו, וכבר הקשה בתויו״ט בשביעית פ״ו על הר״ש שכתב דברים דומים לכך מדברי הכפתור ופרח שחקר את א״י וראה שאין הדברים כן.

ועי' גם בדרך אמונה בתרומות פ״א הל' ז' בגבולות הארץ מה שהתקשה בדברי הרמב״ן, וכן הביא מספר מימי זיו [נמצא באוצה״ח]. אך עכ״פ בשיטת הרמב״ן צ״ל כדי שלא תקשה קושיתך דראה שם את דבריו, וכן בדברי הריטב״א שם, וציורים שעשו בהוצאות החדשות דמבואר דעכו היתה רחבה מאוד ממזרח למערב וחציה שקרוב לים הוא א״י לכל אורך הרצועה, וכן הגבול הצפוני שמסתיים בהרי אמנום [הור ההר] וחציה השני שקרוב לגבול המזרחי הוא חו״ל, ובאמת כנגדו אין רצועה וכל החלק כנגדו הוא חו״ל. וע״ע בכ״ז באורך במשנת יוסף על שביעית פ״ו משנה א'. רצ״ב הציור כפי שמובא ברמב״ן [הרשלר].

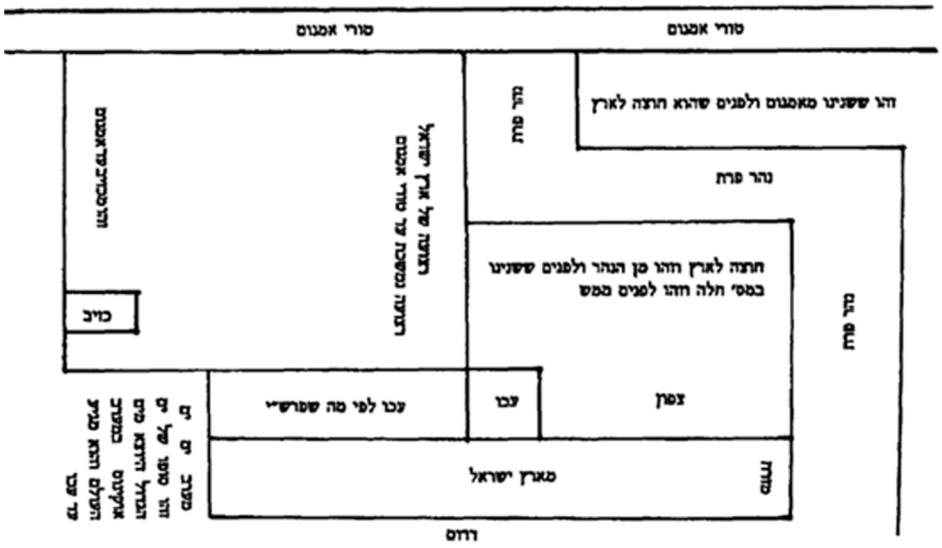

ל״ו, ע״ב. מקור בדברי המהר״ם שי״ף בגיטין.

תשובה: ע״ד שאלתך בדברי המהר״ם שי״ף שכתב בגיטין ל״ו ״כגבור לרוץ אורח״ אף שיש לה יסורין כמ״ש ״כשיוצא מפלת חררת דם כנדה שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח כנשים ודו״ק״. היכן מקור דברים אלו של המהר״ם שיף?

עי' במדרש רבה ויקרא פרשת אמור ל״א ז', והובא גם בילקוט שמעוני תהילים סי' תרע״ג ששם מובאים דברים אלו.

נ"ו, ע"א. כיצד הוכיח ר"י דאספסיינוס מלך, הלא טיטוס החריב את ירושלים?

שאלה: גיטין נ"ו איתא דאמר ר"י לאספסיינוס כי ודאי מלך הוא דאל"כ לא היתה נמסרת ירושלים בידו. וצ"ע הלא בסופו של דבר הוא חזר לרומי וטיטוס החריב את ירושלים, ואם נאמר שהוא שלוחו של אספסיינוס, א"כ מה ראיה שהוא מלך, הא היה נמי שליח של הקיסר ושפיר מימסרא ירושלים בידיה?

תשובה: בענין הגמ' בגיטין נ"ו, עי' בתוס' שם בד"ה אי דכתב דאע"ג דעדיין לא נמסרה ירושלים בידו עד שבא טיטוס מ"מ כיון דכבר צר עליה ג' שנים והיה רעב הוי כאילו כבר נמסרה, ולפ"ז מיושבת קושיתך.

וחשבנו אולי לתרץ דכיון דטיטוס היה בנו של אספסיינוס כמבואר בסדר עולם א"כ נחשב כאילו הוא החריב, וכעת מצאנו בתוס' ריב"ם המובא בספר אוהל יצחק על גיטין [נמצא באוצה"ח] דתירץ כמש"כ דכיון דהוי בנו נחשב כאילו נמסרה בידו. ועי' שם מה שתירץ בתפארת יעקב.

נ"ו, ע"א. מה הוא שמו של כלבא שבוע?

שאלה: בגיטין דף נ"ו. איתא למה נקרא שמו כלבא שבוע וכו'. האם ידוע שמו האמיתי של כלבא שבוע?

תשובה: בענין שמו של כלבא שבוע, עי' בתפארת ישראל על מסכת ידים פ"ג משנה ה' דהוכיח מהמשנה דשמו היה יהושע, וציין למש"כ במסכת שבת דף קמ"ז עמ' א' דחתן ר"ע שמו יהושע בן כפוס [כפוסאי], וכתב דאולי לכן היה לר"ע בן שנקרא יהושע ע"ש סבו.

אמנם עי' בבנין יהושע דהביא מאדר"נ פ"ו מ"ב דאיתא התם מה היה תחילתו של ר"ע, בן מ' שנה היה ולא שנה כלום, פ"א עמד על הבאר וכו' הלך הוא ובנו כו' כתב לו א"ב ולמד ע"י"ש, ומדכתוב שם בנו מוכח שהיה לו בן לפני שנשא את בת כלבא שבוע, וכ"כ הגאון מוהר"ר זאב וואלף מבאסקוויץ בהגהותיו על מס' בכורות נ"ח ע"א תוד"ה חוץ כהבנין יהושע, ומביא עוד ראי' מהמשנה הנ"ל בידים. וכ"כ החיד"א בפירושו כסא רחמים שם על אבות דר"נ, ומוסיף עוד לשון מהמשך האדר"נ שר"ע היו לו בנים ובנות הרבה והיה מפרנס אותן ואת רחל אשתו, ומפרש זאת ר"ל שהיה מפרנס בניו של אשתו ראשונה ואת רחל אשתו

בת כלבא שבוע, שמכאן משמע שרחל היתה אשתו השני׳. ועי׳ בסדר הדורות בערך ר״י בן קרחה. עכ״פ כתבו ארבעתם דהיה לר״ע שני חותנים א׳ ר׳ יהושע והשני כלבא שבוע, דלא כתפארת ישראל שכתב דלא יתכן דהיה עוד חותן דמוזכר רק כלבא שבוע ואשת טורנוסרופוס.

עוד יש להעיר דלפי התפארת ישראל היה כלבא שבוע תנא דהוזכרו מימרות של רבי יהושע כפוסאי בכמה מקומות.

ועוד יש להעיר דבשבת איתא חתנו דר״ע, ובפשטות היינו חתנו בפתח ולא חותנו בחולם.

וע״ע בבראשית רבה פצ״ח ובירושלמי תענית פ״ד דכלבא שבוע בא מכלב.

נ״ז, ע״ב. כיצד בניו של המן למדו תורה, והלא הם מזרע עמלק?

תשובה: בענין שאלתך גיטין נ״ז: ״מבני בניו של המן למדו תורה בב״ב, וצ״ב כיצד, והלא המן מזרע עמלק ואיך קבלו את בניו?

עי׳ ברמב״ם פ״ו מהל׳ מלכים הל׳ א-ד דמוכח ממנו דמקבלים גרים מעמלק, וכ״כ הכ״מ שם. וכבר הקשו על הרמב״ם ממכילתא סוף פר׳ בשלח דכתב דאין מקבלים גרים מעמלק ונאמרו בכך כמה וכמה תירוצים, החיד״א בעין זוכר מערכת ג׳ ח׳ עמד על כך ומסיק דע״כ צריכין לומר דהרמב״ם פליג על המכילתא ותפס כברייתא דתלמודין ודחה המכילתא עיי״ש, וכעין זה כתב ביד דוד בסנהדרין ובכלי חמדה פר׳ שופטים.

אבל בשו״ת אבני נזר או״ח תק״ח כתב לישב דברי הרמב״ם דאם אין אוחז במעשה אבותיו לא מקרי עמלק, עיי״ש משו״כ ע״פ הדרש.

ועל הא דקשה דלפי המכילתא היאך אתיא הא דמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק כיון שאין מקבלין גר עמלקי,תירץ החיד״א דלעולם המכילתא גם מודה שמבני בניו של המן למדו תורה בב״ב, אך יש חילוק ביניהם לבין שאר אומות, דשאר אומות יכולים להתגייר מיד משא״כ עמלק צריך קודם לקבל ז׳ מצוות ואח״כ להתגייר, וזה חידוש גדול, ועי״ש דלאחר שמאריך מסיק בתיקו.

ובחזון איש הלכות גרים סימן קנ״ז העמיד את דברי המכילתא דאין מקבלים גרים מעמלק הוא דווקא לאחר שנכנסו במלחמה אין מקבלין אותם אבל אה״נ

דשלא בשעת מלחמה מקבלין שפיר ע״ש, וכ״כ הנצי״ב בביאורו למכילתא. אך בשו״ת אבני נזר מ׳ תירץ בהיפוך דבשעת מלחמה מקבלין, וע״ע מש״כ בזה בכלי חמדה שם.

ובשו״ת מהרש״ם ח״ג סי׳ רכ״ב בסוף התשובה כתב שהמדובר בגרים מבתו של המן, כלומר אשה מזרע עמלק שנישאה לאחד מבני אומות העולם שאינו מתיחס לזרע עמלק וילדה לו בן והבן מתיחס לזרע עמלק ואין למחותו משום שבאומות העולם הוולד מתיחס אחר הזכר וכדאיתא ביבמות דף ע״ח, וכ״כ הגר״י ענגיל בגליוני הש״ס בגיטין נ״ו, וכבר קדמם ביד דוד שם. וכעין זה כתב בצפנת פענח קונטרס השלמה לח״ד י׳ ע״ב ול״ג ע״א דהמן הי׳ עבד ונשא שפחה מאומה אחרת ואין הולד הולך אחריו ואינו נחשב לזרע עמלק.

עוד תירץ ביד דוד שם דכשבא סנחריב ובלבל את האומות הכל שרי כמ״ש הרמב״ם, ולכן היו מקבלין מבני המן שלא ידעו בזה או לא היו חוששין לו, ומ״מ חז״ל היו יודעין שהיו מבני בניו של המן, וכעין זה תירץ בספר עיני כל חי לרבי חיים פלאגי׳ ז״ל במס׳ סנהדרין.

ובכלי חמדה פר׳ שופטים תירץ דהא איתא בחז״ל דהמן היה עבדו של מרדכי ומסתמא קיים מרדכי כדת כשקנאו שמל אותו לשם עבדות, א״כ הרי בניו שנולדו לו אח״כ אינם נכללים עוד לזרע עמלק דהא הכל מודים בעבד שאין לו יחוס. ובקובץ תל תלפיות עמ׳ קכ״ח הביא מהרה״ג ר׳ יוסף וואלד ז״ל דבאמת כשיש יכולת בידינו למחות את שמו אז בוודאי אסור לקבלו, אבל כשאינו כבוש תחת ידינו מותר לקבלו, וזה חידוש גדול. ועי׳ בקובץ גינת ורדים [תשס״ז] עמ׳ קצ״ג מה שהאריך בכל זה.

נ״ז, ע״ב. מקור דהבנות שקפצו לים זכו שישלטו על בעליהן.

שאלה: מה המקור שהבנות שקפצו לים במעשה שמובא בגיטין פ׳ הנזקין קבלו שכרן שישלטו על בעליהן, וזה פי׳ הפסוק ״על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא״ זו אשה, ״רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו״ אלו הבנות הנ״ל?

תזכו למצוות א.כ.

תשובה: לכבׂ הר״ר א.כ. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך,

בענין המקור דאלו שקפצו לים ימשלו על בעליהן מובא ד״ז שאמר בעל העוללות אפרים ר׳ אפרים מרגליות ע״ד ההלצה, עי׳ בספר שיחת חולין של ת״ח

החדש בפ״ב, וכן מובא בשמו באוצר שיחות צדיקים עמ׳ ק״ה [מובא גם במרגליות הש״ס בברכות דף ח׳], ועי׳ בספר זכרון יעקב עמ׳ קל״ו דכתב ד״ז בשם רע״א בתשובה, אך כפי מה שידינו משגת אין ד״ז ברע״א וטעה המחבר בציטוט.

פ״ה, ע״א. מדוע כתב הרי״ף שם פלאי של אליעזר בן גלעד?

תשובה: בענין דברי הרי״ף בסוף גיטין פ״ט [מ״ה: בדפי הרי״ף] בנוסח הגט, שכתב כותב שם העדים ראובן בן יעקב עד אליעזר בן גלעד, האם מצאנו מי שדיבר מדוע נקט שם זה שאינו שכיח כלל.

עי׳ באוצר ידיעות ח״ג להגרי״מ שטרן עמ׳ רנ״ט דכתב דבר נפלא בשם רבי צבי מיכלזאהן אב״ד פלונסק [ולא ציין מקומו, ומצאנוהו בספר עמודי אש א׳ עמ׳ שכ״ט - נמצא באוצר החכמה] שהעיר בדברי הרי״ף וביאר מכיון שבגט מחמרינן שהעדים לא יהיו קרובים זה לזה גם בקורבה של רביעי ברביעי כמבואר בסדר הגט לכן נקט ב׳ שמות אלו דוקא שלא היה בינותם קורבה של רביעי ברביעי, שהרי איעזר בן גלעד בן מכיר בן מנשה בן יוסף בן יעקב כבר היה קרוב לראובן בן יעקב יותר מרביעי ברביעי, והוסיף שם שכנראה שיש ט״ס ברי״ף וצ״ל ״איעזר״ במקום אליעזר, שהרי בתורה לא מצינו אליעזר בן גלעד אלא לגלעד היה בן בשם איעזר כמו שנאמר בתורה לאיעזר משפחת האיעזרי.

מס׳ קידושין

ב, ע״א. מקור דברי הגר״ש שקאפ דחלות קידושין הוא בכל רגע ורגע.

שאלה: מפורסם בשם הגר״ש שקאפ שקידושין הוא חלות שחל באשתו בכל רגע ורגע והשיגו עליו האחרונים ובכללם הגר״א וסרמן. מהו המראה מקומות לדיון זה?

תשובה: דברי הגר״ש שקופ נמצאים בספר הזיכרון להגר״ח שמואלביץ עמ׳ ת״כ, ובתורת ראשי הישיבות עמ׳ תרמ״ז, וכן בספר הזיכרון ברית אברהם בסוגיא דבר פדא שיעור ראשון סע׳ ה׳, ושיעור זה של הגר״ש כתב הגר״ח

שמואלביץ. וכן הובאו מפי השמועה בהרבה מקומות. וודאי דבריו הם חידוש גדול, והובא בהרבה מספרי ראשי הישיבות לחלוק עליו.

ג, ע"ב. האם בת משועבדת לאביה לעשות מלאכות מחוץ לבית?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

קודם כל אפתח בכמה מילות תודה, חסד עצום עשיתם לציבור לומדי התורה, ישלם הבורא כגמולכם ותזכו להמשיך להפיץ אורה.

בדין בת שמעשה ידיה לאביה, יש לעיין עד כמה יכול האב לשעבד את בתו. דהא דין בת נלמד מאמה העבריה שמעשה ידיה לאביה הנלמד ממה שיכול למכור אותה לאמה עבריה, ובאמה עבריה כ' בדעת זקנים [משפטים פכ"א פ"ז] "לא תצא כצאת העבדים" שלא יוצאת לשוק כמו עבד, שלא משועבדת רק למלאכות בבית פנימה. וי"ל"ע האם גם בבת יהיה הדין כן והאם יכול לחייבה לעבוד עבורו אצל אחרים.

תשובה: בענין חיוב קטנה לעבוד גם אצל אחרים בשביל אביה, עי' בספר נתיבות שכיר פי"ד הל' ד' דכתב בפירוש דיכול להעבידה גם מחוץ לבית, ובמשפט האבידה סי' ע"ר במאזני צדק אות י"א כתב דאביה יכול לכופה לעבוד.

כ"א ע"ב. בענין כהן שנמכר לעבד האם נפטר משום כך מעבודה במקדש?

תשובה: בענין מה שנסתפקת ע"פ דברי הגמ' קידושין דף כ"א ע"ב שאין עבד כהן נרצע משום שנאמר "ושב אל משפחתו" - למוחזק שבמשפחתו, דהיינו שיהיה ראוי לעבודה כשיצא לחפשי ולכך אין לעשותו בעל מום. ומשמע דלא הקפידה התורה אלא שיהיה ראוי לעבודה אחר שיצא מעבדותו, ולכאו' ה"נ צריך שיהיה ראוי לעבודה בתוך שש, שהרי למה נפטור אותו מן העבודה בביהמ"ק בזמן שהוא עבד עברי, דכל כהן חייב לעבוד במשמרתו.

או שמא כשחידשה תורה פ' עבד עברי שצריך לעבוד אדונו שש שנים, ממילא עבד כהן לא יוכל לעבוד באותם שנים בביהמ"ק ואינו מבטל מצות העבודה כיון שהוא משועבד לאדונו, והחיוב על הכהנים לעבוד הוא רק כל זמן שיכולים לעבוד שאז כופין אותם לעבוד במשמרתם.

הנה מצאנו כמה דברים בענין כהן ע״ע, יעי׳ במכילתא משפטים דאיכא התם מחלוקת ר״מ ורבנן דלר״מ כהן אינו נמכר, ועיי״ש במפרשים דיש דפירשו דאינו נמכר כיון דר״מ לשיטתו דאינו נרצע, ואם אינו יכול להירצע גם א״א למוכרו, ועי׳ במלבי״ם דהקשה גם כעין זה אם אינו נמכר ודאי אינו נרצע, ועי׳ בביאור הגר״א דלא גריס לה, ויש שפירשו מצד שאסור להשתמש בכהן, ועי׳ במרכבת המשנה דכתב דיכול למכור עצמו כיון דכהן שמחל על כבודו כבודו מחול, ועי׳ במל״מ בהל׳ עבדים פ״ג הל׳ ח׳, ועי׳ מש״כ עליו בשו״ת בית יצחק חו״מ סי׳ נ״ד. ויש באמת שפירשו דלא נמכר לר״מ מחמת הסברא שכתבת דמפקיע עצמו מעבודה, והמקנה מפרש דר״מ מדבר במוכר עצמו לעכו״ם ובזה מתרץ קושית המ״ל, ועי׳ בשו״ת הרב״ז [להרה״ג ר׳ בצלאל זאב שאפראן - ורשא] יו״ד ח״א סי׳ ק״ל דכתב דדוקא מוכר עצמו שמוחל יכול למכור עצמו משא״כ מכרוהו ב״ד דאינו מוחל, ועי׳ עוד בשו״ת השבי״ט ח״ז סי׳ כ״ד. ובענין מה שמפקיע עצמו מעבודה כתבו דלרבנן החולקים הוי גזה״כ דצריך לעבוד.

כ״ט, ע״א. בהשמטת הרמב״ם והשו״ע דין חיוב האב ללמדו אומנות ולהשיאו אשה ולהשיטו בנהר.

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע השמיטו הרמב״ם והשו״ע, דין שחייב אדם ללמד את בנו אומנות, ושחייב להשיאו אשה, ולהשיטו בנהר, כמ״ש בברייתא קידושין כט. עי׳ בשו״ת בנין ציון סי׳ קכ״ה שתירץ, שלישא אשה הרמב״ם לא השמיט אלא כתבו בהל׳ איסורי ביאה פר׳ כ״א הל׳ כ״ה וז״ל ״מצות חכמים שישיא אדם בניו ובנותיו סמוך לפירקן״. וכן ללמדו אומנות, נראה שרמז לזאת בהל׳ רוצח פר׳ ה׳ הל׳ ה׳ וז״ל ״אבל אם ייסר בנו כדי ללמדו תורה או חכמה או אומנות ומת פטור וכו״. ולגבי להשיטו בנהר, כיון שזה רק י״א ולא לכו״ע נראה שפסק כת״ק דלא חשיב הך עכת״ד. ועי׳ בשדי חמד שמביא בשם ספר ישרי לב מפר׳ ח׳ דף ט״ז שמציין לספר אות היא לעולם מער׳ א׳ אומנות ששואל מדוע הרמב״ם והשו״ע לא פסקו ללמדו אומנות להלכה, משא״כ הרי״ף והרא״ש והסמ״ג פסקו זאת להלכה. ומתרץ שנראה שהרמב״ם פסק ונסמך על דברי ר׳ נהוראי בגמ׳ קידושין דף פ״ב שאומר מניח אני כל אומניות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. ובאמת כבר הקדימו בזה בחידושי ח״ס ב״ב דף כ״א ד״ה תינוקות. ועי׳ בחידושי ר׳ עזריאל [הילדסהיימר] על קידושין שם בדף כ״ט. דכתב שהוא רק מצוה ולא לעכב, ולכך השמיטו. ולכך השמיטו גם דין שחייב להשיאו אשה. ועי׳ באג״מ או״ח ח״ד סי׳ קי״א, ובחידושי הגרי״ז בריש פרשת חיי שרה.

כ״ט, ע״ב. מקור דהאוכל הרבה מלח נעשה חריף בשכלו.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור למה שאומרים העולם שמי שאוכל הרבה מלח הוא אדם חריף?

מצאנו רק מה שכתב בנו של הנודע ביהודה ר׳ שמואל סג״ל לנדא בהקדמתו לשו״ת נודע ביהודה דעל פי חכמת הכימיא שגוף האדם מורכב ממים שמן סיד ומלח, ומצאו במופת שכל אדם אשר בעת חייו היה יותר חריף ובעל שכל יש בו יותר מחלקי המלח, וזה כונת חז״ל במסכת קידושין דף כ״ט ר״י אומר אם היה בנו זריז וממולח בנו קודם דהיינו שיש לו הרבה מחלקי המלח לרמז שהוא חריף ובעל הבנה ע״ש בדבריו. ועי׳ בספר חלקת בנימין על שבת דף ד׳ דביאר עפ״ז את דברי הגמ׳ שם ״לכי תיכול עלה כורא דמלחא״ דר״ל דרך צחות כשתאכל כור של מלח ויתגבר חלק המלח ותהי׳ חריף ובעל הבנה אזי תבין בטוב.

מס׳ בבא קמא

מ״ט, ע״א. מקור דרך המשוחרר לישא משוחררת.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן כתוב שדרך המשוחרר לישא את המשוחררת?

עי׳ ברש״י בב״ק דף מ״ט ע״א ד״ה ״היתה שפחה״.

מס׳ בבא מציעא

ל״ח, ע״א. אדם רוצה בקב שלו, האם הוא גם בדבר שלו שקנאו מאחר?

תשובה: בענין מה שהסתפקת בגדר ״אדם רוצה בקב שלו יותר מתשעה קבין של חבירו״ [בב״מ דף ל״ח, ע״א] האם הוא דוקא בדבר שאדם טרח ועמל ויצר ע״י מעשה ידיו או שהוא הדין גם בדבר הנקנה על ידו ונמצא ברשותו.

הנה כבר הבאת את דברי רש״י שם כתב שטעם הדבר כיון שחביבה עליו ע״י שעמל בהן וכו׳, וע״ש ברש״ש, ומדויק לכאורה ברש״י שדין זה הוא דוקא בחפצים שהם שלו, אבל דבר שלא הגיע לו ע״י עמל ויגיעה לכאורה לא שייך כלל זה של אדם רוצה בקב שלו וכו׳.

אך יעי׳ בריטב״א שם בב״מ ל״ח דהסתפק בכך, וכן הסתפקו בכך הנפש חיה והגידולי שמואל שם בדעת תוס׳ שם. אך יעי׳ ברש״ש והפורת יוסף שם שפשיטא להו דאין בדבר הנקנה דין אדם רוצה בשלו וכו׳.

ויש שרצו לומר דהוי מחלוקת רש״י ותוס׳, עי׳ בספר אור המאיר [נמצא באוצה״ח], וע״ע במצפה איתן ובברכת אברהם.

אך מה שהבאת ראיה מבב״מ דף צ״ג ע״ב דאמרינן התם ״אי הכי מאי אהני ליה מיניה נפקא מינה לכושרא דחיותא״, עי״ש ברש״י. אינו מוכרח, דהתם מיירי לענין חיוב ממון ושמירה, וזה אינו תלוי בדין רוצה אדם בקב שלו.

מ״ב, ע״א. ביאור החידוש ״באם שימר כדרך השומרים״.

תשובה: בענין דקדוקך בלשון הגמ׳ בב״מ דף מ״ב, ע״א. ״המפקיד מעות אצל חברו צררן והפשילן לאחוריו וכו׳ ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שימר כדרך השומרים ואם שימר כדרך השומרים פטור. למה כ׳ ואם שימר כדרך השומרים פטור הרי יודעים זאת ממ״ש ״ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שימר כדרך השומרים״?

עי׳ בספר עין יהוסף [לר׳ יוסף חזן תצ״ה איזמיר תורכיה, תש״ל ב״ב] על ב״מ שעמד בשאלתך, וכתב לתרץ א. דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע, אך אם הדרך באותו זמן ומקום לשמור בצורה אחרת פטור דכך היא דרך השומרים. ב. בא לאשמועינן דאם מסר לבנו או בתו הגדולים או לאשתו פטור כיון דכך היא דרך השומרים כדמוכח במעשה דההיא סבתא שם.

ס״ב, ע״א. דיוק ברש״י דלאו הניתק לעשה מתקן למפרע.

תשובה: בענין דיוקך מדברי רש״י בב״מ בדף ס״ב ע״א לענין לאו הניתק לעשה בד״ה פוטרין את המלוה ואת הערב מן לא תעשה ומלקות עכ״ל, וממה שכתב דפטורין אפילו מלאו משמע שלאו הניתק לעשה מתקן את העבירה למפרע.

עי׳ בפני יהושע דדייק כן ברש״י, אך כתב דבעלמא אף דפטור על המלקות אבל איסור לאו הוא עובר ורק בריבית דכתוב ״וחי אחיך״ כשמחזיר לו גילתה התורה דמתקן לגמרי. אך בחידושי הח״ס וכן בחידושי המהריט״ץ חלקו עליו וס״ל דכך הדין בכל לאו הניתק לעשה.

פ״ו, ע״ב. מקור עלית בי קרתא זיל בי נימוסא.

שאלה: היכן דברי חז״ל שאמרו ׳עלית בי קרתא זיל בי נימוסא׳?

א.ב.ש. דיין ומו״צ שכ׳ רמת שלמה בעיה״ק ירושת״ו
ראש בית ההוראה משפטי החיים בת ים
מח״ס משפט הכתובה

תשובה: לכבוד הרה״ג ר׳ א.ב.ש. שליט״א דיין ומו״צ שכ׳ רמת שלמה
ראש בית ההוראה משפטי החיים

שמחנו לקבלת מכתבו

בענין המ״מ שביקשתם, הלשון הוא ״זיל עלת לקרתא הלך בנימוסא״, ונמצא במדרש רבה בראשית מ״ח י״ד לענין המלאכים שבאו אל אברהם, וכן בעוד מקומות במדרש, עי׳ שם במסורת המדרש, וכעין זה בב״מ דף פ״ו ע״ב אבל לא בלשון הזו.

ק״א, ע״א. בגדר חיוב נהנה ויורד וחידוש המרדכי.

תשובה: בענין מה ששאלת מה הדין האם אדם שחייב מדין נהנה [שדינו שחייב לשלם רק את ההוצאות], הטוען שיש לו בעל מלאכה שיכול לעשות לו את אותה מלאכה בזול יותר ממחירי השוק האם הולכים לפי הממוצע בשוק או שהולכים לפי מה שאותו אדם היה יכול להשיג.

המרדכי ב״מ רמז שפ״א כתב בעניין יורד לשדה חבירו שלא ברשות, שאם יש לבעל השדה חבר שהיה עושה לו את העבודה חינם אינו חייב לשלם ל׳יורד׳ כלום. והנה דברי המרדכי הם חידוש גדול מאוד ולא מצאנו לו חבר. וכן חיפשנו רבות ודיברנו עם כמה ת״ח ופוסקים על ענין דברי המרדכי ולכולם לא היה ביאור לדברי המרדכי, וכן דבריו אינם מובאים בשום פוסק, וצריכים ביאור

גדול. דודאי הדין דהולכים לפי הממוצע בשוק ואין אדם יכול לומר שהיה אדם עושה לו דבר זה בחינם.

מס' בבא בתרא

י, ע"א. סתירה פחד קשה יין מפיגו, ואילו מפורסם הפתגם יין קשה פחד מפיגו

תשובה: בענין מה ששאלת על מקור הפתגם "יין קשה פחד מפיגו", מובא הרבה בספרי החסידים [שבחי הבעש"ט ועוד], וביותר שבגמ' בב"ב דף י, ע"א. איתא להיפך "פחד קשה יין מפיגו".

עי' בפלא יועץ שכבר הביא ד"ז, וכבר עמדו בכך רבים דזה נגד המובא בגמ' בב"ב, ועי' בספר אמרי שמאי [להר"ר שמאי גינזבורג תשל"ג] מועדים עמ' רמ"ו שבעל השפת אמת אמר דהיה להם גיר' אחרת בגמ'. ועי' באורך בקובץ כרם שלמה החל מחשוון תשמ"א מש"כ באורך על ענין זה, וכן בכרם חב"ד ב' עמ' 87. [נמצאים באוצה"ח].

מס' סנהדרין

כ"ח, ע"ב. האם יש פסול להעיד לקרובי ארוסתו?

תשובה: בענין שאלתך על הגמ' בסנהדרין דף כ"ח, ע"ב בדין אשה כבעלה דכתיב ערות אחי אביך לא תגלה וכו' דודתך היא והלא אשת דודך היא מכלל דאשה כבעלה. וק' דבגמ' נפשט דאדם פסול להעיד לאשתו ארוסה ומ"מ פסק הרמב"ם פי"ג מעדות הי"ד "בד"א בארוסתו עצמה שאינו מעיד לה אבל אם העיד לקרובי ארוסתו כגון בעל אחותה וכו' אין פוסלין אותן עד שישאנה. וכן פסק המחבר בשו"ע חו"מ סי' ל"ג ס"ט באין חולק. וצ"ב כיון דהמקור דאשה כבעלה הוא מעריות כנ"ל והתם לא שנא ארוסה לא שנא נשואה, וא"כ הכא בעינן למיפסל אף קרובי ארוסה ולא רק קרובי נשואה.

הנה כבר עמדו בזה הזכר יצחק סי' ט"ו ובנימוקי הגרי"ב בסוגיין, והזכר יצחק כ' דמכאן הוציא הרמב"ם דדווקא משפחת אב קרויה משפחה מן התורה, אמנם קרובי האם וקרובי אישות פסולים רק מדרבנן [יעו"ש פי"ג ה"א], והלכך קרובי אשתו אינם פסולים רק מדרבנן ורבנן גזרו בהו רק בנשואה, ומ"מ אשתו עצמה פסולה לו לפי שאשתו כגופו וחשיב כמעיד על עצמו ממש, אכן לשיטת שאר ראשונים דפליגי בזה על הרמב"ם יקשה כנ"ל [עי' ש"ך סי' ל"ג סק"א שמנה כל השיטות החולקות על הרמב"ם וס"ל דאף לרמב"ם פסולין מדאורייתא] דלכאו' אף קרובי ארוסה יש לפסול כדאשכחן גבי עריות?

עוד יש להעיר דאף לדברי הזכר יצחק הרי הרמב"ם שם הי"ג כ' דהאיש עם אשתו הוי ראשון בראשון וכו' משמע שיש לו דין קרוב עם אשתו, ושמא י"ל דמדרבנן הוי קרוב, אמנם מדאורייתא יש לפוסלו רק משום אשתו כגופו וצ"ע.

ומצאנו דכן הקשה בקובץ שיעורים על כתובות אות כ"ט ונשאר בקושיא. אך יעוי' באבני נזר באבן העזר סי' קל"ט ס"ק י' דגם עמד בזה ושם תירץ דלענין קנין איסור באמת ילפינן מדודתו דאסורה כבר מן הארוסין, אבל לענין עדות תלוי הדבר בקנין ממון וכיון שאינה אשתו ליורשה ולשאר עניני ממונות לא חשיב כבעלה לענין עדות.

מ"ד, ע"ב. האם יש ראיה מהגמ' לאמירת פיוטי מלאכי רחמים?

תשובה: בענין ראיתך מהגמ' סנהדרין מ"ד, ע"ב "ר"י אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כוחו ואל יהו לו צרים מלמעלה". עי' ברש"י ובמהרש"א בח"א. ולכאו' מבואר בזה דאפשר לומר תפילת מלאכי רחמים הכניסו רחמינו וכו', וכן מידת הרחמים עלינו התגלגלי, וכן מלאכי רחמים משרתי עליון. ודנו ע"ז רבותינו ולכאו' מפורש כאן דצריך לעשות כן, וצ"ע.

יעוי' בשבלי הלקט סי' רפ"ב שכתב בשם ר' אביגדור כהן צדק שהוכיח מרש"י סנהדרין הנ"ל שמותר לפנות בתפילה אל המלאכים, ועי' במהר"ל בנתיב העבודה פי"ב דכבר עמד בזה וקישר זאת לתפילת מכניסי רחמים, וביאר דכונת הגמ' שיתפלל אל הש"י שלא יהיו צרים, אבל שיתפלל לומר למלאכים אל תהיו צרים לי זה אין ראוי, רק שיהיה זה דרך התפילה אל הש"י, ועי' במגיה שם במהדורת פרדס דכתב דאומנם רש"י חולק על המהר"ל אך ביאר ברש"י דיש מלאכי השרת ומסטינים ולפי פי' רש"י הרי הוא מבקש ממלאכי השרת

שיסייעוהו נגד המסטינים. וראה ברש״ש שם שפירש כעין פירש״י כנ״ל וכתב מזה יש ללמד זכות לפזמון דמלאכי רחמים וכו׳ חלו נא פני קל וכו׳, ונוסח מכניסי רחמים הכניסו וכו׳ וכיוצא באלו שרבים גמגמו עליהם, אך י״ל דהכא דוקא ביחיד המתפלל רשאי לפנות אל המלאכים וכמו דמחלק הש״ס בסוטה ל״ג, וכן באחרונים באו״ח סוף סי׳ ק״א סעיף ד׳ בט״ז ובמג״א שם, וע״ע באחרונים שעמדו בזה.

מ״ו, ע״ב. אם קבורה משום בזיונו אמאי קברו ד׳ שמתו בעטיו של נחש?

תשובה: בענין שאלתך על הגמ׳ בסנהדרין דף מ״ו ע״ב ״קבורה משום בזיונו או משום כפרה״, ומביאה הגמ׳ ראיה מהא דצדיקים קברו אותם, והא ל״צ כפרה, ומוכח דקבורה משום בזיונו הוא ודוחה הגמ׳ מהפס׳ כי אין צדיק וכו׳. ולכאו׳ קשה דבשבת דף פ״ה אמרינן דד׳ אנשים מתו בעטיו של נחש וא״כ למה קברו אותם?

הנה כבר הקשו כן בערוך לנר בסנהדרין ובח״ס בשבת דף נ״ה, וכן הקשו בעוד אחרונים. ויש שכתבו דגם הם עשו חטא קל, רק דבעבור חטא זה בלבד אין סיבה שימותו רק בצירוף עטיו של נחש אבל כפרה מיהא בעי.

נ״ח, ע״ב. גוי שעשה מלאכת פיקוח נפש אי חייב מיתה.

תשובה: בענין מה שנסתפקת בדברי הגמ׳ סנהדרין דף נ״ח, ע״ב. ״עובד כוכבים ששבת חייב מיתה״ וחייב לעשות מלאכה בשבת, האם מי שעושה מלאכה בשביל הישראל לצורך פיקוח נפש האם זה נחשב שעשה מלאכה או מכיון שזה צורך ישראל לא נחשב שעשה מלאכה?

עי׳ באחרונים שכתבו שגם מלאכה בשביל פיקוח נפש נחשב לגוי שעשה מלאכה, עי׳ במשנת הגר [להרה״ג ר׳ משה קליין תשס״ט] עמ׳ של״ד ובמנחת אשר בראשית עמ׳ ע״א.

ס״ד, ע״א. בענין ביטול יצה״ר אי נתבטל לגמרי.

תשובה: בענין שאלתך על הגמ׳ בסנהדרין דף ס״ד ע״א במעשה דביטול היצה״ר דאמרינן גבי יצרא דעריות דאהני דלא אתגרי בקרובותיה ופרש״י באמו

ובאחותו, ולכאורה ממעשה דאמון ששאלתו אמו מה הנאה יש לך ממקום שיצאת וכו' ואמר לה כלום וכו' אלא להכעיס בוראי וכו' משמע שכלל אין בטבע האדם יצר הרע למעשה זה, ועוד למה פירש שם שהיצר נשאר דוקא לנדה ואשת איש, הרי יש שאר עריות כגון אחות אמו ואשת אביו [שאינה אשתו כעת] שהן פנויות והן גם עריות למה בהן לא דיבר ומדוע נקט דוקא אשת איש ולא שאר עריות.

עי' במרגליות הים שם דכבר עמד על הקושיא ממעשה דאמון, ועי"ש דהוכיח דלא בטל היצה"ר באחותו לגמרי דהרי אסור לגור עימה בקביעות משא"כ עם אמו, ולפ"ז כתב דביטלו קצת מכוחו ולכך באמו שגם קודם היה יצה"ר חלש התבטל לגמרי משא"כ באחותו התבטל רק חלקו. [וע"ע בענין ביטול היצה"ר במהרש"א דכתב דרק ביטלו שלא יהיה יצה"ר יותר בקרובים אבל גם כעת נשאר אותו דבר.

והנה במש"כ רש"י לענין ביטול היצה"ר הנה הערתך יפה מאוד, אך יש להעיר דיש דיוקים סותרים ברש"י, דלענין ביטול היצה"ר כתב רק אחותו ואמו ומשמע דבשאר העריות לא התבטל היצה"ר, ולענין מי שלא התבטל ממנו כתב רש"י רק א"א ונידה ומשמע דבשאר העריות התבטל היצה"ר. והנה ד"ז נוגע הלכה למעשה לענין יחוד, דבייחוד של שאר קרובות כגון דודתו כלתו ושאר קרובות מפשטות הרמב"ם הטור והשו"ע ושאר פוסקים משמע דאסור, אך יע' ברש"ש בקידושין פ"א דכתב באמת להוכיח מרש"י דאחותו דקאמר התם לאו דוקא אלא הוא הדין שאר קרובות, ונקט אחותו לרבותא דאף שהיא עמו ראשון בראשון כאב עם בתו ובן עם אמו, אפ"ה יחוד לפרקים הוא דשרי אבל לא בתמידות, [וכעין זה כתב הפני יהושע בקידושין ד"ה ושם בגמרא רב אחא בר אבא כדברי הרש"ש דמותר בכל הקרובות עי"ש, ועי' בנטעי גבריאל על יחוד פ"א עוד שיטות כרש"ש הנ"ל]. אך כבר תמהו על דבריו ודחו אותו מהלכה בכל הפוסקים, עי' בציץ אליעזר ח"ו סי' מ' אות כ', ושם הביא את דברי האמרי יושר חלק ב' סימן מ"ג דכתב עליו בזה הלשון והדבר מבהיל שבדה מלבו היתר כזה, וע"ש עוד, וכן בעוד ספרים ופוסקים בעניני יחוד [ועי' באגרות משה אבן העזר ח"ב סימן ס"ג ס"ד אות א' ע"פ הרש"ש לחלק בין קרובות שע"י קידושין לקרובות שלא ע"י קידושין]. אך מאידך גיסא מוכיחים מהרמב"ם פכ"א והשו"ע סימן כ"א סעיף ז' לענין חיבוק ונישוק וז"ל המחבק או המנשק אחת מהעריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם כגון אחותו הגדולה ואחות אביו וכיוצא בהן, הרי זה מגונה ביותר ודבר איסור הוא ע"כ, ומוכח שאהנו אנשי כנה"ג לכל

הקרובות גם לשיטתם, ובע"כ שאין הביטול של היצה"ר שוה בכל העריות. ולכך יתכן דרש"י נקט בצד של ביטול היצה"ר רק אחותו ואמו שבטל מהם היצר הרע לגמרי, ולאידך גיסא נקט רק אשת איש ונידה באלו שלא התבטל מהם כיון דבשאר עריות התבטל קצת ממנו. [ומצאנו כעין מש"כ בספר עזר מקודש על השו"ע הנ"ל].

ע"א, ע"א. מדוע בית המנוגע לא עתיד להיות?

תשובה: בענין שאלתך על הגמ' בסנהדרין ע"א ע"א "בן סורר ומורה עיר הנדחת ובית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות", וצ"ב בשלמא בן סו"מ ועה"נ לא יבוא במציאות, אבל בית המנוגע שהוא "אות ופלא" (כמש"כ הרמב"ם סוף טומאת צרעת) וכי אם יעשה הקב"ה נס כזה למה לא מסתבר שיהי' בקרן זוית כגריס על קיר זה וכגריס על קיר זה?

הנה כבר עמדו בכך כמה וכמה ספרים עי' - בספר חסד ומשפט להגראי"ל שטיינמן שליט"א ובקונטרס על מסכת נגעים מהגר"י ברמן בסופו בדברי אגדה, וכן הקשה הגר"א גרבוז בשיעורי סנהדרין דף ע"א. ועי' בקובץ בית בינה [נמצאים באוצר החכמה] עמ' 6 דתירץ דהנס בנגעים הוא שבא על לה"ר עונש ע"י דומם אך הנגע בעצמו הוא ע"פ ברית הטבע.

ע"ב, ע"א. האם יש חובה להרוג את הבא במחתרת?

תשובה: בענין שאלתכם האם מצאנו באחד מן הראשונים להדיא שיש חובה להרוג את הגנב הבא במחתרת. מצאנו בקובץ מי באר [נמצא באוצר החכמה] דהביא לדייק דדעת הרמב"ן שאין חובה בדבר, ודייק כן ממה שכתב במלחמותיו להסביר מה שהשמיט הרי"ף את כל הדין של בא במחתרת וז"ל מפני שלא היה צריך לכתבה שכבר כתב רודף שהיה רודף אחר חבירו ושבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור, מ"ט מתחייב בנפשו הוא וכו' עכ"ל ע"ש. והנה אי בא במחתרת הוא רק רשות להרוג ולא חיוב אין מקום ללמוד את בא במחתרת מרודף, דכבר נתחבטו האחרונים למה יש בכלל דין קלב"מ בבא במחתרת אם זה רק רשות להורגו, ובודאי צריך לחידוש מיוחד, אלא ע"כ שדינם שוה ובשניהם הוא חיוב. עוד הביא דדייק על דרך זו הדברי יחזקאל שם לאידך גיסא בדעת בעה"מ במה שהקשה על הרי"ף למה השמיטה, דמוכח דסבר שבבא במחתרת הוא רק רשות ולכך לא היה לו להשמיטה ע"ש.

ע"ד, ע"א. בדברי רש"י שכ' שמרי דוראי היה נכרי.

תשובה: בענין שאלתך על הגמ' בסנהדרין דף ע"ד ע"א רוצח גופא מנלן, סברא הוא, דההוא דאתא לקמי' דרבה ואמר לי' אמר לי מרי דוראי זיל קטלי' לפלניא, ואי לא קטלינא לך וכו', ופירש"י מרי דוראי אדון עירי ונכרי הוה ע"כ. ויש להקשות למה כתב רש"י נכרי, מה נפק"מ בזה אם אותו מרי דוראי שהוא ראש העיר היה גוי או יהודי, ולכאורה הוא הדין והוא הטעם אם יהודי אמר ליהודי אחר שאם לא יהרוג את פלוני שיהרוג אותו, דמחויב למסור את נפשו ולא יהרוג את אותו פלוני משום דמי יימר דדמא דידי' סומק טפי', ואכן רש"י במס' פסחים דף כ"ה ע"ב ד"ה מרי דוראי כתב רק את המילים "ראש עירי" ולא הוסיף שתי תיבות אלו "ונכרי הוה".

הנה כבר עמד בכך ר' שלמה קלוגר בספרו שו"ת טוב טעם ודעת קמא סי' קצ"א, ורצה לחדש עפ"ז חידוש גדול דס"ל לרש"י דדוקא בנכרי הדין כן, אבל אם היה המשלח ישראל יש כאן שליחות, דאע"ג דקיי"ל אין שליח לדבר עבירה מ"מ היכא דהוי בע"כ יש שליח לדבר עבירה כדמוכח בב"מ דף י' כדאמרינן לענין חצר, וא"כ אם גוזר עליו להרגו דהוי אונס ממש הוי כבע"כ, וכיון דיש שליח לדבר עבירה וא"כ אם יהרגנו יהיה העבירה על המשלח ולא על השליח וא"כ הוא השליח לא עשה העבירה ומותר לו להרגו וכו' ואינו מחויב למסור נפשו כדי שלא יעשה המשלח עבירה והוי זה כמו אם רוצין להשליכו על התינוק כיון דהוא אינו הורגו אינו מחויב למסור נפשו.

והנה יש בדבריו חידושים גדולים ונפלאים - ראשית מה שלמד מהגמ' בב"מ מחצר דהיכא דהוי בע"כ מקרי שליח לדבר עבירה דשאני התם דחצר אין לה כלל אפשרות בזה אמרינן הכי משא"כ הכא יע"ש בב"מ, וכן אפי' אי יש שליח לדבר עבירה אין זה אומר דהשליח נפטר מעבירה.

ומה שהביא ראיה ממי שרוצים להשליכו על תינוק גם זה תמוה, דשם הנזרק אינו עושה שום פעולה, ורק ל"צ להתנגד, משא"כ הכא דהוא רוצח בידים.

ומצאנו דכבר תמה על חידושו זה בספר משפטי שמואל [להג"ר ברוך שמואל ורנר תשמ"ד] בסי' ד' אות ג'. ועי"ש בטוב טעם ודעת דהביא עוד תירוץ דדוקא בנכרי הדין כן דנכרי אינו מגזם בדבריו וודאי יהרגנו משא"כ בישראל, ובאמת כ"כ כתירוץ זה במהרש"ם.

ועי' עוד בקנאת סופרים דף פ״ח למהרש״ק עצמו מש״כ עוד בזה, וכן עי' במלא הרועים ערך שליח לדבר עבירה אות י״ב, ובקול הרועים ד״ה ע״א, ועי' בספר כרם יעקב סי' י״ב להגרי״ח סופר מש״כ בדברי רש״י אלו.

ע"ח, ע"א. בענין איסור הריגת טרפה.

תשובה: בענין שאלתך האם יש איסור להרוג טריפה, הרוגי מיתות ב״ד וכדו' שאין חייבים על הריגתם?

עי' בסנהדרין דף ע״ח דאמרינן דפטור, ועי' ברמב״ם בהל' רוצח פ״ב הל' ח' דכתב בפטור זה של ההורג את הטריפה שפטור מדיני אדם אבל חייב בדיני שמים, וכן כתב המאירי בסנהדרין. ולשיטה זו כתב הנודע ביהודה חו״מ סי' נ״ט, והאו״ש רוצח פ״ב ה״ד, וכן הגרי״ז בהלכות רוצח פ״א פ״ג ועוד, שאע״פ שההורג טריפה פטור מדיני אדם, אבל אין זה מוציא את ההורג מגדר רוצח, ובהריגת אדם טריפה יש גם משום שפיכות דמים, רק שדמו לא מסור בידי בית דין להמיתו. אך בשו״ת תפארת צבי סי' י״ד כתב דהביאור הוא דאין בהריגת אדם טריפה משום שפיכות דמים אלא שיש מצות עשה של הצלה או לאו של ״לא תעמוד על דם רעך״ גם במניעת הצלתו של אדם טריפה. ובמנ״ח מצוה נ״א כתב שההורג את הטריפה אין בו שום גדר רציחה והצלה ופטור אפילו בדיני שמים ואף איננו לוקה. אך בשו״ת בית יצחק חאו״ח סי' י״ח אות ט״ז חולק וס״ל דלוקה.

פ"ז, ע"א. מדוע לא בנו את בית המקדש בהר הזיתים הגבוה מהר הבית?

תשובה: ע״ד שאלתך על הגמ' בסנהדרין פ״ז ע״א ובזבחים נ״ד ע״ב דבית המקדש גבוה מכל א״י ולכך בנו בו את בית המקדש ורק עין עיטם גבוה ממנו י״א אמה. וקשה הרי הר הזיתים גבוה בהרבה מהר המוריה ומדוע לא בנו שם את בית המקדש וכן הגמ' לא מקשה מהר זה.

עי' ברדב״ז בשו״ת בס' תרל״ט דעמד בכך, ותירץ שבתקופת החורבן הנמיכו הגויים את הגבעה ושקעה כל הגבעה, ומאידך התרוממה הסביבה על ידי תלי החורבנות שהצטברו זה על זה, ע״י״ש בלשונו.

ועי' עוד בשו״ת דברי יוסף בחלק פרי תבואה לחוקר גבולות הארץ מלפני שני דורות ר' יהוסף שוורץ ז״ל דגם עמד בזה, וכתב וזה השיבותי לשואל אחד למה

לא סברו למבני בהר הזיתים אם בקשו למצוא מקום גבוה, ואמרתי לו דדוקא מקום ונקודה הגבוה שבירושלים וסביבותיה שהוא על גבול בין יהודה ובין בנימין סברי למבני, כיון שצריך להיות בחלק שני שבטים אלו, והר הזיתים אינו כן.

ק"א, ע"א. בהיתר לשיר פסוקים מהתנ"ך.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין שירים מפסוקים ומשיר השירים מדוע מקילים בכך בדורינו הרי ד"ז אסור כמבואר בסנהדרין דף ק"א ע"א ת"ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבוש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים ופירש"י ה"ג הקורא שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר, אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו. והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו במיסב על יינו ועושה שחיקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה.

הנה ד"ז כבר דשו בו רבים. ועי' בקובץ בית אהרן ישראל חלק ס"ה עמ' צ"ה שהאריך בזה ומסקנת דבריו להוכיח מדברי הגאונים שכל דיש שבח להקב"ה מותר לשיר פסוקים וכן פסקו שאר ראשונים הרי"ף רא"ש המאירי והרמ"ה. אבל הביא שמדברי הראבי"ה משמע דאסור לשיר פסוקים וכן משמע מדברי הספר חסידים, וכן פסק המהרי"ל והמג"א דאסור לזמר שום פיוטים אחרים מלבד מה שנתקנו על הסעודה בשבת שרי, וכן פסק המהרש"ג. אך בשמן המשחה למד גם בדברי המהרי"ל דרק בשחוק אסור וכנ"ל, ופסק דמותר לשיר פסוקים כל שאין בו קלות ראש. וכן בט"ז מוכח דרק באדם ליצן העושה ליצנות אבל בשבח מותר. ועי' במ"ב סי' תק"ס י"ד דהביא דין זה לאסור, ובתחילת דבריו הביא את הליקוטי מהרי"ל דמשמע מדבריו דרק דרך מריעות אסור, וכן פסק השדי חמד מערכת דינים מערכה ז' אות י"ד בשם שמן המשחה דבדרך הודאה לקב"ה שרי, וכן פסק הגרי"ש אלישיב דאפשר לסמוך על דברי הגאונים אם אינם מתכוונים לשחוק וקלות ראש ורק בשבח הקב"ה. ועי' באג"מ יו"ד ב' קמ"ב דכתב דהעולם סומכים לשיר שיר שיש בו פסוקים משום דלא מפרשים דקאי על כל הפס', אלא דוקא על שיר השירים הנקרא שיר עי"ש, וכ"כ בהגהות יעב"ץ בסנהדרין אך נשאר האג"מ בצ"ע. וכן יעי' בשו"ת להורות נתן ח"ד סי' מ"ה שמתיר לשיר שירים להתעוררות, וכן הביאו בשם הגר"ח קניבסקי, עי'

שערי נחמה עמ' קכ״ט, וכן כתב במשנת יוסף ח״ו סי' ק״ה. ועי' בהליכות שלמה ח״א עמ' קע״ב, ובציץ אליעזר ח״ג ס״א.
ועי' בארחות רבינו בשם הסטייפלער ח״ג תורה ומצות אות ע״ו דמביא ראיה דמותר לשיר פסוקים כל שכונתו להתעורר ליראת שמים מגמ' יומא דף י״ט. וע״ע בפסקי תשובות סי' תקס״א.

אך יש לציין שבמ״ב שם דסיים דלפי המג״א גם בשבת אסור, ובאמת ידוע לנו על כמה פוסקים יראי השם שמחמירים בכך, אך העולם סומך על מה שכתבנו.

ק״ט, ע״ב. האם ההוא כובס בכל הש״ס הוא אותו כובס?

תשובה: ודאי ההוא כובס אינו אותו אחד, דמוזכר ההוא כובס בש״ס ה' פעמים ורובם בזמנים שונים וכן מתו באופן אחר, עי' בסנהדרין דף ק״ט ושם מיירי באליעזר עבד אברהם, ואיכא כובס בכתובות דף ק״ב שמזומן לחיי עוה״ב בזמן מיתת רבי, ויש כובס בב״מ דף פ״ג שהרגו ר״א בן רשב״י, ויש כובס בברכות דף כ״ח במעשה דר״ג ור' יהושע שנשלח לר״ג, ויש כובס בב״ב דף ח' ששם הוכיחו שהפורענות באה בשביל ע״ה.

ב, ע״א. מקור לקריאת מס' מכות מס' מלקות.

תשובה: בענין מסכת מכות, האם יש מקור להני בני אדם שקורים למס' מכות מסכת מלקות?

מצאנו בספר מבוא לתורה שבכתב ושבע״פ [נמצא באוצר החכמה] שכתב שיש חלוקה עתיקה שמס' סנהדרין ומסכת מכות הם מסכת אחת ומכונה מסכת מלקות.

י', ע״א. האם מלך שהרג בשוגג גולה?

תשובה: בדין מלך שהרג בשוגג לענין גלות - עי' בשו״ת הרדב״ז ח״ב סי' תקע״ב דכתב דמלך ישראל אינו גולה, כיון דאמרינן במכות דף י' ע״א שרב שגלה מגלין

ישיבתו עמו ה״ה הכא מלך שגלה יגלו עבדיו ומשרתיו עמו, ולא מסתברא דכולם יגלו, ולכך אינו גולה.

אמנם המנחת חינוך [ת״י] פליג עליה, והק׳ עליו דהא בגמ׳ איירי דוקא לענין רב ותלמיד וטעמא משום דהתורה היא חיותם ובעי׳ דנעביד ליה מידי דחיותא, משא״כ עבדים ומשרתים אינם חיותא דאף אי יצטרכו׳ לגלות כולם היכי דלא שייך להגלותם אינו נפטר איהו מגלותו, וכמו ברב שא״א להגלות ישיבתו עמו גולה בלא ישיבתו ה״ה הכא, ולכך כתב דודאי גולה.

כ״ב, ע״א. מקורות בענין שיעור המבשל בעצי אשרה.

תשובה: ע״ד בקשתך למקורות הדנים במבשל עצי אשרה כמה הוא השיעור שמתחייב בו. עי׳ בחת״ס בקובץ תשובות סימן ס׳ הביא בשם מהר״ח אלפאנדרי במוצל מאש (ח״א סימן נ״א) שנסתפק בזה, ועיי״ש מה שהוכיח החת״ס מהגמ׳ במכות. ועי׳ עוד בספר נתן פריו מכות דף כ״ב ובאוצרות ירושלים חלק ל״א עמ׳ תצ״ב מש״כ בזה.

מס׳ עבודה זרה

כ׳, ע״א. מקור דמי שרואה דבר איסור ורוקק מועיל לבטל מחשבה רעה.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור של הנוהגים כשרואים מראות אסורות רוקקים ויש בזה תועלת לבטל מעליו אותה מחשבה רעה.

עי׳ בספר אור המאיר על פרשת חיי שרה דכתב על מעשה דר״ע שראה אשת טורנוסרופוס ורקק [ע״ז דף כ׳ ע״א], וז״ל כי אנו רואים בהזדמן לאדם שרואה ומסתכל בפני אשה פתאום בלי מתכוין אזי רוקק וממאס בלבו, כדי שלא יבא ח״ו לידי הרהור, ושמעתי מהמגיד זלה״ה שנזדמן לו לפעמים כך באשה נכריית פרוצה וכו׳ ואז התחיל למאוס ברע בזה האופן בזכרו אשר תחלת בריאתה מזרע האב ואם שאכלו דברים טמאים ומאוסים מאד, ומזה נמשך הבל היופי והנוי שלה וכו׳ עד שהתחיל ליתן הקאות מזה וציוו לגרשו.

מס׳ הוריות

י״ג, ע״א. ממזר ת״ח קודם לכ״ג ע״ה, מדוע לא נתחדש יותר דאפי׳ עבד משוחרר קודם לכה״ג?

תשובה: בענין הערתך הנפלאה על המשנה בהוריות דף י״ג ע״א ממזר ת״ח קודם לכה״ג ע״ה, ויש להעיר דהא לעיל מיניה תנן ממזר קודם לנתין וכו׳ ומבואר דממזר אינו מאוחר לכולם, אלא יש אחרים שמאוחרים לו, וא״כ אמאי לא תנן רבותא יותר דעבד משוחרר (שהוא מאוחר לכולם) ת״ח קודם לכה״ג ע״ה?יעי׳ בחק נתן וברש״ש במשניות שם שכבר הרגישו בכך וכתבו דלשון המשנה הוא בדוקא, שדוקא ממזר דהוא ישראל ומטיפה כשרה, קודם לכהן גדול, וכ״כ ביכין שם, אך בחידושי המהרי״ח שם נשאר בצ״ע.

אמנם במאירי שם כתב דה״ה בנתין, אך כיון דלא מצוי ביניהם ת״ח לא כתבו זאת, ועי׳ בדרך אמונה מתנ״ע פ״ה ס״ק קי״ט דהביא את שתי הדעות.

י״ג, ע״ב. בענין דברים המשכחים את הלימוד, האם יש היתר באכילת זיתים ע״י שמן זית?

תשובה: בענין שאלתך ע״ד הגמ׳ סוף הוריות י״ג ע״ב זית משכח ושמן זית מזכיר תלמודו של ע׳ שנה, מה המקור להתיר זיתים ע״י שמן זית, והאם ידועה עוד אפשרות להקל?

בענין אכילת זיתים הגרח״ק דוחה את העצה לאוכלו עם שמן זית, אך מביא את הפמ״ג בשם האריז״ל [בליקוטי תורה פרשת עקב דף קי״ג ע״ב] דיש כונה והוא מהמג״א בסי׳ ק״ע ס״ק י״ט דהאוכלן בכוונה [ק״ל אלקי״ם מצפ״ץ גימ׳ זי״ת] וכתב המג״א דאדרבה מוסיפין זכרון שאם חושבים אותה מהני, ובשלמת חיים של ריי״ח זוננפלד דוחה את הכונה, אך מסכים לעצה לאוכלו עם שמן זית.

מס' זבחים

קי"ח, ע"ב. ביאור מדשבע כיבשו שבע חילקו.

תשובה: בענין סברת הגמ' בזבחים דף קי"ח ע"ב "אמרי מדשבע כיבשו שבע חילקו", וכתב רש"י סברא בעלמא היא, וצריך להבין מה הסברא בזה שכיון ששבע שנים כבשו לכן גם חילקו שבע, והבאת שמועה בשם מרן ריי"ז הלוי שמכאן רואים שאנו לא יודעים להבין מהי סברת חז"ל.

הנה בענין שבע שנות חילוק וכיבוש כבר כתב בחזו"א שביעית ס"ס ג' כגון זה צריך רב מה ענין כיבוש לחילוק. אך הגר"ש פישר בספרו בית ישי חידושים [תשס"ד] סי' ב' כתב ונראה דהדברים פשוטים דהנה תמוה טובא, אטו רק שבע שנים כיבשו, והלא דורות רבים ארך הכיבוש כמ"ש ביהושע פי"ג פ"א "והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה" אלא שלאחר שעברו שבע שנים משנכנסו לארץ התחילו להתעסק בחילוקה, וכבר כתב הרמב"ם פ"א מהל' תרומות ה"ב וז"ל ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו עכ"ל, וא"כ מה פירוש הדברים ששבע כיבשו, ומפני מה באמת המתינו שבע שנים עד שהתחילו בחילוק, ולמה לא חלקוה מיד בכניסתם לארץ, אלא על כרחיך דינא הכי הוה ע"פ הדיבור, והיינו משום דרק לאחר שעברו שבע שנים משהתחילו לכבוש את א"י חל על מעשיהם חלות שם כיבוש, ורק אז היה שייך לעשות חילוק, והרי זה דוגמת מה דתנן בב"ב חזקת הבתים שלש שנים, או מה דתנן התם בפ"ק כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר י"ב חודש, או כההיא דאמר ר"ל בתמורה כ"ח: אין מוקצה לע"ז אלא מוקצה לשבע שנים וכיו"ב טובא, ומעתה אמרינן דכשם שהיה צורך מצד הדין לז' שנים לאקבועי שם כיבוש, ה"נ היה צריך מצד הדין שז' שנים יעברו מאותו היום שעשו החילוק, ורק לבתר דאיתחזק החילוק בז' שנים חלה הקדושה לענין מצות התלויות בארץ ודו"ק. ובספר אור החמה כתב עד"ז דהרי יכלו לכבוש ע"י נס אחד, רק הקב"ה האריך כדי להכניע את כוחות הטומאה, וא"כ גם החילוק צריך להכניס את כוחות הקדושה ז' שנים.

מס' מנחות

ס"ד, ע"ב. א"י ת' פרסה על ת' פרסה, כיצד מסתדר עם המציאות?

תשובה: בענין מה שאמרו חז"ל ששיעור א"י ארבע מאות פרסה, אינו מתאים למציאות. כבר האריכו בכך רבות, והנה בש"ס מוזכר ד"ז כמה פעמים, ראה מגילה דף ג. מנחות דף ס"ד ועוד, ומה שהדברים נוגדים למציאות, כבר עמד על זה בראשונה בכפתור ופרח פרק י"א וכתב שאי אפשר לומר כן אלא א"כ תעשה הפרסה מב' מילין ע"ש [ועי' בהגהות שם בספר שבהוצאת בית המדרש להתישבות]. ובספר תבואות הארץ מפרש דבגמרא רק מבואר שנזדעזעה ארי"י עם מה שסביבה ד' מאות פרסה, אבל באמת אין זה שיעור השטח של א"י ע"ש. ובהגהות רא"מ לונץ שם מביא מכמה מקומות בדברי חז"ל שהזכירו ד' מאות פרסה ואינו בדוקא ע"ש.

אך מתוס' בב"מ דף כ"ח ע"א ד"ה חמישה עשר וכן בתוס' בר"ה דף כ"ג ע"ב ד"ה כמה ועוד מקומות משמע ששעור זה בדוקא, ועוד הקשה בטוב ירושלים [נמצא באוצה"ח] פרק א' שהרי ארי"י מצפון לדרום יותר גדולה מאשר ממזרח למערב ולמה אמרו ת' פרסה על ת'. וכתב וז"ל ודע ששיעור א"י מהלך ת' פרסה על ת' פרסה, ועכשיו לא נשאר אלא מאה על מאה, חצי חלק שמיני, וכל מקום דשן ושמן נקמט ונתייבש ולא נשאר ממנו אלא הטרשין שבה ע"ש, וכן כתבו עוד רבים דא"י התכווצה בזמן הזה וכמ"ש במס' גיטין דף נ"ז. ארץ צבי כתיב בה, מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל בזמן שיושביה עליה רווחא, ובזמן שאין יושביה עליה גמדא. וכן הביא בשו"ת שאלת יעב"ץ מהחסד לאברהם ומהרמ"ע מפאנו. ובמעיני החכמה ח"ב כתב שעם גובה ההרים והבקעות היה שטח ארי"י ד' מאות פרסה, על ד' מאות פרסה שכור אחד בהר עושה ה' כורים בבקעה, אבל בשטח המישור אינו כן, והיושבים בהרים היו יכולים להגיע במישור שבין ההרים. ובפני יהושע בב"מ דף כ"ח כתב שד' מאות פרסה היינו עם עבר הירדן שהוא בכלל ארץ ישראל. ועי' בשו"ת שאילת יעב"ץ סי' קכ"ז דכתב דשיעור זה הוא עם ארץ הקניזי והקיני והקדמוני, ועי' באוצר מפרשי התלמוד על ב"מ שם.

ו, ע"ב. בענין דברי המהרש"א שמקשה כיצד בהמה יכולה לעשר.

תשובה: בענין הערתך בדברי המהרש״א בחולין דף ו׳ ע״ב בחידושי הלכות שכתב בסוף דבריו בזה״ל ״ובהכי יתיישב גם כן מה שמקשין למה לא נתן החמור עינו בצד זה ואכל בצד אחר, ע״כ. וצ״ב מה בכלל הצד שביכולת הבהמה לעשר (אף עבור עצמה) ואף אם נניח שידעה ודאי שלא עשרנוהו, וכי ממשות איכא בהפרשתה?

עי׳ בדברות משה לר׳ משה פינשטיין דכתב דדברי המהרש״א פלא הם, והיא קושיא של הבל, דאף אם היה נותן לה דעה שתאכל רק מצד אחד ולהשאיר צד למעשרות לא היה כלום, דהפרשת החמור לא הוי הפרשה אף אם בדרך נס יש לו דעת, דרק באדם נאמר דין תרומה שלאדם נאמר גם דין קנינים והקדשות, אבל לחמור ליכא שום ענין קנין ועשיה. וגם פשוט שליכא שום קנין לחמור אף בהשעורים שנותן לו לאכול, ואף אדם אינו יכול לעשר את שאינו שלו, ולא שייך לומר שמהרש״א יטעה בזה, וכתב דלכן צריך למחוק זה מדברי מהרש״א לכבודו.

ועי׳ גם בדרך אמונה להגאון ר׳ חיים קניבסקי שליט״א על הרמב״ם הלכות תרומות פרק ב׳ בביאור הלכה עמ״ש הרמב״ם ״חמשה לא יתרומו״ דכתב דמה שהקשה המהרש״א בחולין דף ו׳ בשם מקשין תמוה מאוד עכ״ל. אך יעי׳ גם בפני אריה למהרא״ל צינץ דהביא את קושית מקשין העולם וסלל דרך לישבה.

י״ז, ע"ב. בענין סכין מסוכסכת.

תשובה: בענין שאלתך על הגמ׳ בחולין דף י״ז ע״ב ״אמר רבא ג׳ מדות בסכין אוגרת וכו׳, מסוכסכת לא ישחוט בה לכתחילה ואם שחט כשרה״, ומבואר שם דאם יש לסכין פגימה לתוך הסכין [לא בולט] באופן שצד אחד ישר כשר.

ולכאו׳ צ״ע דהרי בעצם החלק הישר שבפגימה זו לכאו׳ יש חסרון, שהרי אם אחד שוחט בהמה באופן שדוחף את הסכין על צווארה ושלא בדרך הולכה

והבאה הרי״ז דרסה, וא״כ כשמוליך ומביא סכין זו חלק מהבשר נכנס בפגימה זו ואז הוא נדחף שלא כדרך הולכה והבאה, ומקום זה שבסכין חותך ע״י דריסה, שהרי הוא ישר והרי הוא כדוחף בצורה אנכית?

הנה ראשית נסכם בקצרה את השיטות בסוגיא ע״פ המ״מ [כת״י בפ״א בהל׳ שחיטה הל׳ ט״ז] ולפ״ז תיושב קושיתך.

הנה שיטת רש״י וקצת מן המפרשים סבירא להו דלא מכשירין סכין מסוכסכת ואפי׳ בדיעבד אלא בשני תנאים, תנאי א׳ שישחוט דרך אותו הרוח שאין הפגימה ניכרת בו, ותנאי ב׳ שאם ישחוט דרך הולכה צריך שתהיה הפגימה סמוך לראש הסכין, ואם ישחוט דרך הבאה צריך שתהיה הפגימה סמוך לקתא. ולפי זה לעולם היא פסולה אפי׳ שישחוט דרך הולכה לבד או דרך הבאה לבד מאותו צד שאינה נרגשת כי קורעת גם בירידה מן העוקץ, ולזה אין הכשר אלא רק ברישא דסכינא והוליך ולא הביא, או דקאי סמוך לקתא והביא ולא הוליך, לפי שאין לה כוח כל כך לקרוע, אבל אם היה בדרך הרוח שהפגימה ניכרת בו אפי׳ שהיה בראש הסכין או לצד קתא טריפה, דיש לה כח גדול לקרוע עור ובשר וסימנין בבת אחת אסורה, אבל כששוחט ברוח שאין הפגימה ניכרת בו, שאז הפגימה תחליש העור והבשר לבד והחד יחתוך הסימנים כשירה, אבל אם הפגימה באמצע סכין לעולם אסורה, אפי׳ שחט באותו הרוח שאינה ניכרת, וזהו פי׳ דקיימא ארישא דסכינא ורבא נמי דאמר התם כשרה כשהוליך ולא הביא דקיימא נמי פגימה ארישא דסכינא, וא״כ לשיטה זו ודאי ל״ק קושיתך כמבואר. וגם לשיטת הגאונים דלא חלקו כלל אלא בין עומדת הפגימה בראש או בסוף או באמצע כל ששחט באותו רוח שאין הפגימה ניכרת בו בהבאה או בהולכה כשרה לפי דס״ל דלעולם אין הפגימה קורעת אלא בפוגעה בסימנים דרך הבאה אם נרגשת בהבאה או, דרך הולכה אם נרגשת בהולכה, אבל דרך ירידה לעולם חותך ולא קורע. ולפי זה כשהוליך ולא הביא כשרה אבל אם הוליך והביא פסולה. וה״ה לדעתם שאם העוקץ לצד קתא אפי׳ שתהיה הפגימה באמצע אם הביא ולא הוליך כשרה, ולפי זה ג״כ ל״ק קושיתך ודו״ק.

פ״ט, ע״א. מקור שיש קצבה לדיבורים של כל אדם.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

ראיתי מביאים בשם הגר״א שביאר דברי הגמ׳ בחולין פ״ט מהו אומנותו של

אדם בעוה״ז ישים עצמו כאילם, דפי׳ הגר״א שיש לאדם כמות קצובה של דיבורים בחייו, וכביכול יכול לגמור קצבתו, מה מקור הגר״א זה?

בברכה ע.ש.

תשובה: בענין מש״כ בשם הגר״א לא מצאנו זאת בשם הגר״א, אך מצאנו זאת בכמה ספרים בלי מקור, וכן הבן איש חי מביא ד״ז בשם ספרים, ומצאנו מי שכתב זה בשם הזוהר בלי ציון מקום, אך כנראה גם זה לא נכון.

קכ״ה, ע״ב. סתירה אי רשת בתקרה חוצץ בפני הטומאה.

תשובה: בענין שאלתך על דברי רש״י בחולין דף קכ״ה ע״ב בד״ה ״הנוגע״ שמבואר בדבריו שאם יש רשת הקבועה בתקרה, הרי זו חוצצת בפני הטומאה, אפילו כנגד האוירים, וקשה שבמשנה באהלות המובאת בסוכה דף י״ח ע״א מבואר שאם המת כנגד החור בתקרה, אפילו פחות מטפח, הטומאה בוקעת ועולה, ודין זה הובא בשו״ע שע״ב סעי׳ ב׳.

הנה יעוי׳ ביו״ד סי׳ שע״א שפסק שם השו״ע ״ארובה שבין בית לעליה ואין בהם פותח טפח וכזית מהמת למטה בבית כנגד הארובה, הבית טהור והעליה טמאה״. והטעם משום שהטומאה עולה כנגדה מאחר שהיא מונחת תחת הארובה ואעפ״י שאין בארובה פותח טפח, וכן כתבו הט״ז והש״ך שם, ואע״ג דבעלמא אין טומאה יוצאת בפחות מפותח טפח וכמו שכתב הרמב״ם בפ׳ י״ד מה׳ ט״מ עיי״ש, ומה ששאלת מהגמ׳ בחולין התם מיירי שאין הטומאה כנגד הנקב, וכן מבואר בראי״ש שם בפ׳ העור והרוטב דתניא התם חבלי מטה וסריגי חלונות חוצצין בין הבית לעליה שלא להכניס טומאה לצד שני. פרסן על פני המת באויר הנוגע כנגד הנקב טמא, שלא כנגד הנקב טהור, ופי׳ הראי״ש דהחילוק שיש בין רישא לסיפא דברישא מיירי בטומאה מן הצד ואינה מכוונת כנגד הסריגי חלונות מש״ה חוצצין סריגי החלונות כיון שאין בנקבים פותח טפח, אבל אם הסריגי חלונות הם מונחים על פני המת אז לא מהני, ואם אדם האהיל כנגד הנקב טמא אפי׳ אין בנקב פותח טפח. ועי׳ בשו״ת צדקה ומשפט [להר״צ חוצין תרפ״ו] שכבר עמד בזה וכתב כדברים אלו.

קל״ו, ע״א. קושיא בדין ביהכנ״ס הפטור ממעקה.

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי רש״י בחולין דף קל״ו ע״א שכתב שביהכנ״ס פטור ממעקה משום דשייך אף לבני עבר הים, וקשה מהמשנה בנדרים פ״ב

שמבואר שם שביהכנ״ס שייך לאותה העיר, וכן הגמ׳ במגילה דף כ״ו ע״א מחלקת בין בית הכנסת של כרכים לבית הכנסת של כפרים. אך רש״י לא חילק, וכן קשה להלכה על הסמ״ע [חו״מ סי׳ תכ״ו סק״ה] שכתב שגם למ״ד שאין צריך ״בית דירה״ לחיוב מעקה מ״מ פוטר בביהכנ״ס מהטעם שכ׳ רש״י, ולא חילק בין כרכים לכפרים.

הנה מצאנו דכבר הקשה כן בתשובות הרי בשמים וכן בצפנת פענח תנינא דף פ״ז ע״א, ותירץ הצפנת פענח ששם תלוי בדירה, ודירת בית כנסת שייך לכל, וביאור דבריו דאומנם מצד קנין הגוף שייך רק לבני העיר, אך דין מעקה אינו תלוי בכך רק תלוי בדירה ורשות שימוש לכל ומותר לכל העולם להשתמש בו ולכך פטור.

מס׳ בכורות

מ״ז, ע״א. האם בן לויה הפטור מפדיון הבן חייב בפטר חמור?

תשובה: ע״ד הספק שנסתפקתם ע״פ הגמ׳ בבכורות דף מ״ז ע״א, לויה שילדה בנה פטור מה׳ סלעים, ובתשובות הרשב״א סימן שס״ו בתשובתו לרא״ש דן האם היא חייבת בפדיון פטר חמור ע״פ הגמ׳ בכורות דף ד׳ ע״א ״כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה״, והסתפקתם מה הדין בבנה הפטור מפדיון, האם הוא בעצמו חייב בפטר חמור או פטור?

הנה דין זה נפסק גם בשו״ע יו״ד סי׳ שכ״א סעי׳ י״ט ברמ״א, והנה בטעם דלויה בנה פטור מבכורה איכא כמה סברות באחרונים, המקנה בקידושין דף כ״ט כתב דהטעם משום דקדושת לויה של אמו פוטרת ומפקעת קדושת הבכור של בנה.

ובמהרי״ט אלגזי בבכורות כ״ח סי׳ ס״ה כתב דהטעם דפטור הבן משום שמעורב בו צד לויה של אמו.

ועי׳ בדבר אברהם ח״ג סי׳ ז׳ אות ח׳ דהקשה על דברי המקנה, ומפרש דלענין ה׳ סלעים אזלינן בתר האם ליחוס משפחה ונחשב הבן ללוי, אע״פ דלענין שאר דברים אזלינן בתר יחוס האב.

ועי' בספר אפריון יוסף [להר"ר יעקב לב תשנ"ז] סי' ז' דביאר את השיטות וכתב שם עוד דרך.

והנה לא מבעי לדעת המקנה דסיבת הפטור היא האמא, ודאי לא נאמר ההיקש על הבן, דאין כלל דין על הבן, והוי רק דין של האם, וא"כ ודאי חייב בפטר חמור, וגם לשיטת הדבר אברהם הוי פטור שיסודו הוא באמא, ואף לשיטת המהרי"ט צ"ל דאמנם הוי פטור של הבן, אבל סיבת הפטור הוא צד לויה של אמו ולא שיש בו דין פטור, וא"כ ודאי ליכא ע"ז דין היקש לפטר חמור, וראיה גדולה לכך שהרי בנו חייב בפדיון הבן, וא"כ לא יתכן דחמורו יהיה יותר חמור מבנו.

מס' תמורה

ד, ע"ב. אי עביד לא מהני באיסור דרבנן.

תשובה: ע"ד שאלתך האם אומרים כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני גם באיסור דרבנן?

מצאנו בכך סתירות בגמ' ובפוסקים, עי' בחגיגה דף כ"ג ע"א אמרינן דעבר ונשא מהו, ר' אילא אמר אם עבר ונשא טמא, ר' זירא אמר עבר ונשא טהור, והרמב"ם בפי"ב מהל' אבות הטומאות הל' ג' פסק כר' זירא דטהור, והכ"מ כתב דהטעם דמילתא דרבנן היא ופסק כמאן דמיקל עכ"ל הכ"מ, ומוכח מדברי הכ"מ דלכך פסק הרמב"ם דטהור משום דגבי איסור דרבנן לא אמרינן דאי עביד לא מהני. אמנם הוכיחו האחרונים מסוגיא דכתובות דף פ"א וכן מהרמב"ם בהל' אישות בפכ"ב הל' י"א דפסק כרב יוסף שם בכתובות גבי יבם דאם מכר לא עשה כלום משום דגבי דרבנן נמי אמרינן אי עביד לא מהני, וקשים פסקי הרמב"ם אהדדי. וכן הוכיחו מפי"א מהל' גירושין הל' כ"ח שפסק הרמב"ם עבר ונשא מעוברת או מניקה בתוך הזמן יוציא בגט, ואפילו היהכהן, משום דגם באיסור דרבנן אמרינן אי עביד לא מהני. ועי' באבן יעקב בחגיגה שם מה שיישב פסקי הרמב"ם. וכן מבואר בהגהות מרדכי ס"פ שבועות שתים שהביא בשם ר"י ב"ר פרץ שכל הנשבע שלא ימכור ושלא יתן עובר על שבועתו לא אהנו מעשיו, והוכיח כן מכתובות פ"א: והוסיף שלא גרע שבועה דאורייתא ממילתא דרבנן

והלכה כרבא ע״ש. וראה בדבר שאול על מסכת תמורה סי׳ י״ב סקט״ו כוונה אחרת במרדכי. אך בשו״ת פנים מאירות ח״א סי׳ ל״ד הסביר את הגמ׳ כתובות שאינו מצד אי עביד לא מהני אלא משום הפקעת זכות האחר, וע״ז חסו חז״ל ואמרו שגם בדיעבד לא יפקע, ובשו״ת רעק״א סי׳ קכ״ט וקע״ד צידד לדברי בעל הפנים מאירות. וע״ע בשו״ת שער אפרים סי׳ קי״ג, שו״ת חתם סופר חו״מ סי׳ נ״ט, ובארוכה בענין זה במלא הרועים, חתן סופר, ושדי חמד ובעוד אחרונים.

ט״ז, ע״א. סתירה אי יהושע בן נון היה בן תורה.

תשובה: בענין שאלתך בילקוט שמעוני משלי תתקנ״ט ד״ה אוצר שיהושע לא היה בן תורה, וצ״ב דבתמורה דף ט״ז ע״א אמרו שמשה בשעת פטירתו אמר ליהושע שאל ממני כל ספקות שלך, א״ל כלום הנחתיך וכו׳?

עי׳ בילקוט ״מעם לועז״ דברים עמ׳ רמ״ז בשם מדרש חדש, לבו של יהושע לא היה פתוח תחילה והיו ישראל מבזים אותו, ומפני ששימש את משה רבינו פתח הקב״ה לבו ע״כ, וזה גם הפשט בילקוט, וכל בעלי המוסר האריכו ממדרש זה על מדרגת העמל.

עוד מצאנו דיש נוסחה אחרת במדרש אדר״ע השלם ד״ו הנדפס ״בירושלים״ וכסיל אדם יבלענו זה יהושע בן נון, שעשה עצמו ככסיל אצל משה רבו עכ״ל.

כ״ט ע״א. לשיטה שעבד מותר בשפחה מדוע חשיב אתנן?

שאלה: לכבוד רבני דופקי בתשובה

איתא בתמורה כ״ט. בסוף מתניתין ״האומר לחבירו הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי... חכמים אומרים אתנן...״ וקשה לי לפי שיטת הריטב״א בקידושין כ. דאין רבו כופה אותו לישא שפחה, אבל הוא מותר בה. וא״כ איזה איסור יש כאן שיהא אתנן, ודוחק לומר שאם רבו כופהו יש בו איסור ואז הוי אתנן.

תשובה: בענין שאלתך על דברי הריטב״א כן הקשה במל״מ עבדים פ״ג ה״ד, ועי׳ קובץ הערות נ״ז ג׳ מש״כ ליישב.

מס׳ מעילה

ב, ע"א. מי חיבר את רש"י על מעילה?

תשובה: עי׳ מש״כ בברכת זבח שם, ובספר יד מלאכי בכללי הפוסקים על רש״י אות ו׳ דכתבו אחד מתלמידיו, והביאו בספר שם הגדולים להחיד״א במערכת הגדולים בערך רש״י.

מס׳ תמיד

ב, ע"א. כיצד הניחו פרחי כהונה כסותם תחת ראשיהם, הרי גורם לשכח?

תשובה: ע״ד שאלתך על המשנה במסכת תמיד פרק א׳ משנה א׳ איתא ופרחי כהונה איש כסותו בארץ, לא היו ישנים בבגדי הקדש, אלא פושטין ומקפלין ומניחים אותן תחת ראשיהן, ומתכסים בכסות עצמם, עכ״ל המשנה. והטעם פירש הר״ב בד״ה ומניחין אותם תחת ראשיהן, וז״ל: כנגד ראשיהן ולא תחת ראשיהן ממש, לפי שיש בגדי כהונה שיש בהן כלאים כגון אבנט, ואין מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה, עכ״ל. וקשה שגם לולי הטעם של כלאים לא היו יכולים להניח את הבגדים תחת ראשיהן, מהטעם שאמרו בגמ׳ בהוריות דף י״ג שאין להניח בגדים תחת מראשותיו משום שגורם לשכחה?

עיין בספר באר שבע שם דכבר עמד בזה, ועי׳ במגן גיבורים דתירץ שהבגדים היו מתחת הכסת ואין חשש לשכחה בכה״ג.

ובמרומי שדה שם בהוריות, וכן בחק נתן תירצו ששונה הקדש משאר דברים, שכיון דהוי לצורך מצוה אף שמניח תחת מראשותיו, עליו נאמר כל העושה מצוה לא יאונה לו דבר רע, וממילא שרי.

ובשלמת חיים ח״א י׳ תירץ דשאני בגדי כהונה שאינם שלהם, ולכך ל״ש בהם שכחה.

כ"ז, ע"א. מהן מאה מפתחות העזרה?

שאלה: בפסקי התוס' בתמיד אות ט' דכתבו "אמרכלין מאה מפתחות עזרה בידיהם" האם ידוע לכם מהו החשבון של מאה מפתחות אלו?

תשובה: עי' בספר עזרת כהנים [נמצא באוצר החכמה] ח"ב פ"ד משנה ג' עמ' 104 [בהוצאה הישנה] שהאריך בכך.

כ"ח, ע"ב. חשבון האפר שע"ג התפוח ומקומו.

לכבוד מערכת "לדופקי בתשובה" שלו' רב.

במס' תמיד (דף כח ע"ב) איתא דעל התפוח פעמים הצטברו 300 כור אפר, ונא' ע"ז שם דהוא גוזמא. ובפשטות מהסיבה שאין המזבח יכול להחזיק ע"ג אפר בכמות רבה כזו [וכ"כ במפרש להדיא].

והנה מ' סאה שיעורם אמה על אמה ברום ג'. כלו' ג' אמה קובית (ולהלן א"ק). כורים א"כ (ס' סאה) הם 4.5 א"ק, וד' כורים כמובן 9 א"ק. וכפי ש4, (ערך כלפי 9 כך 300 כלפי 675, כלו' נפח 300 כור הינו 675 א"ק. וידוע שגודש ניפחו שליש מנפח הכלי המקורי, כמבואר בכלים דבור ספינה אלכסנרית מחזיק מ' סאה בלח כורים ביבש –ע"י הגודש. וזה כמבואר בתשב"ץ סי' קלב, ובנספח לעניין, וזה שליש מנפח הגליל החוסם את הגודש [= באותו שטח בבסיס ואותו גובה]. וכמו"כ גובה הגודש הינו מחצית רוחב הכלי. ולפי"ז עבור 300 כור נצרך שטח בסיס לגליל המכיל 675 שלש פעמים שזה 2025 א"ק [675*3=2025]. ובכן כשנקח מעגל שקוטרו י"ח אמה, שטחו הנתון ע"פ הכלל "דכל שיש ברחבו טפח יש בהקיפו שלשה טפחים", 243 א"ק. וכשנכפילו בחצי רוחב הגודש יצא 287 א"ק. ובחלוקתו לשלשה חלקים -729 א"ק, שזהו נפח השווה ל-324 כור.

שטח המערכה ע"ג המזבח היה 243 א"ק. כאשר נטיל את המעגל הנ"ל בן י"ח אמות בכיוון דרום מערב המזבח, יותרו לצפונו ולמזרחו ד' אמות פנויות במיעוט. ובקרן דרומית מערבית, באמה הצמודה לאמת הילוך רגלי הכהנים ישנה למערכת הקטורת, אמה על אמה למ"ד מזבח כולו בצפון היה. וכעת עם המעגל נותר שם ריבוע של 2 אמות ע"פ הכלל דכל אמתא בריבועא, אמתא ותרי חומשא באלכסונא 3.3/5. ובקרן צפון מזרח נותר מקום עבור מערכה רבועה-יותר משש אמות! (מחזיתה מזרחה כמש"כ במשנה). כל הנ"ל אם נאמר

שהתפוח צבור כגודש. אם צורתו כדורית החישוב ישתנה אך לא באופן משמעותי. וכמו״כ מסתבר דאינו כן ולא מסתבר שיחזיק רק את צורתו. ומלשון ״תפוח״ לכאו׳ אין להוכיח, וכדפי׳ הרא״ש דכל דבר גבוה ומקובץ קרי תפוח.

יי״ש״כ גדול באם תעזרוני למצוא ביאור נכון בעניין זה. ויהי חלקכם עם מזכי הרבים באמת

א.ש.

תשובה: לכב׳ הר״ר א.ש. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין החשבון של השלוש מאות כור חשבון בתפוח המזבח, נהנו מאוד מהחשבון שכתבת על הגודל שתופס האפר בבקיאות גדולה ושכל וחשבון ישר מכמה וכמה סוגיות בש״ס. אך ע״פ השואת המידות [כמו שיש בהרבה טבלאות של המידות] החשבון פשוט יותר דבכל כור יש 30 סאה ובכור יש 2.25 אמה קובית ו- 2.25 * 300 =675 א״ק שהן צריכין להיכנס בתוך שטח התפוח. והנה מה שהבאת ראיה נפלאה ומקורית לדעת עד כמה יכול הגובה להחזיק מעמד בלי להתפזר מסוגיה דגודש לגובה התפוח, הנה זה רעיון מענין, אך יש לנו כמה הערות על דבריך [עי׳ בזה באורך בספר מידות ושיעורי תורה עמ׳ רי״ב], דהנה המקור הוא בערובין י״ד בענין ים של שלמה, ובענין ים ש״ש מצאנו דיון בראשונים, רש״י בערובין שם ד״ה שהם כוריים ביבש כתב ובכלי שגובהו כחצי אורכו ורחבו קאמר כים, והתקשה בזה מהרש״א שם שהרי בישי״ש היו ג׳ אמות התחתונות מרובעות כנזכר, וכן הקשו ברש״ש כלים פ׳ ט״ו, ובחזו״א כלים כ׳ י׳, ותירץ שם דלא גובהו כחצי רחבו ממש, רק שמחוייבים לעשות המדות באופן שיהיה הגודש שליש. ובספר גלות עליות ת״ר משנה ה׳ פסקא א׳ אות ב׳ הקשה שהרי בגמ׳ שבת ל״ה כתב רש״י שיהא גבהן כחצי אורכן והן עגולים, א״כ משמע להדיא דאין צורך להוסיף על גובהן או רוחבן את תוספת הנפח שהמרובע הוסיף על העגול בישי״ש. ותירץ שם דדוקא בצורה שכתב רש״י הוי הגודש שליש, אבל בישי״ש שהנפח היה רב יותר הגודש היה פחות משליש ומה שאמר במקרא ״בתים שלשת אלפים יכיל״ לאו דוקא, ובאמת הכיל רק שמונת אלפים וחמש מאות סאים, והמקרא השמיענו המדה של אילו היה עגול, ולפי״ז הים של שלמה היה עגול וקוטרו פי שנים מגובהו, אולם לא כל גובהו היה בצורת גליל רק של חלקו העליון, ושאר של חלקו התחתון מרובע היה, ורחב מעליונו, ולפי״ז כלי שכולו בצורת גליל וקוטרו פי שנים מגובהו יכיל הגודש יותר ממחצה מתכולת הכלי, שכן דוקא בישי״ש שנפחו היה גדול יותר מפאת תחתונו המרובע הכיל

הגודש מחצה, משא״כ ביחס לכלי גלילי שנפחו קטן מכיל הגודש יותר. ולפ״ז החשבון שכתבת שאפשר רק שליש אינו נכון. אבל עי׳ בריטב״א שכתב שם שכלי אינו חייב להיות דוקא בתבנית יש״ש, אלא אף אם יהיה כולו גלילי ונגדיל את נפחו ע״י הגדלת גובהו בכמות הנוספת של אותם החלקים המרובעים, יהיה בו אותה כמות נפח והגודש יכיל מחצה, כמו בים של שלמה. ולפ״ז דבריך קיימים, ויהיה ראיה דכך הוא שיעור הגובה שיכול לעמוד גודש או ערימה בגובה של חצי רוחב הקוטר של העיגול, מה שמכונה היום רדיוס. וכיון שהגודש הוא שליש א״כ השטח צ״ל גדול פי שלוש ונכון מש״כ בחשבון, אך החשבון המדויק הוא והדרך הפשוטה לברר חשבון זה היא, וכ״ה ע״פ נוסחאות החשבון, דלחשב חשבון חרוט בתוך גליל צריך קודם להכפיל רדיוס ברדיוס כפול שלוש [או ליותר דיוק 3.14] כדי למצוא את שטח העיגול, ואח״כ שוב להכפיל בגובה שהוא שוב חצי קוטר העיגול, דהיינו הרדיוס, ואח״כ צריך לחלק בשלוש, וא״כ החשבון הוא כך 8.63* 8.63 * 3.14 * 8.63 : 3 = 675 ולפ״ז קוטר התפוח יהיה 17.26. אכן יותר נראה דצורת הדשן בתפוח לא היה בצורת חרוט, וכן כל גודש אינו עומד בצורה ישרה רק הוי גודש בצורת חצי כדור וכמו שתראה אם תשפוך קמח, הערימה כך תיראה צורתה, וכך היא צורת גודש, ולפ״ז החשבון הוא חשבון אחר, והחשבון הוא למצוא כמה הוא נפח כדור בתוך קוביה ואח״כ לחלק לשנים שזה שיעור הגודש שהוא הרדיוס של הכדור, וא״כ החשבון הוא ע״פ הנוסחאות להכפיל רדיוס כפול רדיוס כפול רדיוס כפול ארבע כפול 3.14 ואת התוצאה לחלק לשנים וזהו החשבון,

6.85* 6.85 * 6.85* 4 * 3.14 : 3 = 1350 :2 = 675 ולפ״ז קוטר התפוח יהיה 13.7.

עוד יש להעיר דשיטת הראב״ד בהשגות בפ״ב הל׳ ז׳ מהל׳ תמידין ומוספין וכ״כ בהל׳ בית הבחירה פ״ב ה״ח דהתפוח היה כלי מרובע בגובה אמה שהיה על המזבח, וכן הוא שיטת ר״ח בע״ז דף נ״ז, ולפ״ז כל החשבון אינו כמ״ש. ועי׳ מש״כ בכ״מ שם על דברי הראב״ד, ומש״כ היעב״ץ שם בהל׳ בית הבחירה דברים נוראים על דברי הכ״מ ועל גדלות הראב״ד וביאור דבריו [הובא בלקוטים ברמב״ם פרנקל שם], ועי׳ באבן האזל ובחידושי הגרי״ז שם מה שביארו מחלוקתם. ועי׳ במאירי שם במשנה בתמיד ריש פ״ב דכתב דהתפוח היה גומא, וא״כ גם החשבון שכתבנו אינו.

עוד יש להעיר על דבריך שכתבת שהמערכה היתה בקרן צפונית מזרחית, וז״א דמערכה גדולה היתה בדרום מזרח נגד חצי המזבח של הכבש וראשי הגזרים

נגעו בעצים ומערכה שניה היתה בצד מערבי דרומי משוך מן הקרן כלפי צפון ד' אמות כדי שתהיה המערכה מול הפתח לדעת הגמ' בזבחים נ"ח ולרוב הראשונים, אך לרמב"ם אין זה מעכב, ומערכה שלישית בצפון מערב, אך בדרום מזרח לא היתה מערכה.
נקוה שהשבנו על שאלתך, באם יש לכם הערות או שאלות נוספות נשמח להשיב.

בברכת התורה מערכת לדופקי בתשובה

מס' נדה

כ"ה, ע"ב. סגולה לזיכרון.

שאלה: נדה דף כ"ה ע"ב "אמר אביי ש"מ צורבא מרבנן דאמר מילתא לימא בה טעמא דכי מדכרו לי' מדכר", האם מצאנו שהביאו סגולה זו בספרים הקדושים.

תשובה: בענין דברי אביי ודאי דברים אלו קיימים גם היום והובאו בהרבה ספרים, עי' החיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת ט' אות ה' הביא דיעשה דבר זה דמועיל לזיכרון, וכן כתב בספר לחם שמים, וכן בספר אורח מישרים, ובספר בית אהרון ח"ז עמ' תע"ה אסף דברים המועילים לזיכרון והביא גם ענין זה, וכן מצאנו בעוד הרבה ספרים.

ל"א, ע"ב. מיהו חידושי הראנ"ח פרשת וירא המובא במהרש"א?

שאלה: נדה דף ל"א: בהגהות וחידושי גליון מהרש"א ציין לספר חידושי הראנ"ח עה"ת פ' וירא, ולא מצאתי הספר הנ"ל.

ברוב ברכה ותודה מראש מ.א.

תשובה: לכב' הרב מ.א. שליט"א

חידושי הראנ"ח על התורה נקראים בשם הנותן אמרי שפר [לרבינו אליהו בן חיים].

שולחן ערוך

אורח חיים

הלכות לבישת בגדים

סימן ב', סעיף ד. הערה בדברי השע"ת בהבאת דברי הבכור שור שלא כמבואר בדבריו והמ"ב נמשך אחריו.

שאלה: בספר תבואות שור חלק בכור שור על מסכת שבת דף ס״א. איתא בזה״ל ״יש להסתפק באיטר יד האיך יעשה, והא לא מספקא לי לענין נעילה דודאי ינעול בימין כל אדם תחילה דהא כתבו התוספות (במסכת שבת שם בד״ה ועבד) דילפינן לה מבהן יד ובהן רגל והתם אזלינן בתר ימין דכל אדם וכו׳ ואע״ג דבצד השני דהיינו ימין דידיה איכא נמי חשיבות דיש שם יד שכותב בה וכל הני דקא חשיב בפרק הרואה, מכל מקום לא שבקינן מעלות צד ימין וכל אדם דהתוספות הזכירום ולא הזכירו הנהו דפרק הרואה, גם כתבתי לקמן בטוב טעם שאין ענין מעלות דפרק הרואה לנידון זה. אבל לענין קשירה מספקא לי אם נאמר דמה שפירשו התוספות דקשירת השמאל תחילה הוא מטעם תפילין כוונתם להראות חשיבות אותו צד שקושר בו תפילין ואם כן האיטר יד יקשור מנעליו בימין דידיה תחילה דהוא צד התפילין שלו,או נימא דהחשיבות שקושר ברגל כהה דידיה כמו שקושר תפילין ביד כהה דידיה, אי נמי הכי קאמרי התוספות כיון שמצינו לענין קשירה שמאל דידיה חשובה שמע מינה כל קשרי בשמאלא דידיה חשיבא ולאו משום כבוד צד שמניח בו תפילין,ולפי שני סברות אלו באחרונים אין חילוק בין איטר לאחר (ורק באיטר רגל תהיה נפק״מ בין

שני סברות אלו דלסברא האחרונה אין חלק בזה ואילו לאידך יש סברא יש עליו לקשור בימין דעלמא). וכן נראה לי עיקר דהכי משמע לישנא דר׳ יוחנן דקאמר מה תפילין בשמאל דידיה הכי נמי קשירת מנעלים בשמאל דידיה, ומכל מקום איכא כבוד לתפילין כמו שכתבנו לעיל,ותו אי לאו דברי התוספות איכא למימר דר׳ יוחנן לא יליף לה מתפילין רק סימנא בעלמא קיהיב כדאמרינן כהאי גונא כמחלוקת באתרוג כך מחלוקת באבנים מקורזלות, וכן בריש מסכת עירובין דפתחו של היכל סימנא בעלמא ולא קאמר כפשוטו, אלא דקמשמע לן דאזלינן בתר שמאל דידך כמו בתפילין, וכן משמע מדברי רבינו יונה בספר היראה שממנו העתיקו הטור והבית יוסף דינים אלו באורח חיים סימן ב׳. ומינה שאם הוא איטר רגל וכל שכן איטר יד ורגל ינעול תחילה ימין כל אדם וגם יקשרנו דהוא שמאל דידיה ואחר כך ינעול ויקשור שמאל ככל אדם. ודו״ק כי לא דבר ריק הוא הואיל ובש״ס האריכו בדברים אלו״ עכ״ל.

ודבריו צריכים תלמוד מדוע מצא נכון להכריע כפי הביאור האמצעי שהעלה בדברי התוספות ולומר דכל שכן באיטר יד ורגל דיקשור ימין דעלמא תחילה והיינו משום דבאיטר יד גם כן איכא גם לביאורו הראשון בדברי תוספות, ועל כל פנים העולה מדבריו לדינא הוא דלענין קשירה אינו נועל בימין דעלמא אלא אם כן הוא איטר רגל.

והנה השערי תשובה בסימן ב׳ ס״ק ב׳ כתב בזה״ל: ובבכור שור כתב לענין נעילת מנעל אם הוא איטר רגל וכן איטר יד ינעול של ימין כל אדם תחילה וגם יקשרנו דהוא שמאל דידיה ואחר כך ינעול ויקשור בשמאל של כל אדם, עכ״ל.

ולכאו׳ שיבוש סופר ודאי נפל בדבריו דיש במשמעות דבריו דהבכור שור הורה כן גם באיטר יד בלבד, וברור דיש לגרוס אחרת בדבריו באופן דישתמע דרק באיכא צד איטר רגל יקשור ימין תחילה.

אך הנה המשנה ברורה בס״ק ו׳ כתב בזה״ל ״ואיטר יד שמניח תפילין בימין של כל אדם יקדים ימין גם לקשירה. ובשעה״צ ס״ק י״ג ציין לדברי התבואות שור ושערי תשובה. ולכאו׳ בהכרח לומר דלא ראה את דברי הבכור שור בשרשם אלא כפי שהביאו השע״ת המשתמע מפשטות דברי השע״ת דגם איטר יד בלבד יקשור תחילה נעל ימין דעלמא.

תשובה: בענין שאלתך על דברי השערי תשובה והמ״ב על איטר, הנה כבר הרגישו בהערתך באחרונים, עי׳ שו״ת מנחת יצחק ח״י סי׳ א׳ אות ב׳ שכ׳

שהשע״ת לא העתיק יפה את דברי הבכור שור וכנראה שהמשנ״ב נמשך אחר הקיצור שבשע״ת, וע״ע בשו״ת שבט הקהתי ח״ד סי׳ א׳ ובשו״ת באר משה ח״ב סי׳ ג׳ והלאה ובס׳ הלכה ברורה ח״א עמ׳ כ״ז.

הלכות כוונת השם

סימן ה׳, סעיף א׳. הערה בדברי הגר״א שכתב על שם אלקים עם ה׳ ועל דיינים עם ק׳

לכבוד הרבנים החשובים, שליט״א

מצאתי דבר מעניין: הגר״א באו״ח סימן ה׳ בתוך הבאת מקורות לשם אלקים כתב (בכתב קדשו) בני אלקים עם קו״ף, וכן עד האלקים יבא דבר שניהם עם קו״ף, אבל בסוף דבריו כתב ״ובמעשה בראשית הכל בשם אלה-ים״ עם ה״א.

ולא מובן לי דלכאורה הפוך הוא. וכידוע דברי ר׳ ישראל משקלאוו שהדפיס את ביאור הגר״א וכ׳ בהק׳ ״ושלא ישונה אות אחת מלשונו הזהב בו מאוד נזהרתי״... ולכן אני נבוך מאוד.

תודה מראש, ד.פ. לייקוואד

תשובה: לכב׳ הר״ר ד.פ. שליט״א קיבלנו את אגרתו מעבר לים

ע״ד הערתו בדברי הגר״א בסי׳ ה׳, באמת הערה זו צ״ב ולא מצאנו לה פתח כ״כ דלכאו׳ היה צריך לומר הפוך, אם לא שנאמר דהנה האיסור הוא לומר סתם לשון אלקים בה׳ אך להדפיס בה׳ אין איסור, וכמו שבאמת מודפס כאן בדברי הגר״א, וכיון שכתב כאן שני פרושים על שם אלקים אחד על שם של חול על הדיינים ואחד על הקב״ה בעצמו ורצה להבדיל בין שניהם, א״כ אין זה כבוד לכתוב הפוך כשאפשר, ולכך כתב על הדיינים בק׳ שאין זה אלקים ממש ועל הקב״ה עצמו בה׳ שזה השם האמיתי, וכדי להראות את ההבדל כתב את השם האמיתי כיון שאין בכך איסור.

סימן ח', סעיף א'. מקור דינא דעמידה בברכת המצוות ואי הוי חיוב או הידור.

תשובה: ע"ד שאלתך מהו מקור הדין שצריך לברך את ברכות המצוות בעמידה, והאם זה חיוב גמור או רק הידור, והאם זה בכל ברכת המצוות?

עי' בהג' חכמת שלמה על השו"ע בהל' ציצית סי' ח' דכתב דהוי משום כבוד הברכה, אך יעוי' בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' מ"ח ובספרו אות חיים הל' מילה סי' רס"ו ס"ק ו' דהביא דיש ראשונים דילפינן ליה בג"ש מספירת העומר שנאמר בקומה דבעינן עמידה, וי"א דקאי רק על עצם המצוה ולא על הברכה, וכן עי' בשו"ת באר משה ח"ה סי' י"ז ובשו"ת להורות נתן ח"ב סי' א', ועי' באורך בפסקי תשובות ח"א סי' ח' הערה 30 ו35.

סימן ט', סעיף ב. אי חלזון ארגמן הוא חלזון התכלת, ואי יש ללבשו בצנעה?

תשובה: ע"ד בקשתך למקורות על הפולמוס בענין חלזון ארגמן אי הוי חלזון התכלת אי לאו, ואי צריך להלבישו בצנעה?

הנה נכתבו על כך הרבה ספרים וקונטרסים בימינו בעיקר ע"י מחייבי ענין התכלת [ולא כולם ע"י אנשים תורניים בשלמות] ונכתוב לך חלק מהם. חוט התכלת, להבדיל בין תכלת לארגמן, להצדיק הקודש, מאמר קרסי זהב, תכלת וארגמן בימינו, והיה לכם לציצית, חוט התכלת, התכלת, כליל תכלת, תכלת מצוה בהתחדשותה, כן ישנם מאמרים בתחומין ט' תשמ"ח י' זיידרמן, תחומין ט"ו תשנ"ו י' ראק, עלון שבות קמ"ג תשנ"ה י' ראק, צפיה ה' תשנ"ו י' אריאל, המעיין תמוז תשנ"ה י' זיידרמן, המעיין טבת תשנ"ז י' אפשטיין, המעיין ניסן תשנ"ז א' טבגר, התורה והארץ תשנ"ז י' אפשטיין, אור ישראל י' טבת תשמ"ח מ' כ"ץ, אור ישראל י"א ניסן תשנ"ח ש' אנגלראד, מ' כ"ץ, אור המזרח כרך מ"א ב' נאור.

רוב הספרים כמ"ש נכתבו ע"י המצדדים ללבוש, אבל דעת רוב גדולי הדור דאין שום ענין ללבוש, ולהיפך ויש ע"כ תשובה של הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות

סי׳ ב׳, ובתשובות והנהגות להגר״מ שטרנבוך ח״א סי׳ כ״ט וח״ד סי׳ ה׳, ועי׳ פסקי תשובות ח״א סי׳ ח׳ הערה 2, ועי׳ בארוכה בספר תכלת וארגמן להרה״ג מנחם אדלר דהביא דעת גדולי הדור ודחה דברי המחייבים, ופוק חזי דלא מצאנו מי מגדולי הדור המפורסמים שלובש תכלת. ועי׳ שם בהקדמה בהסכמה מכתבו של הרה״ג ר׳ עזריאל אויערבאך שכתב וז״ל ״ואמנם מרוב ציפיה וכלות הנפש לקיום מצוותה נרתמו יחידים מגאוני וגדולי עולם וטרחו חיפוש אחר חיפוש בגודל תורתם ויראתם למצוא את פשר התכלת ולדעתם באו והגיעו לידיעת ופתרון הדבר עד כדי הכרעה למעשה אבל רוב מנין ובנין מגדולי וגאוני התורה והפוסקים לא נטו אחר דעת המיעוט. ועתה כמה שנים ששוב עלתה על הפרק וחזר וניעור ע״י כמה ת״ח וגם הם לאחר שביטלו במחי יד להכרעת הקודמים נמנו וגמרו שזכו בס״ד לאחר עבודת המחקר בגילוי התכלת, וגם בזאת אין ליבם של רוב היראים והחרדים לדבר ה׳ נוטה לקבל הדברים וגדולי הפוסקים בזמנינו שוללים לעת עתה את הגילוי המחקרי בכדי לנהוג למעשה גם בתורת בספק וכו׳. וסיים שם וכמובן שהכרעת הדברים ובפרט בענין חשוב וחמור במ״ע דאורייתא נתונה ביד הפוסקים האמיתיים עכ״ל. וודאי דעת חמיו הגרישׂ״א כן וכמ״ש וכן ודאי כנראה דעת אביו הגרשז״א.

סימן י״א, סעיף י״ד. אם יש מקור לאשכנזים לכרוך הציצית כמנהג הספרדים?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לאשכנזים לכרוך הציצית כמנהג הספרדים כי יש הרבה מבני אשכנז שנהגו כן. הנה המקור לכריכת הספרדים כתוב במאמר מרדכי סי׳ י״א סעי׳ י״ד אות י״ז וז״ל ״מנהג פשוט בינינו לעשות הכריכות בדרך זה, שבכל כריכה וכריכה וכו׳״. ומנהג זה ידוע כמנהג בני עדות המזרח, ולא מצאנו אחר חיפוש מי שיביא מנהג זה חוץ מהמאמר מרדכי, וכן בספרי המלקטים הביאו זאת רק בשם המאמר מרדכי, ועי׳ בפרישה שכתב נגד מנהג זה, ובמאמר מרדכי שם יישב את קושיתו.

סימן י״ח, סעיף א׳. הטעם דאין מברכין על ציצית אחר שהתפלל ערבית אע״פ שהוא יום.

תשובה: ע״ד שאלתך על מה שכתב הרמ״א [או״ח סימן י״ח סעיף א׳] שאם לא בירך על הציצית והתפלל מעריב אע״פ שעדיין יום אין לברך עליו, וצ״ב מה

טעמו בזה, והלא לדעת הרא״ש אף בכסות המיוחד ליום חייב בלילה, וגם לטעם הרמב״ם דבכל כסות שהוא פטור בלילה הלא מבעו״י אחרי פלג המנחה עדיין יום הוא. וכמו לעניין שבת אם קיבל שבת עליו מבעו״י ועדיין לא בירך על הציצית נראה פשוט שיכול לברך על הציצית משום דעדיין יום הוא ורק קיבל עליו את השבת. עי׳ באחרונים שכתבו דשמא הלכה כר״י דהלילה מתחיל מפלג המנחה, ולילה לאו זמן ציצית הוא, ולכך אם התפלל מעריב לא יברך.

סימן כ״א, סעיף ד׳. מקור דהיה דרך שהציציות נגררות ע״ג הקרקע.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן יש מקור שיש שהיו נוהגים שהציציות נגררות ע״ג הקרקע עי׳ ב״דעת זקנים לבעלי התוספות״ ר״פ עקב שכתב שהדרך הוא שיהיו הציציות נגררות ע״ג הקרקע, ״ושמעתי שיש אוסרים״ וכו׳. וכ״כ הערוך בערך צ״ץ והביא ראיה מבן הציצית ששם כסתות שיגררו על כסתות, אך שאר העם היו נגררים ציציותיהם על הארץ, ובאמת כ״כ רש״י בגיטין דף נ״ו, אך לדינא הביא הב״י בסוס״י את האגור בשם הגהת מרדכי [אך כבר ציין ר״מ הרשלר שלא מצא לבעל הגהות מרדכי]. שאוסר מדכתיב ״וטאטאתיה במטאטא השמד״ וכן פסק בשו״ע שם סעיף ד׳.

ובאמת כבר הקשה מגמ׳ זו על השו״ע והאגור במג״א שם בסי׳ כ״א, ועי׳ במחזיק ברכה שם ס״ק ב׳, ועי׳ באריכות בספר הפלאה בערכין.

סימן כ״ב, מ״ב סק״ג. סתירה במשנ״ב בדין שהחיינו אם קודם לברכה.

תשובה: ע״ד שאלתך בסתירת דברי המ״ב שסימן כ״ב, ס״ק ג׳. כתב שבתחילה יברך ברכת להתעטף ואח״כ שהחיינו. וזה סתר למש״כ המ״ב בסי׳ רכ״ה ס״ק י״א ובשער הציון שם שיברך תחילה שהחיינו על הפרי ואח״כ יברך את ברכת הפרי שלא יהא הפסק בין ברכת הפרי לאכילה?

נראה שאולי יש לחלק בין שהחיינו על הפרות לבין שהחיינו בברכת המצוות דלא הוי הפסק כמו כמו בכל ברכת המצוות, ומצאנו דכ״כ בספר וזאת הברכה פי״ח הערה 1. וכעת מצאנו דעמד בכך בהליכות שלמה [תפילה סי׳ ג׳] וכן במנחת שלמה ח״ב סי׳ ד׳ אות ל״ג, וכתב באופן אחר שאולי שאני פרי שיכולים כל לראותו וכן יכולים לברך שהחיינו על ראיתו ע״כ יברך קודם האכילה, אך בדבר

שרק הוא יכול לברך ואין ברכה על ראיתו כגון כאן במצות ציצית מקדים הברכה לפני שהחיינו.

סימן כ״ד, סעיף ב׳. מקור להשליך הציציות על הכתף קודם ק״ש.

שאלה: ישנם אנשים הן בארץ והן בצרפת שקודם שקוראים ק״ש של שחרית לוקחים את הפתילות של הטלית הגדול שלהם ומשליכים אותם על הכתף לצד ימין ושמאל וכן עושים כן בסיום ק״ש ושואל מה הענין בזה ומה המקור לזה.

תשובה: בענין הטלת הציציות בזמן ק״ש לא מצאנו מקור, אך עי׳ ברדב״ז [אלף תקע״א] דהביא מדרש מילקוט שמעוני תהילים תשכ״ג דכתוב ״אמר דוד אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם מצוות וכו׳, הציצית אני משים כנגד הלב כל זמן שאני קורא ק״ש שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך, מאחרי ומלפני אני משליך שני כנפים של טלית וכו״. וכעת שלח לנו הרב השואל דמצא בספר ״נתיבות המערב״ (מנהגי יהודי מרוקו) להרה״ג אליהו ביטון שליט״א שכתב במנהגי תפלת שחרית עמוד כ״ו אות ע׳ וז״ל: נהגו בכמה מקומות שאומרים ״מארבע כנפות כל הארץ״, נוטלים את כל הד׳ כנפות ומניפים אותם, פעם על כתף ימין ופעם על כתף שמאל, וחוזרים חלילה, עכ״ל. וב״אל המקורות״ אות ע׳ כתב, וז״ל: כן מנהג הזקנים עד היום, ועיין בכה״ח או״ח סימן ה׳ סק״ז עכ״ל.

הלכות תפילין

סימן כ״ה, סעיף ה׳ בביאוה״ל ד״ה וטוב. קושיא על עצתו של רע״א.

שאלה: בסימן כ״ה בביה״ל ד״ה ״וטוב״ כ׳ עצה של רע״א, שיכוין בעת ברכת להניח אם הלכה כשיטת רש״י אני מכוין שלא לצאת בברכת להניח על השל ראש והוי זה כסח ויוכל לברך על של ראש ואין זה בכלל גורם ברכה שאינה צריכה דהא מוכרח לעשות כן. עי״ש. וצ״ב שאם סח הלא צריך לברך ב׳ ברכות על של ראש לשיטת ר״ת דהביאור בגמ׳ אם סח צריך לברך שתים קאי על של ראש לבד שצריך לברך להניח ועל מצות, ואם כונת רע״א שלהניח של יד לא

תחול על של ראש בשביל שיוכל לברך על של ראש על מצות, הלא גם להניח צריך לברך עוד פעם וצ״ע.

אחר כתבי זה ראיתי באליהו רבה על הלבוש, ובמאמר מרדכי, ובספר תהלה לדוד, שמקשים קו׳ זו, והפליאה על המשנ״ב שלא הקשה כן?

תשובה: בענין עצתו של הרע״א, הנה כתב שם הביה״ל דכבר קדמוהו העולת תמיד, ויעוי׳ ברע״א דהביא את דברי העולת תמיד והביא את קושית הא״ר עליו, וכתב לתרץ דיעשה תנאי אם הלכה כרש״י אני מכוין שלא לפטור בברכת להניח את התש״ר, ואם הלכה כר״ת אני כן מכוין לפטור בברכת להניח את התש״ר ובזה שפיר מברך ב׳ ברכות לכו״ע. וכ״כ הפמ״ג בס״ק ד׳ דהוי בדרך תנאי.

סימן כ״ז, סעיף א׳. נט״י אחר נגיעה במקום מכוסה בשעת הנחת תפילין.

תשובה: ע״ד שאלתך מי הם המתירים להמנע מנטילת ידים אחר נגיעה במקום מכוסה במקום הנחת תפילין של יד?

עי׳ בשלמת חיים סימן ל״ט, מ׳ דמדינא אין צריך ליטול ידיו כיון דהוי נגיעה של מצוה ע״ש, וכן כתב הגאון ממונקאטש ז״ל בספר אות חיים ושלום סימן כ״ז ס״ק י״ד גבי הנוגע בשערות ראשו בעת הנחת תפילין של ראש, שאין צריך נטילה, ובבן איש חי ש״א פרשת תולדות סי״ז כתב יותר מזה וז״ל ויד שמאל אפילו אם נוגע בפרק הסמוך לזרוע שמניח שם תפילין עד אחר שני שלישי הפרק ההוא חשיב בכלל מקומות המגולים ואין צריך רחיצה כלל ע״ש. ומשמע מדבריו דמקום שמניח תפילין לא חשיב מקום המכוסה ואף שלא בשעת הנחת תפילין. וכל דבריהם דלא כמש״כ הפמ״ג סימן צ״א א״א סק״ג דבעת הנחת תפילין של ראש לא יגע בידו בשערות ראשו דבעי נטילה ע״ש.

סימן כ״ז, סעיף ט׳. בענין הסתכלות במראה לתפילין.

שאלה: מהו דעת רבותינו בענין הסתכלות במראה לכוין את התפילין של הראש ובפרט מהו דעת מרן הגרי״ז הלוי זצ״ל?

תשובה: לכבי׳ הרב השואל שליט״א שמחנו לקבלת שאלתך.

בענין שאלתך בתפילין של ראש האם להסתכל במראה, בספר דולה ומשקה עמ׳ ל״א כתב דא״צ מראה, ועי׳ בארחות רבינו ח״ג עמ׳ קצ״ח, וכן בספר דרך

שיחה עמ׳ תקצ״ד שהביאו שמרן החזו״א והסטייפלער הקפידו לא להסתכל במראה מחמת חשש איסור לא ילבש, והחמירו כן גם לענין תפילין.

ומרן הגרי״ז מבריסק ידוע שכן הסתכל במראה בתפילין, והוסיפו על זה שאמר שאפי׳ אם יאמרו עליו שהוא שוטה מוטב להיות שוטה בפני הבריות ולא להיות רשע לפני המקום. וכן מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל נהג להסתכל במראה בתפילין, ויש עוד שהביאו בשם מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל שאמר שיש חיוב להסתכל במראה שעי״ז מדייק יותר שיהיו באמצע. מיהו בדרך שיחה עמוד תקצ״ד ביאר שיתכן שהגרי״ז יודה שאסור להסתכל בראי ורק הסתכלות לצורך תפילין יתכן שלא הוי בכלל איסור לא ילבש שאין לו ענין כלל לדעת מראה עצמו, עי׳ כ״ז באליבא דהילכתא 18.

סימן כ״ז, מ״ב ס״ק מ״א. מקור דרצועה של ימין ארוכה משמאל לשיטת הטור.

תשובה: ע״ד שאלתך בדברי המ״ב סי׳ כ״ז ס״ק מ״א בענין אורך הרצועות של ראש ״ובטור כ׳ עוד וי״א דשל ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור״, האם גם אחרי שיעורים אלו יש עדיין להקפיד שתהא רצועה של ימין ארוכה משל שמאל ? עי׳ בשו״ת חיי הלוי ח״ג סי׳ ג׳ [להרה״ג יוחנן וואזנר] דדן בזה והוכיח דיש ענין להאריך ימין על שמאל.

סימן ל״ז, סעיף ג. הקדמת הנחת תפילין בנער יתום.

תשובה: ע״ד שאלתך על מנהג (הוזכר במאסף ספרותי ״ירושלים״ בעריכת ר׳ אברהם משה לונץ ירושלים תרמ״ב – רע״ט) שאצל הספרדים הנערים מתחילים להניח תפילין שנה קודם מלאת להם שנת הי״ג, ואם הנער יתום מקדים להניח שנתיים קודם מלאת לו שנת הי״ג. וצ״ב מאי שנא נער יתום משאר הנערים?

עי׳ בערוך השלחן סי׳ ל״ז ס״ד שכתב שלא ידע שום טעם לכך ואין לנהוג כן כי אין לסמוך על קטן שינהג קדושה בתפילין והלואי שיזהרו בזה בהיותם בני חיובא. וכ״כ בספר דעת קדושים במקדש מעט סי׳ ל״ז ס״ג, גם בספר אות השם השלום סי׳ ל״ז סק״ה כתב כי מה שאומרים שהיתום מניח שנה אחת קודם י״ג אין להם על מה שיסמוכו. עוד מובא טעם שכיון שחסר מי שידאג עבור הבן לכן צריך ללמדו מבעוד מועד. ובקו׳ סת״ם סוף סי׳ ל׳ כתב ג״כ דמה שהעולם אומרים שיתום יניח קודם י״ג שנה אין לזה רמז בשום ספר, אך מחמת

שבלא״ה יש פוסקים שיכול להניח קודם, וכן העיד המג״א שהמנהג להקדים כמה חדשים, לכן ביתום למען זכות את אביו ואמו בקבר יכול להניח קודם. אך מ״מ אין לנהוג כן, לפיכך די בחודש אחד קודם הזמן. וע״ע בנפש חיה ס״ס ל״ז שכתב מקור למנהג שהיתום מתחיל קודם י״ג שנה להניח תפילין ״זכר לדבר״ בגיטין נ״ב א׳ שאפוטרופוס קונה לו תפילין, ואפשר שהיינו טעמא כי רק האב נאמן להעיד על שנותיו של הבן כהתוס׳, וכשמת האב חוששין שמא לא נדע בבירור יום הולדו ע״ש. עוד הובא מנהג זה בס׳ פנות הבית לרצ״י מיכלזאהן סי׳ פ״ה מביאו בשם מנהג העולם וגם כתב שהטעם הוא כדי לזכות את המת. וכ״כ בילקוט הגרשוני חלק או״ח סי׳ ל״ד וטעמי המנהגים עמוד י״ב. אך יעי׳ בשו״ת שנות חי,ובשו״ת להורות נתן ח״ב סי׳ ט׳, ובשו״ת אבן פינה סי׳ ג׳ [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

סימן ל״ח, סעיף ג׳. נשים שהניחו תפילין.

תשובה: ע״ד שאלתך מי הן הנשים שהניחו תפילין או לבשו ציצית, חוץ ממיכל בת שאול!

עי׳ בבית יוסף שהביא את האגור דס״ל שנשים הלובשות הוי שטות ומיחזי כיוהרא, וכתב ואחת היתה בשכונתנו שהייתה לובשתו.

ובספר נחלת אבות עמ׳ רס״ח כתב וראיתי על מקומות בספרד היו הנשים הכשרות המלומדות קמות לביהכ״נ שלהן והיו מתפללות בצבור ואחת מהנה היו מקימות לשליחא דציבורא והיו מוציאות ס״ת ויש שהיו מניחות גם תפלין וכל אחת היתה עטופה טלית וכן היו עושות גם בשבתות גם בימים טובים, ואח״כ היו חוזרות לבתיהן ומעוררין בעליהן ובניהן לעמוד להתפלל, וזה היו עושין מצד החומרא על עצמן מפני שהנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא כדי שיהיו פנויות להכין הצריך לבעליהן ולכן היו הן מקדימין להתפלל בעוד בעליהן ישנים.

ובשו״ת ים הגדול להגרי״מ טולידאנו זצ״ל סימן מ׳ כתב בספרי נר המערב הבאתי שאשתו של האוה״ח הק׳ היתה מנחת תפילין, והובא דבר זה גם בס׳ יד אור החיים עמ׳ נ״ב ע״ש.

ובשו״ת עטרת שלמה דיין סימן ג׳ אות ה׳ כתב שאין עדות זו נכונה כלל ועיקר, דהרי בשו״ע או״ח סי׳ ל״ח ס״ג כתב שמוחין בידם. ובאמת אשתו של האוה״ח הק׳ לא היתה מנחת תפילין כלל שהרי בקושי התירו למיכל בת שאול להניח

תפילין, וא״כ איך יתכן שרב גדול כהאוה״ח הק׳ יתן לאשתו להניח תפילין ע״ש.

וכן ידוע דהמקור לסיפור זה הוא בספר מעשה צדיקים שנדפס 145 שנים אחרי מות האוה״ח ויש שם הרבה בדותות וא״א לסמוך עליו. ועיין בס׳ תולדות זאב פראנק עמ״ס שבת עמ׳ קע״ג. [כל הספרים נמצאים באוצר החכמה]

[כן יש עוד מקורות לא מבוססים שהביאו שהבתולה מלודמיר [שידוע ששימשה כאדמו״ר] הניחה תפילין, וכן הרבנית שלומצה. וכן כתוב על שתי נשים באיטליה בשנת 1546 למנינם. וכן יש אגדה שבנותיו של רש״י הניחו תפילין, אך לא ברור טיבן של מקורות ואגדות ונשים אלו],וכמובן להלכה למעשה אין זה נוגע כלל ח״ו.

סימן מ׳, מ״ב סק״ג. ספר תורה אסור לתלותו, וא״כ כיצד במקדש היה נתון על דף?

תשובה: ע״ד שאלתך בדברי המ״ב סי׳ מ׳ סק״ג שכתב שספר תורה אסור לתלותה בכל גווני אפי׳ היא בארון הקודש ותולה הארון הקודש. וכן בח״א כלל ל״א כתב דאפי׳ בארון קודש המחובר ביתדות לכותל אסור כל שאין עומד מתחתיו דבר מה.

וקשה שהרי במקדש ספר התורה שנתן משה לבני לוי לתיתו מצד ארון הברית אמרינן בב״ב י״ד: שהיה מונח על דפא דהוה נפיק [מהארון], [לפני שהפלשתים שלחו ארגז דורון לאלוקי ישראל]?

נראה לומר בס״ד דכל האיסור הוא כשהארון תלוי אבל בדף שהוא חלק מהארון לא מקרי תלוי.

וע״ע מה שכתבו שני גאוני דוינסק על פרשת תרומה, המשך חכמה והצפנת פענח על התורה, דהיה שם צווי מיוחד על כך בתורה עיי״ש.

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

סימן מ״ו, סעיף ג׳. בענין אמירת מאה ברכות בכל יום.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום וברכה, היות שהנני עומד כעת באמצע עריכת קונטרס ״בעניני מאה ברכות״, והתעוררו לי כמה שאלות ועיונים

בדין זה, לכן אציע כאן שאלה אחת, ותקותי שאקבל תשובה מאהבה, והדין יתברר כשמלה באר היטב.

בשו״ע (או״ח סימן מ״ו סעיף ג׳) כתב המחבר: חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, לפחות.

והנה יש לעיין בדין זה כמה עיונים.

א. האם נשים גם כן מחוייבות במאה ברכות?

ב. יש לדקדק למה הוסיף השו״ע תיבת ״לפחות״, הלא דרך השו״ע הוא לפסוק פטור מותר אסור חייב, ועל כרחך שהתיבה ״לפחות״ באה לאשמועינן איזו הלכה.

א.א.ק. ברוקלין ניו יורק

תשובה: לכבי הר״ר א.א.ק. שליט״א בעל מחבר הספרים עת רקוד עת לבקש ובחרת בחיים ועינינו מאירות ועוד, שמחנו לקבלת מכתבו.

א. בענין האם אשה חייבת במצות מאה ברכות בכל יום כדין האיש, י״א שחייבת, כן פסקו הגרי״ש אלישיב זצ״ל הובא בספר ישיב משה עמ׳ י״ט. אמנם מובא בשמו שאע״פ שיש לה להשתדל להשלים אבל אם חסרות לה הרבה ברכות היא אנוסה ואינה צריכה להשלים. ובספר ברכת איתן הביא שכן ס״ל להגראי״ל שטיינמן שליט״א והגר״ח קניבסקי שליט״א.

אך יש חולקים וס״ל דרק האיש חייב במצוה זו ואשה פטורה, כך פסק בספר הליכות שלמה פסקים בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ״ל פכ״ב הכ״ה, ובשו״ת שבט הלוי ח״ה סי׳ כ״ג, ובשו״ת תשובות והנהגות ח״ב סי׳ קכ״ט, ובשו״ת רבבות אפרים ח״ג סי׳ מ״ז, ובשו״ת שבט הקהתי ח״ג סי׳ מ״ג, עיי״ש טעמם וראיותיהם. ועי׳ באורך רב בספר ברכת איתן [לרבי איתן שושן תשס״ה, תש״ע] על מאה ברכות סי׳ ב׳.

ב. ובענין דברי השו״ע דצריך לפחות ק׳ ברכות, עמד בכך בספר כסא אליהו [לרבי אליהו ישראל תקע״ט] [יצא מחדש בברוקלין בהוצאת טוב מצרים], וכתב דנראה פשוט דמש״כ ״לפחות״ הכונה דהפחות הוא מאה, כלומר דלא יהיה פחות ממאה כמש״כ רבינו הטור והפוחת לא יפחות, ואין הכי נמי דהחיוב הוא דוקא מאה, והוא רצה לומר דכשיפחות לא יהיה פחות ממאה משום דהוא חייב בהם וק״ל.

אמנם עי׳ בספר יריעות האוהל לרבי שלום משה חי גאגין זצוק״ל בדרך ראשון נתיב א׳ וז״ל ״ומאה ברכות שאמרו היינו לא פחות ממאה ברכות, וכן דייק מרן ז״ל בלשונו הטהורה באו״ח סי׳ מ״ו מאה ברכות לפחות, ועיין באשל אברהם משם הרד״א ז״ל שכתב שאם יכול לברך יותר על מאה ברכות הרי זה משובח, וכן אמר דוד ״והוספתי על כל תהלתיך״ ע״ש וכו״ עכ״ל.

וכן בספר דברי מנחם להגאון רבי מרדכי בן שמעון ח״א או״ח סי׳ מ״ו אות י״א אחר שהביא תמיהתו של הרב כסא אליהו כתב להעיר עליו דבלבוש סעיף א׳ כתב בזה״ל לפיכך צריך כל אדם ליזהר בהם והפוחת אל יפחות והמוסיף יוסיף ע״ז וכו׳ ע״ש, ועי׳ בספר ברכת איתן הנ״ל עמ׳ קכ״ב.

עוד נוסיף לסיום לציין על ספרים העוסקים בענין מאה ברכות שיביאו לך תועלת [נמצאים גם באוצר החכמה] ספר מאה ברכות להר״ר אשר יעקב וייספיש, ספר ברכת איתן להר״ר איתן בן אליהו שושן, ספר מצות המאה ברכות כהלכתה להר״ר מרדכי פוטאש וספר מצות מאה ברכות להר״ר מנחם טוקר.

סימן מ״ז, סעיף ה׳. ביאור הנוסח אשר קדשנו במצוותיו.

שאלה: ראיתי בשו״ת פאר אהרן (ס׳ י׳) שהביא שיש מפרשים לשון ״אשר קדשנו במצותיו״ שהקב״ה קידש אותנו במצוות שהוא עצמו עשה ומשו״ה נקטינן במצותיו ולא במצות או במצותינו. מי האומרים פירוש זה?

תשובה: בענין ביאור ״במצוותיו״ כ״כ בספר תולעת יעקב בסוד הציצית, וכן באגרא דכלה דף ח׳ ע״א, אור המאיר פר׳ עקב דף ח׳ ע״ב ועוד. [נמצאים באוצר החכמה],

שם. ונתן לנו את תורתו, מה מרבה מילת ״את״?

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור הלשון בברכת התורה ונתן לנו ״את״ תורתו, מה באה לרבות תיבת ״את״?

עי׳ בספר גן רווה [נמצא באוצה״ח] עמ׳ ק״ט, וכן ראינו בעוד ספרים דבא לרבות תורה שבע״פ.

שם. מהו זרע ומהו צאצא?

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור הלשון בברכת התורה ״וצאצאינו״ מתי אומרים צאצא ומתי זרע [דבאיוב פכ״א פ״ח כ׳ המצודת ציון דכפל הדבר במלות שונות]?

עי׳ באיוב פ״ה פכ״ה דשם כתוב ״וידעת כי רב זרעך וצאצאיך כעשב הארץ״ ומבאר הגר״א הא דבפסוק כתיב זרע ועשב, זרע הוא דבר הנזרע ונאכל, עשב הוא דבר הגדל מעצמו, וזה מרומז בפסוק ״וידעת כי רב זרעך״ הם הבנים, על זה ידעת כי רב הם, וצאצאיך הם בני בנים יהיו כעשב הארץ שהם גדלים לא מחמת זריעתך אלא כעשב הזה שהוא גדל מעצמו עכ״ל הגר״א באמרי נועם ברכות דף י״א.

סימן מ״ט, בטור ובפרישה. בענין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע״פ.

הטור סימן מ״ט כ׳ בשם אביו הרא״ש שאיסור דברים שבכתב א״א רשאי לאומרם ע״פ הוא דוקא כשמוציא אחרים ידי״ח אבל כל א׳ לעצמו שרי [וכ״כ תוס׳ תמורה י״ד:], וכ׳ ע״ז הטור ״לכן נוהגין באשכנז כשמגיע ש״צ לפסוקים שבתפילה כגון מי כמוכה באלים ד׳, וד׳ ימלוך לעולם ועד, שהוא שותק והקהל אומרים אותו כל א׳ וא׳ בפנ״ע״ עכ״ל. והיינו שמנהגם היה שהש״צ מוציא הציבור ידי״ח בברכות קר״ש, אולם כשהגיע לפסוקים היה כ״א אומרם בעצמו, משום האיסור דדברים שבכתב וכו׳. ובפרישה שם הביא שהקשו מפסוק״השם נפשנו בחיים״ באמת ואמונה שהש״צ מוציא הציבור, ותי׳ הפרישה ״ונראה דל״ק, דשאני מי כמוכה וד׳ ימלוך שאומרים לפניו בשמחה רבה ואמרו כולם מי כמוך כו׳ דמשמע בהדיא שאומר הפסוק כמו שאמרו אותו ישראל, וכן זה קלי ענו ואמרו ד׳ ימלוך, משא״כ השם נפשנו בחיים שאינו נראה וניכר מתוך הלשון שהוא פסוק אלא משתמע לשבח בעלמא כמו שאר שבחים שאנו מזכירין באמת ואמונה וק״ל״. ונראה כונתו שכשאין ניכר שמכוין לפסוק - אין לזה דין תורה שבכתב אלא שבח בעלמא.

ויש לתמוה טובא ע״ד הפרישה, שהרי תיכף אח״כ אומרים ״ונאמר כי פדה ד׳ את יעקב וגו״׳ שהוא פסוק בירמיה, ולמה לא נהגו לאומרו כל הציבור יחד מפני האיסור דדברים שבכתב, והרי ניכר שכונתנו לפסוק ע״י הקדמת ״ונאמר״׳?

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי הפרישה מהפסוק ״ונאמר כי פדה״ עי׳ בסמ״ג מצוה דרבנן ד׳, ובתו״י יומא דף ע׳ דכתבו דשם ההיתר דנתקן החתימה מעין הפתיחה עי״ש.

סימן נ״ה. בענין נוסח הגר״א בקדיש.

תשובה: ע״ד שאלתך על נוסח הגר״א המובא במעשה רב לומר בקדיש ״פרעותיה״ בכ׳ דגושה ולהפסיק לפני כן ב״בעלמא די ברא״, לכאורה קשה (ע״פ הפי׳ המובא שם בדיוקים) שלפי זה לא היה צריך לומר אמן ב״שמיה רבא״ אלא אחר ״בעלמא די ברא״?

הנה ביאור טעמו של הגר״א הוא דיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא שברא כרצונו, דכרצונו שב לגידול וקידוש ולא לבריאה, וכיון שמלת ברא בטעם מפסיק לכן הכ״ף שלאחריה דכרעותיה צריכה להיות דגושה. אך אעפ״כ אין לומר אמן דעי׳ באג״מ או״ח ח״ד סי׳ ע׳ אות י״ג דכתב דאף למחזור וויטרי שהביאו התוס׳ ברכות דף ג׳ ע״א ד״ה ועונין שביהא שמיה רבא פי׳ דזו תפלה שיהא שם י״ה רבא דהוא שימחה בקרוב זרעו של עמלק ע״י מלך המשיח לא מפרש כן בריש ביתגדל ויתקדש שמיה רבא, אלא הוא תפלה אחת עם בעלמא די ברא, ומה שעונין אמן אחר שמיה רבא הוא משום דכיון דמובן דכונת התפלה דיתגדל ויתקדש הוא בעלמא די ברא, דרק בעולם שברא שייך שיתגדל ויתקדש יותר לכן שייך גם כאן לומר אמן. ועי״ש דכתב עוד דמסתבר שאין חיוב ממש לענות אמן זה מהאי טעמא, דמאחר דגמר התפלה הוא אחר בעגלא ובזמן קריב הרי יענו ע״ז אמן, והיה מקום לומר שבשביל זה אין להפסיק באמן זה בפסד״ז, אבל למעשה כיון שברמב״ם הוזכר שכל העם עונין אמן וגם כל ישראל נוהגין כן אמרתי שיש לענות אף שלטעמא יותר היה נראה שאין לענות מפני שאין זה חיוב ממש עכ״ל. [ועי׳ בשו״ע דהשמיט באמת אמן זה, אבל כבר תמה עליו המ״ב שם בסי׳ נ״ו ס״ק י״ב]. עכ״פ לפי דבריו מבואר למה עונים אמן דיש כאן סיבה צדדית מיוחדת לאומרו אף שמפסיק הענין, ואין זה סתירה להמשך הענין אח״כ.

סימן נ״ו, מ״ב סק״א. האם מותר לדבר בקדיש אחר תתקבל?

תשובה: ע״ד שאלתך ע״ד המ״ב בסי׳ ס״ו סקי״ז שכתב״תתקבל, יהא שלמא, ועושה שלום בקדיש אינו אלא מנהג״ ועפ״ז יש לעיין שבסי׳ נ״ו סק״א כתב

המ״ב דאסור לדבר בקדיש, וצ״ע אם דין זה הוא גם מתתקבל ואילך משום שאינו אלא מנהג?

עי׳ בספר מאיר עוז [נמצא באוצה״ח] סי׳ נ״ו אות ד׳ שבאמת הסתפק וכתב דיש לעיין האם מותר לדבר בהוספות של הקדיש שאחר דאמירן בעלמא, וכתב דלכתחילה ודאי שאין ראוי מחמת הזילזול.

הלכות קריאת שמע

סימן ס׳, סעיף ד׳. החוזר בו תכ״ד מכונת המצוה האם יצא?

תשובה: ע״ד שאלתך לפי השיטה דמצוות צריכות כונה, מה הדין אם עשה מצוה ושוב חזר בו תכ״ד ונתכוין שלא לצאת, האם יצא?

עי׳ בהליכות שלמה תפילה [להגרשז״א] פ״ז סכ״ג דהסתפק בכך, וכן בקובץ ישורון כ״ב עמ׳ תרנ״ט.

סימן ס״א, סעיף ג׳. ש״צ שסיים ה׳ אלוקיכם אמת בקול רם ולא חזר אי הוי רמ״ח תיבות?

תשובה: ע״ד שאלתך בעובדא שאירע בש״ץ שסיים את הק״ש בקול ״ה׳ אלוקיכם אמת״ אך לא אמר קודם בעצמו בלחש תיבות אלו. האם כל הקהל יוצאים בזה הדין רמ״ח תיבות, כיון שהוא עצמו ודאי לא קרא רמ״ח וממילא אין ע״ז שם רמ״ח תיבות?

הנה הקהל יוצא ב- ״ה׳ אלוקיכם אמת״ של החזן בכל גוונא, וכעין שכתב באשל אברהם (מבוטאטש) מהדו״ת סי׳ ס״א דאם הש״ץ סיים ״ה׳ אלוקיכם אמת״ בקול אינו צריך לחזור עוד פעם בקול אלא יכול לומר עוד פעם שנית בלחש והקהל יצאו במה שאמר בקול אע״פ שאותה שעה הוא עדיין לא יצא. ופשוט דהרי אין זה דין ברכה שמוציא את השני, אלא רק צריך שיהיה לו ס״ה רמ״ח, ולכן גם כתוב בשערי תשובה שם בסי׳ ס״א דגם העומד באמצע ק״ש יכול לשמוע את החזן ויצטרף לו לרמ״ח.

שם, סעיף ה'. צורת הנחת היד על העיניים.

תשובה: ע״ד שאלתך מה מקור המנהג בהנחת היד בקריאת שמע על העיניים שיש נוהגים להניח יד ימין באופן ששלוש האצבעות האמצעיות על המצח (ואז יוצרות כמעין אות ש׳ על המצח) הזרת על עין שמאל (כעין י׳) והאגודל על עין ימין (כעין אות ד׳)?

עי׳ בספר כתר שם טוב ח״א עמ׳ מ״ח הע׳ ע״ה וז״ל בארץ ישראל מנהגם בכך כשבאים לכסות עיניהם בשעת קריאת פ׳ שמע ישראל מכסים ביד ימינם באופן זה-זוקפים הג׳ אצבעות היינו אצבע אמה קמיצה דוגמת השין, וכופפין הגודל והזרת וכשכופפים הגודל יהיה דומה לאות דל״ת, וכן הזרת דומה בכפיפתו ליו״ד, ובין החמש אצבעות יוצא מהם שד-י.

סימן ס״ב, סעיף ג'. המברך בקול ויש רעש המפריע לשמיעתו האם יצא י״ח?

תשובה: ע״ד שאלתך אדם המברך בקול רם, אך אינו שומע את קולו לא מחמת חולשת הקול רק כיון שיש רעש ולולי הרעש היה שומע את קולו האם מקרי שהשמיע לאוזנו ויצא או לאו.

עי׳ בחסד לאלפים בסי׳ ס״ב, שהסתפק בדבר והביאו בכף החיים ס״ק ז׳ שם. וכן הסתפק הגרש״א בהליכות שלמה כ״ב ד׳, ובדרך שיחה עמ׳ רכ״ה כתב דמסתבר דהוא רק שיעור בדיבור. אך עי״ש וכן הביאו בעוד ספרים מה שהביאו ראיה מהשפתי חכמים במכת צפרדע. ועי׳ בפסקי תשובות שם הערה 10 דהביא דיש אומרים שצריך שישמע.

סימן ס״ה, סעיף ב. כשאומר עם הציבור שמע ישראל האם אומר גם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"?

תשובה: ע״ד שאלתך בדין אדם העומד בתוך פסוד״ז והציבור אומרים שמע ישראל במה שפסק השו״ע סימן ס״ה, ס״ב שצריך לומר עימם ק״ש ולא ביאר האם יאמר גם בשכמל״ו, דבעלמא כשאינו עומד באמצע כתב המ״ב בשם הגר״א שצ״ל אף פרשה ראשונה, ואף הביא שיטה שצ״ל רק ברוך שם.

עי' בשונה הלכות בסי' ס"ה סע' ט' דפסק דיאמר, וכ"כ בשלחן הטהור שם בסי' ס"ה סעי' ב', וכן בשו"ת שבה"ל ח"י סי' י"ז. אך בפסקי תשובות הביא בסי' נ"א בהערה 100 בשם המטה אפרים בסי' תרי"ט באלף למטה ס"ק ל"ו דרק ביוכ"פ יאמר כן, וכתב דכ"מ באשל אברהם מבוטשאש סי' נ"ד.

סימן ס"ו. העוסק במעשה מרכבה האם פוסק לאמן יהא שמי' רבה כו'?

תשובה: ע"ד שאלתך העוסק במעשה מרכבה האם צריך להפסיק לענות אמן יהא שמי' רבא?

זה הוי ספק בגמ' ברכות כ"א "איבעיא להו מהו להפסיק באמצע תפילתו ליהא שמיה רבא, כי אתא רב דימי אמר ר' יהודה ור"ש תלמידי ור' יוחנן אמרי לכל אין מפסיקים חוץ מאמן יהשמ"ר שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק ולית הלכתא כותיה ע"כ.

ונחלקו הפוסקים האם לית הלכתא כוותיה נאמר גם על מעשה מרכבה או לא. עוד יש פוסקים שכתבו דמעשה מרכבה לאו דוקא אלא כל ת"ת אינו חייב להפסיק והעוסק במעשה מרכבה זה תורה. ועי' בכף החיים סי' ס"ו ס"ק כ' דפסק דאפי' במעשה מרכבה פוסק, אך הביא דהשל"ה פסק דאינו פוסק.

ועי' בספר קונטרס כבוד התורה שכתב בעמ' מ"ג סעי' ל"ז בשם הגרב"צ פלמן שליט"א דהשומע קדיש וקדושה וברכו וכדו' בזמן לימודו אם הוא באותו חדר שבו מתפללים חייב לענות, ובחדר אחר אין חיוב לענות ומ"מ רשאי ע"כ.

ועי' בספר ובתורתו יהגה בתשובות הגר"ח קניבסקי ת' מ"ד שנשאל עמש"כ הכפה"ח הנ"ל דרשאי לענות אישי"ר בלימודו, ובמחזור ויטרי אבות פ"ג מ"ד כ' דהפוסק מד"ת להתפלל דלאו שפיר עבד ותפלתו תועבה, ותירץ התם כשאינו מחויב.

ועיין בשו"ת שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד זצ"ל חיו"ד סי' תקי"ג שהביא מהדמשק אליעזר שא"צ לענות אמן בלימודו ורק מדת חסידות היא, וכתב שם דכיון שצריך לכוין, שלא יהיה אמן יתומה וזה מבטל מהעיון לכן א"צ לענות ורק מדת חסידות ואם אינו מבטלו פשיטא שיענה עכ"ל.

ועי' עוד בציץ אליעזר חי"א י"ג-ג, ובשבט הלוי ח"ט מ"ג, ושערים מצויינים בהלכה.

הלכות תפילה

סימן צ', סעיף י"ט. הקובע מקום לתפילתו בבית כנסת אחד בשני מקומות.

תשובה: ע״ד שאלתך אם יש לאדם שני מקומות בבית כנסת אחד האם מקרי קובע מקום לתפילתו?

עי' בתוס' ר' יהודה שירלאון בברכות דף ו' ע״ב דכתב ״כל הקובע מקום לתפלתו ואינו הולך פעמים לבית הכנסת זה ופעמים לבית הכנסת זה, אבל בחד בית הכנסת אפי' בשני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל״.

סימן ק"ב, סעיף א'. האם יש היתר לעבור לפני המתפלל במעברים וכדו', ובדברי הגרא"מ שך בזה.

שאלה: שמעתי שמרן הגרא״מ שך זצ״ל התיר לעבור לפני המתפלל. האם שמועה זו נכונה, ומה מקורה? והאם מרן זצ״ל אמר זאת רק במקומות מסוימים כגון מעברים וכדו' או בכל מקום (דהיינו גם לפסוע את הפסיעות של ״עושה שלום״).

תשובה: בענין דברי מרן הגרא״מ שך זצ״ל על דין לעבור לפני המתפלל, עי' בספר יד אהרון [מהר״ר א. שכטר] שכתב ששמע מפי הרב שך בעצמו שדין זה שאסור לעבור לפני המתפלל הוא רק במקום שאינו מיוחד לרבים לעבור שם כגון בין הספסלים וכיו״ב, אבל מעבר העשוי לרבים מותר לעבור, ולא לשבת, אף בתוך ד״א של המתפלל, אפילו אם המתפלל עומד במקומו הקבוע, וכ״ש אם המתפלל עומד במעבר, וטעמו ונימוקו דאין יחיד יכול לאסור ע״י תפילתו את הציבור מלעבור. והוסיף שם לבאר דטעמו הוא שלא מסתבר שרבנן אסרו לעבור לפני המתפלל ולעכב רבים מלעבור, ולכך ע״כ לא תקנו בכה״ג שאסור לעבור לפני המתפלל.

והביא שם דמצא שכ״כ בשו״ת מהרש״ם או״ח סי' ק״ב, והוכיח דין זה מהא דמבואר בסנהדרין דף מ״ד דקבר המזיק את הרבים מותר לפנותו, אלמא דצורך רבים קובע מפני איסור דרבנן דיחיד, אך מסיק שם שצ״ע לדינא.

אך לעומת זאת מצאנו דמאוד הקפיד על ענין זה באופן האסור, דהובא בספר ד' אמות של הלכה עמוד 45 ששמע מהרב רפאל וואלף שליט"א דפעם אחת עלה עמו במדריגות לישיבה וכשהגיע קרוב לדלתות בית המדרש ראה ילד קטן שעומד בתפילה על יד הדלת ולא היה יכול ליכנס לבית המדרש בלי לעבוד כנגד פניו, ופנה מרן הגרא"מ שך ויצא לו לעבור דרך המרפסת הגדולה שמאחורי אולם הישיבה עד שהגיע לדלת השניה של בית המדרש ונכנס משם, אף שהיה בזה אריכות הדרך וטורח רב, ולא השגיח על חולשת כוחו כלל ע"כ. וכן הביא בספר הזיכרון כנסת עזרא עמ' תס"ה את שני המעשים וכתב דאין סתירה ביניהם.

סימן ק"י, סעיף ד. בדין "ותחזירנו לשלום" בתפילת הדרך כשאין מתכוין לחזור באותו יום.

תשובה: ע"ד שאלתך למקור וטעם אמאי בתפילת הדרך כשלא מתכוין לחזור באותו היום אינו צריך לומר "ותחזירנו לשלום".

הנה "ותחזירנו לשלום" אינו נמצא בנוסח הגמ' בברכות דף כ"ט, אך מקורו הוא בראשונים, דהרי"ף גורס ותחזירני לביתי בשלום, וכן הוא גם בסמ"ג ובמאירי ובאבודרהם וכן הגיה הגר"א שם בגמ', וכן בסידור שו"ע הרב גורס ותחזירנו לשלום בלי המילה לביתנו, וכמש"כ בסידורים שלנו שאם בדעתו לחזור באותו יום אומר ותחזירנו לשלום. וצ"ל לכא' דאם אינו חוזר באותו יום לא שייך שיתפלל על כך היום דכל יום צריך לומר תפילת הדרך מחדש, ורק אם חוזר באותו יום דשוב לא יאמר תפילת הדרך היום לכך יאמר גם ותחזירנו לשלום. [ועי' בחוברת קול תורה מ"ה שהתקשה בכך, וכן בבית ועד לחכמים א' עמ' קצ"ד, ועי' בלקוטי מהרי"ח א' עמ' ק"ח ובספר אהלך באמיתך פ"ט]. [הספרים נמצאים גם באוצה"ח].

סימן קי"ד, סעיף א'. משיב הרוח ומוריד הגשם, מהו תוספת ה"ה"?

תשובה: בענין מ"ש ה' במשיב הרוח, עי' בסידור אוצר התפילות דביאר דלא כל רוח מביאה גשם ולא כל גשם מרוה את הארץ, אך הקב"ה מביא את הרוח שמביאה גשם ומביא גשם שמרוה את הארץ.

סימן קט״ו. מדוע בחלק מברכות שמו״ע מקדים שבח ואחריו בקשה ויש בבמקומות אחרים הוא להיפך?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע בחלק מברכות שמו״ע מקדימים שבח הקב״ה כגון אתה חונן ואח״כ מבקשים חננו מאתך, ובחלק מהברכות מקדימים הבקשה כגון רפאינו ואח״כ השבח כי קל מלך, ובחלק מהברכות לא משבחים כלל כגון בברך עלינו?

הנה לענין אתה חונן דרק שם מקדים לשון אתה חונן ולא בשאר ברכות עי׳ בספר שפתי חיים חלק רינת חיים לר׳ חיים פרידלנדר דביאר באורך דבענין הדעת יש יותר מחשבת כוחי ועוצם ידי, דמתגאה אדם בשכלו יותר מאשר ברפואה וכו׳ ולכך כאן צריך להקדים לשון אתה חונן, שידע שגם הדעת היא מהקב״ה. ובספר יסודי ישורון עמ׳ 304 מבאר דכאן אדם חושב שא״א כבר לשנות את שכלו דנקבע כבר אם חכם או טיפש בשעת יצירת הולד ולכך מקדים דאפשר לשנות. ועי׳ בגליוני הש״ס על הירושלמי לר׳ יוסף אנגיל ברכות פ״ה הל׳ ב׳ ובישועות יעקב סי׳ רצ״ד אות א׳. ובענין הברכות שאין בהן שבח, הביאור דרק בברכות שיש בהן תואר כגון גואל או רופא בזה מוזכר השבח משא״כ בשאר מקומות.

הלכות נשיאת כפים

סימן קכ״ח. האם כופין כהן לעלות לדוכן?

תשובה: ע״ד שאלתך האם כהן שלא עולה לדוכן בברכת כהנים שייך לכפותו על כך? עי׳ בשו״ת חתן סופר או״ח סי׳ נ״ג דאפשר לקונסו ולא לתת לו עליה. ועי׳ בשו״ת שבט הלוי ח״ט סי׳ כ״ז מה שדן בדבריו וכתב דבכל מקום הוא לפי עניינו ע״ש.

שם. האם יש מקור לא לפסק האצבעות בצורה שהכהנים מפסקים ידיהם בברכת כהנים?

שאלה: העולם נוהג לומר שאין לישראל לפסק אצבעותיו כפי שהכהנים עושים בעת שהם נושאים כפיהם לברכנו, האם יש לאיסור זה מקור?

תשובה: בענין פיסוק וחילוק אצבעות אי אסור לישראל לעשות כן כמו הכהנים בברכת כהנים, גם אנו שמענו ד״ז, אך לא מצאנו אחרי חיפוש שום מקור לכך.

אך יעוי׳ במ״ב בסי׳ קכ״ח ס״ק ג׳ ובבה״ל שם דכתב דאסור לישראל לברך ברכת כהנים בפיסוק ידים, אבל בלי ברכה לא מצאנו שום מקור.

שם. כיצד מברכים ברכת כהנים, והלא תלוי ביד אחרים דאין מברכים?

שאלה: ידוע שיטת הרשב״א (שו״ת ח״א סימן י״ח) שמצוה שתלויה ביד אחרים אין מברכים עליה, ע״ש. וקשה האיך מברכין הכהנים ברכה ״אשר קדשנו בקדושתו של אהרן״ וכו׳, לפני שמברכים ברכת כהנים, הא ברכת כהנים תלוי בידי הישראלים שיקשיבו לברכה, ואולי יצאו הישראלים מבית הכנסת ולא ישמעו הברכה?

בברכת כהנים באהבה רבה וחנוכה שמח גמליאל הכהן רבינוביץ. מח״ס גם אני אודך בני ברק.

תשובה: לכבוד הרה״ג ר׳ גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א בעל מח״ס המפורסמים גם אני אודך ועוד.

התכבדנו מאוד שוב בקבלת איגרתו,

בענין שאלתו על ברכת כהנים, אפשר לומר דכיון דהברכה גם על העם שבשדות ליכא חשש זה, ומצאנו כעת דבספר בית ישראל סי׳ ט״ז מפלפל בשאלתך הנ״ל, ועי׳ בספר כתבי אש שלו ח״א סי׳ ב׳ ג׳ וד׳ דפלפל בזה ושם כתב כעין דברינו, דברכת כהנים אינה דומה לדבר שתלוי באחרים, דזה נאמר רק ביחידים דאפשר דאין מברך עושה מצוה, שמא אידך לא ירצה בזה ולא יקבל או ימחול, אבל בדבר דליתא רק בציבור, כברכת כהנים, אפי׳ אם אחד או אפי׳ מאה אינם רוצים בברכתם, אבל א״א לומר שכל הקהל אינם רוצים בברכה, ואפי׳ את העם שבשדות מברכים, ולא ימלט שכל ישראל לא ירצו בברכה.

ועי׳ עוד הגר״י פערלא על הרס״ג בעשין עמ׳ 256 דכתב דמצות ברכת כהנים לא ניתנת למחילה כיון דיש מצוה גם על הישראלים, ולפ״ז מיושבת גם קושיתכם.

בברכת תורה המערכת

שם. נשיאת כפים ומצות עשה מה עדיף?

תשובה: ע"ד שאלתך מה עדיף לכהן שיעלה לדוכן לברך ברכת כהנים, או יקיים מצות עשה עוברת?

עי' בפמ"ג סימן קכ"ח במ"ז סק"ב דדן אם מתרמי ליה מצות עשה כהשבת אבידה וכדומה מה עדיף, נשיאת כפיים או השבת אבידה, ודן דכיון דברכת כהנים לדעת הטור ג' עשין יש בה, לכן אפשר שנשיאת כפים עדיף, אבל להרמב"ם דלא הוי ג' עשין, השבת אבידה עדיף, כיון דיש בה ל"ת ועשה, ע"כ. ומוכח עכ"פ דכל מצות עשה גרידא שאינה כהשבת אבידה ודאי נדחית מפני ברכת כהנים.

שם. שמו"ע בציבור או ברכת כהנים, מה עדיף?

תשובה: ע"ד שאלתך כהן המאריך בתפילתו, ויש לו אפשרות או להתפלל שמו"ע בציבור, ולא יספיק ברכת כהנים, או לברך ברכת כהנים בציבור ויתפלל שמו"ע אח"כ ביחידות, מה עדיף?

עי' בספר אבני ישפה פי"ז מהל' תפילה בשם הגרי"ש אלישיב דכתב דעדיף ברכת כהנים דהוי מ"ע מדאורייתא, ואפי' אי הוי דרבנן, מצות תפילה יכול לקיים גם בלי ציבור.

סימן קכ"ח, סעיף ח'. כהן שעלה קודם רצה, האם צריך לנוע קימעה?

תשובה: ע"ד שאלתך בכהן שעלה לדוכן לפני "רצה" האם צריך לנוע קימעה בזמן "רצה" (לקיים את מאמר הגמ' בסוטה שזה הזמן שהכהנים עולים לדוכן), או שבזה שהוא כבר נמצא על הדוכן דיו?

עי' בכף החיים [נ] בשם החסד לאברהם והבן איש חי דכתבו דאף אי מברך במקומו צריך לעקור, ועי' בספר בית מנוחה וברד"ל בסוטה ל"ח שכתבו דגם אם עלה לבימה צריך לזוז קימעה, ועי' בספר ברכת הכהנים סי' ז' בהערה שם שהאריך בכך והביא דיש חולקים יעו"ש.

סימן קכ"ח, סעיף י"א. אי יש מקור להניע הידים ב"באהבה" בברכת כהנים?

שאלה: אמרו לי כמה כהנים שהם נוהגים להזיז את ידיהם בזמן שהם אומרים את תיבת "באהבה", האם יש לזה מקור?

תשובה: בענין הזזת הכהנים ידיהם באמירת "באהבה" לא מצאנו מקור.

סימן ק"ל, סעיף א'. מדוע אין נוהגים לומר "אדיר במרום" בסוף שים שלום?

תשובה: ע"ד שאלתך עמש"כ בשו"ע סי' ק"ל שאומרים "אדיר במרום וכו'", ויסיים ביחד עם הכהנים שיענו הציבור אמן, ובמשנ"ב שם ס"ק ו' מביא ויש נוהגים שאומרים "אדיר במרום" בשעת אמירת ש"צ שים שלום כשאומר "וטוב בעיניך", ומסיים יחד עם הש"ץ את הברכה כדי שיענו הציבור אמן, וצ"ב מנהג העולם (אלו שנהגו לומר) שאומרים "אדיר במרום" בתחילת "שים שלום" ולא בסופו כדי לסיים יחד עם הש"צ?

כבר העיר בספר ברכת הורי סי' ל"א ס"ק ה' דמנהג העולם לומר מיד ולא לחכות עד סוף הברכה, וכתב דכן משמע ברי"ף בברכות דף נ"ה ע"ב דכתב וכי מהדרי אפייהו, משמע שיאמרו מיד, וכ"כ בשולחן הטהור סי' ק"ל הל' ג' והל' ו' [לרבי יצחק אייזיק ספרין] דמיד כשמתחיל "שים שלום" יאמרו כן.

שם. מדוע אין אומרים אדיר בגבורה שוכן במרום?

שאלה: יש לעיין מדוע אומרים אדיר במרום שוכן בגבורה, ולא אומרים אדיר בגבורה שוכן במרום, דהאדיר שייך יותר לגבורה ושוכן למרום?

תשובה: עי' בשלחן הטהור [לרבי יצחק אייזיק ספרין] סי' ק"ל שבאמת מביא גירסא הפוכה אדיר בגבורה שוכן במרומים וכגירסת הרי"ף והרא"ש בברכות דף נ"ה.

הלכות נפילת אפים

סימן קל"א סעיף א'. בענין הטיית הראש וכיסוי הפנים בתחנון.

תשובה: ע"ד שאלתך עמש"כ בשו"ע סי' קל"א סעי' א' ובמשנ"ב שם סק"ג בנפילת אפים בתחנון שצריך הטיית הראש וכיסוי הפנים. וצ"ע מנהג העולם שנהגו להניח את מצחם על ידיהם מה מקורו, דבפשטות מצח אינו פנים ואין

כאן כיסוי פנים. וכן לא נהגו להטות ראשם, ואף שהביה״ל שם נוטה לומר דהטיית הראש היום אינו מעיקר הדין, אך עכ״פ לכו״ע צריך?

מצאנו על כך תשובה מהגרשז״א לחתנו הגר״י בורדינסקי דדן בתוך דבריו בכיסוי המצח [מובא בשיח הלכה ג׳ ובישורון ט״ז], והשיב לו הגרשז״א דהטעם לכיסוי הפנים כתב המטה משה בסימן נ״ד והובא בשיירי כנה״ג וז״ל ״הא דמסתירין פניהם כשנופלין על פניהם לפי כשישראל היו משתחוים בעזרה היה בין כל אחד ואחד ד׳ אמות כדי שלא ישמע וידוי חבירו ויתבייש ממנו, ועל שם זה אנו עושים כה״ג בהסתרת פנים כאילו אינו רואה ושומע מה שחבירו מתפלל״. והכנה״ג כתב וז״ל ״ולי נראה שמפני הכוונה נגעו בה דכשהוא מכסה פניו נותן כל מגמתו במה שמתפלל. והמנהג לכסות פניו בטלית או בסודר כשאין לו טלית, ושמעתי הטעם כדי שלא יפול על כף ידו שבה כתובים עוונותיו״ עכ״ל, ולפ״ז נראה שהקפידא הוא בעיקר על העינים שתהיינה מכוסות וסגורות עכ״ל. ולפ״ז ל״ק קושיתך על ענין הכסוי.

ובענין הטיית הראש כבר העיר בכך הג״ר יוסף יוזפא האן נוירלינגן ז״ל בספרו יוסף אומץ מנהגי פרנקפורט אות ש״ח וכתב דרובא דעלמא מטעא טעא במה שמכסין עיניהם בידיהם בשעת התחינה ויושבים בזקיפה כי החיוב הוא בהיפך, שהעיקר תלוי בהטייה לא בכסוי עינים עכ״ל, וכן מעורר בספר מעורר ישנים להג״ר מרדכי פרידמן ז״ל וואַרשה תרפ״ו סימן כ״ו אות כ״א.

גם בשו״ת תשובות והנהגות להג״ר משה שטרנבוך שליט״א חלק ראשון סי׳ קל״ג נחית להעיר על זה וז״ל והאדמו״ר רבי שלום מאסקאוויטש זצ״ל משאץ נוהג היה להזהיר הצבור שנכשלין ונופלים על היד ויש בזה סכנה, וכ״ש אלו שאין נופלים כלל רק מעבירים היד למצח ליפול לא נקרא נפילת אפים כלל עכ״ל.

ועי׳ באורך בספר עבודת אפרים להג״ר אפרים פישל שטיין ח״ב פרק ט״ו שהאריך בכך, אך כמדומנו רוב העולם כשיושבים מטים את ראשם.

סימן קל״ב, סעיף ב׳. מה מקור דעכן חיבר את תפילת ״על כן נקוה כו״׳ ונרמז שמו בר״ת?

תשובה: בענין המקור לחיבור התפילה ע״י עכן, כ״כ בסדר היום [כוונות עלינו] וכן כתב בספר ״כונת שלמה״ לרבי שלמה רוקה ויניציאה ת״ל דף קכ״א ע״א

בשם בעל "מגלה עמוקות", אך במקו"ח סי' קל"ב סעי' ב' כתב על כך דהדברים בדויים, ועי' מאמר על כך בקובץ בית אהרון וישראל שנה נ"א עמ' קי"א.

סימן קל"ב, סעיף ב'. מדוע בנוסח אשכנז אומרים בקרבנות כל פיטום הקטורת ובסוף התפילה אומרים חלקו?

שאלה: מדוע לא אומרים את כל פיטום הקטורת בנוסח אשכנז בשחרית אחר התפילה באין כאלקינו [דלא כמנהג בני ספרד], ומדוע קודם התפלה בקרבנות אומרים הכל?

תשובה: בענין פיטום הקטורת לא מצאנו מי שדיבר בזה, אבל יתכן דבראש התפילה אומרו במלואו דשם אומר כדרך הקרבנות את כל הפרשה שבתורה עם כל הפרטים משא"כ באין כאלוקינו דשם בא רק לשבח ולומר אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים ולכך מונה רק את הסממנים עצמם ולא יותר. ועוד נראה להוסיף דעיקר מנהג אשכנז לא לומר כלל פיטום הקטורת בחול רק בשבת כמבואר ברמ"א. וכך נהגו בחו"ל, ורק מנהג א"י לא כך ונאמרו בכך כמה טעמים, ובא"ר כתב הטעם משום טירחא דציבורא, ולכך יתכן דאף דבשבת אומרו ראו לקצר בדבר.

הלכות קריאת ספר תורה

סימן קל"ט, סעיף ו'. מקור להרים עץ החיים בשעה שעולה לתורה.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור למנהג להרים מעט את עצי החיים בעת שמברך העולה את ברכת אשר בחר בנו, והאם נהגו בזה כולם?

מקורו במטה משה סי' תתכ"ד והובא במג"א סי' קל"ט ס"ק י"ב ובבאר היטב שם, וכן במקור חיים לחוות יאיר סי' תר"צ סעי' י"ז.

סי' קמ"ז, סעיף א. טעם שהגולל נוטל שכר כולם.

תשובה: ע"ד שאלתך בטעם הדבר אמאי הגולל ס"ת קיבל שכר כולן, מדוע שהגלילה תחשב מעולה יותר מקריאת התורה דברי אלוקים חיים בציבור? כבר עמדו בזה המפרשים, ועי' בערוך השלחן סי' קמ"ז ח' שכתב אולי מפני שהוא

סוגר הספר שלא יהיה בבזיון, עוד כתב כיון דהוי אחרון שלא יתבייש, ויש שכתבו דהמצוה נקראת ע״ש גומרה, ויש שפירשו כיון דהיתה מצוה מזולזלת לכן הרימו ערכה ונתנו שכר מרובה כדי להחשיבה.

ומה ששאלת עוד דבשלמא למנהג האשכנזים שמגביהים לאחר הקריאה ניחא, אך לנוסח ספרד שעושים הגבהה קודם קריה״ת מ״ט נוטל שכר כולם. עי׳ בכף החיים סי׳ קמ״ז ס״ק י׳ בשם השה״ג בשם רבנו ישעיה דכיון דהוא מעמיד את הספר לקריאת כל הקרואים לכך נוטל שכר כולם.

סימן קמ״ט, סעיף א׳. טעם במנהג אשכנז דבחול מחזירים ס״ת קודם אשרי ובשבת ויו״ט אחר אשרי.

תשובה: ע״ד שאלתך מה טעם למנהג אשכנז שביום חול מחזירים את הס״ת קודם אשרי וכן בר״ח, משא״כ בשבת ויו״ט מחזירים אחר אשרי סמוך למוסף?

מנהג זה הוא ע״פ סידור רב עמרם גאון והמחזור ויטרי ועוד. ובא״א מבוטשאטש כתב דהטעם משום טירחא להחזיק הס״ת וכן מצד שיש חולצין התפילין ב״ונשמור חוקיך״ שב״ובא לציון״, וכל זמן שהס״ת בחוץ אין לחלוץ תפילין כמ״ש בסי׳ כ״ה סעי׳ י״ג. עי׳ כ״ז בפסקי תשובות סי׳ קמ״ט הערה 15, 16.

סימן קנ״ד, סעיף ח. דין תשמישי חול בסטנדר.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לאסור לעשות תשמישי חול כאכילה או גיהוץ, על סטנדר המיועד ללימוד, והאם דינו כבימה של ס״ת?

עי׳ בספר חסידים סי׳ תתק״כ דכתב דאין לפסוע על השלחן המיוחד לספרים, ומביא שם מעשה דילד עמד על שלחן וניזוק ע״י כך. ועי׳ בערוך השלחן סי׳ קנ״ד סי״ב דכתב דאסור להשתמש ברהיטי בית כנסת לתשמיש חול אלא א״כ התנו עליהם ומסתמא התנו על ספסלי בית כנסת לענין שמחה. ועי׳ בספר גנזי קודש פי״ג סעי׳ ב׳ דהביא כן בשם הגר״נ קרליץ ומחלק שם באומדנת בני אדם. ועי׳ בספר אומץ יוסף אות ס״ד דכתב דאסור להושיב ולהעמיד תינוק על סטנדר המיוחד לקדושה דהוי בזיון, ועי׳ בגנזי הקודש שם דכתב דלצורך בית הכנסת מותר.

סי' קנ"ח, סעיף א'. נטל ידיו ובירך ונמלך מלאכול.

תשובה: ע"ד שאלתך אדם החפץ לאכול ונטל ידיו ובירך על נטילת ידים ונמלך ולא רוצה לאכול, האם הוי ברכה לבטלה, והאם חייב בשביל כך לאכול או לא?

עי' בריטב"א בחולין דף ק"ו ד"ה "אמר רב" שכתב וז"ל בנוטל ידיו לאכילה ובירך על נטילת ידים, ואח"כ נמלך ולא אכל, אין בכך כלום. ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך, וההיא שעתא דעתו היה לאכול, וכן דנתי לפני מורי נר"ו והודה לדברי עכ"ל. והובא בחיד"א במחזיק ברכה, ובשערי תשובה סי' קנ"ח, ובחזו"א סי' כ"ה ס"ק ח'.

אמנם עי' בשדי חמד דדן בדבריו, ועי' שם במגיה על הריטב"א דהביא דכמה אחרונים הביאו את דבריו ודנו אם כן הוא להלכה.

סימן קס"ז, סעיף א'. מקור לתת מפרוסת המוציא לאשתו.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור לתת מפרוסת המוציא שלו לאשתו, והאם הוא דווקא בליל שבת? עי' ברמ"א בסי' קס"ז סעי' א' דכתב "אבל בשבת או שאוכל עם הרבה בני אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית וכו'. והטעם ביארו באחרונים [המטה משה והמהרי"ל והמג"א והובא במ"ב שם] משום דמצוה לחלק מהחלק שבוצע ולאו דווקא לאשתו ולאו דווקא בליל שבת, דעיקר המצוה לתת מהפרוסה שחתך לכל אחד ואחד כזית ולא מהלחם הנשאר. אמנם ע"פ הסוד יש ענין לתת לאשתו כמבואר בשער הכוונות דף ע"ב ע"ב וז"ל "אחר כך תבצע בציעה שניה כשיעור כביצה. ותכוין שיתחברו ותתן לאשתך ותכוין שהיא כנגד אות י' אחרונה של אדנ"י שהיא בנוקבא דז"א, ויעשו שם הוי"ה אדנ"י

בשילוב. ואחר כך תבצע ותתן לשאר בני הסעודה וכו׳ עכ״ל. והובא בבן איש חי שנה ב׳ פר׳ וירא אות ט״ו ובכף החיים סי׳ קס״ז ס״ק כ׳. ודין זה הוא דוקא בליל שבת כמבואר שם וכמ״ש גם בכף החיים.

סימן קס״ז, סעיף כ״ב. מקור לא להאכיל מאכלי שבת לגוי ובהמה.

תשובה: ע״ד שאלתך מנין שאסור להאכיל מאכלי שבת לגוי או לבהמה.

עי׳ בסי׳ קס״ז סעיף כ״ב בט״ז ובמג״א שם דכתבו דיזהר מלתת מפת המוציא לנכרי ובהמה, ועי״ש בכף החיים ס״ק קמ״א דכתב דיש מחמירים ביותר וס״ל להקפיד שלא ליתן להם שום דבר מאכל שנשתייר מסעודת מצוה, וכל סעודה שאומרים בה ד״ת מקרי סעודת מצוה עי״ש. ועי׳ בבני יששכר מאמר שבתות מאמר א׳ אות כ״ב כתב שראה אנשי מעשה שהיו נזהרים מליתן מאכלי שבת לגויים ע״ש.

הלכות מים אחרונים

סי׳ קפ״א. האם צריך מים אחרונים כשאכל עם כפפות, והאם מותר ליטול בחמין, וכן האם צריך ליטול עד פרק ראשון וכן להשפיל ידיו כשאין ידיו מזוהמות, ומה ברכו על מים אחרונים?

שאלה: שאלות בשו״ע או״ח סימן קפ״א בענין מים אחרונים.

א. בסעיף א׳ כתב השו״ע – מים אחרונים חובה. ובמשנ״ב סק״א הביא טעם משום שהידים מזוהמות הן מן האכילה ופסולות לברכה, ועוד משום חשש מלח סדומית עי״ש. וצ״ע מה הדין באדם שאכל עם כפפות ובסיום האכילה הוריד את הכפפות, האם צריך ג״כ מים אחרונים?

ב. בסעיף ג׳ כתב השו״ע - אין נוטלין בחמין שהיד נכוית בהם מפני שמפעפעין (פירוש מבעבעין מלשון שחין אבעבועות) את הידים ואין מעבירין את הזוהמא. וכתב המשנ״ב סק״ט שמפעפעין - מרככין את הידים ומבליעין בהן את זוהמת התבשיל וכו׳ ע״כ. וצ״ע אם לא נתלכלכו ידיו בתבשיל ונוטל ידיו למים אחרונים רק מחשש מלח סדומית האם שרי לעשות במים חמין?

ג. בסעיף ד' כתב השו"ע – א"צ ליטול אלא עד פרק שני של האצבעות. ובמשנ"ב סק"י בד"ה עד פרק השני כתב - שלמעלה משני פרקי אצבעות אין מגיע לכלוך המאכל וכו'. וצ"ע אם אין ידיו מלוכלכות ממאכל ונוטל ידיו למים אחרונים מחשש מלח סדומית האם צריך ג"כ ליטול ידיו עד פרק שני של האצבעות או שיכול ליטול ידיו עד סוף פרק ראשון או רק ראשי אצבעות או לא פלוג?

ד. בסעיף ה' כתב השו"ע – צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה כדי שתרד הזוהמא. ובמשנ"ב סקי"א כתב בד"ה שתרד הזוהמא - מן הלכלוך שבידיו ע"י הנטילה. וצ"ע האם רק משום ליכלוך שבידיו צריך להשפיל ראשי אצבעותיו, או גם משום חשש מלח סדומית.

ה. בסעיף ז' כתב השו"ע - אין מברכים שום ברכה על מים אחרונים. ובמשנ"ב כתב בסקי"ז דלפי הטעם שבארנו לעיל בסק"א משום חשש מלח סדומית דהוא סכנה לעינים בודאי אין שייך לברך על נטילה זו וכו'. ואפילו לפי טעם ראשון שכתבנו לעיל דהנטילה היא כדי להסיר הזוהמא מעל ידיו קודם ברכת המזון שלפי טעם זה היה ראוי לברך על נטילה זו, מ"מ לא נהגו כן לפי שעכשיו אין עושין המצוה כתקנת חכמים, ומנהגם שהיו נוהגים למשוח הידים גם בשמן ערב אחר הנטילה להעביר את הזוהמא מהידים וכיון שאין אנו עושים המצוה כתיקונה נהגו שלא לברך בכל גוונאע"כ. ויש לשאול מה הברכה שהיו מברכים על מים אחרונים כשהיו עושים המצוה כתיקונה?

תשובה:

א. בענין מי שידיו היו בכפפות לגבי מים אחרונים, עי' במשנה ברורה בשער הציון סימן קפא ס"ק ח' דכתב ומ"מ נראה אם יודע [שאין לו מים אחרונים] דטוב שיכרוך ידיו במפה קודם שיאכל כדי שלא יהיו ידיו מזוהמות מן האכילה, וגם יהיו ממילא שמורות מנגיעה במלח סדומית עכ"ל. ומכאן נפשטה שאלתך.

ב. בענין שאלתך על מים חמים, עיין בקצות השולחן סימן מ"ג ס"ק י"א דכתב שיש להסתפק לפי מנהגינו ליטול מים אחרונים אפילו לא היו ידיו מזוהמות מהמאכל אם רשאי ליטול בחמין כיון שאין ידיו מזוהמות, והניח בצריך עיון, וכן הסתפק המשנה הלכה סי' קפ"א.

ג. ד. עי' במגדל עוז על הרמב"ם ברכות פרק ו' הלכה ט"ז דהעיר על רש"י בסוטה דכתב ז"ל מים אחרונים שלאחר הסעודה שחייבו חכמים מפני שמלח

סדומית יש שמסמא את העיניים, ואח״כ כתב וצריך להשפיל ידיו למטה כדי שתרד הזוהמא של תבשיל שבידיו שהרי להעביר הזוהמא הם עכ״ל. ולכאו׳ זוהי שאלתך דקשה על רש״י שם [ובאמת כן הקשה על רש״י באור ישר עי״ש]. וכתב לישב דלמדנו מרש״י שאין זוהמת המלח עוברת אלא בהשפילן, דאילו מגביהן אנו רואין בעין שהזוהמא מתעכבת בין פיצולי האצבעות לעיקרן משא״כ בהשפילן שנעשים מדרון מחמת שיפוען וכלין לגמרי והולכין וכח המלח היא הזוהמא עכ״ל. ובאמת כן כתב הסמ״ג בשם הערוך ״כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו, וכ״כ בפירוש באורחות חיים הל׳ נט״י הל׳ י״ד, וכן בספר הקנה עמ׳ נ׳, וכ״כ בפרישה ס״ק ב׳, וכ״כ בשו״ע הרב, ועי׳ בספר ברכת הבית שער י״ז פ״ב דכתב כן בפירוש לענין פרק שני של האצבעות דעד שם מגיע חשש מלח סדומית דעד שם מגיע לכלוך המאכל.

ה. בענין הברכה על מים אחרונים, עי׳ בהשגת הראב״ד על הרמב״ם פ״ו מברכות הל׳ ב׳ בשם שימושי הגאונים דהברכה היא על רחיצת ידים, והביאו הטור וכ״כ הרא״ש בברכות. אך הר״ן בחולין דף ל״ז דחה שיטה זו וכתב דיברך על נטילת ידים עי״ש. ועי׳ בבן איש חי פרשת שלח סע׳ י״ד דהביא דלמ״ד דמברך על מאכל לח יברך על רחיצה כשיטת הראב״ד עי״ש. וע״ע בסידור רב עמרם דכתב שיטה שלישית דמברך על שטיפת ידים.

הלכות ברהמ״ז

סימן קפ״ה, סעיף א. האם יש איסור להרהר שם ה׳ לבטלה?

תשובה: בענין האם יש איסור במהרהר שם השם, עי׳ בפרח שושן דכתב דגם במברך ע״י הרהור איכא משום לא תשא, כן כתב בשמו מרן החיד״א בברכי יוסף או״ח סימן ס״ב, וסיים בדבריו ולבי מהסס בדבריהם, אך אעפ״כ החיד״א בספרו יעיר אזן ריש מערכה זו כתב ולי נראה כדעת הרב גו״ר דאין במהרהר משום לא תשא ע״ש. ועי׳ בפרי מגדים בפתיחה להלכות ברכות אות ב׳ דמברך ע״י הרהור ליכא משום לא תשא, וכ״כ האשל אברהם סי׳ קפ״ה, ועי׳ עוד בשדי חמד חלק א׳ מערכת הבית אות קט״ו ד״ה ולענין מברך ע״י הרהור שהביא עוד אחרונים שכתבו כן, וע״ע בשו״ת רב פעלים או״ח ח״ג סי׳ ד׳.

שם. כיצד תיקן שלמה המלך ברכת בונה ירושלים, והלא היתה קיימת?

תשובה: ע״ד שאלתך על ברכת ״בונה ירושלים״ בברכת המזון שנתקנה ע״י שלמה, וצ״ב שהרי מלכותו והעיר ירושלים היו קיימים באותה עת ומדוע אם כן נתקנה בלשון ״ובנה ירושלים במהרה בימינו...״.

עי׳ בטור דכתב ודוד ושלמה תקנוה לאו למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד ושלמה שהרי דריש להו כולהו מקרא, אלא הם תקנו המטבע לפי מה שנתוסף טובה לישראל, דודאי קודם הכיבוש ובניין הארץ לא אמרו כמו אחר הכיבוש והבנין, כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר וכו׳ ולבנות הבית והם היו מבקשים להמשיך שלוות הארץ והמלכות והבית. ועי׳ בערוך השלחן בסי׳ קפ״ח סעי׳ א׳ מה שביאר בדברי הטור.

שם. מדוע בהטוב והמטיב מזכירים ב׳ פעמים רחמים?

תשובה: בטעם הדבר כתבו המפרשים דפ״א הוא בקשת רחמים מהקב״ה שירחם עלינו ופעם ב׳ שיתן לנו מידת הרחמים, או שירחמו עלינו בני האדם.

שם, סעיף ה׳. מקור לומר ברצה בנחמות ציון בלשון רבים.

תשובה: ע״ד שאלתך בנוסח רצה בברכת המזון שאומרים והראנו בנחמות ציון עירך, בלשון רבים במקום בנחמת כמקובל בלשון יחיד מה המקור לכך.

עי׳ משי״כ בזה הרב א. באב״ד שליט״א בקובץ בית אהרון וישראל [קמ״ט] עמ׳ קנ״ט. מצב״ז צילום

וְהַרְאֵנוּ ה׳ א׳ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ

וְהַרְאֵנוּ ה׳ א׳ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ - כך הוא הנוסח [כמעט] בכל ספרי ברכת המזון נוסח אשכנז ופולין המצויים כיום, בְּנֶחָמַת - לשון יחיד.

ברם, לא כך תקנו אנשי כנסת הגדולה.

תוך כדי עריכת סדר ברכת המזון נבדקו למעלה מששים ספרי ברכת המזון כתבי-יד ודפוסים נוסח אשכנז ופולין דייקא. שנכתבו ונדפסו בין השנים ר׳ ועד תקל״ו, כלומר במשך שלש מאות ושלשים ושש שנים. ובכולם כאחד. הנוסח המופיע בהם הוא: בְּנֶחָמוֹת צִיּוֹן עִירֶךָ - לשון רבים.

וכן איתא בירושלמי ברכות ר״פ אין עומדין גבי אליהו הנביא ואלישע : ״ויהי המה הלכים הלוך ודבר״ (מלכים-ב ב, יא). במה היו עוסקין וכו׳. רבי יודן בריה דרבי אייבו אמר: בנחמות ירושלם היו עוסקין, כמה דאמר ״דברו על לב ירושלם״ (ישעיה מ, ב׳).

והמדרשים מלאים שירושלם תתנחם הרבה נחמות על הרבה דברים. ואכהמ״ל.

ועל כל פנים. זהו נוסח אשכנז ופולין האמיתי.

מי ׳שזיכה את הרבים׳ ושלח ידו בקדשים להשחית נוסחא קדמונית זו ולהמעיט תפלת ישראל, הוא

איצק סטנוב בספרו ׳ויעתר יצחק׳ (ברלין תקמ״ד), ואחר כך בסידורים שהדפיס.

ועדיין לא נתפשט קלקולו כל כך .שכן בהרבה סידורים שנדפסו לאחר מכן, נותרה על כָּנָהּ הנוסחא הישנה בְּנָחֳמוֹת ציון עִירֶךָ - לשון רבים. ונמנה רק שלושה מתוך רבים: סידור האריז״ל שהדפיסו חכמי בראד (ז׳אלקווא תקמ״א); סידור רבי שבתי מראשקוב (לפנינו דפוס למברג תרכ״ו) ; וסידור האריז״ל שתיקן רבי אשר (לבוב תקמ״ח), ועוד הרבה סידורים סתם.

אלא שכידוע. הרוו״ה נמשך הרבה אחרי סטנוב, ואחרי שהוא קבע את הנוסח החדש בסידורי ״שפה ברורה״ שלו [לפני הכותב היו אלו שנדפסו בשנת תקפ״ה, תקצ״א ותקצ״ב], נמשכו כמעט כולם אחריו. עד היום. ולא היא!

׳נמשכו כמעט כולם אחריו׳ אמרנו, אכן, למעט אלו שלא הושפעו על ידי רוו״ה, כגון האשכנזים באיטליאה שלא שינו נוסחתם הישנה. וכן הוא בסידור ׳תפלות ישראל כמנהג האשכנזים׳ שנדפס בליוורנו דפוס בילפורטה, תרס״ה; וביניהם: בסידור ׳אור הישר׳ מנהג סלוניקי, ובסידור ׳בית אהרן וישראל׳ מנהג קאורלין שנת תשי״ב - בכל אלו נשארה הנוסחא הישנה: ״בנחמות ציון עירך״.

ויהי רצון שנזכה כולנו לראות במהרה בְּנֶחָמוֹת ציון, אבכי״ר.

סימן ר״א, סעיף א׳. האם אדם שאשתו מעוברת מברך אותי ואת אשתי ואת זרעי?

שאלה: מי שעדיין אין לו בנים אבל אשתו מעוברת האם יש לו לומר ״אותי ואת אשתי ואת זרעי״ בנוסח ברכת המזון?

ר.ח.ק.

תשובה: לכב׳ הרב ר.ח.ק. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבכם

בענין הרחמן לא שמענו שמעוברת מברכת כן.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

הלכות ברכת הפירות ושאר ברכות

סי׳ ר״ד, סעיף ה׳. חילוק בין יין שלנו ליין בזמן התלמוד וטבע תסיסת היין.

שאלה: אור״ח סי׳ ר״ד סעי׳ ה׳ ״והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים אבל יינות שלנו שאינן חזקים כ״כ וכו״, וכמו״כ הביא המשנ״ב בסי׳ תע״ב ס״ק כ״ט חילוק זה שבזמנינו שהיינות חלושים אין חיוב למוזגו, וחילוק זה מופיע בעוד כמה הלכות שנוגע ליין. וצ״ב מהו ההסבר בזה לחלק בין יינות שלהם בזמן התלמוד ליינות שלנו בזה.

תשובה: בענין היינות שלנו בפשטות הוא ענין של שנוי הטבעים, אך עי' בקובץ בית אהרון וישראל קובץ פ"ב מאמר מחודש מהר"ר מאיר גרוס דחידש וביאר דהנה ידוע דהכוהל נוצר דרך תסיסת מיץ הענבים ע"י שמרים [חיידקים] בתהליך התסיסה הסוכר נהפך לכוהל ומכל 1.8% סוכר נוצר 1% כוהל, ולכן ככל שהתירוש מתוק יותר, או מחמת עצמו או בגלל תוספת סוכר, תהא תכולת הכוהל ביין גבוהה יותר. אולם לתהליך הזה יש גבול וכשהיין מגיע לחוזק של 15% בערך נפסקת פעילות החיידקים [כידוע כוהל הוא חומר מחטא דהיינו קוטל חיידקים] והיין מפסיק לתסוס ואם יש שאריות סוכר שלא נהפכו לכוהל הרי הם נותנים ליין טעם מתוק, ולפ"ז אפי' אם נניח שהענבים בזמנם היו מאוד מתוקים הרי בהגיע היין ל 15% כוהל נפסקת התסיסה ונשאר אולי יין מתוק יותר אבל בשום אופן לא חזק יותר מ 15% כוהל.

ולפ"ז ביאר דמ"ש הראשונים שיינות שלנו חלשים הוא אמת גמור, והענין הוא כמ"ש לעיל שככל שהענבים מתוקים יותר יהיה שיעור הכוהל ביין גבוה יותר, וכידוע כרמי הגפנים גדלים רק באקלים חם וככל שהאקלים חם יותר יגדלו ענבים מתוקים יותר, וכ"מ במנחות פ"ו ע"ב הליסטיון פירש"י "יין מתוק מחמת השמש שהיו חולין את הענבים לשמש". ולכן באירופה במדינות הצפוניות שהאקלים קר יותר א"א בכלל לגדל גפנים וככל שהאקלים חם יותר הענבים שם מתוקים יותר ולכן גם היין שם חזק יותר. והנה התברר ע"פ מומחים דהמצב הוא בערך כך בספרד ופורטוגל שאקלימן חם תכולת הכוהל ביין 15% - 13%, אבל במרכז צרפת שוויץ ודרום גרמני' היין חלש מאוד וכן תכולת הכוהל. ויוצא שבמקומו של הרשב"ם הי' חוזק היין כמו בירה וכן הי' דרך שתייתו, וא"כ י"ל שאין כלל מחלוקת בין הראשונים, אלא הראשונים שאומרים שבזה"ז בעי מזיגה דברו ביין ספרד שהוא חזק והרשב"ם מדבר מיין של צרפת שהוא חלש ושותין אותו כבירה,וא"צ מזיגה כלל כששותין אותו בתור משקה.

בברכת תורה המערכת

סימן ר"ד, סעיף ז'. אי מותר לשתות מים שלא לצמאו בתענית?

שאלה: שותה מים שלא לצמאו אינו מברך, האם גם בצום מותר? וחשבתי לחלק דהברכה היא על ההנאה וכיון דאין נהנה אינו מברך, משא"כ בצום אינו איסור הנאה אלא שיתענה גופו וע"י ששותה נפחת מהעינוי ואסור. האם יש מקור לסברא זו?

תשובה: בענין שותה מים שלא לצמאו בתענית, מסתבר מאוד הטעם שכתבת, ומצאנו דכן כתבו בספר פי כהן על הש״ס עמ׳ קפ״ד, וכן בספר חיי אברהם עמ׳ נ״ב.

סימן ר״ו, סעיף ו׳. האם מותר לומר לכתחילה שם קדוש ואחריו בשכמל״ו?

שאלה: לכבוד ראש המשיבים כהלכה בכל ענין, דולה מבורות נסתרים ומשקה לעדרים, אחלה פניו בשנית.

הרמב״ם ברכות פ״ד ה״א נטל אוכל וכו׳ וצריך לומר בשכמל״ו כדי שלא להוציא ש״ש לבטלה. האם מותר גם לכתחילה לומר שם ה׳ ואחריו בשכמל״ו כמו שמשמע ברמב״ם שם שהאומר בשכמל״ו אינו לבטלה?

תשובה: בענין בשכמל״ו דיוק יפה דייקת בדברי הרמב״ם, וכן מצאנו דדייק בשו״ת דברי יציב או״ח סי׳ פ״ג ועיי״ש דדייק בתוס׳ ובשו״ע שלא כדברי הרמב״ם, ועיי״ש דדן בספק שכתבת האם מותר אפי׳ בלא ברכה ומסיק דאסור עיי״ש.

סימן ר״ח, סעיף ט. כדי אכילת פרס משעת לעיסה או בליעה?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין כדי אכילת פרס האם שיעורו הוא משעת הלעיסה או משעת הבליעה. כבר דנו בכך באחרונים, עי׳ בחלקת יואב יו״ד סי׳ ט׳ דהאריך ומסיק דתליא בלעיסה, ועי׳ בקובץ שערי הוראה ד׳ על ימים נוראים עמ׳ ע״ו דהאריך בזה והביא הרבה ראיות, והביא דעת פוסקי זמנינו דדעת הגרי״ש אלישיב שליט״א היא למיזל בתר הלעיסה, ואילו דעתו של הגר״ח קניבסקי שליט״א היא לשער משעת הבליעה, וע״ע בשו״ת שבט הלוי ח״ט סי׳ קי״ט אות ג׳ דמשמע קצת דמשעת לעיסה הוי אתחלתא, ועיין שם סי׳ קע״ג אות ה׳, ועוד האריכו בכך בהרבה מספרי זמנינו.

סימן ר״א, סעיף ו׳. ברכת שהכל על שתיה האם מוציא אכילה?

תשובה: ע״ד השמועה ששמעת שאדם הרוצה לברך שהכל כדי לאכול וגם לשתות דברים שברכתם שהכל עליו לברך דוקא על האכילה, מפני שאם יברך על השתיה אינו מוציא את האכילה.

עי' בפמ"ג סי' רי"א במ"ז ס"ק ו' דכתב דאין נ"מ על מה יברך על האכילה או על השתיה, ובערוך השלחן שם סע' י"ז כתב דיקדים לברך על המאכל אפי' במשקה חביב, אך לא הביאוהו הפוסקים. אך עכ"פ לכו"ע אם בירך על המשקה יצא דלא כשמועה ששמעת.

סימן רט"ו סעיף ג'. האם מותר להזכיר שם ה' של חצי פסוק המובא בגמ'?

תשובה: עי' במ"ב סי' רט"ו ס"ק י"ד דכתב וז"ל כשלומד הפסוקים הנזכרים בתלמוד רשאי לאומרן כמו שהם כתובים עם הזכרת השם עכ"ל. ועי' בשער הציון שם בס"ק ט"ו דציין לשו"ת היעב"ץ סי' פ"א שהעיד על כך בשם אביו החכם צבי, והביא הוכחה מדברי הגמ' ברכות כ"ב א' לענין בעל קרי שאף מציע הוא את הגמ' ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו ע"כ, הרי מבואר דדוקא בעל קרי אינו מזכיר האזכרות ושאר אדם מזכיר, ואף בעל קרי מותר בזמננו ללמוד דברי תורה כרגיל, נמצא שאף הוא מותר לומר האזכרות. וע"ש דכתב שאביו גער בו כאשר לא אמר האזכרות, והיעב"ץ כתב טעם לזה כי אין לשנות קריאת הכתובים ממה שהם בתורה וזה עיקר תלמוד תורה כשדורש ומפרש הפסוקים ואי אפשר בלי שיקראם ע"י"ש. ועי' בחיי אדם כלל ה' דין ב' כתב וז"ל נ"ל דמותר לומר חצי פסוק אעפ"י שמזכיר את השם וכו' ע"ש, וע"ע בשו"ת אבני ישפה אורח חיים סי' כ"ג ענף א' וז' מה שהאריך להוכיח כ"ז.

סימן רכ"ד, סעיף ו'. האם מברכים על ממזר ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו?

תשובה: ע"ד שאלתך האם מותר לברך על ממזר כגון שחלק מחכמתו או על יפיו?

עי' בספר בירך את אברהם דצ"ז ע"ב סי' ע"א ס"ז ובדפו"ח ב"ב תשנ"ד עמוד רע"ט שכתב שהרואה ממזר לא יברך עליו [ושם מיירי לענין אהובו שלא ראה אותו לענין ברכת שהחיינו, אך ה"ה להכא כיון שנוצר ע"י עבירה ואין זה רצון ה', ושם כתב דה"ה בן הנידה].

אך בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' ס"ג כתב דמותר לברך על פרי מורכב שהחיינו אף דזה נגד רצון הבורא דהא גם על ממזר יפה מברכים על ראיתו אף דהוי נגד רצון הבורא.

סימן רכ״ו, סעיף א׳. ברכת האילנות בעציץ.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מברכים ברכת אילנות, באילנות שגדלו בעציץ, והאם יש הבדל בין עציץ נקוב לשאינו נקוב?

עי׳ בדולה ומשקה להגר״ח קניבסקי עמ׳ קל״א דפסק דאפשר לברך אפי׳ על עציץ שאינו נקוב [כיון דמברכים עליו בורא פרי העץ, ורק לענין ערלה איכא נידון בכך] וכ״כ בעוד ספרים.

הלכות שבת

סימן רמ״ח. מקור לא לומר תחנון בע״ש שחרית.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור למנהג שלא לומר תחנון בערב שבת אפי׳ בשחרית? ומי נוהגים כזה?

עי׳ בספר נטעי גבריאל על שבועות פל״ז הערה י״ב דהביא דכ״כ בספר התדיר וסידור מנהגי רומא וויניציאה שאין אומרים תחנון בכל ער״ש מפני כבוד השבת, וכן מנהג זידיטשוב וסיגוט.

סימן רנ״ו. האם תקעו בשופר שש תקיעות של ערב שבת בערב ר״ה שחל להיות בע״ש?

תשובה: ע״ד מה שנסתפקת בדין שש תקיעות המבואר בש״ס ובשו״ע או״ח רנ״ו הנוהג בע״ש [ולענין יו״ט מצאנו בזה תוס׳ בשבת ק״ד: ובשפ״א שם שציין דברמב״ם משמע דלא תקעו בעיו״ט] האם בערב ר״ה או בשנה שערב ר״ה הוא ע״ש תוקעין בשופר, או שגם בדין תקיעה זו יש חסרון כיון דאנו חפצים לערבב השטן?

לא מצאנו מי שעמד בזה, [ועי׳ מ״ב סו״ס תקפ״א גבי להתלמד דמתיר רק בחדר סגור] אך מסתבר דתקעו ואין זה דומה לתוקע להתלמד דשם ג״כ יש לזה שייכות לתקיעות ר״ה, ועוד דהוי להפריש האנשים מאיסור.

רס"ב, מ"ב סק"י. אי צריך בקבלת שבת להפוך פניו למערב דווקא?

תשובה: ע"ד שאלתך במה שנהוג בקבלת שבת שבשעת אמירת בואי בשלום הופכים פניהם לכיוון הפוך מכיוון התפילה,ועיין במשנ"ב סי' רס"ב שכתב דאנו נוהגים להפוך לצד מערב והוא מהפמ"ג, והובא גם בכף החיים בשם שער הכוונות שהכיוון הוא לכיוון שקיעת השמש. והנה בהרבה מקומות נוהגים להפוך פניהם להיפך כיוון התפילה ולפעמים הוא כיוון דרום ולפעמים צפון, ובמיוחד כאן באי"י. ואינו צד מערב, או שנשתרשה הטעות מאירופה ששם זה היה צד מערב?

עי' בתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך או"ח ח"א סי' רפ"ד דכתב דבתחילה חשב להנהיג שיפנו פניהם דוקא לצד מערב, אך אח"כ חזר בו דכל, מש"כ בשער הכונות וכמו שכתבת שייך דוקא כשיצאו לקבל שבת בחוץ בשדה כמנהג הקדוש האריז"ל כמבואר בשעה"כ שם, ובזה פנו לצד מערב שניכר בזה שמקבלין פני השבת הבאה כיון שרואים משם ממש שקיעת השמש כמבואר בלשונו, אבל בזמנינו שאומרים בואי בשלום בבית הכנסת העיקר שיהא כמקבל פני אורח שבא ולכן שפיר הופכין הפנים אל פתח ביהכנ"ס אף שהוא לצד צפון שכך הוא דרך קבלת פני האורח שבא, משא"כ לצד מערב כיון שאין רואים שם שקיעת השמש לא מינכר בזה שהוא לקבל פני השבת הבאה. ויעוי' בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' ס"ה שכתב שבמקומות שמתפללים למערב מסתובבים לפתח שבמזרח, ועי' אז נדברו ח"ב סי' ו', וקובץ מקבציאל גליון כ"ג עמוד רל"ד תשובת הרה"ג יעקב משה הלל לארץ הודו, ששם היה ארון הקודש למערב, ובאמירת בואי כלה הופכים פניהם כנהוג ואומרים "בואי כלה" למזרח, שכיון ששם הפתח שפיר ימשיכו לנהוג במנהגם, ועי' בקובץ זכור לאברהם תשנ"ז תשנ"ח מאמר מהרה"ג ר' אליהו בר שלום בענין זה.

סימן רס"ג. כמה נרות ידליק הבעל כשאשתו אינה בבית?

תשובה: ע"ד שאלתך בענין הדלקת נרות שבת, בבעל שאשתו נסעה לשבת והיא תדליק במקום המצאה [ב' נרות כדרכה כשנמצאת מחוץ לבית] האם צריך הבעל המדליק בבית להדליק את מספר הנרות שאשתו נוהגת להדליק כשנמצאת בבית, האם בתר הבית אזלינן וכל שבת מדליקים בבית זה מספר רב של נרות, או שמא בתר החיוב להדליק נרות שבת אזלינן ואז ידליק רק ב' נרות, אמנם אמרינן "אשתו כגופו", אך האם נאמר כאן "בעלה כגופה" והוא נגרר אחריה. ואם אכן צריך הבעל להדליק בבית כפי שנוהגת אשתו מה יהיה הדין אם בעבר

שכחה אשתו להדליק ונקנסה ועתה היא מדליקה מספר גדול יותר של נרות יותר ממספר בני ביתה, האם גם אז יצטרך להדליק את כל נרות הקנס או שמא הוטל הקנס עליה בלבד. נראה פשוט דאם אשתו חולה ונמצאת בבית אך אינה יכולה להדליק, דאז משמש בעלה כשליחה למצוה זו וצריך להדליק את מנין הנרות שהיא מורגלת להדליק בו, אך עדיין נתקשינו בציור הראשון המובא בשאלה.

עי׳ בספר פני שבת ס״ק ג׳ או״ק ו׳ דכתב דהמנהג שהבעל מדליק אותו מספר נרות שמדליקה האשה, והטעם דאי״ז מחמת מנהג שלה גרידא אלא הוא מנהג הבית להוסיף לכבוד שבת. ואף דבשכחה, הקנס רק עליה מטעם דהיא כיבתה נרו של עולם, אך מ״מ כעת זה כבר נהפך למנהג הבית, וכ״כ בספר כבוד שבת בהל׳ ט׳ ובהערה 63, ושם הביא דבשו״ת באר משה כתב דא״צ להדליק רק שתי נרות וחלק עליו.

סימן רס״ג, סעיף א׳. הדלקת נרות שבת וחנוכה בנרות ריחניים.

תשובה: בענין שאלתך על נרות שבת ריחניים לא מצאנו מי שמדבר בכך, ולכאו׳ אין בכך שום בעיה, ורק לענין נרות חנוכה שאסור להנות מהם דנו בספרי זמנינו, עי׳ בספר אמרי פז עמ׳ קע״ה, ובשו״ת מעיין אומר עמ׳ של״ב.

שם, סעיף ט״ו. אי מהני שאלה על קבלת שבת?

תשובה: ע״ד שאלתך בדבר אדם שקבל עליו את השבת ולא התפלל מנחה האם יכול להשאל כדי שיתפלל מנחה או לא?

עי׳ בספר שבות יצחק בדיני נר שבת פרק י״ז עמ׳ רכ״ו בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל דכתב דיכול להישאל על הקבלה לצורך תפילת מנחה אך לא לגבי איסורים, והוסיף שם שיש לו פתח מעליא שאם היה זוכר שלא התפלל או שאסור אח״כ להתפלל ודאי לא היה מקבל שבת. אך הגרש״ז אויערבאך זצ״ל הסתפק בכך, עי׳ בששי״כ פרק מ״ו הערה י״א משום דאיכא ספק ספיקא, שהרי לשיטת הלבוש שקבלת שבת היא משום נדר, ומלבד זה יש ספק בדין תפילת מנחה אחרי קבלת שבת שיש סוברים שגם לאחר קבלת שבת אפשר עדיין להתפלל מנחה, אך מאידך גיסא י״ל שאין להתיר להישאל מחמת ספק ספיקא משום שאין זה אלא ספק אחד אם ע״י קבלת שבת נחשב כשבת ממש או שאינו אלא נדר עי״ש. ועי׳ עוד משי״כ בשמו בשולחן שלמה סימן רס״ג ס״ק ט״ז

בהערה, ובהליכות שלמה ח״א פי״ד בדבר הלכה אות ג׳. וע״ע בכל ענין שאלה על קבלת שבת בספר כל נדרי פרק ע׳.

סי׳ רס״ז, מ״ב ס״ק ט׳. סתירה במ״ב אי תכ״ד ג׳ או ד׳ תיבות.

תשובה: ע״ד שאלתך בסתירת המשנ״ב שבסי׳ רס״ז ס״ק ט׳ כתב שאם שהה כדי דיבור הוא כדי שיאמר ״שלום עליך רבי ומורי״, ובסי׳ תפ״ז מסיק המשנ״ב בס״ק ד׳ דתוכ״ד שיעורו הוא ג׳ תיבות, ובשעה״צ תמה על הפמ״ג שכתב דהוא ד׳ תיבות, וכן נקט בסתמא בסי׳ ר״ו בס״ק י״ב?

עי׳ בספר כעת חיה סי׳ א׳ דגם עמד בסתירה זו, וכתב דכעין זה יש סתירה גם אצל הגאון מליסא ז״ל בסידורו דרך החיים בדיני ערבית של שבת סימן כ״ז מ״א ע״ש, והשוה עם דבריו שבנתיבות המשפט סי׳ קצ״ה מ״ק מ״ז, וכבר הרגיש בזה בספר זכות יצחק חלק א׳ סימן נ״ד, ועיין שם מה שניסה ליישב ונשאר בצ״ע. וכן הרגיש בסתירה במ״ב בפסקי תשובות סי׳ ר״ו, ובספר משנת שבת ח״ב פ״ו בהערות.

סימן רע״א, סעיף י׳. האם חובה על היוצאים בקידוש ע״י שמיעה להסתכל בנרות ובכוס?

תשובה: ע״ד שאלתך עמש״כ הרמ״א סי׳ רע״א סעי׳ י׳ ״וכשמתחיל יתן עיניו בנרות״, האם הכוונה דוקא על המקדש עצמו או גם השומעים? וכן במ״ש הרמ״א ״ובשעת הקידוש בכוס של ברכה״ (ע״ל סי׳ קפ״ג סעי׳ ד׳) האם הכוונה דוקא המקדש או גם כל השומעים שיוצאים ע״י המקדש?

הנה בענין הסתכלות בנרות שבת בשעת הקידוש עי׳ בסי׳ רצ״ו סעי׳ א׳ לענין הבדלה שכתוב דגם השומעים יתנו עיניהם בכוס ובנר, ועי׳ בפמ״ג באו״א שם ס״ק א׳ דדן האם ה״ה בקידוש דשם כתב המחבר לשון יחיד דלא כמ״ש בהבדלה לשון רבים.

ובשמירת שבת פמ״ז ס״ק ל״א פסק דגם השומעים יתנו עיניהם וציין במקורות את הפמ״ג.

ובענין הסתכלות בכוס בשעת הקידוש, עי׳ במ״ב סי׳ קפ״ג ס״ק ט״ז ע״פ הגמ׳ והטור דמגביה הכוס כדי שיראו השומעין ויסתכלו בו, ובפסקי תשובות סי׳

קפ״ג הערה 43 סיים דהיום דע״י הסתכלות יתבלבלו ולא יכוונו עדיף לא להסתכל רק המקדש, ורק לפעמים יביטו, כי ע״פ הזוהר יש בכך סודות גדולים.

סימן ער״ב. קידוש על כוס העשוי ממזונות.

תשובה: ע״ד שאלתך הספק שנסתפקת האם אפשר לקדש בכוס קידוש שעשויה ממאפה, שבסיום הקידוש מברכים על הכוס מזונות ואוכלים את כוס הקידוש, דהרי ידוע שצריך לכסות את הפת וכל מיני מזונות קודם הקידוש כדי שלא תתבייש הפת ממה שמקדימים את היין אליו שברכתו מזונות.

הנה ד״ז תלוי האם מותר לקדש בכוס חד פעמי, ועי׳ בחשוקי חמד להגר״י זילברשטיין שליט״א עמ״ס שבת עמ׳ תרל״ח דהביא דהיה מעשה כזה אצל הברון ר׳ שמעון רוטשילד, ודן שם באורך בענין זה של כיסוי המזונות ועוד עיי״ש.

סימן רע״ז. אי יש חילוק בין נורת השמל לפלורוסנט לענין הל׳ שבת?

תשובה: עי׳ בשמירת שבת כהלכתה ח״א עמ׳ ת״נ אות ק״ע דכתב וז״ל אם יוכל ידליק נורה של ניאון פלורוסנט שבסטרטר ישנו רק חוט קטן של מתכת שמתאדם, אומנם נחלקו הפוסקים לענין ריבוי בשיעורים, דהאור שמח פי״ח מהלכות שבת הלכה א׳ ס״ל דריבוי בשיעורים נאמר רק במלאכה שלהתחייב עליה צריך שיעור כמו בישול שחייב רק בגרוגרת, אבל מבעיר או נטילת נשמה שחיובם בכלשהו אין הבדל אם מבעיר אש קטנה או גדולה, אך המנחת חינוך סוף מוסך השבת ד״ה ״והנה״ וערוה״ש סימן שי״ח סעי׳ ט״ז והרב פעלים ח״א סימן כ״א וכה״ח סימן שכ״ח ס״ק פ״ז חולקים עליו. ועי׳ בשו״ת הר צבי או״ח דפסק כהאור שמח, אך הגרשז״א חשש לאוסרים ולכן פסק דידליק את הנורה עם החוט להט הקטן, עי׳ שש״כ פל״ב הערה צ׳ והערה ק״ע ובמילואים שם ופרק כ״ג הערה קל״ד, וע״ע בשו״ת ציץ״א ח״ט סימן י״ז פ״ב אות כ״ט, ועי׳ עוד באחרונים שהאריכו בענין.

סימן רפ״ב, סעיף א׳. מקור בנוסח בריך שמיה.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום וברכה וכט״ס!

ישר כח אדיר ממש על הספר הנפלא והנכבד, יהי רצון שה׳ יתברך יתן לכם כח להמשיך להשיב עוד ועוד לכל השואלים.

ואבוא כאן בשאלה, דבנוסח בריך שמיה כתוב בסידורי הספרדים "ולשמיה יקירא קדישא" ומצאתי בזוה"ק ח"ב דף ר"ו שכתוב "ולשמיה קדישא יקירא", וא"כ מהו המקור לנוסח של הספרדים, ובסידורי האשכנזים מופיע כנוסחת הזוה"ק, והאם יש חילוק במשמעות או שהוא רק גירסאות?

תשובה: בענין נוסח הספרדים ולשמיה יקירא קדישא, לאחר חיפוש לא מצאנו נוסח כזה בשום מקום בזוהר, אך במקומות אחרים בזוהר יש נוסח זה. עי' בזוהר ויצא ובתרומה ובאמור ועוד, אך לכאו' אין נ"מ איך אומרים.

שם, סעיף ד. קדיש אחר קריה"ת האם צריך לאומרו בבימה, ומי אומרו?

תשובה: ע"ד שאלתך בקדיש שאחר קריה"ת האם צריך לאומרו דוקא בבימת הס"ת, או שיכול לאומרו במקום אחר? והאם קדיש זה אחר קריה"ת הוא דין על קריה"ת או ג"כ דין על הקורא [ולא ליתום]?

עי' בראבי"ה ח"א ברכות סי' קל"ד שכתב "כי הורגלו ששליח ציבור לבדו עומד על המגדל ואומר קדיש אחר קריאת התורה", ועי' בפמ"ג בסי' רפ"ז בא"א ס"ק ז' ובמ"ב סי' רצ"ב ס"ק ד' בשם המג"א דכתבו דאומרים קדיש על הבימה.

ומה ששאלת עוד בדין הקדיש אי הוי דין על הבעל קורא או על הש"ץ או על היתום, יש בכך חילוקי מנהגים, עי' בשערי זבולון דיני ש"ץ שער ט' פ"ו ובנשמת ישראל ח"ב עמ' תפ"ג ועי' בדברי פנחס סי' י"ט [לרבי פינחס אברהם מייערס תשס"ט] שהאריך וסיכם הדעות והמנהגים בזה.

סימן רפ"ג, סעיף א'. מדוע אין קורין בשבת פרשת המוספים שלה?

תשובה: ע"ד שאלתך עמ"ש באו"ח סימן רפ"ג שמה שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים מפני שאין בה אלא שני פסוקים, וכתב המשנ"ב בסק"א בזה"ל "ואין קורין בתורה פחות מג' פסוקים, ולהצטרף עמה פסוקים שלא מענינו של יום אי אפשר" עכ"ד המשנ"ב. ואף שבראש חודש מוסיפים בקריאת התורה את הפסוקים של שבת אפילו שאינם מענינו של היום, כתב הטור ריש סי' תכ"ג בשם הר"ן (עמ"ס מגילה דף י"ב ע"ב מדפי הרי"ף) שהפסוקים של שבת נחשבים מענינו של יום כיון שלפעמים ראש חודש חל

בשבת. וצ״ב מדוע לא נאמר כמו כן שקריאת פרשת ראש חודש נחשבת מענינא דיומא דשבת דפעמים חל בו ראש חודש?

עי׳ באבודרהם השלם עמ׳ קע״א דכתב דאע״פ שהיו יכולים להתחיל מהפרשה שלמעלה כמו בראש חודש, מ״מ עיקר קרבנות היום אינן כי אם שני פסוקים ולא רצו לתקן קריאת פרשה שעיקרה אינה שלשה פסוקים״, ולפ״ז מיושבת הערתך.

סימן רפ״ד סעיף א׳ מקור לקריאת נביאים מקלף כשר.

תשובה: עיין בלבוש סימן רפ״ד שכתב תמהתי על שלא ראיתי נוהגין לכתוב הפטרות כדין ספר כי היה נראה לי שאין יוצאים כלל בקריאת ההפטרה בחומשים הנדפסים כיון שאין נכתבין ככל הלכות ס״ת או מגילה עכ״ל. אך דברי הלבוש תמוהין וכמו שהקשו עליו באחרונים, דבגמ׳ בגיטין דף ס׳ ע״א אמרינן רבה ורב יוסף אמרי תרוייהו האי ספר דאפטרתא אסור למיקרי ביה בשבת מ״ט דלא ניתן ליכתב, מר בר רב אשי אמר לטלטולי נמי אסור מ״ט הא לא חזי למיקרי ביה ולא היא שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה דר״י ורשב״ל מעייני בספרא דאגדתא בשבתא, והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך ה״נ כיון דלא אפשר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך ע״כ. ומוכח בגמ׳ דמשום עת לעשות לה׳ דאין יכולים לכתוב נביא שלם התירו לכתוב ספרא דאפטרתא [פירוש שיש בו רק הפטרות ולא נביא שלם]. ועיין בט״ז ומג״א ומלבושי יו״ט דתירצו דבאמת אין כונת הלבוש לתמוה מדוע אין קורין בספר נביא שלם דהא מפורש בסוגיא שהתירו, אלא טענתו היתה על שקורין מחומשין הנדפסים בדפוס, ולמה אין מקפידין שיהא לכל הפחות ספר הפטרות כתובין בקלף. [וע״ע בישועות יעקב סימן רפ״ד ובכתב סופר או״ח סימן נ״א מה שתירצו]. אך אעפ״כ כתב המג״א דיש לקרוא מתוך תנ״ך שלם והטעם שבזמן הזה אחר המצאת הדפוס חזר האיסור לכתוב ספרא דאפטרתא כי בקל אפשר להדפיס נביא שלם ואין את ההיתר של עת לעשות לה׳. אך בחזו״א כתב שאם אין נביא שלם הכתוב כדינו בקלף ובדיו אין ענין לקרוא מנביא שלם ואפשר לקרוא מתוך חומש, דכיון שנצרכים להיתר של נביא שהוא לא בקלף אין ענין שיהיה נביא שלם.

אך שיטת הגר״א כפי שהובא במעשה רב אות קל״ו וז״ל הפטרה בניגון ובטעמים מנביא הנכתב בגליון כס״ת עם עמודים עכ״ד. וכ״כ בחיי אדם ל״א

מ', וכ"כ במקור חיים לחוות יאיר תקונא לדינא דמצוה מן המובחר דקריאת ההפטרה תהא מתוך נביא שלם על קלף כהלכתה. וכן הביא המ"ב סי' רפ"ד סעי' א' דאף דאפשר להקל עדיף לעשות כשיטת הגר"א, ובשעה"צ שם רפ"ד סק"ד סיים דודאי ציבור שיכולת בידם יש להם לכתוב נביאים כדין, ובפרט בימינו שמפזרין הרבה כסף על תכשיטי בית הכנסת שאין נחוץ כל כך, וכוונתם לשם שמים כדי לקיים זה אלי ואנוהו בוודאי מצוה להתנאות בכתיבת נביאים הקדושים. ועי' חקרי לב או"ח סי' נ"ו וסי' נ"ז, ועי' בספר קובץ תשובות להגרישי"א ח"ג סימן מ"ט דהוסיף סברא דאף אם נסבור כדעת המג"א והט"ז דדפוס חשיב ככתיבה יש לדון במכונות הדפוס דהיום שנעשה הכל באופן אוטומטי ואין בזה כח גברא דאולי לא חשיב כתיבה, וביחוד כאשר ההדפסה של היום שהיא ע"י צילום ואופסט ומחשב שבהם ליכא דחיקת הנייר ע"י האותיות אולי לא נחשב הדפוס ככתיבה.

וכן הובא בשם הגרישי"א בספר שלם בית ד' עמ' מ"ו שחובה על כל מתפללי ביהכ"נ לדאוג לכתיבת נביאים כדין, דיש שסבורים [הרוקח ס' ר"פ] שדפוס אינו ככתיבה, ומכ"ש דפוס דידן. ועי' בצוואת בעל שו"ת יד אליהו [רגולער] בריש הספר שמבקש מבניו שלעולם ישתדלו להפטיר בנביא בשבת ויו"ט בנביא הנכתב דוקא על קלף ובגלילה. אך עיין עוד בספר הערות להגרישי"א שליט"א עמ"ס גיטין דף ס' לישב מנהג קהילות רבות שקוראים מתוך ספרים הנדפסים ע"פ דברי הכת"ס בשו"ת שקריאת ההפטרה בזמנינו אינה אלא מנהג, ואפשר דכו"ע מודו דאפשר להקל.

סימן רפ"ד, סעיף ז. אסרו חג של פסח בשבת האם אומרים אב הרחמים?

תשובה: ע"ד שאלתך האם כשחל אסרו חג של פסח בשבת, האם אומרים אב הרחמים כיון שהוא זמן ספירת העומר ובספירת העומר אומרים תמיד או דילמא אסרו חג שאני?

הנה הטעם שבימי הספירה אומרים אב הרחמים בכל אופן, הוא משום דאב הרחמים תיקנוהו בימי הראשונים לאחר גזירות תתנ"ו, כן כתב בסידור אוצר התפילות. וכתב בליקוטי מהרי"ח על קריאת התורה של שבת דהתקנה הקדומה היתה לאומרו בשבתות שבימי הספירה שאז היו עיקר הגזירות ורק אח"כ עקב ריבוי הגזירות הוסיפוהו לשאר ימות השנה. ולפי סברא זו נראה דגם באסרו חג יש לאומרו, דמאי שנא מאם יש חתן או ברית או ברכת החודש, וכ"כ בקובץ

מבית הלוי ח״ז עמ׳ י״ז בשם הגר״ש וואזנר. אך בלוח ארץ ישראל כתב נלע״ד דאין לאומרו. ועי׳ בכ״ז בפסקי תשובות החדש סי׳ רפ״ד אות י״ז.

סימן רפ״ה, סעיף א׳. שנים מקרא ואחד תרגום בלא הבנה.

תשובה: ע״ד שאלתך בקריאת שמו״ת כשאינו מבין המקרא אם יוצא ידי חובה.

ודאי מקיים התקנה גם כשאינו מבין, כיון דבתורה שבכתב לא צריך להבין, אבל ודאי עיקר התקנה כדי שיבין את הפרשה. ועי׳ בכ״ז במעשה רב החדש אות ט״ו ובהערות שם.

סימן רפ״ח, סעיף י׳. האם יש איסור בתפילת שוא?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש איסור להתפלל תפילת שוא או שרק אין ראוי לעשות כן? ומה הדין בספק תפילת שוא [אשתו מעוברת ואינו יודע אם עבר מ׳ יום, להתפלל שיהא זכר]?

עי׳ במחצית השקל סי׳ רפ״ח ס״ק י״ד דהביא ליקוטי מהרי״ל [הל׳ שמחות עמ׳ תקצ״ט] דכתב דאסור לברך לחולה כשאינו בעיר דשמא מת או הבריא, ומוכח דאיכא איסורא, וגם מוכח על שאלתך השניה דגם בספק אסור, וכן הביאו בשערי תשובה שם ס״ק ג׳, וכן הפתחי תשובה יו״ד סי׳ של״ח. אמנם הביא מנחלת שבעה סי׳ ל״ט ומסי׳ ע״ז-פ׳ דמותר לברך לחולה אע״פ שאינו בעיר שם רק בעיר אחרת ודלא כהליקוטי מהרי״ל הנ״ל וכ״פ במקור חיים סי׳ רפ״ח. ועי׳ בשו״ת שבות יעקב ח״א יו״ד סי׳ צ׳, ובשו״ת מהר״ם שיק או״ח כ״ו, ועיין בערוה״ש דכתב דבודאי כונת המהרי״ל על חולה מסוכן גדול שקרוב לגסיסה ע״י״ש, ועי׳ בציץ אליעזר ח״ה ברמת רחל סי׳ י״ח. וכעת מצאנו באור החיים על ברכות דף ס׳ בספרו חפץ ה׳ דכתב דאיכא איסור כיון דאין הקב״ה יכול לקיימה. אך שוב ראינו דבספר זכות יצחק להגאון הגדול החריף ובקי ר׳ יעקב חיים סופר שליט״א עמד בזה וכתב דדברי האור החיים הם לאו דוקא דמהיכי תיתי להמציא איסור [ועי׳ בספר ה׳ עזרי ברכה וקללה מה שדן בדברי הגרי״ח סופר שליט״א], אך כמ״ש דבר זה מפורש במהרי״ל, וכעת ראינו בלשון המהרי״ל דלא כתב בפירוש לשון אסור כדכתב המחצית השקל, רק כתב דמחה ביד המתפלל. ועי׳ בדברות משה לר׳ משה פיינשטיין ב״מ הערה מ״ו דכתב דהאיסור הוא לדבר דברי שוא ושקר לשמים.

רצ"ג, סעיף ב'. הנוהג במוצ"ש כר"ת האם שרי לו לבקש מאחר לעשות מלאכה בשבילו?

תשובה: ע"ד שאלתך במי שנוהג בזמן יציאת השבת כשיטת ר"ת האם יכול לבקש מאחר שאינו נוהג כן שיעשה עבורו מלאכה לפני זמן זה?

עי' באורחות שבת ח"ג עמ' תמ"ח דהוכיח דאם חושש לשיטת ר"ת כחשש גמור מחמת שיטות הראשונים והשו"ע הפוסקים כן, אין היתר לאחרים לעשות עבורו אף שהם נוהגים היתר ע"פ רבותיהם. אבל אם חושש לשיטת ר"ת רק בתורת חומרא אזי שייך לחלק בזה ולומר שלא קיבל עליו את החומרא אלא לגבי עשייה שלו ולא לגבי עשייה של אחרים עבורו, ואולי תלוי הדבר גם באם הוא נוהג זמן ר"ת אף לגבי איסורין דרבנן ואף לגבי איסור אמירה לנכרי, דא"כ גם אמירה לישראל לא קילא מזה עי"ש. עוד מצאנו נידון לענין מילה בשבת למי שנולד בשבת ולפי ר"ת אינו שבת, דכתב בספר אוצר הברית דאף הנוהגים בשאר ענינים להחמיר כר"ת מ"מ לענין מילה נוהגים כהגאונים, והביא דיש מי שכתב שהמחמירים בשאר דברים כדעת ר"ת יש להם למול במקרים כאלו ע"י אחר ולא ימול האב בעצמו, עי"ש כל המקורות.

שם, סעיף ג'. מקור וכיצד מאריכים בוהוא רחום במוצ"ש.

תשובה: ע"ד שאלתך מהו המקור והטעם שמאריכים באמירת "והוא רחום כו'" במוצ"ש המובא ברמ"א [סי' רצ"ג סעי' ג'], והאם יש להאריך בכל הפסוק או רק במילה "והוא".

הנה מקורו בסידור ר' סעדיה גאון וז"ל וצריך האדם להאריך בברוך ה' המבורך במוצאי שבת כדי שינצל מן הנזק בשבוע זה ע"כ. וכן כתב בתניא רבתי סי' כ"א "מצוה לאחר להתפלל במוצאי שבת שלא יראה השבת עליו כמשאוי". והרמ"א ציין לא"ז, וזה לשון האור זרוע ח"ב סי' פ"ט "כתב מורי הר"א מוורמ"ש במוצ"ש לאחר שאומרים והוא רחום וכו' ומיד החזן אומר ברכו במשך גדול מפני שהנשמות חוזרות לגיהנם לאחר מכאן, ובעוד שמושך אינם חוזרים. ועוד מפני לויית השבת שצריך ללוות המלך יש למשוך, ועוד מפני איחור להוציא השבת צריך למשוך, וכן שמעתי שר"א בן רבנא משולם הגדול הי' חזן והי' מושך ברכו בכל כוחו, וכן נמצא בסדר תפלת רבנא עמרם במוצ"ש ימשוך החזן ברכו". וז"ל הסידור המיוחס לראב"ן גנוזות ח"ג דף ת"ק "ולעכב מושכין הצבור ברוך

ה' המבורך לעולם ועד מפני פושעי ישראל שנחו כל השבת ולאחר שמסיימין הצבור "לעולם ועד" חוזרין ליסוריהן, לפיכך צריך למשוך ב"ועד". ומשמע באמת דיש להאריך בכל ה"והוא רחום" וגם הקהל יאריכו בכך, ועי' באורך בספר אוצר הידיעות אסיפת גרשון ענייני שבת עמ' 582 שהאריך בעוד הרבה מקורות וחילוקים.

סי' רצ"ה. ויהי נועם לאחר כניסת רשעים לגיהנם, מדוע אין אומרים כשחל יו"ט באמצע השבוע, וכן מה מועיל להם הלא יקבלו את ענשם?

תשובה: ע"ד שאלתך בביאור דברי הרמ"א ריש סי' רצ"ה שאומרים ויהי נועם וסדר קדושה באריכות כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים רשעים לגיהנם, ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יו"ט בשבוע אין אומרים סדר קדושה. וצ"ב מהו ההסבר באיחור זה הא כל רשע יקבל את הגיהנם המגיע לו ומה עוזר לו איחור זה האם מחסר לו מהגיהנם המגיע לו? ועוד מדוע אין אומרים סדר קדושה כשחל יו"ט באמצע השבוע ולא מאחרים זמן חזרת הרשעים לגיהנם? אמנם בשע"ת סק"ב הביא ע"ד האמת אומרים ויהי נועם בכל מוצ"ש אף כשחל יו"ט באמצע השבוע, האם הוא מטעם זה?

הנה בעיקר הערתך על חזרת הנשמות הערה יפה היא, ואולי צ"ל דאומנם יקבל עונשו אך נוח לו כעת להנות שאין לו עונש, וצ"ע.

והנה בענין יו"ט כבר כתבנו במקום אחר דישנה מחלוקת אי שובת הגיהנום ביו"ט, עי' במרדכי פסחים דף ל"ז דמבואר שביו"ט אין הגהינום שובת ולכן אין אומרים צדקתך במנחה בשבת שבמוצאי שבת יהיה יו"ט, אע"פ שחוזרות לדין אותם הנשמות בגהינום, זהו מפני כבוד יו"ט שלא לפרסם הדבר שחוזרות לדינם ביו"ט, הרי שס"ל שביו"ט יש גהינום, ועי"ש דכתב דבר"ח הגיהנום ג"כ שובת, שנאמר והיה מידי חודש בחודשו ומידי שבת בשבתו דמשם ילפינן דהגיהנום שובת.

אך יעוי' בביאור הגר"א דיליף דיש חיוב להקביל פני רבו ברגל מדכתיב לא חודש ולא שבת ופירש דהכונה ליו"ט ולא לר"ח כמ"ש והיה מידי חודש בחודשו דהכונה על יו"ט עי"ש וזה דלא כמרדכי, וכן הוא בספר הפרדס לרש"י ליקוטים בסוף הספר דף נ"ח כתב שביום הכיפורים אין בשמים משום שלא מצינו שביתת האור של גהינום ביוהכ"פ.

אמנם בתוס׳ ביצה ל״ג כתב מפורש שביו״ט הגהינום שובת, וכן הוא בספר שער הכוונות לרבנו האריז״ל דרוש קדיש ״שמעתי ממורי ז״ל שטוב לומר הקדיש בתרא על אביו ועל אמו כל השנה כולה אפילו בשבתות וימים טובים לפי שאין הטעם כפי מה שחושבין המון העם שמועיל להציל נפש המת מדינה של גהינום בלבד כי יש עוד תועלת אחרת והוא להכניסו לגן עדן ולהעלותו ממדרגה למדרגה, וכפי זה גם בשבתות וימים טובים יש לאומרו. וכעת מצאנו בזוהר פרשת תרומה דף ק״נ ע״ב דס״ל נמי הכי דכתב דגיהנום שובת בשבתות ויו״ט ור״ח חוץ ממדור אחד עיי״ש.

סי׳ רצ״ו. האם חָלָב הוא משקה משכר?

תשובה: ע״ד שאלתך האם חָלָב נקרא מידי דמשכר והאם יש חולקים על זה?

עי׳ במהרש״ם או״ח רצ״ו ס״ב הביא בשם ברכי יוסף דרבים עשו מעשה להקל להבדיל בחלב דגם חלב משכר, דשתה חלב ונכנס למקדש חייב (סנהדרין דף ע׳, כריתות דף י״ג, ועי׳ בש״ך יו״ד סי׳ רמ״ב ס״ק כ׳ בשם הרמב״ם). ועי׳ בשו״ת שם משמעון [לרבי שמעון פאלאק תרצ״ב] או״ח סי׳ י״ד שכתב דנראה שנשתנו הטבעים גם בענין זה והחלב של זמננו אינו משכר, ובדורות הקודמים שהיה לו טבע לשכר היה ראוי אז לקדש עליו ע״ש. עוד כתבו האחרונים דאם מערב עמו דברים אחרים כגון קפה ודאי אינו משכר.

סי׳ רצ״ט, סעיף א. מדוע אין מוזגין כוס של הבדלה?

שאלה: מדוע אין מוזגים יין של הבדלה, אבל מוזגים יין של קידוש, ונפק״מ לי לכתוב הטעם שאין מוזגים יין של ברכת קידושין ונישואין.

א.ב.ש. דיין ומו״צ שכ׳ רמת שלמה בעיה״ק ירושת״ו ראש בית ההוראה משפטי החיים בת ים מח״ס משפט הכתובה.

תשובה: לכב׳ הרה״ג ר׳ א.ב.ש. שליט״א דיין ומו״צ שכ׳ רמת שלמה ומח״ס משפט הכתובה שמחנו לקבלת מכתבו.

בענין הא דלא מוזגים יין של הבדלה, עי׳ בשער הכוונות דף ס׳ ע״ב ובפרי עץ חיים שער חי פכ״ד, ועי׳ בכף החיים סי׳ רצ״ו ס״ק ז׳ שהביא דבריהם ולא כתבו שם הטעם. אך בסידורי רבנו האריז״ל [עיין בסידור רבי שבתי בכוונות ההבדלה

דף פ״ט וכן בסידור רבי קאפיל בכוונות מוצאי שבת דף נ״ט וכן בסידור רבינו אשר דף ק״פ] כתבו דהטעם הוא כי מיתוק הכוס עתה לא על ידי המים שהוא חסד כי אם על ידי ההדס שהוא התפארת המבדיל בין המים למים ומכריע ביניהם. ובחמדת ימים חלק שבת בדף ק״ה כתב הטעם וז״ל כי המים הם סוד החסד והוא המכניס לדינין תקיפין לגמרי ומבטלם בסוד ״ואל זועם בכל יום״, ועתה בהבדלה אין הרצון לדחות אותם אלא למתק אותם ולתת להם הארה מן הנר של הקדושה, כי על כן רואים האצבעות, והמים סוד החסד מבטל אותם לגמרי ולכן אין מוזגים אותו במים. ולפי טעמים אלו ברור דהוא דין מיוחד בהבדלה ולא בשאר מקומות.

שם, מקור לא לשתות מים קודם הבדלה.

תשובה: ע״ד שאלתך עמש״כ בשו״ע או״ח סי׳ רצ״ט שאסור לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים עד שיבדיל, ונתפשט בכל ישראל שלא לשתות כלל אפי׳ מים, מה המקור לזה?

הנה באמת ע״פ הלכה מותר ומה שמחמירים הוא ע״פ האר״י בפרי עץ חיים שער ח״י פכ״ד, ועי׳ בערוך השלחן ובכף החיים סי׳ רצ״ט ובספר משמרת שבת.

סימן רצ"ט, בטור. תפילת הירושלמי לסעודת מלוה מלכה.

שאלה: מהי תפילת הירושלמי שיש הנוהגים לאומרה בסעודה רביעית (שהיא סגולה להצלחה)?

תשובה: תפילת הירושלמי מובאת בטור או״ח סי׳ רצ״ט, ומקורה בירושלמי ברכות פ״ה ה״ב.

סימן ש, סעיף א. האם צריך להוריד הסכין במלוה מלכה?

תשובה: ע״ד שאלתך האם בסעודת מלוה מלכה יש עניין להוריד את הסכינים בברכת המזון?

הנה לעניין שבת ויו״ט מבואר דל״צ לכסות, אך לעניין מלוה מלכה לא מפורש. אך ברבבות אפרים ח״ז סי׳ ר״נ כתב דכיון שלא מפורש רק בשבת ויו״ט, א״כ מסתבר דצריך לכסות.

סימן ש"ו, סעיף י"ד. האם יש דין ערבות על אונס?

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש ערבות על אדם אנוס וצריך להצילו שלא יעבור לא תעשה באונס, וכן שלא יבטל עשה באונס, ונ"מ שאם נאמר שאין חיוב ערבות על אנוס מ"ט מי שאנוס על הברכה יכול אחר להוציאו, והרי ליכא ערבות.

הנה בענין ערבות על אונס, עיין משנה ברורה סי' ש"ו ס"ק נ"ז דכתב שאם אונסים אדם לעבור גם על שלש מצוות החמורות ע"ז שפיכות דמים או גילוי עריות אין לחלל שבת להצילו אא"כ יש חשש שהנאנס ימסור את נפשו.

אך בלבוש סי' ש"ו הלי' י"ד פסק דלא כדעת המשנה ברורה וכתב שמותר לחלל שבת כדי להציל את חבירו משלש העבירות החמורות.

ועי' בפרי מגדים שם במשב"ז סק"ה שכתב שגם אם אין חשש שהנאנס ימסור את נפשו מותר לחלל שבת להציל מהן בגלל שעבירות אלה בעצמן דוחות את החיים שהרי מוסרים נפש בהן, ואם מחללים שבת להציל חיים ק"ו שמחללים שבת כדי להציל מעבירות אלה, וכן פסק באליהו רבה אות ל"ג.

והנה גם המ"ב לא חלק אלא לענין חילול שבת אבל בלי זה ודאי יש ערבות.

ועי' עוד בשו"ת בית יצחק שמעלקיש חאהע"ז סי' ט"ז אות ד' שכתב שאדם שיש לפניו להציל אחד משני אנשים שהאחד עובר על עשה ועל ידו אדם אחר שעובר על ל"ת דמסתבר דעדיף להציל את העובר על ל"ת כי העובר על עשה הוא בשוא"ת והעובר על ל"ת הוא בקום ועשה עיי"ש, עכ"פ מוכח דאיכא דין ערבות.

וע"ע בשו"ת אבני חפץ סי פ"ד אות א' מש"כ בשם שו"ת תפארת צבי סי' ל"ה ע"ש. [הספרים נמצאים באוצה"ח].

סימן שט"ז, סעיף א'. הרג בע"ח אי גם חייב משום צידה?

תשובה: ע"ד שאלתך ירה בצבי והרגו, האם עבר גם על צידה וגם על נטילת נשמה, או רק על נטילת נשמה?

נחלקו בכך האחרונים, בספר חוט השני להגר"נ קרליץ ח"א פט"ו כתב דאין בכך משום צידה, ובאורחות שבת ח"א פרק י"ד הערה ג' דן בזה, והביא בשם

הגרי״ש אלישיב זצ״ל דחייב גם משום צידה, ועי׳ בספר הצידה בשבת סי׳ י׳ אות ח׳ דדן בכך בארוכה.

שם, סעיף י. מקור לא להרוג שממית.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור למה שאומרים העולם שיש ליזהר שלא להרוג או לפגוע בלטאה הנקראת ״שממית״?

עי׳ במ״א סי׳ שט״ז ס״ק כ״ג דכ׳ דאסור להורגה דאינה מזקת, ואף שיש לחוש שתיפול למאכל לא שכיח שתיפול, וגם אחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל, והובא במ״ב שם סקמ״ח ועי׳ שם בכף החיים. ועי׳ בקב הישר פרק פ״ג דכ׳ דאין להרוג נחש או שממית אם אינו רודף אחריו להזיקו, ועי׳ בדרכי חיים ושלום לאדמו״ר ממונקטש אות תתר״פ דכ׳ דהיה נוהג להרוג שממית שראה [והיינו עכביש שהוא כנגד אדום ואמר על אדום אשליך נעלי, ובדברי תורה [שלו] בח״ט אות צ״ט האריך לבאר דשממית היא כנגד עשיו וכנגד הקליפות ע״ש. והשל״ה כ׳ בשם הרמ״ק לפנות קורי עכביש בער״ש שהוא מהקליפות, ובספר הזכירה בעניני סכנה כתב לפנותו מפני הסכנה. היוצא מכ״ז דעכ״פ כל הסכנה כשנופל למאכל או לנקות בע״ש.

סימן ש״מ. צ״ע על ציון המ״ב לאהבת חסד על ריבוי בשיעורין.

תשובה: ע״ד שאלתך בדברי המשנ״ב [סי׳ ש״מ ס״ק י״ג] שהביא מחלוקת האם ריבוי השיעורין דאורייתא או דרבנן, וציין לעי׳ באהבת חסד [ח״א נתיב החסד בפ״ז סק״ב] שהכריע דהוי דאורייתא, וצ״ע דשם מדבר רק על מי שעושה מעשה אחד שיש בו ב׳ כוונות, וכמו צד צבי יחד עם עוד חפצים, או שלוקח חפץ במשכון עבור הלואה ופקדון, אבל כשיש לו היתר על בישול ומבשל עם זה עוד דבר, זאת מנ״ל?

מצאנו דכבר עמדו בכך הבאים אחריו, עי׳ במנחת יצחק חלק ה׳ סי׳ ל״ו אות כ׳ דכתב דלא מצא את דברי האהבת חסד הנ״ל, וכתב דאולי כונתו למש״כ במחנה ישראל שציינת. וכן העירו בספר דרך ישרה סי׳ כ׳, ובספר אסופות חג על ביצה דף י״ז. אבל עי׳ בקובץ זיכרון עטרת שלמה עמ׳ נ״ה מאמר מהרה״ג ר׳ עזריאל אויערבאך שליט״א דכתב דמוכח באהבת חסד דלא רק ריבוי במעשה

אסרה תורה אלא גם ריבוי במחשבה לבד הוא איסור דאורייתא ומדין ריבוי בשיעורין כמבואר במשנה ברורה הנ״ל.

סי׳ שי״ח, סעיף ד׳. שתיית משקה רותח כשבפיו מאכל מקלי הבישול.

תשובה: עי׳ בספר חוט השני להגר״נ קרליץ פכ״ט עמ׳ קנ״ב דכתב דהשותה מאכל או משקה חם כשהם רותחים אע״פ שהוא נכווה אין בו משום מבשל כיון דהוי מקלקל, ואפי׳ יש בכך רפואה לפצעיו מותר דבשר אדם לא עומד לבישול. עוד כתב דאין בכך גם חשש לבישול מאכל בתוך פיו דאין זה פסיק רישא שיתבשל בזמן מועט כזה.

סי׳ שכ״ח, סעיף י״ד. מדוע עדיף לשחוט לחולה מלהאכילו נבילה, והא שיטת הר״ן דאינו עובר על כל כזית בדליכא התראות מחולקות.

תשובה: ע״ד שאלתך בהא דקיי״ל (או״ח שכ״ח י״ד) בחולה שיש בו סכנה בשבת הצריך בשר דעדיף לשחוט מלהאכילו נבילה, והטעם מביא במ״ב בשם הר״ן פ״ח דיומא דבנבילה עובר על כל כזית ממנה משא״כ בשחיטה עובר רק פעם אחת. וצ״ב איך זה עולה עם חידושו של הר״ן נדרים י״ז. דהתראות מחלקות לא רק לענין עונשים אלא דאי ליכא התראות מחלקות בין כל זית וזית לא נקרא אלא אכילה אחת, וא״כ בחולה גם אם יאכל כמה כזיתים, אי ליכא התראה בין כזית לכזית לא הוי כולם אלא אכילה אחת, ואמאי חמור משחיטה.

עי׳ באפיקי ים ח״ב סי׳ ל״ב דעמד בקושיא זו עיי״ש מש״כ. אך לכאו׳ היה אפשר לחלק ולומר בביאור דעת הר״ן שגם הוא מודה דעובר על כל כזית וכזית גם בלי דבר המחלק, וכל ענין ההתראה לחלק הוא רק לגבי עונש בי״ד, וכן לענין מש״כ בנדרים שם לגבי קבלת נזירות דתלוי בשם אכילה שחייבים עליה מלקות דרק על כזית כזה תולה נזירותו, ומצאנו דכן כתב בספר ביאורים והערות על הר״ן בנדרים שם.

סימן שכ״ט, סעיף ג. האם מצילים חייבי מיתות בשבת?

תשובה: בענין שאלתך האם מותר לפקח את הגל על הרוגי מיתות ב״ד בשבת? עי׳ בשו״ע הרב סי׳ שכ״ט סעי׳ ה׳ דכתב הבא במחתרת בענין שאין לו דם ומותר

להורגו ונפלה עליו מפולת שם אין מפקחין עליו (שהרי אין מצווין להחיותו) [הסוגריים במקור], ומוכח דמי שאין לו דמים, וכן הוא בחייבי מיתות, לא מצילין אותו בשבת. אך יעוי׳ בפמ״ג בסי׳ שכ״ט באו״א ס״ק ד׳ וכן בסי׳ שכ״א באו״א ס״ק ד׳ דכתב דמי שהיה חייב מיתת בי״ד ונפל עליו הגל דמפקחין, דכיון דאין ממיתין אותו בשבת יש לו חיי שעה. אך יעוי׳ בבה״ל שם בסוף סי׳ שכ״ט דתמה עליו וכתב דלא נהירא לו כלל דהתורה חסה על חיי שעה רק למי שחסה על החיים שלו לאפוקי בזה דגברא קטילא הוא מחמת רשעותו ולא עדיף מרועי בהמה דקה דקימ״ל דאין מעלין אותם מן הבור. וע״ע בשו״ת דברי ישכר סי׳ ק״ע ובשו״ת שאלת חכם סי׳ ד׳ ובכלי חמדה פרשת כי תצא אות ג׳ ובאחיעזר באבן העזר סי׳ י״ח ובאבן האזל בהל׳ גניבה וכתר דוד ח״א סימן י״ג.

שם, סעיף ד. האם מחללים שבת על טריפה?

תשובה: בענין שאלתך מה הדין לפקח את הגל בשביל חיי שעה כגון טריפה?

הנה למעשה כתבו הפוסקים דמחללין את השבת על טריפה. עי׳ בתוס׳ רי״ד שבת קל״ו. ד״ה מאי לאו. ועי׳ במנ״ח מצוה רצ״ו ובמצוה ת״ר שנסתפק בדבר ותלה השאלה במחלוקת הראשונים, אך במצוה ל״ב בדיני פקוח נפש מסיק שמחללים עליו את השבת, וכ״כ הפוסקים בפתח הדביר או״ח סי׳ קצ״ט אות ט׳ וסי׳ שכ״ט סעיף ד׳ אות ו׳, ובשו״ת מהר״ם שיק חיו״ד סי׳ קנ״ה, ובאחיעזר ח״ג סי׳ מ״ה אות י״ד, ובשו״ת אגרות משה חו״מ ח״א סי׳ מ״א, ובשו״ת ציץ אליעזר ח״ח סי׳ כ״ה פכ״ז.

סימן של״ו. מזריק רעל לעץ להפסיק יניקתו האם חייב משום קוצר?

תשובה: ע״ד שאלתך המזריק רעל לתוך עץ, הגורם שתיפסק יניקת העץ מהקרקע אבל עדיין נשאר מחובר לארץ, האם עבר על מלאכת קוצר? האם בהפסק היניקה מבלי להוציא ממקום חיותו חייבים על ״קוצר״?

עי׳ בספר שביתת השבת קוצר ס״ק נ׳ שכתב בשם פתח הדביר שחייב משום קוצר גם בכה״ג, אך הביא שם דהגרצ״פ פרנק חולק וס״ל דאין זו אלא קצירה כלאחר יד ותלוי במחלוקת ר״פ ור״א בשבת ע״ג בהאי דשדי פיסא לדיקלא, והמג״א שם פוסק דהוי רק קוצר מדרבנן, אך בבכור שור פליג עליו.

הלכות ר"ח

סימן תי"ז, שעה"צ סק"א. מקור תפילת מי שעשה נסים, וביאור "חברים כל ישראל".

תשובה: הנה תפילה זו מופיעה בסידור רבי עמרם גאון, ועי' בסידור רבנו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא שכתב "מי שעשה ניסים לאבותינו וכו' מה ענין גאולה לחודש אלא משום דכת' אם אקח מועד אני מישרים אשפוט וכו' דכל ר"ח דן הקב"ה ויושב בדין עם פמליא שלו והוא מועד". ועי' בשער הציון תי"ז סק"א שמצאנו תפילה זו גם באור זרוע וביראים ע"ש.

ובענין הפשט בכל ישראל חברים, עי' בסידור אוצר התפילות דביאר דאחר שיגאל הקב"ה אותנו הוא יקבץ אותנו כולם יחד ואז כולם יוכלו להיות חברים ואז תבוא הגאולה השלימה.

סימן תכ"ג, מ"ב סק"ו. מדוע מוסיפים ולכפרת פשע?

תשובה: ע"ד שאלתדמה הסיבה להוספת "ולכפרת פשע" במוסף דר"ח, בשנה מעוברת, והאם אומרים זה רק בחודש העיבור או בכל השנה?

הנה בענין הי"ב לשונות של תפילת ר"ח לחיים ולשלום וכו', עי' באו"ר סי' תל"ג אות ו' דכתב שיש בברכה זו י"ב לשונות של ברכה כנגד י"ב חודש, לכך אומרים עוד ולכפרת פשע כנגד חודש העיבור. ובטעם לכפרת פשע בס' נפש חיה [נמצא באוצה"ח] שם שמבאר שמוסיפין בשנת העיבור ולכפרת פשע לפי שמוציאין את השנה ממנהגה לכן יש לחוש לשגגה, אולי טעו חכמים שבהם, ושגגה עולה זדון ובעי כפרה.

ובס' טעמי המנהגים עמוד קי"ז מפי השמועה מה שאומרים הנוסח ולכפרת פשע מפני ששמא השנה אינה מעוברת, ונמצא שאוכלים חמץ בפסח, ובאוצר מנהגי ישורון כתב בשם מהרי"ב דנהגו לאומרו כדי שידעו שהשנה מעוברת.

ובשם בעלי המוסר שמענו [כנראה בשם ר' גדליה אייזמן זצ"ל] דיש יותר מי"ב חודש בין כפרת יו"כ של שנה שעברה ולכך אומרים לכפרת פשע.

עוד הביא בספר זכר דוד מאמר שלישי בענין ר״ח [הוצאת אהבת שלום] דהשל״ה כתב שהחמה והלבנה שוים נבראו ואילולי מיעוט הירח לא היה בעולם שום עיבור יען היה מהלכם שוה ועתה שנפרדו צריך לעשות שבעה עיבורים במחזור קטן והם גו״ח יא״ד ז״ט כדי להשוות י״ב חדשי שנת הלבנה שיהיו שס״ה יום כנגד ימות החמה באופן שיבא פסח בחודש האביב וסוכות בזמן האסיף, נמצאו העיבורים מכח הקטרוג שהם גרמו שנתהוה הקטרוג שלמטה המביא לידי חטא, ולכן שנת העיבור ראוי יותר לתשובה עיין דבריו. וכעין זה כתב בחמדת ימים בדף ט״ו ע״ג וע״ד, ושם הוסיף שמטעם זה ראוי להתענות בשנת העיבור בכל ערב ר״ח, וביותר במשמרת אדר ראשון ושני, כי היצר הרע בעת ההיא הוא בתגבורת עצום לקטרג על האדם ולהחטיאו, והוסיף דעל כן יש מי שאומר במוסף ראש חודש בשנת העיבור למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע ע״ש. והמנהג לאומרו רק עד חודש ניסן, וכמבואר במ״ב סק״ו שכל מקום יעשה לפי מנהגו.

סימן תכ״ו, סעיף ב׳. אמירת שלום עליכם לאבל בקידוש לבנה.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מותר לשאול לאבל שלום עליכם בקידוש לבנה או דאסור משום שאילת שלום.

עי׳ בספר גשר החיים שכתב שלא יאמרו הציבור לאבל ״שלום עליכם״, וכ״כ בספר ״זה השלחן״. וכ״כ בספר הליכות שלמה אלא שכתב זה רק בתורת ״טוב יותר״ ולא מעיקר הדין. ועוד כתב שם דהגרש״ז אויערבאך זצ״ל הורה בע״פ לשואלים שאין לחוש לזה.

ובספר ישכיל עבדי או״ח סי׳ ל״ח אות ד׳ כתב שאפשר לומר לאבל ״שלום עליכם״ שהוא לשון ״כולל״ ואינו בדוקא לאבל עצמו.

סימן תכ״ז. מדוע יש ב׳ ימים ר״ח?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע בימינו נוהגים שני ימים ר״ח; עי׳ בספר יסוד עולם לתלמיד הרא״ש מאמר ד׳ פרק א׳ ״ולפי האמת אין זה אלא מנהג שנשאר בידינו מאבותינו שכך היו נוהגים בזמן הראשון כשהיו קובעים על פי הראיה לקבוע ראש חודש ולעשותו פעם יום אחד וכו׳, ופעם יעשו אותו שני ימים כשימתינו לעדים כל יום שלשים ולא באו ולא הספיק שתתקיים עדותן עד שחשיכה, וזה טעם מה שכתוב ביהונתן [שמואל א׳ פ״כ פכ״ז] ״ויהי ממחרת החדש״ כלומר

יום שני לקיבועו וכו', ופעם היו דוחין קיבועו עד ליום ל"א מפני שהמתינו לעדים כל יום ל' ולא באו ונהגו ביום ל' קודש מספק ולפי שלא נתקיימו בו העדות הוצרכו לנהוג קודש גם ביום ל"א וכו', ומאז ועד עתה נשאר המנהג הזה מצוי בידינו ואין לנו בזמן הזה שום טעם ולא ענין הואיל ועל פי החשבון אנו קובעין עתה ואין בחשבון שום ספק".

אולם מהמשנה ברורה סימן תכ"ב סק"ג מתבאר כי מנהג היומיים בזמנינו מקורו מספק איזה יום הוא ראש חודש ושאם הראשון קודש השני חול עיי"ש, וכבר נראה כן במהר"ם שיף בבא מציעא נ"ט ע"ב.

עוד יש טעם באבודרהם שער קביעות השנים השלמים "ואל יקשה בעיניך אחר שיום שלשים מן החודש שעבר למה אנו קורין אותו ראש חודש, הואיל וברוב החדשים המולד ביום שלשים", וכן הוא לשון הלבוש סוף סימן תכ"ז "ויום שלשים עושים אותו לעולם ראש חודש מפני שהוא לרוב פעמים יום המולד", וראה לשון ערוך השלחן העתיד "והענין כן הוא בלי ספק ממשה רבינו מסיני שיום ל' יקרא לעולם ראש חודש לענין קדושת היום מפני שבאמת יש בו קרוב לחצי מעת לעת מהחודש השני" וכו'. וראה באריכות על כל הענין עם כל המקורות בשבילי אורייתא בשבילי החודש [נמצא באוצה"ח] בפרק י"א.

הלכות פסח

סימן תל"ב. בירך "על" במקום "ל"" וכן להיפך, אם יצא?

תשובה: עי' בשערי תשובה סי' כ"ה ס"ק ה' ובשו"ע הרב תל"ב ד' ובמ"ב סי' תל"ב ס"ק ד' דפסקו דבדיעבד יצא בכל עניין.

סימן תל"ב, סעיף ב'. מקור הנחת י' פתיתים, ומנין הפתיתים ורמז בזה.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין המנהג להניח י' פתיתים בבדיקת חמץ:

מה הביאור של מה שכתבו שי' הפתיתים שמניחים הם כנגד עשרת בני המן. וצ"ב מה הקשר בין בני המן לבין פסח.

וכן האם מצאנו דעה שצריך לשים י״א פתיתים בבדיקת חמץ ולא י׳. ולמה רומזים י״א פתיתים. והאם יש דעות נוספות במספר הפתיתים שצריך לשים ולמה הם רומזים.

הנה המקור לעשרה פתיתין, הוא בספר פרי עץ חיים שער כ״א סוף פ״ה דק״כ ע״ד ז״ל דע בענין הביעור צריך להניח קודם הביעור עשר פתיתי חמץ לבערם ולכן שורפן ומבטלן מן העולם כנגד עשר כתרין דמסאבותא ע״ש. ומש״כ דהוא כנגד עשרת בני המן, כך מובא בס׳ בית אהרן הובא בספר מנהגי ישורון סי׳ קט״ז ועוד, והוא לפי שהספרים של המן נכתבו בי״ג בניסן על היהודים לאבדם והמוסרים היו עשרת בני המן ע״כ עשו ישראל פעולה בעשרה פתיתי חמץ לבער עשר כתרין דמסאבותא עשרת בני המן עכ״ל.

ובענין י״א פתיתים, עי׳ בספר קיצור הכוונות מהרמח״ל זצ״ל בדף מ״ח שכתב ובליל ארבעה עשר בודקים את החמץ כמו שציוו חז״ל ומניחים קודם הבדיקה עשר פתיתי חמץ כנגד עשר בחינות של הקלי׳ ויש מניחים י״א פתיתים כנגד י״א הארורים ואלו שמשימים לבערם ויכוין לבער הקלי׳ מן העולם.

וע״ע בספר מעבר יבק חלק מנחת אהרן פ״ה דקע״ח ע״ב דכתב ראיתי קצת שמדקדקים בליל ביעור חמץ לחזר אחר תשעה פרוסות של חמץ, הגם שהותיקים אומרים שטוב שיהיו י״א בסוד עשתי עשר יריעות עזים על דרך כל המוסיף גורע.

סי׳ תמ״ח. בדין ירושת בכור בחמץ בפסח.

תשובה: ע״ד שאלתך מה דין באב שמכר חמצו עד שיעבור הפסח ומת באמצע ימי הפסח. האם חשיב מוחזק בחמץ, והילכך יירש הבכור בחמצו פי שניים, אך לאידך גיסא אם חשיב מוחזק, א״כ נתברר למפרע שמוחזק הוא א״כ לא הוי מכירת חמצו מכירה.

עי׳ בשו״ת שואל ומשיב ח״א סי׳ רי״א וכתב שם בטעם אחד דהבכור נוטל פי שנים כמ״ש דהוי כמכירי כהונה ע״פ מה שכתבו הט״ז תמ״ח סק״ו והמג״א שם סק״ד בשם שו״ת משאת בנימין דאסור לישראל אחר לקנות את החמץ מאת הגוי שקנה מהישראל המוכר כיון שנחשב כלפיו כמערופי״א וכמכירי כהונה, ולא עוד אלא שגם אם מכרו לו יכול הישראל הראשון להוציאו ממנו הלכך

נחשב מוחזק בחמץ וחל בו דין בכורה. ועיין בספר דברי גאונים כלל י״ב סק״ט שהביא דברי השו״מ הנ״ל וכתב שכן פסק בשו״ת תפארת צבי או״ח סי׳ ל׳.

אך בספר ארחות חיים סימן תמ״ח אות י״ד הביא בשם תשובת בר ליואי סימן כ״א וספר דבר הלכה סימן ע״ט שכתבו דהוי ראוי ולא מוחזק, וע״כ הדין עם הבן הפשוט שיחלקו בחמץ שוה בשוה.

וע״ע בשו״מ שם דהתיר מטעם אחר דמכירת חמץ עדיפא ממכירי כהונה כיון שכל מטרתה היא רק להנצל מאיסור חמץ דארי הוא דרביע עליה אך אינה נחשבת מכירה גמורה בדיניהם, וע״ש שכתב את דבריו בין לדעת הבכור שור דס״ל דמדאורייתא בביטול החמץ בעלמא סגי והמכירה היא רק מדרבנן מכח דין המבטל צריך לבער ובין לדעת החולקים דס״ל שאת מה שמוכר אינו מבטל והמכירה היא מדאורייתא, מ״מ אינה נחשבת מכירה גמורה אלא רק להנצל מאיסור חמץ ולכך חשיב הישראל המוכר מוחזק, וכן כתבו עוד אחרונים המובאים בדברי גאונים שם. ובשו״ת הר צבי או״ח ח״ב סי מ״ד כתב כעין זה בשם הרב ישועות יעקב בקו״א על הלכות פסח. ועי׳ בפתחי חושן פ״ב ס״ק נ״ו ובאמרי שפר עמ׳ צ״ה. [נמצא באוצר החכמה]

סימן תס"א. אפיית מצות בביהכנ"ס.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מותר לאפות מצות בבית הכנסת, ואת״ל דאסור, האם יש מקום להקל כשאין לו מקום אחר.

עי׳ בשו״ת מהרש״ם ח״ה סימן ס״א דכתב דאם אין להם למצוא בעיר מקום מרווח יוכלו להתיר להם לפי שעה הצריכה לשם מצות מצוה והתנור ישמש כל השנה לתנור בית החורף, אבל אם אפשר במקום אחר אין להקל בזה. וכ״כ באשל אברהם בוטשאטש סימן קנ״ד.

ועי׳ בספר אור לציון פרק י״א אות ד׳ דכתב דיש להזהר שלא לאפות בבית הכנסת ומשום קדושת בית הכנסת.

שם. האם בריא יוצא במצה מפוררת?

תשובה: ע״ד שאלתך במש״כ בשערי תשובה בסי׳ תס״א ס״ק ח׳ וז״ל מיהו נראה שזקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי

שום משקה ואוכלם, דכה״ג פסק לעיל סימן קס״ח (ס״י) דמברך המוציא וברכת המזון, ושמעתי דכן היה נוהג גדול הדור מהר״ח אבולעפיא ז״ל לעת זקנותו עכ״ל. האם הדברים אמורים דוקא לחולה או לזקן מופלג (כמו שמשמע מלשונו) או דילמא כל אדם יכול לעשות כן ואין שום גריעותא בכך דהא הוי פת גמור ולא נשתנה צורה עי״כ ועדיין נשאר המוציא וכמ״ש, וא״כ כשר לעשות כן גם מי שאינו חולה או זקן?

עי׳ בשו״ת בנין ציון סי׳ כ״ט דדן בזה, ועי׳ בחשוקי חמד פסחים דף מ״א דדייק בביה״ל סי׳ תס״א ד״ה יוצא דיוצאים בזה רק בדיעבד, וכ״כ בשערי זבולון פסח סי׳ נ״א.

סי׳ תע״א, סעיף א׳. סתירה בדין מי שהתחיל לאכול מצה עשירה האם פוסק.

תשובה: ע״ד שאלתך בסתירת דברי המ״ב שבסימן תעא ס״ק ב כתב ״ואפילו אם התחיל לאכול פוסק כיון שהתחיל באיסור״, וזה סתירה להמבואר בשעה״צ שם אות כ״ב שכתב ״והוא הדין אפילו אם התחיל באיסור אין צריך להפסיק״.הנה דברי השער הציון בס״ק כ״ב מקורם בביאור הגר״א שם וכשתעיין שם תראה דאין זה נוגע למש״כ המ״ב בס״ק ב׳, דהמ״ב מיירי בהתחיל באיסור אחר שעה עשירית דחייב להפסיק, אך בשער הציון וביאור הגר״א מיירי שכבר הגיע החשיכה דאז כבר יש דיון של סעודה אחת כמו שמבואר בהל׳ שבת ואז גם כשהתחיל באיסור אף שקודם היה צריך להפסיק כאן לא יפסיק אלא יפרוס מפה ויקדש, וכמ״ש הגר״א דאף דאיכא מחלוקת מבעוד יום אבל משתחשך לכו״ע פורס מפה ומקדש עי״ש.

סימן תע״ב. מקור דבעה״ב מצניע האפיקומן והילדים מחפשים אחריו.

תשובה: בענין המקור למנהג הידוע של חטיפת אפיקומן ע״י הקטנים, עי׳ בחק יעקב סי׳ תע״ב סק״ב דהרמב״ם רפ״ז מחו״מ פי׳ הא דחוטפין מצה בלילי פסחים שהוא כדי שיראו התינוקות וישאלו [וכ״ה במהר״ם] , וכ׳ שאפשר שמזה נתפשט המנהג שמניחין לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן שעי״ז לא ישנו בהגדה. ועי׳ בס׳ נוהג כצאן יוסף ליל ראשון של פסח ס״ק ד׳ אין לבטל המנהג שנערים גונבים האפיקומן כדי ליקח איזו חפץ מאביהם שיחזירו להם

האפיקומן כי מתוך כך הנערים ינערו משינתם ויספרו ביציאת מצרים. ועי׳ במאירי פסחים ק״ח ע״ב חוטפין מצה כלומר שמתעסקים בה דרך המייה וחטיפה זה מזה כדי שישתעשעו התינוקות בכך ולא יבואו לידי שינה ויתעוררו למה שרואים וישאלו ויחקרו מה נשתנה וכו׳. ובנמוקי יוסף פסחים ק״ט ע״א כתב חוטפין מצה דרך שחוק וחבוב מצוה עכ״ל. וכן במהר״ם חלאווה ק״ט העתיק דברי הרמב״ם גוזלין זה מיד זה לשמחה כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו. ובס׳ המכתם כתב יש מפרשים חוטפין וגוזלין וטורפין זה לזה כדי שיתעוררו התינוקות ולא ישנו מביאם בס׳ ויגד משה סי׳ י״ח ס״ק ט׳ עי״ש עוד, וכן הביא מנהג זה בספר מקור חיים סי׳ תע״ז, אך שם כתב נגד מנהג זה.

סימן תע"ג, סעיף ב'. אי צריך הסיבה בשעת אמירת ההגדה.

תשובה: ע״ד שאלתך האם ישנה דעה שצריך להסב בשעת אמירת ההגדה

מצאנו שיטת המאירי פסחים ק״ח. שכתב כי מה שאמרו שד׳ כוסות צריכות הסיבה הדבר כולל את שתייתן וכן כל מה שאומרים על הסדר של הכוסות דהיינו קידוש הגדה הלל וברהמ״ז. ובהגדת בית היוצר למהרש״ק הביא ראיה לשיטה זו ממעשה התנאים שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים, ולכאורה קשה מה צריך להשמיענו שהיו מסובין וכלום חידוש בדבר שקיימו מצוות הסיבה אלא ודאי בא מעשה זה ללמדנו שאף ההגדה שיש לאומרה באימה וביראה מכל מקום ישבו בעת אמירתה בהסיבה, וכעין זה כתב החיד״א בהגדת שפה אחת.אולם החק יעקב בסי׳ תע״ג ס״ק לה והא״ר שם ס״ק לד והפמ״ג שם א״א ס״ק לט הביאו מהשל״ה הקד׳ שיש לומר ההגדה באימה ויראה בלא הסיבה, וכ״פ שם המ״ב בס״ק ע״א. ועי׳ בסדר הערוך [נמצא באוצה״ח] סוף פל״ט.

שם, סעיף ד'. מתי התחיל מנהג קערת הסדר?

תשובה: ע״ד שאלתך מתי התחיל המנהג של הקערה של פסח, והאם בזמן המקדש היו נוהגים במנהג של הקערה.

הנה בש״ס לא נזכר כלל קערה. אלא אמרינן בפסחים דף קי״ד ״הביאו לפניו מצה וכו״״, ופי׳ התוס׳ שם שהביאו לפניו שולחן והמצה והמרור עליו. ועי׳ ברמב״ם פ״ח מהל׳ חו״מ הל׳ א׳ דכתב מביאין שולחן ערוך ועליו מרור וירק

אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין אל השולחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. אך בראשונים ובטור ושו״ע סי׳ תע״ג כבר מוזכר מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלש מצות וכו׳. ועי׳ בהגהות סמ״ק סי׳ קמ״ד ס״ק ג׳ שכתב שעקירת הקערה במקום עקירת השולחן שלהם וכו׳. ועי׳ בספר ויגד משה עמוד י״א דכתב שכנראה המנהג נתהוה מהא דבזמן הש״ס היו אוכלים כל אחד על שולחן קטן מיוחד לפניו והיו נוהגין לעקור השלחן וכו׳ אבל אנו ששולחנות שלנו גדולים ואיכא טורח לסלקו נהגו לסלק הקערה שבה מצה ומרור וב׳ תבשילין לסוף השולחן.

שם, סעיף ה׳. מדוע כשאין לו חזרת יחזור אחר ראשון וכו׳, הא איתא בגמ׳ דאין מוקדם ומאוחר?

תשובה: ע״ד שאלתך במש״כ באו״ח סי׳ תע״ג לענין מרור, שאם אין לו חזרת יחזור אחר ראשון ראשון כפי סדר שהם שנוים ע״כ. וקשה שסנהדרין דף מ״ט ע״ב אמר רבא וכו׳ כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סמנין וכו׳. ואין לומר דהסוגיא שם איירי שיש דברים לעשות זה אחר זה ובהא קמיירי (ולא לענין רשימה של דברים) דיעויין שם בסוגיא רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ארבע מיתות וכו׳, הרי מבואר שגם כשתנא מונה והולך כמה דברים שהם יוצאים מן הכלל כמבואר בגמ׳ שם).

מצאנו שעמד בכך במצפה איתן בסנהדרין, וכתב ע״פ התבואות שור דהיכא דיש סיבה לסדר לא אמרינן את כלל הגמ׳, ועי׳ במרומי שדה דגם עמד בכך ותירץ ע״פ הירושלמי.

ולכאורה היה אולי מקום לתרץ דדוקא היכא דכתב מנין, אין סדר, אך אם לא כתב מנין, יש סדר, כיון שלא השווה אותם.

אמנם יש להעיר עוד דהפר״ח שם חולק על דין זה [שמקורו בהגהות מימוניות] וסובר דלא מעכב הסדר.

שם, סעיף ז׳. מקור דהבן יסב אצל אביו משום והגדת לבנך, ואי הוי גם בנכד.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור שמצד והגדת לבנך יש ענין שהבן יסב בליל הסדר אצל אביו, והאם הוא גם בנכדים יש דין זה כדכתיב והגדת לבנך ולבן בנך?

הנה בענין חיוב והגדת לבנך יש דעות שחייב לספר דוקא לבנו, עי' בספר תולדות שמואל מצוה כ"א סי' א' אות ו', ויש מי שכתב דגם לנכדו יש מצוה כמ"ש מלשון והגדת לבנך ובן בנך כ"כ בספר ויגד משה סי' י"ט אות י' בשם הבני יששכר, ובהגדת מועדים וזמנים הסתפק בכך, ובפנים יפות פירש הפס' דתספר לבנך בשביל שיספר הוא לבן בנך כשיגדל, ועי' בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ס"ז ובתשובות והנהגות ח"ד סי' רל"ו אי אב יוצא י"ח סיפור ע"י הסבא מדין שליחות.

סימן תפ"ט, סעיף א'. היודע שלא יוכל לספור כל הימים אי יתחיל לספור בברכה?

תשובה: על דבר שאלתך בענין אדם שעובר ניתוח בימי הספירה ויודע שיום אחד לא יספור, האם יתחיל לספור עם ברכה או שלא יספור עם ברכה כיון שודאי לא יספור כל הימים?

כבר האריכו בכך האחרונים ופסקו דיכול לספור, אע"פ שהחיד"א בעבודת הקודש סי' ז' אות ריי"ז כתב דאם דילג יום אחד ברכותיו שבירך עד עתה היו לבטלה, אמנם רוב הפוסקים הסכימו שאף אם דילג יום אחד אין ברכותיו שלמפרע לבטלה ובפרט בניתוח שיתכן שידחה הניתוח. ועי' שו"ת יגל יעקב או"ח סי' ס"ה, ושו"ת רב פעלים ח"ג סי' ל"ב, וכן פסקו הליכות שלמה פ' ט"ז סעי' י"ז וקובץ תשובות להגרי"א שליט"א [לרפואה שלמה] ח"ג סי' פ"ג, וכן פסק הגר"ח קניבסקי ועוד.

שם, סעיף א'. מקור לפתיחת ההיכל בשעת ספירת העומר.

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה "לדופקי בתשובה"

התפללתי בבית הכנסת ובסיום התפילה לפני שברכו ספירת העומר כיבדו מתפללי בית הכנסת את הרבנים ששהו במקום לפתוח את ההיכל לפני שיברכו על ספירת העומר. ושאלתי את רב המקום מהו המנהג הזה לפתוח את ההיכל לפני ספירת העומר, ואמר לי שגם הוא אינו יודע מה הטעם והמקור למנהג הזה. ואשמח מאוד אם אתם יודעים מקור וטעם מבוססים למנהג זה.

תשובה: בענין המנהג לפתוח את ארון הקודש בשעת ספירת העומר, מצאנו בקובץ זכור לאברהם [חולון שנת תש"נ- נמצא באוצר החכמה] מאמר על מנהגי

לבנון מהרב ר׳ אליהו זיתוני ושם כתב דכן המנהג בלבנון ובדמשק, והטעם כיון שאנו סופרים בשביל חג השבועות שהוא זמן מתן תורה, ועי׳ בנטעי גבריאל פסח ח״ג פכ״ג סעי׳ ה׳ דהביא מנהג זה.

שם. אי עדיף ספירה בכוונות או בציבור

תשובה: ע״ד שאלתך שבבה״ט בסק״כ הביא בשם השל״ה שראוי שיהיה ספירת העומר בציבור, ויש לדון במי שזכה לבא בסוד ה׳ ולהמנות על עדת המכוונים כסדר דהורה מרנא הרש״ש זצוקללל״ה ובשעה שהציבור סופר ספירת העומר אין תחת ידו את סידור הכוונות האם עדיף שיספור בציבור, או עדיף שימתין עד שיבוא למקום שהסידור נמצא ויספור ביחיד?

עי׳ בספר אוהל מועד [מא׳ הראשונים] דף כ״ט ע״ב בהגהות יריעות האוהל להרב שמ״ח גאגין ז״ל דכך נהגו בבית כנסת בית אל המכוונים והאריך בטעמם, ועי׳ בספר דברי שלום ח״ב סי׳ צ׳ סעי׳ ו׳ מה שהאריך בטעם הדבר. וכן ראינו בעוד ספרים בשם מקובלים וכן שמענו מכמה מגדולי המכוונים.

סימן ת״צ, סעיף א׳. מדוע אין מזכירין קרבן העומר במוסף ביום ב׳ של פסח?

תשובה: בענין הטעם שאין מזכירין קרבן העומר במוסף של יום ב׳ של פסח ואין לו מפטיר מיוחד על כך? עי׳ בברכי יוסף אור״ח סי׳ ת״צ שהביא שהעירו האחרונים אמאי ביו״ט שני בתפילת מוספים אין מוסיפים את מוסף יום חג המצות הזה ואת קרבן העומר נעשה ונקריב וכו׳, ומסיק שם דמי שהוסיף לומר ענין קרבן העומר בקרבנות מוספים אין מחזירים אותו כיון דבאמת מעיקר הדין היה צריך לומר ואת קרבן העומר יעשו. וכל זה הוא רק אם נימא דקרבן העומר הוא מקרבנות החג ומישך שייך ליום טוב של פסח, אבל אם הוא חיוב קרבן בפ״ע שדינו בט״ז ניסן ואינו שייך כל עיקר ליו״ט ולחובת היום של היו״ט בודאי דאין להזכירו בהדי קרבנות.

סימן תצ״ג, סעיף ב׳. ל״ג בעומר במוצ״ש מאימתי מותר בתספורת?

תשובה: ע״ד שאלתך האם בשנה שחל ל״ג בעומר במוצ״ש אפשר להסתפר בליל שישי או ביום ו׳ קודם חצות או רק אחר חצות?

עי' בלקט שיעורים סי' י"ח בשם הגרי"ש אלישיב דהתיר רק ביום ו' אחר חצות, [ועיי"ש דציין לדמשק אליעזר], ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' של"ח שהביא בשם חכ"א שמתיר להסתפר כבר בליל שישי, ועי' מה שהעיר עליו בספר בין פסח לשבועות עמוד ר"נ דדוקא בל"ג בעומר שחל בששי התירו להסתפר בלילה משא"כ בל"ג בעומר שחל במוצ"ש.

סי' תצ"ד, סעיף ג'. טעם שטיחת עשבים בשבועות, ואי יש מקור דהר סיני נתכסה בפרחים במתן תורה?

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מקור למה ששגור בפי רבים שטעם שטיחת עשבים וקישוט בפרחים בשבועות הוא משום שהר סיני התכסה בפרחים קודם מתן תורה, וכן אם יש מקור לעצם הענין שהר סיני נתכסה בפרחים בזמן מ"ת?

הנה במשנ"ב [ומקורו מהלבוש] איתא טעם אחר שהוא משום שהיה ירק סביבות הר סיני כדכ' גם הצאן והבקר אל ירעו וגו'. אך הטעם שכתבת מצאנו בספר עתים לבינה [לרבי יוסף גינצבורג מטשוואס תרנ"א] מאמר ט"ו עמ' 254 "מרבים במיני פרחים המריחים לשמחת יו"ט הזה כי כן גם אז בעת מתן תורה פרחו הפרחים על פני הארץ [מצאתי]". עוד טעם הובא בספר מועד כל חי לר' חיים פלאג"י בשם ספר קמח סולת וז"ל "והטעם פשוט זכר למה שאמרו על הפסוק "לחייו כערוגות הבושם" שכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא הי' מתמלא כל העולם כולו ריח בשמים". ומה שכתבת שלא מצאת מקור הלבוש, הלבוש נמצא בלבוש מלכות בסי' צ"ד.

ועי' בברכ"י לחיד"א בסי' תצ"ד שמנהג ישראל לשטוח עשבים קדום הוא מאד שלפי מדרש אגדה הוזכר בקטרוג המן על ישראל לפני אחשורוש כדאיתא בתרגום שני ופירוש התשב"ץ פתשגן הכתב מגילת אסתר ג' ח'.

עוד יעוי' טעם אחר במהרי"ל הל' שבועות עמ' ק"ס "נוהגין להשטיח רצפת בית הכנסת בבשמים של עשבים ובשושנים לשמחת הרגל", וכן כתב בספר המנהגים לר"א טירנא בהגהות המנהגים עמ' ע"א אות מ"ט ושוטחין עשבים בבית הכנסת לשמחה.

הלכות יו״ט

סימן תק״ז, סעיף ד. מקורות בענין זילוף על גחלים כשאינו מכבה.

תשובה: ע״ד מה שנסתפקת האם מותר לזלף מעט מים ביו״ט על גחלים באופן שאינו מכבה אותם לגמרי, בענין שרוצה לשמרם כיון שצריך אותם עוד ביו״ט והוי צורך יו״ט?

הנה פסק השו״ע בסי׳ תק״ז סעי׳ ד׳ דמותר לכבות גחלים לצורך אוכל נפש ועיי״ש בביאור הלכה ד״ה כך. אבל אכתי אין ראיה לספק שלך דכאן הוי מכשירי אוכל נפש. אך יעוי׳ בספר מלאכת יו״ט אות קל״ד דכתב דעולה לנו דין חדש דלעשות פחמין לצורך או״נ כגון לצלות בשר עליהם או להשימם במכונה להחם חמין ובאופן שמוכרח לכבות כעת הגחלים וכגון שאח״כ בעת שיצטרך להגחלים לא יוכל להבעיר אז עצים לצורך הגחלים שלא יצטרך לכבות וא״כ בכה״ג יהי׳ מותר לכבות הגחלים ומשום דהוי מכשירי או״נ גופא וכגון בא״א לו להכין הגחלים מעיו״ט ושרי בכה״ג לכבות ככל מכשירי או״נ, ועיי״ש מה שהאריך בכך, ולכא׳ זה ממש דומיא דהציור שלך.

סימן תקכ״ז. כיצד מבשלים בחול המועד לצורך שבת אסרו חג, והא הוי לצורך אחר המועד?

תשובה: ע״ד שאלתך איך מותר לבשל בחוה״מ לצורך שבת אסרו חג, למה לא נחשב לצורך אחר המועד? שהרי אפילו בחוה״מ מיום לחבירו מסתפק הפמ״ג על דבר שאינו אוכל נפש ע״ש. וכמו שמיו״ט לשבת לא התירו אלא באופן דעירובי תבשילין ובחול המועד הרי אין עושה עירובי תבשילין ואין כאן את ההיתר הנ״ל. וכן מיו״ט ליו״ט אחר ע״ש בפמ״ג שאוסר, [אף שיש חולקים].

כבר עמדו בכך באחרונים, עי׳ בשמירת שבת כהלכתה פס״ו ס״ק כ״ח דביאר דהא תיקנו חז״ל עירוב תבשילין גם בחוה״מ ע״י שמכין תבשיל לצורך שבת הסמוכה אף ליו״ט שני.

ועי׳ בספר תורת המועד פ״ג הערה י״ט דכתב דיו״ט שני כדי שלא יזלזלו אסרו לבשל דרק התם יש חשש זה כיון דזה דרבנן ולא שייך הכא.

עוד כתב דאפשר דכיון דמדאורייתא מותר משום הואיל לא הצריכו חז״ל לעשות ערובי תבשילין במועד דאיסורו קיל.

עוד אפשר דמותר הכנה מחול המועד לשבת ורק מיו״ט מצינו דאסור לולי הואיל.

עוד הביא שם דיש שהוכיחו מדין זה את הסברא הנ״ל דכיון דבשבת אסורים במלאכה על כרחך זמן ההכנה זה במועד ולכן זה נחשב לצורך אחר המועד, אך הקשה ע״ז דביו״ט שני מצינו היתר מיוחד דלא יזלזלו ול״א דכיון דזה זמן שאסור בדברים אלו נחשב צורך המועד וי״ל בכך.

אך הגר״נ קרליץ בספרו חוט שני פי״ח ס״ק א׳ אסר באמת לבשל לצורך שבת שחל באסרו חג רק ע״י הערמה שירבה בשיעורין ושיטעום מכל תבשיל קודם.

סימן תקכ״ט, סעיף ב׳. האם אשה יכולה למחול על בגד חדש ליו״ט?

תשובה: ע״ד שאלתך ״נשים במאי בבגדי צבעונים״ כדאיתא בגמ׳ פסחים בפרק ערי״פ דף ק״ט ע״א וכן נפסק והובא להלכה באור״ח סי׳ תקכ״ט, האם מהני מחילה של האשה בדבר זה.

מצאנו בפוסקים דכתבו דלא מהני מחילה דהוי מצוה וחיוב גברא על הבעל, כ״כ בחוט שני חלק יו״ט להגר״נ קרליץ בפרק כ״ב.

סימן תקכ״ט, מ״ב סקי״א. האם יוצא יד״ח שמחת יו״ט בבשר חי ולא מבושל?

תשובה: עי׳ בפסחים דף ע״א דאמרינן דליכא שמחה בבשר חי, אך בירושלמי בפסחים פ״ו ה״ב אמרינן מהו רשות רצה בישל רצה לא בישל, והיינו דיכול לקיים שמחה גם בבשר חי, והירושלמי לשיטתו בחגיגה פ״א הל׳ ד׳ קיימא רב אבודמא נחותא בכהנים ובשעיר עי״ש, אך מסתבר דזה תלוי במנהג המקומות, וכמו״כ במנחות צ״ט הבבלים אוכלים אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה, וא״כ היום ודאי אין רגילות לאכול חי ואין שמחת יו״ט בכך.

סימן תקנ״ט, סעיף י. ביאור ענין נטילת שום מביה״ק בת״ב.

תשובה: בענין שאלתך מהו פשר הענין שמביא בטעמי המנהגים (ענייני ת״ב סי׳ תרנ״ט) שיש ליטול שום ע״ג בית הקברות בתשעה באב?

הנה כבר ביאר שם הטעם משום דשום מרחיק את החיצונים ותמיד עסוקים בתורה ומצוות משא״כ בתשעה באב, והביא דבר זה בשם שער המלך ח״ב ספ״י, ועי׳ בספר פדיון הבן ח״א עמ׳ ע״ז דהביא די״א דזה הטעם שמחלקים שום בפדיון הבן, והביא שם בשם האדמו״ר מבעלז דהיה לוקח מטעם זה שום כשהלך לבקר חולים להרחיק החיצונים, ועי׳ בליקוטי פינחס דף ק״ו ובשו״ת השיח יצחק [ווערבוי] סי׳ ת״ח כתב שכן מנהג ישראל עפ״י הידוע ששום מבריח החיצונים וכיון שמנהג קדמונים שלא ללמוד בליל ניטל ואין עוסקים בתורה צריך הגנה ושמירה שלא יתדבקו בנו ח״ו בלילה הזה החיצונים לכן אוכלים שום שמגין מן הקליפות עי״ש, וכ״כ בית ישראל השלם ח״ח עמוד ש״א.

סימן תקס״א, סעיף א. אי יושבי ירושלים חייבין בקריעה בכותל המערבי?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור להיתר שיושבי ירושלים א״צ לקרוע בבואם לכותל המערבי?

הנה יש רבים המחייבים בפירוש גם לאנשי ירושלים עי׳ באג״מ ח״ח עמ׳ קנ״ד. אך עי׳ בשערי תשובה סי׳ תקס״א סק״ב בשם שו״ת הרדב״ז סי׳ תרמ״ו דכתב דהגר בסמיכות לירושלים צריך לקרוע, אך הוסיף דהעולם נהגו לא לקרוע, ובכל זאת כתב להשואל ש״תהיה אתה מן הזהירים״. ודבריו הובאו גם בחיד״א בברכי יוסף סי׳ תקס״א סעי׳ ב׳ וכן בכף החיים שם ס״ק כ״ו אלא דהוא מסיים דנהגו לא לקרוע. ועי׳ בהליכות שלמה הל׳ תפילה פכ״ג הערה 116 דכתב דהגר

בשכונות ירושלם אף המרוחקות אע״פ שמדינא צריך לקרוע כיון שאינו דר סמוך למקום המקדש מ״מ המנהג שאינו קורע. ולהטעים המנהג אמר דכל שדר באותה העיר וגם יכול בקל לבוא לשם ואעפ״כ לא בא ל׳ יום ניכר שאינו מרגיש כראוי את צער החורבן ומשום כך המנהג שאינו קורע. ופעם אמר לשואל בדרך תוכחה הדר בירושלם ולא היה ל׳ יום בכותל המערבי על דבר זה עצמו ראוי לו לקרוע בגדו., ולאחרים אמר שאדם כזה אינו ראוי לקרוע על המקדש כי איך לא ישים על לבו להתאונן על הגלות וחורבן ירושלים. והורה פעם לשואל הדר בשכונת בית וגן ונהג לקרוע בבל פעם מפני שחשב שהמנהג שאין קורעים הוא בטעות שיקפיד לילך בכל ל׳ יום שלא יבוא לידי ספק חיוב ואם לא יעלה בידו יכול שפיר להתיר נדרו הואיל ומחשבתו טעות היתה שא״א לומר על דבר זה שת״ח גדולים נהגו בו שהוא טעות. וע״ע בתשובות דברי יציב או״ח סי׳ פ״ט אות ז׳ דגם ביאר מנהג זה. ועי׳ במועדים וזמנים ח״ז סי׳ רנ״ז ובמשנה הלכות ח״ו סי׳ ק״י דהביאו מנהג וסברא זו להקל.

סימן תקס"ה, מ"ב ס"ק י"ב. בענין אמירת האדרת והאמונה ביחיד.

תשובה: בענין שאלתך ע״ד המ״ב סי׳ תקס״ה ס״ק י״ב [ממ״א והוא מד״מ בשם מהרי״ל הל׳ יו״כ סי׳ ח׳] שאין לומר בציבור האדרת והאמונה כי אם ביוה״כ אבל ביחיד מותר לאומרו, ע״כ. וצ״ב למה ביחיד שרי? ועוד קשה שבח״א כלל קנ״ג סעי׳ ז׳ מביא שהגר״א בשמחת תורה היה שר האדרת והאמונה. וכן מנהג ספרד שאומרים האדרת והאמונה בפסד״ז בכל שבת, [ובפרט שהמ״ב ק״א סק״ז אומר שבשבת נוהגין שאחד אומר בקול רם פסוד״ז, וא״כ הוי דבר שבציבור] וק׳ למה אין זה כנגד המ״ב שאין לאומרו בציבור בשאר ימות השנה?

הנה הטעם למה לא אומרים האדרת והאמונה בציבור, עיין בלקט יושר לתלמידו של בעל תרומת הדשן או״ח עמ׳ 134 שכתב דיש בזה הרבה כוונות ושמות היוצאין משיר זה לכן רק ביום הכיפורים שאנו דומין למלאכים מותר לאמרו כמו ברוך שם כבוד שבכל השנה אומרים אותו בלחש וביו״כ אומרים אותו בקול, [ועי׳ בספר המרכבה עיין בספר היכלות פרק כ״ח פרקי היכלות רבתי פכ״ו מ״ז דכתב שהוא שיר של מלאכים] וביחיד שהוא דרך ארעי הקילו תמיד.

ומה ששאלת למה בזמנים מסוימים אומרים האדרת והאמונה בציבור ומה הטעם לחלק, עי׳ באו״א מבוטשאטש סי׳ רפ״א א׳ דהקשה כן, ותירץ דדוקא דרך עראי אסור בציבור אבל בדרך קבע מותר, ועי׳ בשו״ת שבט הלוי ח״י סי׳ פ״ו

מה שביאר טעם הדברים, ועי' עוד בספר חלק חפץ סי' י' מש"כ בזה, ועי' עוד בערוך השלחן שם דהעיר כבר דהספרדים הם לכאו' נגד המהרי"ל, אך ד"ז מובא בעץ חיים שער הזמירות פ"ג, ועי' עוד באוצר ידיעות אסיפת גרשון עניני שבת עמ' 406, ובספר גנזי חיי ס"ס תקס"ה. [נמצאים באוצר החכמה].

סימן תקס"ח, סעיף ב'. האם נחשב לסעודת מצוה מה שלוקח מהסעודת מצוה?

תשובה: ע"ד שאלתך מהו המקור למנהג העולם שלוקחים חתיכות עוגות וכדו' מבריתות או סיום וכדו', האם יש בזה "חלות" סעודת מצוה, או דאין נחשב לסעודת מצווה אלא כשזה חלק מעצם הסעודה במעמד המצווה ואחר זמן הסעודה אין בזה כל עניין? וכן האם מועיל חלק זה לפטור מתענית כגון לתענית בכורות וכדומה.

עי' ברמ"א בסי' תקס"ח סעיף ב' דכתב מיהו תענית בה"ב שנוהגים להתענות אחר פסח וסוכות או אפילו עשרת ימי תשובה ואירע בהם ברית מילה מצוה לאכול וכו' ודווקא כשאוכלים שם, אבל אם שולחים לו לביתו אין לו לאכול. אך אעפ"כ מקרי שיירי מצוה, וידוע על הרבה צדיקים דאכלו רק מסעודת מצוה, וכן מפורסם על הגר"ח פנחס שיינברג זצ"ל.

הלכות ראש השנה

סימן תקפ"א, סעיף א'. מקור וטעם לאמירת תחנון בסליחות.

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע נוהגים להוסיף תחנון בסליחות? עי' בלבוש דכתב דהסליחות נתקנו כסדר התפלה אשרי כנגד פסוקי דזמרה י"ג מדות וסליחות כנגד שמונה עשרה ולאחר מכן נפילת אפיים ולסיום קדיש תתקבל.

שם. האם צריך שופר כשר בתקיעות בחודש אלול ובמוצאי יוכ"פ?

תשובה: ע"ד שאלתך בענין המנהג לתקוע בשופר בחודש אלול לאחר התפילות ובמוצאי יום כפור האם אפשר לקיים מנהג זה גם ע"י תקיעת שופר פסול או שצריך שיהיה כשר?

עי' בריטב"א בר"ה דף כ"ו ע"ב ד"ה אמר ר' לוי לענין שופר במוצאי יום כפור וז"ל ואין מדקדקין בה בשום פסול לא בתקיעה ולא בשופר ע"כ. ואם בשופר של מוצאי יום כיפור שהוא זכר ליובל כמבואר שם אין מדקדקין ה"ה ודאי לענין שופר של חודש אלול.

שם, סעיף ד'. בענין תפילה על קברים.

שאלה: או"ח סי' תקפ"א סעי' ד' "יש מקומות נוהגין לילך [בערב ראש השנה] על הקברות ולהרבות שם בתחנונים" וכתב במשנ"ב שם ס"ק כ"ז "דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר", ולכאורה המ"ב סותר את עצמו דבסי' תקנ"ט ס"ק מ"א כתב "[והולכים] על הקברות של ישראל כדי שיבקשו עלינו רחמים", וכ"כ בסי' תקע"ט ס"ק י"ד בשם המג"א. והנה מקור דבריו כאן בסי' תקפ"א הוא בדברי מהרי"ל הל' תעניות וז"ל "מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות יש כמה טעמים בגמרא לומר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעינוי תעניתינו הרינו מתים ח"ו, ואמר דנראה לו טעם אחר משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפילה נתקבלה ביותר על אדמת הקדש, והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכנים שם אך יבקש מאת השם יתי' שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה", ולכאו' דברי מהרי"ל צע"ג שהרי הביא לדברי הגמ' דתענית ט"ז. דאיתא שם "למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים ובמקום "חד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים" אומר טעמא דידיה הסותר לדברי הגמ'. וכן בסוטה דף ל"ד: דאיתא שם "פירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים" לכאו' מפורש דלא כדבריו. ובספר חסידים סי' ת"נ נקט טעמא ד"כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים" וכתב "הנייה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים על נשמתם טובה ומטיבים להם באותו עולם, וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים", וכן כתב הפמ"ג כאן א"א ס"ק ט"ז דמנוסח התפילות שבסידור מענה לשון שאומרים על הקברים "משמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדינו".

תשובה: בענין הגמ׳ בסוטה ותענית עי׳ בהערות מרן הגרישׁ״א זצ״ל על סוטה דהביא שגם מהר״מ שיק או״ח רצ״ג נקט דלשון הגמ׳ לאו דוקא וודאי התפלל לקב״ה שזכות האבות תסייעתו, וצ״ל דכן למד המ״ב, וראה עוד בפרדס יוסף החדש פר׳ שלח אות נ׳.

סימן תקפ״ב, סעיף א׳. ש״ץ שענו אחריו אמן ותכ״ד אמר המלך המשפט, אי עונים אחריו אמן?

שאלה: ש״ץ שבעשי״ת אמר ״מלך אוהב צדקה ומשפט״ וענו אחריו אמן, וחזר ותיקן עצמו ואמר ״המלך המשפט״ האם עונים אחריו שוב אמן? ואם כן האם האמן הראשונה נהפכה ל״חטופה״ או שאין עליה שם אמן כלל?

תשובה: ש״ץ שטעה במלך המשפט תכ״ד ודאי שיענו הציבור אחריו אמן בשנית כי תכ״ד נחשב הדיבור השני לדיבור האמיתי, ומשום הכי נראה דודאי לא מקרי האמן הראשונה אמן כלל כיון שהציבור לא ידע שיזכיר תכ״ד והם ענו אמן על דבר אחר, ולא הוי כאמן חטופה מפני שרק הקדים אבל ידע וכיון את האמן על מה שאמר המברך באמת משא״כ בציור כאן.

סימן תקפ״ג, סעיף א׳. האם יש מקור לטבול תפוח בדבש תמרים?

תשובה: ע״ד שאלתך האם ניתן בר״ה להשתמש בדבש תמרים (סילן). הנה המקור שהאשכנזים נוהגים לטבול בר״ה הוא ע״פ הרמ״א והטור בסימן תקפ״ג, סעיף א׳, והכונה דווקא לדבש דבורים, וכמ״ש בלקט יושר תלמיד תרומת הדשן בדף קכ״ד דכתב דדבש דבורים הוא מן המובחר משום דהדבורים דמי למשפט דין כי עושים נקמה לפעמים וכמו שמוכח מהפסוקים ומה שיוצא מהן הוא מתוק וזה סימן שאנו יוצאים ממידת הדין למידת הרחמים, וע״ש עוד דכתב דעדיף לקחת דבש חי דחי סימן לחיים ובר״ה אנו מתפללים רק בשביל החיים עי״ש.

ועי׳ בספרינו החדש לדופקי בתשובה ח״א סי׳ תמ״א דהבאנו מנהג זה גם בשם האו״ז והב״י בשם הגהות אשר״י ועוד ספרים עי״ש. ושם כתבנו שאפשר גם דבש חי הכוונה מתוך חלות הדבש וזה שייך דוקא בדבש דבורים, ול״ש כ״ז בדבש תמרים.

אמנם ע״פ הקבלה לא אוכלים דבש בר״ה כיון דדבש מורה על דין וכמ״ש כבר בבן איש חי נצבים ש״א סעיף ד׳ דכתב דיטבול בדבש תמרים או בדבש סוכר, ולא בדבש דבורים ובטעם הדבר כתבו המקובלים משום דדבורים הוי דין ע״י״ש.

שם, סעיף ב׳. האם עדיף תשליך בציבור בר״ה בלא נהר או אחר ר״ה בנהר?

תשובה: ע״ד שאלתך מה עדיף טפי האם לעשות תשליך בראש השנה בציבור על דלי עם מים ולא מים זורמים בנהר עם דגים חיים, או לאחר ראש השנה ביחיד בנהר עם דגים חיים.

הנה בענין זה נמנו כמה מעלות אחת יותר מחברתה: ים או נהר ומחוץ לעיר, ואם לא, יעשה בבאר מים חיים, ואם לא יעשה בבור מים רגילים. אך אעפ״כ כתב בכף החיים ומנהג עיר קדשינו ירושת״ו שאין בה מעיינות עושים תשליך על שפת הבור שהוא מקוה מים ולפעמים אף שאין מים בבורות שכבר נגמרו וכו׳, והוא כיון שאינו אלא לרמז בעלמא דעיקר הכונה הוא אל הים העליון. וכן עי׳ בספר דברי שלום אות ע״ז במנהגי ישיבת המקובלים בית אל סדר תשליך אומרים אותו בבית הכנסת וכו׳ עכ״ל, וכן משמע בספר זמרת הארץ בקונטרס באר שבע בתשובת הרב היר״א ז״ל אות ד״ן כתב וז״ל וכמו כן בענין התשליך ידוע מה בחי׳ הם מצולות ים והיכא דאפשר ללכת לים או לנהר בלי שום עוברים וגוים מבלבלים מה טוב ומה נעים לא כן אנחנו אשר מוכרחים אנחנו לכוין המדות דא״א ודז״א להשפיע מאלו לאלו מוכרחים להסתפק בסודו דוקא לכוין דעתינו בלי שום בלבול. ע״כ.

ומוכח דאע״פ דיכלו לומר במקום אחר בעשרת ימי תשובה לא עשו כן כיון דע״פ הסוד אין הכונה דוקא לים הגשמי ויש ענין בר״ה דוקא ולכך לכתחילה יש ענין ללכת דוקא ביום א׳ של ר״ה אפי׳ כשאין מים, עי׳ בשער הכוונות דרושי ר״ה, וכן כתב מטה אפרים סימן תקצ״ח סעיף י׳ אין הולכין רק ביום הראשון של ר״ה וכן העתיקו עוד הרבה אחרונים.

אמנם עי׳ בשער יששכר ח״ב מאמרי חדש תשרי אות כ״ב כתב הנה טעם מנהג אבותינו הקדושים ז״ע ומנהגינו אחריהם הוא ברור כפשוטו כיון שאי אפשר מפני שמאריכין בתפלה עד קרוב ללילה והוא על הרוב אחר שקיעת החמה אומרים בעשרת ימי תשובה, וכן כתב בקצה המטה סימן תקצ״ח, וכן נהגו בכמה קהילות חסידים כגון בעלזא [הובא במנהגי בעלז עמ׳ נ״ב], וכן עי׳ בספר הליכות חיים, וכן מנהג חסידי סאטמאר, ויזניץ, ועוד קהילות חסידים.

סי׳ תקפ״ח, סעיף ב. בדברי הביה״ל שאין לקיים מצוות בבה״כ.

שאלה: בביאור הלכה בהל׳ שופר [וכן בהל׳ ביעור חמץ במ״ב] מבואר שאין לקיים מצוות בבית הכסא. ובבה״ל שם כ׳ דיתכן משום הכוונה לצאת ידי המצוה הוי כד״ת, וא״כ ק׳ איך מותר ללבוש ציצית בביה״כ ובבית המרחץ?

תשובה: בענין קושיתך על לבישת ציצית בבה״כ כבר הקשה כן במנחת שלמה ח״א סימן א׳ לפי שיטת הביאור הלכה דאסור לכוין לצאת ידי מצוה בבית הכסא א״כ איך מותר להיכנס לבית הכסא עם ציצית הא אסור לכוין בבית הכסא. ועי׳ במעדני אשר פרשת וארא תשס״ו דתירץ דכיון דבשעת לבישה נתכוין לצאת ידי חובתו מהני וא״צ לכוין כל הזמן וכן כתב בשו״ת גדולי ציון או״ח סימן ב׳ דאם כיון בתחילה מהני.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה תודה רבה על התשובות הנפלאות בענין לבישת ציצית בביה״כ, יישר כח על המ״מ הנפלאים, אך עדיין צ״ב כיצד מותר להתלבש בביה״כ או בבית המרחץ בציצית, ומעשים שבכל יום שמתלבשים במקוה, ולפי הביאור הלכה אי״ז פשוט לכוון לצאת ידי״ח במקומות אלו?

תשובה: בענין המשך קושיתך על לבישת ציצית בביהכ״ס, הנה קושיתך היא בכלל הערת הגרשז״א שכתבנו לך במכתב הקודם, אך יתכן לבאר דהנה יעוי׳ בספר בית ברוך על החיי אדם [להרה״ג ר׳ בנימין זילבר זצ״ל] י״ב ב׳ שכתב שבבגד שלנו שמיוחד למצוה מוכח שהלבישה היא לשם מצוה, ובדיעבד אפילו לא כיון מהני כיון דהרי זה כמכוין בפירוש במעשה הלבישה, דממעשה הלבישה מוכח שעושה ומכוין לשם מצוה אפי׳ לא כיון עיי״ש, ולפ״ז יתורץ גם לפי הביה״ל בבית הכסא.

סימן תקפ״ט, סעיף ו׳. כיצד מי שיצא כבר בשופר מוציא נשים, הא אינן בערבות?

תשובה: כבר עמדו בכך האחרונים, ע״י אבני נזר סי׳ תמ״ט ס״י. ויש שתרצו שבשופר המצוה בנשים היא רק לשמוע והן שומעות לבד, ועי׳ במאורות נתן [לרבי יצחק נתן קופרשטוק] עמ׳ מ׳.

וי״א דכל דין ערבות בעי דוקא לעניין ברכה שלא תהיה ברכה לבטלה, אך בקיום מצווה שחייב בה ל״צ לדין ערבות עי׳ בכורי יוסף דף יג ועוד.

וי״א דנשים ג״כ הוי בכלל ערבות דאנשים יתערבו לנשים והאריכו בכך עוד כמה אחרונים. ועוד תרצו דכיוון שקיבלו עליהם יכולים להוציא אותם.

סימן תקצ״ג. מדוע לא מזכיר המ״ב המנהג לכסות השופר בשעת הברכה?

שאלה: למערכת לדופקי בתשובה יל״ע מדוע המ״ב בהל׳ תקיעת שופר לא מזכיר המנהג של כלל ישראל לכסות את השופר בזמן הברכה כמו שמובא בבה״ט סי׳ תקצ״ג בשם הא״ר ומשמע דהמ״ב לא ס״ל למנהג זה.[ראיתי בספר זה השלחן של הגר״ש דבליצקי שליט״א שמזכיר איזה מניעה מכיוון שצריכים להחזיק בעת הברכה, אבל למעשה אפשר לקיים גם את זה כמו שהכה״ח מביא שמחזיקים את השופר מתחת למפה].

תשובה: בעניין כיסוי השופר לא מצאנו טעם אחר שהשמיטו המ״ב רק מטעם שכתבת ודחוק בעיניו שיחזיק מתחת הכיסוי, ועי׳ בסידור יעב״ץ דכתב שיש לאחוז השופר ביד בשעת ברכה, ובאלף המגן שם כתב שעניין הכיסוי יעשו בין סדר לסדר, ומשמע דלא ניחא ליה שיעשה כן בשעת הברכה. ועוד א״ל דעיקר הטעם הוא ע״פ הנסתר ולכך אין חייב המ״ב להביא דבר זה, עי׳ בפסקי תשובות סי׳ תקפ״ה אות ד׳.

הלכות יום הכיפורים

סימן תר״ו. מדוע השמיטו הטור והשו״ע הל׳ תשובה?

תשובה: בענין הערתך מדוע השמיט הטושו״ע הל׳ תשובה, באמת באמת לא השמיטו לגמרי דאת עיקר הדברים של וידוי ובקשת סליחה הובא באו״ח סי׳ תר״ו ותר״ז, והרמב״ם האריך בהל׳ תשובה בהרבה ענינים שאינם קשורים להל׳ תשובה. וכעת מצאנו דעמד בזה בברכת אברהם לקידושין בקונטרס אחרון וכן בספרו מאמרים והדרכות ע״פ המנ״ח דחיוב וידוי אינו חיוב אלא עצה ואופן המועיל וכמו שהשמיט מצות תוכחה הכתובה בהדיא בקרא וכמה חלוקי דינים בסוגיא דערכין ט״ז והשמיטם השו״ע, והרמ״א כ׳ קצת בסי׳ תר״ח ס״ב. ומצות אהבת ה׳ ויראת ה׳ ג״כ לא מתבאר בשו״ע וי״ל משום דליכא מעשה מסויים שעליו לעשות עי״ש.

הלכות סוכה

סימן תרכ״ט, סעיף ב׳. סתירה במ״ב בענין השתמשות בכלי שמקבל טומאה מדרבנן לסכך.

תשובה: ע״ד שאלתו בסתירת דברי המ״ב סימן תרכ״ט ס״ק ח׳ שכתב שכלי שמקבל טומאה מדרבנן אם הוא נשבר אפשר לסכך בו, ובאותו סימן בס״ק כ״ה כ׳ שכלי עץ שרחב באופן כזה שאפשר להניח עליו משהו, מקבל טומאה מדרבנן מכיון דדמי לבית קיבול, ולכן מרא ומגרפה אסור לסכך בהם אפילו אם נשברו.

הנה מקור הדין דבכלי דרבנן לא גזרו כשנשבר הוא בפמ״ג ובביכורי יעקב כמובא בשער הציון שם ס״ק ה׳, והנה הביכורי יעקב כתב בפירוש דין זה גם על מרא ומגריפה, אך המ״ב והפמ״ג כתבו דין זה רק בס״ב על סתם כלי, והנה מקור הדין של המ״ב בס״ק כ״ה הוא במג״א בס״ק י״א והיה אפשר לומר בדבריו דמה שפסול כלי רחב אפי׳ נשבר מיירי שנשאר עדיין רחב וראוי לשים עליו דברים, ולפ״ז ל״ק קושיתך.

ובאמת כן הבין הנתיב חיים בדבריו והקשה עליו דהרי דין זה הוא אפי׳ בנשבר. ועי׳ ברע״א ובמחצית השקל דכתבו דבאמת אה״נ זה גם כונת המג״א, וא״כ א״ל דאף דהמ״ב ס״ל באמת דלא כדבריהם דבכלי דרבנן שנשבר כשר אך כיון דבמשמעות המג״א יש מחלוקת לכך לא שינה והעתיק את דבריו בסתמא. ובאמת יש מ״ב שלישי דשם הביא המ״ב את דברי הביכורי יעקב כמ״ש גם על מרא ומגריפה עי׳ במ״ב ס״ק י׳ ולפ״ז ניחא דברי המ״ב.

סימן תרל״ד, סעיף ד׳. ראשו ורובו - האם ראשו בכלל רובו?

תשובה: בענין שאלתך בביאור ראשו ורובו [לענין סוכה שבת וכדו׳] האם צריך ראש ורוב מהגוף במקום אחד, או צריך רוב הגוף כולל הראש במקום אחד?

עיין ברדב״ז ח״ו ב׳ אלפים ק״ו שכתב לענין ציצית דהשיעור הוא שקטן המתכסה ראשו ורובו הוא שיעור של רוב הקטן כאשר גם הטלית שעל הראש מצטרפת לרוב ואי״צ שיהיה חוץ מראשו גם רוב גופו, אך בסוף דבריו הסתפק

בכך וכתב שאין לברך על טלית כזו. והארצות החיים שם כתב שהשיעור בזה שצריך שיהיה בטלית שיעור של קטן שמתכסה בה ראשו ורובו, והחזו״א [ציצית ג׳ ל״א] חלק עליו.

ועי׳ בשפת אמת בשבת דף ב׳ שדן לגבי הוצאה בשבת שכשראשו ורובו במקום אחד מותר לשתות מאותה רשות דכתב שבכל מקום שמחשב גם את הרגלים עם הגוף אינו כולל את הראש, ועי״ש דיש שלמדו שרובו אינו כולל את רגליו. ועי׳ בפרישה הל׳ אבלות סי׳ שע״ה סקי״ט וז״ל עד שימצאו ראשו ורובו אין פירושו דבעינן שניהם ראשו ורובו אלא שדי ברובו ובלבד שיהא בשיעור הרוב הראש לאפוקי רובו בלא ראש אף ע״פ שאם תשער כל הגוף בלי הראש הוי רובו אפ״ה אינו מועיל והשתא א״ש מ״ש ר״י השדרה והגלגולת הם רובו עכ״ד.

ועי׳ ברש״ש בסוכה דף ט״ז על שיעור סוכה דהקשה על הגמרא שהשיעור הוא ז׳ טפחים על ז׳ טפחים, והקשה הרש״ש איך יתכן שבז׳ טפחים נכנס ראשו ורובו בדרך הסיבה וגם שולחנו, ובפמ״ג סי׳ תרל״ד א״א סק״א גם עמד בזה, והוסיף שהרי מבואר בכמה מקומות דגובה אדם בינוני הוא ג׳ אמות חוץ מהראש וא״כ בודאי לא יתכן שיכנס ראשו ורוב גופו בשיעור ז׳ טפחים. והרש״ש כתב ליישב בתירוץ א׳ דבאמת אין השיעור עפ״י רוב גופו אלא עפ״י רוב מנין אבריו כמו שמצינו לענין טומאה בריש פ״ב דאהלות דרוב מנין אברי האדם מטמא באוהל כמו כל גוף האדם ולפי מנין האברים שם בסוף פ״א נמצא דבחלק עליון של הגוף עם הראש יש רוב אברים ולהכי משערין ז׳ טפחים שהוא שיעור כדי רוב אבריו.

הלכות ד׳ מינים

סימן תרמ״ח. האם יש מעלה ליטול אתרוג שגדל בא״י?

תשובה: בענין שאלתך האם יש איזהו מעלה או הידור לקחת אתרוג שגדל בארץ ישראל, מאשר אתרוג שגדל בחו״ל?

עי׳ בנטעי גבריאל חלק ארבעת המינים בתשובה ט׳ שם דהאריך המקורות על מעלת אתרוגי א״י, וכן ידוע על הרבה גדולים במשך הדורות שהידרו בכך עיי״ש באורך.

שם. דין אתרוג מעציץ שאינו נקוב.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו דין אתרוג מעציץ שאינו נקוב, וכן נ״מ באתרוג הגדל במרפסת בבית בעציץ נקוב שדינו לחלק מהפוסקים כעציץ שאינו נקוב (תלוי איך המרפסת בנויה). עי׳ בנשמת אדם סוף הלכות לולב כלל קנ״ב אות א׳ דהסתפק אם אתרוג ולולב שגדלו בעציץ שאינו נקוב יוצאים בהם ידי חובה, והביא מ״ש בירושלמי פ״ז דכלאים עיי״ש, אך צידד להכשיר אע״פ שעומדים בבית שאין בו עפר כבית מרוצף שלנו ולא שייך לומר שיונקים השרשים מהקרקע שנא׳ פרי עץ הדר וכפות תמרים ולא כתיב עץ הארץ, אך בסוף דבריו הניח בצ״ע למעשה, ובקצוש״ע קל״ז ס״ב כתב להחמיר.

אך בערוה״ש ס״ס תרמ״ה כ׳ להקל בזה ע״פ ראיות החיי״א וכתב שכן המנהג, ובפתח הדביר ח״ב סי׳ ר״ג כ׳ שיוצא בו יד״ח הואיל ואילן הוא וקיי״ל דאילן שנטעו בעשא״נ הר״ז כנטוע בארץ, והובא בשד״ח מערכת ד׳ מינים או׳ ד׳, ועי׳ במחזה אליהו סי׳ כ״ו אות ג׳ דרוה״פ נקטו בפשטות להקל, וכ״כ בהל׳ חג בחג הל׳ ארבעת המינים פ״ג הל׳ כ״ג.

סימן תרס״ד, סעיף ב׳. מקור מנהג ליתן הושענות לקטנים.

תשובה: ע״ד שאלתך אודות המנהג לקנות הושענות ליום הושענא רבא לכל הילדים ויש הלוקחים גם עבור ילדים קטנים ממש, ולא מצאת מקור לזה. וכתבת שאולי הטעם היות וד׳ מינים יכולים לתת גם לקטן אחרי שהגדול יוצא ידי חובתו מה שאין כן הושענות שמצוותן בחבטה אם כן אחר חבטת הגדול ייתכן והערבה נפסלת, לכן היה מן ההכרח לקנות גם לקטנים שהגיעו לחינוך ערבה בפני עצמן.

הנה מש״כ דא״א להשתמש באותה ערבה פעמיים, עי׳ בשו״ת זקן אהרן ח״א סי׳ ל׳, שו״ת דבר יהושע אהרנברג ח״ד סי׳ ע״ד ובשו״ת שבט הלוי ח״ב סי׳ נ״ח דכתבו דאפשר להשתמש דלא כדבריך, אם כי ודאי אין זה לכתחילה. ועוד דיש שנהגו כן אפי׳ לקטנים שאינם בני חינוך וכן נהגו לקחת גם לקטנות. ובספר ארבע מינים השלם כתב דלא ידע מקורו, אך מקורו הוא במנהגי וורמישא וז״ל ועושה הושענא מערבה לכל בני ביתו לגדול וקטן לזכר ולנקבה לכל אחד ואחד בפני עצמו, וכן מצינו כמ״ש לענין כפרות וכן מצינו לענין מחצית השקל. והטעם כתבו באחרונים שכל דבר שיש בו כפרה לנפש נהגו לעשות כן לכל בני הבית,

עי' פסקי תשובות סי' תרס"ד הערה 10, ועי' בספר רבבות אפרים ח"ב סי' ק"ע אות י"א דכתב [בלי מקור] דשמע דדבר זה הוא ע"פ קבלה.

הלכות שמחת תורה

סימן תרס"ט, במ"ב ס"ק י"א. סתירה ברמב"ם מי מרקד בשמחת בית השואבה, ואמאי השמיט בעלי תשובה?

תשובה: בענין שאלה שנשאלנו ע"י אחד מגדולי ראשי הישיבות על מש"כ הרמב"ם בפ"ח מהל' לולב הל' י"ג "ומנגנין בכנור וכו' כ"א ואחד בכלי שיר שהוא יודע נגן וכו' ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזים ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע" דזה סותר למש"כ שם הי"ד "ולא היו עושין אותה שמחת בית השואבה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי המעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחים במקדש בימי חג הסוכות אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע" עכ"ל. ומשמע דרק גדולי תורה שמחים בו.

עוד הקשה דבמשנה בסוכה דף נ"א כתוב חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין לפניהם באבוקות של אור ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות ודבר זה נזכר ברמב"ם בהלכה י"ד, אך הנה בגמ' בסוכה דף נ"ג אמרינן דיש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה את ילדותינו אלו בעלי תשובה והרמב"ם השמיט בעלי תשובה וצ"ע אמאי?

הנה בענין סתירת הרמב"ם צ"ל דמש"כ הרמב"ם בתחילה שמסרו ל"כל אחד ואחד כמו שיודע" היינו מי שיודע ועושה את השמחה והם הזקנים והחסידים, והחידוש בכך הוא דכ"א כמה שיודע לנגן מהני ול"צ שיהיה מומחה לכך. ומצאנו בס"ד דכן כתב הגרש"ז ברוידא ראש ישיבת חברון בקובץ משלחן מלכים ח"ה עמ' קע"ט.

ובענין השמטת הרמב"ם את בעלי התשובה, הנה מה שמוזכר על בעלי תשובה בסוכה דף נ"ג מקורו בתוספתא ריש פ"ד דסוכה ושם כתוב דחסידים ואנשי מעשה היו מרקדים ואח"כ מפרט מה היו אומרים ובזה מחלק בין בעלי תשובה

לבין מי שלא חטא, אבל ודאי גם בעלי התשובה הם חלק מהחסידים ואנשי מעשה, וכל החילוק ביניהם הוא רק מה הם שרים ולכך לא מנה הרמב״ם בעלי תשובה בנפרד.

וכעת מצאנו דעמד בזה בקובץ חידושי תורה עליות פיקודיך ב׳ [נמצא באוצר החכמה] סי׳ י״א ושם ביאר דהרמב״ם ס״ל שכל בעל תשובה הוא כמו שלא חטא מעולם והוי מחלוקת תנאים עי״ש.

הלכות חנוכה

סימן תר״ע בטור. בקושיית הב״י כיצד חילקו את השמן לשמונה ימים והדליקו בשבת פחות מכשיעור?

תשובה: בענין קושיתך כיצד לתירוץ אחד בב״י על קושיתו הידועה שחילקו בחנוכה את השמן לשמונה הא יש באמצע שבת, ובפשטות מותר לחלל שבת בביהמ״ק רק בשביל עבודה שנעשית כדין, וא״כ כיון שלא היה חצי לוג זהו פחות מכשיעור, וע״י כן יחללו שבת במקדש כשמדליק פחות מכשיעור?

עי׳ באור תורה להגה״ק מאסטראווצע זצ״ל דתירץ דבערב שבת הדליקו מבעוד יום ובמוצאי שבת הדליקו אחר צאה״כ. או אפשר כיון שכבר ראו הנס בימים הקדמונים שפיר היו יכולים לסמוך על הנס אף שיש חילול שבת, אמנם לפ״ז אם הי׳ חל לילה הראשונה בשבת לפמ״ש המפרשים שהיו טמאים טומאת ערב וטהרו ע״י טבילה והערב שמש בהכרח היו צריכים להדליק ליל שבת, שוב יוקשה האיך הדליקו חלק שמינית הא לא ידעו עדיין מהנס ויש חילול שבת. אך ז״א דכיון שהיה להם שמן להדליק לילה א׳ שפיר היו יכולין להדליק שאם יראו שיפחות השמן בהדלקה יוסיפו עד שיעור כמ״ש מנחות פ״ט ממטה למעלה יעדו עי״ש, א״כ נ״ל דכך הוה שהי׳ לילה ראשונה בשבת ולכך הוצרך שימצאו פך שמן כשיעור לילה א׳ דאל״כ לא היו יכולים להדליק, והוסיף שם כ״ז אמרתי דרך השערה ע״פ פלפול שחל שבת. ובינותי בספרים וראיתי בסדר הדורות דהי׳ בשנת ג״א תרכ״א או תרכ״ב, ובצמח דוד כ׳ בפשיטות שהי׳ בשבת ג״א רכ״ב, ולפי חשבון המולדות הי׳ מולד תשרי שבת א׳ תשפ״ב והי׳ ר״ה בשבת וכן כ״ה כסליו בשבת, וב״ה שכוונתי לאמת וזה פלא עכ״ל.

ומש״כ דחל בשבת כן הוכיח גם בשפת אמת מדברי היוסיפון, ועי׳ מה שהעיר על דברי התורה אור הגר״א גניחובסקי זצ״ל בספרו בני ראם סי׳ צ׳, וכן במאורות נתן עמ׳ ת״ז.

סימן תר״ע, סעיף ב. משחק הקלפים בחנוכה אי מותר או אסור?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין משחק הקלפים האם מותר לשחק אותו בחנוכה ובפורים, או שיש לאסור זאת. כבר כתב המ״ב בביה״ל סי׳ תר״ע סעיף ב׳. ד״ה נוהגין דכבר הרעישו גדולי עולם נגד זה.

ועי׳ בזה בעמק ברכה לאבי השל״ה, ובלב דוד להחיד״א פכ״ח, וכ״כ בחו״י סי׳ קכ״ו, והיעב״ץ בספרו מור וקציעה סוס״י תר״ע, קדושת לוי בדרושים לחנוכה, שלחן שלמה סי׳ תרפ״ד, ערוך השלחן סי תר״ע ס״ט, ומועד לכל חי פכ״ז אות ס״ו, וכ״כ זכרון יהודה מנהגי מהר״מ א״ש אות רמ״ז, וכ״כ בן ביתי להרה״ק רבי אליעזר מקאמארנא, וכ״כ בהקדמת ויגד יעקב מועדים.

אמנם עי׳ בספר כצאן יוסף עמוד קפ״ח אות י״ב וז״ל בכל הקהלות גזרו שלא לשחוק שום שחוק בכל השנה חוץ מחנוכה ופורים שהותר להם, והיינו כנגד יצה״ר דמוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות, עכ״ל. וכ״כ שו״ת מהר״י מברונא סי׳ קל״ו ובמנהגי וורמיישא עמוד רל״ח, ועי׳ באורך בנטעי גבריאל חנוכה פנ״א הערה ל׳.

סימן תרע״ז, סעיף א׳. מקור לדברי החזו״א דכל יום בחנוכה נמדד בפנ״ע לענין מקום אכילה.

שאלה: רציתי לדעת האם יש מקור כתוב לדברי החזו״א דכל יום מחנוכה נמדד בפנ״ע לעניין מקום אכילה.

תשובה: דברי החזו״א על ענין מקום ההדלקה מפורסמים בשמו, אך לא כתבם בשום מקום, עי׳ בתשובות והנהגות ח״ב סי׳ שמ״ג.

שם. בחור מעדות המזרח בישיבה לענין נרות חנוכה.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין בחורי ישיבה בני עדות המזרח ההולכים לפי דעת מרן השו״ע אי חייבים להדליק נר חנוכה בישיבה, עי׳ בספר מעשה איש ח״ד

עמוד קל״א מובא בשם מרן החזו״א דחייבים מדינא להדליק אף להולכים בתר הכרעת מרן השו״ע ואינם יוצאים במה שאביהם מדליק בביתו, וכן דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל הביא דבריו בספר שבות יצחק הל׳ חנוכה פ״ו וכתב שם דיש לחלק בין זמננו לזמנם דהאידנא הישיבה היא ביתם של הבחורים ויש להם חובת הבית להדליק שם והוי דינם כשוכר או שואל בית דחייב להדליק בו ואין הם כאורחים אצל בעה״ב וכפי שהיה נהוג בעבר, וכ״כ בשו״ת אז נדברו ח״ג סי׳ נ״ג וח״א סי׳ ל״ד.

אמנם דעתו של הגאון ר׳ עזרא עטייה זצ״ל, הביא דבריו הגרב״צ אבא שאול זצ״ל במאמר שנתפרסם בקובץ זכרון יהודה ח״א עמוד ק״ד וכן הוא עצמו היה מורה לתלמידיו, שאינם צריכים לא להדליק ולא להשתתף ומשום שאין דירתם שבישיבה דירה קבועה מכיון שלא עזבו לגמרי את ביתם ולא הלכו אלא ללמוד ומזמן לזמן חוזרים לביתם, וכ״כ בשו״ת ישכיל עבדי חלק ז׳ עמוד שט״ז, וכ״כ הגרש״ז אויערבאך זצ״ל הביא דבריו בספר הליכות שלמה פרק י״ד סעיף י״ב דבחור ישיבה ספרדי מעיקר הדין אינו חייב כלל להדליק ואף לא להשתתף, ובספר שלמי מועד פרק מ״ה כתב בשמו דספרדים המברכים על ההדלקה הרי זו ברכה לבטלה, אך כתב שם בהליכות שלמה דאעפ״כ טוב שישתתפו כל חברי החדר בפרוטות וידליק אחד מהם בלא ברכה ואם יש ביניהם אשכנזי המדליק בברכה ישתתפו עימו או שיקנה להם חלק בשמן ובפתילות ובזה יוצאים י״ח אליבא דכו״ע וכ״כ הגר״י עדס בשיעורי חנוכה סי׳ י״ד, ועי׳ בספר תורת הישיבה פי״ב מה שהאריך בכל הענין והדעות בכך.

סימן תרפ״ב, סעיף א׳. מדוע אין מזכירין חנוכה ופורים בברכת מעין ג׳?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע לא אומרים מעין המאורע בברכת מעין שלוש בחנוכה ופורים, כמו שבת ור״ח וכמו שמזכירים על הניסים בברכת המזון, עי׳ בלבוש סי׳ ר״ח דכתב משום דעל הניסים מזכירים בברכת הודאה ובברכה מעין ג׳ ליכא הודאה, ובלחם חמודות הובא במחצית השקל שם ס״ק י״ח כתב משום דלא הוי מועדות מן התורה, ובביאור הגר״א על שו״ע או״ח סי׳ ר״ח סעיף י״ב כתב הטעם משום דאף בברכת המזון א״צ להזכיר מעין המאורע דחנוכה ופורים מצד הדין כמ״ש בפ״ב דשבת אלא מצד המנהג משא״כ כאן בברכת מעין שלוש ליכא מנהגא כלל עי״ש, ועי״ש בנימוקי או״ח עוד טעמים.

ובשם הר״ר שמעון דסקין שמענו דאמר דבברכה מעין שלוש הוי רק קיצור של ברכות דהוי ״מעין״ ובמעין מזכירים רק דבר שחוזרים עליו כמו יעלה ויבוא

וכו׳ אבל דבר שלא חוזרים עליו בשום אופן לא מזכירים אותו בברכה של מעין דהוי ברכה של קיצור. ויש שמועה המופיע בשם רבי חיים מבריסק ב״חדושי הגר״ח״, ועי׳ בספר שהובא לדפוס בשם ״כתבי תלמידים״ בהערה שם צויין ש״אחד מבאי ביתו של מרן הגרי״ז חזר לפניו על ביאור זה ששמע בשם הגר״ח, נענה לו מרן ״אני לא שמעתיו מאאמו״ר אך נראה שאכן אמר דבר זה״. והובא בהגדה של פסח מבית לוי בריסק וכן ב״אשר לשלמה״ להר״ש ברמן בשינוי קצת. ביאור זה הובא בספרו של אחד מחכמי ירושלים רבי זאב וואלף פראנק בספרו ״תולדות זאב״ על מס׳ שבת כציון ש״אמרו לו חדשות בשם חכם אחד״ ומשבח אותו כ״דבר נאה ומתקבל״. וראה גם ב״ציץ אליעזר״ חלק ט׳ סי׳ ל״ג ותירוצו דדברכה מעין שלוש מזכירים רק דבר שיכול להיות ברכה ולכך הזכרת שבת ויו״ט שאם שכח אומר בתור ברכה אחר בונה ירושלים מזכירים בברכה מעין שלוש [ולפ״ז מבאר שם למה מזכירים במעין שלוש אחר בונה ירושלים ולא קודם כמו בברכת המזון] משא״כ על הניסים שאין אף פעם ברכה אינו אומר בברכה מעין שלוש. ועי׳ בספר גם אני אודך על הש״ס סי׳ ע״ה הרבה טעמים כעין אלו, ועי׳ בכף החיים סי׳ תרפ״ב ס״ק ג׳ הביא שיטה שכן יזכיר בברכת מעין שלוש נס חנוכה ופורים והיינו שיאמר ועל הניסים ונפלאות שעשית לנו בימים אלו כי אתה ה׳ טוב וכו׳ ונודה לך על הארץ וכו׳ ברוך אתה ה׳ על הארץ וכו׳ עיי״ש.

הלכות פורים

סימן תרפ״ז, מ״ב ס״ק ז׳. מדוע מקפידים במגילה ברוב עם יותר מתפילה?

ע״ד שאלתך עמ״ש המ״ב באו״ח סי׳ תרפ״ז ס״ק ז׳ שיש להדר לשמוע מקרא מגילה ברוב עם משום ברוב עם הדרת מלך, וצ״ב מ״ט יש להקפיד ע״ז יותר במקרא מגילה מבתפילה. ובשעה״צ משמע שהוא משום פרסומי ניסא.

הנה ודאי דגם בתפילה יש ענין של ברוב עם, עי׳ בשו״ת הראנ״ח ב׳ ע׳ וברדב״ז ג׳ תתק״י ובעוד שו״ת ופוסקים, אך מש״כ המ״ב בהל׳ מגילה יתכן דשם הוא משום דיש יותר ענין משום פרסומי ניסא. אך עי׳ בחבצלת השרון ב׳ דכתב דיש שני ענינים של ברוב עם דיש היכא דמוציא אחד את כל הציבור כמקרא מגילה

דאז החיוב גדול יותר לבין היכא דכל אחד עושה את המצוה לבד דאז יש רק ענין של הידור ברוב עם.

סימן תרפ״ח, סעיף א׳. אימתי קורים מגילת אסתר בעיר רומי?

תשובה: עי׳ בשו״ת התעוררות תשובה ח״ג סי׳ תפ״א דכתב [כנראה בתשובה לבנו שגר באיטליה] דאף דכתב המג״א בסי׳ תרפ״ח סק״ד בשם הלבוש שבארצות האלו בחו״ל שהם בצפון ורחוקים מארץ ישראל אין לחוש שמא הן מוקף חומה מימות יהושע בן נון כי אז עדיין לא נתיישבו מדינות אלו אבל נראה לו דבמדינת איטליא שהיה מקודם יון בפרט בסביבות רומי דיש לחוש למוקפת חומה דהא כתב רש״י סוף פ׳ וישלח ל״ו מ״ג אלוף מגדיאל זה רומי א״כ בעת שכתב משה רבינו את התורה מפי הקב״ה כבר נתיישבה מדינה זו ולכן יש לחוש שם למוקפת חומה מימות יהושע בן נון ע״כ. אך יש לציין מה שדנו האחרונים בדברי רש״י אלו מהא דמגילה דף ו׳ דרומי נבנתה אחרי חטא מנשה דנעץ המלאך גבריאל יתד בים ונבנתה רומי.

שם. האם יריחו [ומצפה יריחו] נחשבים לערים המוקפות חומה?

תשובה: על דבר שאלתך בענין הישוב ״מצפה יריחו״ שאפשר לראות ממנו את העיר יריחו, מה דינו לענין קריאת המגילה האם דינם כמוקפין או כפרוזים. וכן האם יריחו עצמה נחשבת כמוקפת חומה מימות יהושע בן נון כיון שבימיו נפלו חומות יריחו?

הנה בעצם הספק שהסתפקת על העיר יריחו עצמה, עי׳ במוריה חוברת קמ״ד עמ׳ קס״ד הערה מהר״ר טוביה שולזינגר שהסתפק בכך האם יריחו חשיב מוקף חומה דהא חומת יריחו נפלה, והביא דמרן הגר״ח קניבסקי הראה בזה דברי הגמ׳ בערכין ל״ג ע״ב תרגמה רב יוסף בריה דרב סלא חסידא קמיה דרב חסדא קמיה דרב פפא כגון שנפלו להן הן ומגרשיהן והא למיסתרינהו קיימי וכו׳.

עוד יש לדון על יריחו דלא ברור דיריחו של היום היא יריחו של זמן יהושע [וביחוד במצפה יריחו אמר לנו המרא דאתרא שם דיותר מקובל דיש אתר עתיקות של חורבות יריחו ששם זה יריחו וכלל לא רואים אותו משם, ועוד אמר דשם הוי ככרך ששמם]. ועי׳ בשו״ת להורות נתן ח״ב סי׳ נ״ה דפסק לקרוא ביריחו בי״ד, א. משום דחומת יריחו נפלה עי״ש דהאריך בזה. ב. משום דלא ברור שזו יריחו וע״ש עוד סברות.

סימן תר"צ, סעיף ט"ז. מקור ל"כל שלא אמר ארור המן לא יצא".

תשובה: ע"ד שאלתך היכן מצינו בגמ' "כל שלא אמר ארור המן לא יצא".

הנה מש"כ מובא ברבינו אביגדור בספרו פירושים ופסקים בפי' עה"ת [פ' כי תצא]. ושם כתב דמבואר בתלמוד דכל שלא אמר ארור המן לא יצא ידי חובתו. אך עי' בספר טוב להודות ח"ג להגרי"ח סופר דכבר העיר דלא נמצא מקור לזה, ועי' מש"כ שם המהדיר על הספר. ויש שציינו לירושלמי מגילה פ"ז הל' ג' דאמר רב צריך לאמר ארור המן ארורים בניו, ומקורו במסכת סופרים פי"ד ה"ו ובב"ר פרשה מ"ט.

סימן תרצ"ד, סעיף א'. האם יוצא יד"ח משלוח מנות כשנותן לקטן?

תשובה: בענין משלוח מנות לקטן עיין כה"ח סי תרצ"ד ס"ק י"ב בשם הבא"ח דאין הקטנים בכלל רעהו, וכ"כ בספר מאורי אור עוד למועד דף ק"ל סוף עמ' א', וכן כתב מהר"י נגאר בשמחת יהודה מסכת סופרים ד"א רע"ב, והביא ראיה מהירושלמי פ"ד דקטן לא חשיב רעהו ולא יצא, וע"ע שו"ת אגורה באהלך [לרבי יצחק גאטיניו תקמ"א] ד"כ ע"ב. אמנם יעוי' בערוה"ש דאף קטן הוי בכלל רעהו, ועי' בספר שאלת רב בפל"ט הערה 2 דכתב בשם הגרי"ש אלישיב דפסק דלא יוצא דלא הוי רעהו, אך הגר"ח קניבסקי שם בפל"ט כתב דגם קטן בכלל רעהו ויוצא י"ח.

הלכות דם

סימן ס״ה, סעיף ה׳. גיד הנשה, האם חייב בלי שיתן עליו תבלין ויאכל?

שאלה: שמעתי שכ׳ החזו״א דאין אדם חייב על גיד הנשה אא״כ נתן עליו תבלין וכדו׳ ואכלה, היכן חזו״א זה והאם דנו האחרונים בדבריו?

תשובה: בענין גיד הנשה, דברי החזו״א נמצאים בחזו״א או״ח סי׳ קכ״ד דף כ״ד ע״ב, וכתב דאפשר דבכל הני מאכ״א שאין בהם הנאה בשעת אכילתן אינו לוקה אלא א״כ תקנן בתבלינים או עירבן במאכל אחר עד שיהיה ראוי לאכילה. אך יעוי׳ בפרי מגדים בפתיחה כוללת הל׳ פסח ח״ב פ״ב ס״ב דחולק על סברא זו, וכותב דאם אוכל גיד הנשה וכדומה כמות שהוא לוקה אף דלא נהנה, ורק אם עירב בהם דברים המרים לא הוי דרך אכילתם ופטור, דאף שחייבה תורה עליהם מ״מ אין לך אלא חידושו, ועי׳ במנחת אשר פר׳ וישלח מש״כ עליו.

סימן פ״ט, סעיף ג. מקור לדברי הפמ״ג דחריף שחתכו בסכין חלבית אסור לאכלו תוך ו׳ שעות לבשר.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור לדברי הפמ״ג באו״ח סי׳ תצ״ד סק״ו בא״א דחריף שחתכו בסכין חלבית אסור לאכלו תוך שש שעות לבשר, דהרי התירו בסי׳ פ״ט אפי׳ נתבשל בקדרה בת יומא של חלב.

הנה הפמ״ג אינו צריך מקור שזהו חידושו שלו, אך באמת יעויין בדברי הגרעק״א סי׳ פ״ט על דברי הש״ך ס״ק י״ט שם דמשמע דחולק על הפמ״ג, ויעויין בדרכי תשובה סי׳ פ״ט ס״ק מ״ב מה שהביא שביד יהודה נקט שדברי הפמ״ג היינו בסתם סכין שיש שמנונית טוח על פניו, ויעו״ש עוד מש״כ בזה וע״ש דחולק עליו, וכן בדעת תורה בסי׳ תפ״ט חולק עליו, ועוד יעויין בס׳ בדי השולחן סי׳ פ״ט ס״ק צ׳ שנקט בדעת הפמ״ג שהיינו אפילו בסכין נקי, אך יעו׳ שם ובעוד פוסקי זמנינו, ועי׳ בספר דבר חריף [לרבי משה טוביה דינקל בית שמש] באורך דמקילים בכך. ומה ששאלת מבישל בקדירה בת יומא של חלב אין הדבר דומה, דשם הוי בלי דבר חריף אבל אי בישל דבר חריף בקדירה בת יומא תלוי באותה מחלוקת עי׳ במ״מ שציינו. ועי׳ באורך בכ״ז בקובץ אוצרות ירושלים תשס״ב עמ׳ ש״ע מאמר ארוך בענין זה מהרה״ג ר׳ יעקב עקיבא רבינוביץ, ושם גם נחת לחלק בין אכל בשר ורוצה לאכול אח״כ חריף שנחתך בסכין חלבית, לבין אכל צנון חריף שנחתך בבשר שלא יצטרך לחכות שש שעות, ולפ״ז ר״ל דאולי אין מחלוקת בין רע״א לפמ״ג עי״ש.

הלכות תערובות

סימן ק״ב, סעיף א. דבר שיש לו מתירין בתשמיש שאינו מכלה.

תשובה: ע״ד שאלתך האם שייך דין דבר שיש לו מתירין בדבר שהנפק״מ היא שימוש שאינו מכלה, עי׳ בצל״ח ביצה ד׳ ובנוביי״ת אה״ע סימן ל״ח שכ׳ דהסברא של דבר שיש לו מתירין שייכת רק בדבר מאכל או בחפץ ששימושו מכלה אותו ואין משתמשים בו אלא פעם אחת דבזה אמרינן דעד שתאכלנו היום באיסור תאכלנו למחר בהיתר, אבל לגבי שימוש בכלים כשאין השימוש מכלה את הכלים וכן לענין טלטול כלים ואוכלין לא שייך לומר דהוי דשיל״מ כיון שיכול לטלטל גם היום וגם מחר וא״כ צריך להקל ולהתיר לטלטלו בשבת שלא יפסיד את הטלטול של היום, ועיין בחידושי רע״א על המג״א סי׳ ש״ח סקי״ז דלא נקט כסברא זו של הצל״ח ובכל גוונא חשיב לה דשיל״מ. ועי׳ באפיקי ים ח״ב סי׳ כ״ג, ועי׳ מנחת ערב [לרבי מכלוף עידאן תשי״ב] דף ל״א סע״ב דחילק כן בין אכילה לבעילה.

הלכות מאכלי עכו״ם

סימן קט״ז, סעיף א. ביצה קלופה שמניח בחמין מלמעלה בשבת, האם יש חשש גילוי?

תשובה: עי׳ בשו״ת ישכיל עבדי יו״ד ח״ח סי׳ י״ד אות ד׳ דכתב דכיון דהוי לכבוד שבת שומר מצוה לא ידע דבר רע. עוד י״ל דעי׳ בב״י יו״ד סי׳ קט״ז דכתב בשם הרמב״ם דמשקה חם אין בו משום גילוי משום דזוחלי עפר מתין מן ההבל ע״י״ש, וא״כ ה״ה בחמין בשבת, וי״ל.

שם, סעיף ב׳. אם אכילת בשר עם דגים הוא סכנה, מדוע אינו סכנה אצל עכו״ם?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין איסור אכילת בשר ודגים דהוא מטעם סכנה שקשה לצרעת כמבואר ביו״ד [סי׳ קט״ז סעיף ב׳], א״כ למה לא רואים סכנה זו גם אצל נכרים?

עי׳ בחת״ס יו״ד סי׳ ק״א דלרמב״ם ליכא סכנה בזמן הזה, ועי׳ שו״ת מהרש״ם ח״ד סי׳ קכ״ד מחכם אחד שאמר לו בשם ספר הקנה דאחר אלף החמישי בטלה הסכנה ומחמת זה התיר בדובב מישרים ח״ג סי׳ ל״ט דעכ״פ נסמוך להקל דסגי בביטול בס׳, וא״כ לכן יתכן דאין רואים סכנה בגוים.

גם ידוע מה שכתבו בספרים דטבע הגוים שונה [וכעין מש״כ בע״ז דף ל״א ע״ב לענין שקצים ורמשים] ואין להביא מהם ראיה על טבע היהודים.

עוד נראה לומר דמי אמר דלא מזיק להם אולי חלק מהמחלות שבא עליהם הוא מחמת ד״ז.

שם, סעיף ה׳. אוכל מתחת למיטה שלא ישנו עליה.

תשובה: ע״ד שאלתך מה הדין אוכלין ומשקין ששהו מתחת למיטה בלי שישנו על המיטה, האם שורה עליהם רוח רעה.

עי׳ בדרכי תשובה יו״ד סי׳ קט״ז ס״ק ל״ח.

שם. האם יש ענין לא לסמוך על רוב?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין האם יש ענין לא לסמוך על רוב, בביטול ברוב.

עי׳ בפתחי תשובה סוס״י קט״ז מביא מחלוקת הפוסקים אם מותר להחמיר בדבר שנתבטל בשישים דכיון שחז״ל התירו הוי כאפיקורסות, ושנחלקו בזה האו״ה והסולת למנחה בשם התורת האשם עיי״ש. ובספר משמרת שלום צ״ט ס״ק י״ג כתב דיכול להחמיר. ועי׳ בספר בית שערים יו״ד ת״י דכתב דיכול להחמיר, ועי׳ בשו״ת מהרש״ם והביאו בשו״ת מהר״ש ענגיל ח״ח סי׳ קנ״ג וכן בשו״ת שרגא המאיר דהביאו ראיה מרש״י בביצה דף ג׳ ע״ב דיכול להחמיר. ועי׳ באג״מ ח״ח עמ׳ קפ״ג דכתב דבביטול ברוב יכול להחמיר אבל בביטול בשישים במין בשאינו מינו ודאי אין להחמיר, ותמה על הסולת למנחה שאוסר, ועי׳ בתשובות והנהגות ח״ב סי׳ שע״ה דדחה ראיה זו, ועיי״ש דמחלק בין תערובת יבש ביבש וכן תערובת לח במינו דאולי יש מקום להחמיר מצד מידת חסידות, לבין לח בלח בשאינו מינו דאין מקום להחמיר כלל. ועי׳ בבני יששכר חודש אדר מאמר ב׳ דרוש ז׳ דאין להחמיר כלל, אדרבא יש מצוה לאכול כי כך סיבב הקב״ה עיי״ש, ועי׳ בשו״ת שרגא המאיר ח״א סי׳ ל״ו, ובשו״ת אבן יקרה [וייס] יו״ד סי׳ ל׳, ועי׳ בספר כשרות והכשרים בהלכה סי׳ ד׳ פרק ד׳. [כל הספרים נמצאים באוצר החכמה]. הרי הורית לדעת דיש שכתבו דמותר להחמיר מצד מידת חסידות ויש שאסרו להחמיר.

סימן קי״ז, סעיף א׳. מראה מקומות בענין דחכמים גזרו רק במקום דאין הדבר מפורש בתורה להיתר.

תשובה: ע״ד בקשתך למ״מ בענין דברי הט״ז יו״ד סי׳ קי״ז שגזירות חכמים הם רק כאשר לא מפורש בתורה להיתר. והאם יש שחולקים עליו. עי׳ בשו״ת רע״א מהדו״ק סי׳ ע״ד דנחלק במקצת על סברת הט״ז וכתב דדוקא היכא דעשאו הכתוב מצוה לא היה לחכמים לאסור כגון גבי עשיית דין דהוה מצוה ומפורש בקרא גבי בית דוד ״דינו לבוקר משפט״ דבית דוד ידונו בהא אמרינן דאין ראוי לחכמים לאוסרו, אבל בדבר הרשות שפיר יש לומר דאף שמפורש בקרא דשרי מצו חכמים לאסור ע״ש. ויש חולקים על הכלל הזה, עי׳ פתחי תשובה יו״ד סי׳ קי״ז סק״ג, ועי׳ בשו״ת חת״ס יו״ד ק״ח שכ׳ שכבר קדמו הכ״מ הל׳ מלכים פ״ג ה״ז לחידוש הט״ז, ועי׳ בשדי חמד ח״א מערכת יו״ד כלל י״ז בדעת שאר ראשונים ובפרט בעלי התוס׳ אי ס״ל כיסוד הט״ז ע״ש. ומאידך גיסא מצאנו בראשונים כדברי הט״ז, עי׳ בשלמי תודה [להגרב״צ פלמן] על

סוכות סי׳ ע״ז ענף ד׳ דהביא ראיה מ״תוס׳ רבינו פרץ״ בפסחים כ״ג. בד״ה אי הכי לכתחילה נמי גבי איסור סחורה במאכלות האסורות שכתב להדיא כסברת הט״ז דרבנן לא אסרו מה שהתיר הכתוב בפירוש עיי״ש, וכן הביא ראיה מתוס׳ הרא״ש בסנהדרין דף י״ט בד״ה מלכי ישראל. ועי׳ במנ״ח מצוה שכ״ג דביאר את דברי תוס׳ בחגיגה י״ח ע״א ע״פ דברי הט״ז, וע״ע בפרי יצחק ח״א סימן ל״א ד״ה ואין, ובשו״ת תורת חסד סימן י״א ובשו״ת בנין ציון החדש ח״ג סימן כ״ו ובספר שלמי תודה הנ״ל סוכות סי׳ ע״ז אות ד׳ באורך.

הלכות הכשר כלים

סימן ק״כ. האם מותר להחזיר קפה לקופסה שאינה טבולה?

תשובה: ע״ד שאלתך באדם שהוציא קפה מקופסת קפה וכד׳ כדי לשתות וראה שיש יותר מכפי שרצה, האם מותר להחזיר לקופסא או דילמא אסור משום דהכלי בעי טבילה.

עי׳ בשמירת שבת כהלכתה סי׳ ט׳ הערה מ״א בשם הגרש״ז אויערבאך זצ״ל דמותר להחזיר את העודף דלא חשיב כשימוש בכלי סעודה אלא רק כהמשך המצב הקודם, וכאילו הוא מחזיר לתוך ערימת קפה שבתוך עטיפה של נייר, ומכיון שבלא״ה מבואר במסגה״ש על הקישו״ע סי׳ ל״ז ס״ק ו׳ דצלוחית שאין משתמשים בה ככוס וגם אין מבשלים בה י״ל דלא חשיב ככלי סעודה ואין לברך על טבילתה, לכן בני״ד יש לסמוך שא״צ טבילה ע״כ. אך עיי״ש דכתב שאם רגילים להביא את הקופסא של הקפה נמס לשולחן הו״ל כבקבוק של יין, י״ל שגם לפי המסגה״ש צריך טבילה בברכה.

הלכות עבודת כוכבים

סימן קנ״א, סעיף י״ד. בגדר לא תחנם בשבח פועל נכרי על עבודתו.

תשובה: ע״ד שאלתך בגדר איסור ״לא תחנם״ האם אסור לשבח את מלאכתו כשאינו משבח את הגוי עצמו, ומה הדין כה״ג כשיש בזה תועלת ליהודי.

עי' בחזו"א [יו"ד סימן ס"ה ס"ק ד'] שכתב שהותר ליתן להם חן כל שעושה לריוח הישראל, כמו שכתב הר"ן פ' השולח שהותר לשחרר עבדו לתועלת הישראל ואין בזה איסור מתנת חנם, ה"ה שלא אסרה תורה ליתן להם חן לתועלת הישראל עי"ש. וכן כתב בשו"ת שרגא המאיר ח"ז סימן ק', שמותר לשבח אומן ולומר שהוא אומן טוב לעבודה ואין כאן לא תחנם, כיון שהוא לטובת הישראל לדעת איזה פועל לקחת ולא מתכוין לטובת הנכרי לשבחו. ובכה"ג לא נאמר בו האיסור לא תחנם. ובספר לא תחנם [לרבי אברהם זאב רוזנר תשנ"ח] פרק שלישי סעיף ג' ובהערות שם הביא שכן אמר לו גם הגר"ח קניבסקי שליט"א. וכן כתבו עוד כמה ממחברי זמנינו. ומוכח בזה שסתם לשבח פועל על עבודתו אסור, ורק לצורך ישראל מותר.

סימן קנ"ז. המית עצמו כדי לא לעבור עבירה אי חשיב מאבד עצמו לדעת?.

תשובה: ע"ד שאלתך באדם שאיבד את עצמו לדעת ל"ע, כדי להימנע מעבירה, ולא שהכריחו אותו, האם זה בכלל מאבד עצמו לדעת.

הנה אף שעשה שלא כדין אין זה נקרא מאבד עצמו לדעת לענין דיני אבילות ושאר ענינים, כמבואר בב"י יור"ד סימן קנ"ז, וכן מבואר בשו"ת בשמים ראש סימן שס"ה, וכ"כ מרן החיד"א בספרו שם הגדולים אות י' סימן כ"ז.

שם, סעיף א [בפתחי תשובה]. בדין אם מה שצריך להוציא רק חומש מנכסיו על מ"ע הוא גם כשעובר מעצמו על מ"ע.

תשובה: ע"ד הספק אשר נסתפקת דקימ"ל דעל ל"ת חייב להוציא כל ממונו אבל על מצות עשה אין אדם חייב להוציא כל ממונו כשאונסים אותו על מצות עשה וחייב להוציא רק חומש, האם הוא דווקא כשבאים לאונסו על מ"ע, אבל אם רוצים לגוזלו והוא מעצמו רוצה לעבור על מ"ע ועי"ז ינצל יהא אסור.

עי' בפתחי תשובה יו"ד סי' קנ"ז סק"ד שהביא בשם המשנת חכמים שהסתפק בכך, ומש"כ להביא ראיה מהגמ' ב"ק ט: לענין קיום מצוה שחייב להוציא רק חומש מממונו לקיום מצוה, וכמו שהובא בב"י [או"ח תרנ"ו] שזהו המקור גם לדין זה כמבואר בבאר היטב שם ס"ק ב', ושם אף אחד לא אונס אותו? הנה בב"ק רק מבואר דא"צ להוציא יותר מחומש על מצוה, אך כשבאים לאונסו סתם על ממונו דאין זה אונס השייך כלל למצוה, והוא זה שמקשר את האונס

למצוה ומציע לעבור על מצות עשה בשביל להציל את ממונו זה חידוש גדול שיכול להציל עצמו ע״י ביטול מצות עשה, וע״ז אין ראיה מהגמ׳ הנ״ל. אמנם במשנת חכמים באמת מסיק שם דגם בכה״ג מותר לעבור על מצות עשה.

הלכות גילוח

סימן קפ״א, סעיף א. גילוח העורף בתער.

תשובה: ע״ד שאלתך על השמועה שיש שאסרו לגלח בתער שערות שאחרי הראש בעורף (שהעולם רגילין להסירן ע״י סכין גילוח) וצ״ב טעמם.

עי׳ בתשובות והנהגות ח״ה סי׳ רס״ד דכתב דשמע לאסור מטעם אחר ממה שכתבת מצד ״לא ילבש״, וכתב דאין לחוש לכך ומותר.

הלכות נדה

סימן קפ״ד, סעיף י׳. מקורות לחיוב עונה לבא מן הדרך.

תשובה: ע״ד שאלתך דקימ״ל דיש חיוב עונה ביוצא לדרך מביתו, וחייב אפילו סמוך לוסתה, האם גם בבא מן הדרך וחוזר לביתו, וכן האם גם אז הותר לו סמוך לוסתה?

הנה בגמ׳ בנידה דף ט״ו מבואר דיש חיוב ביוצא לדרך, וכן נפסק בשו״ע סי׳ קפ״ד סעי׳ י׳ דחייב אפי׳ סמוך לוסתה, ולא מבואר כן לגבי בא מן הדרך, אך מצאנו דגם בבא מן הדרך יש מצות עונה כמבואר בפוסקים באו״ח סי׳ ר״מ, ובשו״ת חוות יאיר סי׳ קפ״ד, ובסידור היעב״ץ. ומקור הדבר בזוה״ק בראשית דף מ״ט ב׳, וסמך לזה מדאמרינן בבבא מציעא ק״ז ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נידה בשעת ביאתך מן הדרך, וכן הוא בברכות נ״ה ובסנהדרין ק״ג על הפסוק ונגע לא יקרב באהלך, אבל אינו חיוב לפקדה כיוצא לדרך ולכך אין היתר בזה כשהוא בסמוך לוסתה, כ״כ בדרכי תשובה ס״ק קמ״ו.

אך בזוהר הפליג בזה יותר מן היוצא לדרך, אבל כיון דלא מוזכר בתלמוד דידן לכן אין לפקדה רק מיני קורבה בלבד כדאיתא בראי"ה בבדק הבית דף קס"ז וברשב"ץ בנידה שם, וכן כתב הסדרי טהרה בחידוד הלכות שם דהבא מן הדרך לא הותר לפקדה סמוך לווסתה כיון שאינו חיוב כיוצא לדרך, ועוד שהרי יכול לפקדה לאחר זמן וסתה ויש לו פת בסלו כ"כ בשו"ת שבט הלוי.

סימן קצ"ב, סעיף א. מקור לדברי הט"ז דבועז בא על רות באותו הלילה בגורן.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור לדברי הט"ז יו"ד סי' קצ"ב שכתב שאכן בועז בא על רות באותה הלילה בגורן?

כבר עמד בכך בפלתי והקשה דהרי מבואר דרק בלילה אחר כן היה מעשה בועז עם רות. ועי' ספר שיח חכמה סי' י' דכונת הט"ז רק להוכיח לענין חימוד מרות שבאה לגורן ולא חששה שמא תיבעל, אבל באמת בא עליה רק למחרת.

סימן קצ"ד, סעיף א. כיצד החמירו בדם טהור שמפורש התירו בתורה?

תשובה: ע"ד שאלתך היאך החמירו רבותינו בדם טוהר שמפורש בתורה שמותר, הלא כנודע מהט"ז בכמה מקומות דבר שמפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים לאוסרו?

כבר הקשה כן בשו"ת דברי יוסף [לר' יוסף אירגיס תק"ב] סי' מ"ח וביד מלאכי סי' רצ"ה. ועי' בתשו' מנחת אלעזר [לרבי חיים אלעזר שפירא תרס"ב] וכן בשו"ת הריב"ד [לרבי יהודה ליב פרידמאן תרפ"ב] יו"ד סי' נ"ו ועוד אחרונים דתירצו דאין הפשט שחז"ל התחילו בחומרא, אלא בנות ישראל הם החמירו על עצמן, והן יכולות להחמיר בדבר המפורש בתורה להיתר, ואחר שכבר נהגו בזה בנות ישראל בלא"ה קבעו חז"ל דהלכה פסוקה היא.

ועי' באחרונים דדנו עפ"ז האם וכיצד אפשר לברך על טבילה לטהרה מדם זה, עי' בח"ס יו"ד סי' קצ"א ובשערי צדק דהביא דהלחם ושמלה פקפק עליו משום זה עי"ש, וכן כתבו בעוד אחרונים.

סימן ר״א, סעיף כ״א. מקור לתשובה בפתחי תשובה, ומקור דברי האגור המובא בש״ך.

שאלה: א. בפתחי תשובה יו״ד ר״א ס״ק כ״א ציין תשובה מספר תולדות יצחק ולא זכיתי למצאו.ב. בש״ך שם ס״ק ע״א ציין דברי האגור בביאור הרא״ש, ג״ז לא מצאתי.

תשובה: א. בענין שו״ת תולדות יצחק, ספר זה מובא פעמים רבות בפתחי תשובה והביאוהו בשם הפתחי תשובה בהרבה ספרים וכולם כתבו דאינו תחת ידם, וגם בספר בית בעקד ספרים לא ציין ספר זה. אך מצאנו בס״ד דנמצא הספר בתוך ספר עולת יצחק [לרבי יצחק אייזק בן יקותיאל זלמן מפולוצק תקצ״ג, ונמצא באוצר החכמה].

ב.בענין דברי האגור שהביא הש״ך כבר העיר ב״הערות וחידושים״ בשו״ע הוצאת מכון ירושלים שם דאין באגור שלנו דבר זה, וכתב דאולי יש ספר חידושי האגור שאינו לפנינו.

סימן ר״ג סעיף ה. האם ראוי לידור בעת צרה?

תשובה: ע״ד שאלתך האם ראוי ומצוה לידור בעת צרה ולעשות תנאי עם הקב״ה, או שאין זה מדרכי המבקש לעשות תנאים עם קונו.

הנה מקור דין ״נדר בעת צרה״ מבואר בבראשית רבה פרשה ע׳ מהפס׳ ״וידר יעקב נדר לאמר״ ודרשו חז״ל ״לאמר״ לימד לדורות הבאים שיהיו נודרים בעת צרה, ועי׳ בתוס׳ חולין דף ב׳ ע״ב דכתבו דמותר נדר בעת צרה, וכתב שם בפסקי תוס׳ דהוי מצוה וכן הביא בשלטי הגבורים רפ״ג דשבועות בשם התוס׳ שמצוה

לידור וכן כתב בשו״ת מהר״מ מינץ בסימן ע״ט בסופו. אבל הרשב״א בנדרים והריטב״א בחולין דף ב׳ שם ובנדרים י׳ ע״א ורבינו יונה בשערי תשובה שער ג׳ אות ע״ד היראים סימן שצ״ג, וכן משמע בשו״ע שם יו״ד סי׳ ר״ג סעיף ה׳ שמותר לידור בעת צרה ולא הזכירו שיש מצוה לידור בעת צרה. ועי׳ ביד שאול שם דהביא ג״כ מחלוקת זו וע״ע בערוך השלחן. אך כל מחלוקתם היא רק אי מותר או מצוה, וכ״ז מצד דיני נדרים דאסור סתם לידור, אך לא מפני הטעם שכתבתם, וכמפורש בריטב״א נדרים דף י׳ ע״א שנדר בעת צרה היינו שאם הוא חולה או בנו חולה וכיוצא בזה מותר לו לומר ״כך וכך אתן אם אתרפא״ או ״אם אנצל מצרה זו״, וזה היה נדרו של יעקב ונדרים של ישראל לפי שהיו בצרה ע״כ. ועי׳ באורך בענין נדרי מצוה וגדריו בספר כל נדרי [לרבי יצחק אליהו שטסמן תשס״ח] פ״ב.

סימן רכ״ח סעיף ז׳ [בב״י]. בדין חרטה דהשתא.

שאלה: תחילה אפתח בשיר תודה על החסד העצום הזה שכיום לכל שאלה בלימוד יש פתרון או לפחות כיוון לפיתרון, אינני יודע אם ניתן לתאר את גודל החסד.

ושאלתי היא אדם שנדר נדר לסייג שאם יאכל מאכל שאינו בריא לו (משום הוראת הרופא) וקנס עצמו במאה ש״ח למצוה, ולאחר השנה הוא רוצה להתיר את הנדר מחמת חוב שנוצר לו, אך חרטה זו אינה חרטה דמעיקרא על עצם הנדר, רק היא חרטה דהשתא מחמת החוב, האם מהני חרטה כה״ג.

אשמח אם תענו, שמועותיכם מדוברות הרבה בבית המדרש.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין חרטה דהשתא מבואר בב״י סי׳ רכ״ח וז״ל אבל כל דבר שאסר על עצמו שלא מחמת עצמו של דבר הנדור, אלא קנס בעלמא, קיל משאר נדרים לפי שאין תכלית כוונת הנדר מחמת עצמו, ואפילו בחרטה דהשתא סגי להו לומר שמעכשיו מתחרט.

והנה מקור דברי הב״י הם משו״ת הרשב״א,ומש״כ דבאופן כזה אין החרטה מעיקרא ודאי דההיתר הוי רק מכאן ולהבא ולא למפרע, כ״כ בשער המלך, ובתורת גיטין, ובחי׳ חת״ס בגיטין דף ל״ה: ובישועות יעקב או״ח סו״ס קכ״ח בדברי בן המחבר ד״ה עוד הראשון, ובברוך טעם שער הכולל דין ו׳, שו״ת בית שלמה, אבהע״ז סימן פ׳ דף צ״ח, ובחדושי כת״ס גיטין ל״ה: עמ׳ ס״א, ובחלקת

יואב תניינא סוס״י י״ט. ובשעה״מ שם מבואר עוד דאף אי נימא דכל חרטה דמעיקרא כן נעקר למפרע, אבל בזה ודאי דלא נעקר למפרע כיון דהחרטה אינה מעיקרא.

אמנם עי׳ בטל תורה גיטין ל״ה: ובדברות משה גיטין סימן כ״ז הערה ל״ג עמ׳ תפ״ו שכתבו לתמוה על שיטה זו דהיכא דניתר הנדר ע״י חרטה דהשתא אין הנדר נעקר מעיקרו דלא מצינו כה״ג, ובטל תורה הוסיף לתמוה שא״כ יצטרך חכם המתיר נדר כזה להתירו בלשון הפרה דוקא כמו בבעל. ולכך כתבו דבע״כ גם בנדרי קנס שכתב הרשב״א שניתרים בחרטה דהשתא החכם עוקר הנדר מעיקרו.

והנה בעיקר דברי הרשב״א עי׳ בספר בני אהובה על הרמב״ם פ׳ י״ז ה״י דהוכיח דדעת התוס׳ לחלוק על שו״ת הרשב״א, והו״ד בפ״ת יו״ד סי׳ רל״ב ס״ק י׳ ברמיזה. ודברי התוס׳ הם בגיטין ל״ה ב׳ ד״ה אבל נשאת עיי״ש, ועיי״ש בב״ח בסי׳ רכ״ח מה שדן בדעה זו ומשמע מדבריו שכיון דבלא״ה אנו מחמירים שלא להתיר ע״י חרטה, א״כ גם בזה אין מתירים ע״י חרטה גרידא.

והנה בשו״ע לא הביא דברי הרשב״א הנ״ל, ולכאו׳ משמע מזה דלדינא לא ס״ל הכי וכדמשמע בב״ח. אך עי׳ בערוה״ש סעיף כ״ב שצידד לפסוק כרשב״א,

לסיכום בענין שאלתך, עיקר דברי הרשב״א הם במחלוקת, וכן האם כוונתו דהנדר מותר רק מכאן ולהבא או גם למפרע הוא ג״כ במח׳, ובערוך השלחן פסק כדעת הרשב״אן כפשוטו, וכן מצאנו בספרי ימינו בשו״ת אבני ישפה יו״ד סי׳ קפ״ב דפסק כך למעשה. ועי׳ בספר כל נדרי [נמצא באוצר החכמה] פכ״ד סעי׳ ח׳ דהביא בארוכה כל דברי הפוסקים בענין הנ״ל.

ולמעשה כיון דאין המערכת מתיימרת ומעונינת לפסוק הלכה למעשה ולא זו מטרתנו ואנו רק מביאים ומציינים מקורות וסברות, יש לשאול מורה הוראה.

הלכות כיבוד או״א

סימן ר״מ. אי אריכות ימים בכיבוד או״א הוא בעוה״ז או בעוה״ב?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מי שמקיים מצות כיבוד אב ואם זוכה לאריכות ימים בעוה״ז, וכפשטות הפסוק ״על האדמה אשר נתן לך״. אמנם יש להקשות

מגמ' סוף חולין דף קמ"ב ובקידושין ל"ט ע"ב שמסיק דכוונת הפסוק "והארכת ימים" היינו עוה"ב יום שכולו ארוך ולא עוה"ז?

הנה באמת בקידושין ל"ט מבואר דקאי על העוה"ב, אך במשנה בפאה פ"א מ"א אמרינן אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא, וכן בקידושין דף מ' אמרינן למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך קאי גם על העוה"ז וגם על העוה"ב, ועי' במהרש"א שם דכתב דמ"ד בדף מ' חולק על המ"ד בדף ל"ט. אך יעי' בכתב סופר בסיום מסכת חולין וכלי יקר פ"כ י"ח דמחלקים בין דיברות ראשונות לאחרונות עי"ש. וע"ע בספר ישמח משה לבעל כף החיים.

שם. כיבוד או"א ע"י שליחות.

תשובה: ע"ד שאלתך האם אפשר לקיים מצוות כיבוד אב ואם ע"י שליחות?

יעוי' בשו"ת הר צבי יו"ד סי' קצ"ז דכתב דבמצות כבוד אביו או אמו יוצא אפי' ע"י אחר, והביא ראיה מהא דאיתא בפסחים ק"ד דרב יצחק לא אזיל לכיבוד או"א אלא שלח את אביי, וכן בתשובות יד יצחק ח"ב סי' ע"ו כתב נמי דיוצא בכבוד אביו ואמו אף ע"י שליח אלא דלכתחילה בעינן שהוא עצמו יעשה זאת משום דינא דמצוה בו יותר מבשלוחו. ועי' בחידושי ר' ראובן בנגיס ח"ב סי' י"ח דכתב דאם יש יותר הנאה לאב כשעושה בעצמו צריך דוקא הבן לעשות דמצוה בו יותר מבשלוחו אבל בלא"ה יכול ע"י שליח. ועי' בספר ויברך דוד לרבי דוד ישראל הרפנס [תשס"ח] סי' ב' אות ב' דכתב דמהני שליחות בכיבוד או"א אם לא שהאב רוצה שדוקא הבן ישמשו. ועי' בשו"ת מחנה חיים מהדו"ת חו"מ סי' כ"ט כתב דיש כיבוד שהוא בגוף הבן כשמכבד את אביו ובודאי שבזה לא יוכל לשלוח שליח, דזו היא המצוה שהוא בעצמו יכבד את אביו והוי כעין מצוות שבגופו וכדמצינו שחשבו חז"ל הכיבוד בעשיו ששימש את אביו בבגדי החמודות, ומבואר דאף היאך בנו עושה את המצוה ובאיזה מלבוש קפדינן ואיכא שכר טפי, ובהאי כיבוד לא שייך שליחות. ובקובץ תל תלפיות ח"א עמ' י"ד הקשה למאן דס"ל דמהני שליחות בכיבוד אביו ממאי דאשכחן גבי יוסף דכתיב ביה (בראשית פמ"ו כ"ט) "ויאסור יוסף מרכבתו" ופרש"י שם הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו ואי נימא דיוצא ידי חובה ע"י שלוחו א"כ היאך נהג בעצמו מעשה הדיוט כזה, ועי' ספר מאה שערים להגר"א קפשאלי ז"ל שורש ל"ג דהוכיח מהא דלא שלח יעקב שליח לקיים מצות כיבוד או"א,

והרי ידע שסופו ללקות בעבור זה, וכתב ליישב דמוכח שאפי׳ היה שולח להם כמה עבדים ומשרתים ידע יעקב דאין הבן נפטר בכבוד אב ואם ע״י שליח עד שיעשה בעצמו. ועי׳ בספר יקח מצוות סי׳ ו׳ מה שיישב קושיות אלו.

הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם

סימן רמ״ב, סעיף י״ד. האם יכול להיות רב ישוב בלא סמיכה היכא דאין אחר?

תשובה: ע״ד שאלתך באברך שהוצע לו להיות רב של ישוב, ואין לו הסמכה לרבנות, אך למד כמה וכמה מסכתות ובקי בהלכות הנהוגות בחיי היום יום, וכן יודע ומבין היכן יש שאלה הלכתית ויכול להפנות את השאלות לפוסק ולמורה הוראה, האם יקבל עליו את התפקיד הזה או לא, באופן שאין אחר שרוצה את התפקיד.

עי׳ ברמ״א יו״ד סי׳ רמ״ב סעי׳ י״ד דכתב בזה״ל ענין הסמיכות שנהגו בזה״ז כדי שיידעו העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו ולכן אם כבר מת רבו א״צ לסמיכות, וכן תלמיד חבר במקום שא״צ רשות א״צ לסמיכות [ריב״ש סי׳ רע״א ודלא כנחלת אבות פ׳ שנו חכמים], ועי״ש מה שכתב עוד לענין כתיבת גט.

אך עי׳ בערוה״ש שם סעי׳ כ״ט שכתב דלפי הזמנים שלפנינו ועוד מדורות הקדמונים שכל עיר בוחרת לה רב מובהק להורות ולדון ונחשב כרב מובהק לכל העיר והסביבה ואין רשות לאחר אפילו הגיע להוראה להורות ולדון במקום הזה אא״כ נותן לו רב העיר רשות לזה נותנין לו הסמיכה כדי שיוכלו לבוחרו לרב באיזה קהילה, אבל בלא סמיכה אסור להיות רב או מו״ץ, וכן נהגו מקדמונינו וחלילה לשנות וזהו עיקר עניין הסמיכה בזמה״ז וזהו כעין נטילת רשות ועדות שהגיע להוראה ע״כ.

ובטעם הדבר כבר כתב הרד״ך בתשובתו בבית י״ח אות י׳ [שהביאו הרמ״א שם בסעי׳ י״ד] שהחמיר לענין גיטין וז״ל ומטעם זה נהגה הסמיכה להודיע לכל דאיניש דגמיר הוא ותלמיד שהגיע להוראה הוא וכדאי הוא למעבד שליחותייהו

דקמאי בארץ ישראל, וכל זה מפני שבעונותינו שרבו תלמידים שלא שמשו כל צרכם מתעטפים בטלית של רבם ונוטלין שררה לעצמם לישב על כסא ההוראות ולחכם יאמרו הלאות ויולידו כל הרעות הרשות נתונה לכל וכן הסכימו להסמיך לאנשים הראויים להוראה לקוראם בשם הרב רבי ומזה יודע לכל דכל מי שאינו מוסמך דהיינו שיש רשות להורות לאו בר הכי הוא ואין לסמוך עליו וכו', וכ״ש בדורינו זה שבעונותינו שרבו יש אנשים שלא שמשו כלל אלא שעסקו בחכמות מכריזים ואומרים חכמים אנחנו ותורת ה' אתם ועליהם ב״ק מכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, ואם יקום נגדם איזה גדול שבדור אומרים לו הכבד בביתך ושב שאין בידך לא לחם ולא שמלה ובעלי בתים נותנים להם אמנה אם היות כי ציד בפיהם ומגדילים עצמן בכח התחבולה והמרמה ונמצא שם שמים מתחלל כמו שכתבתי למעלה, בודאי ראוי לגדור ולומר שלא כל הרוצה ליטול את השם יטול אלא יחידי הדור וסגוליה וזה יודע על פי הסמיכה הנהוגה וכו', וכ״ש שבסיבת המים הזדונים אשר שתו יש מהם קלים במצות וחושבים הכל לאין ובדברי חכמים מזלזלים ואף כי שלום בפיהם ידברו בקרבם ישימו ארבם וכו', ומפני טעם זה נהגו הסמיכה עיי״ש עוד בדבריו החשובים.

וע״ע בשו״ת ציץ אליעזר חט״ז סוף סי' נ״ד וסיים דתקנה זו היא יתד שלא תימוט.

שם, סעיף ל״א. האם איכא דין חכם שאסר היכא דלא נאסר החפץ?

תשובה: ע״ד שאלתך בדין חכם שאסר שאסור לשאול חכם אחר, האם הוא רק באסר עליו חפץ מסוים שאסור מטעם דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, או אפילו באסר עליו לעשות פעולה מסוימת אע״פדשם ל״ש הטעם של שויא אנפשיה?

הנה בטעם האיסור של חכם שאסר, נחלקו הראשונים האם הטעם הוא משום שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, וכ״כ הרשב״א בחידושים לחולין מ״ד ע״ב וכן הריטב״א והר״ן. אך יעי' ברשב״א שם בשם י״מ וכן המאירי ועוד דכתבו דהטעם משום כבודו של חכם, וכן משמע מדברי החתם סופר ח״ז סי' כ״ו.

והנה לפי הטעם של כבוד החכם ודאי פשוט שאין חילוק אם החפץ נאסר או לא, אך לפי הטעם של שויא אנפשיה יש לדון בכך. ועי' בספר עינים למשפט ברכות דף ס״ג דהסתפק האם הוא מדין חתיכא דאיסורא או מדין שויא אנפשיה, עיי״ש דכתב כמה נ״מ.

אך יעוי׳ בספר חוט שני על הל׳ נדה להגאון הגדול רבי ניסים קרליץ שליט״א לסי׳ קפ״ח עמ׳ צ״ג שהאריך בדיני חכם שאסר ושם ס״ק ז׳ כת׳ בפשיטות ״ודע עוד דיסוד דינא דחכם שאסר שאסור להני ראשונים משום שויא אנפשי׳ חתיכה דאיסורא אין פירושו שחל כאן איסור על החפץ שעליו נשאל, אלא פירושו שחלה כאן הוראה, ואף שההוראה לא היתה על חפץ מסוים ומה״ט חכם שאסר למשל בהלכות ברכות או שנשאל ביום חול על הלכות מוקצה וכד׳, חל כאן הוראה ואין לחכם השני להתיר״ עכ״ל.

ועי׳ מה שדנו בדבריו בספרי זמנינו, עי׳ בקובץ הלכתא מבי דינא יו״ד עמ׳ קס״ח, ובספר אמרי יוסף נידה ח״ב עמ׳ א׳ רט״ז, ובספר מצהלות חתנים עמ׳ ס״ז, ובספר קובץ שיעורים מר דרור חולין עמ׳ קס״ו. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

הלכות צדקה

סימן רמ״ז, סעיף ד׳. ובחנוני נא בזאת רק בחומש או גם במעשר?

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור דמה שכתוב ובחנוני נא בזאת זה רק למי שנותן חומש ולא למי שנותן מעשר?

מצאנו בזה ג׳ דעות:

א. דעת הטור סי׳ רמ״ז והרמ״א שם בסעי׳ ד׳ בדעה ראשונה והרדב״ז בח״ג סי׳ תמ״א דס״ל דדין זה הוא בכל צדקה.

ב. בפתחי תשובה שם ס״ק ב׳ בשם השל״ה במגילה, וכ״כ בשאילת יעב״ץ ח״א סי׳ ג׳ דדין זה דוקא במעשר פירות ולא בצדקה.

ג. האור זרוע בהל׳ צדקה סי׳ י״ב ורבינו יונה בספר היראה סי׳ רי״ג ובספר חסידים סי׳ קמ״ד כתבו דדוקא מעשר כספים דינו כמעשר פירות ולא כל צדקה, וכן הכריע החי״ח באהבת חסד ח״ב פי״ח סעי׳ א׳.

ועי׳ בכתר ראש סי׳ קכ״ג בשם הגר״א וכן בשערי רחמים סי׳ מ״ה בשם הגר״ח מוואלז׳ין דהנותן מעשר מובטח רק שלא יהיה לו נזק ולא שיתעשר אך הנותן חומש מובטח שיתעשר.

סימן רנ"א. מה עדיף עניי עירך או למחול לעני את חובו?

תשובה: ע"ד שאלתך האם אדם עני שחייב כסף ויש למלוה אפשרות למחול לו ולהחשיב סכום זה ממעשרותיו, ומאידך גיסא עני זה אינו מעניי עירך. מה עדיף?

נראה שיש לפשוט ד"ז מדברי האגרות משה ביו"ד ח"א סי' קמ"ד דכתב דטובת הנאה עדיף על דיני קדימה [באדם פרטי שאינו גבאי צדקה], ולפ"ז כאן שיש לו טובת הנאה בעני זה הוא עדיף, וע"ע בישועות משה סי' ס"ב, ובספר אהבת צדקה פ"ט סע' מ"ה.

סימן רנ"ט. אי חייב לתת ולרדוף אחר העני כשחשב ליתן לו?

תשובה: ע"ד שאלתדבעני שאוסף צדקה וחשב לתת לו והעני כבר יצא מבית הכנסת האם צריך לרדוף אחריו?

עי' בדרך אמונה ציוה"ל פ"ח ממתנ"ע ס"ק פ"ח דכתב שאם חשב לתת צדקה לעני פלוני והעני ברח ואינו יודע מי העני שיתן הצדקה לעני אחר, וכתב שכך הורה החזו"א. [ובספר ימי פורים עמ' ל' הביא דהגר"ח קניבסקי שליט"א סיפר שבדידיה הוי עובדא שהוציא פעם מעות לתת לעני ועד שבא ליתן כבר הלך העני ושאל את החזו"א ואמר לו דיכול לתת לעני אחר]. ומשמע שאם מכיר עני זה או שאפשר לרדוף אחר העני שצריך לתת לו.

ונראה דהעצה להינצל מחשש איסור נדר בזה הוא שיתנה באופן כללי שלא יתחייב בשום אופן במחשבה עד שיגיע ממש ליד העני. עוד הביאו מערוך השלחן רנ"ח סע' ל"ט דנראה דאם מחשבתו היתה מחשבה רופפת שאינו צריך לתת.

הלכות מילה

סימן רס"ד, סעיף ב'. מקור דסכין המילה מברזל ולא באבן ממלחמת דוד.

תשובה: ע"ד שאלתך היכן המדרש המובא בפרישה יו"ד רס"ד ס"ק ז' הל' מילה שאומר שמלים בברזל ולא באבן מכיון שדוד המלך כאשר בא להלחם עם גלית אמר לברזל שאם יתן לאבן לעבור אותו בזכות זה יעשו ברית מילה בברזל.

מצאנוהו רק בש״ך על התורה [פרשת שמות] מגורי האר״י בשם הילקוט. ובתורה שלימה שם כתב דלא נמצא מדרש זה אצלינו. וכן לא מצאנו מקור אחר קדום ממנו. אמנם עי׳ בצאינה וראינה גם הביא מדרש זה, ועי׳ בשו״ת תירוש ויצהר סכ״ז מביא שהגאון בעל ברוך טעם ציין מדרש זה בשם הצאינה וראינה אחרי ששמע זאת מאשתו עי״ש. [נ״ב עי׳ בט״ז באו״ח סי׳ רפ״ה סק״ב שגם מביא דברים מספר זה].

הלכות גרים

סימן רס״ח, סעיף א. האם יש מצוה לקבל גרים?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מצוה לקבל גרים דאמרינן בגמ׳ על מילת עבדים שיהווי מצוה לא משהינן, ואולי זה מצות המילה ולא קבלת הגר?

עי׳ בדבר אברהם ח״ב סימן כ״ה דכתב דאין מצוה לקבל גרים והוי רק כמו שחיטה שאם רוצה לאכול צריך לאכול ע״י שחיטה.

אך כבר העירו עליו דבראב״ד ז״ל בספר בעלי הנפש סוף שער הטבילה כתב וז״ל ואם תאמר היכן ציונו מ״את הנפש אשר עשו בחרן״ (בראשית פי״ב פ״ה) והלא אם נתכנסו כל באי עולם אינן יכולים לברוא אפילו יתוש אחד, אלא הגרים שגיירו והחזירום תחת כנפי השכינה מעלה עליהם כאלו בראום ע״ש, ובספר זוהר הרקיע לרשב״ץ עשין מ׳ כתב דאיכא מצוה על הבית דין לקבל גר הבא להתגייר ולגיירו כדין, ועי״ש שהוכיח כן מיבמות מ״ז ע״ב דאמרינן שיהוי מצוה לא משהינן, ושם דף מ״ז ע״א ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו מכאן א״ר יהודא גר שנתגייר בבי״ד הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר עי״ש, וכן באזהרות הר״י אלברצלוני בעשה של אהבת הגר כלל בזה ג״כ המצוה של קבלת גרים להכניסם תחת כנפי השכינה, ועי׳ מש״כ בביאור שיטתו בביאור הר״י פערלא לסהמ״צ לרס״ג עשה י״ט עי״ש, ושם כתב שמצות קבלת גרים נכללת במצות אהבת השם, וכמבואר בספרי עה״פ ואהבת את ה׳ אלקיך אהבהו על כל הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, מלמד שהי׳ אברהם אבינו מגיירן ומכניסם תחת כנפי השכינה עי״ש, ומה שאמרו ביבמות ק״ט רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים לא אמרו אלא כשמפתים אותם

להתגייר או שמקבלים אותם מיד, אבל אם הם מתאמצים להתגייר יש לנו לקבלם שהרי נענשו האבות שלא קיבלו את תמנע [עי' תוס' יבמות דף ק"ט].

אמנם עי' גם בח"ס נדרים י"ז, וכן ביעב"ץ בשו"ת סי' צ"ה דכתבו ג"כ דאין מצוה.

ועי' בגליוני הש"ס דכבר תמה על דברי היעב"ץ, אך שם יש שביארו וישבו דבריהם דהכונה דאין חיוב ומותר לאשהוויי, אבל יש בכך מצוה עיי"ש.

סימן רס"ט סעיף א. גר שנתגייר כקטן שנולד, האם הוא גם בדיני ממונות?

תשובה: ע"ד שאלתך האם גר שנתגייר כתינוק שנולד, זה רק דין לענין איסור או הוא גם דין ממוני?

עי' בזכר יצחק סי' ב' דכתב דהנה הרמב"ם כתב בהל' עבדים פרק ט' ה"ב דבניו של עכו"ם הרי הם קנינו ומוכרם בתורת עבד, ואם כן נראה דגם גוי שנתגייר מוכר בנו הגוי, דהא דישראל אינו מוכר בנו משום דיהדותו מפקיע עבדות דבנו, ובתו מוכר לאמה, אבל בנו שהוא גוי נשאר קנינו, ואף גר שנתגייר כקטן שנולד דמי היינו רק לעניין דברים של קורבה כגון עריות ועדות, משא"כ מה שהוא מוכר לבנו הוא משום שהולידו עיי"ש.

וכן הגאון ר' אברהם לופטיבר מוורשא הביא חותנו הגאון בעל אור שמח במשך חכמה פרשת בא דל"א כן לעניין דיני ממונות ע"ש.

ועי' בספר נתן פריו לר' נתן גשטטנר סי' א' דכתב בגר שנתגייר דנימא דמותר לו ליתן ריבית שקצץ בגיותו, משום דלעניין חיוב ממונות לא שייך הך דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, והביא מרע"א בכתובות צ' שכתב אהא דמבואר במשנה שם גר שנתגיירה אשתו עמו כתובתה קיימת שעל מנת כן קיימה, והקשה הרע"א וז"ל לא ידעתי אמאי לא קם ההתחיבות מעידן דהיה נכרי, ואיך מצינו דנכרי אינו יכול לשעבד עצמו עכ"ל, ולכאורה נימא דה"נ דיכול לשעבד עצמו בגיותו מ"מ כשנתגייר פקע שיעבודו דהו"ל כקטן שנולד, וע"כ הוצרך הש"ס למימר דעל מנת כן קיימה, ונראה דפשיטא ליה להגרע"א ז"ל דחיוב ממון שנתחייב בו בגיותו אינו נפקע ממנו כשנתגייר, ולעניין זה לא הוי כקטן שנולד.

עוד הביא מההפלאה בקו"א ה' כתובות סי' ס"ז ס"ח שאם לווה בגיותו ונתגייר חייב לשלם עיי"ש.

ועיין שו״ת חוות יאיר סי׳ ע״ט שאם יש בידו אבידה מישראל או ריבית משעת גיותו ונתגייר, ודאי פטור להחזיר לישראל, אבל בגזל חייב עיי״ש, ויש לדון בכל זה.

סימן רע״ו, סעיף י׳. מקור לתשובת דברי יוסף המובא בפתחי תשובה.

שאלה: עי׳ בפתחי תשובה יורה דעה סימן רע״ו ס״ק י״ז ד״ה בסידורין וז״ל- עבה״ט של הרב מהרי״ט ז״ל ומ״ש או מצויירין במשי ע״י תפירה אסור למחקן, עיין בזה בתשובת דברי יוסף. עכ״ל. מיהו ספר הדברי יוסף?

תשובה: כונתו לשו״ת דברי יוסף להר״ר יוסף אירגאס [בעל השומר אמונים הקדמון] בתשובה סי׳ מ״א דמדבר על מחיקת ה׳ בשרשרת וריקמה ועוד עיי״ש.

סימן רע״ז, סעיף א׳. מתי צריך לסגור הספר ביציאתו מביהמ״ד?

תשובה: עי׳ בערוך השלחן סי׳ יו״ד רע״ז דכתב דהיוצא מביתו לזמן קצר או לחדר סמוך ואפילו לזמן ארוך, יש להקל להשאיר הספר פתוח, והביא כן מבעל השואל ומשיב בספרו ידות נדרים סי׳ רע״ז שכתב שדוקא במניח ספר פתוח והולך לעסקיו ואין דעתו לחזור תיכף, אבל בעת לימודו אם צריך לילך לצרכיו לנקביים או לדבר עם אחד בחדר אחר א״צ לסגור הספרים, וכתב וכן אני נוהג לפעמים, ומ״מ אשרי הנזהר בכבוד ספרים, ושמעתי שהגאון בעל אורים ותומים היה מניח תמיד פתוח הספרים בבית ישיבתו וכשהגיע עת האוכל והלך לו היה פורס עליהם מפה וכן נכון לעשות ע״ש עוד. ועי׳ בספר גנזי הקודש פ״ב ס״ק נ׳ דהביא דבכף החיים למהר״ח פלאג׳י סי׳ כ׳ ס״ק י״א אוסר, וכן בשו״ת ישכיל עבדי יו״ד ח״ה סי׳ נ״ו, אך הביא הגר״נ קרליץ שליט״א שאפשר להקל כערוה״ש ועוד הביא דעת הגרי״ש אלישיב שליט״א שכשהולך להביא ספר מארון הספרים א״צ לסגור הספר, אך אם הולך לביהכ״ס יש לסגור או לכסות. עוד הביא ששאל להגרש״ז אויערבאך זצ״ל עד״ז ואמר שביציאה קצרה בפשטות אין בעיה, וכשנשאל מה הגדר ענה שזהו ענין סגולי ולא הלכתי וכל אחד עם ההרגש שלו.

סימן רפ"ב [בדרכי משה]. ספר ות"ח מי קודם ליכנס?

תשובה: ע"ד מה שנסתפקת בדברי הדרכי משה ביור"ד סי' רפ"ב שהביא את דברי המהרי"ל שאדם שנושא ספר אסור לילך לפניו, האם הדברים אמורים גם כשהאדם השני (שאינו מחזיק הספר) הוא ת"ח שיש חיוב לכבדו מצד ת"ח?

הנה מקור הרמ"א הוא במהרי"ל, ונמצא בליקוטים בסוף הספר אות פ' [עמ' תרל"ב הוצאת מכון ירושלים] וז"ל "כשהלך הנושא ספר אצלו א"ל ליכנס או לצאת לפניו בפתח", וא"כ מוכח דהמהרי"ל שהיה הת"ח מקדים הספר לפניו.

הלכות מזוזה

סימן רפ"ה, סעיף ב. בענין נישוק מזוזה והמסתעף.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין נישוק מזוזה, האם הוי חיוב להסתכל עליה או להניח יד או שצריך לנשק, ומהו דרגת החיוב מנהג או ענין, וכן כמה פעמים ביום, ואי רק בפתח הבית או בכל מזוזה?

עי' במש"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' תשובה הי"ג מה שצריך לזכור כאשר רואה את המזוזה ולא הזכיר שצריך לנשק או להניח את ידו, אך הרמ"א בסי' רפ"ה סע' ב' כתב שיניח ידו על המזוזה, ובשו"ת רע"א סי' נ"ח כתב דאין לכך מקור בש"ס.

אך יעוי' בשו"ת שרגא המאיר ח"ז סי' ה' וכן בשו"ת באר משה ח"ב סי' צ"ח דתמהו על רע"א דמפורש בע"ז דף י"א דאונקלוס הגר הניח ידו על המזוזה.

וע"ע בדרך שיחה ח"א סי' תקי"ז דכתב דהחזו"א אמר שאין לו כח להניח ידו על המזוזה. וכתב הגר"ח קניבסקי שענין הנחת היד הוא כדי לזכור מה שכתוב בה, כמ"ש ברמב"ם, וכיון שכן סגי גם בראיה.

ועי' בקיצור שו"ע סי' י"א סע' כ"ד דכתב דינשק את המזוזה.

ועי' בשו"ת שלמת חיים סי' ש"כ דכתב דטוב שיניח ידו כ"פ כשנכנס ויוצא.

וכן הובא בעוד ספרים ענין נישוק והנחת יד על המזוזה והכוונה בזה. ״בכל עת אשר עינו רואה את המזוזה בכניסתו או ביציאתו יניח ידו הימנית על המזוזה ויקבל עליו עול מלכות שמים ועול מצוות, שנכתבו בפ׳ שמע ובפ׳ והיה אם שמוע שבמזוזה, ויכוין במחשבתו בזה הלשון בשמחה עצומה: ״אני מאמין באמונה שלמה ואמיתית שאתה יחיד ומיוחד, ומקבל עלי לקיים מצוותיך הקדושים״ (יסוד ושורש העבודה ש״ב פ״ח). ״כשיוצא מביתו מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין ללכת לביה״כ ינשק המזוזה ויכוין בשם ש-ד-י ואחוריו שם כה״ת להכניע יצר הרע, ויכוין כי יצר במלוי יוד צדי ריש ס״ת ש-ד-י, ואמצע התיבות יו״ד לבטל מחשבות רעות. ואני נהגתי לומר ש-ד-י יצילני מיצה״ר ומכל חטא ומכל לשה״ר ומכל צרה יחל״ץ (ר״ת יצר חטא לה״ר צרה) עני בעניו, כדכתיב והי״ה שד״י בצריך יכוין כי הוי״ה מבפנים וש-ד-י מבחוץ דהוא פנים דשם כה״ת, ויש מי שכתב שיאמר פ׳ שמע ישראל במזוזה ומועיל מאד״ (עבודת הקודש לחיד״א צ״ש י׳). ״צורך גדול וחיוב ללבוש ציצית ותפילין בביתו ויצא וישקה מזוזה וילך לביהכנ״ס מעוטף בציצית ומעוטר בתפילין והחמירו מאד בזה ״קבזה״ (עה״ל מ״ב ס״ה). ״בפתח הפנימי שבבית יכוין בהנחת יד על המזוזה כי יצ״ר במילוי אותיות הוא יו״ד צד״י ריש״ס ס״ת ש-ד-י, ר״ל ששם של ש-ד-י הוא טוב להנצל מיצר הרע. ובצאתו מביתו יתפלל תפילה קצרה: רבש״ע חוסה נא עלי למלטני מיצר הרע וכל כת דיליה אמן, או יקרא ק״ש פרשה ראשונה שמע וכו׳ עד ובשעריך ואז ימלט באותו יום מכל עון ואשמה״ (קב הישר אות כ״ב וכ״ג).

ובענין האם צריך לנשק כל מזוזה שעוברים לידה גם מחוץ לביתו? כ״כ בברכי יוסף סי׳ רפ״ה והובא בערוך השלחן שם.

סימן רפ"ט. בדין הסיר דלת המזוזה לזמן קצר, והשתנה מקום המשקוף.

שאלה: מי שדלתות הסלון בביתו מורכבות מארבע דלתות, שתים סמוכות למשקוף ושתים פנימיות מהם. בכל ימות השנה מקום המזוזה נקבע על גב הדלת הפנימית מאחר שהיא משמשת כמשקוף, כשדרוש חדר גדול יותר מסירים את כל הד׳ דלתות ונמצא שהשתנה מקום המשקוף, מסתבר דצריך לקבוע כעת אפי׳ למספר ימים מזוזה על המשקוף הפנימי. ושאלתי האם לקבוע המזוזה בברכה, וכן כשיחזירו את הדלת הסמוכה לכותל למקומה ותשוב לשמש כמשקוף לדלת הפנימית אם יש חיוב ברכה על קביעת המזוזה?

תשובה: לכב׳ הרב השואל שליט״א

בענין מי שהסיר את הדלתות לזמן קצר והשתנה מקום המשקוף, עי׳ בחי׳ רע״א סי׳ רפ״ט סע׳ ה׳ מש״כ בשם המהר״א ששון שאם קבע מזוזה כתיקונו ואח״כ הסיר הפתח כמו שהוא עם המזוזה ואח״כ חזרו לבנות הכותל ונתנו הדלת עם המזוזה כמו שהיה קבוע ולא הסירוהו משם, וחזרו וקבעוהו, דפסול משום תעשה ולא מן העשוי עי״ש, והרע״א ציין למג״א באו״ח סי׳ ט״ו דלפ״ד שם נראה דהיינו דוקא כשקבעו בבית אחר, דבכה״ג נחשב כתחילת עשיה, אבל כשחזר וקבעו במקומו הראשון אין בו תעשה ולא מן העשוי מאחר שכבר נעשה בהכשר עי״ש. אך יעוי׳ בט״ז דס״ל דהוי תעשה ולא מן העשוי. ולפ״ז תליא במחלוקת המג״א והט״ז, ולכך כתבו הפוסקים דכשמחזיר צריך לחשוש ולפרק המזוזה ולקובעה מחדש, אך מאידך גיסא לא יברך דספק ברכות להקל, וכן ודאי כשהדלתות מפורקות צריך לשים מזוזה אחרת. עי׳ בספר אגורה באהלך עמ׳ ר״ב ובספר עלי דשא סי׳ ל״ב ועוד.

בברכה המערכת

הלכות פדיון בכור

סימן ש״ה, סעיף א. מדוע אין מזכירין בפדיון הבן זכר ליציאת מצרים?

תשובה: ע״ד שאלתך אמאי במצות פדיון הבן שהיא זכר למכת בכורות כמבואר בפ׳ בא, לא מוזכר בנוסח התפילה שלפני פדיון הבן ענין מכת בכורות ויציאת מצרים?

עי׳ בפרי מגדים אורח חיים סימן ח׳ במשבצות זהב ס״ק ח׳ שכתב על פי דברי הב״ח באורח חיים סימן ח׳ ותרכ״ה דכתב דשלוש מצוות בעינן שיכוין בהם גם טעם המצוה ואלו הם ציצית תפילין וסוכה, ומשום שבכל הני כתוב בתורה מפורש הטעם. ולפי זה הוא הדין בפדיון הבן הרי נאמר הטעם זכר ליציאת מצרים, ובליקוטי פנחס ס״ק ל״ז הביא שכן משמע בדרך פקודיך מצוה י״ח, ובספר אוצר פדיון הבן ח״ב עמ׳ תי״ד הוסיף בהערות דבשו״ת הרא״ש כלל כ״ד סימן ב׳ נראה מדבריו שאין צריך כוונה לזה בפירוש, שכתב שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורות שאנו עושין אותו זכר ליציאת מצרים אלא שצוה הקב״ה

לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרין יציאת מצרים. וראה בשו״ת שבט הלוי חלק ו׳ סימן קס״ט שמחלק בזה דבפדיון הבן לא כתוב הטעם אלא מתוך שאלת הבן, מה שאין כן בהני ג׳ מצוות, וכדברי הפרי מגדים מצדד המשנה ברורה שם סימן ח׳ ס״ק י״ט דלכתחילה כדי לקיים המצוה בשלימותה צריך לכוין בה הטעם נמי, אכן נקט דבדיעבד אם לא כיון רק לקיים המצות עשה יצא. וראה עוד מה שכתב על דברי הפרי מגדים בשאילת יעקב [לרבי יעקב פראגר תרס״ו] סימן ל״ה דף ל״ו ע״א, ולדברי הפרי מגדים היה ראוי להוסיף בנוסח הלשם יחוד וכו׳ גם זכר ליציאת מצרים אך לא מצאנו כן בשום מקום ע״כ מדבריו.

הלכות תרומות

סימן של״א סעיף ג׳. דין טבל עכו״ם בא״י.

תשובה: ע״ד שאלתך להלכה שאין קנין לעכו״ם בארץ ישראל להפקיע מתרו״מ, וישראל הקונה ממנו פירות חייב לעשר. א״כ למ״ד שטבל הוא איסור משום שמעורב בו תרו״מ כיצד מותר העכו״ם לאכול פירותיו. מדוע אין בזה איסור גזל מתנות כהונה ולוי׳.

עי׳ ברמב״ם פ״א מהל׳ תרומות דאחר שהביא בהל׳ י׳ את הדין דאין קנין לעכו״ם באי״י להפקיע מתרו״מ כתב בהל׳ י״א דפירות עכום באי״י שגמר מלאכתן ביד עכו״ם ומרחן עכו״ם פטורין מכלום שנאמר דגנך ולא דיגון עכו״ם, וא״כ לא חל כלל שם טבל על הפירות. [ולענין אם מותר לישראל לאכול קודם דיגון עכו״ם נחלקו בכך בראשונים, עי׳ בדרך אמונה שם. אך לענין עכו״ם אין זה נוגע דיש גזה״כ מיוחדת כמו שכתב הרמב״ם עי״ש].

סימן של״א סעיף מ״ח. האם מהני הפרת בעל בתרומה וחלה?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מהני הפרת בעל בחלה ותרומה שהפרישה אשתו, או לא משום דלא הוי נדרי עינוי נפש?

עי' בדעת קדושים לאב"ד בוטשאטש יו"ד סו"ס שכ"ג דכתב כעין דבריך שאין זה מנדרים שבעל מיפר כיון דלא הוי עינוי נפש, וכתב שמטעם נוסף אין הבעל יכול להפר שכיון שהאשה אינה מפרשת אלא רק בשליחות הבעל. אך עי' בספר אבני נזר דכתב דמהני הפרת בעל לתרומה. ועי' מש"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במנחת שלמה ח"א סימן ס"ב אות י"ב ותנינא סימן ק"י ובח"ג סי' קמ"ט ס"ק ג' [תלוי במהדורות] וכן במנחת שלמה בסוף מסכת נדרים. ובאמת כבר האריך בזה בספרו במעדני ארץ הל' תרומות פ"ד הי"ז אות ז' והביאו בדרך אמונה בהל' תרומות פ"ד ס"ק קפ"ו ובציון הלכה שם ס"ק תצ"א דדנו בכך וכתבו שם לדון שכיון שהפרה אינה כשאלה שעוקרת למפרע אלא רק "מיגז גייז", א"כ אם היו יכולים האב והבעל להפר הפרשת תרו"מ נצטרך לומר שבהפרתם מבטלים הם את הפרשת התרומה רק מכאן ולהבא וממילא אין עבירת טבל במה שנאכל קודם שהפרו, ואילו מה שאוכלים מכאן ולהבא נחשב טבל עיי"ש. ועיי"ש במנחת שלמה דדן גם לגבי קרבנות ופאה אי מהני הפרה, ועמש"כ ע"ז בדרך אמונה שם.

ולענין הקושיא דאין זה מהנדרים שיכול הבעל להפר כתבו דמיירי כגון שהפרישה האשה יותר מדאי שיש בכך הפסד ממון, כ"כ הדרך אמונה בהל' תרומות שם, או שהפרישה האשה באופן שהדין שתרומתו תרומה ויחזור ויתרום שגם בזה יש הפסד ממון, כ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שם, וזה ע"פ דברי התוס' בב"מ ק"ד. ד"ה ה"נ שצידדו שמשום הפסד ממונו של בעל חשיב כדברים שבינו לבינה. ועי' בספר כל נדרי סי' ס"ג סעי' י"א ובהערות שם, וע"ע בספר הזיכרון להגר"ב זולטי עמ' תקנ"ה מש"כ בזה הר"ר אברהם יעקב זלזניק על דברי הגרשז"א.

הלכות אבילות

סימן שע"ו, סעיף א'. מדוע הושמט בשו"ע מצות ניחום אבלים?

שאלה: יש להקשות למה הושמט בשו"ע הדין שמצוה לנחם אבלים וכמו שכתב המחבר בסי' של"ה מצוה לבקר חולים, וכמו סי' שד"מ מצוה גדולה להספיד על המת, (וכן בסי' שמ"ג מצות הלויית המת הגם שלא כתב בפירוש בגוף ההלכה

מצווה ללוות את המת (דרק כתב כן בכותרת) אבל מכללא נשמע גודל החיוב. דכתב שכל הרואה מת ואינו מלווהו וכו׳ בר נידוי הוא). אבל בסי׳ שע״ו שמיירי במנהג המנחמים וכו׳ רק נזכר סדר הדברים והדינים אבל לא כתוב בין בכותרות של ההלכה ובין בגוף הדין שמצוה לנחם אבלים (דומיא דביקור חולים, והספד) וצ״ב?

תשובה: בעניין הא דלא כתב השו״ע דאיכא מצות ניחום אבלים, ראשית יש לציין דיעי׳ ברמ״א סי׳ של״ה סעי׳ ה׳ דכתב דניחום אבלים קודם לביקור חולים שמוזכר שם מצוה [אך כ״ז הם דברי הרמ״א], וצ״ל לכאו׳ דכיון דלא מובא בפי׳ במשנה דאיכא מצות ניחום אבלים לא הזכירם השו״ע, דבמשנה דאלו דברים שאין להם שיעור מוזכר רק ביקור חולים ולוית המת.

הלכות פריה ורביה

סימן ד', סעיף כ'. ממזר שנשא שפחה האם חייב בעונה?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין ממזר שנשא שפחה על מנת לטהר את זרעו האם חייב בעונתה, הנה בפשטות מה שנשאה אינו בתורת נישואין ולכך אינו חייב בעונתה, אך עי׳ בקובץ ישורון ח״ז עמ׳ תצ״ח דדן שם הג״ר זלמן נחמיה גולדברג האם ניתן לכתוב כתובה לממזר שנשא שפחה, וכתב דאינו חייב כיון דלא הוי נישואין, אך הוסיף דאם נושא אותה אחר שהפקירה וזכתה בעצמה יכול להתחייב לה כתובה ואף שאין כאן נישואין מ״מ מצינו בנשא שוטה שאף שלא תקנו לה חכמים נשואין מ״מ אם כתב לה כתובה של מאה מנה כתובתה קיימת שרצה ליזוק בנכסיו, ועיין קצה״ח סימן רמ״ג ס״ק ו׳ שכתב שחייב לה זאת מדין שכירות פועל, וא״כ גם בנידון דידן פשוט שיכול להתחייב לה, וכן נכון הדבר שישבע שלא ישא אשה אחרת עליה כל זמן שלא ישחררה, וכן יתחייב לה שאר כסות ועונה כהתחייבות, וכדאי גם לקנות בקנין ממנה שמתחייב כל חיובי בעל לאשתו, אך כמ״ש כל זה רק אם מתחייב בפירוש אבל בסתמא לא.

ועי׳ בספר זכרון משה בראשית [לרבי חיים יעקב לייזר תשס״ט] עמ׳ ק״א דדן גבי הגר האם אברהם היה חייב לה חיוב עונה ומסיק דיש חיוב עונה גם לשפחה, אך לפמ״ש הגרזנ״ג שליט״א ז״א.

סימן ה', סעיף י"א. האם מותר לסרס עצמו כדי לא לעבור עבירה?

תשובה: בענין שאלתך האם סירוס מותר ע״מ שלא יחטא, עי׳ בספר חסידים [סי׳ י״ח] דכתב ״ולא יחטא אדם כדי שלא יחטא עוד, כגון אדם אחד היה חוטא

בנשים וסירס את עצמו כדי שלא יחטא עוד״ז עכ״ל. ומבואר דמוסיף חטא על פשע כשעושה דבר זה.

הלכות אישות

סימן י', סעיף א. מקור דמחזיר גרושתו חשיב כממשיך אישות הראשונה.

שאלה: שמעתי שמחזיר גרושתו חשיב כממשיך האישות הראשונה, האם מצאנו מי שאומר כך?

תשובה: לענין המשך אישות במחזיר גרושתו, עי׳ בשיעורי ר׳ גרשון על יבמות דף י״א [עמ׳ קל״ג] דכתב גדר הדבר יש לבאר דהאישות השניה חשיבא המשך לאישות הראשונה וחשיבי לאישות אחת, ולכך היכא דנשאת באמצע לאחר הוי כמו סוטה ולכך אסור שוב לנושאה. ועיי״ש מה שביאר עפ״ז מש״כ שם ביבמות על מחזיר גרושתו.

שם. האם יש מצוה להחזיר גרושתו?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין האם יש מצוה להחזיר גרושתו, עי׳ בשו״ת באר מים חיים לר׳ שמואל ויטאל שאלה פ׳ דהביא את תשובת הרדב״ז דכתב דאין בכך מצוה, וע״ז השיב הר״ש וויטאל דאיכא צד מצוה שהרי כתבו בתנחומא באותו מעשה ביומי דר׳ תנחומא דהוה צריך עלמא למטרא וכו׳ ואמר ר׳ תנחומא וכו׳ אתא גבר חד למשבקתיה וכו׳ וגער בו ר׳ תנחומא והשיב לו ומבשרך אל תתעלם, הרי אע״פ שגירש אותה עדיין קרא בשרו ונתן לה צדקה, ומכ״ש אם היה מחזיר אותה מצוה גדולה, וכ״כ שלחן העזר ח״א דף ל״ד ע״א סק״א, ועי׳ בחינוך מצוה תק״פ דכתב דראוי לעשות כן אם אינה רשעה.

סימן י״א, סעיף א'. האם אשת איש שזינתה אסורה על בועל שני?

תשובה: ע״ד שאלתך האם אשת איש שזינתה עם כמה נואפים נאסרת באיסור בועל רק לנואף הראשון משום שעל ידו נאסרה לבעלה, אבל לשאר הנואפים מותרת כיון שלאו מחמתם נאסרה לבעלה, או שנאסרת גם על הבועל השני?

עי' במהר"א ששון שהביא הק"נ ריש כתובות וכן במל"מ פ"ב מסוטה ה"ב שמסתפק בכל בועל שני אף במזיד שמא לא נאסרה לו מאחר שלא אסרה על הבעל שכבר היתה אסורה מבועל ראשון, אבל יש חולקים עיי"ש במל"מ בשם שבות יעקב וס' שער אפרים וכן ס"ל למ"ל בעצמו, וכן כתב הק"נ בשם אביו מהא דסנהדרין דף מ"א שמפורש שנאסרה לבועל שני. אבל כשהבועל היה שוגג מביא הפ"ת ר"ס י"א מס' ברכי יוסף שלהירושלמי שהביאו התוס' ריש פרק כשם שהאיסור כשהוא שוגג והיא מזידה הוא מטעם אפשר יצאת מתחת ידו ואת אמרת הכין, א"כ הוא רק משום דעל ידו איתסירא לבעל, שלכן יש להתיר בבועל שני, ועיי"ש מה שמסיק. ועיי"ש גם בדברי הבאר היטב, וכן באוצר הפוסקים ח"ב סי' י"א אות ה' דהביא באורך כל השיטות בענין.

סימן י"ג, סעיף ה. חילוק בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה.

תשובה: ע"ד שאלתך בדברי השו"ע אהע"ז הל' אישות סי' י"ג ס"ה שכתב "ואפי' גר ואשתו נכרית שנתגיירו מפרישין אותן צ' יום כדי להבחין בין זרע הנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה", איזה נ"מ יש בין זרע הנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה?

הנה בפשטות אין נ"מ בזה לדינא רק החילוק הוא דזרע הבא שלא בקדושה מקרי פגמא וזוהמא ואף לאחר שנתגייר וכדקאמרינן בקידושין דף ע' ע"ב אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, ולפיכך קשים גרים לישראל כספחת עי' תוס' שם. ועי' עוד באב"מ שם בסי' י"ג דלמ"ד עובר לאו ירך אמו איכא נ"מ לגיור אך אנחנו לא פוסקים כן. אך יעוי' בט"ז יו"ד סימן קצ"ו ס"ק י"א דכתב דגם בנדה אם בא בעלה עליה בנדותה צריכה שלשה חדשי הבחנה להבחין אם נזרע באיסור או לא כמו בגר ואשתו שמפרישים אותם כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה, ועיין בנקה"כ שם שכתב וז"ל "דרק בגר ואשתו צריכים הבחנה דהתם כיון שנזרע שלא בקדושה לאו ישראל גמור הוא דבכמה דינים חלוק הוא מישראל כדלקמן ביו"ד סימן רס"ט, אבל הנולד מן הנדה קיי"ל דכשר וכו"' עכ"ל. [ושם בסעי' ד' מבואר דאין חולצין ומיבמין למי שלידתו שלא בקדושה. ועי' בשו"ת ר' חיים כהן [רפפורט] יו"ד סי' ל"ט דדן אי איכא עוד נ"מ בדברי הש"ך]. וכן כתב הב"ש באה"ע סימן ד' אות ה' ד"הבא על הנדה אע"פ שהוא פגום אינו ממזר אפילו

מדרבנן, אלא דהוא פגום ואין משפחתו מיוחסת וראוי להרחיק מהם אבל אינו פגום מכח איסור וכשרה אפילו לכהונה וכו׳, ובזה ניחא דבנדה לא צריכה הבחנה כמו גר וגיורת דליכא כאן חשש איסור כ״כ שתצטרך הבחנה, ובט״ז שם הניח בצ״ע ולק״מ, עכ״ל.

סימן כ״א, סעיף ב׳. האם כלה חייבת בכיסוי ראש?

תשובה: ע״ד שאלתך היאך הולכים בלי כיסוי ראש בזמן החופה, והאם זה מותר.

הנה יש סוברים שכ״ז שאינה בחזקת בעולה אעפ״י שהיא נשואה אינה צריכה לכסות ראשה, עי׳ בבאר היטב אבהע״ז סי׳ כ״א ס״ק ה׳ דכתב בשם השבות יעקב דכל שלא נבעלה אף שנתקדשה מותרת לילך בפריעת ראש כשאר הבתולות, וכן כתב בשו״ת חתם סופר יו״ד סי׳ קצ״ה [אך עי׳ בשו״ת קנין תורה ב׳ י״ג דמבאר כונה אחרת בדברי הח״ס], ובשו״ת משאת משה אבן העזר סי׳ ז׳ ובשלחן העזר סי׳ ט׳ סעי׳ י׳ ועוד, וכן יש שכתבו דזה היה מנהג חב״ד. אמנם רבים הם הנוהגים לכסות ראשם עוד קודם החופה כיון דס״ל דגם ארוסה חייבת בכיסוי ראש וכמו שהביא שם הבאר היטב בשם החוות יאיר, וכן פסק המ״ב סי׳ ע״ה ס״ק י״א עי״ש המקורות.

הלכות קידושין

סימן מ״ט, סעיף ג׳. מקור להיתר סידור קידושין מרב.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור ותחילת המנהג שצריך ליתן היתר לסידור קידושין, דהיינו שצריך המסדר קידושין לקבל הרשאה מרב העיר לסד״ק.

עי׳ בנחלת שבעה [סי׳ י״ב מחודשים אות ד׳] שנתן טעם לדבר משום שבארץ אשכנז אנחנו מועטים מפוזרים אחד לאחד בית ישראל בעיירות ובכפרים ואין להם מורים והקטן לאלף רוצה להיות אביר שבאבירים, וע״כ לפחות צריך המסדר קדושין להתרה מרב המדינה, א״כ אפשר שמזה נתפשט המנהג ליטול רשות אפילו בקהלה הרב עצמו ומאחר שצריך נטילת רשות יאמר סברי ולא ברשות, אבל בפולין הרב בכל קהילה עצמו מסדר קדושין ומתחלה נתמנה על

כה אין צריך לנטילת רשות על כן גם סברי אין צריך לומר, והר׳ יוסף יוזפא בעל נוהג כצאן יוסף [דף כ״ז] כתב יסדר קידושין מאן דסביר וגמיר ועל המורים ומנהיגים מוטל להשגיח ולחקור על זה ולקנוס לפי צורך הזמן והמקום למיגדר מילתא כדי שלא יהיו העם פרוצים בזה.

סימן ס״ב, סעיף ז׳. פנים חדשות בקטן שהגדיל וגוי שנתגייר.

תשובה: ע״ד שאלתך בגוי שהיה בחתונה ואח״כ התגייר, האם נחשב כפנים חדשות לענין שבע ברכות, וכן כנ״ל מה הדין בקטן שהגדיל?

בענין פנים חדשות בגר, עי׳ בספר שב ורפא ח״ב סי׳ פ״ג דדן בשאלה זו ונטה להקל דחשיב פנים חדשות.

ולענייו קטן שהגדיל, עי׳ בקה״י סי׳ ו׳ דיש ספק האם קטן מקרי פנים חדשות או לא, ועי׳ בספר הלכות והליכות בר מצוה, ובספר ברכת חתנים סי׳ ט״ז דהסתפקו על הצד דקטן לא מקרי פנים חדשות אי קטן שהגדיל מקרי פנים חדשות.

ועי׳ בשו״ת ראובן שמעון ח״ב סי׳ פ״ח דמסיק דלא מקרי פנים חדשות, וכ״כ בספר ישמח לב סי׳ של״ט דכן הורה הגרי״ש אלישיב, וכן כתב בספר דבק טוב עמ׳ קמ״ד בשם הגר״מ שטרנבוך. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

הלכות גיטין

סימן קכ״ה, סעיף י״ד. ביאור בכוונת הציונים ברמ״א ומי מחברם.

תשובה: ע״ד שאלתך בציון דברי הרמ״א ״סברת הרב״ [אבן העזר סי׳ קכ״ה סעי׳ י״ד ועוד], למי הכוונה במילת ״הרב״, ומי כתב את זה?

״סברת הרב״ הכונה לרמ״א עצמו, יעי׳ בטור שם דהב״י הביא דפסול ולא כתב דיש להקל בשעת הדחק, ועליו כתב בדרכי משה שם דיש להקל במקום הדחק. ואת המילים ״הב״י בשם הגה״מ״ שבתובים שם ברמ״א ג״כ לא כתב הרמ״א עצמו, וכן שאר הציונים בכל ד׳ חלקי השו״ע המופיעים ברמ״א אינם מהרמ״א

שלא היו במהדורא הראשונה של השו״ע עם הגהותיו, רק נדפסו במהדורת קראקא כמבואר בהקדמה לשו״ע מורשה להנחיל הוצאת פרידמן בחלק א׳ דחו״מ עמ׳ כ״א כ״ב. ושם כתבו דמייחסים אותם להר״ש הורביץ אחיינו של הרמ״א עם השלמות ר׳ דוד טעבל בר׳ יחזקאל טראפא, ולפעמים הציונים נעשו ע״י הסמ״ע ע״י״ש.

סימן קכ״ו. כיצד כותבים בשטרות חודש אב, וכנ״ל יום הששי?

שאלה: מצאנו כתוב ״שמחת התנאים התקיימה בסמוך לשמחת הנישואין, אור ליום חמישי כ״א מנחם אב שמחת תרס״ז בקרימלוב, מקום מגורי משפחת הכלה, התאריך המופיע על שטר הכתובה הוא יום השישי. וצ״ב א. דבר חידוש אנו רואים כאן שרשמו בכתובה את החודש מנחם אב ולא אב בלבד? ב. למה כתב יום השישי בה״?

תשובה: בענין איך לכתוב בכתובה את חודש אב כשכותבים בכתובה את שם החודש, רוב הפוסקים כתבו דאין לכתוב ״מנחם אב״ אלא רק ״אב״ ובמקרה שטעו וכתבו ״מנחם אב״ הכתובה כשרה. כ״כ בנחלת שבעה סימן ד׳, ערוך השולחן אבן העזר סימן קכ״ו סעיף ט״ז, ובסדר כתובה כהלכתה פרק ד׳ סעיף ו׳, ובמשפט הכתובה חלק א׳ שער ב׳ פרק ד׳ אות ט״ו. אך עי׳ באורחות רבינו ח״ה אות צ׳ דכתב ״בכתובת נכדה אחרת שמו״ר [בעל הקה״י] הי׳ מסדר חו״ק אצלה ראיתי שמו״ר בעצמו כתב בכתובה חודש ״מנחם אב״, וכן בספר אפריון שלמה כתב שהורה לו הגרי״ש אלישיב לכתוב ״מנחם אב״, ומצאנו שהביאו מקור למנהג לכתוב מנחם אב בספר ״גט פשוט״ סי׳ קכ״ו שם כתוב שנוהגין בכתובות ושטרות ואגרות לכתוב חודש ״מנחם״ במקום ״אב״ אבל בגט כותבין רק ״אב״ לחודש שזהו שמו ובדיעבד אם כתבו בגט רק ״מנחם״ הגט כשר שהדבר ידוע ומפורסם שכך קורים לחודש אב. וב״ערוך השלחן״ אהע״ז סי׳ קכ״ו סט״ו הצריך עיון בזה אם כתבו רק מנחם, דהן אמת שבספרי חכמי הספרדים רגילים לכתוב כן אבל אצל האשכנזים אין נוהגין כן, אבל אם כתבו ״מנחם אב״ בזה כשר בדיעבד כיון שכך מברכין את החודש וכך כותבין באגרות ע״י״ש. ועי׳ בספר אבן פינה אבן העזר א׳ סי׳ קס״א דרצה לתלות זה בזמן המנהג דיש שכותבים רק עד אמצע החודש ע״י״ש.

ובענין כתיבת יום השישי בכתובה, עי׳ בס׳ פלא יועץ אות ששה דכ׳ וז״ל במספר ששה כתבו המקובלים שצריך ליזהר הרבה לומר השישי שהוא יחוד קוב״ו, וכן

יזהר גם כן בכתיבה כגון כשכותב כתובה בשישי יכתוב ביום השישי, ובספר שלמי ציבור בדברי הרב המגי׳ הר״ר אברהם חאיון ז״ל שכתב נמי וצריך שיאמר יום השישי ״ממה שראיתי להרב ח״י פ״ב דף י״ד שכתב דכל המשנה מלשון הכתוב השישי בין בכתיבה בין בדיבור גורם פירוד, אכן הג״ר יצחק פלאג׳י ז״ל בספרו יפה ללב ח״ד אבה״ע סי׳ ס״ד אות ח׳ אחר שהעתיק דברי הפלא יועץ כתב וז״ל אך פה עירנו אזמיר יע״ו אין נזהרין ביה רק כותבין בשישי בשבת וכו׳ כמו שכותבין בשאר הימים ברביעי בחמישי וקורין ומקרין כן בפני כמה רבנים דור דור ושופטיו ואין פוצה פה ומצפצף בשפתיו עכ״ל.

סימן קכ״ח, סעיף א. כיצד כותבים ירושלם עם יו״ד או בלעדיו?

תשובה: כתב במנחת שי יהושע פ״י פס׳ א׳ דכשש מאות פעמים בתנ״ך מופיעה ירושלים בלי יוד ורק חמש פעמים כתוב עם יו״ד. והטעם הוא כמ״ש התוס׳ בתענית דף ט״ז ע״א ד״ה הר שכתבו דמתחילה היתה נקראת שלם כדכתיב ומלכי צדק מלך שלם, ואח״כ קראוה ירושלם על שם יראה ועל שם שלם, ולכן אין אנו מוסיפים יוד בירושלים ע״כ. והנה יש בזה גם נ״מ לכתיבת כתובה וגט, דהנה בספר גט פשוט סי׳ קכ״ו ס״ק ל״ה מהגאון רבי משה בן חביב שהיה רב בירושלים כתב לכתוב ירושלם בלי יוד, וכך נהגו כל השנים בירושלים, ועי׳ ספר טיב גיטין מהגאון רבי אפרים זלמן מרגליות בסוף ספרו בענין שמות ערים ונהרות ס״ק ט״ז דכתב שם דצ״ל ירושלים ביו״ד והשיג על הגט פשוט, אך בסוף המאמר ליקוטי שמות ועיירות ס״ק ל״ו מביא שנית שם ירושלים, ובביאורו אומר שם עיין לעיל שכתבתי להסתפק שמא טעות סופר נפל בנוסח הגט שבספר גט פשוט וצריך לכתוב ירושלים מלא בשני יודין, ושוב הוגד לי ושמעתי מצורבא דרבנן מתושבי ירושלים שכותבין ירושלם בגיטין בלא יוד אחרי הלמד עכ״ל. ועי׳ בשו״ת הר צבי אבן העזר ח״ב סי׳ רכ״ז רכ״ח דגם העיד דכך המנהג והאריך בכך מאוד.

סימן קכ״ט, סעיף ל״א. כתיבת השם אלטר בט׳ או בתי׳.

שאלה: לכבוד מערכת ״לדופקי בתשובה״.

רציתי לברר בעניין שם: אלתר או אלטר או אלטער, איך כותבים אותו באופן הנכון. בררתי קצת ולפי מה שנראה בפוסקים בהל׳ גיטין יותר נוטה לכתוב עם

טי״ת, כ״כ בס׳ קב ונקי, ובס׳ שולחן מערכת, גט מסודר, ועוד. אולם הרבה נוהגים לכתוב עם תי״ו.

רציתי לברר מקור שממליץ לכתוב עם תי״ו. כפי שזכור לי ראיתי פעם בס׳ עטרת יהושע מהג״ר משה אריה פריינד ז״ל (מנהגי נישואין) שכתוב שם שמנהגו לכתוב: ״אלתר״ עם תי״ו, בהטעימו ששם אלתר ר״ת ״לא תאונה אליך רעה״, ומאידך רבים סוברים שמכיון שמוסיפים שם זה למי שנקרא ע״ש א׳ שנפטר בדמי ימיו כברכת אריכות ימים, לכן מתאים יותר ״אלטר״ ויותר נכון ״אלטער״ שפירושו זקן ושבע ימים.

בדפדוף בספרי אחרונים קדמונים מוצאים לכאן ולכאן, אבל יותר עם טי״ת. וראוי לציין לדברי הרמ״א בשו״ע אהע״ז סי׳ קכ״ט סעיף ל״א וז״ל: ״כל כינוי שהוא בלשון לע״ז כאן בלשון אשכנז וצריך לכתוב תי״ו או טי״ת כותבים טי״ת, כי התי״ו יכולין לקרות רפויה, וכל כיוצא בזה (ת״ה סי׳ רל״א).

בכל הכבוד הראוי ובתודה מראש י.ב.

תשובה: לכב׳ הר״ר י.ב. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין שם אלתר בתי״ו, עי׳ בספר כתובה כהלכתה מהגאון הגרש״א שטרן שליט״א בחלק התשובות בסוף הספר בתשובה כ״ו תשובה מהגר״ש וואזנר שליט״א דכתב דאף דרגילים לכתוב אלטר בטי״ת כמ״ש באהלי שם אות א׳ אבל אם הוא רגיל לחתום באות תי״ו פשוט דצריך לכתוב אלתר בתי״ו. ומש״כ בשם העטרת יהושע שם כתוב באות כ״ה וז״ל אלטר לכתוב בטי״ת ולא בעין אחר הטי״ת. וכן השם אלטא באל״ף בסופו ולא בעי״ן, זולת אם שם שלו אלתר דוקא בתי״ו מפני מעשה שהיה כותבין אלתר. וזה ממש כפסק הגר״ש וואזנר דרק מי שרגיל דוקא בתי״ו יכתוב בתי״ו ולא בסתם אלטר.

הלכות סוטה

סימן קע״ח, סעיף א. בדין קינוי בעל לאשתו במקום ושעה מסוימים.

שאלה: בדין קינוי שהבעל מקנא לאשתו, האם יכול לצמצם הקינוי בזמן או במקום ולומר אל תסתרי עם פלוני במקום זה דוקא, או בשעה פלונית דוקא,

ורק אם תסתר במקום זה ובשעה זו הוי סתירה, ולכאו' הכי מסתברא דהרי יכול למחול על הקינוי וחזינן דבדידי' תליא, או דילמא כל שלא מחל הקינוי אינו יכול לצמצם הקינוי, ומשקינא לה שוב חשוב סתירה בכל מקום ובכל זמן עם אותו האיש שקינא לה ממנו?

תודה רבה ד.ד.

תשובה: לכב' הר"ר ד.ד. שליט"א בענין סתירה במקום פלוני או שעה פלונית. עי' בדבר שאול על סוטה סי' ו' אות ה' דכתב דיכול לומר כן ביום שחושד אותה על מקום ושעה זו, אך אם אמר סתם תנאי שלא קשור לענין לא.

שם, סעיף י"ט. מקור לראיה דאשת איש שזינתה עם גוי וגירשה בעלה ונתגייר הגוי דמותרת לגוי הנ"ל.

שאלה: בשו"ע אה"ע סי' קע"ח סי"ט כתב המחבר י"א שאשת איש שזינתה עם גוי וגירשה בעלה ונתגייר הגוי, שמותרת לגוי הזה וכו', ובשי למורא שם כתב ראיה לזה מבראשית רבה פרשת חיי ס"ט. וביפ"ת שם, ולא מצאנו זה שם. היכן הראיה?

תודה רבה! בחורי ישיבת נר ישראל טאראנטא

תשובה: לכב' בחורי הישיבה הגדולה ישיבת נר ישראל שיחיו שמחנו לקבלת איגרתכם.

בענין דברי השי למורא מקומו בבראשית רבה פרשה י"ח סימן ט' עי"ש באורך [היה כתוב פרשה ח"י ונוסף עוד י'].

חו״מ

הלכות דיינים

סימן ז׳ סעיף ג. האם קטן יכול להיות רב ודיין?

תשובה: ע״ד שאלתך האם קטן יכול להיות רב ודיין?

עי׳ בספר הקטן כהלכתו פרק ס״ב ס״ק כ״ד שהביא את דברי הט״ז יו״ד סי׳ א׳ ס״ק ט״ו שהביא מחמיו הב״ח שהחמיר על אותם השולחים עופות לשחוט ע״י עכו״ם ונותנים לו לסימן איזה דבר שיכתוב השוחט עליו שהוא שחטו עיי״ש בטעמו, ויתכן שה״ה לשלוח ע״י קטן, ועיי״ש דהט״ז עצמו מצדד להקל בזה אלא שכתב דהמחמיר תבוא עליו ברכה, ובפרמ״ג בסדר והנהגת השואל עם הנשאל אות א׳ כתב דהשואל לא יהיה קטן באיסור והיתר, ולא יפה עושים ששולחין נערים קטנים שלא פתחו פיהם עדיין, חדא שאין נאמנות לקטן באיסורי תורה, ובאופן שהוא מירתת מהני בקטן חריף שיודע להזהר ואינו מוחזק ברוע מעללים, אך לשלוח מכפר לעיר דלא שייך כ״כ מירתת. ואף בדרבנן יש דעות אי בעי דוקא בידם, עי׳ אור״ח סי׳ תל״ז ס״ה ובפרמ״ג שם. ועי׳ בשו״ע חו״מ סי׳ ז׳ סעיף ג׳ דהביא מחלוקת לענין דיין די״א דצ״ל בן י״ח והביא שתי שערות, וי״א דסגי בבן י״ג אפי׳ לא הביא שתי שערות. ועיי״ש בסמ״ע ס״ק ט׳ ובפתחי תשובה ס״ק ד׳ שהביא משו״ת משכנות יעקב סי׳ ה׳ דאין למנות דיין קבוע פחות מבן כ׳ שנה עיי״ש.

הלכות עדות

סימן ל״ד, סעיף י״ח. בענין האוכל בשוק והאם נאמר גם בזמנינו בכל מקום.

תשובה: ע״ד שאלתך בדין המבואר בחו״מ סי׳ ל״ד סעי׳ י״ח דהאוכל בשוק הוי בזוי ופסול לעדות, וחילקו הפוסקים בין בפני כל הרבים או בפני יחיד, האם

ההלכה זו היא למעשה בזמנינו, א. ברחובות שלנו. ב. כשאינו הולך ואוכל אלא עומד. ג. בשותה בשוק. ד. באוטובוס. ה. בשולחן העומד חוץ למסעדה וכדו' בצד הרחוב.

הנה בענין אוכל בשוק בימינו, ברחובותינו, יש שרצו להקל היום דרבים נהגו בכך, עי' בשו"ת משנה הלכות חט"ו סי' ס"א ס"ב אך הוא שם חולק וס"ל דגם היום נפסלים, וע"ע בספר אוצר המשפט ח"ב עמ' רפ"ו.

ובענין עומד עי' בב"ח סי' ל"ד דכתב דדוקא הולך עיי"ש.

ובענין שותה בשוק, עי' שו"ת שיח יצחק סי' תע"ט דהסתפק האם דוקא האוכל בשוק נפסל לעדות או אף השותה בשוק נפסל לעדות, ועי' מש"כ להוכיח להתיר בשו"ת אוצר המשפט ח"ב עמ' רפ"ז.

ובענין אכילה באוטובוס, עי' בחשוקי חמד ברכות דף נ' ע"א דכתב דבאכילה באוטובוס אינו דומה לכלב שהולך ואוכל בפני העם, ולפ"ז כתב שם גם דהאוכל ליד שלחן ברחוב שליד המסעדה ג"כ אינו נפסל לעדות כיון שאינו הולך ואוכל, וכ"כ בספר שלום יעקב סי' כ"ה דכן הורה הגרב"צ אבא שאול זצ"ל לענין האוכל בשולחנות מסעדה הנמצאות ברחוב, וכן כתב בשו"ת ושננתם סי' ל"ד ס"ק נ"ח בשם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל דאין האוכל באוטובוס נפסל לעדות ע"ש, וע"ע בשו"ת דבר בניהו ח"ח סי' כ"ח, ובספר בכל דרכיך עמ' 35. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

הלכות נזקי שכנים

סימן קנ"ו סעיף ב. דין מזגן בימי חום וקור במקום ציבורי.

תשובה: ע"ד שאלתך במזגן במקום ציבורי בימות הקיץ שיש שקר להם מחמת המזגן, האם יש להם זכות והיתר לכבות המזגן, ודכוותה בחורף.

מצאנו דוגמא לזה בדין הרוצה לסגור חלון בחורף, עי' במוריה [שנה שבע עשרה גיליון א-ד] בשם ר' שמואל מסלנט שכתב שחייבים לסגור את החלון כשקר לאחד המתפללים בחורף, והביא ראיה לכך מהמשנה מסכת פאה פרק ד' משנה

א׳. ועיין במה שכתב להשיב על ראייתו הגר״ח קניבסקי שליט״א בספרו דרך אמונה שם בפאה בד״ה אפילו, וחלק עליו לדינא וס״ל שאף בדברים אלו אזלינן בתר הרוב ואין היחיד יכול לעכב. והביא ראיה לדבריו מדברי המשנה ברורה סימן נ״ג ס״ק נ״ג. גם בשו״ת שבט הלוי ח״ט סימן רח״צ העלה דבדברים אלו אזלינן בתר רוב הציבור, וכן העלה בספר משפטי התורה [לרבי צבי שפיץ תשנ״ט] חלק א׳ סימן פ״ט דכיון שלרוב בני אדם מזיקה פתיחת חלון בחורף מהקור או סגירתו בקיץ מפני החום. ולפי כל זה לכאו׳ הוא הדין במזגן, שתלוי בחורף או בקיץ.

אך יעוי׳ בשו״ת שבט הלוי חלק ח׳ סימן ש״ז דכתב דכ״ז הוא לענין פתיחת חלון ומאוורר, אבל לגבי מזגן אפילו אם רובם נהנים מ״מ כיון שיש שאינם מסוגלים לסבול הקור ויש חשש חולי [וכמו שרואים במציאות] ופסק הרמ״א חו״מ סי׳ קנ״ו סעיף ב׳ דבמקום חולה וקול וכיוצ״ב שמזיק לו לא מהני אפילו חזקה, וכן הובא ברמ״א שם סי׳ קנ״ה סעיף ס״ו דאפילו אינו מזיק לחצר אלא שיש לו חולי הראש לבעל החצר וקול ההכאה מזיק לו צריך להרחיק את עצמו. אולם סיים שם את דבריו דטוב שיחפשו באופן זה לעשות פשרה לתרוייהו, מפני שאי אפשר לקחת לגמרי מחבורת הלומדים את השימוש בו, מאחר דבזמננו התקנת מזגן הוא כדבר נורמלי.

הלכות מקח וממכר

סימן קצ״ח, סעיף ז. דין קונה חפץ בחצירו כשלא רצה לקנותו כשנכנס לחצירו.

שאלה: ראובן גר בניו יורק ויש לו שטח גדול הנקרא פארם, והיות שיש מסביב כמה בנינים של בתי חרושת (של שעונים ושל טלפונים וכדומה וגם יוצרים בסמוך לו י״ש וחמוצים) ועל ידי זה נופלים לתוך חצרו כמה מציאות ממה שנזרקים מבתי חרושת הסמוכים דלדידהו לא שוה מידי ולדידי׳ מציאות חשובות הן.

פ״א בשלהי חודש אדר נסע ראובן לא״י והתכונן להיות שם עד עבור חג הפסח, ובהיותו בא״י נתעורר לו חשש שיפלו לחצירו הגדול דברי חמץ ויקנה לו חצירו

ויהיו ברשותו בפסח, ולכן אמר לחבריו שעמו באי״י בר״ח ניסן כי מהיום עד אחר החג אינו רוצה שחצירו תקנה לו את המציאות הנופלין לתוכו.

ולאחר ד׳ ימים בד׳ ניסן נתיישב בדעתו שאינו רוצה להפסיד המציאות הרגילות ליפול בחצירו, על כן חזר ואמר לחביריו שנתיישב ורוצה לקנות כל המציאות הנופלות לחצירו זולת דברי החמץ.

ואתרמי מלתא דבין דיבורו הראשון לשני ביום ג׳ ניסן נפל לחצירו טלפון חדש שיצרו בביח״ר הסמוך, אלא שהיה בו קצת פגם וזרקוהו לתוך חצירו, והיה מונח שם עד י׳ בניסן ואז נכנס שכן לחצר ההוא (לפי בקשתו של ראובן שבקשו להוציא משם דבר ולשלוח לו), ומצאו מושלך שם, והבין שהוא הפקר ולקחו לעצמו.

וכשחזר ראובן אחר הפסח סיפר לו השכן שמצא את הטלפון בחצירו ולקחו לעצמו. וטען ראובן בעל החצר שיחזירו לו דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו. וטען השכן כי נפל לתוך חצירו ביום ג׳ ניסן (כי נודע להם כי ביום ההוא זרקוהו מבית החרושת), וביום ג׳ ניסן לא זכה בו בעל החצר כי מיום א׳ עד ד׳ ניסן גילה דעתו כי אינו רוצה לקנות שום מציאות, וא״כ בעת שנכנס החפץ לחצר לא קנה אותו, וביום ד׳ ניסן שחזר בו ואמר כי רוצה לקנות כל הדברים שאינם חמץ, הרי באותו הזמן לא נכנס החפץ של הפקר לחצירו אלא היה מונח שם מעיקרא, ואין חפץ נקנית לבעל החצר אלא בעת כניסתו, וכמו שאין קונה דבר שהיה בחצר קודם שקנה את החצר.

ואמר שדומה למטמוניות שבכותל שאין הבעלים קונה אותן כיון שהיו בחצר לפני שקנה הכותל, והוי חצר הבא אחרי החפץ, כי אין קנין החצר פועל אלא בכניסת החפץ לחצר ולא בעת שמונח שם.

והביא לטענתו דעת הש״ך בסי׳ קצ״ח ס״ק ז׳ שבצבורין בחצר אין מועיל קנין חצר מטעם שהיו המטלטלין בחצר קודם שקנה החצר, ואמר דלו יהא דדעת הש״ך דבבת אחת א״א לקנותו דלא מהני בי׳ חצירו ומתנתו באין כאחד, דבעינן לקנות החצר תחלה כדי שיהא ראוי לו לקנין, מ״מ יקנה את המטלטלין ברגע השני מטעם חצר ול״ל אגב, (ואף אם נאמר דנתכוין לקנות בבת אחת ואין מכון על רגע השני לא הקונה ולא המקנה, מ״מ יועיל הקנין חצר להקונה מטעם חצר שלא מדעתו, והמקנה א״צ הקנאה אלא התרצות בעלמא, וע״כ דאין מועיל קנין חצר אלא בעת כניסתו לשם ולא בהנחתו בעלמא, יהא הטעם מה שהוא, כגון

לפי שאין בו מעשה לחול עליו קנין חצר כמש״כ הקה״י והגרשש״ק, או יהא הטעם משום חסרון הכוונה הכללית דבעינן בחצר שלא מדעת וזה ליתא אלא בשעת שמתחיל החפץ להיות ראוי לקנין).

וראובן טוען כי קנה אותו בעת שהיה מונח בחצר כי דומה למשכונו של גר שהיה בחצר בעה״ב שכשמת הגר קונה אותו כדאיתא בב״ק מ״ט ע״ב, והשכן טוען דהתם היינו דכיון שנעשה הפקר ברגע זה א״כ רק אז החפץ נעשה ראוי לקנין ולכן יש בשעה זו המעשה או המחשבה הכללית, אבל כאן שלא נעשה שינוי בהחפץ אין חצירו קונה לו כנ״ל.

ודברו ביניהם הגאונים אריות שבחבורה, ולא באו לעמק השוה והסכימו לשאול פי החכמים שבמערכת לדופקי בתשובה.

וסיפר שכן שני שלפני כמה שנים היה עובדא שראובן נסע מביתו על חג הפסח, וידע דביום שני דחוה״מ יבא לו משלוח של מקרר חדש, וביקש את שכנו הגוי שביום שני דחוה״מ יבא לביתו וישמור שם עד שיעזבו את ביתו, והשומר הגוי הביא לתוכו כמו בקבוקים של יי״ש לשתות לעצמו ולחבריו, וכשיצא שכח שם כמה בקבוקים של יי״ש יקר הערך, וביום אסרו חג נכנס אחיו של בעה״ב לתוך הבית על פי בקשת הבעלים, וראה את היי״ש והכיר ששכחם הגוי הנ״ל, ולקחם לעצמו ויצא.

וכשחזר בעה״ב סיפר לו אחיו מה שמצא יי״ש ושלקחו לעצמו כי הגוי השאירו בפסח בזמן שאין שוה כסף ואין לבעלים קנין עליו ולא קנאו בעל החצר, אבל בעל הבית טען כי במוצאי החג זכה בהם ותובעו שישלם לו כל שוויים.

וכמה לומדים מחכים לתשובה מאהבה מארץ הצבי, ואת והב בסופה. ש.ד.

תשובה: לכב׳ הר״ר ש.ד. שליט״א

בענין שאלתך בקנין חצר כאשר לא נעשה שום שינוי בשעה זו של מעשה או מחשבה או בעלות בחפץ רק התהפכה מחשבתו מרצון לא לקנות לרצון לקנות, הנה שאלת חכם חצי תשובה, והנה ודאי המקור לדיון הוא מדין הש״ך בסי׳ קצ״ח ס״ק ז׳ ובדברי התוס׳ חיצוניות שהביא שם ובדברי הגרש״ש בב״מ סי׳ כ״ג ובקה״י שם סי׳ כ״ד [אך רוב הפוסקים חולקים על הש״ך כמבואר בקצות ועוד ולהלכה נוקטים כדעת החולקים ורק אי טוען קים לי יש לדון בדבר], וכן מגר שמת דשם חזינן דקונה אחר שהחפץ היה בחצר, אך כמ״ש יש לחלק דשם

קודם לא יכל לקנות כלל משא״כ היכא דיכל ולא רצה. והנה מצאנו דוגמא יותר קרובה דבתורת חיים בב״מ דף ק״ב כתב דאבידה שהיתה בחצירו ולא ידע עליה ורק אח״כ נודע לו קנה אח״כ, אך שוב גם כאן אפשר לדחות דהיה כאן שינוי.

והנה אחרי חיפוש רב לא מצאנו ראיה לציור שכתבתם וכן לא מי שדיבר על כך בפירוש.

אך נראה דבסברא אין לחלק בין המקרים דאם חצר קונה אחר כך בציור של גר או אבידה בציור שלא ידע שיש כאן אבידה ואח״כ נודע לו, ה״ה בציור ששינה את רצונו [למרות שאפשר להתוכח על כך] והסברא פשוטה כמו שכתבו האחרונים דשאני חצר משאר קנינים דבכל הקנינים המעשה קנין הוא מעשה הכנסה לרשות או הוראת בעלות וצריך לעשות מעשה בפועל כמשיכה הגבהה וכו׳ אבל בחצר הקנין הוא עצם הימצאות החפץ ברשותו ורק אם הוא מגלה דעתו שאינו חפץ בו א״א שיקנה לאדם חפץ בע״כ, אבל ברגע שמסיר את התנגדותו ממילא יחול הקנין וא״צ לשום פעולה או מחשבה דכל מהות הקנין הוא הכנסת החפץ לרשותו וכאן החפץ במציאות הוא ברשותו ואין לך הוראת בעלות גדולה מזו, ואין חילוק אם תחילה לא ידע או לא רצה כעת בשינוי דעתו יקנה, [וכן יש קצת משמעות מרהיטות לשון ר׳ שמעון שם אם כי אינו מוכרח כלל ״וכן מצד הקונה ע״י רצונו או כונתו נכנסו המטלטלין לרשותו״ והיינו דאין חילוק בין רצון לדעת בזה] ודיברנו על כל זה עם כמה ת״ח גדולים ודיינים בא״י ואמרו כולם פה אחד דאין להם ראיה מפורשת על ציור זה, אך בסברא אין לחלק בכך ואין חילוק בין לא ידע למשל שהחפץ בחצר או לא רצה בשני המקרים כאשר יחפוץ לקנות תקנה לו חצירו, וכן אמר לנו הגאון ר׳ מאיר בן הגר״ח שמואלביץ שליט״א, וכן הגאון ר׳ י׳ כהן שליט״א, ועוד דיינים וגאונים. אך כמ״ש אין לנו ראיה על כך והרוצה לחלוק על דברינו אלו וסברתם הפשוטה להם של גאונים ורבנים אלו מארץ הצבי הרשות בידו.

הלכות אונאה ומקח טעות

סימן רל״ב, סעיף י״ח. קנה ספר ומצא בתוכו שטרות כסף.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה, נפשי בשאלתי כדלהלן, קניתי ספר ממוכר ספרים משומשים ומצאתי בתוכו סכום כסף נתון במעטפה בתוך הספר,

והשאלה דלכאו׳ המוכר לא קנאו מדין חצר כיון שלא ידע בדבר כלל כמבואר להדיא בהגהת אשר״י פ״ב דב״מ, אבל יש לדון שמא קנה אותן הספרים מיורש ושמא יורש קנה המעות ואין כאן יאוש כיון שלא ידע בדבר כלל, יורנו מורינו מה יש לעשות עם הכסף?

תשובה: בענין שאלתך בקנה ספר ומצא בו כסף, הנה כמ״ש למוכר אין שייך הכסף ע״פ המבואר ברמ״א בסי׳ רל״ב סעי׳ י״ח כטס ברזל שנמצא בתוכו כסף [אם כי יש לדון דבדבר שעשוי להתגלות דכן זוכה בעל החצר כמבואר שם בנתיבות ובערוך השלחן שם סעי׳ כ״ט, ויש לדעת כיצד הכסף היה מונח בספר האם היה עשוי להתגלות או לא], אך כ״ז בקנה הספר מאחר ומכרו אח״כ, אבל בירשו או שניתן לו במתנה לא שך כ״ז כמבואר בתשובת עבודת הגרשוני סי׳ צ״ד כיון שמן השמים הקנו לו וקנה הכל, וכ״כ בלבוש סי׳ רל״ג, והביאם בשו״ת שבט הלוי ח״ד סי׳ רי״א, וא״כ ה״ה בנידון זה אם אפשר לברר ממי הגיע הספר שהוא היורש צריך להשיב לו.

סימן ר״מ, סעיף ו. בענין יאוש בקטן.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין השבת אבידה, במוצא חפץ של קטן כגון גולות וכדומה ברחוב, האם אמרינן הרי אלו שלו כיון שאין בו סימן, או״ד כיון שמסתמא הם של קטן הרי קטן אין יאושו יאוש וא״כ יהא מונח עד שיבוא אליהו?

הנה בענין יאוש בקטן, נפסק בשו״ע חו״מ סי׳ ר״מ סעיף ו׳ דאין יאוש בקטן, ועי׳ שם בנתיבות המשפט ס״ק י״א דכתב דלפי״ז ה״ה באבידה בדבר שאין בו סימן כשנודע לו בעדים שהוא של קטנים חייב להחזיר דאין יאוש מועיל בקטנים דהוי יאוש שלא מדעת. וע״ע בשו״ת בית יצחק אור״ח סי׳ מ״ד אות ו׳ ובקהלת יעקב אהע״ז סי׳ כ״ח סעיף י״ד ד״ה ולפענ״ד נראה וכו׳, ובשו״ת שם אריה אור״ח סי׳ י״א וכ״ד ערוך השלחן סי׳ ר״ס י״ד. אך ראה בדברות משה סי׳ כ״א ענף ג׳, ובמעין החכמה ב״מ ב״ב תוד״ה דלאו בני מחילה ובנשמת כל חי ח״ב סי׳ ל׳ דכתבו דהא דבסי׳ ר״ס ס״ו מבואר דלא מהני יאוש בקטנים זהו משום דכיון דהוי ברשותם לא סגי ביאוש ובעינן מחילה, ולפ״ז אם אינם ברשותם מהני יאוש בקטן. ועי׳ באחרונים דדנו עוד דיש צעצועים שאין ההורים מקנים לקטנים ול״צ יאוש הקטן, ועי׳ באורך בשו״ת שערי יושר ח״א בסי׳ נ״א מה שהאריך בכך.

סימן רמ"א, סעיף א. אי שייך קנין כסף במתנה.

שאלה: לכבוד לדופקי בתשובה

מה דין קנין כסף במתנה, האם מהני לתת מתנה בקנין כסף?

יישכ גדול ח.ב.פ.

תשובה: לכב' הר"ר ח.ב.פ. שליט"א בענין קנין מתנה בכסף, הנה הסברא הפשוטה היא ודאי ששייך מתנה בכסף דכל ענין מתנה הוא שרוצה לתת לאהובו או לכל אדם מכל סיבה שהיא חפץ בחינם, אבל זה רק ענין שבליבו שבינו לבין המקבל אך אין זה חיסרון בקנין, ואם רוצה להקנות לו בפרוטה שיתן לו למה שלא יועיל [ובאמת ד"ז יקרא כעת מכר ולא מתנה, אך אין זה קשור לענין דיני הקנינים].

ולאחר שכתבנו כ"ז מצאנו דכן כתב האמרי בינה בקונטרס הקנינים סי' א', אך הראונו דר' שמעון בשיעורי ר' שמעון ח"ד בקונטרס קנין כסף סי' א' תלה ד"ז במח' הסמ"ע והט"ז, וכ"כ בחידושי הרי"ם בסי' ק"צ ס"ק ג' ובדבר אברהם.

ובאמת מפורש ד"ז בראשונים דכ"כ בתוס' רי"ד דמהני קנין כסף במתנה בקידושין דף י"ג, אמנם בריטב"א החדשים בב"מ דף מ"ז כתב דלא מהני קנין כסף במתנה. וכבר תלו האחרונים מחלוקתם במחלוקת הט"ז והסמ"ע דא"א לקנות מתנה בקנין כסף, ולא נחתו להסכים לסברא שכתבנו, וכמש"כ באמרי בינה [יש עוד לציין לתוס' בע"ז דף ע"א ד"ה פרדשני דכתבו דגם למ"ד דאין קונה אלא בכסף, במתנה ומציאה מודה דמהני קנין בלי כסף, אך אין זה סותר למש"כ וזה תלוי במתבאר לעיל].

המשך שאלה: כבוד הרבנים חברי מערכת לדופקי בתשובה-

בענין מה שכתבתם בענין קנין כסף במתנה אי מהני, לכאו' יש תוספתא בב"ב פ"י ה"ו להדיא דנקנה בכסף בשטר ובחזקה. והובא דבר זה בהגר"א בחו"מ סי' רמ"א על הא דכ' השו"ע דמתנה נקנית רק באי' מן הדרכים שנקנה המקח, עכ"פ

מבו׳ להדיא דנקנה בכסף. וחשיב נמי מתנה מדהביא זאת הגר״א על האי דינא בשו״ע וכן קשה על הסמ״ע אי נימא כד׳ האחרונים דלהסמ״ע אין מתנה נקנית בכסף וצע״ג.

יישר כוח ב.צ.

המשך תשובה: לכב׳ הר״ר ב.צ שליט״א שמחה גדולה ועצומה היתה לנו בדבריכם כאשר הארתם עינינו בהארה וראיה נפלאה לענין קנין מתנה בכסף מהתוספתא בבא בתרא ומביאור הגר״א בשו״ע סי׳ רמ״א, וכעת מצאנו דהביא ראיה זו בס׳ באר יעקב סי׳ כ״ז.

עוד הביאו ראיה מלשון הרשב״ם בב״ב דף מ״ד ע״ב נקנין עם נכסים שיש להם אחריות לענין מתנה בכסף ובשטר ובחזקה עכ״ל. עי׳ בנצי״ב המוזכר להלן, וכן הביאו דכתב הרשב״ם שם דף קל״ו לענין מתנה דנקנית בכסף ובשטר ובחזקה. וכ״כ בדף מ״ב ע״א אבל בנותן מתנה בפנינו ומודה לו שילך ויחזיק בה וקיימא לן דקרקע נקנית בכסף ובחזקה עכ״ל.

ובאמת זה לכאו׳ משנה מפורשת בב״ב פ״ט משנה ז׳ [דף קנ״ו] המחלק נכסיו על פיו ר׳ אליעזר אומר אחד בריא ואחד מסוכן נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף בשטר וחזקה. ומפורש דלר״א בין בשכיב מרע ובין במתנת בריא מהני באחד מג׳ קנינים אלו כסף שטר וחזקה, ומבואר דמהני כסף למתנה, ואין לומר דזו רק שיטת ר״א, דבזה לא נחלקו ר״א ורבנן.

אמנם מצאנו דכתב הנצי״ב ז״ל בהעמק שאלה פרשת ויחי אות א׳ דזו רק שיטת ר״א עי״ש. [וזה אולי הטעם דהגר״א הביא ראיה מהתוספתא ולא מהמשנה].

וזו קושיא עצומה על כל האחרונים שרצו לתלות דין זה במחלו׳ הט״ז והסמ״ע, ובע״כ צ״ל כמ״ש דלכו״ע מהני כמבואר במשנה ובתוספתא ובשו״ע ע״פ ביאור הגר״א.

אמנם הדברי יחזקאל סי׳ ל״ט דייק ברמב״ם פ״א ממכירה ה״ג שכ׳ דהקרקע נקנית באי׳ משלשה דרכים הללו בכסף ובשטר וחזקה ואילו לענין מתנת קרקע כ׳ בפ״ג מזכיה ומתנה ה״א דנקנית בשני דברים בשטר וחזקה ומשמע דכסף לא מהני במתנה, ומוכח דכסף הוא משום דמי המקח וע״כ ל״ש במתנה קנין כסף, וכן הבאנו במכתבינו בשם הריטב״א החדשים. וצ״ב וי״ל.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה.

סימן רנ"ט, סעיף א. האם מהני יאוש ברשות הבעלים, כנ"ל בדין אבודה ממנו, ואי איכא השבת אבידה בחצירו?

שאלה: לכבוד מרביצי התורה לדופקי בתשובה

א. אדם איבד טבעת ואחר כמה שנים נתארח בביתו אורח ונפל לו חפץ לתוך החור של הכיור במקום יציאת המים, והאורח היה אומן ופירק את הכיור ופתח הצינורות והוציא את החפץ שאבד לו וגם את הטבעת של הבעה"ב מצא שם ולקחו לתוך כיסו כי היה סבור שבעל הבית כבר נתייאש ממנו והוא שלו, והאמת שהבעה"ב כבר נתייאש מזמן מטבעת זו שנאבדה לו, האם מהני יאוש ברשות הבעלים?

ב. עוד יש לדון האם דין אבודה ממנו ומכל אדם שייך אף ברשותו, דהרי הפקירתו תורה ואין לו שייכות לדין יאוש (לשי' התוס'), או דלמא לא הפקירה תורה אבודה ממנו אלא להיות חשוב כמו ביאוש (אף אם הבעלים לא נתייאשו ממנו דינו כנתייאשו), אבל במקום דיאוש לא מהני, כברשותו, בזה אף אבודה ממנו לא מהני.

ג. עוד אני מסופק אי איכא דין השבת אבידה ולא תוכל להתעלם כשנאבד לאדם חפץ, ואחר זמן בא אורח לביתו ומצא שם את החפץ טמון בביתו של הבעלים, וזה האורח אינו רוצה להודיע לבעלים שמצא שם אבידתו (יהיה מאיזה טעם שיהיה), מסופק אני אם יש עליו חיוב השבה ככל אבידה דעלמא דאינו יכול להתעלם ומתחייב בהשבה, או דלמא כיון שהוא בבית הבעלים אין עליו שם "אבידה" כלל, ואין עליו כל דיני אבידה, וכדחזינן דדין יאוש אינו נוהג ברשות בעלים, והיינו לפי שאין עליו שם אבידה, וא"כ י"ל דגם בחיוב השבה הוא כן.

ואבקש להאיר עינים בתשובה מאירת עינים, והברכה בכפלים מאת רוכב שמים

ש.ד.

תשובה: לכב׳ הר״ר ש.ד. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

א. בענין יאוש ברשותו, כן היא דעת הרמב״ן כמבואר בקצות בסי׳ רנ״ט דלא מהני יאוש ברשותו, אך באחרונים שם עי׳ בתרומת הכרי ובמנחת פיתים ובשו״ע הרב הביאו לדייק שהתוס׳ חולקים עליו.

ב. ובענין אי אמרינן אבודה ממנו ומכל אדם בחצירו, עי׳ בהל׳ גזילה פט״ז ה״ח מחלו׳ הרמב״ם והראב״ד באבודה ממנו ומכל אדם בחצירו אי מהני או לא, ועי׳ בדבר אברהם א׳ כ״א אות ה׳ מש״כ בזה. ועי׳ במרחשת ח״ב קונטרס יאוש אות י״ג דתלה דבר זה בסברא מהו דין אבודה ממנו ומכל אדם כעין מש״כ.

ג. ובענין אי חל דין השבת אבידה בחצירו, ודאי דשייך דין השבת אבידה גם בחצירו, דמה דאין דין אבידה בחצר האובד הוא מטעם שחצירו קונה לו, א״כ ודאי לא מקרי שיצאה מרשותו ולא שייך יאוש, אבל השבת אבידה שייך בכל דבר שניזוק חבירו, שחייב למנוע נזקו כמו ראה נהר שעומד לשטוף קרקע חבירו וכדו׳ ולאו דוקא במציאה כמבואר בפוסקים ופשוט.

הלכות פריקה וטעינה

סימן ער״ב סעיף ט׳. האם צער בע״ח הוי כעשה או כלא תעשה לענין חיוב הוצאת ממון?

תשובה: ע״ד שאלתך בציפור שנתקעה בענפי העץ והסתפקו הת״ח האם צער בע״ח הוא רק איסור לגרום להם צער, או שחייב גם להצילם מצער, ואם כן כמה צריך אדם לבזבז להצלתה?

עי׳ באשל אברהם [בוטשאטש] תנינא או״ח סימן ש״ה סעיף כ׳,[וכעין דבריואיתא בדברות משה בב״מ ח״א סי׳ ל׳ ענף ב׳] דכתב דדין צבע״ח דאורייתא הוא רק שאסור לעשות מעשה לצערם אבל כשיש להם צער ובידו להסיר הצער אינו חיוב כלל וכדחזינן דאין חיוב לזון בהמה של הפקר, וכן אין חייב לרפא בהמת הפקר אף שמצטערת, ורק בבהמת חבירו אם יהיה הפסד מחויב מדין השבת אבידה כמבואר בר״ן בנדרים מ״א ובפסקי הרא״ש שם. וע״ש דנתקשה א״כ אמאי חייבים במצות פריקה, וביאר שם בב׳ אופנים ע״ש.

עכ״פ מבואר דאין גדר צבע״ח למנוע צער, וכל החיוב הוא רק לא לגרום צער. ולפ״ז ודאי דאין חייב להוציא ממון על כך. אך במנחת חינוך מצוה פ׳ אות י׳, וגם בשו״ע הגר״ז חו״מ דיני צער בעלי חיים סעיף ד׳, ובקצוש״ע סימן קצ״א א׳ כתבו דחייב להציל כל בעל חי מצער, וכמו״כ נקט בשו״ת תולדות יעקב יו״ד סימן ל״ג בפשיטות שמשום צער בעלי חיים צריך למנוע גם צער שבא על הבהמה ממילא, וכתבו שלכן הרואה שוורים מנגחין זה עם זה או תרנגולים המכים זה את זה מצוה עליו להפרידן באופן שלא יבואו לנגח או להכות זה את זה, וכתב דנכלל כל זה במצות פריקה, וגם בשו״ת חלקת יעקב ח״א סימן ל״א וחו״מ סי׳ ל״ה בהערה שם נקט כך. אך אף לדעת הסוברים דחייב להצילם מצער אין חייב להוציא על כך ממון, עי׳ בשו״ע הגר״ז חו״מ דיני עובדי כוכבים וצער בעלי חיים סעיף ג׳ וקונט״א שם ס״ק ג׳ ע״פ הגמ׳ בב״מ פ״ח: ״דאמרינן שור אי אתה מצווה להחיותו״ וגם המנ״ח מצוה פ׳ אות ו׳ ד״ה ״ודעת״ כתב עד״ז דאין צריך להתבטל ממלאכתו משום צער בעלי חיים, דאדרבה התורה התירה צער בעלי חיים לצרכי בני אדם, וא״כ בודאי רשאי לצער בעלי חיים משום הפסד ממונו ומכל שכן בשב ואל תעשה. אך עי׳ בערוך השולחן או״ח סימן שכ״ד סעיף ב׳, ובאורח מישרים סימן ט״ו ס״ק א׳ דכתבו דאי רואה בהמה רעבה מצוה להאכילה מצד צער בעלי חיים. ועי׳ בכ״ז באורך בספר נפש כל חי [להגר״י שטסמן תשס״ב על דיני צער בעלי חיים] פ״א סעי׳ ה-ו ופ״ח סעי׳ א׳.

הלכות הפקר ונכסי הגר

סי׳ ער״ה, סעיף א. שותף עם גר ומת האם זוכה בחלק הגר?

תשובה: ע״ד הספק היפה שהסתפקת אדם שותף עם גר ומת הגר, האם זוכה ממילא בחלק הגר כגון בקרקע או עבדים ברה״ר?

עי׳ בשער משפט סי׳ ער״ה ס״ק א׳ דהסתפק בכך והביאו בערך שי, ועי׳ טבעת החושן ח״ג סי׳ קע״ו דתלה ד״ז בחקירה האם יש לכל שותף בעלות בחצי או בכל. ויש לפלפל בכך דאף אי יש, הרי אין לו בעלות בכל דהרי ודאי יש כאן בכל חלק חלק ששייך לשני, ומנין יזכה בחלק זה וי״ל.

הלכות שוכר

סימן ש״ז. האם שוכר יכול להפקיר זכות שכירותו?

שאלה: האם יכול שוכר להפקיר את זכות השכירות שלו. ומצאתי בדברי מלכיאל חלק ד׳ סימן ס״ג וקמ״ד שכ׳ שיש לדון בזה, סתם ולא פי׳.

האם יש מקורות וראיות לספק זה. [מובא בתשובות והנהגות שהגרי״ז הפקיר את זכות השכירות ממזוזות הבית במקום שלא יכל לשים מזוזות.]

תשובה: בענין הפקרת זכות שכירותו, עי׳ במחנ״א שכירות סי׳ ט׳ דמשמע מדבריו דאפשר להפקיר שכירותו. ועי׳ בבנין שלמה [ר׳ שלמה כהן] ח״ב יו״ד סי׳ כ״ג דהביא דיש מי שרצה לומר דלא יועיל הפקרת זכותו, ונ״מ למזוזה, ויש החולק עליו עיי״ש. וכן הובא מו״מ זה עצמו בשו״ת מקור חיים [רבי חיים סאגאלוביץ תרנ״ח] סי׳ א׳.

ועי׳ בשו״ת עדות ביעקב [רבי יעקב די בוטון ת״פ] סימן ע״ה דכתב שהמחילה מספיקה כדי להקנות את המושכר למשכיר בחזרה, אך עיי״ש דלהלכה אין הוא פוסק שהמחילה מהני אלא בשכירות שאינה קצובה ולא בשכירות קצובה, ועי׳ משכנות הרועים [רבי עוזיאל אלחאייך תר״ד] מערכת אות שי״ן סימן קע״ז ד״ה ראובן ואילך.

ועי׳ בקובץ הערות סימן נ״ג ס״ק ה׳ ושו״ת אבני נזר חו״מ סימן כ״ה. וע״ע בנתיבות המשפט קצ״ד ס״ק ג׳ דכתב דהמשכיר לא יכול להפקיר שכירותו כיון שחייב להעמיד לו בית אחר דזהו יסוד השכירות.

הלכות שכירות פועלים

סימן של״א, סעיף א. האם צריך לתת דמי שירות [׳טיפ׳]?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין תשלום דמי שירות [תשר, טיפ], האם חייבים ליתנו למלצרים?

עי' בקובץ מבקשי תורה תמוז תש״ס דהביא בשם מרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל דמכיון שמנהג המדינה הוא שבסיום החתונה משלמים בעלי השמחה תשר - טיפ למלצרים, שהיא תוספת קטנה על התשלום שנקבע מראש, הרי שישנה חובה לשלם סכום קטן זה משום מנהג המדינה.

סימן של״ג, סעיף ג'. "פועל יכול לחזור בו בחצי היום", האם הוי דין לכתחילה?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום, האם הוא רק דין מעיקר דיני ממונות אך אין ראוי לעשות כן לכתחילה, או דזהו דין לכתחילה שיכול לחזור בו?

עי' בספר באר ציון להג״ר אליהו סופר שליט״א בב״מ דף ע״ז דהביא לדייק מהסמ״ע ס״ק א' שכתב דהא דיכול לחזור בו ואין כאן משום מחוסרי אמנה משום דמיירי בתרי תרעי, ומבואר בדבריו דבחד תרעי אם חוזר בו הפועל יש בזה משום מחוסרי אמנה.

עוד הביא משו״ת חתם סופר חו״מ סי' קכ״ב דכתב אודות מעשה בריבה אחת שהשכירה עצמה למשרתת אצל בעה״ב אחד והשכינה לו נזמים של זהב והלכה לה ולא חזרה אליו עוד. ופסק החת״ס מדשתקה דאחולי אחליה גביה. ואף שמדינא היתה יכולה לחזור בה, ר״ל מדין פועל יכול לחזור בו בחצי היום, מ״מ משנת חסידים לא הוה למשוי נפשה הדרנא, ושארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב, והואיל וניחא לה למיקם בהימנותיה רצתה לפייס בעה״ב ומחלה לו על המשכון עי״ש, הרי דס״ל שיש בפועל החוזר בו משום מחוסרי אמנה. וכן הביא מהבאר יצחק אבהע״ז סי' א' עמ' נ״ה דס״ל ג״כ דפועל החוזר בו יש בזה משום שארית ישראל לא יעשו עולה, ולכן כתב שם דלא חיישינן שיחזור בו הפועל משום חזקת כשרות שלו שלא יעבור על איסור זה עי״ש, ועי' עוד מש״כ ג״כ בספרו בספר שערי ציון ח״א סי' ט'.

סימן של״ז. האם אפשר לשלם שכר שכיר בחוב?

תשובה: בענין תשלום שכר לפועל בחוב שחייב לו׳עי' בבעל הטורים [דברים פכ״ד פס' י״ד] שכתב שלכן סמך הלואה ללא תעשוק ש״ש דלא יכול לפרוע בהלואה, אך יעוי' בערך שי חלק חו״מ סי' של״ז שכ' שאם חייב כסף כגון חוב

שחייב ממזיק או גזל דיכול לשלם בשוה כסף ה״נ יכול הוא, אך אי הוי חוב שכירות דחייב כסף ממש לא יכול לשלם בהלואה דהוה שוה כסף, ועי׳ בשו״ת שבט הקהתי חו״מ סי׳ שי״ז דהאריך בביאור דבריו והנ״מ. ועל בעל הטורים כ׳ בנתיבות שכיר [לרבי יהודה איטח תשנ״ז] פמ״א ס״ק ל״ב שאולי יש לדחוק דאיירי בשכר נזיקין וגזל.

הלכות שאלה

סימן שמ״ו ס״א. האם יש דין בעליו עימו בבניו ובנותיו של המשאיל?

תשובה: ע״ד שאלתך באשה שנתנה לבתה בת ה- 14 מחבת חשמלי לכיתה למסגרת בה כל ילדה צריכה לבשל או להכין דבר. המורה החליטה שיתעסקו במחבת שתי בנות אחרות (ולא הבת שהביאה), בסוף היום אחר שאכלו את הארוחה נמצא המחבת שבורה ואינה ראויה יותר לשימוש, האם יש דין בעליו עימו בבניו או בנותיו של המשאיל?

ראשית נקדים ונכפול דאין המערכת מתיימרת ומעונינת לפסוק הלכה למעשה ולא זו מטרתינו, ואנו רק מביאים ומציינים מקורות. וביחוד בעניני חושן משפט שצריך הדיין לשמוע בדיוק את הפרטים, וכן יש כל מיני עניני פשרות וכו׳.

אך נביא רק את הסברות והמקורות שיש לדון בהם בענין האם יש כאן בעליו עימו- יעוי׳ בשו״ת ח״ס חו״מ סי׳ קס״ח דכתב דרק עבד מקרי בעליו עימו ולא בניו, וכן בערוך השלחן חו״מ סי׳ שמ״ו סעי׳ ט״ז דכתב דגם האשה מקרי בעליו עימו אם ציוה אותה בעלה, אבל בניו ובנותיו לא מקרי בעליו עימו.

וכיון שכן ודאי הבנות שעסקו בחפץ צריכות להביא ראיה דמתה מחמת מלאכה כנפסק בשו״ע והרמב״ם דהשומר צריך להביא ראיה על פטורו או להישבע, אך כיון שהיום אין נשבעים, ובציור שהן בטוחות שלא קרה לחפץ כלום, יש כללים כמה משלם או שמגיעים לפשרה.

עוד יש לדון דיתכן דאין כאן כלל שאלה רק שכירות, כיון שגם שכולם עושים יחד א״כ כל אחד נהנה מהשני וא״כ פטורים באונס.

ולמעשה צריכים הצדדים ללכת לדיין מקובל ולהציג את כל פרטי המקרה, כי כל שינוי קטן משנה את הענין מקצה לקצה, וא"א להורות על כך בלי לשמוע בדיוק את כל הפרטים, וכן יש עניני פשרות וכו'.

הלכות גניבה

סימן שנ"ג. בדין ברכה באוכל גנוב ואחר יאוש ושינוי, ולמי שלא גנב, והאם מטמטם.

תשובה: ע"ד ספקותיך בענין ברכה על מאכל גזול, הנה אמרינן בגמ' הרי שגזל סאה חטים מחבירו טחנה אפאה אין זה מברך אלא מנאץ, ומוכח דאסור לאכול מאכל האסור.

ולענין ברכה בקנאם בשינוי, עי' במ"ב סי' קצ"ו ס"ק ד' דהביא מחלוקת בכך האם יכול לברך על מאכל זה עי"ש.

ובאם הגנב נתן או מכר המאכל לאחר, כתב בשו"ע הרב סעי' ד' שאם היה יאוש בעלים או שינוי מעשה כשעדיין היה בידי הגנב, מברכים עליו האחרים תחילה וסוף, אך אם גנב דבר מאכל ולא היה שינוי מעשה או יאוש בעלים, גם בנתנו או מכרו לאחרים אסור להם לברך עליו, אבל במשנ"ב סי' כ"ה סקנ"ד וסי' תרמ"ט סק"ו ובביה"ל שם פסק להחמיר אפילו ביאוש ושינוי רשות עפ"י הט"ז והגר"א, ודלא כמג"א שמתיר שאחריו נמשך השו"ע הרב, אמנם בשינוי מעשה ויאוש ושינוי רשות מהני, ועי' בפסקי תשובות שם בסי' קצ"ו.

ובענין האם מאכל גזול מטמטם, עי' סוכת דוד גיטין דף ז' בשם ר' אלחנן דגם גזילה מטמטם.

ועי' ביקרא דאורייתא דברים עמ' רי"ז, ובמנוחת אמת פי"ט הערה א'. [הספרים נמצאים באוצה"ח]

שם. לקיחת אוכל בישיבה בלא רשות.

תשובה: ע"ד שאלתך לענין לקיחת אוכל בישיבה שלא ע"ד ההנהלה, עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ו' סי' קס"ג שכתב דאותם בחורים המשנים מדעת הישיבה

עוברים בגזל גמור דלהנהלת הישיבה יש דין בעלים, וכן כתב בשו״ת אבני ישפה חלק ג׳ סימן קט״ו בשם הגרי״ש אלישיב שליט״א, ועי׳ גם באג״מ יו״ד ח״ד סי׳ ל״ט, ובספר תורת הישיבה פ״ו סי״ט.

ענינים שונים ומראה מקומות

אבנים ותכונותיהם

מקור דאבן סנפירינון גורם למים לחלק.

שאלה: היכן כתוב שהאבן סנפירינון [שממנו היו עשוים הלוחות ומטה משה] גורם למים ליחלק לשנים?

תשובה: בענין סנפירינון, עי' בתוס' בסוכה נ"ב בשם ר"ת ובתוס' בקידושין דף ל' ע"ב דסנפירינון דרכו לבקע, ועי' בספר דגל מחנה יהודה עמ' פ"ח ובספר חידושי תורה דף כ"ז דביארו מה הנס היה בבקיעת ים סוף הרי בקעו במטה מסנפירינון וזהו מעשה טבעי. ועי' בישורון ח"ד מעשה נורא עם הגר"א והמשכילים בענין אבן זו בשם קונטרס צפה בים.

אותיות ועניינם

מדוע כותבים ט"ז ולא י"ו?

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע כשכותבים את המספר 16 כותבים ר"ת ט"ז, דבשלמא מספר 15 שזה י' וה' שזהו שם ה' מובן מה שכותבים ט"ו, אבל האותיות י' וו' אין זה שם השם, וא"כ למה לא יכול לכתוב י"ו?

נראה שצ"ל כל האותיות של שם הויה שהם י'ה'ו' הם אותיות של שם השם והם מצטרפות בצירוף בכל האופנים [דהיינו י"ב צירופים [אפשרויות של גלגול

האותיות] עי׳ בפרדס רימונים בשער הצירוף] וכן כ״א עם חברתה כיון שגם חצי השם יש לו משמעות בשמות הקודש [עי׳ בשער השמות בעץ חיים]. ועי׳ במג״א סי׳ תע״ג ס״ק כ״ט דהביא שם כזה וכתב דזה רומז לט״ז ולכך המנהג לכתוב ט״ז.

מקור דל׳ מורכבת מג׳ ואוי״ן.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מצאנו שהלמ״ד מורכבת משלושה ואוי״ן [כנראה ע״פ הקבלה]?

מצאנו דכ״כ בקהלת יעקב [לבעל מלוא הרועים] ערך היכל דף י״א ע״ב, וכן בספר רזא מהמנא [לרבי יצחק איזיק תרנ״א] אות ל׳ [ושם רק מוזכר ג׳ קוים]

מדוע רק באותיות שעטנז גין יש תגין?

תשובה: עי׳ ברשב״א במנחות דף כ״ט ע״ב כתב הטעם דאותיות אלו יש להם ריבוע קולמוס על קולמוס בצד שמאל של האות, אלא שכתב דלכן אין תגין בוא״ו וביו״ד אעפ״י שיש להם בראשם ריבוע מפני שא״כ היה בשם הוי״ה בב׳ אותיות תגין ובב׳ לא וזה אין לכבוד שם ד׳ ולכן אין תגין בכלל בוא״ו וביו״ד. וע״פ הסוד ביאר רבינו האר״י ז״ל [עץ חיים שער ח׳ פ״ד] ע״פ הקבלה כי כ״ב אותיות התורה הם סוד הכלים למעלה ושבעה אותיות שעטנ״ז ג״ץ הם כנגד שבעה כלים שנשברו ונסתלקו מהם שלשה אורות ולכן עושין עליהם שלשה תגין על כל אות ואות ושש אותיות בד״ק חי״ה הם ששה כלים שלא נסתלק מהם אלא רק אור אחד מן שלשה אורות ולכך עושין עליהם תג אחד בלבד, ונשאר תשעה אותיות שהם אוכ״ל מספר״ת והם כנגד כלים שלא נשברו ולא חסר מהם אפילו אור אחד ולכן על אלו אין עושין תגין כלל. והביא המ״ב בשם ספר אגרת הטיול לאחי המהר״ל ששעטנ״ז הוא אותיות שטן עז והם ב׳ מקטרגים גדולים וזהו ג״כ סוד של שעטנ״ז ג״ץ כי ג״ץ ג״כ שם מקטרג אחד והתגים שעליהם הם כמו חרב וחנית להנצל מהם. ועוד כתבו הטעם רמז לומר שאותיות שעטנז הם שט״ן ע״ז לומר שכל מי שעוסק בתורה ניצול משטן עז ג״ץ בגימ׳ הוי״ה אדנ״י עם ב׳ הכוללים לומר ששם ה׳ יסייע אותו, ובספר ציוני פ׳ קדושים כתוב שעטנ״ז ג״ץ ר״ל שטן עז צורר גדול וכל הלומד בתורה צריך לכוין להרחיק ממנו שטן עז שהוא צורר גדול, ובריקאנטי כתב וז״ל שעטנז ג״ץ בס״ת יש עליהם

תגין כדי להורות שהמתעסק בתורה ניצול מהמקטרג ההוא שהוא המות ותגין עליו זהו לשון תגין ועושה לו עטרה לשון ת״ג וזהו שעטנ״ז ג״ץ שטן עז צורר גדול לאדם יורד ומתעה עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה.

מקור לצורת האותיות בכתב.

תשובה: ע״ד שאלתדמי המציא את הכתב באותיות כתב כמו שאנו כותבים?

הנה הכתב שלנו הנקרא כתב משיט״א או כתב עגול לא ידוע לנו ברור מתי התחיל, אך יעוי׳ בפסקים וכתבים של הרב הרצוג בהוצאת מוסד הרב קוק ח״א סי׳ מ״ז דהביא הרבה מקורות על עניני וסוגי וזמני הכתבים השונים יעוי״ש.

אין עונשיו מן הדין

מדוע מחק הגר״א כל מקום שהוזכר אין עונשין מן הדין בספרי ומכילתא?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע מחק הגר״א כל מקום שהוזכר ענין אין עונשין מן הדין בספרי ומכילתא (כמו שכתב המלבי״ם במדבר פי״ט פי״א)?

הנה מצאנו בכמה אחרונים שביארו בכל מיני מקומות אמאי מחק הגר״א במקום זה את הגירסא והם פירשו בכ״מ כענינו, אך במלבי״ם מוכח דהגר״א מחק זה בכל המקומות, והביאור כיון שבנידון זה יש מחלוקת ס״ל להגר״א דבמכילתא לא יתכן דיהיה מפורש דאין עונשין מן הדין, או שהיה לו ראיה דהמכילתא בודאי ס״ל כמ״ד דעונשין מן הדין.

אישי התנ״ך

מקור לסיפור אברהם אבינו ונמרוד שחתם לו שהוא אדם ולא אל.

שאלה: מובא בספרים הסיפור כדלהלן עם אברהם ונמרוד : נמרוד התארח אצל אברהם אבינו ואכל ושתה חודש ימים, כשרצה ללכת דרש אברהם ממנו

שישלם לו, אמר לו נמרוד הלא שמעתי שאתה מאכיל ומשקה בחינם ולמה אני גרוע מכולם, וענה אברהם אמת שאני מכניס אורחים אבל רק אנשים ולא לאל ואתה אומר שאתה אל ולכן אתה צריך לשלם, שאל נמרוד כמה לשלם, הוציא אברהם הפנקס של כל האורחים במשך כל השנים ודרש מנמרוד שישלם עבור כולם, והוסיף שבשעה שהאורחים נפטרים ממנו מברכים אותי ישלם לך הקל כפלים ממה שנתת לנו, ולדבריך שאתה אל צריך אתה לקיים ברכתם, אמנם יכול אתה ליפטר אם תחתום לי שאתה בן אדם ולא אל, ובלית ברירה חתם לו נמרוד שאיננו אל ורק בשר ודם, הכריז אברהם בכל המדינה שנמרוד הודה לו שאינו אל ויהי הדבר לחרפה לנמרוד ולא יכול לעשות כלום לאברהם, האם יש מקור לזה?

תשובה: הסיפור עם אברהם אבינו מובא בספר שער בת רבים ז׳ הפטרות [ר׳ משה יעקב רבינוביץ] דף כ״ג על הפס׳ וישמע אברהם בשם דרשן אחד.

ביאור דברי הילקוט ראובני שצורת משה היה נראה כאשה.

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור דברי הילקוט ראובני שצורת משה רבינו היתה כצורת אשה, הנה מקורו הוא בציוני [ומובא במדרש פליאה] והביאו במחנה ראובן בסופו, ובאמרות טהורות על המדרש פליאה ביאר דראשי תיבות של אדם הבל שת [שמשה היה גלגול שלהם] הוא אשה, וע״ע בספר פרי העץ שמות ובליקוטי אברהם שמות ובשבט סופר שמות ובנחל יהודה שמות, ובספר כפלים לתושיה ובויקרא יצחק שבת דף פ״ח [נמצאים באוצר החכמה] שהביאו את דברי הציוני. ועי׳ בספר תורה שלימה על שמות במילואים י״א דכתב דזה טעות דפוס והיה כתוב אש ה׳ והתחבר למדפיס ויצא אשה.

מתי נולדה רחל אימנו?

תשובה: בענין שאלתך מהו תאריך לידתה של רחל אמנו, עי׳ בסדר עולם רבה פ״ב בביאור הגר״א שם דכתב דלאה ורחל נולדו ביום שנתברך יעקב אבינו בשנת ב״א קע״א. ועי׳ ברש״י בתולדות בשם פרקי דר״א פל״ב דנתברך יעקב בליל פסח, ולפ״ז נולדה רחל בליל פסח. אך ישנם עוד כמה דעות בשנת לידתה, עי׳ בסדר הדורות.

האם גם האמהות קיימו את התורה קודם שניתנה בסיני?

תשובה: ע"ד שאלתך בענין קיום מצוות ע"י האמהות, האם גם האמהות קיימו את התורה עד שלא ניתנה או רק האבות?

מסתבר מאוד שקיימו גם האמהות דמ"ש האמהות מהאבות, וכן מצינו במדרש רבה ס' ט"ז שכבר האמהות הדליקו נר שבת "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו כל ימים שהיתה שרה קיימת היה נר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת וכיון שמתה פסק אותו הנר וכיון שבאת רבקה חזר מיד ויביאה יצחק האהלה", ועי' במדרש אגדה בובר [המיוחס לחוגושל רבינו משה הדרשן מנרבונא] "האהלה שרה" וכשם שהיתה שרה זהירה בשלשה מצות שהאשה חייבת בהם נדה וחלה והדלקת הנר כך היתה רבקה זהירה, ומצאנו כעת בדרך שיחה לך לך עמ' מ"ז דנשאל כה"ג והשיב דמסתמא קיימו דאיזו אשה כשרה זו שעושה רצון בעלה.

האם מותר להציג מעשה אבות וכדו'?

תשובה: ע"ד שאלתך האם מותר לעשות הצגה מעניני התנ"ך כמכירת יוסף וכיו"ב משאר מעשי האבות והשבטים הק', עי' בתשו' של המהרי"ץ דושינסקי זצללה"ה בסי' נ"ו שכתב בזה"ל "אודות לעשות שחוק לפורים ממכירת יוסף וכבר היה לעולמים ומאז אבותינו ספרו לנו שגדולים אשר לפנינו לא היה דעתם נוחה מזה וקבלה בידם שכל מי שהיה לו חלק חלילה לא ינקה רע ובאמת לא ראינו ולא שמענו זה כמה ימים ושנים שעסקו בזה עד אשר קם דור טהור בעיניו וילכו אחרי שרירות ליבם וראוי לבטל הדבר אם אפשר במאמצי כוח, ולהלכתא נראה דהוי בכלל מה שאמרו חז"ל בסנהדרין ק"א כל הקורא פסוק בשה"ש וכו' התורה חוגרת שק ואומרת עשוני בניך ככינור עי"ש ברש"י היינו שקורא פסוק לשמח בו בני אדם ועי"ז מביא חלילה רעה לעולם" עכ"ד. וע"ע בשו"ת דבר שמואל סי' רמ"ז ד"ה ולא אכחד וכו' שכתב דמעולם היה מצטער על עשית הדיוקנאות של סיפורי התורה ולא משום איסור עשיית צורה אלא משום חשש זלזול הקדושים אשר דמו למלאכי אלוקים ואיך נעריך אותם במעשי ידינו בצורות מדומות וכוזבות וכו' עי"ש. וראה גם בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קמ"ח שהביא זאת, וכתב עוד דהרי אמרו אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש וא"כ היעלה על הדעת לעשות הצגות ע"י תשב"ר או בני ישיבה ואפילו נימא דאין בזה שום איסור אבל איסור ביטול תורה ודאי איכא, ועיין שו"ע חו"מ סי' ש"ע דיש מי שאומר שהמשחק בקוביה עם עכו"ם

אין בו משום גזל אבל יש בו איסור עוסק בדברים בטלים שאין ראוי לו לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה עי״ש וא״כ כש״כ תשב״ר ובחורי ישיבה שהם לומדי תורה אין לבטלם לעשותם שחקנים, וראה בגמ׳ ע״ז י״ח ובסוף תשו׳ הרדב״ז מה שהביא תשו׳ מהמהר״ם כפוסי.

מקור שאחר שעלה משה להר סיני לא הוצרך שוב לאכול.

שאלה: שמעתי לאחרונה חידוש גדול שמאז שמשה רבינו היה בהר סיני ולא אכל ולא שתה ארבעים יום, לא הוצרך כל ימיו לאכול.

תשובה: בענין משה רבינו לא מצאנו מי שכתב כן.

מקור דמשה לא נכנס לארץ משום שאביו נשא דודתו.

תשובה: בענין אי כניסת משה לא״י, עי׳ ברמ״ע מפאנו במאמר חיקור הדין פ״ג פרק י״ח, ובמגלה עמוקות באופן קצ״ט.

האם שת או שם חיו עד זמן שלמה המלך?

שאלה: שמעתי שהבני יששכר אומר בשם מדרש, שלבע״ה א׳ שת בן אדם מת בזמן שלמה המלך-איזה מדרש זה? ולפ״ז יצא שהיה במותו בן 2930.

תשובה: בענין שת לא מצאנו שחי עד זמן שלמה המלך, אך כנראה התחלף לך שת בשם בן נח ועל שם בן נח ישנה אגדה זו בספר שלמה המלך ונמצא בספר זכרון שמואל וילנא תרמ״ה פ׳ נח ומשם בבית יצחק לר׳ יצחק ב״ר ניסן מוילנא וילקוט ישר רוקח ועוד מקומות רבים מעשה זה, אך כבר הוכיח בקובץ ישורון כ״א במדור הקולמוס והספר הר״ר יצחק ישעיה וייס עמ׳ תשנ״ו דסיפור זה הוא בדותא עי״ש במאמר על הרבה מדרשים משונים שמופיעים במקורות לא נאמנים.

האם צליה בן דן הוא חושים בן דן.

תשובה: בענין צליה, הנה שם זה מוזכר רק בזוהר בלק דף קצ״ד שהוא הרג את בלעם ושם רק מוזכר דהיה בן שבט דן ולמה לומר שהוא חושים בן דן.

מקור למדרש דשלמה המלך הביא לאשה חרב שלא היתה מחודד.

שאלה: בספר צאינה וראינה על מגילת רות מובא סיפור אודות שלמה המלך שצוה לאחד להרוג את אשתו ע״מ לישא אשה אחרת נאה הימנה ולא עשה כן וכשצוה לאשתו שתהרוג את בעלה היא כמעט עשתה כן אם לא שהחרב שנתן לה שלמה לא היתה מחודדת. האם יש מקור לסיפור זה?

תשובה: בענין המדרש על שלמה המלך, מדרש זה מקורו בבתי מדרש ח״ד והובא באוצר מדרשים עמ׳ תקל״א, ועי׳ בשמעה תפילתי שאלות להגר״ח קניבסקי על תפילה דהביא מדרש זה, אך עי׳ מש״כ בקובץ ישורון כ״א בעמ׳ תשס״ה בתוך מאמר מדרס עמי הארצות דמביא כל מיני מדרשים ואגדות שמקורם לא טהור בלשון המעטה ושם מאריך הרבה על המדרשים בבתי מדרש [ילינק] וביחוד באגדות על שלמה המלך עיי״ש באורך, ולכך צריך לדעת אם מקורו טהור.

אכילה

האם יש להקפיד בעירוי דם לא לקחת מאדם שאכל מאכלות אסורות שדמו מטמטם הלב?

תשובה: ע״ד שאלתך בחולה שאין בו סכנה, שעדיף לקחת מנת דם בבית חולים, מאדם כשר ולא מאדם רשע שאכל מאכלות אסורות, ובלוע בדמו מאכלות אסורות שמטמטם לבו של אדם?

עי׳ בשו״ת שאילת שאול ח״ב יו״ד סי׳ ה׳ דכתב דאין נ״מ אי אדם זה רשע או צדיק דאין זה דומה להא דאמרינן שאין להניק ממי שאכלה מאכא״ס כמ״ש הרמ״א, דהנה המ״א בסי ו׳ סק״ד מביא מהכוונות דהנשמה נהנית מרוחניות המאכל והגוף נהנה מגשמיות המאכל ע״ש, ובודאי מה שהנשמה נהנית מרוחניות המאכל אין זה אלא ע״י אכילה ולא ע״י הזרקה בעורקים וא״כ אותו הדבר עצמו מה שהנשמה נפגמת ע״י מאכלות אסורות אין זה אלא ע״י אכילה בלבד, והוסיף שם דגם בהשתלת לב אין זה משנה כלל את מהותו וטבעו של

הנפש הישראלי ואין שום נפ״מ בין לב ישראל או לב גוי שמשתילים לו כי אין זה אלא חתיכת בשר בעלמא שפעולתו כמו פעולת מכשיר אלקטרוני דאין בכל אלו הדברים שום השפעה על הנפש והנשמה.

האם מאכל גזול מטמטם הלב?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין מאכלות אסורות שמטמטמים לבו של אדם דכתיב ונטמיתם בם אל תקרי וכו׳. האם דוקא מאכ״א כגון טריפות ונבילות ובהמות טמאות מטמטם גופו של אדם, או האם גם מי שאוכל דבר גזול ג״כ יש טמטום הלב?

עי׳ בספר סוכת דוד בשם הגר״א וסרמן מש״כ לדייק מהזמם ששם אברהם לגמלים דגם כה״ג איכא טמטום עיי״ש עוד ראיות, ועי׳ עוד בחבצלת השרון על חיי שרה, ועי׳ בספר דבר חיים לאדמו״ר מנדבורנא זצ״ל על התורה בפרשת בראשית [עמ׳ י״ז] דנקט דמטמטם, אך יעוי׳ בספר יקרא דאורייתא על דברים עמ׳ רי״ז דנקט דאינו מטמטם.

מקור לא לאכול קצה הלחם.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למנהג לא לאכול את קצה הלחם,והאם מנהג זה נהגו גם הנשים בזמן עיבורן מחשש שמא תלד זכר.

הנה כבר כתבנו בזה בספרינו הקודם ״לדופקי בתשובה״ תשובה תרצ״ג ונעתיק לך מש״כ שם- עי׳ בספר שמירת הגוף והנפש ח״א סימן ל״ג סעיף ד׳ דהביא מנהג זה ושם הביא בהגהות ס״ק ה׳ דבשו״ת מנחת יצחק ח״ט סי׳ ח׳ אות ז׳ תמה על המנהג, אך כתב דגם הוא נוהג כן. ובספר טעמי המנהגים וקונטרס אחרון כתב דבא לבטל כח הסט״א השולט בקצוות, וכן הובא מנהג זה בספר מילי דחסידותא על צואת ר׳ יהודה החסיד אות נ׳ דמשייר בשביל שיחול ע״ז טובה, ועי׳ בחידושי בתרא על המ״ב סי׳ קס״ז דהוא משום שכחה.

ונוסיף עוד מה שמצאנו אח״כ, עי׳ במנהגי ח״ס פ״ה ה״י, ובשו״ת דברי יציב יו״ד סי׳ ל״ג, ובמשנה הלכות ח״א סי׳ קמ״ח, וע״ע מש״כ בזה בקובץ אליבא דהלכתא [הוצאת אהבת שלום] מש״כ הכותבים בגליון 30, 31, 32, דגם כתבו דאין שום מקור וכתבו סברות מעצמם למנהג זה עיי״ש. ושם העירו בגיליון 30

וכן בספר בירורי חיים ח״ד עמ׳ תע״ה דמה שהביא בטעמי המנהגים דשולט בו הס״א הביא כן בשם היערות דבש אך המעיין בלשונו יראה איפכא וז״ל ח״א דרוש י״א עמ׳ ר״כ מהדורת אור הספר ד״ה ״ולכך״ ובזה תבין למה אנו מברכין המוציא על הא דקרים בישולא כי הנמהר לבשל ולשלוט בו האש לא היה כ״כ ארס בו גם מיהר לצאת חפשי מן הארס אשר שכב עליו וא״כ ראוי לברכה כי תיכף בהגרש הארס סטרא דמסאבא חל סטרא דקדושה עכ״ל. הרי לן להדיא דאדרבה המוקדם להאפות אין בו ארס כ״כ וסטרא דקדושה מקדמת לבוא דהרי הסטרא אחרא מסתלקת וצ״ע.

ומש״כ עם ענין זה הוא דוקא בזכרים, הנה יש שנהגו כן משום דענין שכחה הוא דוקא בזכרים, אך באורחות רבינו ח״ג עמ׳ ק״ד כתב בשם הגר״יח קניבסקי דלא נהגו להקפיד על כך בבית הסטייפלר אפי׳ הזכרים והעיד הגרח״ק דלא מצא לכך מקור, וכמובן כיון שלא מצאנו מקור לא נמצא גם מנהג זה בנשים מעוברות, וכן לא כתבו אי שייך גם בד׳ קצוות.

מקור שלא להשים צלחת מתחת לגביע ולא לשתות יין שנשפך.

תשובה: ע״ד שאלתך האם ישנו מקור למנהג שלא להשתמש בקידוש וברהמ״ז בצלחת וטס מתחת לגביע, וכן דאם נשתמש ונשפך יין דמקפידין שלא להשתמש ביין זה שנשפך?

לא מצאנו שום מקור לכך, אך יעי׳ בפסחים דף קי״א בענין שתיה מקערה והובא בכף החיים סי׳ ק״ע ס״ק ע״ט ובלקוטי מהרי״ח בדברים הנוהגים בסעודה ובעצי עולה יו״ד קט״ז סכ״ה.

אמונה

מקור שמי שאינו מאמין שה׳ שומע כל תפילה הוא אפיקורס.

תשובה: הנה בי״ג העקרים של הרמב״ם מצאנו אני מאמין שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין ראוי להתפלל לזולתו, ויש לדון אם בא לומר באופן

חיובי שחייבים להאמין שהוא שומע תפילה או רק הוי באופן שלילי שלא להתפלל לאל אחר. ובפשטות הוי חיוב להאמין ששומע תפילתינו כמו שנאמר בתורה דברים פ״ד פ״ז ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה׳ אלקינו בכל קראנו אליו, והיינו שהשי״ת שומע ומאזין תפילה בכל קראנו אליו, והיינו שמעיקרי האמונה הוא שרק הבורא ית׳ הוא מאזין ושומע תפילה ואין דומה לו. ועי׳ ברד״ק דכתב על השאלה לשם מה היה צריך אליהו להתפלל על הורדת האש אם הקב״ה ציוה אותו על הנסיון הזה עם נביאי הבעל וכתב וז״ל ויש לפרש כי הצריכו הא-ל לתפלה אף על פי שאמר לו כמו בדבר המטר שאמר לו הא-ל ואתנה מטר ואף על פי כן הוצרך להתפלל, והטעם כדי שידעו ישראל כי נביא אמת הוא והא-ל שומע תפלתו ואם היה בא שלא בתפלתו היו אומרים מקרה הוא, ובדבר האש היו אומרים על ידי כשפים הוא עושה עכ״ל. וכ״כ הרלב״ג בתועליות בסוף מל״א העשרים וארבעה להודיע שהמופתים יעשה אותם הש״י על יד נביאו באמצעות התפלה וזה שורש רב התועלת וכו׳, למדנו זה ממה שזכר בזה המקום מתפלת אליהו על בן הצרפית להחיותו ומתפלת אליהו שיענהו הש״י באש בפני כל ישראל ומתפלתו שיבא המטר וכו׳. עוד מצאנו בחז״ל בילק״ש מלכים ב׳ אות רמ״ו על מנשה בעת שהיה בצרה אחר שהזכיר את כל הע״ז שבעולם וכיון שלא הועיל לו כלום אמר זכור אני שהיה אבי מקרא הפסוק הזה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ושבת עד ה׳ אלקיך, הרי אני קורא אותו אם יענני מוטב ואם לאו כל אפין שוין והיו מלאכי השרת סותמין את חלונות של רקיע שלא תעלה תפלתו לפני המקום ואומרים לפניו רבש״ע אדם שהעמיד צלם בהיכל כלום יש בו תשובה אמר להם הקב״ה אם אין אני מקבלו בתשובה הרי הדלת נעול כנגד כל בעלי תשובה מה עשה הקב״ה חתר לו חתירה אחת תחת כסא הכבוד שלו ושמע תחנתו עכ״ל. ומכ״ז משמע דהוי עיקר חיובי. אמנם בעיקרים בלשון הרמב״ם בערבית לא כתוב תפילה רק עבודה ועיקר הדבר הוא לומר שלא יעבוד לשום אמצעי בלתי להקב״ה. אך בפשטות נקרא אפיקורס כצד הראשון שכתבנו. והנה אין המערכת מתימרת לפסוק הלכות רק לציין מ״מ וביחוד בדברים דקים ועדינים כאלה ואם נוגע הלכה למעשה אי דינו של אותו יהודי שיינו יין נסך יש לשאול לגדולי הת״ח ובעלי ההשקפה הבקיאים בגדרי עיקרי הדת.

מקור דאין ישראל ניזונין אלא בשביל האמונה.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור אין ישראל אוכלין/ ניזונין אלא בשביל/ בזכות האמונה?

הנה ד״ז כתוב בישמח משה פר׳ יתרו ובחנוכת התורה בשם המדרש.ובספרים ספרים מצינו שציינו לעוד מקומות, ואלו הן- ילקוט שמעוני סי׳ ר״מ, מדרש תנחומא אות י׳, תנא דבי אליהו פכ״ג, דברים רבה פ״ג ג׳ ד׳. אך בכולם אין לשון זה רק מוזכר עצם הרעיון של הדבר, וכבר העירו דלא מצאו מקור.

מקור לומר בכל דבר שעושה בעזה״י וכדו׳.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן דברי השל״ה שיש קפידא להזכיר בכל דבר שעושה ״בעזרת ה׳ או אי״ה״ ונסמך על הפסוק רבות מחשבות וגו׳ ועצת ה׳ וגו׳.

עי׳ זהר תזריע נ״א: אר״א בכל עובדוי דב״נ ליבעי ליה דלהוון כלהו לשמא קדישא מאי לשמא קדישא לאדכרא בפומיה שמא קדישא על כל מה דאיהו עביד וכו׳. ועי׳ מדרש לעולם פי״ג אוצר המדרשים עמ׳ רע״ג לעולם אל יאמר אדם לעשות דבר אלא בגזירת המקום אם ירצה השם שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום כו׳. והשל״ה ששאלת נמצא בשער האותיות ס׳ ע״ב. וכן מובא בכף החיים [פלאגי׳ סי׳ א״ד אות ב׳] ולהדיא נמי כ׳ גם טעמו בחובות הלבבות שער אהבת ה׳ פ״ו וז״ל ״שיתנה בכל מה שעתיד לעשותו ולאמרו ״ברצון הבורא״ בעת שהוא יועיד בו זולתו אפי׳ אם יהיה לזמן קרוב עד מאוד, וזה בעבור שני דברים, האחד מיראת מהירות המות אליו ולא ישלים מה שיעד בו, והשני מפני שאינו יודע אם קדם בגזרת הקל לעשותו. עכ״ל.

ועי׳ בתשובות והנהגות ח״ד סי׳ מ״ח דכתב דנהגו לומר על כל דבר ״ברוך השם״ כדי להזכירו בכל פעולה ופעולה כמבואר בספה״ק ובשער״ת לרבינו יונה ש״ג אות כ״ז שכתב שע״ז הוזהרנו בהשמר לך פן תשכח את ה׳ אלקיך, וכ״כ בשל״ה ריש שער האותיות אחרי הי״ג עיקרים ומדות דמעיקר הדביקות באמונה הוא שיאמר על כל פעולה גדולה וקטנה אם ירצה ה׳ וסימנך עצת ה׳ היא תקום ולכן נהגו לכתוב במכתבים ברוך ה׳ להזכיר שם השם ע״ש.

מקור לכתוב בס״ד, והיכן צריך לכותבו.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין המנהג לכתוב בס״ד בתחילת כל כתב ומכתב, מצאנו להגאון רבי יצחק קארו [דודו של מרן הבית יוסף] בספר תולדות יצחק בפרשת מצורע על הפסוק כי תבואו אל ארץ כנען שכתב שנהגו העם לכתוב ב״ה בתחילת כל כתיבה על שם שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. והנה יש נידון

גדול בפוסקים מצד ביזוי שמות הקודש ודנו באיזה שמות יש בעיה ובאיזה לא, ומדברים אלו גם חזינן דנהגו לכתוב כן. ונביא לך חלק מדבריהם הנה הגאון הרוגוטשובר רבי יוסף ראזין בשו״ת צפנת פענח סימן קצ״ו פסק להחמיר לא לכתוב בזה מצד חשש מחיקת ה׳ וסיים בתשובתו שלכן צריכים להזהר שלא לכתוב ב״ה בראש המכתבים, וכן הביאו בפסקי תשובה סי׳ רצ״ג דשאלו למה אינו כותב במכתביו ב״ה וענה לו תשובה זו. אך עיי״ש בהסכמת האמרי אמת על ספרו של הפסקי תשובה חלק ג׳ כתב וז״ל מה שהבאת בסי׳ רצ״ג בשם הראגטשאבר שלא לכתוב ב״ה שהכוונה כמו ברוך השם או בעזר השם ומה ענינו לקדושת אות משמו ית׳ ולדעתי מילתא דתמיהא והרי גם הרה״ג הזה כתב באיזה סימן בספרך ב״ה ושאל אביך ויגדך כו׳ הן אמוז״ל הן חי׳ הרי״ם כתבו בכל דף ב״ה ויש אתי חיבורים מהרב ר׳ משולם איגרא דבכל עמוד כתב ב״ה כמה פעמים בכל עמוד ועמוד. אך עי׳ בספר דינים והנהגות יו״ד ס׳ י״ד בשם החזו״א שכתב שיכתבו בס״ד וכו׳ דבזה אין חשש של קדושת ה׳. וע״ע במשנה הלכות חי״ב סי׳ ר״ב, ועי׳ בשו״ת הר צבי יו״ד רי״ד נשאל האם רצוי לכתוב בכל יום על הלוח בבית הספר בעז״ה כדי לחנך את הילדים שיש לכתוב בעז״ה דלכאורה אין זה דרך כבוד למחוק התיבות בעז״ה, והשיב מצד הדין אין כאן איסור מחיקה ואף שמצד ההידור אין למחוק את המילים בעז״ה מ״מ יש כאן משום חינוך.

מקור למדרש כשם שהבגד מעיד על האורג כך העולם מעיד שהקב״ה בראו.

תשובה: ע״ד שאלתך למקור המדרש ״מעשה שבא מין א׳ לפני ר״ע ושאל אותו העוה״ז מי בראו א״ל הקב״ה א״ל איני מאמינך הראני דבר ברור א״ל למחר תבוא אלי, למחר בא אצלו א״ל בגד זה שאתה לובש מי עשאו א״ל האורג א״ל איני מאמינך הראני דבר ברור א״ל מה אראה לך כי אינך יודע שהאורג עשאו, א״ל וכי אינך יודע שהקב״ה ברא את עולמו, שאלוהו תלמידו מאי היא, אמר להם כשם שהבגד מודיע על האורג וכו׳.

הנה מקור מדרש זה אינו במדרשים המקובלים, אלא נמצא בבתי מדרשות ח״ב במדרש תמורה השלם פ״ה תמורה עשרים ושש [עי׳ בקובץ מאמרים להגר״א וסרמן עמ׳ י״ג דהביא מדרש זה].

ארץ ישראל

מתי פסק זיבת חלב ודבש מארץ ישראל?

תשובה: ע"ד שאלתך מתי פסקה א"י להיות זבת חלב ודבש, עי' במדרש תנחומא פר' תצוה אות ט"ו דמבואר דכשפסקה העבודה בבית המקדש הפסיק השפע, עי' שם באורך דמבאר מה הפסיק כנגד כל עבודה במקדש. וע"ע בתנחומא פר קדושים אות ז'.

האם כל מאמרי חז"ל על חשיבות א"י ומעלותיה הם גם בזמנינו?

תשובה: ע"ד שאלתך על מה שמבואר בחז"ל בכמה מקומות בעניין מעלת לימוד התורה בארי"י כגון "אין לך אהבה כאהבה של תורה, ואין לך חכמה כחכמה של ארץ ישראל" (אבות דר"נ כ"ח א'), וכן מה דאיתא במדרש ויקרא רבה פי"ג "וזהב הארץ ההיא טוב" מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת ארי"י, האם כל אלו מאמרי חז"ל נאמרו גם בזמן הזה, או דלמא רק נאמרו ונתכוונו כשכלל ישראל על אדמתם כתיקונם כימי קדם בזמן שהי' בית המקדש וכדומה?

עי' בכפתור ופרח פי"י, ובשו"ת ח"ס יו"ד סי' רל"ג דהאריכו דמעלת א"י היא גם בזמן הזה עי"ש, וע"ע ברמ"ק בספרו אור יקר ח"ט עמ' פ"ט.

האם יש מצוה לטייל בא"י?

תשובה: עי' בספר שלהי דקייטא [לרבי שמואל ברוך גנוט תשס"א] סי' כ' מש"כ בזה.

מקור שיש ד' ערים קדושות, ירושלים, צפת, חברון, טבריה.

תשובה: עי' בס' טבריא [לר"י שפירא] במעלות טבריא אות כ"ח שכתב - ישנן ד' ערים הקדושות באי"י ירושלים צפת טבריא וחברון והיו נקראות בשם ארבע ארצות, וכ"כ ר"ח פלאגי"י בשו"ת לב חיים ח"ב ס' ק"ס דקס"ט ד' ארצות קדושות ירושלים צפת טבריא חברון עכ"ל, וכן בילקוט מעם לועז ויחי פמ"ז

פל״א, ועי׳ בספר שער ראובן קמיל סימן ז׳ שהאריך בענינם ומעלתם. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

בית המקדש

מקור דביהמ"ק בחלקו של בנימין משום שלא השתחווה לעשו.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור בדברי חז״ל שביהמ״ק נבנה בחלקו של בנימין משום שלא השתחווה לעשו? מצאנו כן בתרגום שני על אסתר פ״ג פסוק ג׳.

מקור דעם ישראל התפללו בשעה שהכ"ג היה נכנס לקה"ק.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מובא בחז״ל שכשהיה כהן גדול נכנס לקודש הקודשים היו העם מבחוץ מתפללים עליו שיצליח בשליחותו?

מצאנו שמובא מדרש זה בילקוט שמעוני ירמיהו רמז ש״ל, ועי׳ עוד בש״ך על התורה פרשת יתרו.

אין מקור לסיפור שביהמ"ק נבנה על חלק ב' אחים שכל אחד ויתר לחבירו.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למדרש המפורסם דבית המקדש נבנה על חלקם של שני אחים שרצו כ״א לותר לחבירו,לא מצאנו דבר זה במדרש ואין במסורת ובספרות היהודית שום עדות בכתב על כך. עד שהרב ישראל קושטא רבה של ליוורנו הוציא בשנת תרי״א ספר בשם ״מקוה ישראל״ בשביל בתי הספר היהודיים שבו הוא מביא את האגדה לראשונה בין יתר מעשיות המוזכרות שם בסימן ע״ט. ועי׳ בספר ירושלים וירושלים ד׳ [נמצא באוצר החכמה] מאמר שלם מאלכסנדר שייבר המוכיח ומביא דמקור הסיפור מקורו בגוים מהערבים בתקופה המאוד מאוחרת ומשם נלקחה להונגרים עיי״ש באורך.

מקורות לכוונות הלוים והכהנים בבית המקדש.

שאלה: ראיתי ואינני זוכר היכן שבזמן בית המקדש כיוונו הלווים את המזמור המתאים לכל אדם בשעת הקרבת קרבנו ונגנו לו בהתאם לקרבנו, וכן הכהנים כיוונו באמצעות פרקי ידם צורה המתאימה לכל תפילה הנצרכת; וכן ראיתי לאחרונה שביוה״כ בברכת כהנים למנות עם אצבעות הידים כל מילה באצבעות יד ימין ולבסוף למנות את המילה שלום באמצעות האמה. האם יש מקור לכך?

תשובה: לא מצאנו.

מקור שמכל אבני המקדש שהתפזרו בעולם מכל אבן נבנה בית כנסת.

תשובה: ע״ד שאלתך מה מקור המדרש שכשנחרב המקדש נתפזרו אבניו בעולם, ובכל מקום שנפלה אבן מהמקדש שם נבנה בית הכנסת ובית המדרש, ולכן הקב״ה קראו מקדש מעט. ועי׳ בספר אגדות אליהו על הירושלמי [לבעל השבט מוסר] במסכת פאה שהביא מדרש זה, וכ״כ הגאון רבי חיים פלאג״י בספרו ברכת מועדיך לחיים דף קכג ע״ב בשם יש מפרשים, וכן הביאו בשם ספר דרש משה.

בל תשחית

האם יש מצוה למחזר בקבוקים כדי לא לעבור על בל תשחית?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין מיחזור בקבוקים, האם חייב לדאוג לכך כדי לא לעבור איסור בל תשחית, לכאורה ודאי אם קיימת אפשרות למחזר בקלות ולא נדרש טירחא רבה ודאי יש בכך מצוה וביחוד אם הולך הכסף לצדקה [כמו שיש במספר מקומות ולא למטרות אסורות]. אבל אם יש טירחא גדולה בזה הרי דמכיון שבין כה היו חפצים אלו מיועדים להשלכה לפח א״כ לא עבר על בל תשחית וכמו בזריקת כלים חד פעמים שודאי כל מטרתם להקל על אף שהרי אפשר לשוטפם ולהשתמש בהם בשנית, וכמ״ש בשו״ת התעוררות תש ובה

בהגהות בן המחבר סי׳ קפ״ד לענין שטיפת כוסות דבל תשחית דגופו וזמנו עדיף. [וכ״כ בכמה מספרי זמנינו לענין כלים חד פעמיים, עי׳ בספר ברכת ה׳ עמ׳ קנ״ג].

בעלי חיים

בענין בריות משונות.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מובא בספרים על בריות משונות [כגון עם עין אחת, חצים סוס, וכל כה״ג. ואיזה דין יש להם ע״פ התורה, של חיות או בהמות? וכגון האם מותר לחרוש בהם עם שור וחמור?

בענין בריות משונות עי׳ בסדר הדורות בענין דור ההפלגה ועי׳ בספר שערי ראובן קמיל פי״ט שהאריך בכך והביא כל המקורות.

האם נחש הוא שרץ או חיה?

תשובה: ע״ד שאלתך האם הנחש נחשב כמין שרץ או כמין חיה?

נעתיק לך מש״כ בקובץ אוצרות ירושלים חלק מ״ג עמ׳ תרפ״ד

נחש אם הוא מין חיה או שרץ

(סימן תקס״ד) בס״ד, ירושלים עיה״ק תובב״א.

בסנהדרין (ע״ח א׳) רש״י ד״ה לפיכך **נחש** בסקילה כדין שור שהמית דכל בהמה וחי׳ כשור הן כו׳, וכ׳ הערוך לנר מזה מוכח דנחש מין חי׳ דאי מין שרץ הא גם לענין שבת ושאר מילי דקחשיב שם לא אתרבי שרץ, וכן כתבו התוס׳ לעיל (י״ו א׳) דמין חי׳ הוא, אכן מלשון רש״י שכתב שם (ע״ב ד״ה ומה) דלא בכלל שמונה שרצים הוא משמע הא בכלל שאר שרצים איכא ע״ש, ועי׳ תוס׳ עירובין (י״ג ב׳) ד״ה שיודע, והנה כמו״כ יש לדייק מדברי הר״ג חולין (ס״ד א׳) ד״ה ודילמא כו׳ ונחש לא מטמא שאין מטמאין אלא שמונה שרצים ע״ש.

ועי׳ שבת (ק״נ א׳) מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו לקיים מה שנאמר וגם את חית השדה נתתי לו, וכ׳ המהרש״א בח״א דתנין שהוא נחש בכלל חי׳ הוא שנאמר והנחש הי׳ ערום מכל חית השדה, וע״ע בח״א מהרש״א ב״ק (ס״ו א׳) ובכורות (ח׳ ע״ב) ועי׳ תענית (ח׳ א׳) לעתיד לבוא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש כו׳, ועי׳ סנהדרין (נ״ט ב׳) ובכל חי׳ הרומשת לאתויי נחש כו׳, ועי׳ תוס׳ נדה (כ״ג א׳) ד״ה ליתני נחש ואע״ג דקתני חי׳ ונחש בכלל חי׳ כדכתיב והנחש הי׳ ערום מכל חית השדה לאחר שנקצצו רגליו לא מיקרי חי׳ סתם אלא חי׳ הרומשת כו׳ ע״ש, ועי׳ חולין

.(ס״ו ב׳) כל הולך על גחון גו׳ לכל השרץ השורץ על הארץ זה נחש, ועי׳ כריתות (ד׳ ב׳) אוציא דם שרצים הואיל דאין דמן חלוק מבשרן מצטרפין כו׳ אמר רבינא הלכך דם נחש ובשרו מצטרפין כו׳ ע״ש.

ועי׳ ירושלמי כלאים (פ״ח ה״ד) והנחש הרי הוא כחי׳ ע״ש, ועי׳ ב״ר (פ״ז ה׳) את חית הארץ כו׳ זה הנחש וע״ע שם (פצ״ט י״א) כל החיות מהלכות זוגות זוגות והנחש אינו מהלך בדרך אלא יחידי, ועי׳ מדרש תדשא (סי׳ א׳) ולמה לא נאמר על חיות שבארץ ברכה כשם שנאמר על בריאת המים אלא בשביל רעת הנחש כו׳, וע״ע שם (סי׳ ו׳) למה לא טימא נבלתו כשאר כל השרצים אחר שהוא בזוי, שלא יעכב אדם להורגו מפני הטומאה כו׳ ע״ש, ועי׳ רמב״ם (פ״ב ממאכ״א ה״ו) ואיזהו שרץ הארץ כגון נחשים ועקרבים כו׳ וע״ע (ספ״ד מה׳ שאבוה״ט) שאר שקצים ורמשים כולן כגון הצפרדע והנחש כו׳ ע״ש, ועי׳ ב״ר (פי״ט א׳) ר׳ הושעי׳ רבה אמר דקרטים הי׳ עומד כקנה ורגלים היו לו, ר׳ ירמי׳ בר״א אמר אפיקורס הי׳, ר׳ שמעון ב״א אמר כגמל הי׳ כו׳ וראיתי בס׳ מרגליות הים סנהדרין (נ״ט ב׳) שכ׳ דלכאורה מאמרו של ר׳ ירמי׳ ב״א אפיקורס הי׳ אין מקומו בין המאמרים שיזובר בהם על גופו עומד כקנה ורגלים היו לו או שהי׳ כגמל, והנה המעיין בנזר הקודש יווכח שגירסתו היתה מין הי׳ ונראה שצ״ל מין חי׳ והמעתיק טעה בין ח׳ לה׳, והצנזור במקום מין שמחק בכל מקום כתב אפיקורס והיא השערה קרובה.

ויש להעיר עוד דנחש מין שרץ ממשנה פרה (פ״ט מ״ג) שתה מהן בהמה או חי׳ פסולין וכו׳ כל השרצים אינם פוסלים חוץ מן התולדה מפני שהיא מלקת ר״ג אומר אף הנחש כו׳ וא״ל הרי קאמר גם חוץ מן התולדה ותולדה היא מין חי׳ כמש״כ רש״י שבת (נ״א ב׳) ד״ה קטנה ופסחים (כ״א א׳) ד״ה בהמה [וע׳ רש״י שבת (קמ״ו רע״ב) וצ״ע] ונראה דמ״ש כאן הכוונה על חולד שבקרא מהשמונה שרצים, וכיו״ב מצינו במשנה (חולין קכ״ב א׳) הלטאה כחולדה והכוונה אחולד שבקרא, וראיתי בקרית מלך על הרמב״ם (פ״א מה׳ נזק״מ ה״ו) חמשה מיני בהמה מוערין כו׳ וכן הנחש שנשך כו׳ מה שלא כלל נחש עמהן אפשר משום שנחש מין שרץ, ושם העיר מכמה דוכתי ולא הרגיש מדברי הרמב״ם הנ״ל שמפורש בדבריו דנחש מין שרץ, ובעיקר שם שרץ עי׳ רש״י בראשית (א׳ כ׳) כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ כו׳, ועי״ש ברמב״ן ומזרחי ויש להאריך בכ״ז ולא באתי רק להעיר.

דוד יואל ווייס

האם יש שמות לדגים?

תשובה: ע״ד שאלתך למה לא מצינו שמות של דגים בתורה, והאם יש אכן שמות לדגים?

הנה כבר כתבנו על כך בחלק הקודם של ספרינו לדופקי בתשובה שאלה ג׳ ונעתיק לך הדברים עם מעט תוספת- נחלקו בכך המפרשים על הפס׳ ״ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה״ ולא נזכרו דגים בפסוק זה, ועי׳ בתוס׳ בחולין דף ס״ו ע״ב ד״ה כל שהסתפק בכך. ומצאנו בכך מחלוקת הרד״ק והחזקוני בראשית פ״כ פי״ט ובפענח רזא פ׳ שמיני ועוד מפרשים שלא קרא להם שמות, והטעם כתב הרד״ק לפי הטבע שנתן בהם האל

שיבואו לפני האדם כי אין חיותם כי אם במים וכשיוצאים מן המים ימותו גם אין להם כלי הליכה אלא כלי השיטה. ויש חולקים ואומרים שגם לדגים קרא אדה״ר שמות, עי׳ במדרש חסר ויתיר הובא בתו״ש על פס׳ זה אות רמ״ה ומה שציין שם למדרש תנחומא שמיני ועוד עי״ש. וע״ע במדרש תלפיות ענף אדה״ר בשם ס׳ סודי רזא דכתב דחיות המימות אינם מקבלים טומאה כי אדם לא קרא להם שם [והביאו הכלי חמדה]. ועוד כתב שם בענף דגים בשם ספר מנחה בלולה דמה שלא פירשה התורה שם דגים כמו שעשה ליתר הבעלי חיים לפי שלא מצינו שאדה״ר קרא להם שם שלא הוזכרו שהובאו לאדה״ר.

מקור דבשעה שדגים אומרים שירה נהפכים המים למתוקים.

שאלה: היכן נמצא המאמר שבשעה שהדגים בים אומרים שירה נהפכים המים למתוקים [לרגע אחד], וללמוד חכמה זו אימתי שעה זו הוי ביטול תורה.

תשובה: לא מצאנו.

כיצד הגיעו בע״ח ליבשת אוסטרליה אחר המבול?

תשובה: ע״ד שאלתך כיצד הגיעו בעלי החיים לאוסטרליה וכדו׳ אחר המבול הרי הם איים המוקפים ים.

עי׳ בספר ויען שמואל [ספר זיכרון תשס״ז] ח״י סי׳ י״ז שהביא מספר הבריאה והמבול [קורמן] עמוד 170 שדן בכך והביא שהגיאולוגים טוענים על יבשת אוסטרליה וכן שאר היבשות העיקריות שהיו בתחילה קרובות או מחוברות ונפרדו בצורה כל שהיא עי״ש או שנקרעו בזמן השבר סורי אפריקאי וילי״ע.

בר מצוה

האם קטן שהגדיל צריך לברך ברכה״ת בלילה שנעשה בן י״ג?

תשובה: ע״ד שאלתך בדין קטן שנתגדל שצריך לברך ברכת התורה בליל היותו בן י״ג, ומה והיכן מובא שיטת הגר״ח מבריסק בכך. עי׳ בשו״ת ארץ צבי ח״א

סימן ט״ז דכתב שביום שנעשה בן י״ג יכוון בערבית באהבת עולם לצאת ידי ברכת התורה ואחר התפלה ילמד מעט, והטעם משום דברכת התורה שבירך בבוקר כשהיה קטן לא מהני לזמן שנעשה גדול שאז הוא מתחייב מדאורייתא.

ויש שפקפקו על דבריו מדברי המרדכי המובא במג״א סי׳ רס״ז ס״ק א׳ דקידוש שעושה בזמן תוספת שבת מהני אף למ״ד שתוספת שבת דרבנן היינו דקידוש בזמן תוספת שבת דרבנן מהני לדאורייתא וא״כ ה״ה גם בברכות התורה.

אולם עי׳ בספר בני ראי״ם להגר״א גנחובסקי זצ״ל דהביא מגליון רע״א באו״ח סימן קפ״ו סעיף ב׳ דהסתפק באכל ביום האחרון של שנת י״ג קודם לילה ובתחילת הלילה שנעשה גדול עדיין לא נתעכל המזון אם מחויב מדאורייתא לברך ואם נדון דהוא דאורייתא י״ל דאם בירך קודם הלילה דכשהחשיך צריך לחזור ולברך כיון דבעידן דבירך לא היה חייב מן התורה לברך אינו יכול לפטור חיובא של דאורייתא, וציין שם למג״א הנ״ל שבהמשך דבריו הקשה על המרדכי דהא קטן אינו מוציא הגדול כמ״ש בסי׳ קפ״ו ואע״ג שיבוא אח״כ לידי חיוב דאורייתא עי״ש, א״כ לדעת המג״א ורע״א כן צריך לברך וכך הורה שיכוין לצאת י״ח ברכת התורה בתפילה.

ועי׳ בשו״ת מהרש״ם ג׳ קכ״א דדן בזה ג״כ ופסק לא לברך מצד ס״ס, וכן פסק בשו״ת מתת ידו או״ח ס״י, וע״ע בשו״ת מהרש״ג ח״ג סי׳ קנ״ג ובספר הקטן והלכותיו פ״ז סעי׳ ב׳, ובעוד הרבה אחרונים שהאריכו בזה.

ומש״כ בשם הגר״ח כן מסופר עליו דהורה לבנו לעשות כן, עי׳ במועדים וזמנים, ובמשמר הלוים, ובמשנת יהושע סי׳ ז׳, ועי׳ בארוכה כמה מעשים מבריסק באסופות רבינו חיים הלוי ברכות סי׳ ד׳ אות ה׳ ועוד.

וכן דנו באחרונים כה״ג לענין ספירת העומר ואכילת מצה וקריאת מגילה, ועוד עי׳ בספר רץ כצבי [פסח] סי׳ י״ג דהביא סיכום הענין בזה.

ברית מילה

האם ערל שמתו אחיו מחמת מילה חייב או צריך להניח תפילין בשבת וכדומה?

תשובה: ע״ד שאלתך בערל שמתו אחיו מחמת מילה האם יכול או צריך להניח תפילין בשבת ויו״ט ובחול המועד?

עי׳ בתרומת הדשן סי׳ ח״ב ק״ח דכתב דגם ערל שמתו אחיו מחמת מילה אסור בתפילין, דמש״כ בסמ״ג דהוא משום שני אותות הוא רק מדברי אגדה. ועי׳ בשו״ת הרדב״ז ח״ו ב׳ אלפים של״ד שכתב טעם אחר, דגם מי שמתו אחיו מחמת מילה לא חשיב שאין לו אות כי הוא מקרי בר מילה כמו כ״א מישראל וכמ״ש הנודר מערלים אין מי שמתו אחיו מחמת מילה בתוכם, וכ״כ בברכי יוסף סי׳ ל״א אות ב׳, ובכף החיים סי׳ ל״א ס״ק ד׳.

מקור לכפרת עוונות בברית מילה.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור שיש כפרת עוונות למשתתף בברית והאם הוא רק לבעלי הברית או לכל המשתתפים בברית מילה.

עי׳ בספר בני יששכר תשרי, ובספר אגרא דפרקא סימן קמ״ו מובא בשם המדרש דהמשתתף בברית מילה עוונותיו נמחלין דאליהו התנה עם הקב״ה דאינו רוצה לילך לברית כשרשעים נמצאים שם ולכן הבטיח לו הקב״ה **שימחול לכל העם העומד אצל הברית מילה** ומדרש זה אינו בנמצא לפנינו, אך הובאו דבריו גם בספר שולחן גבוה רס״ד י״ב [לר׳ יוסף מלכו נדפס בשנת תקכ״ד], ובספר מכשירי מילה לר׳ אליהו בר׳ יוסף שמאע הלוי פ״ד אות י״ח כתב וזה לשונו שם ולפי המדרש שאמרו שאין אליהו בא לברית מילה **אא״כ מכפר הקב״ה את כל עוונות הנמצאים שם** והביאו הרב חמדת ימים בי״ב סוף פ״ז ובפרט למ״ש אליהו שואל כפרת הנמצאים אצל כסאו ושמעתי שיש במדרש שאם יש רשע באותה מילה אומר אליהו להקב״ה איני הולך לשם מפני פלוני הרשע שיש שם והקב״ה מוחל כל עוונותיו כדי שילך אליהו לשם ואם כן אין אנו צריכין לדבר הזה של״צ לבקש איש תם וישר להיות סנדק או מוהל **דכל העומדים שם הם מכופרי עון** וכן המנהג שלא לדקדק אחר זה ומה גם דגדול חזקה דכל ישראל בחזקת כשרים הם עכ״ל. ומבואר בלשונות שהבאנו דודאי

הכפרה לכל המשתתף בברית. ועי׳ בספר שימושה של דרשה דכתב דודאי אין מתכפר סתם רק ע״ד שאמרו בנושא אשה עי״ש. ועי׳ מש״כ בזה הגרשז״א בהסכמתו בהערותיו לספר אוצר הברית.

ברכת הבנים

שאלה: האם מותר לאבא שהוא ישראל לברך את בניו באותה צורה של פתיחת אצבעות הידים כמו הכהנים בברכת הכהנים?

תשובה: מצאנו בסידור הגר״א, ובתורה תמימה במדבר פ״י פכ״ג בשם הגר״א שכתב שאין מברכין בשתי ידים אלא כהנים כמקדש, אבל כל ברכה אחרת רק ביד אחת. ועי׳ בסידור האר״י שכתב שיברך רק ביד אחת. אך ביוסף אומץ ע״ט כתב כי יש לברך בעשר אצבעות, ומי שמברך ביד אחת נראה שעינו צרה בברכה, ולפיכך מצינו שמשה סמך את יהושע בשתי ידיו, ועשהו כלי מלא וגדוש. וכן כתב בספר נוהג כצאן יוסף דיני שבת כ״ג, ובסידור היעב״ץ הנהגות ליום שבת אות ז. ובשאילת יעב״ץ ב קכ״ה מובא המנהג שמניחים שתי ידיים על ראשם כפי שעושים כהנים. אמנם עי׳ בהגהות בית ברוך על החיי אדם כלל לב ח שכתב שנכון לכוון במפורש בעת ברכת הילדים שאינו מכוון בזה לשם מצוות ברכת כהנים, ובכך יצא ידי כל ספק. ועיין עוד בשו״ת רבבות אפרים א צג שביאר כי ללא זקיפת הידיים להראות האצבעות חלוקות כעין הכהנים ליכא איסורא. ועיין עוד ברבבות אפרים ז צ״ב, ובספר אבני דרך [פרינץ] ג׳ סי׳ מ.

גאולה ומשיח

"צפה לרגליו של משיח" - ביאור במדרש פליאה בשה"ש רבה.

שאלה: מה הביאור של המדרש פליאה בשה״ש רבה פרק ח׳ אות י״א: תני רשב״י אם ראית סוס פרסי קשור בקברי א״י צפה לרגליו של משיח מ״ט והיה זה שלום אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקמנו עליו ז׳ רועים וגו׳.

תשובה: עי׳ בפירוש המתנות כהונה על המדרש, ועי׳ בספר אוהל משה [נמצא באוצר החכמה] עמ׳ כ״ג דכתב לבאר דלמעלה אמר המדרש בבליים די חרבו אבהתוהי בית המקדש שלא עלו אלו ישראל עלו בחומה ר״ל כולם באסיפה אחת מן הגולה לא חרב בית המקדש, ולכן אמר אם ראית שנחרבה ישיבה מן הבבליים בארץ ישראל אז תצפה לרגלי המשיח שנאמר פרש רשת לרגלי כלומר שעיקר חטאם היה שלא עלו מן הגולה כולם שזה רשת לרגלם היה, ע״כ כשיתרבו ישיבה מן הבבליים בא״י תצפה למשיח. אם ראית סוס פרסי קשור בקברי א״י תצפה לרגלי המשיח, רצונו אם יהיה סוס פרסי קשור בקברי א״י ששם קבורים האבות הוא רמז למ״ש אשור כי יבא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רועים.

ויש שפירשו דאז היה שלטון הרומאים והצפיה לנפילת הרומאים היתה ע״י מלכות פרס שהיא היתה המלכות שיכולה לנצח את הרומאים בזמנם והכונה לנפילת מלכות אדום ע״י כל כח שיהיה כל תקופה לפי ענינה.

מקורות דברי הגר״א על זמן ביאת משיח וחשבונם.

שאלה: היכן ומהו לשון הגר״א בספרא דצניעותא על זמן ביאת משיח ואני משביע אותו שלא יגלה וכו׳?

וכן היכן כתב הגר״א שזמן ביאת משיח הוא ביום השישי לאחר חצות בשעה שניה בסך וכך חלקים״

תשובה: דברי הגר״א על הקץ נמצאים בספרא דצניעותא בפ״ה בדף נ״ד ע״ב וז״ל ודע שכל אלו הימים הן רמז לששת אלפים שנה שהן ו׳ ימים כמש״ל פ״א שתא אלפין שנין תליין בשתא קדמאי. וכל הפרטים שהן בו׳ ימים אלו הן מתנהגין בו׳ אלפים כל א׳ ביומו ושעתו. ומכאן תדע קץ הגאולה שהוא בעתה ח״ו כשלא יהיו זכאין, שהוא קץ האחרון, ומשביע אני את הקורא בה׳ אלקי ישראל שלא יגלה זה.

ובענין דברי הגר״א השניים שבקשת הם ב״יהל אור״ פירוש הגר״א על הזוהר פרשת ויקרא דף ט״ז וז״ל הזוהר ״ודא בגלותא בתראה הוא כהאי ארז דאתעכב לסלקאה ומשעתא דסליק עד דקאים בקיומיה הוא יומא ושירותך דיומא אחרינא עד דעביד צל בנהורא דיממא״. וכתב הגר״א שם ומשעתא דסליק ר״ל אלף שנה של גלות ועוד חצי היום עד חצי שעה אחר חצות אז מתחיל היום

להעריב״. ועי׳ בביאור המקדש מלך על הזהר בפרשת וירא ובפרשת דברים ועוד מקומות דגם כתב כעין זה עיי״ש מה שהביא בשם היושר לבב, וביאר הזמן בפרטות כי צל ימינו עלי ארץ וכו׳ ושיעור הכתוב שישראל יאמרו אחר הגאולה כי תמול אנחנו בגלות ולא היינו יודעים שאחר שיהיה הצל ביום הששי אזי יתחדש ימינו עלי ארץ שהוא ארץ ישראל. ואם נדקדק בשיעורא דהאי צ״ל שית קמצין ופלגא יהיה ו׳ שעות וחצי ביום הששי שאז ניכר כי נטה הצל והוא בשנת תקמ״א לפ״ק כפי חשבון יומו של הקב״ה אלף שנה יעלה פ״ג שנים וד׳ חדשים לכל שעה, וכ״כ בעוד כמה מקומות והוא מחלק את היום לשתים עשרה שעות וא״כ חצי יום זה חמש מאות ועוד חצי שעה יוצא לו התאריך שכתב.

אך יש להעיר דהנה כבר דיברו בצורת חשבון זה וכבר העיר כה״ג הח״ס בשו״ת ח״ו סי׳ ס״א על דברי הרמב״ן בפ׳ בראשית על הפסוק ״אשר ברא אלקים לעשות״ שם האריך לגלות קץ הכמוס וכתב עליו הח״ס דמרוב חשקו ותאותו לביאת משיח קירב חשבונו להיות קרוב לזמנו ז״ל וטעה טעות גדולה. ונוראות נפלאתי על הרמב״ן ז״ל שכתב ביום הששי בבקר וכו׳ ואחרי עשיריתו כשעור הנץ החמה יבא הגואל וכו׳ ויהיה זה קי״ח שנים אחרי ה׳ אלפים וכו׳ עכ״ל, ותימה רבה כי שכח שהיום הולך אחר הלילה ויהי ערב ויהי בקר נמצא כי ת״ק שנים הראשונים של אלף הששי הם בבחינת הלילה שהוא הערב של יום הששי של בריאה ואח״כ היה בריאת החיות ואם נמתין עוד עד אחר הנץ החמה לקיים וכסאו כשמש נגדי תהלים פ״ט ל״ז והנץ הוא עשירית היום א״כ יהיה עכ״פ אחר תק״נ שנים לאלף הששי עכ״ל. וחזינן מזה דהח״ס [וכן העירו עוד ספרים על הרמב״ן עי׳ בתכלת מרדכי] ס״ל דהרמב״ן חילק את היום של אלף שנה לשנים עשרה שעות ובעצם צריך לחלק לעשרים וארבע שעות. ולפ״ז ה״ה בקץ של הגר״א והמקדש מלך [דהרמב״ן דיבר על קץ של הנץ החמה ודברי הגר״א והמקדש מלך מתיחסים לדברי הזוהר שמפרשים אותו שיבוא בזמן מנחה גדולה של ע״ש שזה חצי שעה אחר חצות]. והנה המקדש מלך חישב לפי שנים עשרה שעות וע״ז צעק החתם סופר ואם נחשב לפי כ״ד שעות א״כ י״ב שעות שהם הלילה נגמרים בשנת ת״ק ועוד חצי יום שהם מאתים וחמישים שנה מסתימים בסוף תש״ן ולפי חשבון זה כל שעה היא מ״א שנים ושמונה חודשים וא״כ חצי שעה זה עשרים שנה ועשרה חדשים כך שהחשבון יצא בר״ח מנחם אב תשע״א בדיוק. [דלא ככמה מבני זמנינו שטעו בחשבון וכתבו בכ״מ הרימ״מ ציין לתש״ע והריז״פ ציין לתשע״ב.] אך כידוע היו מאות קיצים של כל גדולי ישראל בניהם ר׳ סעדיה גאון רש״י הרמב״ן ועוד והם היו ימי פקידה ולא זכינו להיגאל בהם

וכן לא ברור מה כונת הזוהר והגר״א בדיוק. ונתפלל שנזכה לאות ובעינינו נראה פלאות ובורא ישועות יצמיח גאולות.

מי יהיה המשיח והאם מוכרח דהוא מצאצאי שלמה המלך?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מי שסובר דמשיח יהיה מבני נתן אחי שלמה, כבר כתבנו ע״כ בקיצור בספרנו ח״א שאלה תקע״ד, אך נחזור ונשנה פרק זה עם תוספת ופירוט מרובה.

א. בענין אי משיח בן דוד צ״ל מזרע שלמה - עי׳ ברמב״ם בפירוש המשניות בהקדמה לפרק חלק בסנהדרין היסוד הי״ב [מי״ג יסודות האמונה של הרמב״ם] הוא האמונה בביאת המשיח, וז״ל ומכלל היסוד הזה שאין מלך לישראל אלא מדוד ומזרע שלמה דוקא וכל החולק בענין המשפחה הזו הרי זה כפר בה׳ ובדברי נביאיו. וכן כתב הרמב״ם בספהמ״צ ל״ת שס״ב אבל המלכות בלבד כבר ידעת מלשונות ספרי הנבואה שזכה בה דוד ובפרוש אמרו כתר מלכות זכה בו דוד וכן זרעו אחריו עד סוף כל הדורות. אין מלך למי שמאמין תורת משה רבינו אלא מזרע דור ומזרע שלמה דוקא. וכן כתב הרמב״ם באגרת תימן פרק ג וזה יסוד גדול יעמוד אדם מזרע שלמה בן דוד דוקא. ובאמת הביאו כן גם בשם המדרש תנחומא [בובר] תולדות ס״ב והובא מדרש זה בילקוט שמעוני זכריה רמז תקי״א. וכ״כ רבינו בחיי דברים ל׳ ט״ו וז״ל ומזה אמר שלמה האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו ו׳ מאתים שש שנים על מאתים וגלה לך כי זמן תחיית המתים מאתים ושש אחר ביאת שלמה כלומר ביאת המשיח שהוא מזרע שלמה ע״כ. וכ״כ הרלב״ג במלכים א׳ י״א כ״ח. וכ״כ האברבנאל בספר משמיע ישועה עמ׳ תקצ״ד מבשר הט״ז דף תקצ״ד וז״ל אבל וצדקתך לבן מלך נאמר על מלך המשיח שהוא יהיה בן שלמה בן דוד יוצא מזרעו ע״כ. וכ״כ בשם הגר״א בתוספת לספר מעשה רב סי׳ ס״ד ״ואמר הגר״א ז״ל שמשיח בן דוד הוא שלמה המלך ע״ה עכ״ל. ועיין בביאור הגר״א ז״ל לספר תקוני זהר חדש דף ה׳ ע״א ד״ה מה שהיה. וכ״כ הרמ״ק וירא ג׳/י״ט [ועי׳ בהמשך סתירה בדבריו], וכן בעמק המלך, רמ״ז, ש״ך עה״ת, של״ה, אלשיך, רבינו רפאל עמנואל חי ריקי, ומהרז״ו.

ועי׳ בביאור הדברים בחי׳ הגרי״ז שמואל ב׳ כ,א י״ז הביא מקור לזה שהרי כתב הרמב״ם הל׳ מלכים פ״א ה״ז דכיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם כו׳, ואף שהבטחה זו נאמרה לו תיכף כשביקש לבנות

ביהמ״ק, עם כל זה נאמרה רק על שלמה לבד כמפורש בדה״י א׳ כב/ט׳ י׳ הנה בן נולד לך הוא יהי׳ איש מנוחה וגו׳ כי שלמה יהיה שמו וגו׳ הוא יבנה בית לשמי וגו׳ והכינותי את כסא מלכותו על ישראל עד עולם, הרי מפורש דאע״ג דההבטחה כבר היתה מקודם אבל לא היתה על הבנים שכבר היו לו ורק על שלמה לבד שנולד לאחר כמה שנים. ועפ״ז ביאר כוונת הכתוב שם ולא תכבה נר ישראל דרק אם דוד יחיה ויוולד שלמה לא תכבה נר ישראל עי״ש מלכים א׳ פ״א. וכ״כ בפר׳ חיי שרה והוסיף ע״ז גם מ״ש בדבה״י א׳ כח/ה ומכל בני כי רבים בנים נתן לי ה׳ ויבחר בשלמה בני לשבת על כסא מלכות ה׳ על ישראל ושם כ״ט/א שלמה בני אחד בחר בו אלקים וגו׳ וביאר עפ״ז שם מה שאמרה בת שבע יחי אדוני מלך לעולם פי׳ דהמלכות לדוד היא רק אם ישמרו את התורה אבל לזרעו לשלמה זה אפי׳ לא ישמרו, ושם ביאר את מרד אדוניהו בכך עי״ש. וכ״כ שם תהילים פ״ל והביא ע״ז הגמ׳ בב״ק צז ב איזהו מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיה״ק מצד אחר והיינו משום דכך הוא טבעה וצורתה של ירושלים שהיא ביחד עם מלכות בי״ד דהיינו דוד ושלמה כמבואר בפיה״מ הנ״ל דמלכות בית דוד פירושה בית דוד וזרע שלמה בלבד. ועי׳ גם מש״כ בפ׳ שופטים שם עה״פ שום תשים, ועי׳ גם בכתבי הגרי״ז אות קסה דנת׳ בארוכה יותר. וראה גם בס׳ נתיבות רבותינו ח״ב מלכים א׳ יא /לא דהאריך. ועי׳ עוד באריכות בספרי הגרמ״מ שולזינגר בפניני הגרי״ז על הפטרת חיי שרה ובמשמר הלוי על התורה ועי׳ גם מה שהאריך ומה שהביא שם בשם בן הגרי״ז מהגרמד״ס. ומכ״ז נראה דד״ז הוא יסוד מוסכם ומעיקרי האמונה.

ב. אך קשה על כ״ז הערה חזקה דאמאי לא הביא הרמב״ם יסוד זה בהלכה ביד החזקה דלא כתב שם רק שהמשיח הוא בן דוד ולא כתב דהוא מזרע שלמה. ומצאנו דעמד בזה הגרמ״ד פלוצקי זצ״ל בעל הכלי חמדה במפתחות והוספות שנדפסו בסוף ספרו חמדת ישראל ח״ב דף יד, וכתב מכח זה דהרמב״ם חזר בו מיסוד זה.

ג. אך הנה מצאנו בסדר הדורות (ג״א נ״ו) דהביא את דברי פילון היהודי שכתב בפר׳ דלא כדברי הרמב״ם. [נ״ב ובענין פילון והיחס אליו, הנההוא חי בתקופה לפני כל ספרי חז״ל ונמצאו מדבריו בכמה ספרים עי׳ במאור עינים לר׳ עזריה מן האדומים, ור״י מוסקטו בפירושו לכוזרי קול יהודה שמביא דברי החכם רבי ידידיה אלכסנדרי הנקרא פילוני, ור׳ ישי״ר מקנדיא בס׳ מצרף לחכמה מביא דברי ר׳ ידידיה האלכסנדרי. ובסה״ד ג״א תשפ״א כתוב שהי׳ סופר גדול בזמן אגריפס המלך, ועי׳ ביוסיפון על שליחותו לפייס את הקיסר ועל עזות דקדושה

שהי׳ לו והנס שקרה לו, ועי׳ עוד בתורה שלמה כרך י״ד במילואים אות י׳ דהביא הרבה מקורות על היחס בין דברי חז״ל לדברי פילון].

וכתב שם דכל המלכים מיואש ואילך היו מבני נתן בן דוד ולא מבני שלמה המלך ונתן היה אח שלמה בן בת שבע ושלמה הוא הצעיר כדכתיב בדה״י א׳ ג׳ה אלה נולדו לו בירושלים שמעא ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע בת עמיאל״ [ובת שוע זו בת שבע]. ודברי הסדר הדורות הן בשם שלשלת הקבלה שקדם לו בד״ה יהוידע הכהן שגם שם מביא זאת בשם פילון וזה בשם המאור עינים לרבי עזריה מן האדומים באמרי בינה פל״ב שהביא זאת בשם ספר בעיתים שלפילון. וכך כתב בסדר הדורות כי הנצר היחידי מזרע דוד שהותירה אותה מרשעת עתליה אחרי שהרגה את כל זרע דוד הוא יואש ממשפחת נתן בן דוד ומקורו בדברי פילון שכתב דדוד המלך ע״ה השאיר צוואה דאם ח״ו יכלה זרע שלמה הבן הרביעי של בת שבע תעבר המלוכה לזרע נתן הבן השלישי ולכן היו גדלים בני נתן בבית המלך והיו ממנים אותם לשרים חשובים כדמוכח בפסוקים, וכיון שנתחתן יהושפט עם בית אחאב כלה זרעו עד שנהרג האחרון שבהם אחזיהו בן יורם ועתלי׳ ע״י יהוא ואז חששה עתלי׳ שהמלוכה תעבור לזרע נתן וקמה לאבד כל זרע הממלכה ורק יואש ניצל אז והוא הי׳ מזרע נתן ורק גדל בבית אחזי׳ כבן ומאז עברה המלוכה לזרע נתן עש״ה.

אך כבר הקשו על דבריהם דבמלכים ב׳יא וכן בעוד כמה פס׳ נאמר בפרוש כי יואש הוא בנו של אחזיה שמתיחס לשלמה ולא לנתן אולם יש שישבו דכיון דגידלם חשיבי כבניו.

ד. אך באמת מצאנו כדברי סדר הדורות בענין המשיח [דלא כרמב״ם] בזוהר ויקרא קי ב פקודי קכ״ד ע״א ובפר׳ שלח דף קע״ג ע״ב דסבירא ליה שמשיח יהי׳ מזרע נתן [אחי שלמה כמבואר בדברי הימים א׳ ג׳ה] בן דוד, וז״ל הזוהר בפר׳ שלח ״כי חפציבה איתתא דנתן בר דוד אימא דמשיחא״ וביאר הרמ״ק באור חמה על הזוהר שם בפרשת שלח דלאחר ששלמה קלקל בג׳ דברים בזהב בנשים ובסוסים זכה אחיו הקרוב אליו שהוא נתן בר דוד שממנו יצא משיח [וזה לכא׳ סתירה למש״כ בשם הרמ״ק לעיל] וראה הסבר בענין זה במטפחת סופרים לר״י עמדין השגה קל״ט ובעיטור ספרים שם ל״ה.

ה. והנה הרב ראובן מרגליות במרגליות הים על סנהדרין דף צ״ה ע״ב וכן בספרו על הזוהר ״ניצוצי זהר״ שם נדחק לתרץ בישוב דברי סדר הדורות, וכן את הסתירה בין הזוהר והרמב״ם כי נתן מת בלי בנים ושלמה יבם את אשתו,

וכמובן דזה דוחק גדול בלי שום ראיה. ועוד דחו דבריו דהמלך אינו מיבם וכן הרי יואש בא מרחבעם ורחבעם היה בן נעמה העמונית ולא בן חפציבה. [ואולי צריך להידחק ולומר דהזוהר שינה את שמה].

ו. ועי׳ בספר מאה קשיטה לרמ״ע מפאנו סי׳ צ״ב דכבר הרגיש בזה וכתב וכשתגיע אצל הנדרש בפ׳ מבשרת ציון שהיא חפציבה אשת נתן בן דוד היא אמו של מנחם לא תחשוב דלאפוקי מהיותו נולד משלמה ורחבעם נאמר רק כי יש לי לפרש דחפציבה עצמה היא אשתו של עמיאל אם מנחם ממש, ואפשר נמי דעמיאל ואשתו מבני נתן ומבני רחבעם קאתו כי קרוב להאמין דאתחתנו אהדדי, וברוך היודע האמת.

ז. ועי׳ עוד בזוהר חי׳ לאדמו״ר מקומרנא בראשית דף ק״י דכתב דאין ראיה מהזוהר, וכתב בחריפות נגד מי שרצה לומר דמוכח בזוהר דהמשיח לא יבוא משלמה, וכתב דכונת הזוהר דאמו של המשיח בסוף הדורות תהיה חפציבה מזרע אשת נתן בן דוד אבל ודאי המשיח מזרע שלמה ונעמה.

ח. אולם עי׳ בספר חמדת ישראל הנ״ל דכתב דאולי לכן הרמב״ם לא כתב ד״ז בפירוש ביד החזקה רק בספר המצוות כיון דאינו מוסכם, ובאמת חזר בו הרמב״ם ביד החזקה מכל המקומות שכתבנו לעיל ובאמת ל״צ שהמשיח יהיה משלמה דוקא. ועי״ש בחמדת ישראל דר״ל דניטלה המלוכה מרחבעם ע״פ הרמב״ם בהל׳ מלכים פ״א ה״ד דכתב דאין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל שנא׳ לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, והרי אמו של רחבעם היא גיורת. ואמנם י״א שדי בכך שאביו מישראל, אבל מתוס׳ סוטה מא ב משמע כי צריך שיהיו אביו ואמו. אך הביא דגם לשיטה זו כבר כתבו הנוב״י מה״ק חו״מ סי׳ א׳ והחת״ס או״ח סי׳ יב דרחבעם זכה במלכות בירושה ולגבי יורש אין צורך בשימה של מקרב אחיך. אך כתב החמדת ישראל דגם לשיטתם הנה במלך צריך שתהא אימתו עלך וזה רק באחיך אבל ביורש חיוב אימת המלך עוברת לו בירושה ולפ״ז כאשר שמע רחבעם לעצת הנערים והכביד עולו על העם כלומר שרצה להכביד אימתו יותר מאשר אביו שפיר מרדו בו כי בעצם מצד עצמו אינו ראוי למלכות ולכך התבטלה מלכותו עי״ש.

ט. עוד נראה מקור דלא כרמב״ם בפיר׳ המשנה, דהנה הקשה בספר דברי תורה להגה״ק ממונקאטש זצ״ל בח״ד אות פ״ד על שיטת הרמב״ם מהא דאמרינן בסנהדרין דף צ״ח ע״ב אמרינן אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי

מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמודות ופירש״י שם וז״ל אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור, לישנא אחרינא כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש, ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות עכ״ל, והקשה הרי רבינו הקדוש היה מזרע שפטיה בן אביטל אשת דוד [שמואל ב ג׳ד, דבה״י א׳ ג׳ג ולא מזרע שלמה וכן כתוב בכתובות ס״ב ע״ב רבי קא אתי משפטיה בן אביטל כו׳ עכ״ל, וכתב וז״ל ובעל כרחו לומר דהרמב״ם למד כפירוש השני ברש״י שם כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים אבל לא רבי עצמו ע״כ. ועי״ש עוד מש״כ בספרו דברי תורה ח״ב סימן קכ״ג ושם ח״ז סי׳ פ״ה. אך קשה הרי ברש״י איכא תרי לישנא ולפי הלשון הראשון מדובר על רבי בעצמו והוא הרי לא היה מזרע שלמה וא״כ לכאו׳ מפורש ברש״י שיטה דלא כרמב״ם במשניות, ולפ״ז דנחלקו שתי הלשונות ברש״י במחלוקת הרמב״ם והזוהר. [ובאמת כן הוכיח מגמ׳ רבי צדוק הכהן זצ״ל מלובלין בספרו פרי צדיק על ספר דברים מאמר ט״ו באב סימן ה׳ דכ״ד ע״ד ושם כתב יותר דמשיח בן דוד יכול להיות אף שהוא רק מהנקיבות מזרע דוד דהרי רבי היה מהנקיבות כמ״ש במדרש בראשית רבה פל״ג ס״ג דאמרו שרבי יהודה הנשיא עצמו אמר שאם רב הונא ריש גלותא יעלה לארץ ישראל הוא יעמוד מלפניו כי רב הונא מיהודה ואני מבנימין הוא מהזכרים ואני מהנקיבות ע״ש. אך בעיקר ענין זה מה שהביא בשם המדרש רבה דרבי הוא מהנקבות וע׳ בגליון הש״ס כתובות ס״ב ע״ב על מה שאמרו שם רבי אתי משפטיה בן אביטל אשת דוד שציין לכה״ג חו״מ סימן ג׳ בהגהותיו לב״י אות ו׳ דהקשה על הירושלמי דבפ״ט מכלאים הל׳ ב׳ שכתב ג״כ כדברי המדרש רבה שהנשיאים מן הנקיבות מהגמ׳ בכתובות הנ״ל וכתב צ״ל דתלמודא דידן פליגא אירושלמי עוד כתב דאפשר דהפשט בירושלמי דאתי משפטיה בן אביטל אשת דוד מן הנקיבות ולא מן הזכרים, א״נ הכי קאמר ראש גלותא מוכרח הוא שיהא מזרע דוד מן הזכרים, אבל הנשיאים אין קפידא שאפילו שיהיה מן הנקבות יכול להיות נשיא. אך כתב שיש לתמוה על הראב״ד ז״ל בספר הקבלה שכתב שהלל היה מבני בניו של שלמה מהזכרים ולדברי הראב״ד צ״ל לומר דתלמידא דידן פליג אירושלמי וסובר דהלל בא משפטיה בן אביטל אשת דוד מן הזכרים, וכתב דט״ס נפל בדברי הראב״ד ובמקום מבני בניו של שלמה צריך לומר מבני בניו של דוד עכ״ל. אך לכאו׳ אי הוי מחל׳ הירושלמי והבבלי ל״צ להגיה בראב״ד, ובאמת כן כתב ג״כ בספר משפטים ישרים סי׳ תכ״ג דאיכא מח׳ הבבלי והירושלמי אי רבי מהזכרים או מהנקבות.

י. וכ״כ בספר זרובבל ובפרקי היכלות דהמשיח יהיה מזרע נתן. ועי׳ במרגליות הים לר״ר מרגליות על סנהדרין דף צ״ה ובספרו נצוצי הזוהר על פרשת שלח שדן שם על מש״כ בגמ׳ סנהדרין צ״ח דרבי יכול להיות משיח הלא הוא לא היה מזרע שלמה רק מזרע שפטיה.

יא. ועי׳ עוד מקורות בכל הענין בספר הדר יעקב סי׳ ל״א להגרי״ח סופר, ועי׳ בספר, שבילי המלך סי׳ ל״א דהאריך בכך מאוד, ובספר ימות המשיח ח״א סי׳ י״א י״ב וח״ב סי׳ ז׳ ובמאמר שלם בספר מנחה לאיש. ועי׳ בספר מציון מכלל יופי על ר״ה להגר״א נבנצל שליט״א עמ׳ רע״ח דהביא מקורות לשיטת הרמב״ם. ועי׳ בארוכה בספר משיב נפש על הרמב״ם להגר״ר שלום צבי בן ציון שפירא בהל׳ תשובה פ״ט הל׳ ב׳ מש״כ על כל הענין, ושם יישב את דברי הזוהר שהכונה על משיח בן יוסף שאמו תהיה מזרע נתן בן דוד. ועי׳ באוסרי לגפן י״ב להגר״י שיינפלד מש״כ בזה. [ואגב גם בנצרות להבדיל יש להם טענה כזו וכבר מחו על פיהם במאה עוכלא דשם כל דיבוריהם בבלבול גדול עי׳ מגן וחרב להרב יהודה אריה מודינה עמ׳ 52 ועוד]

יב. היוצא לנו מכ״ז דאף דיסדו לנו דמשיח צ״ל משלמה המלך מצאנו בכך דעות דפליגי על כך:

1. הרמב״ם בהלכה השמיט הלכה זו, ומכח זה כתב הכלי חמדה דהרמב״ם חולק על כך.

2. מצאנו שני לשונות ברש״י אי רבי עצמו היה יכול להיות משיח ורבי ודאי לא היה מזרע שלמה.

3. בזוהר מפורש דמשיח יבוא מחפציבה אשת נתן, אך ע״ז יש מישבים דהרמ״ע מפאנו כתב דאשת נתן התחתנה עם שלמה, ובזוהר חי כתב דחפציבה היא נעמה ונקראת בשם אחר.

4. מצאנו בסדר הדורות דהרגו את כל זרע שלמה ולפ״ז שוב כל היורשים אינם מזרע שלמה.

5. ר׳ צדוק הכהן כתב דהמשיח יכול להיות גם מהנקבות.

יש להעיר דאין נ״מ היום כיון דכל היחוסים הידועים היום עד דוד המלך הם דרך יואש וא״כ אין נ״מ אם הוא מזרע שלמה או מזרע נתן.

מקור דאם לא יהיו זכאים לגאולה יגאלו רק כמה אלפים.

שאלה: ראיתי מובא בשם בעל חסד לאברהם זקנו של החיד״א דאם חלילה לא היו זכאים כל עם ישראל לגאולה, יהיו רק ג׳ אלפים אשר יזכו וכל השאר לא. וחיפשתי בין בתרי הספר ולא ידעתי היכן אמצאהו, ובכן אני מבקש גם בזה את עזרתכם הנדיבה.

תשובה: בענין דברי החסד לאברהם מצאנו רק מש״כ בחסד לאברהם מעיין ג׳ נהר כ״ב דכתב דע כי מסורת קבלה בידינו כי באותו יום כשיבא המשיח עם קיבוץ גלויות לארץ ישראל באותו יום ימצא בארץ ישראל שבעת אלפים מבני ישראל ובאותו היום יחיו המתים שבארץ ובאותו היום יסתלקו חומת האש מירושלים ובאותו יום יבנה בית המקדש באבנים טובות ומרגליות ובאותו יום יחזרו המתים שבארץ ישראל בעת חיותם בריה חדשה רוחניים, וכן הז׳ אלפים הנמצאים חיים כולם בריה חדשה גוף רוחני כגופו של אדם הראשון קודם החטא וכגופו של חנוך ומשה רבינו ע״ה ואליהו וישוטו כולם באויר מעופפים כנשרים וגו׳ וכל זה לעיני אנשי קיבוץ הגליות.

האם יש מקור דחמורו של משיח הוא בצבע לבן?

תשובה: לא נמצא מקור דחמורו של משיח יהיה לבן, וכבר העירו בזה ואמרו דהטעות מהגמ׳ סנהדרין צ״ח ע״א, ושם מש״כ בר חיור פרש״י מאה בלשון פרסי.

גילוח

בענין גילוח זקן ע״פ הנסתר.

שאלה: רציתי לשאול גבי גילוח הזקן עפ״י חכמת הנסתר, ואפרט שאלותיי׃

א. בחוגי החסידים נהגו עפ״י חכמת הנסתר שלא לגלח הזקן ואפילו במספריים וכיו״ב (ומקורם בזוה״ק נשא קי״ל׃ ויי מאן דאושיט ידיה בדיקנא, כפי שהובא

בשו״ת דברי יציב יו״ד סי׳ קכ״ה אות ה׳, וכן בעצי לבונה וברכ״י יו״ד סי׳ קפ״א סעיף י׳, ובאר היטב ופ״ת ס״ק ו׳, ועי״ע בשו״ת מִשנה הלכות ח״ו סוס״י ק״נ) ורציתי לדעת אם יש מחכמי הנסתר (שלא מחוגי החסידים) שג״כ חששו לזה?

ב. החת״ס (או״ח סי׳ קנ״ט ד״ה אשר מִלא פיו) הביא מהרמ״ע מפאנו שהיה מגולח, וכ״ה אצל עוד מקובלים (גליון מהרש״א שם, ועוד) כנודע מהרמח״ל ועוד. - ורציתי לדעת אם זהו מטעם שהיו בחו״ל (כמובא בחת״ס ומהר״ש איגר הנ״ל), או שחולקים על עצם היסוד ולמה?

ג. שמעתי שיש מקובלים שאמרו שפי׳ זה הוא הגשמה, והזוה״ק דיבר על הדיקנא קדישא, האם יש לזה מקור.

ד. באגרות הראי״ה (ח״ב עמ׳ ק״א) כתוב ״וסופר שנשאל הגר״ח מוואלאז׳ין בעת חפיפת זקנו בעש״ק מא׳ מצדיקי תלמידיו: ״רבי זוהר״, והשיבו: ״עיין בזוהר שלי״. ובפתוח התלמיד הנ״ל הזוהר מצא שכתוב בגִליון על המאמר ״וי למאן דאושיט ידוי בדיקנא״ (נשא ק״ל) תיבה אחת: ״בתער״, והכוונה גלוי׳ שהיא על שליחות יד באופן האסור, כמו ״אם לא שלח ידו במלאכת רעהו״, ורציתי לשאול אם ישנם מקורות נוספים לסיפור זה.

אקווה לתשובתו הרמתה. בתודה רבה ובברכת יישר כח גדול, א.ק.

תשובה: לכב׳ הר״ר א.ק. שליט״א

א. בענין גילוח הזקן, מקורו הראשון הוא בארי״י בכמה מקומות וכן נהגו כל המקובלים הספרדים, עי׳ בשער רוח הקודש דף י״ב ע״א וז״ל ״צריך להיזהר שלא לעקור שום שער מן הזקן אפילו דרך עסק״, ועי׳ בשער המצות [פרשת קדושים דף כ״ד ע״א] וז״ל היה מורי זלה״ה נזהר מאד שלא לחתוך שער הזקן כלל לא בתער ולא במספרים לא למעלה ולא למטה ולא בשום מקום מן הזקן אפילו למטה תחת הזקן באותם שערות קטנים חחופפים על הגרון ממש, אבל השער שבשפה העליונה המעכב את חאכילה היה קוצצו במספרים. ולא עוד אלא שהיה אומר שאיסור גדול מאד הוא לעקור או לתלוש בידו אפילו שער אחד בלבד בכל מקום זקנו כי הם צינורות של שפע ולכן צריך האדם ליזהר שלא ישים ידו בזקנו למשמש בה כדי שלא יעקור ויתלוש איזה שער״. ואין זה קשור לחסידים דוקא אלא למי שמתנהג ע״פ הארי״י, וכן הביאו באהבת יהונתן וביערות דבש, והביא דברים אלו ג״כ החי״ח בספרו תפארת אדם שכן נהגו המקובלים.

ב. מש״כ על הרמח״ל, כ״כ גם בספר באר עשק סי׳ ע׳, וכן ראינו בספרים [עי׳ באוצרות רמח״ל בפתיחה בארזי הלבנון בערכו] דביארו כך את הנהגת הרמח״ל.

ג. בענין ההגשמה לא מצאנו מי שכתב כן.

ד. לא מצאנו מקורות אחרים לסיפור זה.

גנבים

מי הם השבעה גנבים?

תשובה: בענין שבעה גנבים, מקורו בתוספתא בב״ק פ״ז ג׳ וז״ל שבעה גנבין הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות, והמסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקרותו, והמרבה לו בתקרובות ודע בו שאינו מקבל, והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני, והמועל במדות, והמשקר במשקלות, והמערב הנורה בתלתן ואת החומץ בשמן, ועי׳ במנחת ביכורים שם.

גניזה

האם צריך לגנוז דברי תורה בר״ת?

תשובה: ע״ד שאלתך האם צריך להקפיד לגנוז דברי תורה ופסוקים הכתובים בר״ת, (כגון לכתוב פסוק שלם בר״ת בלבד).

עי׳ בספר גנזי הקודש [לרבי יחזקאל פיינהדלר תש״ס] פ״ט סע׳ ט׳ שכתב דאינו טעון גניזה אך אין לזורקו בבזיון, והביא לכך ראיה מתשובת הרמב״ם סי׳ ז׳ שהביא לגבי הדין שאסור לכתוב פסוקים מן התורה, [גיטין דף ס׳] מאחר ותורה חתומה שלמה ניתנה. וכתב הרמב״ם שאם הוצרך להביא פסוק לראיה יוכל לכותבו בסירוגין, וברש״י בגיטין שם פירש שהכוונה ר״ת. ובספר הנ״ל כתב

דאעפ״כ אמרו הגרי״ש אלישיב והגר״נ קרליץ שליט״א שלא מועיל ד״ז להתיר לזורקו לאשפה, וביאר הגר״נ שמאחר שכתוב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים וגו׳ לא תעשון כן לה׳ אלוקיכם ושם עבודה זרה הכתוב בראשי תיבות ודאי יש מצות אבד תאבדון, ולפ״ז להבדיל ד״ת הכתובים בצורה זו גם הם בכלל האיסור של לא תעשון כן לה׳ אלוקיכם, והגרי״ש אלישיב אמר שהגם שאין לזורקו לאשפה מ״מ אינו גניזה.

גניזת דברי חולין.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מותר לשים בגניזה דפים של חולין שאין בהם דברי תורה?

עי׳ בספר גנזי קודש פי״ד ד׳ דהביא מחל׳ לענין עיתונים שיש בהם חול וקודש דהגר״נ קרליץ שליט״א אסר מטעם שבזיון הוא לדברי קודש לשכון עם דברי חול, וכ״כ בתשובות והנהגות סי׳ שכ״ד.

אך הגרי״ש אלישיב זצ״ל ס״ל שדברי החול מהוים כיסוי לדברי קודש, ועוד שהדבר דומה לעפר הנכנס לשק הגניזה בזמן הקבורה, וכן כתב הגר״ח קניבסקי שליט״א בזה הלשון אם יודע שיש דברי תורה אין צריך למיין ואפשר לשים את כל העיתון בגניזה, [תשובה בספר כבוד ונקיות בתפילה] וראה בסוף הספר בתשובותיו אות ע׳ שביאר שמאחר ודברי תורה ודברי חול מחוברים אינו בזיון לגנזם יחד.

וראה באורחות רבינו ח״ג עמוד ר״א אות כ״ב שכתב שהסטייפלר זצ״ל הורה ג״כ לגנוז את כל העיתון.

גן עדן

מקור דאשה שיולדת ז׳ זכרים יש לה מקום מיוחד בגן עדן.

תשובה: בענין שאלתך למקור למה שאומרים העולם שאשה שיולדת ז׳ זכרים יש לה מקום מיוחד בג״ע, גם אנחנו שמענו דבר זה וי״א זה על ז׳ בנות. אך עי׳

בספר שיח שמואל עמ׳ ריי״ט שאלה קי״ד ששאל שאלה זו להגר״ח קניבסקי וענה לו שלא ידוע לו מקור על כך.

האם לעתיד לבא יאמר כל אדם חלקו בתורה בגן עדן?

תשובה: ע״ד שאלתך עמ״ש בסנהדרין ז. אין תחילת דינו של אדם אלא על ד״ת, ואיתא במדרש משלי פ״י אר״י בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד וכו׳ בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה וכו׳ ע״ש, האם מפורש גם מה שמפורסם בשם כמה גדולים שאדם יצטרך לומר מחידושי תורה שלו לעתיד לבוא?

עי׳ בספר אבן שלמה להגר״א פ״י אות כ״ח וז״ל הצדיקים מצפים על החכם בעולם הבא שיגיד להם חידושי תורה וכשבא הצדיק לגן עדן נותנין לו ק״פ יום [ע״פ גירסת הגר״א הובא בהג״ה שם ימים] לדרוש ברבים התורה שלמד בעולם הזה ע״כ. עוד בהג״ה שם שבספר מגיד מישרים ד׳ א׳ כתב ישא ויתן עם הצדיקים בגן עדן ק״פ יום ואחר כך משתה דאורייתא ז׳ ימים ואסמכיה אקרא בהראותו את עושר כבוד מלכותו ימים רבים שמונים ומאת יום ובמלאת הימים האלה וגו״י עכ״ל.

גרים

מדוע השמיט הרמב״ם דין דאין מקבלים גרים לימות המשיח?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין אמאי השמיט הרמב״ם דינא דגמרא [יבמות דף כ״ד ע״ב] דאין מקבלים גרים לימות המשיח, כבר עמד בזה בספר ארץ ישראל ובעיותיה פ״נ ונשאר בצ״ע. ויתכן לומר דהרי בגמ׳ שם כתוב דמאותו טעם לא קיבלו גרים בימי דוד ושלמה, ודין זה הביא הרמב״ם בהל׳ איסורי ביאה פי״ג הל׳ י״ד ט״ו.

האם גר מברך על נס שנעשה לו בגיותו וכן ברכת הגומל?

תשובה: ע״ד שאלתך האם גר מברך שעשה לי נס במקום הזה על נס שנעשה לו בגיותו, האם אמרינן שהוא כקטן שנולד ופנים חדשות באו לכאן ולכן גוי

שבירך את השם או עבד ע״ז ונתגייר פטור מעונש מיתה, וכמ״ש הרמב״ם [פ״י ה״ד ממלכים], וכ׳ הרדב״ז בפירושו שם שבכל עבירות שבין אדם למקום אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואי״כ ה״ה לענין ברכה, או דלמא לא דמי להא, וכן מה דין הגר לגבי ברכת הגומל.

הנה בענין גוי שנעשה לו נס בגיותו, עי׳ בשו״ת שבה״ל ח״ג סוסי׳ קס״ג דכתב בפשיטות מסברא לגבי קטן שאם נעשה לו נס שם בהיותו קטן כשיגדל ויעבור שם בודאי יכול לברך שעשה לי נס במקום הזה. וכתב דלא מצא מי שדיבר בזה. ועי׳ בבן איש חי בספרו עוד יוסף חי על פרשת שמות עמ׳ קכ״ז דפירש גבי מעשה דרבי ואנטינינוס דמוכח שם דמברך על נס שנעשה בקטנותו עי״ש, וכ״כ בחוט השני חלק יו״ט עמ׳ של״ג, ולפ״ז מסתבר דה״ה יהיה בגוי אם כי יש לחלק.

ובענין ברכת הגומל לגר, יש לציין כאן מש״כ הגרי״ז הלוי עה״ת וז״ל ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ד׳ לישראל וגו׳ ויאמר יתרו ברוך ד׳ אשר הציל אתכם מיד מצרים וגו׳, והנראה דהנה בשו״ע או״ח סימן רי״ט סק״ד מבואר דאפשר לברך ברכת הגומל על טובת חבירו, וכתב הרמ״א הטעם בזה״ל ואין זה ברכה לבטלה מן המברך אע״פ שלא נתחייב בברכה זו הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חברו ששמח בה עכ״ל, וכתב הט״ז משמע דוקא ששמח בלבו על שזה נתרפא או ניצל אבל אם אינו שמח בלבו כל כך אלא שאומר כן מפני השלום אין לברך בשם ומלכות דהויא ברכה לבטלה עכ״ל, וזהו המבואר כאן ״ויחד יתרו על כל הטובה״ דהיינו ששמח על הטובה ולכן ״ויאמר יתרו ברוך ה׳ אשר הציל״ דהיינו דברך ברכת הגומל משום ששמח על טובת והצלת ישראל היה יכול לברך על כך ברכת הגומל וההודאה. ואי״כ לכא׳ כ״ש דיכול לברך הגומל כששמח על נס שנעשה לו.

מקור דאין עונשין את הגר מן השמים עד שיעברו כ׳ שנים מגירותו.

שאלה: איפה כותב הרמ״ע מפאנו שגר שנתגייר אין מענשינן ליה מן השמים עד שיעבור כ׳ שנים מיום שנתגייר משום שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי?

תשובה: בענין גר דאין מענישים אותו עד כ׳ שנים, לא כתוב זאת בשם הרמ״ע מפאנו, רק בשם המהר״י בסאן שו״ת לחמי תודה סי׳ ד׳ [דף ס״ו בדפוס ירושלים].

מעשה הגר שמל ולא טבל והמחלוקת לגבי חילול שבת והמסתעף.

שאלה: לכבוד המערכת הנכבדה ״לדופקי בתשובה״

נא לשלוח פרטי ״המעשה ״ באותו הגר שמל ולא טבל ונחלקו חכמי הדור אם צריך לחלל שבת. וכן נא לשלוח פרטים ההלכתיים הנוגעים לזה.

ברב ברכה ובתודה מראש י.מ.ש.

תשובה: לכב׳ ה״ה י.מ.ש. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

המעשה בגר שמל ולא טבל היה בשנת תר״ח בירושלים, והגיעה שבת והורה הגאון ר׳ אשר לעמיל דכיון דאכתי לא טבל חייב הגר לעשות מלאכה כלשהי בשבת כדי לא לעבור על איסור לא ישבותו, ולאחר מכן חלקו עליו כל חכמי ירושלים ואמרו שמעולם לא שמענו שיהיה מותר לגר שמל ועדיין לא טבל לחלל שבת, ובודאי אינו עובר באיסור לא ישבותו. ונשאל בזה הבנין ציון [בעל הערוך לנר] סי׳ צ״א וכתב לצדד כדעת חכמי ירושלים, והביא ראיה מעם ישראל שקיבלו מצות שבת במרה אע״ג דאכתי לא טבלו עד מעמד הר סיני, ועי׳ מש״כ בחלקת יואב תנינא סי׳ ח׳ על דבריו.

ועי׳ באבני נזר ח״ב סי׳ שנ״א ד׳, ובשו״ת דברי יוסף סי׳ כ״ד, ובמנחת אלעזר ג׳ ח׳, ובציץ אליעזר ח״י סי׳ כ״ה, ועוד האריכו בכך כל האחרונים. ועי׳ בספר זיכרון יד שלמה קובץ שלם על כך, ועי׳ בקובץ תורני מרכזי ד׳ עמ׳ צ״ג דהביא עוד כמה מעשים כאלה שארעו בירושלים.

דבר שבמנין

מקור שבנ״י חשיבי דבר שבמנין.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור בספרים שבני ישראל יש להם דין ״דבר שבמנין״?

בענין מנין בני ישראל, כ״כ המהר״י אלגזי בספר שארית יעקב במדבר בשם הר׳ ר׳ העשל, וכ״כ ר׳ יהונתן אייבשיץ בספר מדרש יהונתן פר׳ כי תשא, וכ״כ השל״ה ור׳ צדוק, וכן הביאו בשם חידושי הרי״ם והדברי חיים, ועוד הרבה ספרים אחרים.

די לחכימא

מקור האימרא "די לחכימא ברמיזא".

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מקור האימרא די לחכימא ברמיזא והמשכו ולשטיא בכורמיזא.

הנה קרוב ללשון זה נמצא בזוהר בראשית כ״ו ע״ב כתוב ״ודא איהו רמז ולחכימא ברמיזא״ וע״ע בר,עיא מהימנא פר׳ פנחס ופר׳ כי תצא ובמדרש שוחר טוב על משלי כ״ב כתוב מתלא לחכימא ברמיזא ולשטיא בכורמיזא וזה ע״פ א׳ ב׳ דבן סירא. אך ברשב״ם בראשית כ״ג ט״ז מופיע פעם ראשונה הלשון בדיוק ודי לחכימה ברמיזא.

דעת תורה

מקור לאימרא דדעת בעלי בתים היפך דעת תורה.

תשובה: עי׳ בשו״ע חו״מ סי׳ ג׳ סמ״ע ס״ק י״ג בשם תשובת מהר״י ווייל סימן קמ״ו שכתב למהר״ש - ואם תשמע לעצתי לא תשב אצל הקהל בשום דין דידעת שפסקי הבעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים.

דקדוק ולשון

ויכוח הרמ"א והמהרש"ל בחשיבות הדקדוק.

שאלה: ראיתי פעם שכתב הרמ״א שאינו כ״כ חשוב ללמוד חכמת הדקדוק וכל עיקר הלשון כדי שיהיו הדברים מובנים, וכמדומה לי שכתב זה להמהרש״ל שהקשה עליו שהוא מזכר את הנקבות ומנקב את הזכרים, היכן מקור הדברים?

תשובה: בענין דברי המהרש״ל על הרמ״א בענין הדקדוק ותשובת הרמ״א אליו, הדבר מופיע בשו״ת הרמ״א סי׳ ז׳ וז״ל המהרש״ל ״ובאלף מחילות יותר היה למר לעיין בחכמת הדקדוק כי כתבך הם חומה פרוצה לרוב בנוכח ונסתר ונקבה וזכר ויחיד ורבים״, והרמ״א משיב לו שם ״ומה שכתב אדוני ששגגתי באיזו מלות בדקדוק כאשר העלה מר על ספר, אומר אינני מכת המדברים בעלי הלשון כי כבד פה ולשון אנוכי כי אנכי נזהר בענין המכוון ולא במלות שאינו מעלה ולא מוריד לענין דינא, כי ידוע לכל מבין שכזה יקרה לכל גדול בישראל כאשר מחשבתו משוטטת באיזה ענין שיפול מעות בדבריו כ״ש שלא יוכל ליזהר בחסרות ויתירות, ואף כי לפעמים דיברתי בדרך נכח ונסתר, בכוונה עשיתי זאת כי הוא נמצא במטבע הברכות ובמקראות, ומכל מקום איני מתפאר במה שאין בי כי מימי לא למדתי חכמת הדקדוק״ עכ״ל.

חילוק בין אדמה לארץ ולפני האדמה.

תשובה: ארץ היא המדינה, אדמה הוא השדות, וזהו שכתב ישעיה פ״א פ״ז ״ארצכם שממה אדמתכם זרים אוכלים אותה״ ארצכם המדינה שהיא לסחורה שממה, אדמתכם שהיא לתבואה זרים אוכלים אותה, כ״כ באדרת אליהו ישעיה שם. ועיין עוד אדרת אליהו בראשית פ״ב פ״ה. ועי׳ מי השילוח לאדמו״ר מאיבזצא דכתב דבפת מברכים המוציא מן הארץ ובירקות אומרים פרי האדמה, כי אדמה הוא פני האדמה מה שהוא למעלה על פני הארץ ואינו נקרא למטה מג׳ טפחים של עומק המחרישה אשר שם עיקר כח המצמיח והפת שהוא עיקר חיות האדם יינק מעיקר כח הארץ מעומק וממילא שייך בברכתו לשון המוציא ולשון ארץ. ועי׳ בספר הדר יעקב להגרי״ח סופר שליט״א ח״ו סי׳ נ״ד דהביא הרבה מפרשים דביארו כביאור זה, ועי״ש ובפרשת קרח דהאריך בביאור זה והביא הרבה מפרשים דביארו כן בכמה וכמה מקומות. אך הביא כמה סתירות לענין זה עי״ש באורך.

מקור הקדום ביותר דעולם מלשון העלמה.

שאלה: מהו המקור הקדום למטבע שטבעו שעולם מלשון העלמה שה׳ העלים א״ע בבריאה?

תשובה: בענין עולם מלשון העלמה, עי׳ בקהלת רבה פ״ג ״גם את העלם נתן בליבם״ אמר ר׳ אחווה בריה דרב זירא העלם הועלם מהם שם המפורש, ועי׳ ברש״י שם. עי׳ בספר הבהיר אות י׳ וז״ל אמר ר׳ בון מאי דכתיב ״מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ״ [משלי פ״ה פכ״ג] מאי מעולם שצריך להעלימו מכולי עלמא דכתיב גם את העולם נתן בליבם אל תקרי העולם אלא העלם.וכן עי׳ברבנו בחיי בראשית פ״א פי״ב דנקרא עולם לפי שהוא נעלם.

בענין מילת מנהגות בלשון נקבה.

תשובה: ע״ד שאלתך על הלשון ״מנהגות״ וכגון תורת המנהגות שהזכיר בבעל המאור פסחים י״ז. בדפי הרי״ף האם כך הוא לפי כללי הדקדוק?

הנה מנהג לכאורה הוא לשון זכר וסימן לדבר מנהג טוב, מנהג יפה, וכו׳ וכן ברבים מנהגים ולא מנהגות, ומה שהבאת מלשון הבעל המאור כן מצאנו גם ברמב״ם בריש הל׳ ממרים וכן בהקדמה לפי׳ המשניות בחלק החמישי [אך שם זה תרגום מערבית ואינה ראיה]. עוד יש בספר תורת חיים לר׳ חיים פלאג׳י מערכת תורת המנהגות וכן מצאנו בעוד ספרים לשון זה. ולמעשה לא ידענו ליישב ד״ז ע״פ כללי הדקדוק.

מה המקור לביטוי ברית המעור?

תשובה: ע״ד שאלתך מהו לשון ״ברית המעור״ שהכונה למקום הברית, והיכן המקור הראשון לביטוי זה.?

ברית המעור הוא מלשון תעור קשתך ונמצא לראשונה בספר היצירה פ״א ג׳.

בענין מחלוקת חכמי ספרד וצרפת האם אותיות השרש הם ב׳ או ג׳ אותיות.

תשובה: ע״ד שאלתך מה הוא יסוד המחלוקת של חכמי ספרד וחכמי צרפת בתורת הפועל בשורשים של לשון הקודש, האם יכול להיות שורש פחות משלש אותיות או לא.

הנה השיטה הראשונה והיא השיטה הנקוטה בידינו ויסודה היא מיהודה בן דוד חיוג׳ תלמידו של מנחם בן סרוק, וזוהי שיטת הפועל הספרדית והיא שיטה שלפיה אין שורש בפועל פחות משלוש אותיות. ואף הפעלים הנראים כשרשים בעלי שני אותיות, הם ביסודם בני שלוש אותיות והאות השלישית היא אות נחה או כפולה כגון שב רץ גן סב שוב רוץ גנן סבב. ועי׳ ב״עלה יונה״, לר׳ יונה מרצבך דכתב וז״ל הרב ש״ר הירש ור׳ אהרן מרקוס ב׳ברזילי׳ הביאו ראיות לכך למשל המפריד בין רעים והמפרך קליפת אגוז והמפרק משא מעל חמור והמפרר לחם לפירורים או פורס לפרוסות והפורט פרטי הכלל או סלע לפרוטות והפורם בגדיו והפורץ גדר והפורש מן הציבור והעובר לערים פרזות והפורע ראש האשה כולם כמו המפר ברית או המפר קשר של נדר בלי אות שלישית מובן אחד להם הם עושים מעשה הפרדה מיחידה שהיתה מחוברת, אלא ששפת לשון הקודש מצאה מלה מיוחדת לכל מיני הפרה וסוגיה, מניתי כאן אחת עשרה גיוונים יש להוסיף פרא פרח פרי פרף פרץ פרק פרש, ענין כולם חלוקה התפשטות והתפזרות. וכן משורש ׳רע׳ מסתעפים כל מיני דברים רעים יהיה זה רעב או רעם או רעש או רעל או רעידה וכהנה וכהנה. וכן חמימות בלב המרחם והחומל והמנחם ובפועל חמרמרו מעי, חמץ לחם האפוי ופחם הלוהט, או קרירות קר קרח קרם קרש, או המשותף בגזר גזם גזז גזע גדע ואף גזל מרעהו בכלל ועוד, ע״כ. והשיטה השניה היא שיטת הפועל הרב גונית שלפיה אות שורש נחשבת רק זו הנשארת קיימת בכל הנטיות, ולשורשים שיש בהם אותיות שיכולות לבוא ולהישמט הם קראו יסוד נופל, ונמצא כי יש שרשים בני שניים שלשיים רבעיים, כגון ויט שב רץ סב שניים, שמר כתב אכל שלשיים, רטמש וכרסם רבעיים. נמצא שמחלוקת רבותינו ז״ל האם הנחים והכפולים והחסרים נחשבים מהשורש אע״פ שלפעמים הם נופלים שורש אחד, והשיטה השניה סוברת שיסודי הלשון והשורש בכלל נבנה משתי אותיות ואותיות האמנתי״ו או הכפולות הנמצאים בתוך השורש אינם חלק מהשורש ורק הנשאר תמיד יחשב לשורש.

לשון חייב שאינו חיוב אלא מצוה.

תשובה: ע״ד בקשתך האם מצינו כשכתוב בגמ׳ הלשון ״חייב״ שאין הכוונה חיוב גמור אלא רק מצוה בעלמא.

מצאנו במאירי בקדושין דף כ״ב שכתב ואע״פ שהאדון חייב במזונותיה אין מעשה ידיה שלו אלא מעשה ידיה לבעלה שלא מן הדין הוא זה אלא מצד

המוסר ודרך ארץ, ומתוך כך יראה לי שאם התנה עמו שלא לאכול אשתו ובניו עמו רשאי, ואין בו משום מתנה לעקור דבר תורה על דרך שכתבנו למעלה בענין כי טוב לו עמך עכ״ל. הרי דס״ל להמאירי דאין חיוב דממונא לפרנס אשת עבדו ובניו מצד הדין, אע״פ שבמכילתא ילפינן ליה מקרא ״אם בעל אשה הוא״ מה הוא חייב במזונותיו אף אשתו ובניו חייב במזונותיהם, מ״מ משמע ליה להמאירי דזה אינו אלא מצוה בעלמא ומדת חסידות ואין זו דרשה גמורה.

וכן מצאנו שכתב בהגהות מימוניות פרק ב׳ מהלכות מגילה בשם הראבי״ה דהא דמחייב איניש לבסומי וכו׳ למצוה בעלמא ולא לעכב, וכן כתב המהרי״ל סוף סימן נ״ו דהא דאמר רבא חייב איניש לבסומי הוא למצוה ואינו מעכב, דכל הני למצוה בעלמא ולא לעכב עכ״ל.

וכן במה דאיתא בתוספתא דפסחים סוף פ״י חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה וכו׳, והובא בשו״ע סי׳ תפ״א סעיף ב׳ יעו״ש, וכתב ע״ז החק יעקב שם וז״ל כלשון זה כתב הרא״ש פרק ע״פ וכל המרבה לספר הרי זה משובח עכ״ל. הרי חזינן דאינו חובה כי אם מצוה.

עוד מצינו בר״ן על הא דשנינו ״ר״ג אומר כל שלא אמר ג׳ דברים אלו בפסח לא יצא ידי״ח ואלו הן פסח מצה ומרור״ ופירש שם הר״ן דאין הכוונה דלא יצא ידי״ח כלל אלא שלא קיים המצוה מן המובחר עיי״ש.

עוד ראיה דהנה בגמרא איתא ״חייב אדם למשמש בכיסו ערב שבת עם חשיכה״ ועם כל זאת כתוב בשולחן ערוך סימן רנ״ב סעיף ז׳, וכן הועתק גם בשוע״ר שם סעיף כ׳ ״מצוה על האדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה״, והמשנה ברורה בביאור הלכה שם ד״ה מצוה וכו׳ דן בשינוי הלשון מהגמ׳ לשו״ע ובסיכום העלה ״ולזה שינו הלשון וכתבו מצוה דהאי חייב אינו אלא מצוה״. אמנם לפי מש״כ שם בהמשך דבריו לחלק בין ״סמוך לחשיכה״ שאז הוא רק ״מצוה״ מה שאין כן ״עם חשיכה״ שאז חייב, עיי״ש בשם הגר״א ונהר שלום, נמצא שעדיין אין הוכחה שהלשון חייב אדם משמש גם במקרים שהוא רק ״מצוה״.

מקור דהמקום הראשון שמוזכר כל דבר בתורה מורה על הענין הדבר בשאר מקומות.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למה שמפורסם בשם ״הקדמונים״ שכל מילה או מושג הנזכר בתורה המקום הראשון שמופיע דבר זה בתורה מורה על כל שורש הענין בשאר מקומות?

יסוד זה מופיע בכתבי הגר״א ור׳ צדוק ע״פ הגמ׳ בב״ק דף נ״ה הרואה ט׳ בחלומו, ובב״ר י״ז-ו, ובמשנת ר״א [ברייתא] דל״ב מידות מידה ח׳.

בענין ויו המהפך.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו מקורו וטעמו של הוי״ו המהפך מעבר לעתיד ומעתיד לעבר?

עי׳ באריכות בספר יריעות שלמה לר׳ שלמה פפנהיים ח״א בהקדמה עמ׳ ז׳ – ט׳, וע״ע במחברת הערוך לרש״פ, ובאוהל מועד ח״ב סי׳ ל״ה לר׳ אברהם ביק שהאריכו בענינה של ויו זו עי״ש, וכן בספר שפה ברורה עמ׳ 76 ו77. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]. ומצאנו עוד מי שפירש על דרך הדרוש דוי״ו היא מאותיות הוי״ה שאפשר ע״י להפוך עבר לעתיד והפוך וכו׳.

מדוע פעמים נכתב דוד בתנ"ך מלא עם י'?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע שמו של דוד המלך נכתב בנ״ך לפעמים עם האות יו״ד דויד?

עי׳ ברש״י דברי הימים א׳ פ״ב פט״ו דכתב דמפני כבודו של דוד הוסיף לו יו״ד. ובספר תנופה חיים ממורנו ר׳ חיים פאלאג״י זצ״ל ביאר וזה לשונו דויד השביעי אפשר לפרש בטעם שנתוסף אות יו״ד בדויד ולא אות אחרת על פי מה שכתב הרב החיד״א במדבר קדמות מערכת ד׳ אות י״ב והנה עזרא כתב דברי הימים וכתב דויד מלא יו״ד אפשר על פי מה שכתוב בזוהר חדש דאחר פטירתו היה שבעה שנים בגן עדן עד שעלה למדרגתו ואז ניתוסף בו יו״ד לרמוז שלימות התיקון. ועיין שם דזהו שרמז הכתוב דויד השביעי רצה לומר שעלה למדרגתו בשלימות התיקון בתוספת יו״ד בשנה השביעי וכו׳ עי״ש עוד. ועי׳ בספר סוכת שלום עמוד ס״ג בזה הלשון מפני מה בדברי הימים כתוב דויד ביו״ד משום שאחר פטירתו של דוד היה שבע שנים בגן עדן עד שנתעלה למדרגתו ואז בא אליו היו״ד לרמז שגמר תיקונו כי דויד ביו״ד עולה כ״ד נגד כ״ד צירופים של שם א״ד, לפיכך במלכים כתוב בלא יו״ד לפי שאז לא היה עוד נגמר, לפיכך התפלל דוד עשה עמי אות לטובה לכתוב יו״ד בשמי. ואצל דואג האדומי גם כן נתוסף בו יו״ד לרעה, לפיכך אמר דוד שיעשה עמו האות לטובה לרמז על שלימות התיקון עכ״ל. ועי׳ בספר חיים והשלום לבעל הבן איש חי דביאר את

הפס' "ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרבני [תהלים י"ח ל"ו] "וענותך תרבני" שנתן לו הקב"ה אחר כך אות יו"ד בשמו שנקרא דויד ביו"ד והיו"ד רומזת לענוה שהיא קטנה מכל האותיות, ולכך ראש שם הוי"ה הוא יו"ד. וזהו תרבני בשמי שיתרבה שמי באות יו"ד. ועי' בספרים עוד ביאורים ודרשות ושערי הדרוש לא ננעלו.

מה הכלל שכתבו לשון רבים בו' אחר המ'?

תשובה: ע"ד שאלתך למה מצאנו בכמה מילים בתנ"ך לשון רבים עם ו' אחר המ' וכגון תביאמו ותטעמו וכן בפרשת וזאת הברכה במותימו ולא אומרים תביאם ותיטעם?

הכלל הוא דבשירה תבא המ' בתנועה סופית עם ו' כמו למו במתימו ענבימו יאכלמו תורישמו תבלעמו יאחזמו תביאמו ותטעמו יבהלמו ועוד רבים.

מקור המילה בחורה.

שאלה: לכב' מערכת לדופקי בתשובה

בספר משפט הכתובה ח"ב פי"ג אות ה' בהערה כתב דהמילה "בחורה" אינה בכתובים והיא המצאת המחדשים כידוע, ובקובץ ירושתינו תשע"ב עמ' שי"ז במאמרו של הרב אברהם ריינר הביא ממצבות בוירצבורג שכתוב שם בחורה, האם יש לכם מקורות בענין?

תשובה: בענין הערתך על המילה בחורה, הנה באמת בתורה כתוב "גם בחור גם בתולה" משמע דזה ההיפך של בחור, וכן נאמר ביבמות דמשיאים עצה דלא ישא בחור זקנה ולא זקן ילדה ושוב ההיפך של בחור הוא ילדה.

אך מצאנו מציאה, דבראשונים יש שכתבו להלכה "לא זקן בחורה", כן כתב הכל בו בהל' אישות סי' ע"ה, וכן באורחות חיים בהל' כתובות, ולראשונים אלו זו הגירסא בגמ' שם, הרי דכבר בזמן הראשונים היתה מילה זו.

עוד מצאנו באבות ראש להר"ר פלאג'י [לפני כמאתים וחמישים שנה] על אבות דרבינו נתן דכתב אע"פ שהוא זקן והיא בחורה עי"ש.

פירוש המילה נביא.

תשובה: ע״ד שאלתך מה הפירוש של המילה נביא, עי׳ ברש״י שמות פ״ז פ״א ״ראה נתתיך אלקים לפרעה ואהרן אחיך יחי׳ נביאך״ ופירש״י נביאך כתרגומו מתורגמנך וכן כל נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים וכו׳ עכ״ל רש״י, וכעין זה פירש הרשב״ם שם. ועיין באבן עזרא שחולק על רש״י ודעתו מה שקוראים לו נביא מה שגלה השם סודו אל עבדיו הנביאים ע״ה, ועי׳ במהר״ל מש״כ בזה.

בענין פסקא בתוך פסוק.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין פסקא באמצע הפסוק כגון בספר שמואל א׳ פי״ד פי״ט יש פסקא בתוך פסוק, ושם פט״ז, פ״ב ושם פסוק י״ב, ושם פי״ז פסוק ל״ז, ושם פכ״א פ״י, מה הביאור בכך

מצאנו דיש ספרים שמנו את כל ההפסקות בתנ״ך וביארו את רובם, עי׳ מוסרי ערב [יעקב ריפמאן] קובץ בכנסת הגדולה ב׳ עמ׳ 65, ובמסורת סייג למקרא [דוד כהנא] [נמצאים באוצר החכמה, אך לא ברור לנו ויש לבדוק את טיב מחבריהם].

טעות בנתינת שם ריבה למרקחת.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור על טעות מתקני העברית המודרנית במילה ריבה הנובעת מהבנה מוטעה בפשט בגמ׳.

מצאנו טענה זו על מתקני הלשון המודרני בספרים: פאת שדך עמ׳ 113, ובאשל אברהם א׳ עמ׳ 197. וכתבו שמקור הטעות הוא עירובין כ״ז: ״ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך ״ריבה״, בבקר ובצאן וביין ובשכר ״מיעט״, ובכל אשר תשאלך נפשך״ חזר וריבה ריבה ומיעט וריבה ריבההכל מאי רבי רבי כל מילי״. אך לא ציינו היכן, מקורם.

הלוח העברי ועניני זמנים

מדוע נקבע ר"ה לא' וב' בתשרי ולא בל' וא'?

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע בזמנינו נקבע ר"ה באי' ובי' בתשרי בשביל ספק קידוש החדש ולכאורה מטעם ספק היה צריך להיות ר"ה בל' באלול ואי' בתשרי ונ"מ ליו"כ וכו'?

עי' בספר נחל עדן מאמר נחל גיחון [הובאו דבריו בטור החדש בהגהות והערות סי' תכ"ז ס"ק י'] שכתב דכיון דקימ"ל דאלול תמיד חסר, והטעם מבואר שם [הובאו דבריו בטור שם בהגהות בסי' תכ"ח אות ב'], וא"כ סגי לעשות יום אחד, אך אעפ"כ תיקן הלל הנשיא לעשות יומיים דמהרה יבנה בית המקדש ובמקרה שלא יבואו עדים ויצטרכו לעשות יומיים ואסורים במלאכה כל הבי' ימים ולכך תיקנו גם היום לעשות יומיים אף שאלול חסר.

ביאור דברי המקובלים הראשונים בענין השמיטות.

תשובה: ע"ד שאלתך מי הם הסוברים שהעולם יתקיים אחרי הששת אלפים שיחריב הקב"ה את עולמו באלף השביעי ואח"כ יחזור ויברא העולם עוד פעם וכו' עד האלף החמישים שנקרא היובל הגדול. ומהי השמיטה שאנו קיימים בה כעת.

הנה כך יש שיטה במקובלים הראשונים עי' ברבינו בחיי פ' בראשית ופ' משפטים ופ' בהר ובכד הקמח ועוד.

אך יש חולקים ובראשם האר"י ולכך התקבל כן ע"ד המקובלים. ועי' בתורה שלמה בראשית פ"א פ"ה אות תכ"ב-תכ"ג דהביא באריכות את המ"מ על ענין זה. וכן בלשם בספר הדע"ה ח"ב שער ג' ענף ז' דף כ"ה ע"א, וכן [בקיצור] בהקדמות ושערים בהוספות ותיקונים דף צ"ה ע"ב. ושיטת הגר"א שאנו כעת בשמיטה השניה.

הנדסה גנטית

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה ״לדופקי בתשובה״ שלום וברכה וכט״ס!

אחדש כתה״ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

תודה רבה על כל התשובות שאתם משיבים לי ה׳ ישמח אתכם ויתן לכם שפע בגו״ר והצלחה בכל מעשי ידיכם ותזכו לכל הברכות שכתובות בתורה הגלויות והנסתרות.

וכעת נפשי בשאלתי וזה החלי:

לאחרונה מנסים הביולוגים לפתח בשר מלאכותי ע״י שלוקחים תאי גזע מדם של עגלים חיים. התהליך ששמים קבוצת תאי גזע ושמים אותם על מצע (״ע׳) וכאן מתחיל תהליך הריבוי של התאים. יש לציין שלקיחת התאי גזע מדם העגלים לא נעשית כל פעם אלא המטרה היא לקחת ולעשות אוצר של תאים שמזה יעשו כל פעם מחדש תאים נוספים.

השאלות שעולות בעקבות זה הם:

א. האם יש כאן איסור אכילת דם.

ג. האם יש בזה משום אבר מן החי.

ד. האם הוא מותר באכילה עם חלב.

ה. אם לקחו תאי גזע מדם של נבילה או טריפה ופתחו ממנו בשר האם הוא כדין נבילה וטריפה.

ו. וכן האם מותר לאכול בשר מפיתוח של תאי גזע מבהמה אסורה כגון דבר אחר.

ז. האם יש בכל זה משום ונטמאתם בם. ומה שדרשו חז״ל בזה שגורם לטמטום.

בברכת התורה ולומדיה ריחמ״א מח״ס מריח ניחוח עפולה.

תשובה: לכב׳ מזכה הרבים הרה״ג ריחמ״א שליט״א מח״ס מריח ניחוח שמחנו לקבלת איגרתו.

בענין הנדסה גנטית, הנה נגעת באחת מהבעיות היותר גדולות ומסובכות שהתחדשו בדורינו זה ויש כאן שאלות רבות נוראות ועצומות עד למאוד מבחינה הלכתית [וגם השקפתית] אשר לא שערום אבותינו וקשה למצוא לכך ראיות ברורות, וכבר עמדו על כך בדור האחרון וביחוד בשנים האחרונות ממש הרבה פוסקים ורבנים [וחוקרים רבים המסייעים בידם] ויש בכך נ״מ רבות מאוד בכל תחומי ההלכה והחיים.

ראשית מבחינת עצם עשיית פעולות אלו האם הדבר מותר או לא והאם רצוי לשנות את בריאתו של הקב״ה,

וכן יש נ״מ אי מקרי ד״ז כלאים בבעלי חיים ובצמחים,

וכן נ״מ למשל לענין אתרוג המורכב,

ולגבי הלי ברכות אי ברכתו אדמה או העץ וכו׳,

וכן בנוגע לבע״ח האם ע״י יצירת גנים מחדשים סימני טהרה או מורידים אותם כגון קשקשים בדגים וכו׳,

וכן הבעיה הגדולה ביותר כשעושים דבר זה בבני אדם שכאן מתחילים בעיות של יוחסין וממזרות ומי האבא ומי האמא וכו׳.

וכל אחד מהתחומים הנ״ל הוא מסובך בהרבה סוגיות בתלמוד של מעמיד וזה וזה גורם וביטול ברוב ויוחסין ואישות ועוד ועוד אשר בדורינו העני קשה להכריע בדברים אלו, [וכבר אמר אחד מפוסקי דורינו בענין מסוים של יוחסין שעד משיח צדקינו לא יוכלו להכריע בענין זה], ונדפסו בענין מאות תשובות ומאמרים.

והנה הרה״ג חזקיהו יוסף הכהן שליט״א כתב ואסף על כך שני ספרים ארוכים עד מאוד יע״ש הרבה חומר על הנושא ובעיקר על נושא ההכלאות בבע״ח, ועי׳ מאמר מקוצר ממנו בקובץ עטרת שלמה ח״ה עמ׳ קכ״ג.

ועי׳ באנציקלופדיה הלכתית רפואית ח״ז ערך שיבוט אדם ותאי גזע.

והנה לענין שאלתך הספציפית כאשר משתמשים בהנדסה גנטית בגנים של בעלי חיים האסורים באכילה. האם נאסר באכילה, הנה בדרך כלל הגנים המועברים אינם ראוים לאכילה ואין בהם טעם ובדרך יצורם נפסלו מאכילת כלב וגם באיסורי אכילה שנאסרים במשהו כחמץ בפסח האיסור צריך להיות בגדר מאכל

והגן המופק אין בו שם אוכל כלל, ולפ״ז נפתרו כל שאלותיך וספקותיך, ורק יש לדון מדין מעמיד, ובד״כ הגנים הראשונים כבר אינם קיימים, ועוד יש לדון מצד זה וזה גורם וגם בזה בד״כ כבר הוא גורם שני ושלישי, אך צריך בכל מקרה ומקרה לבדוק האם הדבר עומד בתנאים הנ״ל, וכן כתבו על ציור דומה בחוברת מהדרין ז׳ מאמר מהרב רבינוביץ, ובשו״ת בנין אב ח״ד סי׳ מ״ג, ובילקוט יוסף מצוות התלויות בארץ סי׳ רצ״ה הערה כ׳.

הפטרה

כיצד שינו בהפטרה במיתת צדיקים?

תשובה: ע״ד שאלתך על מה שכתב האבודרהם (בסדר פרשיות והפטרות) וז״ל כתב ר׳ סעדי׳ גאון שבת שהי׳ בו הספד לחכם מפטירין פרשת גלה כבוד ישראל וכו׳, כשנפטר הרמב״ם וכו׳ קראו ברכות וקללות והפטירו בנביא משה עבדי מת וכו׳, כשנפטר רבינו שרירא גאון אביו של ר׳ האי גאון קראו באותו שבת בפרשת יפקוד ה׳ אלקי הרוחות לכל בשר וכו׳ והפטירו ויקרבו ימי דוד למות. ובמקום פסוק ושלמה ישב על כסא דוד, קראו והאי ישב על כסא שרירא אביו ותכון מלכותו מאד ע״כ. וצ״ב מהו ההיתר לקרוא ההפטרה בכל מה שרוצה ולא לקרות מעין הפרשה או מעין המאורע של הזמן. ועוד קשה היאך מותר לשנות את הפסוק ולקרוא והאי ישב על כסא אביו במקום שלמה ישב על כסא דוד.

הנה בענין להפטיר מעין המאורע של השבוע עי׳ בספר זכרון יהודה [נמצא גם בסוף שיח תפילה להגר״י טשזנר] עמ׳ קצ״ה דכתב דמותר גם לקרוא בתורה מעין מה שקרא בשבוע, ועי׳ בשו״ע סי׳ קמ״ד סעי׳ ב׳ דמוסיפין בהפטרה אפי׳ מספר אחר כשיש חתן דאין זה מאורע של כלל ישראל.

ומה שמוסיף לשונות שאינם פסקים אין זה חיסרון דזה בא בתור תפילה.

זהב

מקור להכנת זהב.

שאלה: זכורני שראיתי באיזה ספר עתיק איך ניתן להכין זהב ע״י תהליך מסוים. מה הספר ומה דבריו בזה?

י.מ.ש.

תשובה: הספר שכתוב בו איך לעשות זהב הוא תפוחי זהב במשכיות כסף מאת הר״ר מכלוף אמסלם נדפס בשנת תרפ״ז, ומבואר בו דרך עשיתו ע״י כל מיני חומרים ושמות של קבלה מעשית. הספר נמצא באוצר החכמה [נ״ב זהב לא תוכל לעשות על ידו, דהוא כשאר ספרים של שמות לקבלה מעשית עם שמות שיש בהם לקפיצת הדרך ועשיית גולם וכו׳ שהוזהרנו לא להשתמש בהם. וכנראה נכתב ע״י חכם מהדור שלפנינו ורק כתבו לשם ידיעות בעלמא, ולא לשם עשיית מעשה].

ז׳ חכמות

מהן הז׳ חכמות?

תשובה: עי׳ בחיד״א בספרו מדבר קדמות מערכת ח׳ אות י״ח שכתב ״שבע חכמות יש – הגיון, חשבון, שיעור, רפואה, ניגון, אלהות, ורבותינו ז״ל בקיאים בכולם ונוסף עליהם חכמת הכישוף.

ובספר צל עולם [לרבי מתתיהו דלאקרוט ורשא ת״ר] בח״א שער ז׳ מונה אותם בסדר זה א. חכמת הדקדוק ב. חכמת ליגיקא, היא הכרת אמתית הדבר במופת וכו׳ והבדל השקר מן האמת ג. חכמת הדינים משם תצא משפט לכל העמים אל עם ועם בתורותיו ולדון נפשות וממונות ד. חכמת המנין הנקרא ארימיטקא ה. חכמת התשבורת הנקראת גיאומייטרא ו. חכמת הניגון הנקרא מוזיקא ז. חכמת החזיון הנקרא אייצטירנומיאה [אסטרונומיה].

וישנו ספר באר שבע על שבע חכמות להרה״ג ר׳ רפאל מאיר אלבאז נדפס מחדש בירושלים התשמ״ג. ושם מונה אותן: חכמת ההגיון חכמת המספר

חכמת התשבורת חכמת התכונה חכמת הטבע חכמת הניגון וחכמת האלקות.

חכמים מעשיהם ותולדותיהם

מספר תלמידי ב״ה וב״ש.

שאלה: לכב׳ מערכת לדופקי בתשובה

בעניין המספר תלמידים של ״בית הלל״ ו״בית שמאי״, ראה ראיתי שבחידושי רבנו דוד עמ״ס פסחים דף קי״ד ע״א הביא ממה שמצא בגליוני הראשונים שבסה״כ היו רק ארבעים ואחד ע״ש. ובזה ניתן להבין יותר את המשנה [ע״ש בירושלמי] במס׳ שבת דף י״ג ע״ב ואלו מן ההלכות שאמרו וכו׳ נמנו ורבו ב״ש על ב״ה, דאין הפשט רק מקצת מן התלמידים נכנסו לתוך העלי׳ אלא ניתן לומר דפחות או יותר כל תלמידי הלל באו שזהו בית הלל וכולם היו שם כדי להכריע [ולא היו מאות או אלפים]. אמנם יש להעיר מגמ׳ סוכה דף כ״ח ע״א ת״ר שמונים תלמידים היו להלל הזקן עיי״ש. האם יש ליישב שלא יהי׳ סתירה? ועוד נפשי בשאלתי לדעת האם יש עוד מראה מקומות מראשונים או קדמונים בעניין המספר אנשים שהיו בבית הלל וכן בבית שמאי?

תשובה: בענין מספר תלמידי שמאי והלל לא מצאנו מי שהזכיר כדברי רבנו דוד, וכן לא מפורש כמה היו, רק יש לנו להוסיף דבירושלמי נדרים פ״ה ה״ז מבואר דהיו להלל שמונים זוגות תלמידים [ויל״ע אי חולק על הבבלי דכותב שמונים]. עוד יעי׳ בשלשלת הקבלה בערך הלל ושמאי כתב דשמונים תלמידים הכוונה על המעולים שבהם וכתב דהיה בזמן ההוא אלפים ורבבות בעלי הוראה.

האם שם אביו וחמיו של ר׳ אלעזר היו שוים?

שאלה: כבוד הרבנים שליט״א

הנה כמדומני הערה נפלאה, איתא בירושלמי מעשרות פ״ג ה״ד ״ר׳ לעזר בי ר׳ שמעון אזל לגביה ר׳ שמעון בי ר׳ יוסי בן לקוניא חמוי וכו׳ ״, גם במדרש שיר

השירים רבה פ״ד פכ״ג הביא מאמר בשמו ושניהם בפסיקתא [באבער] פסקא ויהי בשלח פרעה.

ולכאו׳ יש להעיר הרי בצוואת ר״י החסיד סעי׳ כ״ד הזהיר ״שני בני אדם ששמותיהם שוים לא יזדווגו יחד בילדיהם״ והנה כתב בצוואה שם ״וזה ספק אם לזרעו או לכל אדם״ ולכאו׳ מדברי חז״ל הנ״ל ראיה לזה.

אמנם שו״מ במקור דברי הירושלמי בזוהר חדש דף כ״ב טור ג׳ ״רבי אלעזר בר ר׳ שמעון אזל למחמי לר׳ יוסי ב״ר שמעון בן לקוניא חמוי״ באופן דחמיו של ר׳ אלעזר לא היה ר׳ שמעון אלא ר׳ יוסי, וא״כ מעיקרא לא ק׳ מידי, ולכאו׳ כן יש להעיר בירושלמי.

ס.ש.ג.

תשובה: לכב׳ הר״ר ס.ש.ג. שליט״א

בענין שמו של חותנו של ר״א בר״ש, הנה ענין זה שר״י בן שמעון בן לקוניא שהיה חותנו של ר״א מופיע לפחות בתשע מקומות, עיין זוהר ח״א דף כ״ד ע״ב ודף ש״ה ע״א ובהשמטות שם סי׳ ג׳ דרנ״ב וע״ע שם פרשת נח ס״א ע״ב קדושים פ״ד ע״ב בלק קפ״ח ע״א שם קצ״ג ע״א, ובזוהר חדש בראשית י״ד ע״א, ועי׳ בביאורי הגר״א שם בירושלמי במעשרות שהבאת ובכתב יד א׳ וכתב יד ב׳ דגרס במפורש כגירסת הזוהר וז״ל ר״א בר״ש אזל לגבי ר״י בן לקוניא תמוי וכו׳ ע״ש וכמו שכתבת.

גיל ריב״ז כשיצא מירושלים כמת.

תשובה: ע״ד שאלתך בן כמה היה רבי יוחנן בן זכאי בשעת החורבן, כשיצא מירושלים ליבנה. עי׳ ברש״י בר״ה דף ל״א ע״ב בד״ה ותנן רכוי וכו׳ אלמא לאחר החורבן היה שנה או שתים וכו׳ עכ״ל. ועי׳ בהגהות ימות עולם ח״ג פ״א הגהה ז׳ על אגרת ר׳ שרירא גאון דכתב על זמן פטירת ריב״ז יש דעה ג׳ שנים אחר החורבן,ובסדר הדורות כתב דנפטר בשנת תתל״ג, וכ״כ בצמח דוד וכ״כ המהרש״ל, וזה קרוב למה שכתבת שהיה בן קט״ז בשעת פטירתו.

מקור דהגר״א אמר דיש לו השגה בתנא אך לא באדם פשוט מזמן הנביאים.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למה אומרים בשם הגר״א שאמר שיש לו השגה בגדולת תנא אבל אין לו השגה באדם פשוט שהיה בזמן הנביאים, היכן נמצא דבר זה?

עי׳ בספר בית קודשינו דכתב דשמע כן בשם מהגר״ש אויערבך שליט״א דלא מצא מקור לשמועה זו.

כיצד נקרא חכם בשם בלעם?

תשובה: ע״ד שאלתך על מה שמוזכר ברמב״ם במאמר תחיית המתים בין המפרשים, החכם אבן בלעם ז״ל (הובא במקורות וציונים ברמב״ם שבתי פרנקל הל׳ מלכים פי״ב ה״א) ויש לתמוה היאך יתכן שיש לו שם כזה ״בלעם״ והלא לא מסקי בשמייהו דרשיעי, וצ״ע.

עיין שם שזה הוא רק שם משפחה ולא שם פרטי, [ופשוט דאין בעיה בשם משפחה]. ושמו הוא ר׳ יהודה בר׳ שמואל אבן בלעם מחכמי ספרד מגדולי המדקדקים, למד תורה מפי הרי״ף ומביאים אותו הרבה בקדמונים. נחשב וכתב פירושים לכל ספרי המקרא בלשון הערבית, חלק הוציאו במהדורות מדעיות, היה חברו של ר׳ משה ג׳יקטילה.

האם רש״י קרוי בשם הירחי?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מצינו בשום מקום שקראו לרש״י בשם ״הירחי״? מצאנו בספרו של שאול בן יצחק חיות עמ׳ 305 דהביא רבנו שלמה בן יצחק הירחי כן חתם עצמו רש״י, עי׳ ברלינר מגזין ה׳ מחלקה עברית ב׳ צד 29. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

מקור הא דרבינו גרשום נשא שתי נשים.

שאלה: נהניתי מאד מהספר הנפלא שלכם,

רציתי לשאול האם יש מקור לסיפור שרבינו גרשום נשא שתי נשים, ואחת מהן היתה מרשעת ובגללה כמעט ונהרג.

תזכו למצוות רבות י.ו.

תשובה: לכבוד הר״ר י.ו. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין הסיפור על רבינו גרשום, לא מצאנו מי שהביא זאת חוץ מספרו של הר״ר מאיר להמאן וספרים אחרים שהביאו ממנו. ומאידך גיסא בספרו זה הוא קורא

לנשיו אחת דבורה ואחת מליט״א, אך בתולדות רבינו גרשום [בהקדמה לשו״ת ר״ג] מובא שיש ממנו שטר כתובא דאירכסא ושם שם אשתו בונא ומובא שם שטר זה בסי׳ מ״ה.

כיצד התקיימה במרן הבית יוסף הבטחת המלאך שאמר לו שיהרג על קידוש ה׳?

תשובה: ע״ד שאלתך האיך התקיימה במרן הבית יוסף הבטחת המלאך המגיד הדובר בו שאמר לו שיהרג על קידוש ה׳ דהרי ידוע שמרן האריך ימים ולא נהרג על קידוש ה׳.

עי׳ בס׳ מצווה ועושה [נמצא באוצה״ח] עמ׳ קי״א ובעוד ספרים דאומרים דר״י מבלז שאל זאת את האדמו״ר ר׳ שלום מבלז וענה לו דהתקיים בו בק״ש שקרא כל יום המסירות נפש. ועוד כתבו דהב״י שאל זאת את המגיד בסוף ימיו והשיב לו דזכה ליותר לחיות על קידוש השם. ויש שכתבו דבסוף נענש ולא זכה.

האם הרלב״ג נכדו של הרמב״ן?

שאלה: כמדומני ראיתי בשו״ת תשב״ץ שהרלב״ג היה נכדו של הרמב״ן, אכן שמעתי שיש מפקפקים בדבר, האם יש רגלים למפקפקים אלו?

תשובה: בענין יחוס הרלב״ג, המקור דהיה נכד הרמב״ן מובא בספר היוחסין - הרלב״ג בן רבי גרשון ואביו היה חכם כולל שעשה את ספר שער השמים ומזכיר בפירושי התורה את אביו וזקנו אבי אמו שהיה הרמב״ן עכ״ל. וכן כתב בספר מלחמות ה׳, וכן כתב החיד״א בשם הגדולים בערכו. אך יעוי׳ באוצר הגדולים ח״ו׳ בערך הרלב״ג דכתב וז״ל והנה בשה״ג משבח תמיד את יוחסין כי דבריו נאמנו מאד והנה לא מיבעי בחכמי אשכנז כי כל דבריו שם שגיאות אך פה בחכמי מדינתו מדינת ספרד גם הוא כן בשגיאות דבריו כי רמב״ן לא היה אבי אמו שאינו מזכיר כלל בפירושיו את הרמב״ן וספריו וכן בפירושו לספר דניאל מחשב הקץ מדעת עצמו לשנת ה׳ קי״ח והיינו כחשבון הרמב״ן ואינו מזכיר כי רמב״ן קדמו בזה, מכ״ז מבואר שאינו נכדו. עוד הוכיחו דזה אינו כיון דהרלב״ג עצמו מזכיר את שם אבי אמו בפירושו על התורה פרשת תצא ושם הוא כותב ״קבלתי פירוש זה הפסוק מהרב אדוני זקני ר׳ לוי הכהן״, והנה שם אביו היה רבי גרשון בן רבי שלמה וא״כ שם אבי אביו היה שמו רבי שלמה הרי בודאי

היה רבי לוי אבי אמו וכנראה שעל שמו נקרא גם נכדו בשם לוי הוא הרלב״ג וא״כ הרמב״ן לא היה אבי אמו. אך יעוי׳ בסדר הדורות דכתב דרבי גרשון בן רבי שלמה היה חתן הרמב״ן. אך גם זה לא מסתבר לפי הראיה הראשונה דהרלב״ג לא מביאו.

מדוע נקרא הסמ״ק בעל החוטם?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע רבנו יצחק מקורביל בעל הסמ״ק מרבותינו בעה״ת מכונה בשם בעל החוטם?

בספר אוצר הגדולים ח״ח עמ׳ רמ״ח, וכן בהקדמת הסמ״ק עם פירוש צביון עמודים, מבואר דנקרא כן ע״ש שהיה לו שערות רבות בחוטמו. והגרי״ח סופר בספרו מנוחת שלום ח״ד סי׳ מ״א האריך בכך לבאר דבעל החוטם הוא מעליותא, כמבואר בגמ׳ תענית כ״ט ע״פ פירוש המיוחס לרש״י ור״ג, אך חזר בו מפני המבואר בספרים אלו עי״ש.

האם האבן עזרא מת ע״י שדים?

תשובה: ע״ד שאלתך שיש מביאים מעשה שהאבן עזרא הגיע לארץ אנגליה ושם נהרג ע״י שדים האם יש מקור נאמן לזה?

הנה בכמה ספרים על האבן עזרא הביאו מספר כתב תמים לר׳ משה תקו דכתב פעם אחת היה רוכב ביער ובא בין רוב כלבים שהיו עומדים ומעיינים עליו וכולם שחורים ודאי אילו הם השדים כשיצא מביניהם אז נסתכן וחלה ומת מאותו חולי.

מקור הסיפור ההוראה לחולה שיגור במקום הב״י שלשיטתו אינו טריפה.

תשובה: ע״ד שאלתך עמ״ש ב״בדרך שיחה״ ח״א פרשת שופטים :״והוסיף הרב כי מובא בשם אחד מגדולי האחרונים כי היה חולה שלפי דעת הבית יוסף היה חשוב ל״חי״, ולפי דעת הרמ״א נחשב ל״טריפה״, ואמר לו אותו גדול שידור בעירו של ה״בית יוסף״ ויחי. מהו המקור לסיפור האמור?

עי׳ בספר שרשרת הדורות בתקופות הסוערות ח״א עמ׳ 279 להר״ר מנחם פרוש שהביא סיפור זה על זקנו חיים בער חיימסון, שהיה שמש של הצמח צדק שלכך הורה לו בעל הצמח צדק לעלות לא״י עי״ש.

מיהו ר' יוסף ציאח, ומהו "ריבוע שר"ה" המיוחס אליו?

תשובה: ע"ד שאלתך מי היהר' יוסף ציאח ובאיזה תקופה חיומהו "ריבוע שר"ה" המיוחס אליו ולמה הוא מועיל ומהי סגולתו?

הנה ר' יוסף ציאח היה מקובל שחי בתקופת הב"י והתכתב עמו, ומצוטט בספרו אבקת רוכל, והיה רבה של קהילת המוסתערבים בדמשק. חיבר ספרים בקבלה אבן שוהם, ושארית יוסף, וכן צרור החיים שהוא פירוש על הש"ס ע"פ הקבלה. וגם חיבר ספר צפנת פענח שאינו בנמצא היום.

בספריו יש שיטה של ריבועים שבנויה על הספירות, ומשמשת גם בתור קמיעים, ומופיע שיטה זו גם בספר שושן יסוד עולם, וגם השל"ה בספרו תולדות אדם דן בשיטה זו, וכן מופיע ריבוע בסוף שער רוח הקודש. שיטה זו היא מסובכת וצריך ללומדה בעיון ע"פ המקורות, ועי' בספרי ר' אריה קפלן [ירושלם ניו-יורק] דהביא מקורות על שיטה זו.

האם היה לר' חיים ויטאל שם משפחה אחר?

תשובה: ע"ד שאלתך האם שם משפחתו של רבי חיים "ויטאל" היה הקודם הקאלבירס.

הנה שם משפחתו היה תמיד וויטאל, וכן שם משפחת אביו, וכמ"ש בעצמו בהקדמה המובאת בספר עץ חיים: "אמר הצעיר מעיר הדל באלפי, חיים ויטאל בן לא"א הרב יוסף ויטאל זלה"ה בהיותי בן שלשים וכו'". אומנם היה לאביו כינוי, וכמ"ש הרמ"ע מפאנו תשובה סי' לח: "ומה שראיתי ובדקתי כמ"פ בתפלין שעשה המומחה כרה"ר יוסף ויטאל דידיע המכונה הקאלבירסי ז"ל אביהן של בי בר חב"ו בצפת, יספיקו לומר דאתמחי גברי ואתמחי תפילייהו. והמערער עליהם עתיד ליתן את הדין." ע"כ. וכ"כ בספר הרב קורא הדורות וזל"ש "ומגדולי תלמידי האר"י היה ר' חיים וויטאל בן החכם כמה"ר יוסף ויטאל, סופר התפלין והיה סופר מובהק וכותב תפלין בקדושה ובטהרה ובכונה גדולה ובטבילה. כמו שהוא ידוע ומפורסם לכל שהתפלין מכתיבת מהר"י ויטאל ז"ל בחזקת קדושה הם. ולפיכך דמיהן יקרים יותר משאר תפלין של שאר סופרים. ונוהגים בהם קדושה יתירה וקורין אותו תפלין רב קלבריש, מפני שהיו אבותיו מגלילות קלבריא"ה ובאו לדור בארץ ישראל."

מי היו רבי יצחק גאקון ורבי אברהם בן נחמיאש ומה הם ספריהם?

תשובה: ע״ד בקשתך לפרטים על כמה חכמים

א. בענין ר׳ יצחק [או יוסף לפי חלק מן הספרים] גאקון רק ידוע שחיבר פי׳ על ספר רות כן כתוב בספר שורש ישי דף ה׳ ע״ב, ובספר מנות הלוי [אלקבץ] מביא הרבה מדבריו ומפיר׳ על מגילת אסתר, וכן מוזכר בשו״ת ר׳ אליהו מזרחי סי׳ כ״ד עי״ש המעשה.

ב. בענין רבי אברהם בן נחמיאש נעתיק לך מש״כ בספר ארזי הלבנון בערכו מגדולי שאלוניקי המתואר ריש מתיבתא נזכר בחיבוריהם של רבי שמואל חיון ורבי אהרן ששון [בני שמואל סימן ט׳ דף ל״ז. תורת אמת סימן קמ״ז וקמ״ח]. וזה הנוסח הרשום על מצבת קבר רבינו האבן הזאת שמתי מצבה על איש אלהים נורא מאד והיה סיני ועוקר הרים במצוות החכם השלם ריש מתיבתא כמוה״ר אברהם בינחמיאש תנצב״ה נתבקש בישיבה של מעלה ביום ו׳ ר״ח אלול שנת השס״ד. ועי׳ בספר אור החיים הוצאת מוסד הרב קוק בערכו ערך 194 שכתב שהיה חכם פילוסוף והוא שתרגם ספר מה שאחר הטבע לאריסטו ללשון הקודש עי״ש מה שכתב עליו.

האם יש מקור לסיפור אסתר בת הש״ך?

תשובה: ע״ד שאלתך אם יש מקור לסיפור של הרב מאיר ליהמן ״אסתר בת הש״ך״?

הנה בענין המעשה המפורסם אודות בת הש״ך שנשבית ונפדתה ע״י ר׳ מאניש שנשאה לאשה ולימים נפגשה עם אביה הש״ך וכו׳, בקובץ בית ישראל קכ״א עמ׳ קנ״ב כתב הר״ר חיים צבי הכהן רובין שעוסק בתולדות הש״ך דסיפור זה אין לו שום שחר והביא ראיה דלפנינו נמצא לשון ר׳ מאניש חתן הש״ך בהקדמתו לש״ך חו״מ ״ואשא חן וחסד בעיני פינת יקר מוסר אבן פינה ואבן הראשה ויתן את בתו לי לאשה״ הרי פירכא על הספור מתחילתו.

מקור שלמהרש״א היו שערות ארוכות וקשרם לתקרה כדי שלא ירדם

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לסיפור שהמהרש״א גידל שערות ארוכות וקשר אותם לתקרה כדי שלא ירדם?

מצאנו סיפור זה באהבת חיים השלם על פרשת צו, וכן בילקוט יוסף [זאב יוסף חיים] על פרשת צו, וכ״כ בקובץ מילין קדישין תשס״ז עמ׳ ס״ז שסיפר כן הרה״ק מרדכי חיים מסלונים. [הספרים נמצאים באוצה״ח]

מקור דהחיד״א קרא בפ׳ סוטה ונתקיים באשה וצבה בטנה

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מובא המעשה עם החיד״א באשה שנסתרה, והחיד״א קרא עמה בס״ת פרשת סוטה, ואכן נתקיימה בה וצבה בטנך וגו׳.

מצאנו מעשה זה בספרי זמנינו בספר שיח פינו, ובספר שיח תורה פרשת נשא, ובספר קובץ אליהו עמ׳ קנ״ט בשם סה״ג. [נמצאים באוצר החכמה]

מקור על משלי מהמגיד מדובנא שנאמרו ברוה״ק.

תשובה: ע״ד שאלתך בקשר לשמועה שאמרו בשם הגר״א שאמר על עשרה משלים של המגיד מדובנא שנאמרו ברוה״ק, מה מקור השמועה, ומה הם העשרה משלים הנבחרים?

לא מצאנו מקור ד״ז בשם הגר״א. אך מצאנו שהאדמו״ר מקוצק אמר ששלשה נאמרו ברוח הקודש ואחד מהם על הפס׳ ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל המשל עם הסבל. [חיים שיש בהם קמא עמ׳ 258 וכן בעוד הרבה ספרים], וכן המשל בחתן שנכשל כל פעם בקנית סחורות [חיים שיש בהם תנינא עמ׳ 570], וכן המשל שהלוה התחפש למשוגע [אש תמיד עמ׳ 114]. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

מיהו ר׳ נתן נטע שחיבר כמה חיבורים בעניני תפילה?

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והחשובה ״לדופקי בתשובה״ שלום וברכה וכט״ס!

יישר כח לכבודו על כל פעילותו ושישלם הקב״ה פעלך בכפל כפליים ואאחל לכבודו כתפילת שאלתי שלא תיכלם בעולם הזה ולא תבוש לעולם הבא ותהיה מוכן ומזומן מאותם הנוחלים לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו כולו.

רציתי לשאול האם כבודו יוכל להפנות אותי למקור לגבי הצדיק הרב נתן נטע ב״ר משה, הבנתי שחיבר את התפילה המצ״ב.

״**קל** אלוקי הרוחות לכל בשר שליט בעליונים ובתחתונים תן בי כוח לעבודתך וליראתך ולתורתך שיקוים בי מקרא שכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. ואהיה כלי מוכן לקבל נפש, רוח ונשמה אשר נפחת בי כדי שאחזור לעתיד למקור שחצבת נפשי ורוחי ונשמתי משם שלא איכלם בעולם הזה ולא אבוש לעולם הבא ולהיות מוכן ומזומן מאותם הנוחלים לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו כולו אומר כבוד אמן״.

וכן שחיבר סידור תפילה עולת תמיד, שערי ציון ואת הספר קישוטי כלה, כמו״כ הבנתי שהיה מתלמידיו של מוהרח״ו, וזכה לגילוי אליהו וכן נחשב כאחד מל״ו צדיקים.

בברכת התורה ולומדיה א.ו.

תשובה: לכב׳ הר״ר א.ו. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין שאלתך, ערבבת שמות של שני צדיקים שחיו בזמנים שונים וחיברו ספרים שונים ומקור הטעות הוא כיון ששמם הראשון היה דומה נתן נטע.

הראשון הוא ר׳ נתן נטע בן משה הנובר שחבר ספרים אלו: שערי ציון כולל תפילות עם פירוש בדרך הקבלה ומתוכו התקבלה בתפוצות ישראל התפלה יהי רצון שבסוף ברכת כהנים, ושם מופיעה גם התפילה שכתבת שסידרוה לומר בבוקר אחר אלקי נשמה. וכן חיבר ספר שפה ברורה הכולל כל השמות שבד׳ הלשונות עברית גרמנית רומית ואיטלקית, וספר טעמי סוכה דרוש על חג הסוכות, וכן כתב את ספרו המפורסם יון מצולה על גזירות ת״ח ות״ט [שיש שנהגו לקוראו בימי בין המצרים]. ושם כתב שחיבר גם ספר דרשות נטע שעשועים. אחרי הגזירות הוא ברח לאיטליה ונתקבל לרב בעיר ליוורנו, כך הוא מספר בהקדמתו לספרו שערי ציון, ושם הוא כותב דמצא מחשובי תלמידיו של ר׳ חיים וויטאל שמו של התלמיד היה ג״כ חיים. משם הלך יחד עם ר׳ נתן נטע שפירא מירושלים [שהיו בידו כתבי האר״י] לונציא, ושם התקשר עם ר׳ משה זכות. פרטים עליו נמצאים בספרו יון המצולה.

והשני הוא רבי נתן נטע בן מנחם זצ״ל שחי הרבה שנים אחריו [ולא יכל להיות כלל מתלמידי ר׳ חיים וויטאל] בעמ״ח סידור עולת תמיד וספר קישוטי כלה [רמזי קבלה על התורה וש״ס]. הוא גר בעיר שינאווא בעת שהרה״ק הרבי ר׳ שמעלקא מניקלשבורג היה שם רב אב״ד, ובשערי שני הספרים [נמצאים גם באוצר החכמה] כתוב שהוא העיד על הרב רבי נתן נטע שהוא א׳ מהל״ו צדיקים

שבדור, ובספר דברי יחזקאל [על התורה והמועדים עמ' תי"ב] מסופר שפעם אחת בא אליו הרבי ר' שמעלקא זי"ע ביומא דשוקא ולא מצאו בביתו וכשבא שאלו הר"ר שמעלקא הנה כל האנשים יוצאים היום לשוק וגם כבודו נמנה בין היוצאים וא"כ על מאן קאים עלמא ביום זה, השיב לו הר"ר נטע כי באמת אין לו שום משא ומתן שם ולא היה יוצא לשוק אלמלא לא היה מצווה על זה מאליהו הנביא שעשאו שותף לדבר מצוה ובכל יומא דשוקא בא אליו ומבקשו לילך אתו יחד לשוק הבהמות לברר ולקנות אותן הבהמות שהן ולדות קדשים ובכורות קדשים שהוקדשו בזמן הבית ולא עלו על המזבח וקדושתן נמשכת על ולדותיהן וולדות ולדותיהן כי קדושתן לא פקעה בכדי ואסורין אף בחו"ל ואליהו הנביא לוקחן ומביאן למלאך מיכאל שיקריבן על המזבח של מעלה, והדבר פלא. ועי' בספר יכהן פאר דרוש ל"א לשבת הגדול, עוד פרטים עליו עי' באנציקלופדיה לחכמי גליציה ח"ג עמ' 1026-1028.

מיהו הרב פירירא אהרן מח"ס תולדות אהרן ומשה, אפר יצחק ועוד?

תשובה: ר"א פרירא היה מגדולי חכמי מקובלי ירושלם.חוא נולד בשאלוניקי לאביו רבי יצחק בשנת תר"ח עלה לארץ ישראל ונתיישב בירושלם, והיה מחכמי מדרש בית אל. חיבר הספרים דבר ה' מירושלם, עניני מוסר [ירושלם תרל"ג], מעיל קדש ובגדי ישע הגהות וביאורים לכתבי האר"י ז"ל [ירושלם תרמ"ח] ותולדות אהרן ומשה שהוא שו"ת וביאורים לכתבי האר"י ז"ל [ירושלם תר"ל]. נפטר בי"ז אלול תרמ"ח, והיה רבו המובהק בח"ן של הרב המפורסם בעל לב העברי ז"ל.

חלומות

אי מועיל תענית דיבור על חלום רע.

תשובה: ע"ד שאלתך באדם שחלם חלום רע מהחלומות שמתענין עליהם כנפסק בשו"ע האם יועיל לבטל את החלום גם ע"י תענית דיבור, שכידוע מרבי יצחק אלפיה שעולה יום של תענית דיבור לסך של שישים אלף ושש מאות תעניות.

עי' בקונטרס פה קדוש אות כ"ג מעשים מהחפץ חיים דהחליף לאשה תענית חלום בתענית דיבור. ועי' בספרו שמירת הלשון שער התבונה פ"ב [ב* למטה]

וז״ל ״וכן ראיתי כתוב בספר ראש הגבעה שכשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל עליו התענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש ע״י התענית הזה״. ועי׳ בקובץ מי ירפא לך [בני ברק תשנ״ה] עמ׳ ל״ו דכתב בשם הסטייפלר דעדיף תענית דיבור בשעת הלימוד על פני תענית גמורה, וכ״כ בספר ברכת יצחק [נמצא באוצר החכמה] או״ח ח״א עמ׳ שפ״ד דבשבת שא״א לצום שיעשה תענית דיבור.

חסידים ומתנגדים

מקור האימרה על סיפורי חסידים דהמאמין פתי ומי שלא מאמין כופר.

תשובה: כן אמר ר׳ צבי מאיר רבינוביץ בשם זקנו הקדוש בעל תפארת שלמה מי שמאמין בסיפורים שבשבחי הבעש״ט הוא טיפש, מי שמכחיש בסיפורים שבשבחי הבעש״ט הוא אפיקורס. [ספריהם של צדיקים׳ עמ׳ י״ב, הסיפורת החסידית עמ׳ 76, מובא בצוואת הריב״ש מהדורת י. מונדשיין במבוא אות י׳ נמצא באוצה״ח].

בענין הספר זמיר עריצים וחרבות צורים במחלוקת נגד החסידים.

שאלה: האם קיים היום הספר זמיר עריצים וחרבות צורים.

תשובה: בענין הספר זמיר עריצים וחרבות צורים, כל הספרים הושמדו ע״י החסידים באותה תקופה וידוע היום דנשארו רק שנים מהם אחד בבריטיש מוזיאון [באנגליה] והשני בספריה הלאומית בירושלים. עוד נדפס בהעבר כרך ג׳ בפטרבורג תרע״ח, וכן הועתק בספר חסידים ומתנגדים [וילנסקי] שיצא לפני כארבעים שנה. תיאור הספר כפי שכתוב בספר אגרות בעל התניא, הספר הוא בן ל״ב עמודים נדפס בעיר אלקעסניק הסמוכה לבראד בש׳ תקל״ב בעילום שם המחבר והמו״ל על השער נדפס ס׳ זמיר עריצים וחרבות צורים לזמר ולהכרית כל החוחים והקוצים מכאיבים וסלונים ממאירין, והמעתיק הוסיף נופך על דברי האגרת הזאת בלשון צח לירוא כמו אופל לתרבות אנשים חטאים נדפס

...לסדר ולפרט "והשכותי מעלי את תלונות בני ישראל". תוכן הספר 1. אגרת קנאות מווילנא מיום ח' אייר תקל"ב על אודות החסידים ומנהגיהם המשונים על ראשי הכת בווילנא המגיד ר' חיים ור' איסר שנתגלה קלונם ונענשו קשה בפקודת הב"ד. 2. כרוז שהוכרז בבראד בס' סיון תקל"ב ובו חרם גדול ונורא. 3. מליצה ארוכה המתחלת עוד תוספת ביעו"ר מאת מחבר החוברת. 4. אגרת מוילנא לבריסק בחתימת הגר"א, ר' שמואל בן אביגדור אב"ד וילנא, ועוד חתימות. 5. אגרת מפרנסי וילנא לכל הקהילות ומוזכר בה שגם הגר"א הצטרף לתוכן הכרוז. 6. ספור מעשי הכת בוילנא על ר' מענדל ממינסק שבא להתוכח עם הגר"א, שריפת ספרי החסידים ועוד. 7. תקנות ק' לעשנוב נגד החסידים.[לא ברור בשביל מה אתה צריך בדורינו להתעסק בכך!]

מקור לגימטריא של ענוה וסמא"ל.

שאלה: האם ידוע לכם מה המקור למה שכותבים ש - אלימל"ך בגימטריא ענו"ה וכן בגימטריא סמא"ל, ואמרו זאת כנגד רבי אלימלך מליזנסק זיע"א שע"י הענוה שלו היה מתגבר על הסמא"ל.

תשובה: בענין הגימטריא של ענוה וסמא"ל כ"כ בספר משנת חסידים, אך לא מצאנו מי שקישר זאת כנגד רבי אלימלך מליזנסק זיע"א.

חוק כלים שלובים

מקור בדברי המלבי"ם על חוק כלים שלובים.

שאלה: היכן כותב המלבי"ם על חוק כלים שלובים ושבעקבות כן היה לחץ באדמה ונפל הר גבוה.

תשובה: המקור נמצא במלבי"ם בסוף איוב, "ראה בהערה שם וז"ל הנה בשנת תקפ"א נפל הר גבוה בארץ צרפת וכו' עד סוף הענין. ובמלבי"ם החדשים שמוהו במקומו בפכ"ח פס' ז-ט.

השבונות

סתירה בשיעור יחס בין גובה לעובי.

שאלה: בפתיחתא דאיכ״ר כ״ג נבוכדנצר עבד צלם וכו׳ א״ר יוחנן אם אין עביו שליש רומו אינו יכול לעמוד. ולכאו׳ בריש ב״ב יש שיעור אחר לכל ד״א ד׳ ה׳ טפחין?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין שיעור ביחס בין הגובה לעובי, קושיא יפה היא ולא מצאנו מי שעמד בזה, ואולי בחומה ארוכה שנשען גם על האורך סגי ביחס יותר קטן בין הגובה לעובי.

ביור דברי הגר״א בעישורייתא דבי רבי.

שאלה: בהקדמת בני הגר״א לאדרת אליהו כתבו מענין שליטתו בז׳ החכמות והביאו ב׳ דוגמאות בחכמת החשבון, א׳ שברר יחס האלכסון. והדוגמא השניה מעישורייתא דבי רבי אם תקח וכו׳ לא ירדתי לסוף דעתם.

תשובה: בעניין דברי בני הגר״א בהקדמת אדרת אליהו כוונתם לבאר כמה נוטלת כל בת. [והנה בחלק גדול מההוצאות יש טעויות בחשבון ונעתיק לך את הנוסח הנכון] וחשבון זה אפשר לבודקו ע״פ חשבון פשוט, להפחית כל פעם עשירית מהתוצאה המתקבלת וזה נקרא ״טור חשבוני״. ויש על כך נוסחא לחשב זאת, והיינו דהראשונה נוטלת עישור נכסים, שניה נוטלת עישור במה ששיירה ראשונה, ושלישית במה ששיירה השניה, בשיטה זו של עישור חוזר הנקרא עישורייתא דבי רבי. וז״ל המדויק הכתוב בהקדמה וביאורו וז״ל אם נוטלים שש בנות עדיין נשאר החצי ויותר, פיר׳ אחרי שלקחו שש בנות עדיין נשאר יותר מחצי הירושה ״ואם שבעה נותר לו פחות״ פיר׳ אחרי שנוטלות ז׳ בנות נשאר פחות מחצי.״ובעשרה נשאר לו מעשרה שלושה וחצי ועוד חלק עשרים ומעט יותר דהיינו אחד מחמש מאות ומעט מן המעט יותר. פר׳ אחרי שתקח הבת העשירית את חלקה נמצא הבנות נוטלות שני חלקים וקצת פחות משני שלישים והבן נוטל קצת יותר משליש. ובמספרים של היום נשאר לבן 36.787944 אחוזים מהנכסים״. ובכ״ד בנות יוותר לו המעשר ר״ל אחד מעשרה״ וזה שמוסיף הגר״א דאם תמשיך הלאה לפי אותו חשבון כשתהינה 24 בנות

ישאר לבן רק עשר אחוז מהנכסים. וע״ז מסיים הגר״א והוא כלל גדול בקבלה ״לך דומיה תהילה״

טומאה

מראה מקומות בענין ספק הכשר לטומאה.

תשובה: עי׳ בחי׳ הגר״ח מטלז על כתובות ובספר תשובות ר׳ אליעזר [גורדון] י״ח, י״ט שכתב כעין דברי הגר״ח, ועי׳ ״זכר טוב״ להגאון הגדול רבי דב לנדוי שליט״א סימן י׳ אות ב׳ מש״כ בזה מהחזו״א מכשירין סי׳ י׳ ס״ק ח׳, והביא ג״כ מתוס׳ הרא״ש בחולין ל״ו, ועי׳ בספר עבודת דוד על סוטה דף כ״ט.

מקור לקרוא למת אבי אבות הטומאה.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מצאנו בדברי חז״ל לקרוא למת ״אבי אבות הטומאה״ והאם יש בזה נפ״מ?

לא מצאנו זה בלשון חז״ל רק בזוהר פרשת כי תצא. אך יש נ״מ פשוטה וידוע כמש״כ ברש״י במדבר י״ט כ״ב דהנוגע בו נהפך לאב הטומאה משא״כ בשאר טומאות.

טעמי המקרא

האם טעמי המקרא ניתנו למשה מסיני?

תשובה: ע״ד שאלתך האם טעמי המקרא ניתנו למשה מסיני?

כבר האריכו בספרים להוכיח דמקורם הלכה למשה מסיני, ועי׳ באורך בשדי חמד בקונטרס פקועות שדה סי׳ ד׳, עי׳ בשו״ת הרשב״א המיוחסות לרמב״ן סי׳

רל״ח, ובסמ״ג ל״ת קנ״ה, וברבנו בחיי בראשית פ״ה פכ״ח דכתבו דפיסוק טעמים הלכה למשה מסיני. וע״ע בזהר ח״ב ד׳ ר״ה ע״ב והא אוקמוה רזא דאינון פסוקי טעמי וכו׳ כלא איתמסר למשה מסיני. וראה עוד בספר חסידים סי׳ ש״ב וז״ל שלא יאמר ניגון של תורה לנביאים ולכתובים וכו׳ אלא כל ניגון כמו שהוא מתוקן שהכל הלכה למשה מסיני שנאמר יעננו בקול. אך עי׳ בשלטי גבורים ריש פ״ד דמגילה בשם ריא״ז דאנשי כנה״ג תיקנו טעמים, וכן בספר מסורת המסורת לר׳ אליהו בחור כתב שהטעמים רבנן תקנום. ויש שתלו זאת במחלוקת בגמ׳ בנדרים ל״ז ע״ב איתא מקרא סופרים וכו׳ הלכה למשה מסיני, והנה בנדרים שם נחלקו רב ור׳ יוחנן אם מותר ליטול שכר פיסוק טעמים ומבואר בגמ׳ שם שנחלקו אם פיסוק טעמים הוא דאורייתא, ומשמעות דברי הר״ן שם היא דהמחלוקת היא על כללות הטעמים וכתב הר״ן שם דהלכה כר״י דמותר ליטול שכר פיסוק טעמים, וכ״כ בהגהות מיימוני פ״א מהל׳ ת״ת ה״ז, ולפי״ז הוי הטעמים רק מדרבנן, אבל יש מן האחרונים שביארו את הפלוגתא בנדרים באופן אחר ולדבריהם כו״ע ס״ל דהטעמים הם הלכה למשה מסיני, דבלבוש סי׳ רכ״א ביאר דנחלקו אם יש מצוה מן התורה ללמד פיסוק טעמים אבל אין מחלוקת אם הטעמים עצמם מן התורה. ובקרן אורה על הגמ׳ שם כתב דטעמים לחוד ופיסוק טעמים לחוד דטעמים הוי לכו״ע הלכה למשה מסיני כמבואר בזוה״ק, ובצפנת פענח הל׳ מתנות עניים ד׳ כ״ז טור ג׳ כתב דלכו״ע טעמים מסיני אלא דמסיני נתנו לצורך שיר של הלויים כיון דעיקר שירה בפה והוא הטעמים וכו׳.

מקור הטעמים בברכות ההפטרה.

שאלה: בהרבה מסידורי התפילה שישנם לפנינו יש בברכה שקודם ההפטרה בברכת אשר בחר בנביאים טובים טעמים כטעמי נגינת ההפטרה, וצ״ב מהו מקורם של טעמים אלו, ולא שמענו ״טעמים״ מעולם בברכות ובתפילה כי אם במקרא בתורה נביאים וכתובים ומנין לנו טעמים ונגינות בברכת ההפטרה (ולפניה דווקא) וכי מסורת יש בדבר?

ועל כן נפשי בשאלתי אולי אתם שידכם רב לכם בכל מקצועות התורה הקדושה תמצאו לזה מקור או מסורת מדברי הראשונים והקדמונים.

ותתברכו משמיא בכל ברכות התורה בעה״ח. צ.ב.

תשובה: לכב׳ הר״ר צ.ב. שליט״אשמחנו לקבלת מכתבך

ע״ד שאלתך למקור לטעמים שבברכת ההפטרה עי׳ בסידור ר׳ שבתי סופר [משנת שע״ז] דכתב טעמים על הקטע של שירה חדשה לפני שמונ״ע, וכתב דעשה כן כדי שידעו את הפיסוק הנכון כמו שעשו הקדמונים על ברכות לפני ההפטרה.

יאוש

בענין יאוש בטעות.

תשובה: ע״ד שאלתך בדין יאוש בטעות, ובשדי חמד ח״ג מערכה י׳ מ״א עמוד 65 ד״ה יאוש בטעות ודי״ה ובעיקר שהאריך בדבר זה, ועיי״ש דהביא את היד יוסף י״ב שתלה ד״ז במחלוקת אמוראים בירושלמי בבא קמא פרק רביעי הלכה ח׳ דלרבי יוחנן הוי יאוש ולריש לקיש לא הוי יאוש, ועיי״ש מה שכתב בשם שו״ת שמן המור חו״מ א׳ י״ד. ועי׳ בנתיבות ירושלים פ״ד ה״ח.

יבום

מקור בזוהר דאשת ת"ח מתייבמת רק כדי לתקן אחרים שלא היו ת"ח.

שאלה: ראיתי בדרשות מהר״י מינץ [דרוש ד׳] בשם הזוהר שאין אשת תלמיד חכם מתייבמת מדינא אלא לתקן אנשים אחרים שמתו בלא אח ולא בנים ולא היו ת״ח. האם דבר זה אכן מופיע בזוהר והאם אחרים מביאים כדברי המהר״י מינץ?

תשובה: בענין דברי המהר״י מינץ, מקורו בזוהר וישב דף קפ״ז ותיקוני זוהר ו׳ [דף כ״ג] [וע״ע בזוהר ח״ג דף ש״ח ובניצוצי הזוהר שם], ועי׳ ברמ״ק בספר

הגרושין סי׳ י״ז דף י״א דכתב כדברי הזוהר, וע״ע בספר מנוחת שלום [להגרי״ח סופר] ח״ו סי׳ מ״ג מה שהאריך בענין. ודברי המהר״י מינץ מובאים בכמה וכמה מאחרוני ומלקטי דורינו.

יום הולדת

מהו ענין יום הולדת?

תשובה: בענין שאלתך מהו והאם יש ענין ביום הולדת שנהגו העולם בו, האם הוא מסוגל לדבר מה, והאם יש בו ענין של שמחה וכדו׳?

עי׳ ״בבן איש חי״ [שנה א׳ סוף פרשת ראה] שכתב ״ויש נוהגין לעשות בכל שנה ושנה את יום הלידה ליום טוב וסימן יפה הוא וכן נוהגים בביתינו״ עכ״ל. ובאוצרות המוסר [נמצא באוצר החכמה] במאמר ה׳ הביא קצת מקור לזה מהירושלמי ר״ה פ״ג ה״ח ״לא במהרה האדם ניזק ביום גינוסיא [לידה] שלו״. וכן כתב ר׳ צדוק בספרו ״רסיסי לילה״ בקונטרס דברי חלומות פסקא כ׳ וז״ל ״כי היום שהאדם נולד בו אז הוא בתוקף מזלו ואין לו לירא באותו יום בכל שנה משום דבר שיורע מזלו אז״. ובמדרש שכל טוב פ׳ בראשית ״רוב בני אדם מחבבים יום שהוא תשלום שנתן שהוא כנגד אותו היום שנולד ומשמחים בו״. וביסוד ושרש העבודה מכתב א׳ כ׳ ״דאז מתגבר באדם כח מזלו״, וכן בבן יהוידע ברכות נ״ח כ׳ ״ידוע שיום הלידה יהיה המזל של האדם חזק בו ומוצלח״. ובספר ״לקט הקמח החדש״ [הרב יעקב כ״ץ] סי׳ קל״א ס״ק ס׳ הביא מן ״גנזי יוסף״ שהיו נוהגים בכל יום הלידה לברך ״שהחיינו״ על פרי חדש. ויש שחשבו למצוא מקור לחשיבות יום זה מ״יום הולדת את פרעה״, אך שם הוי אולי ראיה איפכא דהוי מנהג עכו״ם. ועי׳ חיד״א בספרו ״חומת אנך״ על הפסוק באיוב ״יאבד יום אולד בו״ וז״ל ״אפשר במ״ש המקובלים שהיום שנולד בו האדם מזלו בריא וחזק בכל השנה״. עוד מובא במנהגי החתם סופר עמ׳ ל״ט דהיה נוהג להשלים החומש עם התלמידים בז׳ תשרי יום לידתו ונתן לכל אחד מתלמידיו הנמצאים שם לפניו מטבע לקנות להם לחמים וחלב. והגאון רבי חיים פלאג׳י בספרו צדקה לחיים מערכת ע׳ אות תקנ״ה כתב ומה טוב דכל אחד

יהיה לו לזכרון יום שנולד בכמה לחודש פלוני ואותו היום איש יומו יהיה מרבה בצדקה כדי יכלתו כי לכך נוצר ויזכה לעשותו עור רבות בשנים בריות ולא בצער. ועי׳ בחת״ס על התורה בפרשת וירא בד״ה ״ביום הגמל״ דכתב שאברהם חג יום מילתו של יצחק כל שנה ושנה ״כדרך שמלכים עושים ביום הולדת בכל שנה״. ועי׳ רבינו בח פ׳ וירא כ״א ח׳ ד״ה ביום הגמל וז״ל מנהג העולם שיעשה אדם סעודה ביום שנולד לו בנו וכו׳ יתכן לפרש שמיום שגמלתו הניחו לתלמוד תורה וכו׳ ע״כ לא רצה לעשות הסעודה לא ביום הלידה עי״ש, הרי שבשמחת תורה יש לשמוח ולא ביום ההולדת.

לעומת זאת מצינו דעתו של הגה״ק רבי חיים אלעזר שפירא בספרו ד״ת מהדורא ה׳ אות פ״ח שכותב הנה יום הולדת אצל בני ישראל לא שמענו מרבותינו ואבותינו הקדושים זי״ע לעשות כן יום שמחות ביום תולדותם, והטעם פשוט נראה מרוב ענותנותם כי אחז״ל בעירובין דף י״ג דטוב לו שלא נברא משנברא וא״כ לשמחה מה זו עושה ביום ההוא כיון שטוב הי׳ אם לא הי׳ נברא ונולד. ועי׳ באורך בקובץ אור ישראל כ״ד עמ׳ קע״ה מאמר ארוך על כך מהרב גדלי׳ אבערלאנדער מח״ס ״פדיון הבן כהלכתו״. וע״ע באור המזרח ל״א עמ׳ 172 מאמר שלם על כך. ועוד כהנה וכהנה, עיין בספר ימי שנותינו לר׳ יוסף טיקוצקי, ועייןאוצרהידיעותבערך זה. [נמצאים באוצר החכמה]

בענין להרבות בלימוד ותפילה ביום הולדת העשרים.

תשובה: בענין שאלתך האם יש ענין להרבות בלימוד ותפילות ביום הולדת של גיל כ׳, וכן כשיוצא בשבת האם יש זמן אחר לבקש בקשות?

הנה מקור הדברים הינו בספר חסד לאברהם בנהר נ״ו [לזקנו של החיד״א] והביאוהו ג״כ בערבי נחל פרשת שמיני ובפלא יועץ בספרו בית תפילה ושם כתב תפילה מיוחדת וכ״כ דירבה בלימוד בלילה, וי״א שיתענה ביום זה. ובספר הנהגות לבעל מחבר ספר הפרדס כתב דיקבל עליו בלילה זה קבלות חזקות בעבודת ה׳ ויצליח. ועי׳ בספר ימי שנותינו [נמצא באוצר החכמה] עוד הרבה ענינים על גיל זה. ובענין שבת לא מצאנו סיבה להיתר לבקשות ותפילה אך העיקר שירבה בלימוד ותשובה וקבלות וזכות שמירת התורה תעלה לו יותר.

מקור דבכל יום הולדת אדם משנה דעתו.

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור ומקור למש״כ בספר קרנות צדיק לצדיק רבי אליהו מני זצוק״ל וזיע״א (הוצאת מגדלי ארנ״ן, ירושלים תשע״א) בסופו מובא

תולדות רבי אליהו מני ובעמ׳ כז׳ מובא אמירה, וז״ל: (האמירה היא חלק מסיפור), ״אבל יודע אני כי על פי תורת הסוד שהאדם משנה את דעתו כל שנה ביום הולדתו״ וכו׳, ע״כ.

הנה מש״כ בשם רבי אליהו מני ונמצא גם בהקדמה לספרו ברכת אליהו [במהדורה הישנה] לא מצאנו מימרא זו בספרי המקובלים וגם דיברנו עם כמה בקיאים ולא ידעו מקור, רק אמרו דיתכן דהכונה דכל שנה באים לאדם מוחין חדשים [ע״פ הקבלה].

ימים נוראים

ביאור "גאטש נאמען" שהכוונה למחרת יוה"כ.

תשובה: בענין שאלתך עמ״כ בספר המגיד ח״ג של הפרי מגדים, באות ד׳ הוא מזכיר את ״גאטש נאמין״ וכידוע שכן קראו ליום שלמחרת יום כיפור, וצ״ב למה הוא קורא לאותו היום ״גאטש נאמען״. וכן בתוך דבריו הוא מזכיר נוסח של גוער ביצר הטוב, מה כוונתו בזה.

הנה הפירוש המילולי של ״בענ״גאטש נאמען״ פירושו שם השם ויש שביארו שכיון שעד היום בעשרת ימי תשובה אמרו המלך הקדוש והיום חוזרים לאמירה הרגילה של הא-ל הקדוש ומלך אינו שם השם ולכך קוראים לכך שם זה שחוזרים לשם ה׳. ומובא ביאור בשם הבעש״ט מה שקורין למחרת יוה״כ גאטש נאמען הנה שם הוי״ה ושם קוב״ה אינו אלא מה ששייך לעולם אפי׳ לעולם הנאצלים אך לעצמותו אינו שייך לקרותו בשום שם שבעולם והנה אם פוגם הוא בשם הוי״ה דוקא. וכידוע ובימי סליחת העון יש עליות לפני הוי״ה וזהו למחרת יוכ״פ אין לו שום שם פרטי לא הוי׳ ולא אדנ״י גאטש וד״ל.

כבוד חכמים

מקור לנשק ידי גדולי ישראל.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור למה שנהוג אצל הספרדים לנשק את היד של צדיק, חכם או רב, עי׳ להרב שדי חמד מערכת הנון כלל מ׳ שהמנהג שהקטנים מנשקים ידי הגדולים מובא בכמה ספרי האחרונים. ואין נוהגים לנשק אלא יד אחת ולא שתים כפי שהיה מנהג זה כנזכר בשדי חמד שם ומנשקים יד הימין כי תגבורת אשר שם הם קרובות אל התיקון ויש תועלת גדולה לנשק ידי הגדולים שכותבים בהן חידושי תורה וקדושה חלה עליהן. ועיין עוד שם בשדי חמד במערכת הקוף כלל ז׳ שהוא בכלל כיבוד רבו וכשמנשק ידי אביו או ידי אמו מקיים מצות כבוד אב ואם. ועיין בספר גנזי חיים להגאון רבי חיים פלאג״י מערכת נשיקות אות ט״ל שכתב מה שנהגו לנשק את ידי הגדולים למי שהוא אביו או רבו עיין לרש״י במסכת ע״ז דף ס״ו גבי מה שאמרו שם עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק לאחותיה אבי ידיה ופרש״י דרך העולם כשיוצאים מביה״כ מיד הוא נושק לאביו או למי שהוא גדול ממנו עוד מובא בשם הקדוש רבי פנחס מקאריץ זצ״ל שעל ידי שמנשק להצדיק על ידי זה נתקיים ביותר הברכה של הצדיק עי׳ בספר אמרי יהודה [ברעואן] פרשת תולדות עה״פ גשה ושקה לי.

ועי׳ בראשית חכמה פרק גידול בנים ״וילמד אדם לבנו כשהוא קטן לנשק על יד אביו ואמו וע״י הגדולים והחסידים, וכל מי שמנשק הקטן צריך לשים את ידו עליו ולברכו, כי כשישים אדם את ידו על ראש הקטן מתברך, שנאמר וישלח ישראל את ימינו וכו׳ [בראשית מ״ח] וכ׳ ויברכם ביום ההוא וגו׳. ובהנחת הראש על יד הקטן הוא מתברך, ורמז לדבר, ביד האדם ט״ו איברים כמנין ט״ו תיבות שבפסוק ייברכך ה׳ וישמרך וגו׳, כלומר יחולו על ראשך הברכות שבג׳ פסוקים אלו שהם ט״ו כמנין אברי היד, ולפיכך משימין היד על ארון המת או על הקבר לבקש רחמים על המת, לפי שבידו של אדם ט״ו אברים כמנין ט״ו תיבות שבפסוק יחיו מתיך וכו׳ [ישעיהכ״ז]״.

כישוף ושדים

האם אפשר לדעת אם נעשה באדם כישוף?

תשובה: בענין שאלתך האם יכול אדם לדעת אם נעשה בו או עליו כישוף, והאם יש סימני כישוף על האדם שכשפו אותו?

הנה הראונו שבספר ״מראה הילדים״ לרבי רפאל אוחנה זצוק״ל כתב באות כ״ף ערך כישוף אות י״ט וז״ל: כשוף- כתב הרב מנחת יעקב סלת במערכה זו, וז״ל: סגולה בדוקה לדעת אם נעשה לאדם כשפים ילך לקן של נמלים ויישב שם עליהם אם נדבקו בו אז לא נעשה לו כישוף ואם לא נדבקו בודאי נעשה לו כישוף, עכ״ל. וכן הביא גם בספר מפעלות אלקים אות ר״ז לרבינו יואל בעל השם.

האם מותר ללכת למכשף יהודי להוציא כישוף?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מותר ללכת למכשף יהודי שיוציא כישוף שיש באדם או שיש היתר בזה רק אצל מכשף גוי, או שמא גם בגוי אסור. עי׳ בחינוך מצוה ס״ב דכתב דכל שהיא משום רפואה אין בו איסור כישוף, וכן משמע בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תי״ג, [ועיין רש״י בשבת דף ס״ז ע״א ד״ה דרכי האמורי ורש״י בחולין דף ע״ז ד״ה דרכי האמורי ורש״י בשבת דף פ״א ע״א]. ועי׳ בב״ח בסי׳ קע״ט וז״ל כתב הר״ר מנחם בתשובה סי׳ מ״ו שאם יכול אדם ללמוד מן המכשף ענייני הכישוף, מותר ללמוד ולעשות להציל עצמו או אחרים, וכן משמע בסנהדרין ס״ח לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות והוא הדין להצלת ישראל וכו׳, וסיים מיהו בחולה שנראה מענין חוליו שהגיע לו ע״י מקרה ופגע רע או ע״י מכשפות אין שום נדנוד איסור לחזור ולהסירו ע״י מכשפות עכ״ל. וכ״כ בים של שלמה דעת מהרא״י בחולין דף פ״ח סי׳ י״ג. ובשו״ע יו״ד סי׳ קע״ט א׳ כתב אין שואלין בחוזים בכוכבים ולא בגורלות ובהגהה שם משום שנאמר תמים תהיה עם ד׳ אלוקיך, וע״ש בש״ך סק״א דהביא את פסקי מהרא״י דמותר לחולה לדרוש במכשפים וקוסמים כיון דאין איסור אלא משום תמים תהיה, ומהרש״ל בשו״ת העלה דאסור אף לחולה היכא דליכא סכנת נפשות אפי׳ יש סכנת אבר. עוד הביא בשם הזוה״ק דאיסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפי׳ לחולה. ועי׳ בפ״ת שם שהביא משו״ת משכנות יעקב סי׳ ל״ט

דאפשר לומר דהזוהר לשיטתו דרשב״י דסובר דבן נח מצווה על הכישוף אבל אנן קיי״ל דלא כרשב״י א״כ אין כאן רק איסור אמירה לעכו״ם ואיסור תמים תהיה ואולי בחולי מותר, ומ״מ שומר נפשו ירחק מהם ע״ש. ועי׳ בשו״ת הרדב״ז סי׳ תפ״ה דאסר משום דיש בזה חשש ע״ז, ותמוה דלא ציין לחינוך הנ״ל, וכבר העיר עליו בדברי שלום ח״ג סי׳ קס״ח [ועי׳ בשו״ת שבט הלוי ח״ה בקונטרס המצות סי׳ כ״ו.] ועי׳ בשו״ת שבט הלוי ח״ט סימן קע״ד דהביא ג״כ את הפתחי תשובה הנ״ל והדרכי תשובה סימן קע״ו ס״ק ל״ד בשם הרמב״ן והרשב״א ובסק״ז שם וסיים ונקיי הדעת מתרחקים ואין למחות בדיעבד ע״כ.

מקור דכישוף אינו שולט בבוקר.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור שאין כישוף שולט אלא אחרי הצהרים ולא בבוקר,

כן מבואר בזוהר פר׳ כי תצא דאין כישוף שולט בשית שעי קמייתא.

מקור להתיר קשרי החתן להוציא ממנו כשפים.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למה שנוהגין הרבה להתיר כל הקשרים שעל החתן לפני שיצא לחופתו כדי להתיר מעליו כשפים, עי׳ ספר המטעמים ערך חתן וכלה אות ע״ח, ובספר שלחן העזר ח״ב עמ׳ ל״א, עבודת ישראל [מקוזניץ] בערך יוכ״פ שכתבו שעושים כן לסגולה כדי שלא ישלוט בהם כישוף המוזכר כבר בתרגום יונתן פ׳ כי תצא על הפס׳ לא יחבול רחיים ורכב וכו׳ ולא יהוי גבל אסר חתנין וכלין בחרשין ארים נפשא דעתיד למיפק מנהון הוא מחבל עיי״ש במפרשי היונתן. וכן עי׳ בחרדים מצוה מ״ב מעשה נורא על כך.

מקור למעשה שאשה נהפכה לאיש.

שאלה: היכן מופיע המעשה באשה ישראלית שע״י קללת מכשפה ערבית נהפכה להיות איש ונשאל האם צריכה גט מבעלה איפה נמצא התשובה הזאת בענין זה והאם אחרים דנו בזה?

תשובה: בענין אשה שהפכה לאיש, עי׳ בספר יד נאמן בליקוטים דף ס״ב והביאו יוסף את אחיו [לר׳ יוסף בן חיים פלאג׳י] באות ג׳ אות ח״י. וזה הספר שכנראה

ראית בו ד״ז, אך שם לא דיבר ע״י כישוף רק דכך קרה הדבר. ועי׳ בגנזי יוסף [שוורץ] סי׳ ל״ב שהביאם, ועי׳ בשו״ת באר אליהו אבן העזר עמ׳ כ׳ מה שהעיר עליו, וכן מש״כ האם שייך שיהיה דבר כזה או דמיירי שהתגלה שהוא טומטום או אנדרוגינוס עיי״ש.

מקור לתשובה על אדם שהפך לסוס.

שאלה: ראינו תשובה על אדם שהפך לסוס, היכן מופיע דבר זה?

תשובה: בענין אדם שנהפך לסוס, מצאנו בשו״ת עזרה מצר לרבי אברהם פיסו [הוצאת אהבת שלום] סי׳ ח׳ דדן האם יוצאים ידי חובה בברכות מאדם שנהפך אח״כ לסוס וז״ל שאלה שנים שהיו הולכים בדרך ונתלוה עמהם אדם אחד ואמר שהוא יהודי ולעת האוכל אמר להם שהוא רוצה לברך להם כל הברכות על נטילת ידים והמוציא וברכת המזון וכן היה שבירך על נטילת ידים והמוציא וזימן להם ובירך ברכת המזון הכל בקול רם להוציאם י״ח והם ג״כ כיוונו לצאת י״ח אחר זה כרגע נעשה אותו אדם סוס ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכול נסתפקו דילמא אחר שגמר ברכת המזון איתרע ביה מילתא ונעשה סוס אבל בשעה שבירך להם היה ככל אדם וא״כ כבר יצאו י״ח או דילמא מעיקרא היה שד ולא יצאו י״ח. תשובה: מן יציב שאין בי לא תורה לא חכמה מ״מ בחסדי אל בטחתי יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל ולא אכשל בדבר הלכה, הנה אע״ג שלא ראינו ולא שמענו בזמנינו שאדם יתהפך ברגע קטון כבהמה אפשר שהיה כן במדינת הים ואנחנו לא נדע ולא ראינו ולא שמענו אינה ראיה וא״כ אפשר דאיתרע באדם זה כמו נבוכדנצר ועוד מילתא בפומיה ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכול על פי דניאל ד׳ כ״ח כ״ט, וא״כ י״ל דבעידן שבירך להם ענ״י והמוציא וברה״מ היה ככל אדם ואח״כ איתרע ביה מילתא כדנא וא״כ כבר יצאו י״ח, אלא דאפשר דמעיקרא היה שד ונהפך לאדם ואח״כ נהפך לסוס כי השדים מתהפכים לפעמים כדמות אדם כדאיתא בסוף יבמות דף קכ״ב ע״א. עיי״ש שהאריך.

בשיטת הרמב״ם בענין שדים.

תשובה: ע״ד שאלתך בביאור ומקורות שיטת הרמב״ם בענין אי הימצאות שדים.

עי' פי' האברבנאל עה"ת דברים פי"ח פ"ט שכתב כי הרמב"ם לא יסבור במציאות השדים, ובשומר אמונים להר"י אירגאס ויכוח ראשון סי' י"ג כתב שהרמב"ם החליט שהם דברי הבל ותהו ואין בהם ממש. ומפורסם מש"כ בביאור הגר"א יו"ד סי' קע"ט ס"ו סקי"ג שהרמב"ם בפירוש המשנה למס' ע"ז נמשך אחר הפלוסופיא הארורה ולכן כתב שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר, אבל כל הבאים אחריו חלקו עליו שהרי הרבה לחשים נאמרו בגמרא אבל כבר הכו אותו על קדקדו שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמרא ע"פ שמות וכשפים והתורה העידה וכן קמיעין בהרבה מקומות ולחשים רבו מלספור והפלסופיא הטתו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלציי ולעקור אותם מפשטן וח"ו איני מאמין בהם ולא מהם ולא מהמונם. [ועי' בשדה צופים שבת דף פ"א ובחוברת המעיין [תמוז תשס"ו עמ' 38 הערה 5] ועוד ספרים דהביאו דיש שכתבו שאין זה מדברי הגר"א, אך הביא רבים דהוכיחו דהם כן דברי הגאון].

ועי' בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' פז שכתב דהאמת יורה דרכו שהרמב"ם הלך לשיטתו דלא האמין בשדים ובכל אלה, אמנם יראתו קודמת לחכמתו ולא רצה לומר שאינו מאמין בזה. ועי' מ"ש בזה המהרש"ם הו"ד בספר סגולות ישראל מערכת ר' אות ג' אני הייתי הולך רכיל מגלה סוד דהרמב"ם ז"ל במורה לא רצה לקבל אמונות מציאת השדים ובכ"מ שנוגע לענין זה השמיטו גם ביד החזקה והאמת עד לעצמו והראיתי במקומות הרבה ברמב"ם שכן האמת. ועי' מש"כ בעל חידושי רבי אליעזר שמחה בספרו זיו משנה על הרמב"ם הל' שביתת עשור פ"ג ה"ב שמכאן תשובה לאותן שהוציאו לעז על רבינו שאינו מאמין בשדים ורוח רעה הנאמרים בש"ס דהרי מפורש פסק הכא סכנת רוח רעה לדינא, אבל מה שכתב רבינו בפירוש המשנה בפ"ד דעבודה זרה שהאריך שם בביטולם הוא רק לזה שנזהר מהם על פי דינא דגמרא ולא למי שעובר על אזהרת חז"ל כדינא דנידון דידן. וכן יש עוד כמה מנו"כ הרמב"ם הל' גירושין פ"ב הי"ג פי"ג הכ"ג שנקטו שגם להרמב"ם יש מקום לחשש שמא שד הוא, וכן דקדקו משו"ת מהר"ם מלובלין סי' קט"ז שכתב שהרמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ח ה"א דקדק לכתוב שנבעלה לאדם לא נבעלה לאדם להורות שאם נבעלה לכל שאינו אדם יהי' מי שיהי' הן בהמה הן רוח לא נעשית זונה ע"ש, [אך בחידושיו ח"ב סי' י"א סוף עמוד ל"ט ואילך כתב על הרמב"ם כך ידוע דלא ס"ל מציאות השדים]. אך יעי' במעשה רוקח על הרמב"ם שם שכתב שאין כוונת הרמב"ם לומר שאין בהם ממש אלא כלפי שהם מצד הסטרא אחרא וזה הוא

השקר והכזב שיש בהם שאינן מסטרא דקדושה כלל חלילה, וכיוון לזה גם בספר דעת ומחשבה על הרמב״ם שם. ובספר באר אליעזר [להרב ליפמן] תרס״ה ריש חלק שני כתב בענין כישוף שהראב״ד ז״ל פה מדשתק להרמב״ם ולא השיג עליו שמע מיני׳ דאודויי אודי להרמב״ם בזה דאי הוי פליג עלי׳ בזה וודאי הוי צווח ככרוכיא עלי׳ ולא הי׳ נושא לו פנים כנודע דרכו בקודש, גם הכסף משנה לא הביא הכא שום חולק. אך בפשטות הם ודאי חולקים על הרמב״ם כמבואר בכל המפרשים, ועיין בספר חדשים גם ישנים על ברכות עמוד קפ״ה מר״י שטייף דהביא מהישועות יעקב בשם ר׳ אברהם בנו של הרמב״ם שהעיד על אביו שהאמין במציאות השדים ומה שכתב במורה נבוכים על שמו בענין זה אינו מהרמב״ם עצמו עיי״ש. אבל דעת הרה״ק מקאצק [מובא בספר אמת ואמונה] כי מ״מ כיון שהרמב״ם פסק כן אחרי שפסק נתקבל כן בשמים.

כהנים

האם לכה״ג בחו״ל ליכא מצוה לישא בתולה?

תשובה: ע״ד שאלתך על דברי ספר החינוך (מצוה ער״ב) שכתב במצות כה״ג לישא הבתולה בזה״ל ונוהג בארץ בזמן הבית והעבודה כי אז יתמנה כהן גדול לא במקום אחר. ולכאורה מדבריו משמע שרק בארץ ישראל יש מצוה כזאת ואם יצא הכהן גדול מארץ ישראל לחוץ לארץ מאיזה סיבה שיהיה לא יהא עליו מצוה לישא הבתולה. ומלבד שיש בזה נפ״מ לגבי קיום מצווה זו יש גם נפ״מ לענין האיסור עשה שלא יבעול הכהן גדול את שאינה בתולה דלפ״ז מותר לו לעשות כן בחוץ לארץ.

נראה לכאורה שאין כונת דבריו בדוקא, שודאי דין בתולה לכה״ג נוהג גם בחו״ל רק צ״ל בכונת דבריו דכה״ג משכחת ליה רק בארץ ישראל ובזמן הבית, משא״כ אחר החורבן וכשאנו גרים בחו״ל לא יהיה איסור, אבל ודאי בזמן הבית האיסור לכהן גדול הוא גם כאשר יוצא לחו״ל.

כהן שנתחלל האם נשאר עליו דין לוי?

תשובה: ע״ד שאלתך כהן חלל שנפסל מן הכהונה, האם עכ״פ יש לו דיני בן לוי?

עי' בגמ' בגיטין דף נ"ט ע"ב דאמרינן "סוף סוף לוי מי הוי" ועי' בריטב"א שם דהוכיח מזה דאינו לוי, וכ"כ המנ"ח מצוה שצ"ה וכ"כ בקובץ שיעורים כתובות אות ע' שהביא מגמ' זו הוכחה דחלל אינו לוי ושכן מוכח גם בכתובות כ"ו ע"א. אבל בירושלמי יבמות פ"י ה"א יש בזה מחלוקת. ועי' מש"כ האבודרהם בהל' קריאת התורה, ועי' עוד ראשית בכורים על בכורות מ"ז ע"א וחידושי הגר"ח הלוי פט"ו מהלכות איסורי ביאה ה"ט, וראה דקדוקי סופרים גיטין שם גירסא אחרת בגמרא.

האם איכא כיבוד כהן אחר מותו, והאם הדין "כהן הגדול מאחיו, דאחיו מגדלים אותו" הוא גם אחר שנתמנה לכה"ג?

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש כבוד כהן לאחר מיתה, עי' בספר מגדים חדשים ברכות דף מ"ו שכתב לחלק בין ת"ח לכהן דרק בת"ח מקדימין גם לקבורה משום דכבודו מחמת תורתו שלמד היא וזהו קנין נפשו וגם במיתתו אבדה קדושת התורה, משא"כ בכהן שקדושתו קדושת הגוף היא ומכיון שמת שוב אין לו מעלה על הישראל, וכן בשו"ת שבט הקהתי ח"א סי' שכ"ב כ"כ, והביא משו"ת הגר"ש יור"ד שכתב בדין אם יש שני אבלים ואחד מהם הוא כהן אי יש לו זכות קדימה להתפלל כבודו של האב הנפטר וכ' דרק באב ורב אתרבי לכבדם לאחר מיתה, משא"כ בכהן ליכא ריבוי לכבדו לאחר מיתה.

והנה בשו"ת הריב"ש סי' קכ"ד נשאל אם מותר לקבור כהן שמת בתוך מתי ישראל, ובתו"ד כתב וז"ל ואם מפני מעלת הכהונה שיהו להם קברות מיוחדים זה לא שמענו וכו' עכ"ל. ומבואר דלא שמענו ענין כזה של כיבוד וקדושה לקברם במקומות מיוחדים אע"פ דעצם הקדושה והכיבוד לא נפקע מהם, אלא דלא שמענו כזה ענין וצורה של כיבוד, אבל לא משום דליכא כלל מצות וקדשתו בכהן שמת.

וע"ע בספר כלי חמדה סוף פרשת בראשית דמכיון דכל כהן הוא מחמת שהוא בן כהן וכיון שזה פשיטא דלא נפקע הקורבה מחמתו, א"כ הרי הוא גם עתה בן כהן וממילא הוא כהן לכל הענינים, אלא שלענין עבודה אולי צריך חינוך מחדש לאחר שיקום לתחיה כמו כל כהן שהתחיל לעבוד שצריך חינוך, אבל קדושת הכהונה פשיטא דכ"ז שלא נפקע הקורבה אינו נפקע הכהונה, ומבואר בקרא דהקורבה לא פקע ע"י שמת עכ"ד.

וע״ע במקורות שבספר טהרת הכהנים כהלכתה פרק ב׳ מ״ו יעו״ש, וכן הסתפק באילת השחר על פרשת אמור.

ומה שנסתפקת עוד בדין ״כהן הגדול מאחיו״ דאחיו הכהנים מגדלים אותו בממון האם הוא רק בשעת מנויו או כ״ז היותו כהן?

הנה בזה פשיטא דהכוונה כל הזמן דאמאי יהיה תלוי רק בשעת המינוי דצריך תמיד להיות גדול מאחיו, וכן מוכח ברש״י בתענית דף כ״א ד״ה מלך דלמד מכאן גם לגבי ראש ישיבה ת״ח, וכן מוכח בערוך השלחן העתיד בהל׳ כלי המקדש פכ״ד ה״ב דכתב דהטעם כדי שיהיו דבריו נשמעים וזה ודאי כל הזמן, וכן למד להלכה בשו״ת הרשב״ץ ח״א סי׳ קמ״ב לכל ת״ח.

כללי פסק

טעם דאין אחרון יכול לחלוק עם ראשון.

תשובה: בענין שאלתך מה הם הטעמים שאחרון לא יכול לחלוק על ראשון. בכסף משנה (הלכות ממרים פ״ב ה״א) כתב ״שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות אחרונים לא יחלקו על התנאים״, וכן כתב שקיבלו רבותינו הראשונים שלא לחלוק על התלמוד. ועיין במה שכתב החזון אי״ש במכתב לר״א וסרמן הי״ד בקובץ עניינים (עמ׳ קצ״ב) בביאור הענין. ועי׳ ברית יעקב [להגרי״ח סופר] סי׳ ב׳ מה שהאריך בזה.

מראה מקומות בדעת הרמב״ם אי פסקינן כלישנא קמא או בתרא.

שאלה: האם אפשר לקבל כמה מראי מקומות מספרים המסבירים מהי דעת הרמב״ם האם פוסקים כלישנא קמא או כלישנא בתרא.

תשובה: הרמב״ם דרכו לפסוק הלכה כלישנא בתרא דתלמודא, עי׳ בספר יחי יוסף קצ״ב, נר יהודה רנ״א, זכות יצחק ח״א כ״א, ועי׳ בתרנן נפשי להגרי״ח סופר בכללי הרמב״ם. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

מראה מקומות בש"ך ופר"ח דספק דאורייתא ואיתחזק איסורא אזלינן לחומרא.

שאלה: ראיתי מביאים מהש"ך והפרי חדש ביורה דעה סימן ק"י שספק דאורייתא ואיתחזק איסורא אזלינן לחומרא מן התורה, ולא מצאתים.

תודה רבה א.י.

תשובה: לכב' הר"ר א.י. שליט"א שמחנו לקבלת מכתבך

הש"ך נמצא בסי' ק"י סק"כ דכתב דאפי' בדרבנן באתחזק לחומרא, והפר"ח בכללי ס"ס סע' ט"ו חולק עליו בדרבנן, אך בסעי' ג' שם מודה הוא בדאורייתא.

לא בשמים היא

גדרי הכלל "לא בשמים היא".

שאלה: לכבוד הצדיקים הנפלאים העוזרים בכל מיני מקרי חיפוש.

אבקש מכם לשים עיניכם הבדולח על מה שהנני כותב כאן, אם יש לכם זמן, ואולי מישהו יביא עוד מ"מ בענין זה. גילוי ע"י דברים שמיימיים,

מעשה דאיקלעא לידן כעת, שאיש אחד חלם שכתובתו פסולה, ובא אצלי ולא ראיתי בה פסול. ושוב חזר וחלם, ושוב שאל וכו', ושוב חזר וחלם. האם יש לו צורך להחליף את הכתובה?

והסוגיא ידועה בגמרא (ב"מ נט:) על סימנים מפליאים שהביא רבי אליעזר שהלכה כמותו, ואע"פ כי "לא בשמים היא", ואין פוסקים הלכה אלא לפי הכללים הידועים בספרי ההלכה. וע"ע נדה יט ע"א שנחלקו חכמים ורבי יהושע איזה צבעים טהורים, ופסק הרמב"ם כת"ק, וכתב הכסף משנה שם, "אף על גב דרבה ב"נ הכריע כמו אבינו שבשמים, מ"מ לא בשמים היא, ע"כ הדרן לכללן הלכה כת"ק לגבי ר' יהושע". והדברים ידועים.

והנה אספר מעשה שהיה כאשר הייתי במרוקו לבדוק כמה ענייני נישואין, שערכו שם סעודה, ונשתתף שם גם צדיק א׳ שליט״א, שהוא ״בבא״ והולכים אחריו הרבה אנשים. והנה בא איש לפניו וצרתו בפיו, שנולדו לו תאומים בלידה הראשונה, ומעת הלידה שמו סימן על ידו של זה שיצא ראשונה, והקפידו מאוד שלא יפול הסימן, אך עתה קרתה תקלה שהמשרתת הגויה רחצה את שניהם יחד, ונפל הסימן, וא״א להם לזהות בשום אופן מי הבכור, ועוד שלשה ימים מועד פדיון הבן, מה יעשו. והצדיק הנז׳ עצם את עיניו, ואחר ההרהור אמר: ״יש סימן לבכור, יש לו כתם אדום קטן מתחת הבוהן של רגל ימין״. והאב התנגד ואמר שאין שום כתם, כי הפכו את הילדים כמה פעמים למצוא איזה סימן. אז שוב עצם הצדיק עיניו ואמר: אבל אני אומר שיש לבכור סימן אדום תחת בוהן ימין, תלך ותבדוק״. והלה הלך לביתו, וחזר אחרי מחצית השעה ואמר ״אין שום סימן״. ושוב עצם הצדיק הנז׳ את עיניו, ואח״כ אמר בנחרצות גדולה: ״יש סימן של כתם קטן אדום תחת הבוהן של הבכור. ואם אתה רוצה תביא את הילדים לכאן ואראה לך״. הלך שוב האיש בתמהון לביתו, והנה חזר אחרי חצי שעה כולו אחוז תדהמה כי כשחיפשו היטב ראו אמנם כתם אדום זעיר שנמצא רק תחת בוהן ימין של אחד מהם״. אז שמחו כולם והודו לה׳ אשר גילה להם מי הבכור, ונשקו ידי הצדיק וכו׳. כל זה היה בנוכחותי, ולאחר שהלכו האנשים אמרתי לו ״הרי לא בשמים היא. וע״פ הדין צריכים לפדות את שניהם מספק דאורייתא. איך אתה לוקח עליך אחריות כזו, לפדות רק אחד, וגם לברך?״, ואמר לי, ״מה אעשה, גם אני לא יודע מאיפה ידעתי זאת, אבל הרגשתי כל הזמן הרגשה חזקה שאומרים לי מן השמים שכך וכך הדבר״. והוא אינו למדן כלל אך באמת ירא שמים, ומעשיו לשם שמים. וכאשר חזרנו לארי״י שלחתי את סיפור המעשה לרבנו הגר״ח קניבסקי שליט״א, לשאול אם עשו כדין, שבמה שפדו רק אחד, ובמה שבירכו, ואם צריך לפדות עכשיו גם את השני מספק. [עוד דנתי אם ההורים רשאים ללכת אחרי קביעה זו בעתיד לגבי ירושת הבכור, ואם האב יכול לעשות ״יכיר״ על סמך מה שאמר לו אותו צדיק, דהא יש לדון אם ״יכיר״ הוי כח שיש לאב, או בירור האמת. ונ״מ למי שאומר זה בני בכורי, וניכרים הדברים שהוא משקר, או כבנדוננו למי שאומר שהוא לא יודע מעצמו אבל הוא סומך בכל ליבו על הצדיק]. והלא מצינו על רבי שמעון בן יוחאי שטיהר את טבריה ע״י בדיקת תורמוסים. (בשבת לד ע״א). ע״כ השאלה. והשיב לי הגח״ק דלא בשמים היא, ואין להסתמך על זה כלל, ויש לפדות עכשיו את השני בלי ברכה, וכל חייהם יהיו מסופקים. עכ״ד.

והנה, בספר זכרון למשה שי"ל לכבוד שנת המאה לפטירת רבנו החת"ס (עמ' ס"ה), הביא המחבר בשם זקנו מו"ה דניאל פלוסטיץ זצוק"ל, שאמר לו החת"ס, שאע"פ שמבואר בפוסקים שיש להמתין שש שעות אחרי אכילת בשר עד שיאכל מאכלי חלב, מ"מ אם הלך לישון את שנת הלילה, כשיקום מותר לו לאכול מאכלי חלב, כי הלילה כבר עיכל הכל. ע"כ. [א"ה: וכ"כ בספר פסקי תשובה ח"ג סי' רפה, משם הגה"ק מביאלה זצ"ל, ומשם הגה"ק מטשכנוב זצ"ל. וכן מורה הגרי"ש אלישיב שליט"א, הובא בספר ישא יוסף ח"ג, מהר"י אפרתי. וכן למעשה אצל הגרי"ש אלישיב מידי לילה אין 6 שעות הפסקה, כיון שקם לתלמודו בשעה 2.00 לפנות בוקר. אמנם אמר שעכ"פ צריך שיעברו 3 שעות]. אמנם בס' זכרון למשה שם המשיך וסיפר, אחרי שפסק כן, היה מעשה בלילה שאכל בשר, וקם ועדיין לא עברו שש שעות, ובא להכין לשתות טע"ה עם חלב, ונשפך כלי המים. וראה מזה סימן שההלכה לא נכונה.

ועיין בשו"ת תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך (ח"א יו"ד סי' תלא) שכתב על זה: לא בשמים היא, לפסוק הוראות על פי ראיות מן השמים... אלא שכנראה הוא עצמו חזר בו, כי ראה סימן מן השמים שיש לו ללמוד שוב את הסוגיא, והחליט שלמד לא נכון להתיר. אבל לעולם הלכה שעלתה מן הלימוד, אין מבטלים אותה ב"סימנים מן השמים". וכן מה שמפורסם על הגר"א מוילנא, שכידוע בני אשכנז לא נושאים כפים בימות החול אלא ביום טוב, והוא אמר שזה היפך האמת ושיש להנהיג לישא כפים כל יום, ובאותו לילה שחשב למחרת להנהיג כן בביכנ"ס שלו, אסרו אותו ע"י עלילה שהיתה שם, ואמר שזה סימן שהדין הזה לא רצוי בשמים, גם זה אין הפירוש שההלכה נקבעת ע"פ אותות מן השמים, אלא שהוא עצמו חזר בו, כי ראה מן השמים שיש לו ללמוד שוב ההלכה...". עכת"ד התשובות והנהגות.

מכל זה מבואר, שאין אנחנו מסתמכים בקביעת ההלכה על אותות ומופתים, גלגולי עינים וראיות מיסטיות, ואין זו תורת ישראל כלל, אלא רק כללי ההלכה המקובלים מדור לדור. אלא רק אם לפעמים מראים לחכם סימן מהשמים שהוא טועה, ואז הוא עצמו מתיישב ללמוד ההלכה שוב, ואם הוא עצמו חזר בו ונוכח שטעה, אז הוא מחזיר ההלכה, אבל אין פוסקים ההלכה רק על פי הסימן מהשמים.

א.ב.ש.
דיין ומו"צ שכ' רמת שלמה בעיה"ק ירושת"ו
ראש בית ההוראה משפטי החיים בת ים
מח"ס משפט הכתובה

תשובה: לכב׳ הדיין הרה״ג ר׳ א.ב.ש. שליט״א מו״צ רמת שלמה מח״ס משפט הכתובה התכבדנו מאוד בקבלת איגרתו בשנית.

בענין לא בשמים יש להאריך מאוד אך במקום שאמרו לקצר אין להאריך, דכבר אסף איש טהור כעמיר בגורן את החומר על הנושא הנ״ל הרה״ג יוסף אריה לורינץ בספרו פלאות עדותיך ח״א כתב מערכה שלימה בת י״א ענפים בת יותר ממאה עמודים יע״ש. ושם הביא מעשים רבים במשך הדורות מהאר״י ועוד רבים ועמד בסתירתן וגידרן, ובאם תירצו לברר פרט מסוים יותר נשמח לנסות בס״ד לברר פרט זה.

לוז

מקום עצם הלוז.

תשובה: עי׳ בלקוטי נ״ך לאר״י ז״ל שופטים, וכ״כ באור חמה על הזוהר דהוא בקצה העליון של חוט השדרה במקום קשר תפילין של ראש, ויש אומרים בקצה התחתון בסוף חוט השדרה, עי׳ בערכי הכינוים [הלפרין] ערך לוז.

לשון הרע

מדוע דינו של המקבל לה״ר חמור יותר מהאומרו?

תשובה: הנה מקור הדברים הוא ברמב״ם פ״ז הל׳ ג׳ מהל׳ דעות [ולא ידוע מקור הרמב״ם, ועי׳ בקרית מלך].

ובענין טעם הדבר, עי׳ דליות יחזקאל ח״ד עמ׳ קע״ב דכתב דכיון דמקבל את הלה״ר בלי מעשה, לוקח עבירה זו בפחות חומרא וביותר זלזול וזה עוונו.

ובר״י קנקי כתב דלאו עכברא גנב אלא חורא גנב, ואם לא היה שומע לא היה לאומרו למי להגיד ולא היה אומרו.

מקור דהמדבר לה״ר נוטל עונשו ושכרו של מי שדיבר עליו.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה רב שלומים!

מה המקור למש״כ בחובות הלבבות שהמדבר לה״ר נוטל עונשו של מי שדיבר עליו והאם הביאו בח״ח?

יישר כח ותזכו למצוות י.ג.

תשובה: ע״ד שאלתך למקור לדברי החובות הלבבות שער הכניעה פ״ז במי שמדבר לשון הרע נוטל עונשו של זה שדיבר עליו, וההוא מקבל את חלקו בג״ע.

מצאנו שהביאו החפץ חיים בשער הזכירה פ״ז בשם הספרים הקדושים ולא פירט מי הם עי״ש וכבר כתבו בספרים שלא מצאו מקור נוסף לכך חוץ מדברי החובת הלבבות.

מוח האדם

מקור דיש לאדם ב׳ מוחות לחשוב ב׳ דברים ביחד.

תשובה: בענין שתי מוחות עי׳ בבעל יפה עינים ז״ל דבר מופלא על עצמו בהקדמתו ליפ״ע בריש מסכת שבת שיכל לחשוב שתי מחשבות בב״א ע״ש. וע״ע רלב״ג סוף פרשת כי תשא דף קי״ד ע״ב ועי׳ בס׳ שפת אמת להרה״ח ר׳ בן ציון כהן זצ״ל עמוד י״א.

מועדים

מקור שרצה הקב"ה דיהיה בכל חודש בקיץ חג.

תשובה: מצאנו כן בילקוט שמעוני סוף פינחס בשם פסיקתא דרב כהנא.

מקור דשבעה משקין כנגד ז׳ יו"ט.

שאלה: שמעתי שיש ווארט מפורסם שהז׳ משקין הם כנגד ז׳ ימים טובים דהיינו דבש נגד ר״ה טל נגד יוה״כ מים נגד סוכות שמן נגד חנוכה יין נגד פורים דם נגד פסח וחלב נגד שבועות. האם יש מקור לדרוש זה ומה הקשר בין יוה״כ לטל?

תשובה: בענין ההקבלה של ז׳ משקים לחגים לא מצאנו מי שכתב כן.

מקור להדליק ביו"ט עוד ב׳ נרות.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש שורש למנהג להוסיף ולהדליק ביו״ט עוד ב׳ נרות, מצאנו בפוסקים שיש נרות בבית הכנסת בליל יו״ט ע׳ בשו״ת מהריל סי׳ נ״ג, ועי׳ בספר בית השואבה דכתב דביו״ט כיון שחייבים בו בשמחה יותר מבשבת דכתיב ושמחת בחגך, מצוה להוסיף בו אורה דכל דמוסיף אורה איכא שמחה טפי.

ראש השנה

מקור למנהג פתיחת ההיכל בימים נוראים לפני "עלינו לשבח" ואומרים תפילה לפרנסה.

תשובה: הנה עצם אמירת התפילה בראש השנה ויום הכפורים יסודו בכתבי האר״י בפרי עץ חיים ובעמק ברכה בשם שערי ציון כתב דמסוגל לפרנסה שלא

יחסרו מזונותיו כל השנה לפיכך אומרים אותה בכניסת השנה החדשה הבאה עלינו לטובה, והמנהג לפתוח ארון הקודש כן הוא מנהג בכמה קהילות בעיקר בקהילות החסידים, ומופיע בכמה לוחות עי' לוח סקויר ובנטעי גבריאל על ר"ה.

מקור דהמנגן ניגוני ימים נוראים בשאר ימים מעורר ע"ע דינים.

תשובה: ע"ד שאלתך מהו המקור למה ששמעת שמי שמנגן הניגונים או המילים של תפילות ימים נוראים בשאר הימים מעורר על עצמו דינים כמו הדינים שבימים הנוראים, והאם יש להקפיד בזה?

מצאנו ד"ז רק באוסרי לגפן חי"ב א' עמ' תקמ"ו דכתב דשמע ד"ז בשם החיד"א ולא מצא מקומו, וכתב שם דמסתבר דוקא כשעושה מזה צחוק כמו בפורים ולא באומר סתם.

היכן מסתיים פיוט ונתנה תוקף?

תשובה: ע"ד שאלתך היכן מסתיים פיוט "ונתנה תוקף" האם בקדושה או ב"בראש השנה יכתבון" או במקום אחר?

לא מצאנו מקור בפירוש, אך ע"פ מחזורים ישנים [מחזור נירנברג ועוד הנמצאים הספריה הלאומית] וכן אמרו לנו מומחים דעפ"ז משמע דהכל פיוט [סילוק] אחד.

האם פיוט ונתנה תוקף קאי על יום הדין לע"ל?

תשובה: ע"ד שאלתך האם יש מפרשים את הפיוט "ונתנה תוקף" ש"ובשופר גדול יתקע וכו' הנה האם יום דין וכו"' קאי איום דין הגדול שיבוא לע"ל ולא על ר"ה ויו"כ שבכל שנה? לא מצאנו מי שיפרש דקאי על יום הדין שלעת"ל, אך יש שכתבו [עי' בספר שמן אפרסמון על פרשת פנחס ועוד] דלכך כתב שופר גדול לרמוז דע"י שנזכה בדין נזכה ג"כ לביאת המשיח ושמיעת שופרו של משיח.

יום כפור

היכן הוא מקום שליחת השעיר לעזאזל?

תשובה: נראה בפשטות דאין מקום כזה, דהנה ביומא בדף ס״ז ע״ב אמרינן ״המדברה המדברה לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים״, הרי שעיקר הפרשה נאמרה למדבר סיני ומרבים גם לכל מקום ומקום בבית המקדש, ומוכח בפשטות שאינו מקום מסוים, וע״כ דהכונה למקום שממלא את תנאי העזאזל וכמ״ש שם ״דתניא גזירה אין גזירה אלא חתוכה״. ופרש״י ״צוק חתוך בזקיפה״, ״דבר אחר אין גזירה אלא דבר המתגזר ויורד״, ופרש״י ״השעיר מתגזר בה איברים איברים״. ״ת״ר עזאזל שיהא עז וקשה יכול בישוב ת״ל במדבר ומנין שבצוק ת״ל גזירה. תניא אידך עזאזל קשה שבהרים וכן הוא אומר ואת אילי הארץ לקח. וקצת ראיה, דנחלקו שם התנאים, דר׳ יהודה חולק על סתם מתני׳ וסובר שהמרחק מירושלים לצוק היה רק י׳ מילין ולא י״ב מילין כשיטת התנא של המשנה, והיינו דכל אחד חיפש מקום מתאים אחר, אך אינו מוכרח. אומנם עי׳ בתרגום יונתן שם על הפס׳ ״לשלח אותו לעזאזל המדברה״ וז״ל ״לשדרא יתיה לממת באתר תקיף וקשי דבמדברא דצוק דהוא בית חרורי״ ע״כ. אך אין הכרח שחולק על מש״כ. רק מפרש את המציאות שהיתה סמוך לירושלים. ואולי זהו שם של כל המדבר שם.

סוכות

האם קיימו בני ישראל מצוות סוכה וד׳ מינים במדבר?

תשובה: עי׳ בקובץ אורייתא ח״ב דהביא מקובץ תל תלפיות טבת תרפ״ח בשם הגר״י וועלץ זצ״ל ראב״ד בודפסט דהביא בשם ספר אור תורה שלא קיימו בני ישראל לא מצות סוכה ולא מצות ד׳ מינים בהיותם במדבר כלשון הכתוב ״באספכם את תבואת הארץ וגו׳ ולקחתם לכם״, ע״ש שהביא סימוכין לפירושו מדברי הרמב״ם במו״נ ח״ג פרק מ״ג שהועתקו גם בספר מנורת המאור נר ג׳

כלל ד׳ חלק ו׳ פרק ד׳ בטעם מצות ד׳ מינים לפי שהם שמחה בצאתם מהמדבר אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון ומים אין לשתות, אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות, ולקח לזיכרון זה הנאה שבפירות האדמה והטוב שבריחו והנאה שבעלין והטוב שבעשבים וכו׳, ואלו ארבעת מינין הם אשר קבצו שלשה הדברים האלה האחד מהם רב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא והיה יכול כל אחד למצאם וכו׳ עכ״ל הרמב״ם.

ועי׳ בשו״ת ציץ אליעזר חלק ז׳ סימן ל״א שהוסיף שכך משמע גם בספר צידה לדרך מאמר ד׳ כללו׳ פרק א׳, ובאברבנאל על התורה פ׳ אמור, וז״ל האברבנאל בטעם מצות ערבי נחל דלפי שלא היו במצרים וכל שכן במדבר נחלימים עיינות ותהומות, לכך צוה כשיבואו לארץ נחלי מים ישמחו בערבותיה, עכ״ל.

חנוכה

האם נהגו מצות נר חנוכה בימי בית שני?

תשובה: ע״ד שאלתך האם נהגו מצוות הדלקת נר חנוכה בימי הבית שני או שרק יו״ט של חנוכה תיקנו ״לשנה האחרת״ אבל מצוות נר חנוכה לא תיקנו עד חורבן הבית?

מצאנו חידוש זה במועדים וזמנים ח״ו סי׳ פ״ט עי״ש. אך זה חידוש גדול וכבר העירו על דבריו, עי׳ בספר בשבילי אורייתא חלק בשבילי הניסים סי׳ א׳ דהביא ראיות נגד שיטה זו עי״ש. וכן בספר שביבי אש ח״ב סי׳ ס״א תמה עליו, וכן בקובץ שערי הוראה י״א עמ׳ פ״א תמה עליו על חידושו זה. [הספרים נמצאים באוצה״ח]

מקור בענין היונים שדם חזיר וש"ז של סום מגן מאש.

תשובה: ע״ד שאלתך על מש״כ באוצר מדרשים עמ׳ 191 במעשה חנוכה ״ואם גבריאל יעמוד בנו לשרוף אותנו כמו שעשה לסנחריב הרי אנו סכים עצמנו בדם חזיר ובשכבת זרע של סוסים ולא יגע בנו״. היכן מצינו מקור לענין זה שדם חזיר ושכב״ז של סוסים מגן מהאש?

עי׳ כה״ג בירושלמי סנהדרין בפרק חלק דף ל״ה ע״ב שהיה אחז כובש פניו במקום טומאה שלא יגיע אליו הנביא כעין סלמנדרא טמאה, וכן כאן ע״י דם חזיר וכו׳ כדי שלא יטמא המלאך את עצמו. ועי׳ בסידור חכמי אשכנז המיוחס להר״א מגרמייזא דף קצ״ט דכתב דעל כן יסדו וטמאים ביד טהורים לרמוז שהיוונים טימאו עצמן כדי להנצל ואפ״ה נצחו אותם החשמונאים.

מקור דהשמן של החשמונאים היה הפכים קטנים של יעקב.

שאלה: לכבוד ״לדופקי בתשובה״ תודה מרובה כפולה ומכופלת על הפתח שפותחים אתם לי בכל פעם ופעם.

היכן מובאים דברי חז״ל שזהו היה אותו שמן שחזר יעקב אבינו על פכים קטנים?

ד.כ.

תשובה: לכבי׳ הר״ר ד.כ. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין מש״כ בשם חז״ל אין ד״ז בחז״ל, רק בפי׳ הש״ך על התורה [מגורי האר״י] פר׳ וישלח וכן במגלה עמוקות ואתחנן אופן ס״ו. אמנם בקדושת יו״ט על המועדים קדושה שניה מ״ב: אות י״א כתב זה בשם קרן לדוד בשם המדרש, אך כבר כתב שם המגיה בספר קרן לדוד על חנוכה דאין זה במדרש לפנינו רק במקומות הנ״ל, וכן לא כתוב שזהו אותו השמן רק בזכות שחזר על פכים קטנים זכה לשמן של נר חנוכה.

מדוע לא כתב רבי דיני חנוכה במשנה?

תשובה: עי׳ בספר טעמי המנהגים עניני חנוכה סימן תתמ״ז עמוד שס״ד וכן הובא בשם החתם סופר בספר חוט המשולש החדש עמוד קמ״ה וכן בשו״ת בית נפתלי סימן כ״ח דרבי הקפיד על החשמונאים שהיו משבט לוי, ונטלו עליהם את המלוכה משבט יהודה וממלכות בית דוד שרבי היה מצאצאיהם, וכמש״כ הרמב״ן על התורה שנענשו על כך. ועי׳ באוצרות ירושלים מאמר שלם מהרה״ג ר׳ גמליאל רבינוביץ שליט״א שהביא עוד כו״כ תירוצים.

ט״ו בשבט

מקור לאכול ט״ו מיני פירות ולומר ט״ו שיר המעלות בסעודה בט״ו בשבט.

תשובה: בענין אכילת ט״ו סוגי פירות, כן מובא בשם המהר״ם חאגיז בסוף ספר ברכת אליהו. ובענין אמירת ט״ו שירי המעלות, עי׳ בספר מועד לכל חי לר׳ חיים פלאג׳י סימן ל-ז, ועי׳ בכף החיים קל״א ס״ק כ״ז.

פורים

מקור דכל הפושט יד נותנין לו הוא גם ברוחניות.

תשובה: ענין זה נמצא רק באחרוני האדמורי״ם ובעלי המוסר בלי ציון מקור קדום יותר, והמקור הראשון הוא ספר סגולת ישראל מערכה פ׳ אות ד׳ בשם גדול אחד.

פסח

מתי התחילו לאפות מצות דקות, ומדוע לא נהגו כן בני ספרד?

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור והזמן שעברו לאפות מצות דקות כמו שלנו, ומדוע בני ספרד המשיכו במצות עבות? עי׳ בריטב״א בפסחים ל״ו דכתב דנהגו העולם לעשות מצה של חובה דקה וכ״כ בסדר הלכות הגדה שלו. ועי׳ בהגהות הר״פ לסמ״ק דכתב ״וע״ז סומכים העולם לצייר המצות מפני שעושין אותן עכשיו כעין רקיקין״. ועי׳ בשו״ת מהר״י ווייל סי׳ קצ״ג שהביא בדרכי משה הארוך [ועפ״ז פסק הרמ״א] שכתב דלכתחילה עושים המצות דק דקאמר עושין

סריקין כמו רקיקין כו׳ ופרש״י ובלבד שיהיו דקין ומקולשין דאינן ממהרין להחמיץ אבל לא מציירין העבין כמין גלוסקאות דממהרין להחמיץ עכ״ל רש״י. אך עדיין לא היו אלו מצות דקים ממש כבזמננו כפי שהעיד בשו״ת הרמ״ז סי׳ נ״ג [שנפטר בשנת תנ״ז] שכתב מצות הנעשות לספרדים ובני איטאליא הם קשות ויבשות עד שראויות להטחן מחמת החום השולט בהן במהרה כאשר עין כל תחזה וגם כי האשכנזים אינם עושים פת עבה שלא כדין ח״ו חלילה מ״מ עיני ראו בק״ק פולונייא שהם עבות כמצות שמורות שלנו שיכול אדם לחתכם בסכין. וכן בספר בית הילל [שחי באותה תקופה] ביו״ד סי׳ צ״ז ס״א כתב לחם דק כמו מצות שאופין לפסח שהוא כעובי אצבע כנהוג במצות. ובח״ס או״ח סי׳ קכ״א שם כותב שיאפו דוקא דקות ממש, וכ״כ בשערי תשובה. [ועי׳ בארוכה על נושא זה באור ישראל קובץ נ״א נ״ב ובתולדות המצות ושכלולן מהר״ר מנחם מנדל אייזנברג תש״ע].

חלק מבני ספרד המשיכו במנהג הקודם, וחלק עברו למצות דקות, עי׳ באורך בתיאור כל מנהגי קהילות ספרד באור ישראל הנ״ל.

מקור הגר״א דבליל הסדר איכא ס״ד מצוות.

תשובה: ע״ד שאלתדמהשמועה בשם הגר״א דאמר דיש בליל הסדר ס״ד מצוות, היכן הגר״א ומה החשבון בזה?

מצאנו שכן כתבו הגה״צ ר׳ חיים זייטשיק בהגדה של פסח שלו עמ׳ ל״ג בשם ר׳ אלחנן, וכן הגה״צ ר׳ שלמה ברוודה בספרו ליל שימורים עמ׳ מ״ז בשם הצדיק ר׳ יוסף שלמה ששמע בשם ר׳ אלחנן, והוסיף שם דעשו כמה מיני חשבונות ולפי זה יש יותר, אך כתבו שם דהכונה עם הברכות דכל ברכה נחשבת למצוה.

מדוע השמיט הרמב״ם נט״י לזבח בזמן הבית?

תשובה: ע״ד קושיתך החזקה עמ״ש הרמב״ם בפ״ח ה״ו מהל׳ חמץ ומצה שמונה שם בפירוט רב סדר ליל הסדר בזמן הבית, נוטל ידיו כשאוכל הזבח ומברך. וצ״ע מדוע לא מביא דין המשנה בחגיגה י״ח: דצריך טבילת ידים כשאוכל קרבן.

ומ״ש דין הברכה וכן דין נט״י להמוציא [שאף הוא דין כללי] ומ״מ מביאו.

מצאנו רק דכבר עמד בכך האדמו"ר מטולנא שליט"א בקובץ בית אהרון וישראל חוברת פ"ח עמ' כ"ח, ונשאר בצ"ע.

מקור פזמון אחד מי יודע הנאמר בסוף ההגדה.

תשובה: הנה לא ידוע מי היה מחברו ובכל ההגדות הספרדים אינו, והוא נמצא רק בהגדות האשכנזים. ובמחזור אוניון ובהגדה עם פי' מרבה לספר' להרב פילטא סג"ל [קרלסרוא תקנ"א] כתוב "אמרו שמצאו פיוט זה אחד מי יודע גנוז וכתוב על קלף בבית המדרש של הרוקח בגרמייזא וקבעו אותו לדורות לזמרו בליל פסח".

ובקובץ שערי ציון כתב הר"ר אהרון שלמה וורטהימר דמצא גליון א' קלף ישן כת"י שמראהו מוכיח שנכתב לפני כמה מאות שנים ובו כתוב פיוט זה, ולפניו כתוב שמע ישראל ה"א ה' אחד ואחריו הפיוט א' מי יודע כו', וכתב דבר חדש כי המחבר יסד אותו על פסוק שמע ישראל וגו' שהיה נהוג לומר אז אחר סיום ההגדה עי"ש.

פסח שני

אם יבנה ביהמ"ק בין פסח ראשון לשני האם יעשו פסח שני?

תשובה: עי' בשו"ת חתם סופר או"ח ק"מ ובשו"ת לחם שלמה סי' צ"ה ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' ל"ב ובעצי הלבנון סי' ט"ז דכתבו דיעשו לע"ל בזמן בנין בית המקדש פסח שני כיון שכולם יהיו טמאים, וכ"כ בספר ראשית ביכורים. אך כבר העירו דזה תלוי במחלוקת ר"י וחכמים אם ציבור נידחים לפסח שני.

מושגים

מה הם נ״ד צירופים מרובעים?

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והנפלאה לדופקי בתשובה שלום וברכה וכט״ס! אחדשכתה״ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

תשובה: ע״ד בקשתך לבאר מש״כ בהגדת פרח שושן לרבי משה בר מימון אלבאז מחכמי תרודאנת במרוקו וז״ל: אך קשה לי למה אמר ״בבהילו (יצאנו ממצרים) בלשון תרגום לבדו ולא אמר נפקנו ממצרים אלא בבהילו עם המלה גימטריא ד״ן, והם כנגד נ״ד צירופים מרובעים שיש בשם בן ע״ב בסוד רי״ו אותיות כנודע ליודעי חן, ובכח זה השם יצאו ממצרים ע״י משה רבנו ע״ה, וכשראה פרעה הרשע זה הענין עשה בכשפיו גם הוא נ״ד צירופים מרובעים של כתר טומאה ועשה בהם רי״ו אותיות של טומאה כדי להגביר כוחו שלא יצאו ישראל, עכ״ל.

מה הם הנ״ד צירופים מרובעים שיש בשם בן ע״ב שבכח שם זה יצאו ישראל ממצרים וכן מה הם הנ״ד צירופים מרובעים שעשה פרעה בכשפיו.

עי׳ אור החמה שמות דף נ״ח ע״ב.

ועי׳ חשבונם בליקוטי הש״ס לארי״י בספר כח ה׳ דף מ״ב ע״א ע״ב, ועי׳ בביאור הגר״א לתיקוני זוהר בהקדמה שכתב וז״ל נ״ד הוויות מד׳ אותיות א, י״ב שה׳ כפול בהן ב, י״ב שיו״ד כפול ג, י״ב שוא״ו כפול. ד, ו׳ שי״ק כפולים, ה, ו׳ שי״ו כפולים ו, ו׳ שה״ו כפולים. והן רמוזים באותיות ד״ן שבאדנות כידוע עכ״ל, ועיי״ש בכל דבריו ועי׳ בספר קבלת הגר״א להגרי״י עדס עמ׳ תקנ״ו תקנ״ז.

האם יש שער החמישים בטומאה?

תשובה: עי׳ בלש״ם בספר הדע״ה ח״ב עמ׳ 244 דכבר כתב דזו מחלוקת דהרמ״ק בפרדס בשער השערים פ״א כתב דאיכא נ׳ שערי טומאה אך הגר״א על משלי פט״ז פ״ד בהגה״ה כתב שלסיטרא אחרא יש רק מ״ט שערי טומאה. וכדברי הרמ״ק כתב בסידור ר׳ שבתאי על הגדה של פסח על המימרא מצה זו וכו׳, וכן עי׳ באור החיים הקדוש [פרשת שמות פ״ג פ״ז] שיש שער חמישים דהיינו שער נו״ן לטומאה ע״ש. אך בדברי האר״י לא מוזכר מאומה. והלשם שם

כתב דשער הנ' הוא בקדושה והוא כנגד הא"ס וזה מבואר בארי"י בעץ חיים שער הקלי' פ"ג דאין בחינה כזו בקלי'.

האם יש כלב בצד הקדושה?

תשובה: ע"ד שאלתך האם מצאנו כלב בצד הקדושה כמו שיש כלב בטומאה היינו קליפת כלב, ומה המשמעות של הענין?

מצאנו בפרק שירה "הכלבים אומרים שירה רבי ישעיה תלמידו של ר' חנינא בן דוסא הצטער על זה והתענה פ"ה תעניות ואמר הכלבים שכתוב בהן הכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה יזכו לומר שירה, ענה מלאך מן השמים ואמר לו ישעיה עד מתי אתה מתענה על זה הדבר שבועה מלפני המקום ברוך הוא מיום שגלה סודו לחבקוק הנביא לא גלה דבר זה לשום בריה בעולם, אלא בשביל שתלמידו של אדם גדול אתה שלחוני מן השמים להגיד לך במה זכו הכלבים לומר שירה, לפי שכתוב בהם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו".

עוד אמרו חז"ל אשר הכלב מצד הקדושה הוא כלו לב אוהב את אדונו שומר ביתו ומגרש האויבים, ולא עוד שזכו לעבד עורות מצואתם שכותבים בהם תפילין ומזוזות וספרי תורה.

ועי' באלשיך על תהילים בספרו רוממות אל תהילים פ"נ פי"ד דכתב בשם חכמי האמת כי בהיות ישראל רצוים לפניו יתברך היו רואים צורת אריה על גבי המזבח, וכשלא היו רצוים היו רואים צורת כלב, והוא כי אריה כח עליון מצד הקדושה וכלב הוא כח תחתון.

ועי' במלבים על ברכות דף ד', וכן בספר נווה שלום ב' [לרבי יהודה צבי ליב כהן תרצ"ה] עמ' 26.

מזוזה

היכן מוזכר יציאת מצרים במזוזה?

תשובה: ע"ד שאלתך היכן כתוב בפרשיות הנמצאות במזוזה יציאת מצרים?

כבר עמד בכך מרן הגרי"ז מבריסק ז"ל, וביאר עפ"י הרמב"ן על הפסוק שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד [דברים ו,ד] וז"ל "הזכיר ביחוד ה' אלוקינו כי עשה

עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת״. ואם כן בפסוק זה של שמע ישראל ,כתוב ענין יציאת מצרים לדעת הרמב״ן, והיא הפרשה הכתובה במזוזה.

מחזיר גרושתו

מקור שמצוה להחזיר גרושתו.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור למש״כ בספר שולחן העזר (סי׳ א׳ סעיף ל״ב אות א׳) ששגור בפי העולם כי יש מצוה להחזיר גרושתו. עי׳ בחינוך מצוה תק״פ דכתב דראוי להחזיר גרושתו אם אינה רשעה, ובשלחן העזר סימן א׳ סעיף ל״ב אות א׳ [הובא באוצר הפוסקים סימן י׳ אות ר׳] שבפי העולם שגור דמצוה להחזיר גרושתו ע״ש. וכתבו באחרונים דהטעם משום מבשרך אל תתעלם, וציינו לכך לעיין ברש״י יבמות ס״ג שמצוה לישא בת אחותו משום ומבשרך אל תתעלם. והנה במד״ר בהר פ׳ ל״ד ובפרשה בראשית ובתד״א ובילקוט תורה ובילקוט ישעי׳ לא נאמר כן גם על גרושה, וכן בירושלמי כתובות פי״א הלכה ג׳ שפרנס ר׳ יוסי הגלילי את גרושתו משום ומבשרך אל תתעלם.

מידות והלכותיהן

האם יש איסור ביזוי ת״ח בלב?

תשובה: עי׳ בזוהר חדש דף ע״ט דיש שם ג׳ דגם המבזה ת״ח בליבו נידון בגיהינום. ועי׳ מש״כ ר׳ חיים מוואלוזין בספרו נפש החיים שער ג׳ בפרקים פ״ב כי המבזה תלמיד חכם בלבו נחשב כמבזה ת״ח, ועי׳ באגרות חזו״א ח״ב איגרת ע״ה דהביא דבריו וכתב דהמבזה ת״ח בחשבו שההדיוט בידיעת התורה אבל

הוא מעולה בכוונתו לשם שמים מרומם ממנו מחשבה זו היא בכלל מבזה תלמיד חכם.

מקור המתפאר במעשיו מפסיד שכרו ונענש

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור שהמפרסם את מעשיו הטובים מפסיד שכרו, עי׳ בסמ״ג עשין קס״ב, וברמ״א סי׳ רמ״ט סעי׳ י״ג שכתבו לענין צדקה שאם מתפאר לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישין אותו עליה. ויעוי׳ באהבת חסד ח״ב פכ״ג שדייק דאפילו אם מתפאר לאחר שעשה הצדקה ג״כ מפסיד שכרו. מיהו שם הקשה דלא מצינו שיפסיד שכר מצוות שכבר עשה אלא בתוהא על הראשונות; ויעו״ע בשו״ע או״ח תקס״ה סע ו׳ המפרסם תעניתו להשתבח נענש על כך, אלא שיש לדון מה הדין בשאר המצוות דמשמע שרק בתענית וצדקה הדין כך. אך יעי׳ בכף החיים שם בסי׳ תקס״ה אות ל״ב שכתב בשם רבנו מהרח״ו זיע״א בשער הקדושה חלק ב׳ סוף שער ד׳, שהמפרסם מעשיו לבריות לא די שאינו מקבל שכר, אלא שנידון בגיהנם ע״ש. ומוכח שס״ל שהוא דין גם בשאר המצוות. וצע״ק למה נתבאר דינו רק בצדקה ותענית. ואולי מטעם ששם יש את מקור הדברים בגמ׳ [אומנם יעי׳ בשערי קדושה שם דיש לעי׳ האם באמת כונתו לכל המצוות].

מקור מאמר האמונה והבושה נצמדות.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו מקור האימרה: וְעַל זֶה אָמְרוּ בַּעֲלֵי הַמּוּסָר, הָאֱמוּנָה וְהַבּוּשָׁה נִצְמָדוֹת, בְּהִתְבַּטֵּל אֶחָד מֵהֶן תִּתְבַּטֵּל הָאַחֶרֶת.

עי׳ בספר גנזי המלך לר׳ יעקב אבו חצירא בשער תיקון הברית דהביא זה בשם האורחות צדיקים בשער הבושה, ושם כתוב ״האמונה והבושה מחוברות זו למעלה מזו״ עי״ש. אך הלשון עצמו מופיע בספר חסידים אות ק״כ, וכן במבחר פנינים שער הבושת.

נתכוון לעשות רע ועשה טוב, האם מחויב בהכרת הטוב?

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור להכרת הטוב, וכן מה הדין כשתחילה עשה מעשה רע ואח״כ עשה לו טובה או כשבאותו זמן ובאותו מעשה ממש שעשה לו

טובה גדולה עשה לו גם עולה גדולה וגרימת צער האם גם בכה״ג מחויב בהכרת הטוב.

הנה המקור להכרת הטוב מצאנו בגמ׳ ב״ק צ״ב: בירא דשתית מיני׳ לא תשדי בי׳ קלא וכו׳ ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו (וע״י גמ׳ ברכות ס״ג ע״ב) ופירש״י דשתית מיני׳ כבר בצמא לא תשדי בי׳ קלא כלומר דבר הנצרך לך פעם אחת שוב לא תבזהו עכ״ל. וכ״ה במדרש תנחומא. והנה מהא דאמרה תורה לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו מוכח דאיכא הכרת הטוב גם אם עושה לו רע דאין רעה יותר גדולה מזו שעשו לנו במצרים קודם ואחר המעשה הטוב שהיינו גרים בארצם, וכן מוכח מיבמות ס״ג דר׳ חייא קנה מתנות לאשתו מפני שמצילתו מן החטא ומגדלת בניו אע״פ שהייתה מצערתו. אומנם העירונו הר״ר א.מ. שליט״א דבחובת הלבבות [פתיחה לשער עבודת האלקים] כ׳ להדיא דליכא חיוב כשלא נתכוון לטובה וז״ל ״ואם תגיע לנו שום טובה ע״י מי שלא כוון בה אלינו יסתלקו מעלינו חיובי ההודאה לו, ואין אנו חייבים בה״ ולדבריו כ״ש כשנתכוון להרע דליכא חיוב.

מיתה

מקור דנולדים עם ידים סגורות ומתים עם ידים פתוחות.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המאמר שכתוב שתינוק נולד ידיו סגורות וכשמת אדם ידיו פתוחות

עי׳ במדרש קהלת רבה פ״ה ד׳ וז״ל ״בש״ר מאיר כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כלו שלי הוא אני נוחלו וכשהוא נפטר מן העולם ידיו הן פשוטות כלומר לא נחלתי מן העוה״ז כלום שכן שלמה אומר כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה וכו״ עכ״ל.

מלאכים

האם מותר להזכיר שמות מלאכים בלימוד הגמ' וכו'?

תשובה: כתב האר"י בשער המצוות פרשת שמות דמותר להזכיר רק שמות המלאכים שהם שמות בני אדם, והם ארגמ"ן [ר"ת אוריאל רפאל גבריאל מיכאל וכו']. וכתב הפרדס לרמ"ק שער ההיכלות סו"פ ט"ו ובלקוטי הגר"א ספר יצירה פ"ג ג' יש מלאכים ששמם מסיים באותיות "א-ל" ויש שמסיימין באותיות "וק" ויש באותיות "י-ק" אותם שיניקתם בימין מסיימים באלף למ"ד אותן שבשמאל מסיימים בוי"ו נו"ן ואותם שיניקתם מקו האמצעי מסיימים ביו"ד ק"א.

האם ישנם מלאכים עם ב' שמות?

שאלה: בתשובה מלפני כמה שנים כתבתם לי שלא מצאתם מלאך עם שני שמות וקשיא לי דהלא במלאך מטט-רון מצינו שיש לו ע' שמות?

תשובה: בענין מלאך עם שני שמות הנה מש"כ שמצאת הדברים הללו דמלאך מטט-רון מצינו שיש לו ע' שמות, הנה ד"ז הוא מדרש חדש שנמצא בבתי מדרשות [ורטיימר] בשם מרכבת שלמה וז"ל "אמר ר' ישמעאל באותה שעה שאלתי את מטטרון מלאך שר הפנים אמרתי לו מה שמך אמר לי שבעים שמות יש לי כנגד שבעים לשונות שבעולם וכולם על שם של מלך מלכי המלכים אבל מלכי קורא אותי נער", וצריך לדעת עד כמה מדרש זה הוא מוסמך. אך כעת מצאנו דיש מלאך עם שני שמות, עי' בספר מגדל דוד להרדב"ז בפ"ב כתב דנוריאל אוריאל הכל מלאך אחד אלא שיש לו שני שמות כפי קבלתו. עוד מצאנו דאליהו סנדלהו"ן שני שמות הק' של מלאך הברית עי' בשערי אברהם אות כ"ט. [נמצא באוצה"ח]

כיצד מיכאל שר של ישראל, והלא עיני ה' על ישראל?

תשובה: ע"ד שאלתך בדבר מיכאל שאמרו חז"ל שהוא שרם של ישראל והרי נקטינן שאין כל מלאך או מזל או שר וכדו' שולט על בני ישראל או על ארץ ישראל כי אם תמיד עיני ה' עליהם ולא ע"י שר או מלאך אחר דלא כשאר אומות העולם שיש להם שר למעלה

עי׳ ביפה תואר הארוך שכתב על המדרש רבה בפרשת בא פרשה י״ח וז״ל שנאמר בעת ההיא יעמוד משמע הוא לחודי׳ יעמוד להושיע את ישראל שהוא תובע צרכיהן של ישראל מאת ה׳ להליץ עליהם כדלקמן ומדבר עליהם שמלמד זכותם לא הפי׳ שעומד תמיד ממונה על תשועת ישראל שפעמים ע״י מיכאל כדלעיל ופעמים ע״י ה׳ לבדו כבמצרים וגם אין פירוש שהוא ממונה על ישראל כשרי מעלה כל א׳ על אומתו כי אין מזל ושר לישראל כי חלק ה׳ עמו בלא שר כמ״ש ז״ל. ובספר תהילה לדוד פכ״ז גם עמד בזה וכתב דהכונה דמיכאל רק ממליץ טוב על ישראל ולא השר שלהם. וע״ע בס׳ מושב זקנים על הפס׳ בהאזינו ״הלא הוא אביך קנך״ כתב בשם רבנו אלעזר מגרמייזא י״ל שישראל נפלו בחלקו של מיכאל וקנה הקב״ה ממנו את ישראל ובעבור זאת עשאו הקב״ה שר וכהן ברקיע שמקריב נפשות הצדיקים הנהרגים על קידוש השם.

מקור דעוף השמים הוא גבריאל.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן הוא המדרש שהביא החפץ חיים בספרו זכור למרים פי״ג ״כי עוף השמים וכו״ והוא גבריאל כמש״א חז״ל.

ע׳ בספר תורת יעקב להגריי״ח סופר סי׳ רמ״א דכבר התקשה איה מקור הח״ח, אך יע׳ בביאור הגר״א למסכת ברכות דף ד׳ על מש״כ שם גבריאל בשנים אלו תפילין של ראש דילפינן לה מבעל כנפים יגיד דבר, ועי׳ שם בביאור ר׳ אברהם בן הגר״א על דברי הגר״א וכן הביא אלשיך על מגילת אסתר פ״ד פ״י, ועי׳ בזוהר בראשית מ״ו עוף זה מיכאל יעופף זה גבריאל ויתכן דזה כונת הח״ח, וכן בזוהר ויקרא כ״ו עוף לימינא זה מיכאל יעופף לשמאלא זה גבריאל. ובעלי התוס׳ על התורה על פס׳ זה כתבו דיעופף גימטריא גבריאל שעף בשתי עפיפות כמ״ש בברכות גבריאל בשנים.

האם יש תורה למלאכים?

תשובה: ע״ד שאלתך על מש״כ הח״ח בשם ספר מעלות התורה שהמלאכים משתעשעים בתורה היכן מקור בחז״ל.

עי׳ במדרש רבה על הפס׳ בשיר השירים בפירוש הכתוב ״חברים מקשיבים לקולך השמיעיני״ שהמלאכים באים לשמוע את לימוד הנשמות בגן עדן.

מקור דהמלאכים משתמשים בתופים.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מצינו בפרקי היכלות שהמלאכים יש להם תופים ומחולות?

עי׳ בספר חיי נפש דף פ״ב בתוך ספר פרקי היכלות לפי גר׳ פירוש אוצר החכמה שם [בגי׳ של הספר עצמו יש גר׳ אחרת עי״ש] וז״ל ״עוד אמר כי כמה גבורים הם מנטלי כסא כבודו של מלך וכו׳ יש בהם משרתי אלהינו שאתם משמיעים לו זכרון שמו ברום עולם אין חקר ואין מספר בקול תוף כדבר שנאמר קק״ק ה׳ צבאות וגומר״.

מלכה

האם יש משמעות לשם מלכה בהלכה, ומקור הפתגם אין מלך בלא מלכה.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מושג של ״מלכה״ בהלכה ומנין הפתגם ״אין מלך בלא מלכה״, וכן האם כשם שחתן דומה למלך כלה דומה למלכה?

הנה בענין מלכה ע״פ התורה אין שום משמעות למלכה חוץ מזה דאין משתמשין בשרביט שהשתמש בו המלך ואין נושאים את אשתו. אך יעי׳ בביאור הגר״א על אסתר על הפס׳ ויעבור מרדכי שציותה אסתר לצום בפסח דכתב הטעם דאין לעבור על דברי המלכה, ועי׳ בספר הדר יעקב ג׳ סי׳ כ״א דתמה דאין שום מצוה לשמוע למלכה.

ובענין אין מלך בלא מלכה הכי איתא במדרש תהלים, וכן במדרש איכה פרשה ה׳ אות י״ט וכי יש ישיבה בלא כסא ויש מלך בלא מטרונה, וכן כתב גם בתיקונים החדשים לרמח״ל תיקון ארבעים ושש ע״ד הקבלה.

ובענין האם כלה דומה למלכה ונ״מ לתחנון ועשיית מלאכה עי׳ בספר אוצר ישעך להגרי״ח סופר בסי׳ כ״ג דהאריך בכל המקורות על כך.

מנהגים

אכילת בשר בשני וחמישי.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש ענין או איסור שלא לאכול בשר ביום ב׳ וה׳, והאם יש להקל? עי׳ ברש״ל בים של שלמה חולין פרק אותו ואת בנו סימן י״א שכתב שיש נוהגים שלא לאכול בשר ביום שני וחמישי מפני שבית דין של מעלה יושבים ודנים וגם בליל ג׳ וליל ו׳ והובא בשיירי כנסת הגדולה סי׳ קל״ד ובכף החיים אות מ׳, ועיין באליה רבה סק״א ובברכי יוסף סק״ב וביפה ללב סק״ד, ועי׳ בבאר היטב שם, אך הדבר נוגע רק למי שנהג כן.

האם יש מנהג ללבוש קיטל מפשתן, והאם מותר ללבוש תחתיו ציצית מצמר?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש דיעה שהקיטל הנלבש בראש השנה וביוה״כ ובליל הסדר צריך להיות דווקא מפשתן? וא״כ האם במקרה זה מותר ללבוש תחתיו ציצית העשויה מצמר רחלים ואין בכך משום שעטנז?

הנה מנהג קיטל של פישתן כתבו מהר״י עייאש ז״ל בשבט יאודה ליו״ד סימן של״ה, והטעם כי סגולתו להסיר מעליהם המקטרגים והמסטינים בשעת התפלה וכו׳ כי האדם צריך שמירה והשי״ת יצילנו וישמור צאתנו ובואנו. ועיין בהקדמה לספר לבושי בדים דרשות ליוהכ״פ לבנו של בעל הקרבן נתנאל שמבאר י׳ טעמים במה שנוהגין ללבוש קיטל לבן ובחלק מהטעמים כתוב למה דוקא פישתן. כתב בס׳ חסד לאברהם מעין רביעי נהר נ״ב א. סגולה לעין הרע ילבוש כל הגוף בבגדי פשתן ואז אין עין הרע שולט ובזה גם עין הרע דמקטרג אין שולטת בנו. ב. כי רוב רשתות ומכמורים של דגים חיות ועופות נעשה מפשתן כי ישים אל לבו שלא יפול ברשת מסטין. ג. כי כתבו טעם איסור לבישת צמר ופשתן יחדיו כי צמר בא מבהמה דוגמא לתאות הגוף ופשתן נגד יצר הטוב ועולה בד בבד כי התבודדות מביאה את האדם למעלת קדושה ונקרא בד קודש. ד. אין לך לבן יותר מפשתן נוח לכיבוס והוא מדת חסד ומורה על שלום.

ובענין הט״ק תחת הקיטל אי מותר ללובשה ואין בכך משום שעטנז, הדבר תלוי במש״כ הרמ״א ביו״ד סי׳ ש׳ ס״ד,יש אומרים שאסור ללבוש ב׳ מכנסיים אחד של פשתן ואחד של צמר זה על זה דמאחר שא״א לפשוט התחתון בלא

העליון הרי הם כמחוברים אבל מותר ללבוש ב׳ חלוקים א׳ של צמר וא׳ של פשתן זה על זה כיון דאפשר לפשוט התחתון בלא העליון. וע״ש בב״י ובט״ז סק״י בדעת הב״י, וכן כאן אם יכול לפשוט הט״ק בלי להוריד את הקיטל מותר. וע״ע בזה בשו״ת שבט הלוי ח״ט יו״ד סי׳ רכ״ו דכתב דמעיקר הדין יש להקל אך כדאי להחמיר לכתחילה אם אפשר, ובשו״ת חלקת יעקב יו״ד ח״ב סי׳ קע״ב כתב להקל לגמרי.

מקור דבן העולה לתורה לא יעלה בטלית אביו.

שאלה: אבי מורי שליט״א, אמר לי שאביו ז״ל מסר שבפולין הקפידו שבן העולה לתורה, לא יטול את טלית אביו. אני מחפש מקור וטעם למנהג זה. יתכן שהדבר משום כיבוד אב, שלא יפשוט מהאב טליתו ויותירו ללא הבגד המכובד. או משום לעולם אל יפתח פה, כי הבן אמור לקבל טליתו של אביו לאחר אריכות ימיו.

תשובה: לא מצאנו.

מקור למנהג לומר מז״ט לאחר טבילה ושהרמ״א ביטלו.

שאלה: שמעתי מעשה שהיה שנהגו בקראקא שבבקר אחר שטבלה אשה במקווה היה בעלה של השומרת הולך לבעל אותה אשה ואומר לו מזל טוב והרמ״א ביטל את המנהג. האם יש מקור לזה ולמה באמת ביטל המנהג?

תשובה: סיפור המעשה על הרמ״א מובא בספר כרם ישראל [ז״ק] פרק ל״א בהערות אות א׳, וכן הביאו בספר שמו יוסף לר׳ יוסף ואליד ובספר נתיבות מערב במבוא, והטעם שביטלו הרמ״א מפני הפריצות, אך מובא שם שחזר בו מביטול המנהג אחר מעשה שקרה עקב ביטול המנהג.

מקור להניח היד על הס״ת בשעת אמירת הקדיש.

שאלה: האם יש מקור למנהג שנהגו מקצת מבעלי הקוראים להניח את ידם על הספר תורה בשעת אמירת הקדיש אחר הקריאה, או שאין לכך שום מקור?

תשובה: בענין הנחת היד על הס״ת בשעת אמירת הקדיש, לאחר חיפוש לא מצאנו מי שהביא מנהג זה.

מקור לא לומר שבת שלום אחרי מנחה בשבת.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור שנהגו לא לומר שבת שלום אחרי מנחה בשבת כדי לא להזכיר אבילות מיתת משה רבינו היכן מובא מנהג זה בראשונה?

מנהג זה הובא במנהגי ישורון ס״ס פ׳ שכתב שאין אומרים במנחה שבתא טבא או גוט שבת כמו בשחרית משום שמראין עצמינו כאבלים ואסורים בדרישת שלום, והוסיף שגם במנחה ביו״ט אין אומרים גוט יו״ט משום שמא יאמר גזירה יו״ט אטו שבת עכ״ד. וכ״כ במנהג ישראל תורה סי׳ רצ״ב אות ו׳, והובא מנהג זה בספר מטעמים, אבל בפוסקים לא נזכר מנהג זה. ועי׳ בספר שלום רב עמ׳ ר״ב מה שהאריך בזה, ובשאלת רב עמ׳ ל״א השיב הגרח״ק שהמקור בספרי חסידים. וע״ע בשו״ת שבט הלוי ח״י סי׳ כ״ו דנשאל אם יש מקור למנהג העולם שלא אומרים גוט שבת בשבת אחה״צ והשיב שאינו מנהג מקובל עכ״ד. ועי׳ בספר נשמת שבת סי׳ תפ״ג.

מקור וטעם המנהג לתלות ביצת בת יענה בבית כנסת.

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע נהגו יהודי טורקיה לתלות ביצת בת יענה בביהכנ״ס שלהם.

מצאנו מש״כ רבי מנחם מנדל מקמניץ, בספר קורות העתים מהדורת תש״ו עמ׳ ס׳. [הספר עצמו יצא בקירוב בשנת תקצ״ה] על ביצי בנות יענה בבתי הכנסיות של צפת. והוא מוסיף ראיתי בס׳ הגאון ר׳ יעקב עמדין ז״ל, לתלות בכל בית כנסת שלהם קליפת ביצה מבת היענה. והיעב״ץ בעמודי שמים דף רח ע״מ א׳ בפירוש המשנה, ״וביצת נעמית״ כתב: ״הנה נא שמעתי היהודים בארצות תורגמה תורכיה תולין ביצת הנעמית בבהכ״נ כדי לעורר אדם על הכוונה, ולא יביט הנה והנה. כי בת היענה מחממת ביצתה בראייתה, ומוציאה בדרך זו אפרוחיה. מכאן נראה מה חוש הראות פועל עם עוצם ההבטה והסתכלות, וזה ענין נאות לתפלה״.

מקור דאשה ששותה יין הבדלה תצמיח זקן.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למה שאומרים העולם שאשה ששותה את היין של ההבדלה יצמח לה זקן, האם יש לזה מקור או שזו שמועה של הבל?

הנה אף דכתב המ״ב דנהגו הנשים שלא לשתות מכוס ההבדלה אם אינם מבדילות בעצמם, [והטעם ע״פ הסוד בשם השל״ה ועוד דחוה חטאה בעץ הדעת שהיה גפן] לא מצאנו מקור לשמועה הנ״ל, וכ״כ בספר מעשה אי״ש ח״ה עמ׳ צ״ג בשם החזו״א דזה טעות, וכ״כ בנשמת שבת ח״ב עמ׳ תקפ״ד, וכ״כ בספר שערי יצחק עמ׳ קע״ו דאין לכך מקור.

מספרים וחשבונות

ענין מספר ארבעים במקוה, יצירת הולד, מלקות, מבול ועוד.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין המספר ארבעים שמצאנוהו בהרבה מקומות כגון ביצירת הולד, משה במרום, מקוה - ארבעים חסר אחת, מלאכות - ארבעים חסראחת, מלקות ארבעים חסר אחת, מבול, מ׳ שנה במדבר, האם יש קשר בין כל דברים אלו?

הכלי יקר בראשית פ״ז פט״ז כתב דגזל הוא גימ׳ מ׳ וכנגד זה היה המבול מ׳ יום וכן כנגד שיצרו ממזרים שיצירת הולד מ׳ יום, ובספר ליקוטי הש״ס כתב דמקוה מ׳ סאה שע״י נוצר הולד שיצירתו מ׳ יום וכן ולד בגי׳ מ׳, ובספר מים אדירים לרמ״מ משקלוב דף כ״ט כתב דסוד ארבעים יום שנתנה תורה ארבעים יום מיצירת הולד וכן ל״ט מלאכות והן במספר הארבעים אשר כולם נכללו ונשתכללו ביום השביעי סוד בינה גמר הארבעים וכן המלקות והמלאכות הם ל״ט וכן תחיית המתים הוא מסוד הט״ל של תחי׳ להחיות המתים הנ״ל, סוף דבר כל דבר של יצירה ובניה הוא ארבעים וזהו יצירת הולד והמקוה שע״י מגיע הולד, וכן ימי הטומאה והטהרה בזכר הוא ל״ג וז׳ ס״ה מ׳ כנגד זה, וכן עונש המבול על ביטול ד״ז מידה כנגד מידה ויצירת עם ישראל לאומה במדבר וכן קבלת התורה. וכן אולי ל״ט מלאכות שהיו במשכן שאלו הם שלימות הבנין בעולם ובמשכן של כל המלאכות בעולם, וכן ארבעים לבינה שאז נגמר שכל האדם וכך לקח יצחק את רבקה בגיל ארבעים [כ״כ בספר בני שלשים ויפתח יוסף על פרשת תולדות.] [נמצא באוצה״ח]

מתי התחיל צורת המספרים?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מפורש במקורותינו מתי התחיל צורת המספרים 1 ...2...3...? ראה בתוספות יום טוב שבת פרק י״ב משנה ג׳ שהסימנים שרגילים לעשות ״מאנשי הודו העתיקום״.

רמז לשיעור היחס המדויק בין הקוטר להיקף העיגול.

תשובה: לכב׳ הר״ר א.ב. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין הרמז לשיעור היחס בין הקוטר להיקף העיגול שהוא שיעור [פאי בלע״ז] 3.14 ולא 3 כדמשמע בענין שיעור הים של שלמה [מלכים א׳ פ״ז פסוק כ״ג] וכמו שכבר עמדו בזה בתוס׳ דכתבו שהשיעור אינו מדויק וכמבואר שיעור זה בישי״ש, הביאו בהרבה ספרים בשם הגר״א את הפסוק במלכים א׳ פ״ז פכ״ג וחמש אמות קומה וקוה ושלושים באמה יסוב אותו״ הקרי קוה והכתיב קו. והיחס בניהם הוא חשבון זה 3.1415 = 3 *1047169811320755= 106 : 111 [עי׳ למשל במגיה על הרשב״א ערובין [הוצאת אורייתא] דף ע״ו הערה 8. [אך כבר העירו רבים דלא מצאו ד״ז בדברי הגר״א עי׳ קובץ בית אהרון וישראל [קרלין] קובץ ק״ט וק״י, אך הרמז קיים גם בלאו הכי].

מצוות וכלליהם

האם אדם צריך לעשות באופן שיתחייב במצוה?

תשובה: ע״ד שאלתך האם חייב אדם לעשות דבר באופן שיתחייב באיזה מצווה או אינו חייב לעשות כן (וכגון להביא תבואה שלא דרך פתח הבית כדי לפוטרם ממעשר וכדו׳)? ואם חייב להתחייב את עצמו מהו מקור החיוב? והאם יש לחלק בזה בין חיוב דאורייתא לחיוב דרבנן?

עי׳ בחכמת שלמה יו״ד סי׳ כ״ח סעיף י״ח, ובמראה יחזקאל סי׳ נ״ד, ובשו״ת שואל ומשיב תליתאה ח״א סי׳ ק״כ, ובחידושי ילקוט המאירי על סוכה דף ל״ד.

ועי עוד בחכמת שלמה או״ח תרל״ט ז׳, ובשו״ת מהרש״ם ח״א סי׳ ר״ט, ויעוין עוד בתשובות שאילת יעב״ץ ח״א סי׳ קכ״ז, ותשובות חיים שאל סי׳ פ״ד בהא דפסחים דף ע׳, ובחתם סופר או״ח סי׳ קכ״ד, ובתורת המנחה על המנחת חינוך מצוה ב׳ אות ד׳ ובמש״כ שם במנחת שלם עליו. ועי׳ בשו״ת משנה שכיר ב׳ סי׳ ס״ד, ועיין עוד בשו״ת שערי דעה ח״ב סי׳ י״ז, ובשו״ת פני מבין יו״ד סי׳ שכ״ט, ובמהרש״ם ח״א סי׳ כ״ה, ובשו״ת חבצלת השרון יו״ד נ״ד.

האם העוסק במצוה פטור מן המצוה גם במצוה קיומית ובת״ת?

תשובה: עי׳ באמרי בינה דכתב שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אף כשעוסק במצוה קיומית, וכן כתב בהר צבי [להגאון ר׳ צבי פסח פרנק ז״ל] בשם הרב ר׳ שמואל סלנט או״ח סי׳ ק״ח. ועי׳ במשכנות יעקב ס׳ נ״א כתב דכותבי ס״ת הוי מצוה קיומית וס״ל לרמב״ם דבזה לא אמרינן עוסק במצוה פטור מהמצוה, וכ״כ החכמת שלמה בסי׳ ל״ח. ועיין נתיבות המשפט חו״מ סימן ע״ב ס״ק ט׳ובקובץ מפרשים על הנתיבות שם בהוצאת ספרים פלדהיים תשס״ו מה שמציינים בזה. ובברור הלכה [זילבר] כתב דאפשר דתליא בשאלה אם העוסק במצוה פטור מן המצוה היא בגדר הותרה אז אמרינן אף במצוה קיומית, ואם היא בגדר דחויה אמרינן כן רק במצוה חיובית. וע״ע משי״כ בשאלה זו בבירור הלכה תליתאה עמ׳ ת״נ עמוד תל״ח ובחלק שביעי עמוד קפ״ה.

ובענין אי הוי גם לענין תלמוד תורה הנה ת״ת אף דהוי חמור מכל המצוות אך נדחה הוא מפני כל המצוות, ומקורו מציינים לירושלמי פסחים פ״ג ה״ז ״התלמוד קודם למעשה ובמקום שאין מי שיעשה מעשה קודם״, וכעי״ז במו״ק ט׳ ע״ב ע״ש ומהא נפקא דליכא האי פטורא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה בעוסק בת״ת בזמן שא״א למצוה להעשות ע״י אחרים. אך בחידושי הר״ן ר״ה י״ז מביא מכילתא שהעוסק בת״ת פטור ממצות תפילין מצד העוסק במצוה פטור מן המצוה, ותמוה הלא בת״ת אין דין שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. אך אולי התם מיירי כשכבר הניח תפילין באותו יום.

אנוס מלקיים מצוה, האם נחשב כאילו עשאה?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין מי שהוא אנוס מלקיים מצוה, האם הוא רק פטור מן המצווה או נחשב כאילו עשה את מצווה. עי׳ באתוון דאורייתא י״ג דחקר

האם פטור עליה או שלא עבר עליה כלל, ועיי״ש דחילק בין מצוות שבין אדם למקום דמי שנאנס לא עבר על האיסור כלל, ובבין אדם לחבירו דנחשב שעבר שהרי חבירו הצטער בגללו, ורק פטור מעונש.

ועי׳ בחלקת יואב ח״א קונטרס דיני אונס שדן לגבי אונס מחמת חיסרון בגופו, כגון אילם שאין יכול לקרוא שמע וכתב שהוא פטור מעונש.

ועי׳ בקהילות יעקב שבת דף י״א ד״ה ״ונראה״ דחילק בין מצוות שאין להן שיעור [כגון תלמוד תורה וצדקה דמי שנאנס לא עבר כלל שכוונת התורה שיקיים את המצווה רק כשיכול לקיימה, שהרי א״א לומר שהתורה התכוונה שיקיים את המצווה בכל רגע ורגע], ובין מצוות שיש להם זמן קבוע כגון קריאת שמע ושמירת שבת ורוב המצוות, דמי שנאנס עבר דכוונת התורה היתה שיקיים את המצווה בזמן זה ורק פטור מעונש.

אך אין שום שיטה דאנוס נקרא כמי שקיים וכמו שמפורסם בשם הגר״ח דאנוס פטור אבל לא נחשב שעשה.

ואף דאמרו [ברכות דף ו׳, שבת דף ס״ג, קידושין דף מ׳] חישב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, כבר כתבו האחרונים דהיינו רק לענין קבלת שכר אך לא נחשב כאילו עשאה ממש. ועי׳ מהרש״ם ח״ה סי׳ מ״ו ועוד שכתב שם דלכך נאמר בכף הדמיון. וכן מבואר בחי׳ ח״ס בחולין פ״ז שכתב דהא דחשב לעשות מצוה ונאנס וכו׳ היינו שמקבל שכר על צערו ויעו״ש.

ויעוין עוד בשו״ת ח״ס חו״מ סי׳ א׳ ד״ה ״ולפי״ שהביא הא דחשב אדם לעשות מצוה וכו׳ וכתב דלר׳ יוחנן דס״ל דאונס כמאן דלא עבד איננו כמו שנעשה המעשה בפועל, וכמ״ש הרמב״ם פ״ז מסנהדרין ה״י דזהו מחסדי הבורא ית״ש על עושי רצונו אבל לא מעיקר הדין יעו״ש.

וע״ע בשו״ת רב פעלים ח״ד או״ח סי׳ ב׳ דדן במי שנמצאו תפיליו פסולות אי מקרי דלא הניח תפילין כל ימיו, וי״ל.

ועי׳ עוד דבר חידוש בשו״ת ח״ס יו״ד שכ״ב לענין גירוש אשת המנודה וילדיו בית הכנסת ובית הספר דנחשב כאילו קימו המצוות עיי״ש וי״ל.

ועי׳ עוד בשו״ת באר משה ח״ה סי׳ ק״ל קל״א קל״ב, ומשנה הלכות ח״ה סי׳ א׳, וע״ע בברכת אהרון ברכות דף ו׳.

ועי' עוד בס' עולת נדבה שציין בזה לס' חתן סופר מ"ע עדל"ת אות נ"ה, ובדרך המלך פ"ה מיסה"ת ה"ד, ובזכרון שמואל עמ"ס גיטין דכ"ח ודמ"א, ובס' ע' פנים לתורה אות נ"ב, ת' ומחזה אברהם או"ח סי קכ"ז, ות' מהר"ש ענגיל ח"ח סי רנ"ו, ת' גבעת הלבונה סי' ד', ח' מהרי"א הכהן ע' ס"ד, ת' מנחת יחיאל ח"א סי ס"ז, ת' לחם שלמה או"ח סי' י"א, ובס' צל"ח החדש מאמר ה', שלחן מלכים דרפ"ה ע"ב, ושו"ת זכרון לצבי ח"א סי כ"א עמ' קצ"ו, ושם בסי' כ"ג, ושו"ת עמק הלכה ח"ב סי' מ"ח, ושו"ת אבני חפץ סי י"ז. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

זמן ציווי בנ"י בתרי"ג מצוות.

תשובה: ע"ד שאלתך מתי נצטוו בנ"י לקיים תרי"ג מצוות, האם משה ציווה להם הכל בהר סיני, או שמא רק חלק מהמצוות ציוה מיד ושאר המצוות החיוב התחיל רק ע"פ סדר הפרשיות כשמשה אמר להם מצוה זאת, או שמא בנ"י הבינו הכל מתוך הלוחות (שכל תרי"ג מצוות מרומזים בלוחות)

עי' באורך בספר תורה שלימה במלואים אחרי פרשת משפטים בפ"ד דהאריך באורך רב בחילוקי השיטות בכך.

מקור דשס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידין.

תשובה: ע"ד שאלתך היכן מוזכר ששס"ה ל"ת הם כנגד שס"ה גידין?

הנה הביאו ד"ז בשם הקדמונים, ועי' בתרגום יהונתן בראשית א' כ"ז דשם המקור הראשון למנין שס"ה גידים, וע"ע מקורות בענין השס"ה גידין בקובץ סיני חלק מ' עמ' צ"ו. ולקושטא דמילתא יש לציין דכבר מוזכר ד"ז בזוהר ח"א דף קע ע"ב.

אולם עי' מכות דף כ"ג ע"ב שס"ה לאוין כמנין ימות החמה. ועי' בשל"ה חלק תולדות אדם שער בית חכמה תניינא אות כ"ז שמשווה דברי הגמ' עם הזוהר שגם כוונת הגמ' הוא לשס"ה גידים יעו"ש.

עבירה שכלית או שאינה שכלית מה חמור יותר?

תשובה: ע"ד שאלתך איזו עבירה חמורה יותר "עבירה שכלית" כגון רצח וגניבה או "עבירה שאינה שכלית", כגון כלאים, או דלמא אחרי שכולם הם "ציווי ה'" שניהם שוים.

עי׳ בדעת תורה לר׳ ירוחם ע״פ הרמב״ן על דור המבול דעל מצוה שכלית נענשים יותר. וכ״כ הנצי״ב בהעמק דבר על הפס׳ למען יאריכון ימיך על האדמה גבי כיבוד או״א. וכן כתב בספר ברית שלום ויקרא [נמצא באוצה״ח] בשם הקדמונים [הובא בעוד כמה ספרים] דמצוות שכליות חמורות יותר ויש עליהן עונש יותר חמור כיון שעובר על דבר שברור לכל אדם שיש השחתה בדבר.

הידור מצוה וזריזין מקדימין, הי עדיף?

תשובה: כבר האריכו בכך הרבה בקדמונים וגם באחרוני זמנינו ונביא בקיצור חלק מדבריהם, יעוי׳ בתרוה״ד סי׳ ל״ה דכתב דהרואה לבנה בחדושה בימות החול ורוצה להמתין לברך על חדושה במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים שפיר לעשות כך ומזה הוכיח בשבות יעקב ש״א סי׳ ל״ד שאם יש לו ד׳ מינים כשרים ואינם כל כך מהודרים וברור לו שיביאו לו אחר כך מהודרים יותר יש לו להמתין להם כדי לקיים מצוה מן המובחר. וכ״כ השדי חמד ח״ב עמ׳ 150 ו350 וכן הוכיחו משו״ע הרב או״ח סימן צ״ד ס״ק ה׳ דמי שהוא בדרך ושרי ליה להתפלל בדרך הלוכו מכל מקום נכון שימתין עד שיגיע למחוז חפצו ולהתפלל שם מעומד דהוי מצוה מן המובחר. אך במעשה רב סי׳ קנ״ט כתב דלא ימתין בברכת הלבנה למוצאי שבת אלא יברך תיכף בחול, ובספר חסידים סי׳ תתרק״ח כתיב חשתי ולא התמהמהתי וכו׳ לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו׳ שלא יאמר אדם שיש לו לקנות טלית אמתין עד שיבא לידי טלית יפה מאוד אלא יקנה מיד. אך יעוי׳ בהקדמת החת״ס למסכת חולין שהביא שכבר בתשו׳ רדב״ז הסתפק אי מעלת זריזין מקדימין עדיפה על מצוה מן המובחר והסיק דלמהר המצוה עדיף. וע״ש בחת״ס מה שהטעים לפי זה מה שאמר אברהם לשרה מהרי קחי קמח סולת לושי ועשי עגות, ועי׳ בספר מנחת אהרון מש״כ על פסוק זה. ועי׳ בח״א כלל ס״ח סעי׳ א׳ דמסיק דזריזין מקדימים עדיף, ועי׳ עוד באחרונים שהאריכו בכך הרבה.

זה קלי ואנוהו האם הוא גם ביופי חיצוני?

תשובה: ע״ד שאלתך האם זה אלי ואנוהו במצוות הוא גם ביופי חיצוני או רק בהידור בגוף המצוה, עי׳ ברש״י בב״ק דף ט׳ ע״ב דכתב טלית נאה ציצית נאה, וודאי טלית הכונה על יופי חיצוני דאל״כ היינו ציצית, וכן כתוב בשבת דף קל״ג

דס״ת כורכו בשיראים נאים. ועי׳ בשו״ת שאילת שאול [ברייש] ח״ב או״ח סי׳ ע״א מה שהוכיח עוד בזה.

מה הן שי״ז מצוות דרבנן שכ׳ הגר״א?

שאלה: מובא בשם הגר״א (ע״י רמ״מ משקלוב בספרו מנחם ציון על מגילת רות, ומובא גם בספר שיחת מלאכי השרת לרבי צדוק הכהן מלובלין, עיי״ש הלשון) שיש שי״ז מצוות דרבנן, וביחד עם תרי״ג המצוות דאורייתא יש תתק״ל מצוות. מה הם אותם מצוות דרבנן?

תשובה: בענין מנין המצוות המובא בשם הגר״א, עי׳ בישורון ח״ה עמ׳ תנ״א דכתב דלא ידוע לנו מהן השי״ז מצוות, ורק כתב דהן שורשים לכל המצוות דרבנן עיי״ש.

מקוה

מקור דהמקוה בצפת מיוחס לאריז״ל, ושהטובל בו לא ימות בלא הרהור תשובה, וטעם להנ״ל.

שאלה: מה המקור למה שאומרים העולם שהמקוה שבבית החיים בצפת הוא מיוחס לרבנו האר״י זיע״א? וכן מה המקור למה שאומרים שכל מי שטובל במקוה האר״י זיע״א לא ימות בלי הרהור תשובה או תשובה?

תשובה: בענין מקוה האר״י עי׳ במכתב שכתב תלמיד האו״ח בתיאורו את ביקורם בגליל שטבלו במקוה האר״י. עוד יעוי׳ בספר סיפורי ארץ הגליל לר׳ שמחה ב״ר יהושע משנת תקכ״ד מסופר דסמוך לבית כנסת האר״י והר״י אבוהב נמצא מקוה האר״י והכניסה מאבני גזית ובראשו כיפה ושם טובלים בער״ש. ובהוספות חדשות לספר קודש ישראל כתב וז״ל אנחנו יושבי ארה״ק מי שהיה בצפת ת״ו ידוע לנו בקבלה עד היום המקוה של האר״י ז״ל שהיא במורד ההר של העיר כלה העומדת על ההר וכו׳ והוא דבר קשה לו מאד מאד לירד ולעלות משם העירה וגם מי המקוה שם הוא מים חיים וקרים מאד מאד

וכמה פעמים שהיינו שם זכינו לטבול באותו מקוה מים חיים שם ובקושי גדול שירדנו לטבול שם טבילה אחת וכו׳ ומובן לנו כמה מסירות נפש לרבינו האר״י ז״ל בהליכתו למקוה זו וגם לעמוד פנימה לייחד יחודים כדרכו בקודש ואף כי לא היה כאינשי דעלמא כי מלאך ה׳ צבאות הוא אבל עכ״פ נקח מוסר לנו היום ברוך השם דשכיחי בכל שכונה ופינה מקואות חמות שכל בעל נפש יזהר ויטהר גופו ונפשו בטבילה זו וטהר גברא טהר יומא. ומסופר עוד דבעת בואו של הר״ר מנעדעל מוויטסעבסק לארץ ישראל בשנת תקל״ח בא לצפת ומצא בה בית הכנסת הבית יוסף ומקוה האר״י ונשאר שם. עוד כתב תלמידו של האר״י ר׳ חיים ויטאל ציוה מורי זכרון צדיק לחיי העולם הבא שיעשו לו טבילה אחרי מותו בבית הטבילה וכשנפטר הולכנוהו אנחנו החברים לבית הטבילה וכשהכנסנו גופו של הקדוש במים זצלה״ה אמרנו לו ימחול לנו אדונינו ונעשה לו הטבילה ובאותו שעה הרכין עצמו עם ראשו לטבול מעצמו והוא פלא עכ״ל. ואולי זה אותו מקוה.

ובספר אוסרי לגפן וכן בספר דברי יצחק [תשובות מהרב כדורי] וכן בספר ארץ חמדה כבר כתבו דלא ידוע המקור לשמועה שימות בלי תשובה, וכן לא ידוע המקור דזו היא מקוה האר״י, אבל כך מקובל כמה דורות אצל זקני צפת. וא״כ כיון שלא ידוע מקור השמועה ודאי ל״ש לומר טעם הדבר.

מתן תורה

כמה דיברות היו כתובים בכל לוח מעשרת הדברות?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לומר שבעשרת הדברות בכל לוח נכתבו כל עשרת הדברות? ולא כמקובל שבכל לוח היו חמשה דברות?

עי׳ בשקלים דף ט״ז ע״ב דהוי מחלוקת תנאים, ועי״ש דמקורם מפסוקי התורה, ועי״ש דרשב״י אמר דעשרים היו כתובים על כל לוח וי״א ארבעים [דהיינו מכל צד].

מקור המדרש דגובה הר סיני היה חמש מאות אמה.

תשובה: ע״ד שאלתך עמ״ש בספר חנוכת התורה בסוה״ס בליקוטים כ׳ בשם דברי יאיר שגובהו של הר סיני היה חמש מאות אמה, ובדברי יאיר ציין למדרש רבה בפרשת בא ולא נמצא מקומו.

הנה לא נמצא באמת ד״ז במדרש פר׳ בא שצוין שם ולא במקום אחר, אך חשבנו לבאר ע״פ הגמ׳ והמדרש דנעקר הר המוריה להר סיני וגודלו באורך ת״ק אמה, וכנראה זה כונתו למדרש בפרשת בא דשם מבואר דגודל הר הבית הוא ת״ק אמה על ת״ק אמה, ולפ״ז החישוב גם בהר תבור הולך על הרוחב ומצאנו דכ״כ בלפלגות ראובן בח״ב נשים עמ׳ כ״ד פלג י׳, וכן בספר אריה שאג על התורה פרשת תזריע וכ״כ בספר אור האגדה עמ׳ 92, [נמצאים באוצא החכמה] וכן בעוד ספרים כתבו כן.

מתנה

מחלוקת לא ידועה של רב ושמואל אי מתנה לפי כבוד הנותן או המקבל.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום רב

ראיתי בספר כתיבת יד של זקני זצוקללה״ה שציין למחלו׳ שהובאה בגמ׳ ולא מצאתי לה מקור, דפליגי רב ושמואל גבי מתנה אם היא כפי כבוד הנותן או המקבל, והיינו דאם המקבל עשיר, לדעת רב צריך ליתן לפי כבודו אפי׳ הנותן עני, ולשמואל בהיפך, והביא ראיה מעולת ראיה שמחירה שתי מעות ואינה לפי כבוד הנותן?

תשובה: מש״כ בענין רב ושמואל, נמצא במשכיל לדוד בשם הרב אזולאי בכת״י, ושם פירש בזה דברי עשיו דפסק כרב, וכן הובא ד״ז בעוד ספר, אך לא מצאנו מחלוקת זו של רב ושמואל אחרי חיפוש רב, וכן לא מצאנו דברים אלו

בחיד״א. וכן שאלנו להרבה ת״ח ראשי ישיבות ובקיאים, ולא ידעו מקור למחלוקת כזו

ק"ו כן בנו של ק"ו שהמתנה היא לפי כבוד הנותן
ולא לפי כבוד המקבל ות"ש עשו אחי יהיה לך אשר
לך כלומר אם זאת היא המתנה שאתה נותן לי
מעתה יהיה לך אשר לך' ע"כ מצאתי כתוב בכ"י
משם הרב אזולאי נר"ו והוספתי נפך משלי לפי שלא
זכיתי לספרו ודו"ק:

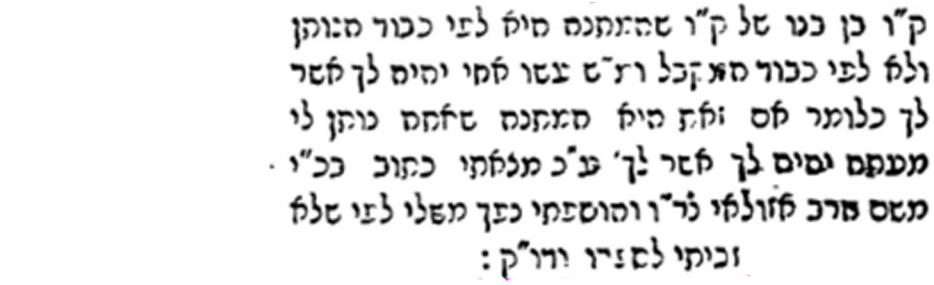

נישואין אזרחים

נישואין אזרחים בזמן הנודע ביהודה.

שאלה: שמעתי שיש תשובה בשו"ת תשובה מאהבה שכתב שאם המלך גזר שאין לכבד בסדר קידושין כי אם הרב של האזור אם עבר ועשה קידושין שלא בפני הרב של אזור אותה אשה אסורה עליו כמו בחייבי לאווין וצריכה גט ממנו (משום דינא דמלכותא דינא). איפה נמצא דבר כזה והיתכן לומר כן?

תשובה: בענין דברי התשובה מאהבה דבריו נמצאים בח"א סי' קי"ז אך אין הדברים כפי שכתבת, ונקדים לך מש"כ בסדר קידושין ונישואין [הוצאת מוסד הרב קוק] את הרקע לתשובה זו, התשובה נכתבה בעקבות חוק שגזר הקיסר דג'וסף השני חוק נישואין כללי לכל בני המדינה חוקה חילונית שמתבססת על נימוסי הכנסיה הקתולית ואומנם עצם סידור טכס הנישואין נשאר בידי כהני הדת כל אחד לפי דתו ואצל היהודים אצל הרבנים וחלק מהחוק הוא חובת ההכרזה המשולשת בשלש שבתות בבית הכנסת ובמקום הכומר המוסמך נתמנה מכח החוק הרב המקומי וכן פחותים מגיל כ"ד שנה היו זקוקים לפי החוק להסכמת אביהם או אפוטרופסם לנישואיהם. גזירה זו חוללה סערה בקרב היהודים, ובעל נודע ביהודה שהתבקש לחוות דעתו על החק כתב מכתב לקיסר וניסה לשנותו במקצת אך ללא הצלחה, והמקרה של התשובה מאהבה הוא מקרה שקרה אחרי החק ושם ניסה להציל את המצב שינסו לבקש מהבחור שיגרש כדי שלא יהיה גט מעושה, וכן ניסה לחלק בחק בין קידושין לנישואין

עיי״ש בתשובה באורך. [ואין שם הפשט כמו שכתבת רק הכל הוא נסיון לפתור את הבעיה של נישואין אזרחים עיי״ש]. אך כפי שכתב בספר הנ״ל לא הצליח גם בכך, ועיי״ש בספר באריכות עוד מקרים שקרו ונסיונות של רבנים למצוא פירצה בחק כדי להציל את הנישאים שלא ע״פ החק שלא ישארו באיסור א״א עיי״ש באורך.

נישואין ושידוכים

מקור דברי הגר״א דאין לעשות שום השתדלות בשידוכים.

תשובה: דברי הגר״א נמצאים באור יהל בבאור ההיכלות פרשת פקודי היכל ו׳ ואמר שיש לבטוח בזה על ה׳ כמו שהובא במועד קטן י״ח ע״ב מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שמה׳ אשה לאיש מן התורה ״מה׳ יצא הדבר״ מן הנביאים ״ולא ידעו כי מה׳ הוא״ מן הכתובים ״ומה׳ אשה משכלת״ וכמו שכתוב ״אם ה׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו״ שהוא הזווג שנקרא בנין בית כידוע ואמר אם ה׳ כו׳ ששוא הוא עסק בני אדם בענין הזווג שהכל הוא מאת ה׳ וזה שכתוב ״אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד כו׳. אך בקובץ מבקשי תורה הביא בשם מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ״ל דאמר בזה דמה שכתב רבנו הגר״א שאין להשתדל בענין שידוכין אין הכוונה לא להשתדל כלל רק ישתדל פחות ממה שמשתדל בשאר צרכיו. ועי׳ בהמהר״ל בחידושי אגדות ריש סוטה וז״ל ויש מקשים על דברי חכמים כיון שמ׳ יום קודם יצירת הולד בת קול יוצא ואומר בת פלוני לפלוני א״כ למה צריך האדם להשתדל אחר האשה שהרי זה גזירת השי״ת והחריצות שקר ואין זה קשיא ע״כ. וכן הביא בחידושי הגאונים על העין יעקב ריש סוטה בשם העקידה שהקשה שהרי מצינו שהאבות הקדושים התפללו על הזיווג שיהי׳ טוב ואם הגזירה אמת א״כ חריצות התפילה שוא ותפל עיי״ש.

האם יש מצוה לישא אחות אשתו?

תשובה: ע״ד השמועה ששמעת שיש אומרים שאם מתה אשתו של אדם ואין לו בנים ממנה שיש לו מצווה לישא את אחותה כעין מצוות יבום, מצאנו איפכא

בדברי רבי יהודה החסיד ז״ל בצואתו אות כ״ו כתב שמי שנשא אשה וילדה לו בנים ומתה שלא ישא את אחותה. אולם מנהג העולם שלא לחוש לאזהרה זו ועל כן כשיש צורך בדבר וכגון שהשאירה האשה לאחר מותה ילדים קטנים מקילים בדבר. וכן אם האשה הראשונה לא ילדה לו בנים כתבו הגר״ח פלאגי בשו״ת חיים ושלום חלק ב׳ חאה״ע סי׳ ל״ב ובספר רוח חיים אה״ע סי׳ ס״ב אות י״ג וכ״כ בספר שבעים תמרים אות ל׳ ובדמשק אליעזר על צוואת ריה״ח סוף אות ה׳ דכה״ג לא אסר. רק מצאנו דכתב בשדי חמד בשם ספר צפיחית בדבש שנהגו העולם דמי שמתה אשתו ורוצה לישא את אחותה עושים השידוכין קודם קבורת המת וזימנין סגיאין אישתהויי אישתהי קבורת המת עידן ועידנין עד אשר יבואו אל עמק שוה ויתפשרו ביניהם כיון שמה שעושים כן הוא לנייח נפשה דמסתמא ניחא לה להנפטרת שתכנס אחותה במקומה ואם לא יעשו השידוכין בשעת חימום יש לחוש שמא לא יתרצה הבעל, לכן אין שום חשש משום הלנת המת ומנהג ישראל תורה היא.

מקור דעד י׳ דורות באים זקני החתן והכלה לחתונת צאצאיהם.

תשובה: ד״ז מובא בספרים בשם הרה״ק רבי איציקל מפשעוורסק דעד שלשה דורות בודאי שהאבות הק׳ באים להשתתף בשמחה דכתיב בראשית פכ״א פכ״ג לי ולניני ולנכדי, אך מי שהוא מיוחס לצדיקי הדור האבות באים עד עשרה דורות דאיתא בגמ׳ דעד עשרה דורות נקרא מיוחס.

מקור דילדים לא ישתתפו בנישואי הוריהם בזיווג שני.

תשובה: בענין אי השתתפות הילדים בנישואי זיווג שני, מנהג זה נמצא במנהגי וורמייזא אות רל״ה, ועי׳ בספר בתים לבדים [ספר שלם על נשואים שניים] בסי׳ ט׳ סע׳ ב׳ בהערות מה שרצה לבאר טעם מנהג זה.

למה נוסח ברכת אירוסין "חופה וקידושין" והלא הסדר הפוך קודם קידושין ואח"כ חופה?

תשובה: ע״ד שאלתך על נוסח ברכת אירוסין ״להתיר לנו את הנשואות לנו ע״י חופה וקידושין״ למה אין הסדר כפי הדרך ע״י קידושין וחופה, שקודם כל מקדש ואח״כ מכניסה לביתו. וכן מקדש עמו ישראל ע״י חופה וקידושין שפי׳

מהרש״א בכתובות ז׃ מעמד הר סיני הוא אירוסין והמשכן הוא חופה, וגם כאן הסדר אינו כפי מה שהיה קודם קידושין וחופה?

כבר עמדו בכך המפרשים, עי׳ חי׳ הריטב״א שם ד״ה והתיר. ועוד ותירץ בהפלאה שמרמז לחופה שהיתה במתן תורה ככתוב ״ויתייצבו בתחתית ההר״ ומלמד שכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם וא״כ ההר כגיגית זה החופה והקידושין נעשו בעצת מסירת התורה, וכן כתב הבית אפרים רק כתב שהקידושין היה ע״י ביזת מצרים אך היה בתנאי שיקבלו את התורה שזה החופה וכך כתוב קודם החופה שע״י התקיימו הקידושין ואח״כ קידושין.

האם נאמר "מקצת שבחו בפניו" גם בחתן ובמלך?

תשובה: ע״ד מה שנסתפקת על המבואר במדרש תלפיות שחתן דומה למלך הוא שיש לשבחו כמלך. ויש לדון האם במלך וחתן נאמר הכלל שרק מקצת שבחו בפניו ולא כולו?

מצאנו בבר״ר ל״ב ג׳ ״מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו שנאמר תהלים פס״ו פ״ג אמרו לאלוקים מה נורא מעשיך שלא בפניו אומר הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו״ ע״כ. נמצא לפ״ז דאפי׳ בקב״ה דהוא מלך מלכי המלכים לא אומרים כל שבחו בפניו, ק״ו לחתן ומלך.

האם יונתן בן עוזיאל היה רווק, ואם יש מקור להתפלל על קברו לזיווג?

תשובה: בענין יונתן בן עוזיאל, לא מצאנו מי שאומר שהיה רווק ולא ברור לנו על סמך מה התעוררה שאלה זו, אם כי מצאנו בספר חמודי דניאל סי׳ מ״ג דגם נשאל כן ולא מצא מקור לכך.

ב.לענין קבר ר׳ יונתן בן עוזיאל בעמוקה, עי׳ באורחות רבינו ח״א עמ׳ ש״ז דכתב דלא יודע מקור לכך שיש שם סגולה לשידוכים, ובספר ענף עץ עבות אות ל״ו כתב דיש אומרים שיש שם סגולה לשידוך. ובספר טובה ראייתה כתב בשם ר׳ חיים מיכל ליכטנשטיין נפטר תשכ״ה דהתפילה שם היא סגולה.

נר נשמה

מקור לא לכבות נר נשמה.

תשובה: עי׳ בס׳ קדושת אליעזר חנוכה בצוואת הרה״ק אדמו״ר מסקולען ז״ל צוואה ד׳ אות ג׳ כתב שמי שרוצה להדליק נרות לפני העמוד לא יכבה שיורי הנרות הדולקים מכבר כי הלא נר מצוה הוא ובפרט שלפעמים נותנים נר זה עבור תיקון נשמה ונר ה׳ נשמת אדם ואין לקרב כיבויו שאין לו לקפח זכות כבוד הנר הדלוק למצוה אפילו קיפוח מעט עכ״ד. ועי׳ בס׳ זכר צדיק לברכה ח״ב אות תתקצ״ג דמביא משם מרן מסאטמאר זי״ע שאמר להמשמש בביהמ״ד שלו שבלילה בעת שסוגרים את הביהמ״ד יכבה את כל הנרות הדלוקים אף אותן שנדלקו לטובת נשמת נשמות הנעדרות ולא ירא ולא יפחד משום דבר כדי שלא תהיה ח״ו שריפה, אבל בדרך כלל ציווה שבבית לא יכבו שום נר אך שם כתב דאפילו מה שלא נדלק לטובת נשמה.

נשמות גלגולים ועניינם

מחלוקת בענין הגלגול בין הגר״א לאריז״ל איזה גוף יקום וכמה פעמים יש גלגול.

שאלה: א. זכורני שראיתי פעם שמובא שהגר״א חולק על האריז״ל בענין הגלגול, וסובר שהגוף הראשון שלא תיקן לא יקום לתחיה״מ [דלאריז״ל כל גוף יקום עם אותן ניצוצות שתיקן, בשעה״ג פ״ה] והנפש תקום רק בגוף האחרון שהשלים התיקון. היכן מקור הדברים.

ב. עוד זכורני שראיתי בשם הגר״א שהנפש תגלגל לא יותר מג״פ, ודלא כהאריז״ל שתגלגל עד אלף פעם אם התחילה בתיקונה, ועד ג״פ אם לא תיקנה מאומה. האם ידוע לכם מקום דברי הגר״א.

בברכה״ת ב.ש.

תשובה: לכב׳ הר״ר ב. שלום שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

א. בענין דעת הגר״א אם הגוף יחזור בתחיית המתים עי׳ בביאור הגר״א על יונה פ״א פ״ד דכתב דהנשמה אף שבע״כ תסבול עוונותיו מכל מקום לא יאבד לנצח שיתוקן בגלגול כמש״כ באיוב פל״ג פכ״ט פעמיים שלוש עם גבר, משא״כ הגוף שאינו מתוקן בגלגול תשבר לנצח והוא דומה לכלי חרס שצריכין שבירה ואמרו סנהדרין נ״ב כיון שנשבר אין לו תקנה ע״ש. וע״ע בביאור הגר״א ליונה פ״א פ״ו דכתב דהנשמה אפשר לתקן משא״כ הגוף ועם כל השייכין אליה הנפש ורוח הבהמיות כגללו לנצח יאבדו. אך יעוי׳ בביאור הגר״א על תיקוני הזוהר סוף תיקון מ׳ דשם ג״כ דעת ר׳ יוסי דאין הגוף קם לתחיה וכתב הגר״א שם דבזוהר ח״ב דף ק׳ בפרשת משפטים חולק עליו וס״ל דהגוף יקום לתחיה ברוחא דשביק בגו איתתא עי״ש, ודברי הזוהר ההם הן המקור לדברי האר״י שהבאת משער הגילגולים. ועי׳ במקדש מלך ובביאור זוהר חי על התיקונים מש״כ על מחלוקת זו שבזוהר, ועי׳ עוד בספר מנחת כהן עמ׳ קי״ב מה שהאריך בדבריהם.

ב. דברי הגר״א על מספר הגילגולים של האדם נמצאים במשלי פכ״א פט״ז וז״ל ״כשאדם לא מתקן בפעם רביעית מה שעוות בשלושה גלגולים אז ימות מיתת עולם וזהו שנא׳ ועל ארבעה לא אשיבנו. ובענין אי חולק על האר״י לא מצאנו, אך לכאורה בתיקוני זוהר דף ס״ט מפורש דיש גילגול עד אלף פעמים.

בענין כיצד תתחלק הנשמה לעתיד לבוא לכמה גופים.

תשובה: ע״ד שאלתך שלפי סוד הגילגול נשמה אחת עוברת בהרבה גופיים, ואם כן באיזה גוף תכנס הנשמה לעת״ל בתחיית המתים או האם תתחלק לכמה גופים.

בענין זה כבר דנו בקדמונים עי׳ בספר טעמי המצוות לרדב״ז דעמד בשאלה זו וכתב דנשמה אחת תתחלק לכמה ניצוצות, וכ״כ במגלה עמוקות אופן רכ״ב, ועי׳ בספר אמונת התחיה פ״ב דהאריך בזה והביא ראיות לכך מספר הזוהר, ועי׳ בצל״ח בברכות דף נ״ח ובשו״ת שם משמעון יו״ד סי׳ ל׳. ועי׳ בהגר״א משלי פי״ד פ״א דכ׳ דרק הגוף האחרון יקום לתחיה והשאר יכלו ויאבדו.

מקור שהנולד מהורים קרובים נולד חלש ומהו שכתב דזהו סוד העיבור.

שאלה: ראיתי בירחון ״יתד המאיר״ (אב תשע״ב סימן תקי״ד, מכתב ח׳), שכתב, וז״ל: בספר מנחת חינוך מצוה ק״צ בהוצאת מכון ירושלים (בהערות

אות ד') כתבו בשם הרמב"ן שער הגמול (חידושי הרמב"ן מ"ט ע"א) שבדרכי הטבע שהולד הנולד מהורים קרובים הוא ע"פ רוב חלש, ובעל מום וזהו סוד העיבור, עכ"ל. וחיפשתי בכמה דפוסים של שער הגמול ולא מצאתי משפט כזה, ואולי נמצא כן בספרים אחרים של הרמב"ן או ראשונים אחרים שכתבו כן, עכ"ל. ואשמח לדעת מה המקור לאמירה זו וכן מה הביאור בזה הענין שהוא סוד העיבור.

תשובה: בענין שאלתך על המגיה במנחת חינוך שהביא מדברי הרמב"ן, הנה מקור הגהה זו נלקחה מדברי המגיה בהגהות על ספר החינוך [הוצאת מוסד הרב קוק] שהביא בסוף ספרו בהוספות להערות וביאורים על עמ' רע"א על מצוה זו של החינוך [ק"צ] דהרמב"ן הזכיר סוד העיבור בשער הגמול בדף מ"ט ושם מוזכר ענין זה על ר"ע, ואחר שבתוך ספרו בהגהות פירש שהכונה לסוד הגילגול הביא בסוף הספר שיש מי שרצה לפרש סוד העיבור שהוא רק ענין מליצי, והכונה שבדרכי הטבע שהולד הנולד מהורים קרובים הוא ע"פ רוב חלש ובעל מום וזהו סוד העיבור והכונה לסוד מבנה הגוף והאברים ברגע ההריון" עיי"ש, ומשם לקחו ד"ז בהוצאת מכון ירושלים. אך אין זה כתוב ברמב"ן וכן ודאי אין זה כונתו, רק כונתו לסוד הגילגול וכמו שביארו כל המפרשים בדבריו [ותימה על המגיה שם אמאי הביא פירוש משונה כזה וכו'].

האם לגוי יש צלם אלקים?

תשובה: בענין שאלתך האם יש צלם אלקים לגוי, יעוי' בספר מדרש שמואל על אבות פ"ג משנה י"ד דהסתפק בכך וכתב ע"פ המשנה שם דיש להם צלם שנאמר חביב אדם שנברא בצלם וזה מיירי ודאי גם על גוי כי אח"כ נאמר חביבין ישראל. אך כתב דאחר כך שאלתי את החכם המפואר האלהי הרב ר' חיים די וויטאל יצ"ו לבאר לי את דעתו בזה אם בכלל חביב אדם שנברא בצלם נכנסים בני נח אם לאו. והשיב לי כי בודאי שאין הרשעים בכלל ומאי דנקט אדם הוא לפי שהוא שם חשוב משם ישראל שכן מצינו שאז"ל שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם וכיון שקאמר מעין שופריה נראה שאדם היה יותר חשוב ויעקב הנקרא ישראל דומה מעין שופריה וידוע כי עיקר האדם הוא שמו, ועוד כי מקום מחצב נשמת האדם הראשון יותר למעלה ממקום מחצב נשמת יעקב אבינו כנודע ליודעי חן ואחר שאדם הראשון נברא בצלם כמו כן אחריו כל אדם ימשוך דהיינו הקדושים והטהורים אשר בארץ המה וכל עם בני ישראל. ומה שמביא

ראיה מפסוק כי בצלם אלקים עשה את האדם שנראה שמדבר בשבע מצות ב״נ, השיב לזה כי היה די שיאמר הכתוב שופך דם האדם דמו ישפך מאי מלת באדם דקאמר, ואף אם המתרגם תירץ זה וגם מפרשים אחרים, עם כל זה אמר כי כוונת הכתוב להודיענו סיבה למה גזר השי״ת על ב״נ שהשופך דמים דמו ישפך ומאי איכפת ליה אם יהרג ב״נ והיה די בתשלומין, אלא לפי שאולי עתיד לצאת ממנו שום אדם צדיק וכמו שאז״ל בפסוק ויפן כה וכה וירא כי אין איש כלומר אין שום צדיק עתיד לצאת ממנו ולזה ויך את המצרי ולכן הקפיד הקב״ה ע״ד ב״נ זה לפי שבשפיכת דם ב״נ זה נשפך דם אותו הצדיק מעותד לצאת מאונו כי הוא בכח בתוכו וז״ש הכתוב שופך דם האדם באדם כלומר שופך דם אותו האדם הצדיק אשר עתיד לצאת בתוך האדם זה הנהרג וזה מלת באדם דקאמר קרא עי״ש עוד. אך עי׳ בתוס׳ יו״ט שם ועוד מפרשים דכתבו דקאי גם על עכו״ם, ועי׳ במהר״ל שם דכתב דקאי גם על גוי אלא דיש שני סוגי צלמים. ועי׳ גם באור החיים על התורה א׳ כ״ז דכתב ג״כ דאיכא שני סוגי צלמים. ועי׳ עוד בספרי גורי האריז״ל דמבואר שלעולם אין להתגלח מעכו״ם שמעביר מעליו צלם אלקים או שמערב צלם דילי׳ בצלם עכו״ם. עי׳ משנת חסידים מס׳ יום הששי פ״ה אות מ״ב ובלחם מן השמים ע׳ כ״ה, ובס׳ טהרת הקודש הקדמון הנהגת ער״ש, ובס׳ פלא יועץ ערך גילוח, ובס׳ דרכ״ת סי׳ קנ״ו סק״ד וטעמי המנהגים ע׳ תצ״ה.

בענין נשמה דישראל וגר וגוי ובהמה.

תשובה: ע״ד שאלתך לבאר מה החילוק בין נפש ונשמת ישראל לגוי ובין גוי לבהמה, ומה קורה כשגוי מתגייר האם מקבל נשמה חדשה. עי׳ ברמח״ל ז״ל בספרו דרך ה׳ חלק ב׳ פרק ד׳ בענין ישראל ואומות העולם, ותחילה ביאר ענין אדה״ר שנברא שלם וכולל כל הנשמות וענין חטאו והתמעטותו בהסתלק ממנו חלקים מהנשמות ההן, ושוב ביאר ענין בחירתו של אברהם אבינו שבחר בו יה להיות ראש וראשון לעם ישראל שהם בבחינת ״המין האנושי מצד שורשו האמיתי כאדה״ר לפני החטא״ ושמשם יפרדו אומות העולם לשבעים אומות ״שהם במדריגת המין האנושי השפלה שלאחר חטא אדה״ר״ הרי שאברהם ותולדותיו הם באין מהאילן הטהור והגוים לאומותם הם יוצאים מאילן הטמא, כל זה הוא תמצית דבריו שם. וכתב שם עוד וז״ל ומרוב טובו וחסדו יתברך שמו גזר ונתן מקום אפילו לענפי שאר האומות שבבחירתם ומעשיהם יעקרו עצמם משורשם שבאילן הטמא ויוכללו בענפיו של אברהם אבינו ע״ה אם ירצו,

והוא מה שעשהו יתברך שמו לאברהם אבינו ע״ה אב לגרים ואמר לו ״ונתברכו בך כל משפחות האדמה וכו״ עכ״ל. ועוד כתב שם וז״ל ואולם לא היתה הגזירה להאביד את האומות האלה אבל היתה הגזרה שישארו במדריגה השפלה שזכרנו והוא מין אנושיות שהיה ראוי שלא ימצא בעולם מעיקרא אילו לא חטא אדה״ר וכו׳, ואמנם כיון שיש בהם בחינה אנושיית אף על פי שהיא שפילה רצה הקב״ה שיהיה להם מעין מה שראוי לאנושיות אמיתית והיינו שיהיה להם נשמה כעין נשמות בני ישראל אף על פי שאין מדריגתה מדריגת נשמות ישראל אלא שפילה מהם הרבה ויהיו להם מצוות יקנו בהם הצלחה גופיית בעולם הזה ונפשיית בעולם הבא גם כן כפי מה שראוי לבחינתם והן מצוות בני נח וכו׳, ואולם לעולם הבא לא תמצאנה אומות זולת ישראל ולנפש חסידי אומות העולם ינתן מציאות בבחינה נוספת ונספחת על ישראל עצמם ויהיו נטפלים להם כלבוש הנטפל לאדם ובבחינה זו יגיע להם מה שיגיע מן הטוב ואין בחוקם שישיגו יותר מזה כלל עכ״ל. והרי לן מזה שדרך רבינו הרמח״ל שגוי שמתגייר מאוצר נשמות הגרים מקבל נשמה כעין נשמה הנתקנת על ידי תרי״ג מצוות רמ״ח עשה ושס״ה לא תעשה שהם קומה, ואילו חסידי אומות העולם מקבלים חיצונה יותר המתפרטת רק לשבע בחינות על ידי שבע המצוות שנצטוו בהן ועליהם זוכים לעולם הבא המיוחדת להם כפי נשמתן הנזכרת. וכמובן נשמות ישראל הפנימיות מכולן ונשמות הגרים מחוצה להם כדמוכח בזוהר בראשית בהקדמה דף י״ג ע״א רי״ח ע״ב וריי״ט ע״א שיש חילוק בין ישראל שהם מגופא דאילנא לבין נשמות הגויים שהם בגדפין שישנם כמה אידרין מין בפני עצמו עי״ש. וכולן יש בהם תרי״ג בחינות של קומה שלימה ומחוץ להן עוד הן נשמות חסידי אומות העולם שלהן שיעור קומה קטנה וחסרה בשבע בחינות דוקא. וכעין זה מבואר בארי״י בספר הליקוטים על תהלים פרק ל״ב ובספר ליקוטי תורה שם ובספר הגלגולים פרק נ״ח בתחילה כשנברא אדה״ר לא היו במציאות רק נשמות ישראל ואילו נשמות אומות העולם נתהוו רק אחר כך כתוצאה מחטא עץ הדעת כן כתב רבינו האר״י ז״ל בספר הליקוטים, ומכאן למד רבינו הרמח״ל ז״ל מ״ש בספרו דרך ה׳ שישראל הם ״המין האנושי מצד שורשו האמיתי כאדה״ר לפני החטא״ ואילו הגוים הם ״מין אנושות שפלה שלא היה צריך שימצא בעולם לולי לא חטא אדה״ר״, אולם זה לעומת זה עשה האלהים וברא הקב״ה לאחר חטא אדה״ר גם אדם דקליפה אדם דבליעל והוא מקביל בכל פרטיו לאדם דעולמות הקדושה והוא הקליפה החיצונה לכל העולמות דקדושה [עיין שערי קדושה למהרח״ו ז״ל ח״ג ש״ב] ומאדם זה דקליפה נמשכו נשמותיהן של הגוים כמ״ש על בלעם במדבר כ״ד ט״ז ויודע דעת עליון ואמרו חז״ל ספרי פרשת וזאת

הברכה פיסקא ט״ז ששקול היה בלעם כמשה באומות העולם והיינו שהיה מושרש בדעת עליון דקלי׳.

וצריך לדעת עוד דמלבד הנשמות דישראל ודגוים וככל הנ״ל, עוד כתב שם דישנה בחינה אחרת הנקראת נפש הבהמית והיא נפש היסודית שהיא מצד הד׳ יסודות אש רוח מים ועפר שכל אחד מהם יש לו כח רוחני המחייהו והרי כל הנבראים נבראו מהרכבתן של הד׳ יסודות ובכולן נפש יסודית בהמית זו המורכבת מארבעתם והיא נעשית בסיס גם לנשמה העליונה האלהית, אלא דכנ״ל דהנשמה העליונה של ישראל היא חלק אלוה ממעל ואילו נשמתן של הגוים הן מאילן הטמא הנ״ל ולעולם הנשמה העיקרית הן דישראל מצד הקדושה והן דאומות העולם מצד הטומאה שוכנת בתוך הנפש היסודית והנפש היסודית שוכנת בתוך אברי הגוף וכמו שהאריך לבאר הרח״ו ז״ל בריש ספרו שערי קדושה ח״א פ״א. ועיין בעץ חיים שער מ״ט פרק ב׳ שכתב שנשמתן של גוים ונפש היסודית שלהן היא מג׳ קליפות רעות. וע״ע בתוס׳ בע״ז דף ה׳ ע״א ד״ה אין בשם רבינו אלחנן דנשמות של ישראל ושל עכו״ם אינן בגוף אחד ודו״ק. וע״ע בדרך השם מש״כ בחלק א׳ פ״ה בענין נשמת הבהמה. ועי׳ כ״ז באורך בקובץ מקבציאל חלק ל״ה מאמר ארוך מהגרי״מ הלל שליט״א.

מקור דנשמת הגר מקורה מנשמה יהודית.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור שכל גר במקורו מנשמה יהודי ולכן נתבעים על כך שלא נתגיירו מיד.

כ״כ בתשובות מהר״מ מרוטנבורג כרך א׳ בנספח עמ׳ רפ״ו מס׳ 19 וז״ל מורי חמי זצ״ל אמר בשם הר״י החסיד זצ״ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, פי׳ חדר יש ברקיע וגוף שמו וכל הנשמות העתידות לינתן בבני אדם בתוכו ומלאך הממונה על ההריון לוקח מן החדר ומשים במעי האשה ולפעמים טועה ומשים נשמה שראויה להיות גוי במעי יהודיה ואותו נעשה משומד ולפעמים משים נשמה שראויה להיות יהודי במעי גויה ואותו נעשה גר, מצאתי עכ״ל.

האם אשה מתגלגלת באיש?

תשובה: עי׳ בשער הגילגולים הקדמה ט׳ דכתב דבד״כ אין אשה חוזרת כלל בגילגול אם לא במקרים מיוחדים, וכן גבר אינו מתגלגל באשה אם לא מחמת

עוונות ואז בד״כ אינה יכולה להוליד ולפעמים יכולה להוליד נקיבה, עיי״ש באורך כל הענין.

נשתנו הטבעים

מקור דבזמנינו נשתנו הטבעים דנקב דשתן וש״ז הוא אחד.

תשובה: ע״ד שאלתך האם והיכן כתוב שבזמנינו נשתנו הטבעים לענין שאין שני נקבים דשתן וש״ז ויש רק נקב אחד?

כ״כ החזו״א אבן העזר סי׳ י״ב ס״ק ז׳. אולם בשו״ת חשב האפוד ח״ב סי׳ ח׳ ס״ל דלא נשתנו הטבעים ואותה הדרך המשמשת לש״ז משמשת גם למ״ר וכן היה בימי הגמרא ואין בזה שינוי הטבע והברייתא בבכורות מיירי על המקום שלפני הגיד אשר בו נפגשים שביל הזרע הבא מן הביצים ושביל השתן הבא מן השלפוחית ומתחברים והיו לאחד להמשך אל הגיד.

סגולות וענינים

מקור לחרם לא להשתמש בסגולות שבתלמוד.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מוזכר החרם לא להשתמש בסגולות הכתובות בתלמוד, כ״כ במהרי״ל והו״ד ברע״א בגליון שו״ע יו״ד סי׳ של״ו וז״ל כל הרפואות שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרן, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלגו על דברי חכמים וכו׳. ועי׳ בים של שלמה למהרש״ל חולין פ״ח ס״ק י״ב דכתב שיש חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד כדי שלא להוציא לעז על חכמים קדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות וכל שכן בזמנים עכ״ל. ועי׳ במבוא לספר שמירת הגוף והנפש פ״ו.

כיצד השימוש בגורל הגר״א?

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור שגורל הגר״א מתיחס להגר״א וכיצד עושים אותו? בענין גורל הגר״א, ידוע על הרבה גדולים בדור העבר, כגון החפץ חיים, ר׳ אלי׳ לאפיאן, ר׳ ירוחם לבוביץ ממיר, הרב מבריסק, הרב דסלר, ר׳ אהרן קטלר, ר׳ ארי׳ לוין, ר׳ משה שמואל שפירא, ועוד ועוד זכר כולם לברכה כשהסתפקו איך להתנהג באיזה ענין היו מטילים את הגורל המיוחס להגר״א ז״ל. ועי׳ בקובץ אור ישראל חלק ל״ח עמ׳ רנ״ד שפקפק על יחוס גורל זה להגר״א. וטעמו כיון שאין שום רמז או זכר לזה בכל ספרי הגר״א ובכל ספרי תלמידיו, על אף שהביאו כמה סגולות נפלאות וקמיעות נפלאות אין שום זכר שם לגורל זה. וכן לא ידוע לנו אף מעשה מהגר״א או משום א׳ מתלמידיו שהשתמשו בגורל זה. רק מתקופת החפץ חיים ואילך הופיע גורל זה ונתפשט השימוש בו, עד שנצטברו סיפורים על נפלאות הגורל לעשרות, אבל מלפני תקופה זו לא ידוע לנו אפי׳ עובדא א׳ שהגדולים במזרח אירופה בדור שלפני פנינו השתמשו בזה. וכן ר׳ בצלאל לנדוי ז״ל בספרו הגאון החסיד מוילנא במהדורא קמא לא הזכיר כלום מגורל זה, מפני שלא מצא לו מקור, ורק בדפוסים יותר מאוחרים [בעמ׳ שצ״ט –ת״ט] [כן יעי׳ בספר הגאון עמ׳ 1110-1127]] הזכירו מפני שמצא באיזה כתב יד בלונדון שכתוב עליו גורל מהגאון ר׳ אליהו זל ומתאר שם גורל. וכן הביא ששאל את הג״ר שלמה ברעוודא זצ״ל שהוא בקי בכל ספרי הגר״א ותלמידיו וגם בכתבי יד שלהם, אשר לא זכו עוד לאור הדפוס, ואמר שמעולם לא ראה בשום א׳ מהם שום זכר לגורל זה.

ולכך מסיק בקובץ אור ישראל הנ״ל שמקורו ממקובלים ספרדיים. והביא מזכרונות של חכם ספרדי בזמן הב״י, ושמו רש״ש סרירו ז״ל, שכותב בו מעשה שאירע לו שהיו רדיפות עליו, והחליט לעשות גורל. ומתאר בדיוק הגורל שעשה והוא דומה למה שאנחנו קוראים גורל הגר״א ומעשה זו היתה כמאה שנים לפני לידת הגר״א וכנראה שהיה מי שטעה ומסרו להחפץ חיים בשם הגר״א.

ועי׳ בקובץ אור ישראל חלק ל״ט עמ׳ רמ״ז שם השיבו על דברי הקובץ הקודם, והביאו מסורת מבני משפחתו של רבי אריה לוין, וביניהם בנו רבי שלמה שמחה שיודעים בבירור שהוא קיבל את המסורת על עשיית הגורל מרבי חיים ברלין, שקיבל מאביו הנצי״ב, ולמעלה בקודש. וא״כ מדובר במסורת מוולוז׳ין הקרובה להגר״א. ועוד הביא שם מספרי התולדות שכתבו בני משפחת ריבלין לדורותיהם, על דברי ימיהם של תלמידי הגר״א שעלו לארי״, והם משייכים את

הגורל להגר״א. אך כ׳ שמסורות אלו טעונות בדיקה, וגם נכתבו בשנים מאוחרות, כגון ספר מוסד היסוד. [ועיין בספר ברית אבות בסערת אליהו נמצא באוצר החכמה] ושם כתב דמ״ש בכתבי רבי שמואל שאול סירורו [המופיעים במספר מקומות ספר דברי הימים בספרי פאס וכמיה דרוש המהרש״ש סירורו בהקדמת המו״ל רבי צור עובדיה וכן בספר מלכי רבנן בערך רבי שאול סירורו [נמצא באוצר החכמה, וגם הספר עצמו של רבי שמואל שאול סירורו נמצא שם], אך אין מדובר בגורל הגר״א המדוייק, כי חסרים שם כמה דילוגים. המהרש״ש סירורו כותב ומעשה שהיה כך היה בלי תוספת ומגרעת כך שנראה שהוא לא קיצר בתיאור הדילוגים. גם בספר גורל קודש למהרח״ו דומנו שמוזכר רק ז׳ פעמים ז׳ ולא מפורט מה בדיוק. עיי״ש. ועי׳ בספר אוצר מלאכים [לרבי ישראל מאיר אלמגור תשס״ו] שם מביא עוד נוסח כיצד לעשות גורל הגר״א ועיי״ש הרבה סוגי גורלות באורך.

ובענין כיצד הוא גורל הגר״א זה נוסח הגורל מכת״י כפי שהובא בספר הגאון החסיד מוילנא הנ״ל עמ׳ ת״ג קח ספר של חמשה חומשי תורה שיהיה מוגה מכל טעות ובלי תרגום והפטרה כמו נ״ך והנח את אצבע הקטן הנקרא זרת של יד ימין על התיבות זה ספר תולדות אדם שבפרשת בראשית ואצבע הקטן הנקרא זרת של יד שמאל על התיבות לעיני כל ישראל שבפרשת וזאת הברכה ושארי האצבעות בצידי הספר ובהאצבע אגודל של שני הידיים תפתח את הספר בלי כוונה ותמנה ממקום הפתיחה שבעה עמודים ובעמוד של דף הרביעי שהוא עמוד השמיני מצידו השני תספור שבע שורות ובשורה השמינית תספור שבע תיבות ואחריהן תביט על הענין המבואר ותדמה ענין אל ענין. ע״כ.ועיי״ש דהביא עוד מסורות אחרות בענין השימוש בגורל זה. ועיי״ש דהביא דצריך זהירות והכנה רבה ועל האדם להיות ראוי לכך ומסופר שם על אחד מהת״ח בירושלים שהפיל את הגורל כדי לדעת את עתידו והיתה התשובה תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר שמות ה׳ט. וכן הביא בגר״מ שטרנבוך בשם ר׳ אליהו לופיאן דצריך קודם לעשות תשובה.

כיצד עושים שאלת חלום והאם עושים כן בימינו?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

שאלת חלום האם קיים בימינו, ואיך ניתן לעשותו, ומי יכול לעשותו.

תשובה: בענין שאלת חלום, מבואר בספרים דהשואל נזקק להכנה מתאימה על מנת שיהיה ראוי לקבל תשובה. ומצאנו שיטות רבות כיצד ניתן לבצע שאלת חלום, יש מהראשונים [עי׳ במאירי סנהדרין ס״ח, וברלב״ג שמואל א׳ פכ״ח פ״ו, ובפר׳ מהר״מ בוטרי״ל על ספר היצירה, ובעבודת הקודש ח״ד פכ״ה] שכתבו ששאלת החלום מתבצעת על ידי שהשואל ירבה בעיון והתרכזות בנושא המבוקש וירוקן כל מחשבותיו האחרות וישים רעיוניו רק על שאלתו עד שירדם מתוך אותם הרהורים ואזי יזכה לתשובה על שאלתו.

עוד מובא בספרים רבים [עי׳ רבינו בחיי דברים פכ״ח פכ״ט, וע״ע בליקוטי הש״ס לאר״י, ובספר האח נפשנו מע׳ חלום, ובספר לדרש אלקים, ובספרו דבק מאח, שהביא עוד כמה דרכים לשאלת חלום, וע״ע בספר שושן סודות אות רט״ו, ובספר ברית מנוחה דף מ״ט ע״ד, ובשער היחודים למהרח״ו פ״ז, ובמדרש תלפיות ערך חלום, ובספר רפאל המלאך ועוד] שהדרך לשאלת חלום היא ע״י תעניות סיגופים ותפילות, הזכרת פסוקים מיוחדים ושמות הקדש, שמות מלאכים והשבעתם.

בענין שאלת חלום היום, כתבו הספרים לא להתעסק בזה היום ע״פ מש״כ בספר חסידים סימן ר״ה שכתב דמי שהוא או אבותיו עסקו בקמיעות או עסק בהשבעות או בכשפים או בשאלת חלום סופו לא יהיה טוב ויראה רעות בגופו או בבניו כל ימיו, ולכך יתרחק אדם מעשות כל אלה.

עוד כתב דימנע משאלות ״שנאמר תמים תהיה עם ה׳ אלקיך״ ולא בשום דבר [אחר] כי לבסוף לא תהא לו תקנה. כמה עשו וכמה שאלו ומהם נדלדלו או המירו הדת או נפלו בחולי רע או זרעם, ולא יבקש שאחרים יעשו לו״ עכ״ל.

וכ״כ ר׳ חיים ויטאל דהמשתמש בשמות הקדש נעקר מן העולם או ישתמד או יעני או ימות הוא או בניו.

וע״ע בכ״ז בספר תמים תהיה להגרי״מ הלל, ובספר משנת חלומות שהאריך בכ״ז.

מקור דאחר שנהרג הגר צדק נחלש כח הטומאה.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור למה שהגר״א אמר שמיום שנהרג אברהם בן אברהם הגר נתבטלו הרוחות ושדים וכדו׳?

הנה אין השמועה שכתבת בשם הגר״א מדויקת, רק עי׳ בספר שירת דוד על סדר התפילה לימות החול [להרה״ג ר׳ א״ד גולדברג] עמ׳ ל״ד וכן בעוד כמה ממחברי זמנינו שהביאו בענין החלשות כח הטומאה, עי׳ בשיח דוד ועוד ספרים שהביאו מהגאון רבי שמואל אויערבאך שליט״א ומהגאון ר׳ אברהם אויערבאך שליט״א ששמעו מפי אביהם זצ״ל הגרש״ז אויערבאך ששמע מפי רבי ליב טודרוס זצ״ל ששמע מפי רבי זלמן בהר״ן זצ״ל ששמע מפי רבי ישעיה ברדקי זצ״ל בשם הפאת השלחן בשם הגר״א דבעת שנהרג הגר צדק הגרף פוטצקי הי״ד הוקלש כח הטומאה מן הידים בשחרית ואם כי לא אמר בזה הלכה למעשה, אבל מ״מ המציאות היא שהוקלש כח הטומאה מן הידים שחרית. [ועיין עוד בספר הגאון החסיד מוילנא עמוד ס״ז הערה 18 בשם ר׳ דוד אויערבאך].

מקור דריח גפרית מגרש דיבוק.

תשובה: מצאנו שכן מבואר בכמה מעשים שהוציאו דיבוקים ע״י כך, ועי׳ בתשובות הרמ״ז עמ׳ ק״ז דכתב דרך לבדיקת רוח ע״י גפרית.

מקור למדוד בית הקברות.

שאלה: בפתחי תשובה יו״ד סוס״י קצה מביא משם החמודי דניאל אודות ביקור נשים טמאות בבית הקברות, ובפת״ש השלם מובא מכת״י החמודי דניאל שכתב בזה״ל: ופעם אחת חל י״ז בתמוז ביום חמישי, ואשה אחת קבלה על עצמה לילך למדוד הבית הקברות כנהוג וכו׳. וחיפשתי אודות המנהג למדוד ביה״ק ולא מצאתי לא בספר גשר החיים ולא במעבר יבוק. ואמנם בהל׳ ר״ה נזכר לילך על הקברות או להקיף את ביה״ק, וזכור לי שבעשיית בית קברות חדש מודדים אותו על ידי חבלים, וכעת לא מצאתי גם את המקור לזה. אודה לכם מאוד אם תשיבוני פשר דבר.

תשובה: לכב׳ הרב השואל שליט״א שמחנו לקבלת שאלתו

וזה אשר מצאנו באוצר החכמה,

כא. מדידת פתילות

מנהג עתיק למדוד בחוטים מקומות קדושים ומצבות ולעשות מהם פתילות לנרות בית הכנסת. בחוץ־לארץ היו רגילים למוד קברות --

כדי לעורר רחמים בשמים לשלוח רפואה לפלוני ולפלונית.
בירושלים נהגו לשלוח נשים הרות למדוד בחוטי משי או צמר את הכותל המערבי או לפחות כמה גדבכים. את החוט הזה הן קושרות אחר כך סביב למתניים והיה זה סגולה לאשה — שלא תקש בלדתה או שלא תפיל ח״ו. (ראה לונץ, ירושלים כרך י׳, מנהגים ליד הכותל).

מקורות לא לשתות מכוס שבורה, ולא להעביר אדם מעל שלחן.

תשובה: ע״ד שאלותיך מה המקור המנהג לא לשתות מכוס שבורה דקשה לשכחה? ומה מקור המנהג לא להעביר אדם מעל שלחן וכן אדם מעל אדם, ואם עבר להחזיר?

א. הנה המקור לשמועה על כלי שבור הוא מדברי הכף החיים בסי׳ ב סק״ג שכתב וז״ל האוכל בכלים שבורים יהיה לו שכחה והטעם משום שהם רומזים אל בחינת הקליפה והשכחה הוא מהם כמ״ש לקמן אות ו׳ עכ״ל, הובאו דבריו בספר שמירת הגוף והנפש סי׳ כ״ט, אך לא מצאנו לו חבר, ועי׳ בספר ברכת יהודה יו״ד סי׳ מ״ה מה שכתב על דבריו.

ב. בענין המנהג לא להעביר תינוק ע״ג שלחן, מצאנו ענין זה בספר נתיבות מערב מנהגי מרוקו עמ׳ 150 דהביא מנהג זה בשם ספר נוהג בחכמה עמ׳ ק״א.

מקור לא לעבור מעל אדם.

שאלה: האם יש מקור למה שאומרים העולם לא לעבור ולפסוע מעל גבי גוף אדם אחר והטעם הוא כמדומני שזה דומה למת, האם מצינו איזה מקור כל שהוא לדבר זה?

תשובה: לא מצאנו.

מקור לא להאכיל דג לתינוק, ולא לעבור מעל תינוק.

שאלה: לכב׳ מערכת ל״דופקי בתשובה״

ישנם כמה מקומות שנוהגים בכמה דברים ורציתי לדעת האם יש לזה מקור, א. שאין מאכילין לתינוקות דגים. ב. שלא לעבור מעל תינוק מצד אחד לשני.

תשובה: א. בענין המנהג שלא לעבור על ילד קטן, כתב בספר באר משה ח״ח סי׳ ל״ו אות ב׳ דכן היה המנהג מאז ומקדם והכל הי׳ מקפידים ע״ז וכן דקדקו שלא לעבור על ילד ולא לקפוץ עליו ומי שקופץ עליהם או עבר עליהם מבקשים ממנו שיעבור אחור או יקפוץ אחור היפך ממה שעשה בראשונה כי אמרו שעי״ז מה שעוברים או קופצים עליהם לא יגדלו ככל הצורך, אך לא ציין מקור לכך. ובספר שאלת רב להגר״ח קניבסקי נשאל על כך והשיב דמנהג נשים להקפיד על כך.

ב. ובענין לא להאכיל דגים לקטנים לא מצאנו.

האם איכא קפידא להכנס תחת גג אחר שהיה בבית הקברות?

שאלה: או״ח סימן ד׳ כתב המשנ״ב בס״ק מ״ג שנהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ ומנהג אבותינו תורה היא, האם קפידה זו היא בנכנס לתוך בית דוקא או דהוא הדין נמי בנכנס תחת קורת גג בנין וכיו״ב?

תשובה: בענין שאלתך על כניסה תחת גג אחר ביקור בבית הקברות, הנה מקור דין זה הוא ברמ״א ביו״ד סי׳ שע״ו סעיף ד׳ בשם המהרי״ל, והטעם כתב בשלחן גבוה סי׳ שע״ו ס״ק ל״ג מפני שנדבקו בו רוחות רעות ויכולות להזיק את בני הבית. והנה דברים אלו הם ע״פ הסוד וקשה לומר בזה סברות, אך מסתבר דאין לזה דין בית וכי אם יהיה תחת האילן גם יאסר. ועי׳ בספר חיי הלוי ח״א [להרה״ג ר׳ יוחנן ווזנר תש״ס] סי׳ ק׳ דדן מה הדין להיכנס למכונית ע״י״ש.

סגולה לאדם נמוך שיגבה קומתו.

תשובה: בענין סגולה לבעל קומה, מצאנו בפירושי הריב״ן עמ״ס כתובות [רבינו יהודה בן נתן ירושלים תרצ״ג] דף קע״ו כתב וז״ל איכא למימר שאם היה בארץ ישראל היה נעשה בעל קומה ע״י״ש, ומוכח דיש בסגולת א״י להפוך נמוך קומה להגביהו לגוף בעל קומה.

עוד יעוי׳ בויקרא רבה ס״פ כ״ו אמרו עה״פ ״וילבש שאול את דוד מדיו״ הא למדת שאפילו יהא אדם קצר ונתמנה מלך נעשך ארוך, כל כך למה שבשעה שנמשח בשמן המשחה נעשה משובח מכל אחיו. ובפסיקתא שלהי סימן יו״ד ״כבודי זה מלכות ומרים ראשי זה שמן המשחה״. ובילקוט תהילים פמ״ח שמן

ששון מחבריך שמכיון ששמן המשחה הי׳ יורר עליו אם הי׳ קצר הי׳ מאריך, וזשה״כ תהילים פ״ט ״הרימותי בחור מעם וגו׳ בשמן קדשי משחתיו״ ע״ש.

מקור להניח סכין ליולדת, ואי מועיל גם לחתן וכלה.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין הסגולה ליולדת שצריכה שמירה וסגולתה שתוליך איתה סכין, מה מקור המנהג ומדוע דוקא סכין. ב. האם זה מועיל גם לחתן וכלה ולכל אלו שצריכים שמירה?

בענין סכין ליולדת, מצאנו דבעדה הספרדית בצפת נהוג שתחת הכר שהתינוק שוכב עליו שמים סכין וספר תהלים ובזה אין שום שליטה למזיקים, ולפ״ז ה״ה לכל מי שצריך שמירה כיון שקדושת הספר וסגולת הברזל להבריח המזיקים. אך עי׳ בספר המטעמים עמ׳ כ״ד אות ח׳ וכ״כ בספר כל מנהגי ישורון סי׳ מ״א אות א׳ שמשמע דהטעם שמניחים סכין מראשותיו כר של יולדות לשמירה נראה שמתחלה נתקן להכין בליל יום השמיני סכין של מילה למול משום גדר שבת וביותר כשחל שמיני בשבת ונסרך הדבר. ובמקום אחר בספר המטעמים כ׳ בהמשך הספר דהטעם שהמוהל מניח בתוך כר הילד האיזמל של מילה ביום שקודם המילה משום שיהיה שמירה לתינוק שזכות המילה ישמור להתינוק בלילה הזה שהוא מסוכן. וכן מביאים דבין יהודי פולניה בסביבות ווארשה היה נהוג לשים את סכין המילה מראשותי היולדת והתינוק מערב ליל שמיני, וכן יהודי הונגריה היו שמים סכין סתם מתחת לכרה של היולדת, ובשיעורי הגר״מ גרוס הביא סגולה זו בשם הגר״ח מוואלוזין וכתב שתיקח את הסכין כבר לבית הטבילה ואח״כ כל ימי עיבורה. עוד מצאנו דיש בזה סגולה לא רק ביולדת, עי׳ בבן איש חי שנה ב׳ פר׳ שמיני וכן כתב בשיעורי שבט הלוי נדה סימן קצ״ז סעיף ב׳ ד״ה אם בעלה בעיר דאשה הטובלת היכא שודאי בעלה לא יבא איתא בפוסקים ובזהר הקדוש דסכנה לטבול וכן מקובל דשמא יכנס בה דיבוק של רוח טומאה, ואם אירע שטבלה האשה מאיזו סיבה לא תישן לבדה אלא עם אשה או תינוק או שתניח סכין תחת הכר עד שיגיע בעלה. אך בפירוש לא מצאנו שיניחו סכין בחתן וכלה וכו׳ לענין שמירה, וענינים אלו הם ענינים סגוליים ול״ש בזה סברות.

מקור לאריכות ימים בקנית קבר, ומקורות לעניני אריכות ימים.

תשובה: בענין קנית קבר מחיים, עי׳ באורחות רבינו דאמר לו הסטייפלר דיש בכך סגולה אך אין הוא יודע את המקור. ועי׳ בספר דולה ומשקה עמ׳ ש״ע להגר״ח קניבסקי דנשאל על כך וכתב דכך אומרים ולא מצא שום מקור.

ובענין סגולות לאריכות ימים, עי׳ בספר והארכת ימים להרה״ג יעקב פיש שאסף בזה את כל הענינים.

מקור לומר את הפסוק "ולכל בנ"י לא יחרץ כלב לשונו" כשרואה כלב.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לסגולה שאומרים ״ולכל בנ״י לא יחרץ כלב לשונו״, כאשר רואים כלב שעלול להזיק?

עי׳ בספר החיים הנקרא סגולת ישראל דהביא סגולה זו כחלק מסגולה יותר מורכבת בשם ספר דבק מאח בשם כת״י המיוחס למהרח״ו, וע״ע בספר דן ידין וספר הקרנים לר״ש מאוסטרופולי דהביא גם פס׳ זה בתוך חלק מסגולה בשם רב פפא.

מקור דמי שאין מסרק שערות ראשו גורם לעיוורון.

תשובה: מצאנו שכ״כ בספר סגולות ישראל מערכת ע׳ אות כ״ז מביא כן בשם ילקוט חדש, וכן הביאו בספר רפואה וחיים להגר״ח פלאגי׳ פי״ב סי׳ קע״ג דמי ששערותיו מעורבבות ואינו מסדרן מביא לידי עיורון, עיי״ש.

מקור שאסור לקרוע או לתפור בגד שלבוש בו בלי חוט בפה.

תשובה: הנה בספר הזכירה [לרבי זכריה בן יעקב תס״ט] כתב דלתפור כשהוא לבוש בגד הדבר קשה לשכחה, וכתב דיחזיק קיסם בפה ויאמר ה׳ ישמרני מכל רעה, ובספר עץ חיים בהגהת זר זהב אות ב׳ כתב דיחזיק חוט, וכבר העיר עליו בספר סגולות ישראל מערכת ת׳ אות ט׳ דלא נזכר בספר הזכירה.

מקור הסגולה דזוג בלא ילדים יתגרשו וינשאו מחדש.

שאלה: הריני בשאלה אל מכובדי.

האם ידוע לכם איזה מקור על כך שזוג שאין להם ילדים, יש סגולה שיתגרשו ויתחתנו מחדש, ואז יהיה להם ילדים?

א.ב.ש.
דיין ומו״צ שכ׳ רמת שלמה בעיה״ק ירושת״ו
ראש בית ההוראה משפטי החיים בת ים מח״ס משפט הכתובה

תשובה: לכב׳ הדיין הרה״ג ר׳ א.ב.ש. שליט״א מו״צ רמת שלמה מח״ס משפט הכתובה שמחנו לקבלת איגרתו

בעניין הסגולה שכתבת, מצאנו רק בספר מדרכי חיים עמ׳ רע״ח דכתב [בלי מקור] וז״ל ישנה סגולה מפולפלת וצריך להתיעץ עם חכם לפני כן ואולם אומרים שזה סגולה גדולה וחזקה אשר כידוע איתא בגמ׳ השוהה עם אשתו עשר שנים ולא נפקד יפטרנה, אמנם כבר כתב הרמ״א ז״ל בשו״ע אה״ע סי׳ א׳ סעי׳ ג׳ על זה שלא נהגו לכוף אותו לגרשה אע״פ שלא קיים פריה ורביה וכן בשאר ענייני זיווגים בשם הריב״ש מי׳ ט״ו עכ״ד אזי אם הגיע לשנה עשירית והשי״ת ישפיע טובו ורחמיו עכ״פ יש סגולה עצה חזקה לכתוב גט על תנאי שאם תוך שנה לא יפקדו זה יכנס לתוקף וכו׳ וזו סגולה גדולה באשר גדול כח שלום בית בשמים, אולם כאמור אין זה מומלץ אלא יתייעצו עם ת״ח גדול היטב. ע״כ.

מקור לא לשבת בקצה השלחן.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור שהיושב בזוית השולחן, יתקשה במציאת זיווגו.

עי׳ בספר ודרשת וחקרת ח״ה אבן העזר סי׳ כ״ב דכבר כתב דלא מצא מקור עי״״ש משי״כ עוד בזה.

מקור דהדורך על צפרנים מגרש הרהורים רעים.

שאלה: האם יש מקור שהדורך על צפרנים מגרש ממנו הרהורים רעים וכדו׳.

תשובה: לא מצאנו מקור לדורך על צפרנים.

מקור לסגולה ד43 נשים יפרישו חלה יחד לזש״ק.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לסגולה ש43 נשים תעשנה הפרשת חלה ביחד [כל אחת בנפרד] כסגולה לזש״ק לזוג שאין לו ילדים?

לא שמענו על סגולה זו וגם לא מצאנו לכך מקור, וכן בשאלת רב למרן הגר״ח קניבסקי שליט״א פכ״א כתב דלא יודע מקור לכך.

מקור לסגולה לשתות מגביע שחרות בו ארבע נהרות.

תשובה: סגולה זו נמצאת בסידור תפילה בנוסח וכוונות הרש"ש הנקרא סידור היר"א חלק ג' עמוד 3-4 וכן עמוד 226-230, אך סידור זה לא כתבו הרש"ש אלא הרב רבי ידידיה רפאל חי אבולעפיא היר"א שהיה תלמידו של נכד הרש"ש והיה ראש ישיבת בית אל לפני כמאה חמישים שנה. וכתיבת הקמיע שבסידור אינה ממנו רק מהרב מסעוד הכהן אלחדד ז"ל שהיה מחזיק בסידור זה כנודע, וקמיע הזה מיוחס לכבוד הרב הקדוש יוסף מאימאצק ז"ל שהיה לו מגיד עיין בספר שם הגדולים במערכת י' אות קל"ד, כ"כ בספר חיי אבות פ"א עמ' נ"ד וכן כתב הגרי"מ הלל בספרו שפת הים על שובבים בנספח על פדיון נפש אות ד'.

האם יש מנהג לא להשאיל ביצים ושמן?

שאלה: האם יש מקור ל"מנהג" [סגולה] שלא להשאיל לשכנים שמן או ביצים?

תשובה: לכב' הרב השואל שליט"א

בענין להשאיל שמן וביצים לשכנים לא מצאנו מנהג וסגולה זו [רק לענין ביצים אם הביצים אינם שוות יש אוסרים במקום שמקפידים אם לוקח ביצים של מספר קטן ומחזיר במספר גדול יותר משום ריבית].

מקור דקיפול הטלית במוצ"ש סגולה לשלום בית.

תשובה: ע"ד שאלתך בענין מה דמרגלא בפומא דאינשי דקיפול הטלית מיד במוצ"ש הוה סגולה לשלום בית, מה מקורו?

עי' בספר טעמי המנהגים באות תתקמ"ז בקונטרס אחרון אות י' הביא בשם ספר תולדות מנחם שכתב שמי שרוצה שאשתו תאריך ימים יכפול הטלית במוצש"ק יען שהאשה מביאה הטלית לחתן, מזה באה ההקפדה שישמור הטלית ויכפול אותו תיכף במוצ"ש להראות שאינו מצפה לטלית אחר שתביא לו אשה אחרת ח"ו עכ"ל. וזה אולי מה דמרגלא בפומא דאינשי שקיפול הטלית במוצש"ק הוא סגולה לשלום בית כיון שאינו מצפה שתמות.

סגולת צמח האזוב.

תשובה: ע"ד שאלתך מה סגולתו של צמח הזעתר האזוב, והאם יש ענין שיהיה מונח על השולחן אזוב?

עי׳ בבן איש חי שנה ראשונה פרשת אמור אות י׳ דכתב דיש נוהגין להניח על השלחן כלי שיש בו אזוב, וכ״כ בשם רבינו האר״י ז״ל ומנהג יפה ונכון הוא, דהאזוב הוא בסוד היסוד הנקרא צדיק, סימן לדבר וצדיק על שלחן יבא, ועיין בזוה״ק האזינו דף רצ״ט, ובביאור שם בענין האזוב יע״ש עכ״ל.

ועי׳ בזוהר דהביא את סגולת האזוב במקומות רבים דסגולתו לגרש כל מיני כוחות הטומאה והמזיקים, עי׳ בח״ב דף ל״ה ״אגודת אזוב למה לבערא רוח מסאבא מבינייהו״ ע״כ, וכן שם דף מ״א ״אזובא הא אוקימנא דאיהו מעבר רוחין בישין וכל פטר רוח בישא״ וכן בח״ג דף נ״ג ואזוב דא ו׳ זעירא דיניך לה לכנסת ישראל״ ע״כ.

ועיין בספר מגיד מישרים למרן הב״י זיע״א פרשת ויקהל שכתב הטעם גבי אפר פרה שהיו שמים בו אזוב, וז״ל ״אזוב איהו מכיך מכל עשבייא, ותו דאזובא הוא מיוחד לאעברא רוח מסאבא כדאיתא בזוהרא קדישא״ עכ״ל.

וכתב בשער טעמי המצות עקב בשם רבנו האר״י וז״ל גם אזוב על השלחן מבריח כל מיני מזיקים וזאת הקליפה וכו׳ עי״ש.

ועי׳ ברמח״ל בספרו תפילות לרמח״ל תקט״ו תפלות [תפילה קפח] ע״פ ״תחטאני באזוב ואטהר״ דאזוב מבריח טומאה מן העולם.

ועי׳ בסידור הרש״ש ח״ב דף 265, ועי׳ בדברי שלום ח״ד עמ׳ של״ז ותצ״א. וכן עי׳ בחיד״א מדבר קדמות מערכת א׳ אות כ׳.

האם צריך להדליק נר שלא דלק בשבת עד סופו במוצ״ש?

תשובה: הנה בנר שכבה ביום כיפור כתב הרמ״א בסי׳ תר״י ס״ד דיחזור וידליקנו, ובשו״ע הרב שם ס״ח כתב דהטעם שם דהוא סימן רע לאדם ולכך יחזור וידליקנו במוצאי יום כיפור, ויש שרצו ללמוד משם גם לענין שבת, יעוי׳ בשו״ת באר משה ח״ח סי׳ ס״ג אות ו׳, וכ״כ בתורת חיים סק״ד דגם בשבת יש סימן רע ויחזור וידליקנו. אך יעוי׳ בספר לקראת שבת עמ׳ רפ״ו דהביא דבספר מור ואהלות כתב דאין בכך סימן רע וממילא א״צ לחזור ולהדליק. ועע״ש שהביא דבס׳ יסוד יוסף פרק פ׳ כתב דמנהג המדקדקים שנר הדולק לדבר מצוה ונשאר ממנו מצניעין אותו שלא להשתמש ממנו דבר חול.

מקור ששמן החנוכה מועיל לרפואה.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור לסגולה למריחת שמן הנותר מהדלקת נר חנוכה לריפוי מחלת השושנה שנאמר מנותר קנקנים נעשה נס לשושנים. וכן צ״ע דאם לא התנה להשתמש בשמן כמוזכר במשנה ברורה אסור ליהנות ממנו, ועל הצד שכן התנה הרי אין זה נותר קנקנים?

הנה הסגולה ממותר השמן, כ״כ בשם הבעש״ט ובשם הר״מ מקוצק, ויש שכתבו בשם ר״מ מפרימשלאן.

ועי׳ בספר גם אני אודך על הש״ס סי׳ ע״ג דכתב די״א דהוא ממותר השמן בכוס כשהתנה, וי״א דהוא ממותר השמן בבקבוק, ועי׳ מש״כ בספר אור ישראל [דרדק] [נמצא באוצר החכמה] הערה 1103 מש״כ הרבה מקורות על הענין, ומש״כ בשם הגר״נ קרליץ והגר״י זילברשטיין עי״ש.

הנחת נעלים סמוך לראש, הנחת נעלים הפוך על הרצפה.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש ענין לא לישון עם נעלים ליד ראשו, וכן האם יש ענין שנעלים הפוכות על הרצפה יש להופכם חזרה כלפי מעלה (והיינו שהחלק התחתון הסוליה נמצאת כלפי מעלה).

בענין הנחת נעלים סמוך לראש, מרן החיד״א בספרו עבודת הקודש ח״ב הביא בכוכב הלכת ציפורן שמירסי׳ ז׳ אות קי״ב וז״ל אם יהיה סמוך למראשותיו מנעלים או מכנסים וכיוצא יגביר כחם להכשילו ח״ו יעו״ש.

ובענין לא להניח נעלים הפוכות, כן מבואר בשלחן ערוך המקוצר ח״ד עמ׳ שע״ז דיש מנהג כזה בין התימנים, וכתב ששמע מהר״ר יעקב הלל שליט״א שגם הבבלים נוהגים להקפיד בזה והדבר מפורסם לכל המונם.

סיום

האם סיום זוהר ומסכתות קטנות הוי סעודת מצוה?

תשובה: ע״ד שאלתך במי שסיים וגמר ״ספר הזוהר״ האם סיום שעושה הוי סעודת מצווה, וכמו״כ מי שגמר פרקי דר׳ אליעזר ועושה סיום האם הוי סעודת

מצווה? הנה בענין סיום הזוהר, עי׳ באחרונים דמהני לענין סיום דחשיב סעודת מצוה, עי׳ באפקרסתא דענייא סי׳ קנ״ד, ובשו״ת פרחי כהונה סי׳ י״ג, ובעטרת פז [ברכת אילנות] עמ׳ קפ״ט. [הספרים נמצאים באוצה״ח]

ולגבי שאלתך השניה בפרקי דר״א, עי׳ בספר נחלת ישראל סי׳ ל״א דשאל את ר׳ שלמה קלוגר אי מהני סיום מסכתות קטנות בחודש אב וענה דאם לא כיון לסיים בדווקא מהני כיון דיש שמחה עי״ש. אך בפתחא זוטא בשם הדרת קודש ובשו״ת משיב שלום סי׳ י׳ ובספר פני מבין סי׳ קל״ג כתבו בסתמא דמסכתות קטנות הוי בכלל מסכת שאפשר לסיימה לבכורים וא״כ לכא׳ ה״ה פרקי דר״א ואולי יש לחלק.

מקור לאמירת הדרן בסוף פרק בש״ס.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לאמירת הדרן בסוף פרק בש״ס, או אפשר רק בסוף מסכת?

עי׳ באשכול בשם הראב״ד, וכן בתשבי מהרב אליהו בחור, וכן בשו״ת מהר״ם מינץ ס״ס פ״ה דשם מקור הדין של מנהג זה ושם כותבים דאומרים כן גם בסיום פרק. ועי׳ בשו״ת מים חיים [משאש] סי׳ קע״ט דהביא ראיה דסיום פרק חשיב סיום וחשיב סעודת מצוה מהא דכתוב בכל פרק הדרן עלך וכו׳ והביא שם עדות בדבר וז״ל ובשנים הטובות היינו עושים סעודה על כל סיום פרקא ורק אח״כ כשנתקלקל הזמן עבדינן רק על סיום מסכתא ופה תלמסא״ן עיר באלגי׳ר עושין סעודה קטנה על כל סיום פרקא כי גם סיום פרקא הוא מצוה גדולה בפני עצמו ועבדינן עלי׳ יו״ט. [אך הוכיח דאין נוהגים היום לעשות סיום על פרק עי״ש].

סליחות

מדוע מדלגים פסוקים בסליחות בשמע קולנו?

שאלה: לכבוד ״לדופקי בתשובה״

ראשית כל אני מודה על הנכונות להשיב לכל מבקש דבר ה׳ להמציא את מבוקשו וליישב את קושיותיו. ובידעי ומכירי מכבר קאמינא שהמדובר

בתשובות מפתיעות ומפורטות ממש תודה לכם ועשו חיל והצליחו אכי"ר.

תשובה: ע"ד שאלתך מה טעם המנהג שמדלגים את הפסוקים של שמע קולנו אמרינו ה' וגו' יהיו לרצון וגו', [ובמקצת סידורים נדפסו פסוקים].

עי' בשו"ת התעוררות תשובה או"ח סימן ש"ע דכתב וז"ל "ונ"ל עפ"מ דאיתא בשו"ע או"ח סימן קט"ז דפסוק הנכתב בלשון יחיד מותר ברבים לשנותו ללשון רבים דרך תפלה, והנה כל הפסוקים שאומרים בשמע קולינו אומרים אותם בלשון רבים חוץ מפסוק יהיו לרצון הוא כתוב בלשון יחיד יהיו לרצון אמרי פי ואנו מתפללים יהיו לרצון אמרי פינו בלשון רבים כמו כל הפסוקים שם וכיון שלא תקנו חז"ל חוששים לכתחילה מלשנות כיון דאינו אלא מנהגא לאומרו להחמיר שלא לשנותו ברבים משא"כ מה שתיקנו חז"ל בפירוש דגם לכתחילה מותר" עכ"ל.

ספירת העומר

מקור דשערות הראש בספירת העומר נהפכות לבחינת חסד כשערות הזקן.

תשובה: בענין שערות הראש, עי' ברמח"ל בספר קיצור הכוונות דף ע"ח דכתב וז"ל ובכל ימי העומר כתב האר"י זלה"ה שאין להסתפר כי באותם הימים מתעורר בחינה עמר נקי שהם שערות אריך אנפין שהוא חסד. ואין לגלח כי אין לנו להעביר החסד עכ"ל. ומקורו בפרי עץ חיים דף קכ"ד ע"ג, ועי"ש בהגה"ה אמר מאיר מצאתי כתוב בכתב יד של הרח"ו ז"ל כי עמר גימטריא קר"י עכ"ל, וזה סוד י' פעמים ע"ב גימטריא עמ"ר במלוי כי הטיפה בבחינת חסד כנודע אחר כך מצאתי בנוף ע"ח נוף א' פרשת בראשית על הזוהר, וכן כתב בהדיא כנזכר לעיל עיין שם באורך.

מקור לקחת מלח בעומר.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור וטעמו וענינו לקחת מלח בספירת העומר והאם צריך לעשות בכל הימים או רק ביום הראשון.

הנה מקור הדברים לקחת מלח בעומר הוא בדברי שלום [נכד הרש״ש] אות נ״ב וז״ל בליל ראשון של ספירת העומר נוהגים ליקח כל אחד חתיכתא מלח בידו בעת הספירה וקודם אומרים סדר קרבן העומר ככתוב בסידורים וכן עושים גם ביום״ עכ״ל.

והנה שפתיו ברור מללו דהיינו דוקא ביום הראשון ובשעת הספירה, ומה שיש שנהגו כן בכל לילה, עי׳ בספר דברי שלום [עפגי״ן] ח״ז סי׳ תפ״ט אות א׳ בהערות שחיפש מקורות לכך.

ויש שומרים מלח זה לסגולה מפני עין הרע עיי״ש.

ספיקא דאורייתא

ספק דאורייתא לחומרא האם הוא איסור חדש של ספקות?

תשובה: ע״ד חקירתך בדין ספק דאורייתא לחומרא האם האיסור בספק דאורייתא לחומרא הוא אותו איסור ממש רק שאין בו עונש כמו האיסור ממש משום התראת ספק או שאינו אותו איסור ממש אלא איסור חדש שחידשה התורה לאסור הספקות (ויש בזה כמה נפ״מ לכאורה וכגון לענין טמטום הלב במאכלות אסורות וכדו׳).

עי׳ שו״ת צ״צ סי׳ צ״ב, ובשערי יושר שער א׳ פ״ג, ובצפנת פענח מתנות עניים פ״ד ה״ט, ובמהדורא תנינא עמ׳ ט״ו, ובקובץ הערות סי׳ מ״ב ס״ק ד׳ דכתבו שאיסור ספק אינו חלק מהאיסור עצמו אלא איסור נפרד שיש איסור כללי על כל הספיקות למשל איסור ספק נבילה אינו פרט מדיני נבילה, ואיסור ספק חמץ, אינו פרט מדיני חמץ, אלא שניהם פרטים של איסור מחודש ״איסור ספיקות״.

ועי׳ בספר שיח השדה כלל י״א דף ע״ב ע״ב בד״ה ״ונשוב״ שכתב דספק הוא גם דין איסור וגם דין היתר בכל החפץ וע״כ צריך לבטל את אחד מהדינים הללו ולכן בדאורייתא מחמירים.

בדבר שיש מחלוקת האם הוי דין תורה או דרבנן, האם נחשב כספק דאורייתא לחומרא?

תשובה: ע"ד שאלתך בדבר שהוא מחלוקת ראשונים או אחרונים אם הוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן, והאם שייך בו הכלל דספק דאורייתא לחומרא או הכלל דספק דרבנן לקולא?

כן הוא דעת הר"ן בתשובותיו סימן נ"א הובא בבית יוסף סימן רכ"ח, וכן כתב להלכה הט"ז יו"ד סימן שמ"ב סס"ק א'. ומרן החיד"א בספרו "עין זוכר" מערכת ס' כלל כ"ו כתב כל שיש מחלוקת בדבר שיש אומרים שהוא מילתא דרבנן וי"א דהוא מילתא דאורייתא מיקרי ספיקא דאורייתא.

האם ספק דאורייתא לחומרא מן התורה הוא גם במצות עשה?

תשובה: עי' במהרי"ט אלגאזי על בכורות אות מ' ד"ה "והנה לפי", ובכסף משנה הל' מילה פ"ג ה"ו בשם שו"ת הרמב"ם דחידשו דלענין מצות עשה לכו"ע ספיקו מדאורייתא מן התורה לחומרא. וכ"כ בחוות דעת יו"ד סי' ק"י בבית הספק, וכ"כ בשו"ת מוצל מאש סי' י"ג ובשו"ת דברי חיים מצאנז סי' י"ב. אך המנחת חינוך א א [ג] ד"ה "ואם" כתב דגם כה"ג נחלקו [אם זה מה"ת או רק מדרבנן]. ובפרי מגדים באשל אברהם או"ח סי' י"ז ה"ב הסתפק להיפך דאולי לענין מ"ע לכו"ע אמרינן ספק לקולא מהתורה.

ספרים – עניינם והלכותיהם

מקור לשמות הפרשיות.

שאלה: מהו המקור לשמות של הפרשיות שאנו נוהגים בהם כהיום (כגון בראשית, נח, לך לך), והאם יש עוד שיטות בשמות הפרשיות, וכגון מה שמצאתי בתניא רבתי בנדפס מחדש ממוסד הרב קוק כלפני שנה בנספחים ס' ד' שהביא שמות אחרים לפרשיות שלנו (כגון בראשית, תולדות, אברם וכו')?

תשובה: בענין שמות הפרשיות נעתיק לך מה שנשאל הגר״ח קניבסקי בדרך שיחה בפתיחה בעמ׳ ג׳ דנשאל מי המציא חילוק הסדרות מי נתן שמות הפרשיות ומי עשה את הפרקים, והשיב דחילוק הסדרות כבר היה בזמן חז״ל שהיו קורין בתורה כל התורה במשך שנה שלא כבני מערבא שהיו קורין בשלש שנים וזה מבואר מהמדרש שמחולק לפרשיות. ולענין שמות הפרשיות איני יודע אם הוא מזמן חז״ל ויש מהם שהוא מחז״ל כמ״ש בזבחים כ״ח, ומה שבמדרש מודפס שמות יתכן שהוא מהמדפיסים ואפשר שהוא מהגאונים שאחר כך. ואת חלוקת הפרקים שנדפס אצלינו עשו הגויים, אבל יש חלוקת פרקים אחרת ב״מסורה״ ושם יש חילוק הפרקים הנכון ומה שחילקו הפרקים כדי שיהיה יותר קל, עכ״ד. אך ראה באריכות בספר המקרא והמסורה לר׳ ראובן מרגליות דהביא עוד מקורות מחז״ל לשמות הפרשיות ודן שם בארוכה בכל הענין. וראה עוד באריכות בקובץ המעין כרך ל׳ גליון ד׳ [נמצא באוצר החכמה] מאמר מאת ר׳ גבריאל פרוידנשטיין שהביא מקור לכמעט כל הפרשיות מחז״ל או מהראשונים.

מי תיקן את חלוקת התהלים לז׳ ימי השבוע וכו׳?

תשובה: הנה עיקר המנהג לומר תהלים בקביעות מדי יום ביומו ולסיים בשבע ימי השבוע נמצא לראשונה בספר מנהגות וורמייזא עמוד ר״פ בשם ספר ישן נושן, וכ״כ בספר נוהג כצאן יוסף עמור מ״ז אות י״א קודם התפלה אומרים תהלים מאותו יום לפי חלוקת כל הספר לכל שבוע עכ״ל. וכן הובאה חלוקה זו במנהגים לק״ק וורמיישא לרבי יוזפא שמש ח״א עמוד ו׳ [בהוצאת מכון ירושלים] עיי״ש בהערה 2 עוד הרבה מקורות, וכ״כ בספר יוסף אומץ סי׳ רי״א. אך מי חילק חלוקה זו ראינו בכמה ספרים שכתבו דלא מצאו מי חילק חלוקה זו. אך מצאנו דהשל״ה בח״א כתב בשם הצידה לדרך דיראה אדם לסיים התהילים כפי הסדר שסידר בעל הצידה לדרך, ובאמת נמצא הדבר בספר צדה לדרך בפרק י״ז עמ׳ 252 דכתב על עצמו ״וכבר חלקתי ספר תהילים לומר חלק ממנו בכל יום ויום בענין שיקראהו המתנדב לשבח ולהודות בכל חודש פעם א׳ והנני כותב אחר פרק זה החילוק שבכל יום מהחודש, וכן החילוק שחלקתי גם לקרותו פ״א בכל שבוע למי שעסקי תורתו מועטת שישתדל לקרותו בכל שבוע ואין שיר ותהלה דומה לו״. וכנראה זו החלוקה הקיימת היום אם כי לא מוכח הדבר לחלוטין שזו אותה חלוקה. [וע״ע בקובץ אור ישראל ט״ו עמ׳ קס״ד ואילך].

מי חילק את המשניות?

תשובה: ע״ד שאלתך האם חלוקת המשניות בתוך הפרקים נעשה ע״י גדולי ישראל, או ע״י מדפיסים ולכן זה שונה מדפוס לדפוס?

נעתיק לך מש״כ בזה מ״מ בספר בית אהרן חי״א עמ׳ ע״ה אות ג׳ וז״ל ראה בס׳ יסוד המשנה ועריכתה מדף כ״ד והלאה וצרפו לכאן, וראה בספרי ח״ח מדף תקי״ב והלאה סימן כ״א ערך סדרן של פרקים במסכתא שהארכתי שם בזה ע״ש ובהציונים, ושם הבאתי כמה וכמה כללים ופרטים בזה וכתבתי שם שההתחלקות של המסכתות לפרקים היתה כבר בימי התלמוד ושגם מספרם וסדרם נזכרים כבר בתלמוד וכן נזכרים בתלמוד כמה שמות הפרקים, וכבר האריך בזה בספר מבוא לנוסח המשנה ח״ב דף תת״פ והלאה וראה מש״ש בענין השנויים וחילופים בסידור הפרקים, וראה בהקדמת יש סדר למשנה ח״א והרב צבי הירש חיות במבוא התלמוד פל״ג ד׳ לבוב ל״ה ע״ד ובס׳ דרכי המשנה מהרז״פ דף רס״ד ורס״ה ושם בערך סדר הסדרים והמסכתות מדף ר״פ והלאה, ובכללים שלי הארכתי ג״כ במספר הפרקים והשיטות השונות בסדר הפרקים ועוד ועוד בזה. ובענין חלוקת הפרקים למשניות עי׳ ברמב״ם בהקדמתו דכתב וז״ל אחר כך רבינו הקדוש חילק את המאמר לפרקים וקרא שם כל אחד פרק אחר כך חילק מאמר כל פרק לפרקים קטנים נכוחים להבין וקלים לדעתם על פה ולהורותם וקרא שם כל אחד מאלו הפרקים הקטנים ׳הלכה׳ עכ״ל. ועי׳ מש״כ בזה בספר יסוד המשנה ועריכתה לר׳ ראובן מרגליות עמ׳ ל״א ושם כתב דיש גם נפ״מ להלכה בהתחלקות המשניות, ראה ש״ע אהע״ז סי׳ ל״ח בח״מ ס״ק ז׳ דכתב כי המקדש על מנת שהוא שונה אולי יוצרך להיות בקי בשלש משניות.

מה הם הכ״ח פסוקים שיש בהם כל כ״ב אותיות?

תשובה: ע״ד שאלתך על המובא בשם ספר רפואה וחיים למהר״ח פלאג״י בסי׳ י״ב אות רנ״ג שכתב ידוע שיש כ״ח פסוקים שיש בהם כל אותיות האלף בית מא׳ עד ת׳, איזה הם אלה הפסוקים?

הנה כמו כן גם בספר לשון חכמים מהבן איש חי בח״ב סי׳ ט׳ עמ׳ פ״ז, וכן בספר מעשה רוקח על הרמב״ם בסוף כרך זמנים שהעתיק מספר כת״י רשימה של כ״ח הפסוקים שיש בהם כל האלפא ביתא.

ובאמת כ״כ במסורה בארבע מקומות:

א. במסורה גדולה בשמות פט״ז פט״ז.

ב. במסורה קטנה בירמיהו פכ״ב פ״ג.

ג. במסורה גדולה ביחזקאל פל״ח פי״ב.

ד. במסורה רבתא ברשימת האלפא ביתות שבתחילתה ברשימה אחרונה רשימה כ״ח, והובאו דברי המסורה האלו ברש״י ביחזקאל פי״ז פ״ט.

[ויש להעיר דלא בכל התנ״ך שיש בהם מסורה יש את כל המסורה] אך שם בכל ד׳ המקומות מפורש במסורה שיש רק כ״ו פסוקים שיש בהם בכל פסוק את כל הכ״ב אותיות שבתורה ולא כ״ח.

וכבר העירו על כך במאמרים באור תורה לסיון תש״ס, ובמאמר באור תורה בתמוז תש״ס.

והכ״ו פסוקים הם לפי הסדר, א. שמות פט״ז פט״ז. ב. דברים פ״ד פל״ד. ג. יהושע פכ״ג פי״ג. ד. מלכים ב׳ פ״ד פ״לט. ה. מ״ב פ״ו פל״ב. ו. מ״ב פ״ז פ״ח. ז. ישעיה פ״ה פכ״ה. ח. ישעיה פס״ו פי״ז. ט. ירמיה פכ״ב פ״ג. י. ירמיה פל״ב פכ״ט. י״א. יחזקאל פי״ז פ״ט. י״ב. יחזקאל פל״ח פי״ב. י״ג. הושע פ״י פ״ח. י״ד. הושע פי״ג פ״ב. ט״ו. עמוס פ״ט פי״ג. ט״ז. צפניה פ״ג פ״ח. י״ז. זכריה פ״ו פי״א. י״ח. דה״ב פכ״ו פי״א. י״ט. קהלת פ״ד פ״ח. כ. אסתר פ״ג פי״ג. כ״א. דניאל פ״ב פמ״ה. כ״ב. דניאל פ״ג פכ״ב. כ״ג. דניאל פ״ד פ״כ. כ״ד. דניאל פ״ז פי״ט. כ״ה. עזרא פ״ז פכ״ח. כ״ו. נחמיה פ״ג פ״ז. ע״כ.

ואף דבמעשה רוקח שם הביא כ״ח פסוקים כבר ציין בחוברת אור תורה תמוז דפסוק אחד מהם דניאל ב׳ מ״ה מופיע פעמיים ועוד פסו׳ בעזרא ד׳ כ״ג וחסר בו אות צ׳.

ועי׳ בספר דברי יעקב ביאורי אגדות מעמ׳ רמ״א דהאריך בכל אותיות התורה ושם מעמ׳ רמ״ג הביא כל רשימת הפסו׳ וציין את הטעות של הכ״ח פסו׳ דבשנים מהם אין את כל הכ״ב אותיות, וכן הראה שם דבחלק מהם יש גם את האותיות מנצפ״ך, עי״ש באורך בפירוט רב עם הרבה מ״מ ומספרים.

מהו הספר בתנ"ך הנדרש ביותר בתלמוד בבלי?

שאלה: איזה ספר מספרי הנ"ך הוא הנדרש ביותר בתלמוד בבלי?

בתודה וכט"ס ח.ב.

תשובה: לכב' הר"ר ח.ב. שליט"א שמחנו לקבלת מכתבך

הספר מהנ"ך הנדרש ביותר בש"ס הוא ספר משלי.

מקורות בכל הש"ס שאמרו הדרי בי.

שאלה: רציתי לדעת את כל המקומות בש"ס שכתוב הדרי בי.

תשובה: המשפט הדרי בי מופיע בש"ס במקומות אלו:

ערובין דף נ"ב ע"א וס"ד ע"א, פסחים דף ל"ט ע"א, ביצה כ"ד ע"א, ב"ק דף י"ט ע"א פעמים וכן בדף י"ט ע"ב, ב"מ דף ס"ה ע"א, ב"ב דף מ"ה ע"ב, סנהדרין דף פ"ט ע"א שלוש פעמים, בכורות דף ל"א ע"א.

מקור דדבר טוב אחד מציל על כל הספר.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור שדבר טוב אחד בספר מציל על הספר כולו

כן כתב בביאור אגדות להגר"א (הובא בענף יוסף על העין יעקב שם) על הא דאיתא בבא קמא (דף צ"ב:) בירא דשתית מינ' לא תשדי בי' קלא, וכתב ע"ז הגר"א כמ"ש הרמב"ם "במורה" על המוצא דבר אחד טוב בספר אחד, שלא ילעיג עליו בשאר דברים שמוצא בו" עכ"ל.

וכדברי הגר"א כתב גם הנתיבות בפירוש מעשה ניסים על ההגדה וז"ל "וראוי להזכיר פה מאמר הרב המורה בספרו ח"א זה לשונו שאין ראוי לעיין בספריו שיחסוהו לעזות וכו' עיין שם ויניח לך ואני מקוה להשי"ת כי השלם מן האנשים יקבל תועלת בהרבה מקומות וכבר אמרו וידוע כי דברי תורה אף אם ימצא דבר אחד טוב מציל על כל הספר כולו ועל הקדמה זו נשענתי בהגלות לעיני כל בנ"י זה הספר עכ"ל. וכתב כן גם בהקדמה לספרו תורת גיטין.

אך כבר העירו דלא נמצא ד"ז במורה נבוכים [עי' בעלי תמר זרעים בהקדמה].

אמנם ענין זה מוזכר בתשובות הרשב״א חלק א׳ סימן תי״ד וז״ל שאמרת עם הספר לא על המחזיק בספרי היונים אני כועס שאם נמצא בהם דבר טוב מציל על כל הספר וכו׳ עכ״ל. והטעם כיון שהביא תועלת גרם לזכות הקורא בו.

מקור לפירוש "הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" משום שאין להם הרבה ספרים.

תשובה: ע״ד שאלתך מי אמר את הווארט הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, וביאר שמשום שאין להם הרבה ספרים של מפרשים לכן לומדים יותר טוב.

המאמר הובא בספר בית מאיר [לרבי זאב וואלף קאצנלסון תרע״ב] בשם ר׳ יוסף פיימר מסלוצק דהיה מבאר ע״ד צחות מארז״ל הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה [נדרים דף פ״א] כי בני העשירים יש להם ספרים הרבה ואם קשה להם איזה קושיא יחפשו תיכף בהספרים המדברים בענין זה וימצאו מבוקשם שכבר התעוררו בזה המפרשים ותירצו הקושיא בטוב טעם ודעת, אבל בני העניים שאין להם ספרים המה אם יקשה להם איזה קושיא ייגעו עד שימצאו בעצמם את קושיתם.

זוהר

הא דמוזכר בזוהר "הויות באמצע" לגבי תפילין דר"ת ואינו מוזכר לכאורה בחז"ל.

שאלה: תודה רבה על התשובה אני שמח שלא דחיתם אותי באמת הבניין, אלא עניתם לי בסבלנות גדולה ובנחת. רק רציתי להדגיש שאין כאן ערעור על עצם חכמת הקבלה שהייתה עוד לפני שהזוהר התפרסם ומקובלת כתורה מסיני בלי שום פקפוק חס ושלום. כפי שהוכרע ע״י כל הגדולים כולל היעב״ץ, אלא שאני רואה את הדברים שיש בהם קושי גדול ואני אשמח אם תיישבו השאלה.

ונתחיל בהערה הראשונה.

בזוהר קוראים לתפילין דרבינו תם בשם הויות באמצע (ח״ג רנח.): **אבל בעלמא דאתי הויות באמצע דאינון ה׳ ה׳,** הביטוי הויות באמצע ככינוי לפרשיות של ר״ת הוא רק מתקופת הגאונים עוד לפני גילוי הזוהר, ולא נזכר בספרות חז״ל כלל, ואיך שני נביאים נתנבאו בסגנון אחד, שהזוהר קורא לזה כך והראשונים ג״כ קוראים לזה כך, ומאידך גיסא לא מוזכר כלל ביטוי זה בכל ספרי חז״ל ודוחק לומר שהכינוי הזה היה מקובל מזמן הגמרא בע״פ וכו׳.

תשובה: לכב׳ הרב השואל הנכבד שליט״א שמחנו שוב לקבלת איגרתו

בענין הערתך על הזוהר מלשון הויות באמצע שאינו מוזכר בספרות חז״ל, הנה מצאנו דדוקא מוזכר לשון זה בחז״ל דעי׳ בראב״ד בפי׳ על ספר היצירה דהביא ירושלמי קדשים על מנחות [שאינו תחת ידינו] לשון ״הויות באמצע״, והביאו החיד״א בערך ירושלמי, ועל סמך מאמר זה זייף לו בעל הירושלמי המזויף [בדור הקודם] על קודשים מאמר שלם [אך עי׳ בתורה שלמה חכ״ב במילואים עמ׳ ק״כ דכתב דיתכן דהיה לבעל הירושלמי המזויף קטעים אחדים אמיתים ואחד מהם הוא הקטע הנ״ל], הרי דכבר בירושלמי שאינו תחת ידינו מוזכר לשון זה ונאמן הוא הראב״ד שראה ירושלמי זה. ומדוגמא זו תצא ותלמד על שאר מקומות דהרי כאן חשבת שיש ראיה ממה שלא מוזכר בחז״ל שלפנינו לשון זה דאיכא ראיה, והרי לפניך לשון חז״ל ממקום אחר שאינו לפנינו היום דאיכא לשון זה וא״כ ודאי נאבדו ממנו עוד חלקים מתורתינו הקדושה וא״א להביא ראיות כאלה.

מדוע נקרא התיקוני זוהר בשם זה?

תשובה: עי׳ בהקדמה לספר כסא מלך [לר׳ שלמה בוזגלו] על התיקונים דכתב דא״א לומר דעי״ז נתקן העולם והשכינה דהא בכל ד״ת נתקן העולם והשכינה, ולכך ביאר ע״פ דברי האר״י שעיקר התיקון ע״י ספר התיקונים הוא בעולם העשיה ושם הוא התיקון הכי קשה שזהו העולם הנמוך ביותר ואם תיקנו בעולם העשיה כבר קל לתקן בעולמות הגבוהים יותר ולכך קראו תיקוני זוהר, ובהקדמה לספר צבי צדיק [לרצ״ה מזידטשוב] כתב דבתיקוני הזוהר מדבר על יחודים שהם תיקון העולמות משא״כ שאר הזוהר [וידוע דרוב תורת האר״י בנויה על התיקוני זוהר]. ובפרי צדיק פרשת שופטים כתב דע״י תיקונים אלו יוכל האדם לתקן כל מה שעבר ע״י תשובה ולכך נוהגים ללמוד בתיקוני זוהר

בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה. ועי׳ במבוא לתיקוני הזוהר עם פירוש מתוק מדבש דהביא דבריהם בארוכה.

מה הניקוד של מילת "אדרא" [רבה וזוטא]?

תשובה: הנה קשה לדעת דבר זה כיון דזוהי מילה בארמית וכן אין זה שם פועל, והנה הפרירוש של ״אדרא״ הוא גורן, ועי׳ בתרגום אונקלוס ותרגום יונתן על הפס׳ כתרומת גורן [במדבר פט״ו פ״כ] דמנוקד בכל המהדורות שראינו בחיריק שווא וכן נקד באוצר לשון המדרש וכן נקדו במדרש רבה הוצאת וגשל בכמה מקומות וכן מצאנו בעשרות ספרים דכתבו אידרא ביו״ד וזה ראיה דהוא בחיריק. אמנם יש שאמרו לנו דזה תלוי באשכנזים וספרדים אם מנקדים את האלף בקמץ או בחיריק. ועי׳ ביין הרוקח לר׳ יהודה פתיא דנקדו בחיריק קמץ, אך לא ידוע מי המנקד ולכן נראה יותר כמ״ש בריש דברינו.

ספרים

האם מותר להניח שאר ספרים על סידור?

תשובה: עי׳ בספר גנזי הקודש [לרבי יחזקאל פיינהנדלר תש״ס] פ״ג הלכה ל׳ דהביא בכך מחלוקת דיש אומרים בשם הגר״נ קרליץ דאסור, אך שם כתב הטעם משום שיש קריאות התורה בסידור וכן יש שיר השירים [ולפ״ז בסידור של מנחה מעריב בלבד גם לדעתו יהיה מותר] וכן דעת הגר״ש אוירבך שקדושתו כנביאים וכתובים ולדעתם אין להניח תושבע״פ על סידור. וי״א שקדושתו כשאר ספרים כן דעת הגרי״ש אלישיב שליט״א והגר״ח קניבסקי שליט״א, אך הוסיף הגרישׁ״א שבתור הנהגה טובה לא יניח ספרים על סידור ולא סידור על ספרים. ועי׳ עוד בחוברת אור ישראל [ל״א] עמ׳ ס׳ מאמר מהרב חיים ע. ולצמאן שליט״א דכתב דמצא בספר חסידים החדש מרבינו משה הכהן זצ״ל בן אחותו של הרא״ש נדפס בווארשא שנת תרס״א ובהוצאת צילום בירושלים שנת תשל״ג בדף ז׳ שכתב וז״ל ״וכן נראה שאין להניח מחזור או תפילות אפי׳ על ספר תלמוד״ עכ״ל. ומבואר להדיא דעתו של אחד מהראשונים דלא זו בלבד

דמותר להניח גמרא על סידור אלא גם שאין להניח סידור על גמרא אולם הוא לא ביאר דבריו ועיי"ש מה שביאר, וכן באור ישראל [מ"ג].

האם יש סדר בהנחת ספר על ספר חוץ מתנ"ך?

תשובה: הנה מעיקר הדין אין איסור בהנחת ספרים חוץ מתנ"ך, אך בספר גנזי הקודש פרק ג' ס"ק ס"ד הביא מספר לקט יושר יו"ד עמ' 59 שכתב על בעל התרה"ד שהיה מניח גמ' לבד פירוש לבד תוס' לבד והפוסקים לבד, וסיים שהבחורים בשעת הישיבה היו מניחים הפירושים והתוס' על הגמ' בשביל לימודם ועי"ז היו מתקלקלים הספרים, ואמר בעל תרומת הדשן איך אפשר לקלקל הספרים, והשיב שלכך נכתבו בתחילה עכ"ל.

עוד הביא בשו"ת שבט הקהתי ח"ה מספר מוסר נחלת אבות נכד אחי הגר"א עמ' י"ט שאין להניח ספר שקדושתו פחותה על ספר שקדושתו חמורה כגון משניות על חומש או גמ' על משניות וסיים שדברים אלו מסורים ללב עכ"ל. והביא עוד בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהגם שאין איסור מדינא בזה, מ"מ כהנהגה טובה ראוי ליזהר שלא להניח ראשונים ואחרונים על גמ' ואף לא אחרונים על ראשונים, אך באחרונים עצמם אין קפידא.

ובספר זכרון יעקב [ליפשיץ] העיד על רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל שהקפיד שלא להניח ספרי אחרונים על גבי ראשונים.

מקור מפי סופרים ולא מפי ספרים.

תשובה: עי' במאירי בפתיחה למס' אבות ובכוזרי ב' ע"ב, וכן במשנה כסף א' 124 ב' 42, וע"ע בקובץ אור ישראל כ"ז מאמר שלם על כך עם הרבה מקורות, וכן בתגובות על מאמר זה בקבצים ל"א ל"ב ול"ג.

היכן מוזכר בש"ס כלב?

שאלה: לכבוד ולתפארת מערכת לדופקי בתשובה

ראיתי בהגדה של פסח "ומתוק האור" מר"ש לווינשטיין שליט"א שעל הפיוט חד גדיא מביאין את מעשה זה של ר' חיים קניבסקי שליט"א בענין כמה פעמים

מוזכר כלב בש״ס, ושם כתוב שבמס׳ מעילה לא מוזכר כלב כלל, ובמס׳ ר״ה מוזכרת כלבה ולא כלב, ברצוני לדעת ממעלתכם האם ניתן לבדוק באופן מדויק אם אכן כן הדבר, ואשמח לשמוע מה עלה במצודתכם בענין זה.

הכותב וחותם בברכת התורה ובהכרת הטוב ח.צ.ל.

לכב׳ הר״ר ח.צ.ל. שליט״א שמחנו לקבלת שאלתך

בענין הסיפור שכתבת, אמת דבמסכת מעילה לא מוזכר כלב ובמסכת ר״ה מוזכר רק כלבה בדף ד׳ ובשאר הש״ס מוזכר חוץ ממסכת סוכה וערכין ותמיד.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

מדוע יש ספרים שנכתב שם ה׳ בד׳?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין שם השם, שיש הכותבים תמיד את שם השם עם ד׳ ולא בה׳. עי׳ בגנזי הקודש [לרבי יחזקאל פיינהנדלר תש״ס] פ״ז סע׳ ה׳ ו׳ דכתב דשם השם באות ד׳ מבואר בדינים והנהגות לחזו״א יו״ד סי׳ י״ד דכה״ג אין טעון גניזה ויכול לזורקם, וכתב שם דכן הסכים הגרי״ש אלישיב זצ״ל [דלא כערוך השלחן יו״ד רע״ו סעי׳ כ״ח דכתב דאף דאין בזה קדושה אין לנהוג בזה מנהג ביזיון], משא״כ באות ה׳ הביא שם דאין לכתוב כן לכתחילה עי״ש במקורות.

האם יש דף א׳ בגמרא?

תשובה: ע״ד שאלתך האם בדפוסי הש״ס יש דף א׳ ורק בדפוס וילנא מתחיל בדף ב׳, והאם יש גם שם דף א׳ וזה הקדמה או שגם דפי גמרא?

הנה בדפוסי הש״ס מהדפוס הראשון דפוס ונציה שנת ר״פ כבר מופיעה דף ב׳, אך מאידך גיסא בכתבי יד של התלמוד כת״י מינכן וכת״י באזיל אין בכלל דפים [ראה באוצר החכמה].

מדוע מתחילות מסכתות הש״ס בדף ב׳?

שאלה: מדוע מתחילות מסכתות הש״ס בדף ב׳, והאם קשור להא שהתורה מתחילה באות ״ב״ [או שזה רק סידור של המדפיסים]?

תשובה: בענין פתיחת המסכתות באות ב', י"א דהוא רק המצאת המדפיסים דדף א' היה השער, וידוע דיש מסבירים לרמז לך שאפי' שגמרת את כל התורה אינך עדיין יודע אפי' את הא' של התורה.

היכן דף בתלמוד בלא גמרא ותוס' לבד?

שאלה: היכן מופיע דף בש"ס שאין בו גמרא רק תוס' לבד?

תזכו למצוות ושכרכם כפול מן השמים א.כ.

תשובה: לכב' הר"ר א.כ. שליט"א שמחנו לקבלת מכתבך

עי' בנזיר דף ל"ז ע"ב דשם יש עמ' תוס' בלי גמרא.

בענין ההתייחסות לספר בן סירא והאם יש שני ספרים?

שאלה: הגמ' בסנהדרין אומרת שאף ספר בן סירא נחשב לספרים חיצונים ואעפ"כ בתלמוד בבלי וירושלמי מובאים פסוקי בן סירא פעמים רבות, ומה ההסבר בכך. ושמעתי פעם שדברי הגמ' המרחקים בן סירא, נאמרו ביחס לאגדות או מדרש בן סירא המובא באוצר מדרשים (לאיזינשטיין) ולא לפסוקי בן סירא, ולא מצאתי מקור לזה.

תודה מראש ושכמ"ה ש.ר.

תשובה: לכב' הר"ר ש.ר. שליט"א בענין שאלתך על ספר בן סירא, עי' ברמב"ן בפתיחה לתורה דכתב ובמופלא ממך אל תדרוש זה ספר בן סירא משמע קצת שמטעם הסודות אסרוהו. וע"ע בריטב"א ב"ב דף צ"ח שכתב שאע"פ שקראוהו בשם ספרים חיצוניים לא אסרו לקרוא בו אלא בקביעות, אך מכל מקום ראוי להגות בו וללמוד ממנו חכמה ומוסר.

ובעיקר קושיתך כבר תמה בספר שיר מעון לרבי שמעון סופר בסוה"ס בחידושי אגדות על הגמרא בסנהדרין שם למה אסרו לקרוא בו שהרי ידוע שחז"ל חלקו כבוד גדול לספר בן סירא עד כדי כך שקראוהו בשם כתובים, ובגמרא בסנהדרין מפורש שדברים טובים שיש בו דורשים, וכל הטעם שאסור לקרוא בו מחמת זלקמן קורטמן וכו' שזה חכמה בהכרת סוגי השער, ופלא גדול הוא דדבר זה עצמו כתבו רשב"י בתיקוני זוהר תיקון צ' משום ספר בן סירא ודורש בה סודות

גדולים ונפלאים ואיך משום דבר זה עצמו אסרו לקרוא בו וצריך ביאור עכ״ל. אך עי׳ בחיד״א בספרו פתח עינים סנהדרין ד״ק דביאר ז״ל שכיון שכל הסודות היו עדין גנוזים בזמנם וחכמת הסוד היתה ידועה רק לחכמי ישראל בלבד ולכן היה נראה זה לדבר משונה ולכן גזרו שלא ללמוד בו שנחשב לזר בעיני העם עכ״ל. וע״ע בס׳ באר שבע סנהדרין ד״ק דהקשה את כל הסתירות והביא את הירושלמי בפרק י׳ מסנהדרין הל״א בדף נ׳ דהתם איתא על דברי ר״ע אף הקורא בספרים חיצונים וז״ל כגון ספרי בן סירא וספרי בן לענה אבל ספרי המירוס וכל ספרים שנכתבו מכאן ואילך הקורא בהם כקורא באיגרת מ״ט ויותר מהם בני היזהר וגו׳ להגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו, ומשמע שבן סירא אף להגיון לא ניתנה? וכדי לתרץ כ״ז כתב שצריכים להפוך את הדברים בירושלמי וצ״ל כך אף הקורא בספרים חיצונים כגון ספרי המירוס וספרי בן לענה אבל ספרי בן סירא וכל הספרים שנכתבו מכאן ואילך הקורא בהם כקורא באגרת. ועיין ביבמות דף ק״ד בתוד״ה מה שכתבו וז״ל והרבה דברים יש בירושלמי שצריך להפכם עכ״ל. וע״ע בתפארת ישראל על המשנה שם, ועי׳ עוד בשו״ת ודרשת וחקרת יו״ד ח״ג סי׳ ל״ב. ובס׳ מרגליות הים שם ביאר באופן אחר שלאחר שהנביאים האחרונים חתמו את כ״ד ספרי הקודש שהם התנ״ך קבעו שרק הם ייקראו כתבי הקודש וגזרו על גניזת כל המגילות מדברי הנביאים שהיו ביד המון העם שלא הוצרכו לדורות כיון שבאותה תקופה לא ניכר עדיין ענין חתימת כתבי הקודש ושלא להוסיף עליהם ולולי נאסרו כל אחד היה מוסיף בה דברים מדעתו ולכן אסרום כספרים חיצונים ואמרו שאין לו חלק לעוה״ב ואסרו כל הספרים שהיו קרובים לאותה תקופה והיה חשש שיכניסום וכס׳ בן סירא, אך ככל שהתרחקו מתקופת כתבי הקודש כבתקופת התנאים והאמוראים לא היה כבר החשש קיים. אך לעומת זאת בשו״ת דברי יציב יו״ד סי׳ קמ״א אות ד׳ דכתב שאסור לקרוא בו ואף מילי מעליותא שיש בו וזאת כיון שהביא גרסא אחרת בגמ׳ שם מבעל המאור וז״ל שאם לאו דגנזוה רבנן אז היינו דורשין מילי מעליותא שלו וא״כ עכשיו שגנזוה אין ללמוד בו כלל.

וע״ע בס׳ שם הגדולים הנדפס מחדש דהובא שם הגהות עין חנוך מהגאון רבי חנוך מסאסוב והוסיף שם במערכת ב׳ ספר בן סירא שני ספרים נקראים בשם בן סירא, הראשון עשוי דוגמת משלי שלמה ומחברו היה אחר דור שמעון הצדיק והובא ממנו כפסוקים בגמ׳ ב״ק דף צ״ב וב״ב דף קמ״ו ובירושלמי ברכות פרק ז׳ הלכה ב׳, אך ספר בן סירא השני מיוחס לנכדו אשר נשא את שמו ובו נמצאו דברי עגבים והבלים ובו נמצאו הדברים שמונה הגמרא בסנהדרין ושבגללם

אוסרת הקריאה בו וראיתי שניהם עכ״ל. ובאמת גם היום יש בידינו שני ספרים ספר בן סירא וספר אלפא ביתא דבן סירא שבו יש דברי הבל ועגבים. ועי׳ באורך בשער ראובן קמיל עמ׳ מ״א. ויש עוד אריכות דברים בכמה ספרים.

מיהו ר׳ יוסף לאופיסייאל המובא בהדר זקנים?

תשובה: ע״ד שאלתך על מש״כ בהדר זקנים עה״ת פרשת בראשית דבר בשמו של הרב יוסף לאופיסייאל מי היה חכם זה?

הנה חכם זה חיבר ספר יוסף המקנא ביאור על התורה נגד הנצרות וסילופיה, ושם בהקדמה מאריך המוציא לאור בכל הפרטים עליו ועל משפחתו ופועליו.

האם לאבי הרמב״ם יש פירוש על מגילת אסתר?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מצאנו לאביו של הרמב״ם מיימון בן יוסף פירוש על מגילת אסתר מה ידוע על כך?

ידוע לנו רק דמזכירו הר״ש דוראן בספרו תפארת ישראל דף קי״ח.

מהו פירוש הרמב״ם על מסכת ר״ה?

תשובה: בענין פירוש הרמב״ם לר״ה, הנה פירוש זה אינו על המשניות רק הוא פירוש על הש״ס ולכך לא הביאו אותו בהוצאות של פירושי המשניות. כת״י זה היה אצל הרמ״ע מפאנו ובספר שם הגדולים לחיד״א בערך רמב״ם כתב ״הרמב״ם חיבר פירוש על הגמ׳ תלתא סדרי וחולין כמ״ש בהקדמתו לפי׳ המשנה ומהר״מ אלשקר סי׳ קכ״א הזכיר חידושי סנהדרין להרמב״ם ורבינו בצלאל היה לו ג״כ חדושי סנהדרין הנזכר וחידושי שבת להרמב״ם״, והוסיף ״ואנכי תולעת בא לידי פירוש רה״ש כת״י להרמב״ם והביאו החרדים במצות תשובה״. והנה פירוש הרמב״ם למסכת ראש השנה נדפס בפעם הראשונה מכתב יד בפאריז שנת תרכ״ו בשם ״יין לבנון״ וכמעט תיכף לאחר שיצא לאור עולם יצאו עליו עוררין לומר דאינו מהרמב״ם, אך שוב הוציאו לאור ר׳ יקותיאל אריה קאמלהאר עם הסכמה מהמהרש״ם, וכן נדפס אח״כ באמריקה עם הסכמה מהג״ר משה פיינשטיין ועוד, ועי׳ שם בהסכמה דהביא את כל הראיות

בעד ונגד אם הוי מהרמב״ם או לא. ובקובץ ״סיני כ״ה״ הוסיפו עוד חלק נוסף מכת״י.

מקור לספר מבקשי ה׳ לר״ש די וידאש.

תשובה: ע״ד שאלתך מה ידוע על ספר מבקש ה׳ לר׳ שמואל די וידאש?

הספר הוא על פרשת כי תשא ומוזכר בעומר השכחה דף ס״ה ע״ג מובא באוצר הספרים בן יעקב ערך 346, והוא עדיין בכתב היד ומוזכר בקובץ מקבציאל חלק ל״א עמ׳ ל״ח, ובספר חכמיהם של ארבע ערי הקודש עמ׳ 194 במכון לתצלומי כתבי יד של בית הספרים הלאומי בירושלים הוא 4852.

מהו ״ספר חנוך״?

שאלה: הנה כבר מוזכר מוזכר ספר זה בזוהר הקדוש בשם ״ספרא דחנוך״ דור שביעי מאדם, שנאמר עליו ״ואיננו כי לקח אותו האלוקים״, והוא כתב ספר לאחר לקיחתו השמימה, וסיפר בו כל מיני מראות שראה וסודות שגילה וכו׳. וידוע שהנצרות בתחילת דרכה אימצה לעצמה את הספר הזה, ולכן היהודים הפסיקו להשתמש בו. וכן הספר נמצא בשפה כושית ותורגם על ידי אברהם כהנא. האם מותר לקראו?

וכן האם הדברים שמובאים במדרש ספר הישר על ענין חנוך האם בחלקם לקוחים מספר חנוך. וכן כיצד הגיע ספר זה לידי הכושים. האם הכושים האלו הם אתיופים, כי מהספר נראה שהוא היה כתוב בכתב כמו שנפוץ אצל האתיופים. והאם אין זה מוכיח על יהדותם.

בברכת התורה ולומדיה ריחמ״א מח״ס מריח ניחוח

תשובה: לכב׳ מזכה הרבים הרה״ג ריחמ״א שליט״א מח״ס מריח ניחוח שמחנו לקבלת איגרתו,

בענין ספר חנוך, עי׳ בתורה שלמה במבוא מה שהאריך עליו, וכן בבראשית פ״ה אות צ״ב, ושם כתב דספר חנוך נדפס במקבץ בהמ״ד בשם חיי חנוך ומוזכר ספר חנוך בזהר ח״א י״ג ודף ל״ז ובזח״ב נ״ה נ״ו, ובס׳ רזיאל בתחלת הספר, וכנראה היה הספר חנוך עדיין מצוי בימיהם ונאבד מאתנו. וחלק ממנו הוא כנראה ממה שמובא שם. והנה הנצרות בראשיתה התחילה לשבש את ספר חנוך ולהביא

מתוכו רמזים וסיועים לענינים בדתם [בדותם] ולכך היו היהודים משתדלים להעלימו ולכך נעלם הספר למשך תקופה ארוכה. והנה הנוצרים תרגמו ושבשו את הספר בתחילה בלשון יונית ואח״כ תרגמוהו להרבה לשונות כדי להשפיע על אומות שונות לקבל את דתם והיום נשארו רק התרגום ללשון כושית [חבשית] וללשון הסלאבית ויש גם ביניהם כמה וכמה שינוים כיד הדימיון הטובה ורצונו של המתרגם [כמובן אין שום ראיה ממה שנמצא ספר זה אצל האתיופים על יהדותם אלא רק להיפך כיון שספר זה הגיע לשם דרך הנוצרים במאה האחרונה תרגמוהו חזרה מלשונות אלו לעברית ובשנת תרנ״ב נדפס בברלין ספר חנוך אשר נתרגם לעברית מכתב יד שנמצא כתוב בשפת כושית ויש בו הדברים שהביאו מס׳ חנוך ויש דברים שיש לנו [שהביא בבית מדרש שם] ואין שם כמו הספור מספר הישר [והספר ששלחת לנו הוא תרגום קודם של הנוסח הכושי מהדורת גולדשמיט]. ושוב נדפסו בספרים חיצונים ע״י אברהם כהנא שני התרגומים [עי׳ שם בהקדמה] כמובן אין להשתמש כלל בספר זה. בספר תורה שלמה משתמש רק במהדורה שהובאה בקובץ בית המדרש. ועי׳ עוד באוצר מדרשים ח״א דהביא כמה מדרשים בשם חנוך מקובץ בית המדרש ביניהם כמה ספרי היכלות עיי״ש מה שכתב בהקדמתו. [נ״ב גם על קובץ בית מדרש יש הרבה טענות ולא כל המדרשים המובאים בו מוסמכים, עי׳ מש״כ בקובץ ישורון כ״א בעמ׳ תשס״ה בתוך מאמר מדרס עמי הארצות דמביא כל מיני מדרשים ואגדות שמקורם לא טהור בלשון המעטה ושם מאריך הרבה על המדרשים בבית מדרש [ילינק], וכן על אוצר מדרשים א״א לסמוך על כל מדרשיו כידוע [ולאחרונה יצא הוצאה מחודשת עם מדרשים שבהסכמת הגר״ח קניבסקי].

עוד נעתיק לך מש״כ הר״ר ראובן מרגליות בסוף ספר ליקוטי מהרצ״א שפירא

כא. ספר דחנוך, [זח״א י״ג. ל״ז: ע״ב: זח״ב נ״ה. וכתב [שם באוהח״מ בשם הרא״ג ז״ל] וז״ל הספר הזה חברו אחר שנסתלק להראות לעולם מה עשה לו הקב״ה כדי שיטבו מעשיהם עכ״ל, ועיין מש״כ [בהשמטות זח״ב רע״ז.:] ק׳. ק״ג: ק״ה: ק״פ: קצ״ב: רי״ז. רע״ה: וכתב שם בהשמטות רע״ז: דספרא דחנוך איהו צניע בגו חברייא, זח״ג י׳: רל״ו: ר״מ. רמ״ח: רנ״ג: ש״ז. תי׳ ע׳ קל״ו. קל״ז. זו״ח בראשית דפוס ליוורנו דף ה׳.: ואיתא [זח״א ל״ז: ובתי׳ ע׳ קל״ז.] דספרא דחנוך הוא מספרא דאדם הראשון. א״ה ספר חנוך כתב מוהרח״ו זללה״ה על זח״ב קמ״ד: שפי׳ זה שהוא כותב שם הוא מספר חנוך מצאתיו כתוב שהועתק מן ספר חנוך המועתק ביד הגויים היונים והעתיקוהו ללשון הקודש עכ״ל. [בס׳ הפליאה ח״א דכ״ח.] כתב שמעתי

אותו הספר נעלם מן העין ואינו נמצא כ״א בשמים. [בריקאנטי פ׳ בראשית] כתב ראיתי לקצת חכמי הקבלה האחרונים שכתבו כי מצאו בספר חנוך בן ירד כתב בו סוד זה עם שאר סודות מופלאות.

וע״ע בספר מרכבת שלמה וכן בספר סיפורי צדיקים [כלפון] [נמצאים באוצה״ח] דהביא קצת מספר חנוך שלנו.

מהן ומה מקורן של הספרים שיר היחוד, חרבא דמשה, טעמי הטעמים, טובי בן טוביאל?

שאלה: לכבוד המערכת היקרה והנכבדה לדופקי בתשובה

וכעת נפשי בשאלתי וזה החלי:

א. מצאתי ספר שנקרא בשם ספר ״שיר היחוד״ שחובר על ידי בני משה מעבר לנהר סמבטיון והובא ע״י סוחר לארץ ספרד, ורציתי לדעת מה המקור לכל הענין ואיך היה השתלשלות הענין. והאם כדאי לומר כל יום את שיר היחוד הנ״ל.

ב. הספר ״חרבא דמשה״ מה ענינו ומה המקור לספר זה ומה השימוש שעושים ע״י ספר זה.

ג. ספר ״טעמי הטעמים״ ע״י מי הוא נכתב. ובאיזה שנים היה חי המחבר. ומה ענינו של הספר. והאם יש לו עוד חיבורים לספר הנ״ל.

ד. מהו ספר מעשה טובי בן טוביאל, האם הוא שייך לענין עשרת השבטים האבודים.

תשובה:

א. אין שום מידע על ספר היחוד חוץ ממה שכתוב בהקדמתו.

ב. הספר חרבא דמשה הוא ספר קדמון על השבעות וקבלה מעשית, הספר הזה נזכר באגרת רב האי גאון לחכמי קירואיה. ועי׳ בקובץ ישורון כ״ב עמ׳ תתמ״ד איגרת מבעל הלש״ם שכתב על הספר אחר שקיבלו לידו וז״ל ״ואם כי הספר הקדוש הזה אי אפשר להשתמש בו כי לבד מה שאני נזהר מאד להשתמש בקבלה מעשית הנה מובן הוא כי ספר כזה ודאי יש בו שיבושים רבים, אך עם כל זה הנה הוא ספר קדוש ונכבד מאד והוא ספר נחמד לראותו ולהסתכל בו.

עכ״ל. ועי׳ בתורה שלמה חלק כ״ב במילואים עמ׳ קצ״א דהביא כמה דברים שנכנסו ע״י יד זרה לספר זה עי״ש.

ג. בענין ספר טעמי הטעמים, ישנם ג׳ ספרים בשם זה, אחד ע״י רבי יצחק בן ר׳ יעקב הכהן טעמים ע״פ הקבלה. השני מר׳ שלמה די אוליוירא אחד מרבני אמשטרדם. והשלישי ספר על הטעמים לחכמי תימן בתוך הספר חלק הדקדוק דברי שלום.

ד. מעשה טוביה הוא מן הספרים החצונים ויש לו כמה מהדורות בכמה שפות וחלקם נדפס ע״י הנוצרים שהוסיפו בו רמזים להבליהם אך נדפס גם בצורות אחרות, עי׳ בספר מעשה צדיקים [הוצאה חדשה - כלפון] ומש״כ שם בהערות על מקורותיו, ועי׳ גם בספרים חיצונים ח״ב [כהנא] במבוא על סיפור זה באריכות אם כי ודאי א״א לסמוך על כל דבריו. הקשר לעשרת השבטים הוא בזה שהסיפור הוא על בן נפתלי בגלות.

מיהו ספר הרזים?

שאלה: בסידור אשי ישראל סידור הגר״א מביא ביעלה ויבוא בשם ספר הרזים דף ט׳ שמיכאל מקריב אחר החורבן נשמותיהן של צדיקים ותינוקות של בית רבן, מיהו ספר הרזים?

תשובה: עי׳ בילקוט הראובני דמביא בהרבה מקומות את ספר הרזים ונקרא כן ע״ש שמתחיל ברוך חכם הרזים [עי׳ באוצר הספרים לבן יעקב עמ׳ 188] דהכונה לספר סודי רזייא לבעל הרוקח ונמצא המדרש בסודי רזיא הוצאת מכון שערי זיו באות ס״ו [עמ׳ צ״ג]. ועי׳ בטור סי׳ ק״כ דהביא בשם מדרש דמיכאל מקריב נשמות הצדיקים, והובא בתוס׳ במנחות דף ק״י ע״א ד״ה מיכאל.

מהו ספר עיר דוד?

שאלה: מצאתי מדרש פליאה בשם הספר עיר דוד וז״ל כל ימיו של דוד היה מצטער עד שהגיע לפרק בתולה נשאת ליום הרביעי נתקררה דעתו עכ״ל. מהו הספר עיר דוד (במקום אחד ראיתי שספר זה מיוחס להחיד״א אך לא מצאתי שהחיד״א חיבר ספר בשם זה), ואיפה נמצא מדרש זה בתוכו (וכבר ידוע לי שהרב סמיכת חכמים הביא מדרש זה)?

תשובה: עיר דוד חובר ע״י ר׳ דוד בן אריה ליב מלידא ודבריו נמצאים בדף י׳ שם. [הספר נמצא באוצר החכמה]

מי חיבר את ספר "רעמים ורעשים"?

תשובה: ע׳ בראש הספר מש״כ המגיה שם וז״ל ״ראיתי להדפיס ספר רעמים ורעשים שתיקן הרב הגדול האלה״י כמוהר״ר יצחק אשכנזי זצוק״ל לתשוקת השואלים ואיידי דזוטר מירכס חברתיו לספר מלחמת חובה״. והיינו שמחברו היה האר״י קדוש.

מהו ספרו של היעב״ץ על אבות?

שאלה: היעב״ץ בהגהות למס׳ ב״ב דף י״ז בעניין צדיקים שלא שלטו בהם רימה ותולעה כתב ״עלח״ש אבות״ חיפשתי בספרו לחם שמים על המשניות ולא מצאתי חידושים על מס׳ אבות, האם תוכלו להמציא לי דבריו בזה.

תשובה: פירוש היעב״ץ על אבות אינו בכלל הפירוש לחם שמים על המשניות, אלא נמצא בספר עץ אבות בו יש ליעב״ץ שני פירושים לחם שמים ולחם נקודים עי״״ש.

מיהו סו״ב המובא בשתילי זיתים?

שאלה: בספר שתילי זיתים (ירושלים תרנ״ה) בסוף סימן פ״ט מציין ל״סו״ב״ האם אתם יודעים על איזה ספר כוונתו?

תשובה: ר״ת סו״ב הכונה לספר סולת בלולה שהוא פירוש על ספר דברי חכמים לר׳ יהודה ליב פוחוביצר הכל מאותו מחבר [נמצא באוצר החכמה].

מדוע מציין הפ״ת את דברי הח״ס בסוגרים מרובעות?

תשובה: ע״ד שאלתך למה בכל מקום שמציין הפתחי תשובה את דברי החתם סופר הציון נכתב דוקא בסוגריים מרובעות?

תשובה: בענין הסוגרים בדברי הפתחי תשובה, הסוגרים אינם רק על הח״ס אלא מופיעים בעוד הרבה מקומות. ועי׳ בהקדמה לשו״ע יו״ד בהוצאת פרידמן ששם כתבו כל פרטי המחברים, ושם כתבו דהמחבר הוציא את הספר בשני מהדורות ובמהדורה השניה כדי לציין מה נוסף המהדורה זו שם את הדברים החדשים בסוגרים, וכנראה את דברי הח״ס הוסיף רק במהדורה השניה.

מקור ציורי ותמונות הראשונים.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור לציורי הרבנים כרשב״י, ר״מ בעל הנס, הרי״ף, הרמב״ם, רש״י, הבית יוסף, האר״י ז״ל, ר׳ חיים ויטאל, ר׳ שניאור זלמן מלאדי?

ידוע לנו רק על תמונת הרמב״ם שנעתקה בערך בשנת 1650 מתוך תמונה עתיקה ע״י אוגולינוס בתהיזארוס, ועי׳ בקובץ סיני חוברת ס׳ עמ׳ שי״א דהביא שכתבו הרבה מאוד פקפקים על תמונה זו.

ובענין תמונת רש״י עי׳ במאמר הנ״ל דיש טור שו״ע משנת תפ״ב דיש שם תמונות של ששה רבנים, ביניהם של רש״י והרמב״ם [מצ״ב צילום שבו נראים כל התמונות כמעט שוות] ועי״ש פקפוקים שם בזה.

ובענין תמונת בעל התניא צויר ע״י גוי בעת יושבו בכלא.

שאר התמונות לא ידוע לנו וכנראה אין להם שום מקור רק המצאה בעלמא.

מהו ספר מעין החכמה שלימד הבעש״ט?

תשובה: ע״ד שאלתך על מה שמובא שהבעש״ט לימד את המגיד ספר בשם מעין החכמה איזה ספר זה הוא מעין החכמה ומי כתב אותו.

עי׳ בספר שבעה עינים [רבי יצחק משה ארלנגר תשנ״א] דהביא מה שכתב הרה״ק רבי שלמה לוצקער זי״ע תלמידו של המגיד הגדול ממעזריטש זי״ע בהקדמת הספר הקדוש מגיד דבריו ליעקב את עדות המגיד הגדול ממעזריטש זי״ע וזה לשונו הקדוש ״ופעם אחת שמעתי מפיו הקדוש ממש שהבעש״ט זלה״ה למד אותו שיחת עופות ושיחת דקלים וכו׳ וגם ספר מעין חכמה לימד אותו וכו׳ וגם הראה לי בספר רזיא״ל אותיות וכתב מלאכים ואמר שלימד אותו כל זה כי כל מלאך יש לו תמונת אותיות א״ב משונה מחבירו לפי מדתו וערכו ומאיזה עולם הוא״ עכלה״ק.

מיהו בעל מחבר ספר תנאי הנפש להשגת החסידות?

תשובה: ע״ד שאלתך מי חיבר את ספר ״תנאי הנפש להשגת החסידות״ ותולדותיו, מחברו היה רבי מנחם מענדל עקשטיין וידוע רק דהיה בן ר׳ מרדכי והיה לו אח ר׳ ראובן והיה תלמיד ר׳ יקותיאל אריה קלהמאר ונהרג בשואה.

ספר תורה וקריאתו

מי חילק את התורה בפתוחה וסתומה ועליות, ומי הצמיד הפטרה לכל פרשה?

תשובה: עי׳ במס׳ ברכות דף י״ב שנאמר ״כל פרשה דפסקה משה רבינו פסקינן, דלא פסקה משה רבינו לא פסקינן״, הרי משמע שחילוקי הפרשיות נעשו ע״י משה. אך יע׳ ברמב״ם הלכות ס״ת פ״ח הי״ד דכתב שפתוחות וסתומות נקבעות על ידי ״בעלי המסורות״ והם עצמם ״נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם״. ועי׳ בגור אריה למהר״ל מפראג בריש ויחי [וכן משמע בראי״ם שם] דכתב דעזרא הסופר שהיה סופר מהיר בתורת משה חילקם בקבלה, ועי׳

במגיה שם במהדורת מכון ירושלים ומה שציין למהר״ל בתפארת ישראל פרק ס״ו דמשמע דמשה תיקנם. ועי׳ בזוהר ח״ב דף ר״ו ע״ב דכתב אסיר ליה למאן דקראי באורייתא למפסק פרשתא או אפי׳ מילה חדא אלא באתר דפסק משה לעמא קדישא יפסיק עי״ש עוד, והובאו דבריו במג״א ריש סי׳ רפ״ב ועי׳ שם במחצית השקל דפירשו דקאי על פרשיות השבוע, אך שאר המפרשים פירשו דקאי על פרשה סתומה ופתוחה ומוכח דמשה רבינו תיקן זאת.

ובענין חלוקת הקריאות לעולים ומי תיקנן, עי׳ בספר המקרא והמסורה לר׳ ראובן מרגליות בעמ׳ ל״ח ובהערה 3 שם דכתב דלא מוזכרת חלוקה זו לפני זמן הדפוס שלפנינו ואינה מיוסדת, וציין שם לעי׳ בס׳ מאורי אור חלק קן טהור מאמר סיומא דפרשתא. ובס׳ שלחן הקריאה על הל׳ קריאת התורה סי׳ י״ב מעמוד פ״ח והלאה קבע תחומין להקורא בכל שבתות השנה ובימות החול ביום ב׳ וה׳ ותיקן הרבה פעמים הפסקות אחרות בקריאת התורה לפי הענין וההלכה. וראה בס׳ שערי אפרים מהג״ר אפרים זלמן מרגליות שער ז׳ ס״ק ל״א.

ועי׳ עוד במנחת אלעזר ח״ב בקונטרס שיירי המנחה. ועי׳ בספר תפילה לדוד לבעל האדר״ת ע״מ ע״ט שכתב וז״ל ״דאבה לבי מאוד ברשימת הקרואים שככמה מקומות אינם במקום הראוי להפסיק ומפסיקין ופוסקין באמצע הדברים במקום שיכולים לעמוד גם בסוף הענין וכבר העיר עינינו רבינו הגר״א כמובא בשמו במעשה רב סי׳ קל״ב כי דעתו היא לפסוק היכא דסליק ענינא, ואם התירו מטעם זה שלא לקרות רק ט׳ פסוקים בפורים משום דשם סליק ענינא כ״ש באופן שנוכל לתקן ליופי העניין ועלויה עלייא שצריכים אנו לנהוג כן, ולכן הנהגתי בביתי שלא כנרשם בסידורים מקום שפוסקים עכ״ל.

ובענין הפטרות כבר כתבו ראשונים שבזמן הכמי התלמוד לא היו ההפטרות סדורות והיו מפטירים בכל פרשה בנביא שהיו רוצים בה ומשום כך אנו מוצאים שהיו צריכים להגביל את הפרשיות ולהוציא אחדות מהן שאין מפטירין בהן, עי׳ מגילה פ״ד מ״י תוספתא שם הל׳ ג׳ ובגמ׳ שם. ואף בזמן הגאונים עוד לא היו הפרשיות קבועות כל כך, וכן באמת בסדר רב עמרם גאון ובסידור רב סעדיה גאון אין אנו מוצאים, ועי׳ באינצקלופדיה תלמודית ערך הפטרה באורך.

מתי התחילו בני ספרד לעשות נרתיקים לס״ת ומדוע?

תשובה: עי׳ מאמר ארוך בקובץ סיני ל״א עמ׳ רכ״ח שם הביא את כל המקורות [נמצא באוצר החכמה], ושם גם הביא ראיה מפורים סרגוסא לכך.

קריאת שם ה׳ [אדנות] האם יש לקוראו מתוך הכתב כיון שאין קוראין ככתבו?

תשובה: ע״ד שאלתך הקורא בתורה שם הוי״ה דקרינן אדנ-י, האם צריך לקוראו מן התורה דנחשב אותו שם, או לא משום שהם כב׳ שמות?

הנה בכל קרי וכתיב יש מחלוקת בין הפמ״ג והשערי אפרים האם צריך לקרוא מתוך הכתב, ועי׳ באגמ״מ או״ח ג׳ סי׳ מ״א.

ועי׳ עוד באגמ״מ או״ח א׳ סימן ל״ב דכתב דאף שהקורא את הקרי שלא מתוך הכתב הוי כקורא ע״פ, מ״מ אם קרא שם השם שלא מתוך הכתב לא הוי כקורא ע״פ, ותלה דבריו במחלוקת הראשונים שנחלקו בקריאת התורה אם קרא שם אדנות שלא מתוך הכתב אי הוי כקורא ע״פ או לא עיי״ש.

ועיין עוד בחידושי מרן ריי״ז הלוי הלכות עבודה זרה פ״ב ה״ז, וכן בחידושיו על התורה פרשת ואתחנן מה שדן בהא דקוראים שם אדנות במקום שנכתב שם הוי״ה אם יש לזה דין קרי וכתיב עיי״ש. ולפי״ז יש כאן עוד צד שאפילו אם נקל בקרי וכתיב הכא יש צד להחמיר בזה, ועי׳ באגמ״מ או״חד׳ סי׳ כ״ד דהביא את דברי הגריי״ז.

מקור לעליות לתורה לחתן ובר מצוה [קודם בר מצוה] ומפטיר בשבת קודם יארצייט.

תשובה: בענין חתן עי׳ בלבוש סו״ס רפ״ב, וכן במג״א שם בסדר העליות, וכ״כ בשערי אפרים שער ד׳ ס״ג. ועי׳ מג״א סי׳ רכ״ה לגבי ברוך שפטרני, וכ״כ בספר כלילת חתנים [לרבי אהרון מנחם מנדל כהן קהיר תר״ע] פ״א אות א׳ מנהג אשכנזים בשבת שקודם הנשואין מעלין החתן לתורה ע״פ מאמר רז״ל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, ועתה כשנושא אשה הרי לך תורה.

ובענין מקור המנהג להעלות לתורה בשבת קודם הבר מצוה, מנהג זה מוזכר באגרות הפמ״ג אגרת ג׳ אות ו׳ עיי״ש [הודפס לפני הפתיחה הכוללת לאו״ח]. ועי׳ במשנת יעקב ח״ג סי׳ רפ״ב דכתב דכן נוהגים בהרבה מקומות עיי״ש. אך עיין בנימוקי או״ח סי׳ רפ״ב דכתב דזה מנהג בורות, ובדרכי חיים ושלום אות רי״ב כתב שהגה״ק ממונקאטש זצ״ל החמיר והקפיד שלא יעלה הקטן למפטיר בשבת שלפני הבר מצוה, ועי׳ בפסקי תשובות סי׳ קל״ו ז׳.

ובענין שאלתך לתת בשבת קודם היארצייט מפטיר בדוקא ולא מז' קרואים, כן הובא בשערי אפרים ט' מ"ב, וגם הברכי יוסף בסי' רפ"ד הביא מנהג זה והביאו בכף החיים שם בס"ק ו'. והטעם יש שכתבו מפני שבעלייה זו יש יותר ברכות גם אומרים נאמן אתה הרומז לתחיית המתים. ועי' בזה עוד בטעם מעלת המפטיר בשבת זו ובכל שנת האבל [שמוזכר ברמ"א יו"ד סי' שע"ו ס"ד לקרוא מפטיר] בקיצור דברי סופרים סי' ס"ג.

מקור להצביע בזרת בהגבהת ס"ת.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור למה שמצביעים באצבע הקטנה בשעת הגבהת התורה בביהכנ"ס, כן מבואר בספר חיים להר"ח פלאג"י סי' ג' אות ו', ויעו"ש טעמו עפ"י המדרש. ומובא מנהג זה גם מספר דברי מרדכי סי' ט', וכן מבואר בספרו רוח חיים הל' מזוזה סי' רפ"ה. והביאו ג"כ הגר"ח קניבסקי בספר אבני אהרון בתשובות על התורה תשובה ז', אך שם באמת לא כתוב זרת. ובילקוט מעם לועז בפרשת כי תבא דף תתרל"ז כתב וז"ל ונהגו להצביע באצבע הזרת לעבר הכתב ולנשקה וכתב הגר"ח קניבסקי דכן נוהגים. וכבר כתבו מלקטי זמנינו דלא מצאו מקור לדברי הילקוט. ושמענו שמועה בשם הגרי"ש אלישיב שבאמת לא נהג מנהג זה.

מקור המנהג לצאת עם ס"ת לקבל פני מלכי או"ה.

תשובה: עי' בזה בספר החינוך מצוה שע"ט שכתב וז"ל וזה שנהגו בגלויות היום להוציא ספר תורה לקראת מלכי האומות וכו', כל בני ישראל רשאים לישא אותו ואם מדרך כבוד התורה יבחרו גם היום שישאו מבני לוי תבוא עליהם ברכה וכו' עכ"ל. גם הרב כנסת הגדולה ביו"ד סימן רפ"ב הגהת הטור אות י"ב הביאו גאון דורינו כתב יש מקומות שנוהגים להוציא ספר תורה לקראת ההגמון או המלך, וכן כתב בפתחי תשובה יו"ד סימן רפ"ב שכתב שאין למחות בנוהגים כן להוציא ס"ת לכבוד המלך וכמ"ש בתשובה כת"י מהגאון ר' שבתי כץ ע"כ. ועי' בכתב סופר סי' ל"ו דדן אם מותר לצאת לקראת המלך בר"ה ויוה"כ שחל להיות בשבת עם ס"ת ברחוב העיר שאינה מעורבת ושקיל וטרי בדבר וסוף דבר כתב וזה לשונו לאשר דכבר נהגו מקדם קדמתה לצאת לקראת המלך עם ס"ת והמונע בדבר הזה נראה כמזלזל ומוריד כבוד המלך וכו' לכך התיר להלכה ולמעשה יעו"ש.

עין הרע

מקור להקטרת צמח הקרוי "בכור" שהוא נגד עין הרע.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור למה שעושות הנשים הזקנות שמעשנות את הבית עם צמח שנקרא ״בכור״, וכן מעשנות את ילדיהם וכדומה באותו ״בכור״, ואומרות שהוא נגד עין הרע, מהו אותו צמח.

הנה בכור הכונה ללבונה ונקראת גם ״אושק״, ומופיעה סגולה זו בכמה ספרי סגולות - עי׳ בספר נחלת אבות עמ׳ רס״ו, ובדברות משה קונטרס שמחת הבנים עמ׳ ז׳. [נמצא באוצר החכמה]

מקור לסגולת שן שום נגד עין הרע ואי יש בדברים אלו משום דרכי אמורי.

שאלה: ראיתי זקנה אחת שהכינה לנכדה שקיק בד תפור ובו שן שום ואבן הנקראת ״שאב״ ומלח ועוד כמה דברים, ואמרה לו שישאו עליו תמיד והוא טוב לשמירה ולהינצל מכל מיני פחדים ועין הרע. ורציתי לדעת מה המקור לדבר זה, והאם אין בזה משום דרכי האמורי.

תשובה: בענין הסגולה שכתבת לא מצאנו מקורה, ורק מצאנו בענין סגולה נגד עין הרע בספר עולי עין עמ׳ 186 דהביא סגולה לשים בכיסו שן אחת של שום, והביא דבספר סמוכים לעד לר׳ אליהו הכהן האיתמרי ובעל שבט מוסר כתב הטעם כי שום בגימט׳ רצון ועי״ז מתעוררת מדת נוצר חסד שהוא ג״כ אותיות רצון.

ובענין דרכי האמורי בענינים אלו, עי׳ בשו״ע או״ח סי׳ ש״א סע׳ כ״ז הביא שני דיעות [מחלוקת הר״ן והרא״ש וז״ל יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב בין בחול בין בשבת ואין בו משום דרכי האמורי וכן בכל דבר שהוא משום רפואה, אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה אסור משום דרכי האמורי, אבל כל לחש מותר ולא אסרו אלא באותם שבדקן ואינם מועילים, ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי״. ועי׳ בכף החיים ובש״ע הרב דפסקו כדיעה השניה בשו״ע ועי׳ במ״ב שם ועי׳ בשו״ת ח״ס יו״ד סי׳ של״ט. ועי׳ באחרונים דהביאו דברי החוות יאיר סי׳ רל״ד שנשאל לענין הלחשים שמשתמשים בהם הנשים וז״ל שאלה שאלת בענין

הלחשים שיודעים איזה נשים לאיזה מיחושים וכאבים וחלאים אם יש בהם משום דרכי האמורי או לאו, ואחרי מו״מ ארוך בסוגיית הגמ׳ של דרכי אמורי בס״פ במה אשה ובטושו״ע סי׳ ש״א סעי׳ כ״ז מסיק וז״ל ולענין הלכה למעשה נראה דכל מה שנתפשט אצל הנשים מנהגו, הנח לישראל דמסתמא נודעו בנסיון והורה להם מורה להתיר עכ״ל, ועי׳ בפתחי תשובה יו״ד סי׳ קע״ט דהביא דבריו להלכה וכן הביאו הבן איש חי, ועי׳ בשו״ת מנחת יצחק ח״ו סי׳ פ׳ דהביא את דברי החוו״י להלכה והוסיף דנחשים שעושין הגוים ולא ידוע טיבתם ומהותם בודאי יש לחוש שמקורם בדרכי האמורי ומעשה כשפים עכ״ל המנח״י עיי״ש באורך ויש חוששין משום דרכי האמורי, ועי׳ באורך בקונטרס אל תפנו שהאריך בענינים אלו, וכן בספר ה׳ עזרי דיני קמיעין. [נמצאים באוצר החכמה]

מקור למנהג להניח יד עם חמש אצבעות [חמסא] לסגולה.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור למנהג שנוהגים הספרדים לשום יד עם חמש אצבעות על קיר הבית או שזה מנהג עמי הארצות.

עי׳ בספר עוד יוסף חי [דרושים] מבעל הבן איש חי פרשת וישלח על הפס׳ ״ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו״ [בראשית פל״ב פי״ד] דכתב נראה לי בס״ד שכתב בספר ירושלים סגולה לבלי תשלוט עין הרע באיש יחשבו הספרדים בירושלים ככל יתר בני ארץ הקדם את תמונת יד ועל כן יציירו את הצורה הזאת מעל פתחי בתיהם בצבע אדום, וכן ישימו על ראשי ילדיהם צורת יד מכסף מעשה מקשה לאמר כי היד או הצורה בעלת חמש אצבעות הזאת תזיק בהאיש אשר יחפוץ להכניס עין הרע בילד או ביושבי הבית הזה. וכמו כן כי ינצו אנשים יחד ישים האחד את חמשת אצבעות ידיו פרושות מול עיני רעהו לאמר כי התמונה הזאת תפגע בו לרעה עד כאן לשונו. ועיין בספרי הקטן בן איש חי בפרשה זו בפסוק [בראשית פל״ג פ״ה] וישא עשו עיניו וירא את הנשים ואת הילדים מה שכתב הגאון חיד״א ז״ל בפתח עינים סגולה לעין הרע לבטל אותה באות ה׳ ולכן נוהגים העולם לומר חמשה להנצל מעין הרע וכו׳ עיין שם. ונראה כי סגולה הנזכרת לקוחה מסגולה זו של תבנית חמשה אצבעות היד, ועיי״ש מה שביאר עפ״ז מה שעשה יעקב נגד עין הרע של עשיו עיי״ש.

ועיי״ש דכתב עוד דאף על פי שיעקב אבינו ע״ה אינו מודה בעניינים אלו נהג בזה על פי דעתן ומנהגם של בני ארץ הקדם דעם עקש תתפתל ולזה אמר ויקח מן הבא בידו עיי״ש.

מקור להסרת עין הרע ע״י עופרת.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור למה שרבים מסירים עין הרע ע״י עופרת רותחת ששופכים אל מים קרים.

עי׳ בספר החיים הנקרא סגולות ישראל אות עין בערך עצבות. אמנם בשו״תים דנו האם מותר ד״ז משום דרכי האמורי וכן האם מותר לעשות כן בשבת. ועי׳ בשו״ת צמח צדק [החדשות סי׳ ל״ח] ובחיי נפש ו׳ סי׳ ס״ו וכן ובציץ אליעזר ח״ח סי׳ ט״ו.

מקור לאי הליכת חתן בז׳ ברכות לחתונה אחרת משום עין הרע.

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש מקור לחשש של קצת עדות שנהגו ליזהר שלא יכנס חתן בתוך שבעת ימי המשתה, לחתונה אחרת משום עין הרע.

לא מצאנו, מקור ועי׳ בשובע שמחות א׳ עמ׳ מ״ג.

מקור לומר בלי עין הרע.

תשובה: עי׳ בראשית חכמה [בשער האהבה פרק עשירי] שכתב שהטעם שכשמזכירים אדם מוסיפים ברכה ושבח ואומרים ברוך תהיה או כשמשבחו יאמר בלי עין הרע וכדומה, הוא ע״פ מה שהביא שם לשון הזוהר הקדוש ח״ג דף קי״ז על הפסוק ה׳ זכרנו יברך שכאשר האדם מזכיר שבח חבירו צריך לברכו כדי שלא תשלוט בו עין הרע, וז״ל ״ואמר ומאן דמברך לחבריה בעי קודשא בריך הוא דיברך ליה בעינא טבא בליבא טבא״. וכן הובא מנהג זה בדברי תורה מהדורה ו׳ אות ז׳, וכן בספר טוב עין הוא יבורך הובאו דבריו בספר תפילה למשה ח״ב. [הספרים נמצאים באוצר החכמה].

עין הרע למי שאינו מקפיד האם יכול לפגוע בו?

תשובה: הנה הרמ״א אבן העזר סי׳ ס״ב סעיף ג׳ פסק שיש לברך לכל חתן ברכה בפני עצמה משום עין הרע. ואיתא בספר חינא וחסדא כתובות ח״א דק״מ טור ד׳, שאפי׳ כשהחתנים עצמם אומרים שאינם חוששים לעין הרע לא מהני ולא יברכו להם ברכה כאחד. וראיה לכך היא מהמובא בבאר היטב או״ח סי׳

תמא סק״ה, שאפי׳ אם אב ובן או ב׳ אחים רוצים לעלות לתורה בזה אחר זה, לא יניחו להם לעשות כן, שהרי אסור הדבר משום עין הרע, הכי נמי לא יהני לחתנים מה שלא חוששים משום עין הרע בענין הברכה המשותפת. אמנם ועי׳ בערוך השלחן [שם] שכתב שמאן דלא קפיד יכול לעשות כמו שירצה. ובנוהג כצאן יוסף לר״י יוזפא עמוד קל״ח כתב ראיתי בק״ק אחת שהיו קורין ד׳ אחים זה אחר זה, וחכם עירם לא מיחה, אמרתי למאן דלא קפיד לית חששא עכ״ל. ועי׳ גם בשו״ת אג״מ אבן העזר ח״ג סי׳ כ״ו שכתב שאין להקפיד הרבה על עין הרע, כי מי שאינו מקפיד לא מקפידים עימו.

עכו״ם ואומות העולם

שמות הע׳ אומות, והאם יש להם כפרה בחג הסוכות?

תשובה:

א. ע״ד שאלתך מי הם השבעים אומות והאם ידוע אלו אומות ועמים הקיימים היום מתיחסים אליהם.

מצאנו כתוב שבעים אומות הם מבני נח בני יפת [אירופה] י״ד : גומר מגוג מדי יון [יון] תובל [הסלאבים] משך [פולין] תירס [רוסיה] אשכנז [גרמניה] ריפת [ארמניה] תוגרמה [תורכיה] אלישה תרשיש כתים [קפרסין ויושבי האיים] דודנים, בני חם [אפריקה] שלשים כוש מצרים [מצרים] פוט [סומליה או לוב]כנען סבא [אתיופיה] חוילה [סודן] סבתה רעמה סבתכא שבא דדן נמרד לודים [טוניס] ענמים להבים גפתוסים פתרוסים כסלוחים כפתורים צידון חת יבומי אמורי גרגשי חוי ערקי [סין] סיני ארורי צמרי המתי, בני שם [אסיה] כ״ז עילם אשור ארפכשרד לוד ארם עוץ חול נתר מש שלח עבר פלג יקטן אלמודד שלף חצרמות ירח הדורם אוזלה [תימן] דקלה עובל אבימאל שבא אופיר חוליה יובב,סך הכל שבעים אומות. [מש״כ בסוגרים זוהי השערה של חלק מהספרים המובאים לקמן על העמים הידועים היום] ועי׳ עוד בס׳ יוסיפון, ובפי׳ מהרי״א, ובס׳ תבואות הארץ ספר ב׳ פרק ה׳ תולדות בני נח, ערוך השלם בערך שמות

אלו ובהגהות מהרש״ב לפסקתא זוטרתי, ובס׳ קסת סופר עה״ת שהאריכו לבאר כ״א לפי דרכו כל אלה השמות, וכן בספר תורה שלימה פרשת נח במקום שמות אלו.

ב. ומה ששאלת בענין כפרת השיבעים אומות בסוכות הרי אין בתוך הע׳ אומות את עשו וישמעאל ועמון ומואב - עי׳ בהגר״א בקול אליהו אות ק׳ בשם הזוהר דמבואר שעיקר שבעים האומות הם עשיו וישמעאל והשאר היונקים מהם וכן כתב ג״כ בדברי אליהו פר׳ פנחס דל״ה פרים הם כנגד ישמעאל ול״ה כנגד עשיו, ואף אם לא נאמר כדברי הגר״א א״כ כל האומות שמנית הם צאצאים של האומות המנוים בתורה.

מקור דבני גרמניה הם מבני עמלק.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו מקור המסורה שבני גרמניא הם מבני עמלק?

עי׳ בספר ״האיש על החומה״ עמוד 110, וכן הובא בס׳ מרא דארעא דישראל ח״א עמ׳ 45, ובס׳ ירושלים של מעלה ח״א, ובס׳ חכמת חיים עה״ת סו״פ כי תצא על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ״ל רבה של ירושלים שבעת ביקורו של הקיסר הגרמני וילהלם בשנת תרנ״ט לא יצא רבינו זצ״ל לקראת הקיסר וכששאלו אותו מדוע ויתר על ברכה נדירה כל כך אמר ששמע ממורו ורבו הגרי״ל דסקין זצ״ל כי מסורת בידו בשם הגר״א זצ״ל ״שהאומה הגרמנית מזרע עמלק יצאה וזה סימנם של זרע עמלק מתהדרים ומתייפים כלפי חוץ ותוכם מלא ארס ושנאה כבושה לעם ישראל. ועי׳ באורחות רבינו עמ׳ צ״ג, ובספר ימות עולם אמשינוב עמ׳ ק״פ המביא שהרה״ק השפת אמת זצ״ל אמר שמדינת גרמניה היא קליפת עמלק, וכן מובא בספר כוכב בעלטה בשם הרה״ק בעל השפתי צדיק מפילץ זצ״ל ע״ש. ועיין בראש גולת אריאל חלק ב׳ עמוד ש״ג מה שהביא שם מר״פ כהן ז״ל קבלה שהגרמנים הם מזרע עמלק. ועי׳ בשו״ת שבט הלוי ח״ה סי׳ קמט שדן להלכה עפ״י קבלת הגר״א הנ״ל אם מקבלים גרים בזה״ז מהאומה הגרמנית דהרי אין מקבלים גרים מעמלק ע״ש. ועי׳ במגילה דף ו׳ ע״א ״אמר רבי יצחק מאי דכתיב אל תתן ה׳ מאויי רשע וזממו אל תפק וכו׳, אמר יעקב לפני הקב״ה רבונו של עולם אל תתן לעשו הרשע תאות לבו זממו אל תפק, זו גרממיא של אדום, שאלמלי הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו. ועי׳ בהגהות היעב״ץ שם כתב כמדומה רצונו לומר גרמניא היא אשכנז שלנו

ע״כ. ומבואר דגרממיא להיעב״ץ היא גרמניא והיא של אדום שהוא מזרע שם בן נח, וזה מתאים לשמועה שכתבנו.

והנה בכמה ספרים הקשו על שמועה זו, דמאידך גיסא מוצאים אנו את גרמניה ברשימת יוצאי יריכו של יפת, בפרשת נח פרק י׳ פסוק ב׳ כי מגוג היה בנו של יפת, ולפי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל וכן לפי תרגום ירושלמי הרי שמגוג זה ישב בגרמניה, ולפי זה יוצא שמוצא האומה הגרמנית הוא מיפת ולא משם. וכן צ״ע מהא דאמרינן ביומא י׳ ע״א בני יפת גומר ומגוג ומדי, גומר זה גרממיא, ובהגהות הגר״א שם כתב צ״ל גרמניא. וכבר עמד ע״ז המהרש״א במגילה, וכ׳ ליישב וז״ל ואפשר דמשו״ה קאמר זו גרממיא של אדום וכו׳ ולא אותה גרממיא דהיינו גומר דמבני יפת היה, ובאותה של אדום אמרו שאלמלא יוצאין מחריבין העולם ע״כ. ולפי דבריו יש שתי גרממיא גרממיא סתם והיא מזרע יפת וגרממיא של אדום והוא מעשו. ולפי״ז גרממיא של אדום היא אשכנז של ימינו וגרממיא סתם היא גרמניא מאומה אחרת ומזרע יפת.

אך עוד הקשו דבאליהו רבא להגר״א בנגעים פ״ב כתב אמתני׳ בהרת עזה נראית בגרמני כהה דהיינו איש מבני גומר כדאמרי׳ ביומא גומר זה גרממיא, וגרסי׳ גרמניא שהם מבני יפת שהם התיישבו בצפון העולם באירופה ורחוקים הם מהשמש ע״כ הם לבנים וגומר דר בסוף צפון לכן הוא לבן ביותר והוא ארץ אשכנז של ימינו וכמ״ש התפא״י שם ע״ש, וכ״ה בפי׳ הגר״א על דה״י א׳ א׳ ד׳. ומבואר דגרממיא שהיא גרמניא לגי׳ הגר״א הם מבני יפת, וא״כ לפי״ז מבואר דאשכנז של ימינו לאו מאדום קאתו ותיקשי ממס׳ מגילה לגי׳ היעב״ץ דמבואר דאשכנז של ימינו היא כן מאדום. וזה קשה גם כן על השמועה שכתבנו בשם הגר״א. ועי׳ בקובץ ישורון חי״ז עמ׳ תתמ״ה מש״כ ליישב הענין.

האם מהני תשובה לגוי?

תשובה: הנה מצאנו דבנינוה חזרו בתשובה, אמנם עי׳ במדרש תנחומא פ׳ האזינו כתיב ישא ה׳ פניו אליך וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים כאן בעושין תשובה, כאן באין עושין תשובה, עושין תשובה הקב״ה נושא פנים, יכול אף לאומות העולם כן ת״ל אליך ולא לאומה אחרת ע״כ. ועי׳ עוד שמות רבה נא ג מהו עדות א״ר שמעון ב״ר ישמעאל עדות היא לכל באי עולם שאין סליחה אלא לישראל בלבד עכ״ל. והגאון ר׳ יעקב חיים סופר שליט״א בספרו שובי השולמית ח״ב סימן סו הביא עוד מקור להא דלא מהני תשובה בגויים מדברות רז״ל בספר תיקוני הזהר תיקון כא דף נד ע״ב דאיתא שם בזה״ל ״לאלין אינון

מקבלין בתשובה אבל לאחרינין לא יקבל לון בתיובתא״, ואחרינין דקאמר היינו גויים עיי״ש שהוכיח זאת. והגאון ר׳ ראובן מרגליות בהגהותיו לתיקונים שם והביא מקור מהירושלמי נזיר פ״ט הלכה א׳ דאין תשובה לגויים וז״ל הירושלמי שם יצאו עכו״ם שאין להם כפרה ועיין הגהות טל תורה למהר״מ על הירושלמי שם. ומבואר לכאורה דאין תשובה מועילה לאומות העולם. אך קשה דמצינו שהועילה תשובה בב״נ באדה״ר ובקין ובישמעאל וכן ראובן ועוד. ויש שתירצו דקודם מתן תורה הועילה תשובה גם לבני נח, כן כתבו לתרץ הגאון ר׳ צדוק הכהן מלובלין בספרו תקנת השבין סוף סימן יא ד״ה והראשון וכ״כ הגאון ר׳ יוסף ענגיל בספרו בית האוצר ח״א כלל ח׳ אות יב ד״ה ודע. ובשו״ת גנזי יוסף שווארץ סוף סימן יח ביאר זאת בשם מו״ח בעל שו״ת פרי השדה דהא דלב״נ לא מהני תשובה הוא משום דתשובה הוי מ״ע מהתורה והם לא רצו לקבל התורה ע״כ לא מהני להו תשובה, וא״כ יש לומר דהיינו דוקא לאחר מתן תורה שכבר גילו דעתם שאינם רוצים בקבלת התורה משא״כ קודם מתן תורה. עוד הקשו מסוטה ל״ה דכתבו את התורה לגוים ע״ג הסיד וכתבו להן למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וכו׳ הא למדת שאם היו הכנענים חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן. והגאון ר׳ חיים פאלאג׳י זצ״ל בספרו ראה חיים פרשת האזינו עמ׳ תפג בדפו״ה הביא שכן הקשה בספר לקט שמואל ערך תשובה דף מ׳ ע״ג וכתב הגרח״פ על קושיא זו בזה״ל וכשאני לעצמי קושיא מעיקרא ליתא כי זה שנאמר בגמ׳ דאם חוזרים אומות העולם בתשובה מקבלים אותם לאו למימרא כי בהיותם עומדים בגיותם וחטאו באיזה חטא בג״ע וגזל וכדומה ומבקשים לשוב בתשובה שמקבלים אותם בהיותם עדיין גויים ועע״ז דזה ודאי לא ניתן להאמר, אלא כוונת אומרם דאם חוזרין אומות העולם שמקבלים אותם היינו שיחזרו בתשובה לגמרי ובאו להתגייר, וכבר מצאנו בתנחומא ריש סדר יתרו דקרי לגירות חזרה בתשובה ע״כ. אך עדיין קשה לכאו׳ ממעשה נינוה, והביא זאת הרמב״ם בפ״ב מהל׳ תענית דמוכיחים בימי הצום על התשובה ממעשה נינוה, וכ״כ בספר בית אלקים למבי״ט בשער התשובה פי״ג דתשובה מהני לכל באי עולם, אך כתב שם דעיקר התשובה נמסרה לישראל ויש חילוק בינם לעכו״ם עיי״ש. ובפי״ד כתב דבישראל מהני התשובה לעוה״ז ולעוה״ב אך בעכו״ם לא מהני התשובה רק לעוה״ז אך יענשו בעוה״ב כיון שיש להם רק מעט מצוות דהיינו שבע מצוות יכולים להיזהר משא״כ בישראל. וכ״כ מעצמו בכוכבי אור ח״ב ס״ה. ועי׳ באברבנאל בספר נחלת אבות שאוה״ע לא שייכי אלא לתשובה מכאן ולהבא ולאנשי נינוה היה סגי בזה אבל אין החטא כמאן דליתא. והגאון ר׳ חיים פלאג׳י בספרו ראה חיים פרשת האזינו דף קכ ע״ג בדפו״י תירץ

דתשובת רבים שלעכו״ם מהני ורק תשובת יחיד לא מהני ע״ש דהביא עוד בשם ספר לקט שמואל דתירץ דתשובת נינוה הועילה להם רק לפי שעה לעכב את הפורענות אבל לבסוף קיבלו עונשם, וכ״כ לתרץ הרמ״ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות מאמר חיקור דין ח״ב פרק יא. וע״ע בכ״ז בספר דבש לפי [החיד״א] מערכה ח׳ אות כ״ד ובבדברי ר׳ צדוק הכהן רסיסי לילה אות נ״ד ד״ה ולרבי ובדברי סופרים אות ל״ח ד״ה ובכל ובספר התשובה [כהן] ח״ב עמ׳ קס״ג ועי׳ בספר סמא דחיי עמ׳ קל״ה ושם הביא ל״ה טעמים אמאי לא מהני תשובה לעכו״ם ועיקרן בשם הגר״ח פלאג׳י שם.

האם יש איסור בהריגת גוי?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש איסור להרוג גוי ואם כן האם זה איסור דאורייתא או דרבנן ומצד איזה איסור , מצד לא תרצח או איסור אחר?

עי׳ ברמב״ם פ״א מהלכות רוצח הלכה א׳ דלענין הלאו כתב כל הורג נפש בן אדם עובר בלא תעשה, ועי׳ בקרית מלך דדקדק דמשמע אפילו עכו״ם ע״ש, ובפ״ב שם הלכה י״א לענין חיוב עונש מיתה כתב מי שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין שנאמר וכי יזיד איש על רעהו ואין צריך לומר שאינו נהרג על העובד כוכבים. ויעו״ש בכס״מ שהרמב״ם ז״ל דקדק אינו נהרג עליו בבית דין דרק בבית דין אינו נהרג אבל בדיני שמים נהרג ומקורו מהמכילתא ע״ש, וכן דקדק הבית מאיר אבן העזר סי׳ י״ז ג׳ ברמב״ם, וכ״כ הראב״ן בב״ק קי״ג, וכן דקדקו בספר החינוך דלענין הלא תעשה של לא תרצח כתב שלא להרוג נפש, ובמצוה ל״ו לענין גונב נפש דשם נתמעט עכו״ם דקדק בלשונו לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב, וכן דקדקו בסמ״ק מצוה פ״ב שכתב שלא לרצוח שום בר קיימא שבעולם וכו׳׳ ע״ש, וכ״כ המשך חכמה משפטים פכ״א פי״ד. אך ביראים מצוה רמ״ח וביראים השלם מצוה קע״ה נקטו דהקרא מגלה דהריגת עכו״ם אין עלה שם רציחה וממילא לא הוה גם בכלל הלאו דלא תרצח והוה רק מתולדות הרציחה ע״ש, וכ״כ הרדב״ז ז״ל בספרו מצודת דוד מצוה תע״ו ע״ש, וכן נקט המנחת חנוך במצוה ל״ד. ולענין גוי שאינו שומר ז׳ מצוות, עי׳ בטוש״ע ובמפרשים ביו״ד סי׳ קנ״ח ושם מבואר דלדעת רמב״ן ריטב״א ב״י ד״מ ש״ך סמ״ע ועוד אין איסור להורגו במקום שאין חשש איבה, ולדעת ב״ח ט״ז מהרש״ל וחזו״א יש איסור מדרבנן, אמנם האברבנאל בפירושו לתורה דברים פכ״ג פט״ז ורבנו בחיי על התורה שמות פי״ד פי״י ובעל הצדה לדרך דף ס״ט ס״ל שיש איסור תורה בהריגת גוי ולא חילקו בין שומר ז׳ מצוות ללא שומר ז׳ מצוות.

האם אמרינן בגוי רוב בעילות אחר הבעל?

תשובה: ע״ד שאלתך האם אומרים רוב בעילות אחר הבעל בגוי ובפרוץ? עי׳ בפמ״ג יו״ד סי׳ ס״ב דעכו״ם ל״א בתר רוב בעילות, וכ״כ בס׳ דרושים ואגדות חת״ס שי״ל מכתי״ק שנת תשנ״ח פ׳ וישב כ׳ דאצל עכו״ם לא אומרים רוב בעילות אחר הבעל, וכ״כ בשו״ת שואל ומשיב מהדו״ק ח״א סי׳ י״ט. אבל בשו״ת מהר״ם מינץ סי׳ ק״ג כ׳ דגם אצל עכו״ם אמרינן רוב בעילות אחד הבעל

האם מותר טעות יהודי לגוי, וכן האם מותר טעות גוי לגוי?

תשובה: עי׳ בספר פלגי מים סי׳ ע׳ דהוכיח דאסור עפמ״ש רש״י בסנהדרין דף נ״ו דגוי נצטוה על הגזל ויליף לי׳ מדכתיב בראשית ב׳ ״מכל עץ הגן אכל תאכל״ ולא גזל ופירש״י מדאיצטריך להתיר עצי הגן מכלל שאין מופקר נאסר לו. וא״כ גם טעות גוי הוה בכלל איסור כיון שאינו מופקר וכיון שזה הטעם ליכא חילוק בין טעות של יהודי לטעות של גוי. [ועי׳ עוד בכל אחרוני זמנינו דכתבו ודייקו מרש״י כעין זה דגזל עכו״ם אינו כגזל ישראל שתלוי במעשה אלא עצם זה שיש בידו דבר שאינו שלו אסור ולכך אסור לו גם ריבית וכובש שכר שכיר ועוד יש שחידשו דדין זה אפי׳ בדבר שאינו איסור ממון].

ספק איסור בן נח אי לקולא או לחומרא.

תשובה: ע״ד שאלתך מה הדין בספק איסור בבני נח האם ספקו לחומרא או לקולא, ואי לחומרא האם מדאורייתא או מדרבנן, ומהו בספיקא דדינא?

תשובה: בענין ספק איסור בבן נח יש מתירים לנכרי ספק איסור עיין שו״ת חת״ס ח״ו סי׳ כ״ה, ובשדי חמד מערכת הג׳, פאת השדה סי׳ ו׳ אות כ״ג.

מדוע בחרו הדרוזים את קבר יתרו למקום קדוש, והאם הם מבני יתרו שהתגייר וא"כ נחשוש שהם יהודים, והאם הדרוזים חשיבי עובדי ע"ז?

תשובה: ע״ד שאלתך האם ע״פ הידוע במקורותינו יש מקור למה שהדרוזים מציינים את קבר יתרו לקבר מקודש לנביאם. וכן האם הדרוזים נחשבים לעובדי עבודה זרה, ונפק״מ האם מותר ליכנס לקבר יתרו שנמצא במתחם של הדרוזים ובית תפלותם. וכן אם נגעו ביין האם הוא נסך.

הנה קבר יתרו [בכפר חיטים] מופיע כמה פעמים בספרים הקדמונים שעברו ליד קברו ושם מובא דהדרוזים קוראים ליתרו בשם א-נבי שועיב, נבי שועיב הוא שמו מופיע בקוראן פעמים אחדות בפרקיו ושם מסופר על הופעתו לפני בני מדין ארצו ומה שאמר להם, ויש שכתבו כנראה שמסורת זו של הדרוזים היא שיבוש של שם עיר קדומה שהיתה בסביבה זו בגליל בקירבת הקבר של יתרו בימינו ושמה מדון ביהושע פי״ב פי״ט, הערבים שיבשו את השם הזה למדין הידוע גם בימינו לחורבה סמוכה ועל זה נוצרה המסורת ושייכו זאת לקברו של יתרו כהן, אך מדובר בהשערה בלבד וכנראה שלא ידוע לא לחוקרים ולא לדרוזים עצמם בדיוק כיצד הגיע יתרו ממדין לגליל.

ובענין האם יש לחשוש שהדרוזים הם יהודים, הנה הדרוזים אינם קשורים ליתרו ואינם צאצאיו כלל וכלל, אלא הם בני עדה שמקורה היה במזרח התיכון, והתפצלה מהאסלאם השיעי. לפני כאלף שנה הם פרשו מתוך עדת הפאטמים, ורשמית הם סולקו מן האסלאם. גם לפי המסורת הדרוזית אין מדובר בדת חדשה אלא רק בהופעה מחודשת של האמונה. ולא ניכנס כעת לפרטי אמונתם. הדרוזים מאמינים כי ההיסטוריה האנושית מחולקת לשבע תקופות שבכל אחת מהן פעל נביא ולידו יודע חכמת נסתר שהעביר ליחידי סגולה את רזי הדת. ואחד מן הזוגות הם משה המכונה בערבית מוסא ויתרו המכונה בערבית שועיב. וכך משה ויתרו מכונים גם בדת האיסלם, רק הם פיתחו ענין זה יותר. וכן יש להם חג הנביא שועייב במשך ארבעה ימים כיון שהוא הטיף לטענתם להפצת האמונה שלהם. אך אין הם כלל מבני יתרו גם לדבריהם. הדת הדרוזית היא כאילו סודית, וידועה רק לחכמים שהם מיעוט העדה, וספריהם נשמרים בסוד. אולם חוקרים בעיקר חוקרים צרפתיים הגיעו לכתבי הקודש הדרוזיים אחרי דיכוי המרידה בהר הדרוזים.

ובענין מעמד הדרוזים בהלכה הנה בפשטות דין מגעו של דרוזי ביין דינו כדין מגע של כל ישמעאלי כיון שהם מאמינים באל אחד ואין הם עובדים עבודה זרה וכמ״ש הרמב״ם על הישמעלים בפי״א מהמ״א ה״ז שכל גוי שאינו עובד אלילים כגון אלו הישמעאלים יינן אסור בשתיה ומותר בהנאה, וכן פסק בשו״ע יו״ד סימן קכ״ד ס״ו. וכן כתב בשו״ת דברי דוד יו״ד סי׳ י״ד אות א׳ דדין דרוזים שוה לדין המוסלמים. אמנם עי׳ בשו״ת דבר משה ח״א סי׳ ל״ח דכתב לענין צורות על ארון הקודש בצפת וז״ל ״ויש עוד ריעותא בנדון דידן כיון שנמצא באה״ק והסביבות אומה הנקראים דראס [והכונה לדרוזים] ועובדים לצורות

שונות וגם הכותים עוד היום עובדים לדמות יונה א״כ הוי הצורות הנעבדים דאיכא איסור גם לדעת הר״ן] עכ״ל, והובאו הדברים גם בטהרת הקודש [לר׳ שמואל הלר מצפת] שהוא דן בשאלה זו, וע״ע בספר אדמת קודש דף ל״א דכתב דבירושלמי בע״ז פ״ד ה״ד ״רבי יוחנן אומר לבר דרוס חות ותבר כל אילין צלמייא וכו׳ ״ וכתב שם כי בר דרוסיי הוא כמו בר דרוזי. אך אין זה מוכרח כלל, וכן כל המפרשים כתבו דזהו שם של אדם [ויש שכתבו דהכונה לבן דרוסאי]. ואפי׳ אם כן יתכן דאז עבדו ע״ז ולא היום ולכך צריך לברר יותר את אמונתם היום. [ועי׳ בקובץ מבשר טוב ירושלים ח״א להר״ר אהרן צורף שהאריך בענין הדרוזים נמצא באוצר החכמה]

בדברי המדרש דלבני ישראל ל״ב שינים ולגוים ל״ג.

תשובה: ע״ד שאלתך על מש״כ במדרש תלפיות (ערך אברים ד״ה אך) שלבני ישראל יש ל״ב שניים ולגויים יש ל״ג שניים והיאך דבר זה מסתדר עם המציאות?

עי׳ בדרך שיחה עמ׳ רכ״ז דכתב בשם הגר״ח דשמע בשם רופא שינים גוי דכך היא המציאות.

אך עי׳ בספר מנחת יהודה [רבי יהודה סטריזאוואר מרישא גאליציען] בנד״מ עמ׳ מ״ג ענף אכילה כתב דלגוי יש ל״א שינים ורמז לזה כל ערל ״לא״ יאכל בו, והיינו שהערל אוכל עם ל״א שיניו ע״כ.

ועי׳ בס׳ זכר עשות מ״ש אות קל״ו דברי הזרע ברך ח״ג עמ׳ ל״ב [נמצאים באוצר החכמה] שלגויים יש ל״ב שינים ולישראל יש ל״א, ותמהו ע״ד דההיפך הוא שלישראל יש ל״ב שינים כנגד ל״ב נתיבות חכמה.

ועמ״ש בזה החבי״ף בס׳ חיים לראש בפי׳ ההגדה די״ב ע״ב פסקא ח׳, ובס׳ עמודי חיים עמוד עבודה דף ק״ד ע״ג אות כ״ח שכ״כ דלישראל יש להם ל״ב, ואילו לעכו״ם יש להם עד הג״ל הזה ע״ש.

ועי׳ במחצית השקל או״ח בהל׳ ציצית סי׳ י״א ס״ק י״ח על דברי המ״א מהשל״ה ומט״מ דלא יחתוך הציצית בסכין אלא ינשכם בשיניו, משום ״דיש לאדם ל״ב שינים, והחוטים בציצית הם ג״כ מספר ל״ב״

עם ישראל

מקור דבני ישראל אין בטלים ברוב אומות העולם משום דחשיב קבוע בא"י.

תשובה: ע"ד שאלתך מי הם היש מפרשים שמביא הגרי"י אלגזי (שמע יעקב סו"פ במדבר) שכתב שאין בני ישראל בטלים ברוב אומות העולם, משום שנחשב כקבוע מאחר שקבועים הם בארץ ישראל?

איננו יודעים למי כונת המהר"י אלגזי אך מצאנו ענין זה בישמח משה שמות פ"א פ"א, וכן בספר ברית שלום ח"א לר' פנחס בן פילטא עמ' רל"א, וכן באוצר חיים להר"ר חיים יעקב צוקרמן דברים עמ' ל"ז.

מקור "ושכנתי בתוכם" בתוכו לא נאמר אלא בתוך כל אחד מישראל.

תשובה: ע"ד שאלתך מה מקור הדרש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד מישראל.

יעי' באלשיך בפרשת תרומה, ובראשית חכמה שער האהבה פרק ו', של"ה דף ס"ט, ובשער האותיות אות ל', ובעוד כמה מקומות. וכבר העירו דאין נמצא ד"ז בחז"ל שלפנינו.

פאה נכרית

האם הפמ"ג חזר בו מההיתר של פאה נכרית?

תשובה: ע"ד שאלתך האם והיכן המקור שהפמ"ג חזר בו מהיתר פאה נכרית?

עי' בספר דת משה וישראל [לרבי אברהם מאיר בריזל תשנ"ה] עמ' י"ז שהביא דנמצא לפני זמן מה שהפמ"ג בספרו אם לבינה בכת"י [ועומד להופיע בדפוס בע"ה] חזר בו, וז"ל באות כ' בערך כתובה "והנה באו"ח כו' רמזתי בפרי' שם למ"ש המ"א בסי' ע"ה אות ה' דפא"נ שרי דלא כב"ש, ואמנם עתה ראיתי

להתבונן בו וכו׳ כללא דמילתא פרוק יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוה ד״ת וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים אע״ג דמטפחת על ראשה הוה דת ישראל עכ״פ וכו׳ ע״כ נראה לי איסור גמור כו׳ מכמה טעמים דכתיבנא ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב וכל אשה יראת ה׳ ובעלה ת״ח מצוה להוכיחה ולפייסה לציית בעלה ודי בהערה זו. ובאות צ׳חזר והאריך בזה וכתב וההיא דפאה נכריות יש כמה תירוצים ועמ״ש עוד שם באות כ׳ בערך כתובה באורך מזה, או שכל בני מדינה מקדמת דנא מקודם מתן תורה ועד עתה הנהיגו כך אפשר אין זו עוברת על דת יהודית מיירי ג״כ שיש סימן מובהק שאין משערה דאל״כ יש מראית עין וכו׳. ועי׳ בברור הלכה ח״ו סי׳ ע״ה מש״כ, וכן עי׳ בקובץ אור ישראל כ״ב עמ׳ ל׳ ועמ׳ ס״ד וכן בקובץ אור ישראל כ״א מה שחולקים ומבארים דהפמ״ג לא חזר בו רק כתב ד״ז לבני עירו עי״ש באורך עוד דחיות עי״ש.

פוחלין

דינים בדברים מפוחלצים - ברכת משנה הבריות, ודין טומאת עובר לכהן.

תשובה: ע״ד שאלתך הנכנס למוזיאון האם מברך משנה הבריות על בעל חי [מת] [מפוחלץ בפורמלין או אלכהול], וכן האם מותר לכהן לכנס למוזיאון שיש בו עוברי אדם?

הנה בענין ברכת משנה הבריות על בע״ח מתים, כבר דן בכך בחשוקי חמד סנהדרין דף ק״ט, ועי׳ בשו״ת אז נדברו ח״ב סי׳ ה׳ דהסתפק בכך ונטה לומר שלא יברכו. וכ״כ בשו״ת רבבות אפרים ח״ו סי׳ קי״ב דלא יברך עליו.

ובספר מאיר עוז ח״ג עמ׳ תתנ״א כתב בשם הגר״ח קניבסקי דיברך עליו.

ובענין טומאת עוברין [נפל] לכהן, עי׳ ברמב״ם פ״ב מטומאת מת סעיף א׳ דכתב הנפל אף עפ״י שעדיין לא נתקשרו אבריו בגידין מטמא במגע ובמשא ובאהל, כאדם גדול שמת. שנאמר הנוגע במת לכל נפש אדם. אך עי״ש במשנה למלך דכתב דנראה שאם הוא פחות מארבעים יום אינו נקרא נפל ואינו מטמא עכ״ל.

ועי׳ תוס׳ בפסחים דף ט׳ בענין המעשה בשפחתו של מציק ברימון שהטילה נפל לבור ובא כהן והציץ בו לידע אם זכר הוא אם נקיבה וכו׳, וכתב רש״י כדי לדעת מה טיבו לגבי ימי טומאה אם הם שבוע או שבועיים, וכתבו שם תוס׳ שעשה שלא כדין כיון דגם לכהן קרוב אסור ליטמא לנפל.

פשוטו של מקרא

מדוע מזכיר רש״י והרשב״ם פשוטו של מקרא כשנוגד את ההלכה?

שאלה: תודה רבה על טרחתכם הרבה, על מציאת המקורות שהם קילורין לעינים, חן יוצק בשפתותכם והשם ישיב לכם כגמולכם הטוב.

הרשב״ם בביאורו הפשטני למקרא מרבה להשתמש בביטוי ״לפי עומק פשוטו של מקרא״. במקומות אלו פעמים מבאר הרשב״ם פסוקים ״לפי עומק פשוטו של מקרא״ גם נגד ההלכה, בפרשת אמור מבאר הרשב״ם עה״פ **לא יטמא בעל בעמיו** (ויקרא פכ״א פ״ד) שום בעל בעם הכהנים לא יטמא לאשתו, להחלו, שהרי מתחלל בכהונתו, ולפי דברי חכמים לא יטמא לאשתו פסולה ומחוללת, אבל מיטמא לאשתו כשרה, ע״כ. כאן פירש הפסוק שאסור לכהן להיטמא כלל וכלל לאשתו ואם עשה כן נתחלל מקדושתו, בניגוד להלכה המפרשת את הפסוק שאסור לכהן להיטמא לאשתו פסולה ומחוללת, אבל לאשה כשרה מותר ואף מצוה (ע״ע ברש״י, ראב״ע וברמב״ם פ״ב מה׳ אבל ה״ז).

על הפסוק **לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר** (ויקרא פי״ט פי״ג), פירש רשב״ם, שכיר לילה, וברש״י שם עפ״י הגמ׳ בב״מ בשכיר יום הכתוב מדבר. וראה עוד פירושו עה״פ **ואם בית אשה** נדרה (במדבר פ״ל פי״א), אבל למעלה כתיב ונדריה עליה, אותו פסוק בנדרים הקודמים קודם שנשאה, **ומשמע לפי הפשט שהבעל מפר בקודמין,** ע״כ. ובמפורש בגמ׳ (נדרים ס״ז, ועוד) שאין הבעל מפר בקודמין. ופירוש זה נוגד את ההלכה.

עה״פ והיה הבכור אשר תלד יקום על שם המת בנחלתו ולא ימחה שמו מישראל (דברים פכ״ה פ״ו), הוסיף רשב״ם **לפי פשוטו.** וכונתו בזה לאפוקי

מפרש״י שכתב יקום על שם אחיו, זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו. היינו שמלת הבכור מתייחסת ליבם והוא היבם יורש את אחיו, וזה ע״פ דברי רבא (יבמות כ״ד), אע״ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הכי אתאי ג״ש אפיקתי׳ מפשטי׳ לגמרי. וע״ז בא הרשב״ם לחלוק לומר ״**לפי פשוטו**״ שפשט הפשוט מלמדנו שהבן הוא הבכור אשר תלד והוא יורש את נחלת המת ולא האח, וכ״ז בניגוד להלכה שהאח היבם יורש את אחיו. וע״ע בספר הכתב והקבלה שכתב והרי״א עשה עצמו כאילו לא ראה דברי רבותינו ואמר בפירוש שהבן הבכור אשר תלד היבמה יקרא ע״ש המת (לא מצאתי רי״א זה), ועוד האריך שם בדברי הרמב״ן ובעל התוס׳ יו״ט ביבמות (פ״ב מ״ח). ויש שפירשו ״אשר תלד״ על אם המת, ולפ״ז יתבאר הפסוק והיה אשר תלד אם המת כלומר בכור האחים, יקום על שם המת, ע״ש.

עה״פ והגישו אדניו וגו׳, ועבדו לעלם (שמות פכ״א פ״ו), כתב רשב״ם, לעלם: לפי הפשט כל ימי חייו, כמ״ש בשמואל וישב שם עד עולם, ע״כ. נגד מה שהביא רש״י (ע״פ קדושין ט״ו), לעלם: עד היובל, או אינו אלא כמשמעו, ת״ל ואיש אל משפחתו תשובו, מגיד שנ׳ שנה קרויים עולם, וכו׳.

וצ״ב מה משמעות יש ל״פשוטו של מקרא״ באם הוא נוגד את ההלכה, ומה תועלת תצמח לנו מלדעת את פשוטו של מקרא כאשר המקרא מכוון לדבר אחר

תודה מראש ושכמ״ה ש.ר.

נ.ב. את ספרכם קניתי ודרכו הגעתי עדיכם.

תשובה: לכב׳ הר״ר ש.ר. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבכם

בענין פירוש הרשב״ם בפשוטו של מקרא, הנה נושא זה כבר דשו בו רבים והרשב״ם אינו היחיד שמפרש כפשוטו נגד ההלכה דיש גם מקומות ברש״י וברמב״ן ועוד, אם כי לא כמו ברשב״ם, אך באבן עזרא ישנם הרבה יותר מקומות שכתב כך. ועל שיטת האבן עזרא האריכו רבים ונסכם לך את דבריהם, דהאבן עזרא כתב דבריו ע״פ הפשט דלא כחז״ל, והעיר על כך הרמב״ן בהקדמתו על התורה שכתב תוכחת מגולה ואהבה מוסתרת הרי שלא ראה בכך דבר ממשי נגד חז״ל. ועי׳ בשו״ת התשב״ץ ח״א נ״א, ובמהרש״ל בים של שלמה בהקדמה שניה שיצאו בחריפות נגד האבן עזרא, וכן במהר״ל בתפארת ישראל פמ״ג, ועי׳ באריכות סיכום המתנגדים לדבריו בקובץ צפונות ח״ג עמ׳ פ׳, ושם הביא גם באריכות את דברי גדולי הדורות לישוב דבריו עי״ש באורך. והרשב״ם

גם הוא הלך בדרך זו, ועי' בתורה שלמה חי"ז מילואים כ"ב, וכן בחכ"ב מילואים י"א דהאריך להביא דוגמאות מהרבה ראשונים וגאונים שהלכו בדרך זו ושם ביאר שיטתם.

פתגמים ומקורותיהם

מקור לפתגם

שאלה: אבקש מקור לקישור רעיון זה לפסוק.

וְזֶהוּ "אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי" הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת "עֹז" כַּנִּזְכָּר, "יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי" כִּי בְּכֹחַ זֶה שֶׁמַּחֲזִיק בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיְלָה "יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי" נֶגֶד בְּרִית הַלָּשׁוֹן עַל דֶּרֶךְ (בראשית פל"ז פ"ד) "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם", שֶׁבְּכֹחַ הַתּוֹרָה הַנִּקְרֵאת "שָׁלוֹם" מְתַקֵּן מַה שֶּׁפָּגַם בִּלְשׁוֹנוֹ, עַד שֶׁחוֹזֵר כָּל הַפְּגָם שָׁלוֹם בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת.

בברכת הצלחה וכל טוב ח.ר.

תשובה: לכב' הר"ר ח.ר. שליט"א שמחנו לקבלת מכתבו

בענין המקור שחיפשת, כעין הדברים שכתבת כתוב בספר פלח הרימון פר' בחוקותי וז"ל "וזשה"כ או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי ששלום הראשון הוא חיבור הנעשה ע"י התורה שהוא בחי' ברית הלשון בחי' הדעת המחבר יום ולילה ושלום השני הוא חיבור הנעשה ע"י המילה שהוא הגילוי אור שנמשך ע"י המצות למטה בבי"ע הנק' לילה", ובאמת מקורו בזוהר במדבר דף קי"ח ע"א עי"ש במקדש מלך.

מקור לפתגם צרת רבים חצי נחמה.

תשובה: פתגם זה אינו מופיע בחז"ל, אך יעי' בחינוך מצוה של"א דכתב צרת רבים נחמה ובהגהות שם שמציין למדרש רבה ואתחנן פ"ב כ"ב כל צרה של

יחיד צרה וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה, וכלשונו מופיע פתגם זה במראה מוסר מ״ה א׳, ובמדבר יהודה נ״ב, ובמלאכת מחשבת פרשת כי תבוא, וביערות דבש ח״א דרוש ד׳, וכן בשו״ת חיים ביד לר׳ חיים פלאג׳י סי׳ קכ״ה אות ו׳.

מקור לפתגם אין דבר העומד בפני הרצון.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו מקור המימרא אין לך דבר העומד בפני הרצון, הנה אין מקור מפורש כלשון הזה רק נמצא בזוהר תרומה דף קס״ב כעין זה ״כל מילין דעלמא לא תלויין אלא ברעותא״. וכבר העירו דאין מקור אחר.

מקור למה שאומרים "אין יאוש בעולם כלל".

תשובה: מקור המימרא הוא בספרי חסידות ברסלב ליקוטי מהר״ן סי׳ ע״ח ע״י ליקוטי הלכות או״ח עה״ת ו/ה. ולא מצאנו עוד מקור.

מקור למימרא "צדיקים מאי דעבדין הכא עבדין התם".

תשובה: ד״ז מופיע בספרי הגרמ״מ שולזינגר זצ״ל ולא מצאנו מקורו ללשון הנ״ל.

ציצית

מקור לרמז על ציצית.

תשובה: ע״ד שאלתך מי כתב רמז על ציצית על מה שאמרו חז״ל לא דברה תורה אלא כנגד יצה״ר [קדושין כ״א.] דידוע שאם נקרע חוט אחד מחוטי הציצית אע״פ שלא נשתייר ממנו כלום כשר וכל החוטים בכללם הם ל״ב חוטים שמונה בכל כנף וזהו ״לא דברה תורה״ שמן התורה אפי׳ ל״א חוטים ג״כ כשירה כנ״ל, וכל מה שדברה תורה אלא כנגד היצה״ר אל״א מס׳ ל״ב ומה שאנו מקפידים שיהיו ל״ב חוטים זה כנגד יצה״ר.

מצאנו ד״ז בשם המהר״מ שיק ז״ל [בליקוטי מהר״ם שי״ק על התורה פרשת כי תצא], ובספר שלחן מלכים הל׳ ציצית סי׳ ט׳ וטעם הצבי אות ט׳ הביאו ד״ז מפי ר׳ יושע מטומושוב זצ״ל. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

צמצום

מקור ומראה מקומות בדברי הגר״א במחלוקותו עם בעל התניא על סוד הצמצום.

שאלה: שלום לחברי הגמ״ח היקרים.

״אין עוד מלבדו״ - אין שום מציאות חוץ ממנו יתברך - כך סובר ״בעל התניא״ [שער היחוד והאמונה בספר ״התניא״ פרק ז׳ ד״ה ״והנה מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים״] בויכוחו הגדול עם הגר״א ותלמידיו בעניין ״סוד הצימצום״ היכן מובאת דעת הגר״א בעניין מחלוקת זו?

תשובה: בענין דברי הגר״א על הצמצום נמצאים בליקוטים בסוף ספרא דצניעותא בסד״ה סוד הצמצום ובביאור דבריו עי׳ בלשם בספר הדע״ה ח״א דרוש ה׳ סימן ז׳ אות ח׳ שהאריך הרבה, וכן האריך בכך באגרות תשובה שהשיב להגרנ״ה הלוי אב״ד יפו נדפס בראש ספר משנת חסידים הנמ״ח הוצאת מכון הגר״א. ועיין עוד מה שהאריכו בזה בנפש החיים שער ג׳ פ״ז, הגרי״ל בלוך ר״י טעלז בספר שעורי דעת ח״א שיעור י״א, והרב דסלר בספר מכתב מאליהו ח״ד מכתב י״ג עמוד 324, ובח״ה בביאורים בחכמת הנסתר עמוד 484, והגרא״י געלדצעהלער שליט״א בספרו קדשי יהושע סוף ח״ה וכן בספרו אמונת יהושע סוף ח״ו, והגר״י קלופט בספר דעת יואל מאמר כ״ג עמוד מ״ו. ועי׳ בספר ים החכמה תש״ע עמ׳ תקט״ז הרבה מ״מ בנושא ופירוט דעות אדמורי חב״ד, ושם הביא דיש מפקפקים אם ליקוטי הגר״א הנ״ל הם מהגר״א או מתלמידיו עי״ש.

צפורנים

בענין גיזזת צפרנים.

שאלה: אשמח אם תוכלו להשיב לי ע״פ המבואר במו״ק דף י״ח ע״א ג׳ דברים נאמרו בצפרנים וכו׳.

א. אשה שגזזה את ציפורניה ונפלה ציפורן על הרצפה ואותה אשה דרכה על ציפורניה האם יזיק לה או לא?

ב. האם מותר לגזוז את ציפורניו עם הפה או לא, דהרי יש בציפורנים צואה ויתכן שיש בזה משום בל תשקצו?

ג. לפי הסוד ידוע שאין לגזוז ציפורניים בלילה, מה המקור לזה, והאם לילדים כן מותר לגזוז ציפורניים בלילה?

תשובה:

א. בענין אשה עצמה האם ניזוקת מציפורניה, הנה בטעם הדבר ביאר הנ״י במועד קטן דהטעם הוא או מצד מיאוס או מצד כשפים, ובאליהו רבה כתב דהטעם הוא משום דאדה״ר קודם החטא היה כולו מכוסה בציפורן ואחרי החטא נשאר רק בידיו ורגליו וכיון דהאשה גרמה זאת יש עליה קיטרוג. והנה לפי הטעם של הא״ר א״כ ה״ה באשה עצמה, ולפי הטעם של מיאוס תלוי אם האשה עצמה מאוס בעיניה ציפורניה, וכן יתכן דלא תבחין דאלו ציפורניה.

ב. אין איסור לגזוז צפרנים בפה כדאשכחן במו״ק דף י״ח רבי יוחנן שקל טופרניה בשיניה.

ג. לא נמצא איסור לגזוז צפורניו בלילה, ורק לענין תספורת כתוב כן כיון שהוא זמן דין. ויש שרצו ללמוד צפורנים מתספורת, ועי׳ בספר והאיש מרדכי ב׳ שיעור ז׳.ובספר יצחק ירנן כ״ד דאין איסור גם ע״פ קבלה. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

האם יש איסור גידול ציפורני הרגליים?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש איסור בגידול הציפורן מעבר לבשר בצפורני הרגלים כפי שנהוג בציפורני הידים?

בספר לקוטי מנהגים סעיף י״ב כתב דנראה מהזוהר סוף פרשת אחרי דצפורני רגלים יש לקצוץ בכל חודש.

קבורה קברים ועניינם

קבר יהוידע סמוך לקבר ר׳ חוצפית היום נגד מש״כ במקרא.

תשובה: ע״ד שאלתך על הקבר שמחוץ לעיר צפת בדרך למירון המיוחס ליהוידע הכהן סמוך ונראה לקברו של ר׳ חוצפית המתורגמן הי״ד, וקשה הרי מקרא מלא דיבר הכתוב מלכים ב׳ פס״ב פי״ב ובדברי הימים ב׳ פכ״ד פט״ז שהוא קבור בעיר דוד?

מצאנו בספר חיבת ירושלים מאמר גולת עליות כ״ד עמ׳ 46 שכתב דקבר המיוחס ליהוידע הכהן איננו יהוידע הכהן אביו של זכריה שהיה בימי יואש המלך כי ודאי קבור עם מלכי בית דוד כמ״ש במאמר מבשרת ציון, אלא הוא יהוידע הכהן אביו של בניהו שהי׳ בימי דוד המלך ע״ה ועמ״ש.

מקום קבורת מרדכי ואסתר.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן הוא קבר מרדכי ואסתר שידוע שיש קבר כזה בפרס - אירן של היום, אך לכאורה זה לא תואם את דברי חז״ל שמרדכי עלה לארץ ישראל (משנה רפ״ה דשקלים דהוא פתחיה שהיה ממונה על הקינין בבהמ״ק, ובגמ׳ בב״ב דף ט״ו ע״א ברש״י ד״ה אנשי כתב שהיה מאנשי כנסת הגדולה)

עי׳ בסדר הדורות דכתב דמרדכי ואסתר נקברו בכפר ברעם [אין שם היום קבר זה] והביאו אותם מארץ עילם, בשם ספר גלילות ארץ ישראל. ועוד הביא מספר מסעות בנימין שכתב דמרדכי ואסתר נקברו בשומרון, וכ״כ במסעות לתלמיד הרמב״ן [מובא בסוף ספר כפתור ופרח הוצאת בית המדרש להתישבות].

ובספר חבת ירושלים [להר״ר חיים הורביץ] עמ׳ קע״א כתב דבמסעות בנימין שבידו לא נזכר זה. ויש מי שכתב שמעט רחוק מכותל בהכ״נ הנז׳ קבר אסתר

המלכה.ויש עוד מי שכתב שברעם ושם אסתר המלכה בכוך של אבן, ושניהם אינם מזכירים את מרדכי.

אך מאידך גיסא ישנה מסורת ביד בני פרס דהם נמצאים בשושן הבירה הנקרא היום האמאדאן אשר בפרס ועולים להתפלל שם בכל פורים וגם היום שולחים לשם להתפלל ועדות הצדקה. וכ״כ ר׳ בנימין מטודלה [לפני כשמונה מאות שנה בספר המסעות שלו שסייר במקום. אך יש אומרים דקבורה שם מלכה אחרת של פרס.

ומה ששאלת היאך קבור מרדכי בפרס הרי עלה לא״י, צ״ל דהרי מרדכי ואסתר היו נשואים ולכך נקברו יחדיו וכמו שכתוב בסדר הדורות שהביאום מעילם, ה״ה לפי המסורת של יהודי פרס הביאו את מרדכי לפרס לקוברו על יד אסתר.

בענין ר׳ מתיא בן חרש הקבור בעיילבון.

תשובה: ע״ד שאלתדעל מה שכתוב שקבר רבי מתיא בן חרש נמצא בכפר עיילבון בצפון, מה מקורו והיכן מקומו.

הנה בתוך הכ״ד משמרות כהונה מוזכר משמר הקוץ המוזכרת בדברי הימים א׳ כ״ד שגרה בכפר עיילבו [עילבין] ומוזכר בברייתא ובפיוט של ר״א הקליר ״איכא ישבה חבצלת השרון״ והאשכנזים אומרים אותו בקינות לתשעה באב ״והוקצו והלעבו כהני עילבו״ המילה הוקצו באה לרמז על משמר הקוץ שהוא כפר בעילבו שבגליל התחתון כיום מזוהה עם הישוב הערבי עילבון. וכתבו דאולי מקורו בעין לבון לבן, והוא נזכר במסורת הקברים של ימי הביניים ע״פ ר״ש קליין נהגו לפקוד את קברו של התנא רבי מתיא בן חרש הקבור שם. לפי המסורת במקום קברים ושרידים עתיקים אחרים, הישוב הערבי נוסד וקרוי כנראה ע״ש העתיקות שם אך הוא נבנה רק לפני מאה שנה במקום קברות אלו. ועי׳ באור ישראל שנה א׳ גליון ד׳ עמ׳ קע״א מאמר שלם על כל המשמרות ומקורותיהם ועל משמרת זו. ובענין קברו של ר׳ מתיא בן חרש שם דבר זה מוזכר לראשונה בספר יחוס אבות משנת רצ״ז, ובספר יחוס צדיקים משנת שכ״א, וכנראה כיון שיש שם בית קברות גדול קבור הוא גם שם.

מקור לא לקבור איש בין ב׳ נשים.

תשובה: עיין בספר אמרי אש סי׳ קי״ז דלא נמצא שום מקור לאיסור להקבר בין שתי נשים כמ״ש לא לקבור צדיק אצל רשע, ואף לת״ח אינו גנאי להתמצא

ולכך אסר לפנות קבר בשביל כך ע״ש, וכ״כ בשו״ת פרי שדה ח״ג סי׳ קכ״א. וע״ע בהדרת קודש דף י״ב דכתב דכך המנהג ברוב הקהילות הישנות לקבור נשים וגברים יחד וכן המנהג בקהילת לבוב, וכ״כ בשו״ת יענה ברוך סי׳ נ׳ להרה״ג ר׳ ברוך קונשטט זצ״ל ראש ישיבת קול תורה ורב דק״ק פולדא דלא נהגו כן בפולדא וכן לא נהגו להקפיד ע״ז בהרבה בתי חיים באשכנז. אך בשו״ת אגרות משה יו״ד סי׳ רמ״א כתב שכיון שכן המנהג והוי בזיון מותר לפנותו. ובאמת הביאו בכמה ספרים דהיום נהגו להקפיד על כך. וע״ע בספר הרי בשמים תניינא רכ״א ובשערי שמים יו״ד ל״ג ובספר שערים מצויינים בהלכה סי׳ קצט סק״ז וע״ע בשו״ת תשובות והנהגות ח״ג סי׳ שע״ג. וראיתי עוד בס׳ חיים וחסד עמ׳ צ״ט שכתב ששמע מעשה שקברו ליד הגאון הר״ר יעקב עדס זצ״ל אשה זרה ועשו מחיצה ביניהם ע״כ. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

מקור למנהג עדת בני ישראל [הודו] לערוך אזכרה אחר 10 וחצי חודש.

תשובה: ע״ד שאלתך האם מצאנו מקור למנהג שנהגו בעדת בני ישראל [מארץ הודו] לערוך אזכרה לאחר עשר וחצי חודש מהפטירה, ולא כפי שנהוג לאחר אחד עשרה חודש, והאם מנהגם נכון הוא?

לא מצאנו מי שכתב כן חוץ מספר מנוחה נכונה המביא את מנהגי עדת בני ישראל. והנה מקור המנהג של אחד עשר חודש הוא משום שאז מפסיקים לומר קדיש בהרבה קהילות שלא יאמרו שאביו רשע ונידון בגיהינום י״ב חודש אבל עשר וחצי לא שמענו. ואולי הם מקדימים קמעה ולכאו׳ אין בזה כ״כ נ״מ, אך עכ״פ לא מצאנו שום מקור לכך, וגם שם בספר מנוחה נכונה כתב דעושים זאת או בעשר וחצי או באחד עשרה חודש.

משה, צפורה, השבטים, ורחל אימנו קבורים במערת המכפלה.

תשובה: ע״ד שאלתך ששמעת שיש ספרים שכותבים דחוץ מהד׳ זוגות קבורים עוד אנשים במערת המכפלה מי הם ומה המקור לכך?

הנה מצאנו שיהודה נקבר שם כמ״ש בספרי פר׳ וזאת הברכה פיסקא שמ״ח מה ת״ל ואל עמו תביאנו שנקבר עם האבות בקבורה כן היא דעת ר׳ יהודה שם אך ר״מ חולק עליו שם. ועי׳ בקובץ נועם י״ב עמ׳ קפ״א בשם יוסף בן מתתיהו ובשם ספר היובלים [לא ברור טיבו] דכל השבטים נקברו שם, וכ״כ בספר צוואת

השבטים הביא צואות של כל השבטים על כך חוץ מיוסף. עוד כתבנו במקום אחר דמצאנו דמשה וצפורה נקברו במערת המכפלה כן כתוב בספר התמונה תמונה ג׳ ד׳ וגם בילקוט הראובני בפרשת וזאת הברכה, וכן הביא החיד״א בספרו חומת אנך בראשית פכ״ג פי״ט ובספרו דבש לפי מערכה צ׳ אות ג׳, ועיי״ש דהביא כמה גמטריות ורמזים ע״ז. ואף דמפורש דלא ידע איש קבורת משה, כבר מפורש שם דאחרי מותו לקחו מלאכי השרת וקברו במערת המכפלה. ועי׳ בספר חכמת התורה לר׳ שלמה קלוגר דכתב דרחל קבורה במערת המכפלה ובשביל שביזתה משכבו של צדיק נענשה דיום אחד לא נקברה במערת המכפלה אבל אח״כ עברה לשם וזה שכתוב על המצבה על קבורת רחל עד היום הזה דרק המצבה עד היום אבל היא עצמה קבורה במערת המכפלה.

האם יש השראת שכינה בקבר רחל יותר מכותל המערבי?

שאלה: הגר״א בתיקו״ז תקון ו׳ כ׳ שעיקר השראת השכינה בקבר רחל, האם זה יותר מהכותל המערבי?

תשובה: עי׳ בלשם כרך כללים ח״א דף ט״ז טור ב׳ בהגה״ה דגם כתב כן, והביא את דברי הגר״א. ועי׳ בספר קבלת הגר״א לר׳ יעקב עדס ח״א עמ׳ תק״ח דכבר הסתפק בכך. ויש כמה שמועות מגדולי הדור האחרון.

מקום קבורת שמואל הנביא.

תשובה: ע״ד שאלתך מקום קבורתו של שמואל הנביא שמובא בסה״ק שהועבר מהר אפרים, וא״כ לכאו׳ אינו המקום המקובל כיום, וגם הר אפרים אינו לכאורה כמו היום?

עי׳ בספר אלה מסעי לר׳ משה חאגיז עמוד ט״ו דכתב דהאר״י ז״ל סמך ידו על הרמה [המקום הידוע לנו] ששם נקבר שמואל ואמו חנה, ובספר כפתור ופרח פרק י״א (מובא גם בחיבת ירושלים עמוד ש׳) כתב ״למערב ירושלים כמו שעה נוטה לצפון היא הרמתה ושם שמואל ע״ה כי שם ביתו״ ופרח, וכן כתב בספר מסעות רבי יעקב שליחו של רבינו יחיאל מפאריז סימן ד׳ (שנכתב בשנת ד׳ תתק״צ בערך) וז״ל מירושלים לרמה כשתי פרסאות, והנה בדרך יש מערה אחת שהיא מערה בתוך מערה והיא בנין נאה מאד ושם קבורת חכמים הרבה ויש עוד שלש מערות מבני הנביאים וברמה קבר שמואל הרמתי וקבר חנה אמו. וכן

כתב במסעות רבי משולם מוואלטרה (שנכתב בשנת ה' רמ"א) סימן י' וז"ל עליתי על הר גבוה רחוק מירושלם כמו ששה מילין או מעט יותר והיא הרמה מקום אדונינו שמואל הנביא ע"ה, וכ"כ במסעות א"י סי' ד' שנכתב בשנת רפ"ב. אמנם הר"ר יהוסף שוורץ זצ"ל בספרו "תבואות הארץ" וכן הר"ר יצחק גולדהאר זצ"ל בספרו "אדמת קודש" שניהם החליטו שאין זה המקום האמיתי אלא שנחלקו בדעה היכן המקום האמיתי של קבר שמואל הנביא. היסוד והבסיס לערעור של המפקפקים על המקום הוא ע"פ הכתוב בריש שמואל "ויהי איש אהד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה וגו'" הרי שגר בהר אפרים כלומר בנחלה של שבט אפרים וזה אינו מתאים עם המקום "נבי סמואל" שהוא בנחלת בנימין. אך יעי' בקובץ בית אהרן וישראל חוברת קמ"ה מאמר שלם מהר"ר יוחנן שבדרון להוכיח את המסורת, וכתב דכל הטענה הזו אין לה בסיס דלא נזכר בשום מקום ששמואל הנביא גר בהר אפרים וכל הכתוב מדבר מאלקנה אביו של שמואל ולא משמואל עצמו, דעל שמואל מצינו מפורש בחז"ל במדרש והוכיחו זאת מהפסוקים דגר בנחלת שבט בנימין שהיה שם עיר בשם רמה כדכתיב יהושע פי"ט פכ"ה "גבעון והרמה ובארות", וא"כ מה שאומר הכתוב "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו" וכן הפסוק "ויקברוהו בביתו ברמה" הכוונה על הרמה שבנחלת בנימין והוא המקובל "נבי סמואל". ועי"ש דהביא עוד ראיות מן המקרא ומן המדרש מהרמב"ן ומהאלשיך הק' ועוד, וכתב עוד דלפי המלבי"ם והרש"ש אין שום ראיה גם על אלקנה עצמו שגר בנחלת שבט אפרים, דלמלבי"ם הפירוש שאבותיו באו מהר אפרים ולא שהוא גר שם, ולרש"ש הר אפרים איננו רק בנחלת שבט אפרים אלא מתפשט גם בבנימין, ועי"ש באוריכות גדולה על כל הנושא עוד ראיות ומקורות, וכן כתב דמקור הפקפוק בא מגוים עי"ש.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

האם יש מעלה לנפטר בשבת, וכן לנקבר במוצ"ש אחר חצות?

תשובה: א. ע"ד שאלתך בענין מי שנפטר בשבת האם סימן יפה הוא לו.

עי' כתובות דף ק"ג דאמרינן מת בע"ש סימן יפה לו במוצ"ש סימן רע הוא לו, ולא נתבאר מה בנפטר בשבת עצמה. אך יעוי' בדברי שלמה ב' עמ' רמ"ט מש"כ בזה. ועי' באמרי בינה [דרשות] דהאריך לבאר את הגמ' וביאר דמת בשבת רע לו, ודבריו צ"ע דבגמ' נאמר זאת על מי שמת במוצ"ש.

ב. ובענין האם יש מעלה לנקבר קודם חצות במוצ״ש לא מצאנו מי שכתב כן, רק זאת מצאנו בספר נהר מצרים [לרבי רפאל אהרון בן שמעון תרס״ח] עמ׳ ס׳ דקודם חצות במוצ״ש א״א צידוק הדין דעדיין הארת שבת עליו.

מקור לשם חברא קדישא.

תשובה: ע״ד שאלתך בענין ״חברא קדישא״ מ״ט נקראת חבורה זאת בפי כל בשם חברא קדישא, מה קדושה יש בה מכל שאר חבורה של מצוה?

עי׳ בתשב״ץ ח״ג סי׳ י״ג דכתב וז״ל ״מצוה להיות נמנה בתוך גומלי חסדים של אמת שאין לך מצוה רבה מזה ושם נאה להם להקרא חברה קדישא ובאלו חפץ ה׳ וקדושים תהיו כי קדוש אני״. ומצאנו בספר אוהל משה על פרשת תולדות דביאר הטעם לשם זה דאף דמתעסקים כעת רק בגוף בלי נשמה אנו מאמינים שיחזור הגוף להתאחד עם נשמתו ויהיה קדוש. ובאוצר מנהגי כל ישורון סי׳ כ״ב כתב הטעם דהוא מלשון סגי נהור כי על סומא אומרים סגי נהור, אי נמי משום דלשון קדוש הוא מופרש ומובדל והם מופרשים להיות טמאי מתים, ויש שפירש על דרך זה דאף דהדבר מביא לידי טומאה לא יחששו לעסוק בדבר זה דכיון דהוא חסד של אמת יביאהו ד״ז לידי קדושה. וע״ע בערוגת הבושם פ׳ תצוה ובספר מגדלות מרקחים על פרשת ויקרא ובספר אמרי יושר דרוש לט״ו כסליו דרוש שלם בענין, וכן בספר באר חיים דרוש לז׳ אדר, וכן בהגיונות הגר״י עמ׳ רפ״ו ובספר ישמח משה פרשת אמור, וכן בהקדמה לספר מקוה טהרה מבן המחבר. [הספרים נמצאים באוצר החכמה]

מקור שאין מנגבים ידים מנט״י שביציאה מבית הקברות.

תשובה: ע״ד שאלתך למקור המנהג שנהגו לא לנגב ידים אחר הנטילה בבית הקברות, כן המנהג בירושלים שלא לנגב הידים. ובשיורי כנה״ג הגה״ט ס״ק י״ד כותב שלא שמע טעם נכון לזה. והגר״י פלאגי׳ ז״ל בספרו יפה ללב ח״ג כתב ויש שנוהגין כן בימות החורף שמזיק לידים כשאינן נגבים היטב, אבל בימות הקיץ דליכא היזק לידים אם אינם נגבים היטב מניחים בלי ניגוב. ועי׳ בספר מעבר יבק בחלק שפתי רננות פי״ט שכתב כמה טעמים לנטילה זו עיי״ש, וסיים ועוד כי בזה מראה שאינו מסיח דעתו מן האבל ואינו משליך אחר גוו זכרון יום המות עכ״ל, וכ״כ בכל בו סי׳ קי״א. ועי׳ באבן יעקב [להגרא״י וולדינברג] סי׳

מ״ד, ובדברי סופרים שע״ו בעמ״ד ס״ק תק״ז, וכן בקיצור דברי סופרים סי׳ ס״ב סעי׳ ע׳.

האם אפשר לעשות השתטחות על קברי נשים צדקניות?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין היחוד של ההשתטחות על קברי הצדיקים כמובא בשער רוח הקודש לאר״י ז״ל, האם אפשר לעשות אותו גם על קברים של נשים צדקניות, כגון רחל אמנו, דינה בת יעקב, דבורה הנביאה, יעל אשת חבר הקיני, אשת רבי עקיבא רחל, ועוד?

הנה המקור הראשון להשתטחות על קברות צדיקים הוא מקבר רחל שהשתטח עליו יוסף כמבואר במדרש, וכן ענין המצבה נלמד משם, ומצאנו דהיו משתטחים על קבר רחל ועי׳ בספר פרח שושנה נמצא באוצר החכמה] על הפס׳ ויצב יעקב מציבה באורך על ענין זה הנלמד מקבר רחל.

מקור לומר כל התהלים בער״ח שחל בע״ש בקבר ר׳ לייב בעל היסורים.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור לומר כל ספר תהילים בקבר ר׳ ליב בעל היסורים (בצפת) בערב ראש חודש שיוצא בערב שבת. מקורו בספר שערי ירושלים שער ד׳ ישוב הארץ.

ובענין התפילה בער״ח שחל בשבת אין זה קשור לסגולה זו רק זה יום מסוגל וצרפו את שני הענינים [גם בפרסומים כתבו זאת בשני מקורות].

ואגב יש להעיר דבספר אורחות רבינו כתב בשם הקה״י דנראה לו דהסגולה רק ליסורים גדולים כי צרות ויסורים יש לכל אחד.

עוד יש להעיר דלא ברור בדיוק מי היה האיש, האם תלמיד הבעל התניא מאיהלוב, או שהיה מבעלז, או שד״ר מחברון, ודנו בכך בכמה ספרים [עי׳ בקובץ הערות וביאורים תקי״ז עמ׳ 37 סיכום הדעות].

מקור שהנפטר בחודש טבת ניצול מחיבוט הקבר.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

בספר דרכי הישר והטוב דף ד׳ הביא בשם הריקאנטי דמי שנפטר בחודש טבת ניצול מחיבוט הקבר, איפה הריקאנטי והאם יש עוד מקורות לזה?

תשובה: בענין חיבוט הקבר בטבת אחרי חיפוש רב לא מצאנו ד״ז לא בראקנטי ולא בשום מקור אחר.

קידוש השם

היאך שייך למות על קידוש ה׳ בלא עשרה?

תשובה: ע״ד שאלתך היאך שייך קדוש ה׳ בג׳ חמורות בלא י׳, הא דרשינן בסנהדרין ע״ד: דרק בי׳ ישראלים נאמר האי קרא.

עי׳ במנ״ח (רצ״ו - י״ג) שהקשה קושיא זו, וכבר עמדו בתימה זו עוד כמה מגדולי האחרונים, עי׳ בחמדת שלמה סי׳ ל״א, ובאבנ״ז יו״ד קכ״ח אות ד׳ ובסי׳ קל״א אות ה׳.

ובישוב הקושיא, עי׳ בספר אור גדול בסי׳ א׳ דף י״ז דכתב ליישב דהלימוד הוא רק אסמכתא ועיקר המצוה נמסרה לחכמים להגדיר מתי עובר בחילול ה׳ והם אסמכוה אקרא דכל שבפרהסיא מיקרי חילול ה׳, אך ודאי שיש חילול ה׳ שגם בצינעה עובר עי״ש. וע״ע בספר משיב הלכה ב׳ עמ׳ רמ״ב, וכן בספר שערי קידוש השם שער ב׳ עמ׳ ע׳. [כל הספרים נמצאים באוצר החכמה]

נהרג בע״כ בשל היותו יהודי האם נקרא שמת על קידוש השם, והאם זוכה לעוה״ב?

תשובה: ע״ד שאלתך האם כל אדם שנהרג בשביל שהוא יהודי נקרא מן הקדושים שנהרג על קידוש ד׳ וזוכה מיד לגן עדן ואינו מקבל עונשין על העבירות, אפילו לא נתנו לו את הברירה לעבור ח״ו על דתו אלא הרגוהו מיד או במלחמה או בשואה.

הנה רגילים אנשים לומר דכל שנהרג בגלל היותו יהודי נקרא שמת על קידוש ה׳ ומתכפרים כל עוונותיו, אמנם בדורות עברו מסרו יהודים נפשם על קידוש השם דור דור ומקדשי השם שלו ובדרך כלל הגיע האדם להחלטה לקדש שם

שמים תוך בחירה חופשית. אולם בימי השואה נוצר מצב שונה לחלוטין להמוני בית ישראל לא ניתנה האפשרות של הכרעה כל שהיא הם הובלו למוות בעל כורחם לפי פקודתם של מארגני "הפתרון הסופי", האם גם לזאת ייקרא קידוש השם. ונ"מ בשאלה זו האם למי שנהרג מחמת עצם היותו יהודי בן לאברהם יצחק ויעקב בלא שאנסוהו לעבור שום עבירה כגון הנרצחים על ידי הגרמנים ימ"ש וזכרם האם מברך ברכת קידוש ה' או לא. והנה בפשטות הדברים היא שאין לברך בכה"ג דעיקר הקידוש ה' הוא בזה שאנסו אדם לעבור עבירה והוא מסר עצמו למיתה כדי לא לעבור, אבל כאשר לא נתנו לאדם ברירה ומוציאים אותו להורג בלי שיש לו דרך להינצל איזה קידוש ה' יש בזה, וכן אמר הגאון ר' עזריאל אויערבאך שליט"א בשם אביו הגרשז"א זצ"ל דהנהרגין בשואת גרמניה אינם נחשבים שמתו על קידוש ה' ולא שייך בזה ברכת קידוש ה', וכן כתב הגרא"א דסלר זצ"ל ב"מכתב מאליהו" ח"ג דף 346. אולם בשו"ת "ממעמקים" להרב אפרים אשרי זצ"ל ח"ב העיד שכאשר נלקחו ר' אלחנן וסרמן ובנו להריגה הורה ר' אלחנן לבנו את נוסח ברכת קידוש ה', וע"ש עוד מה שהביא מהחפץ חיים. וכנראה שסברו שכל הנהרג משום שהוא יהודי נחשב שמת על קידוש ה', לא ידוע איה הוא מקור לדברים. ונשאל על כך הגר"ח קניבסקי שליט"א האם מי שנהרג מחמת יהדותו נחשב מקדש ה' והאם יכול לברך ברכת קידוש ה', וענה וז"ל "יש אומרים שכן ושמענו גדולים נהגו כך". וע"ע בספר "עלי מרורות" להגאון ר' יהושע משה אהרונסון זצ"ל בעמח"ס "ישועת משה" בחלק הגות סימן י"א מה שהאריך בזה, ועי' בספר בכל נפשך סי' ע"ב בבירורים, ועי' בספר בינה ודעת להגר"מ אדלר סי' כ' בסופו שהאריך בזה מאוד ולא מצא כמעט שום מקור לומר דמקרי כה"ג קידוש ה' אם כי יש כל מיני שמועות וסיפורים בשם גדולים דמשמע אחרת עיי"ש באורך. [מובא בכמה מקומות שבזמן השואה היה מפורסם בשם ר' הלל צייטלין הי"ד שנהרג יחד עם כמה גדולים שאמר דכל יהודי שנהרג עכשו נקרא שנהרג על קידוש ה', וציין לכך את דברי הרמב"ם הקובע שיהודי הנמצא הרוג בדרך "קדוש יאמר לו" אך גם דבר זה לא נמצא].

ובענין אי זוכה מי שמת על קידוש ה' לעוה"ב, הנה באיגרת השמד להרמב"ם כתוב דמי שמת על קידוש ה' בגלל יהרג ואל יעבור אפי' רשע כירבעם בן נבט יש לו עוה"ב, אך שם מדובר דוקא בציור שהיה יהרג ואל יעבור. ועי' גם בזה באריכות בספר בינה ודעת הנ"ל בסי' כ' שהאריך בזה בכל השיטות.

מקור המהר"ם מרוטנבורג בענין מסירת הנפש לקידוש השם.

שאלה: אבקש את עזרתכם למצוא את דברי מהר״ם מרוטנבורג שנמסרו לתלמידו התשב״ץ או הגהות מיימוניות בנוגע לאדם המוסר עצמו על קידוש ה׳.

תשובה: דברי המהר״מ מרוטנבורג על ענין קידוש ה׳ נמצאים בתשובותיו בשו״ת מהר״מ בר ברוך [מרוטנבורג] החדשות סי׳ תקיז בשם המהר״ם, וע״ע בתשב״ץ סי׳ תט״ו דהביא את דברי המהר״ם, וכן מובא בספר כל בו סי׳ ס״ז, וכן הובא באורחות חיים [להרא״ה מלוניל] הל׳ ראש השנה מספר הכפרות של הר״א מגרמיזא סו״ס כ״ד.

רוב

מקור דביטול ברוב הוא רק באותו העיר.

שאלה: באיזה ספר מובא הביאור דביטול ברוב הוא רק באותו העיר מכיון דילפינן מדיינים והתם סוף הדין נזקק לביטול דעת המיעוט מדין לא תתגודדו ולא תתגודדו הוא רק באותו עיר?

תשובה: בענין החידוש של ביטול ברוב, ד״ז מופיע בחלקת יואב מהד״ת סי׳ ט״ו.

רוח

מקור דיש לרוח משקל.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן מופיע ההוכחה מהפסוק באיוב ״לעשות לרוח משקל״ שיש לאויר משקל?

הנה הובא ד״ז בספר הברית מאמר ז׳ פרק ג׳, וכן כתב רבינו חיים ויטאל ז״ל כמו שכתבת, ומקורו בספר מבוא שערים שער ה׳ חלק א׳ פרק ט׳ ״בחינת האויר נשקל על ידי משקל ובחינת המים נמדד על ידי משורה״ וביאר שם ענין הסוד שיש בזה.

מקור לרוח היוצאת ממערת המכפלה.

תשובה: ע״ד מה המקור שיש רוח היוצאת ממערת המכפלה, עי׳ בספר גלילות ארץ ישראל [משנת ה״א שפ״ז] והובאו דבריו בסדר הדורות על שרה [עמ׳ פ״ב במהדורה החדשה] דכתב וז״ל וירדתי לתוכו חמש עשרה מדרגות מבחוץ ובאתי למערה רחבה ובתוך המערה שער באבן והמערה כמו אבן חלול ועל השער מונחים חתיכות ברזל גדולות ועבות מאד ומשם יוצא רוח גדול ואי אפשר לסבלו רגע ואי אפשר לכנוס עם נרות או אש והבנתי שהאבות קבורים שם ע״כ.

רפואה

האם מותר לחלל שבת ברפואה שאינה טבעית?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מותר לחלל שבת לפיקוח נפש אם הרפואה אינה טבעית, אלא סגולית והאם תפילה הוי רפואה טבעית?

עי׳ בשו״ת דובב מישרים ח״א סימן קי״ד שכתב דמתוס׳ ב״מ קי״ד ע״ג משמע דאף רפואה סגולית דוחה שבת דהקשו איך החיה אליהו את בן השונמית וטמא עצמו, ומתרץ שברור היה שיחיה. חזינן דאף רפואה שאינה טבעית מותר לחלל שבת. ועי׳ בברכי יוסף סימן ש״א וכן בכף החיים שם שהביאו שהרמב״ן והרשב״א סבירא ליה שאף רפואה סגולית דוחה שבת. אך בשו״ת הרדב״ז קנ״ג הביא ראיה מהרמב״ם על המשנה ביומא דאסור לחלל שבת בשביל כך. ועי׳ בחיד״א בס׳ טוב עין סי׳ י״א אות כ׳ ובשו״ת צ״צ החדשות או״ח סי׳ ל״ח ובשו״ת מנח״י ח״י סי׳ ל״א אות ט״ז דמוכיחים מכמה ראשונים שחולקים על

הרמב״ם שאוסר ומתירים היכא דאיתמחי גברא, אך עי׳ בציץ אליעזר ח״ח סי׳ ט״ו פרק ח׳ אות ח׳ דכתב דבדורינו דהדור ירוד אין להתיר זאת.
ובענין אי תפילה מקרי רפואה סגולית עי׳ באורך בספר מצות ביקור חולים [נמצא באוצר החכמה] סי׳ כ״ז שהביא דיון גדול על כך באחרונים.

שבת מברכים

מקור למנהג להזכיר המולד בשבת מברכים.

תשובה: ע״ד שאלתך מהיכן לקוח המנהג הזכרת המולד בשבת מברכים?

עי׳ בספר אמרי צבי סי׳ מ״ב דהביא מקור הענין, וכתב דבשו״ת מטה לוי מהרה״ג ר׳ מרדכי הלוי הורביץ אבד״ק פרנקפורט בסי׳ כ״ד הביא שהרה״ג ר׳ משה יאקאבזאן אבד״ק גנעזן הנהיג בביהכ״נ שבשבת מברכים יכריזו אימת יהי׳ המולד והרה״ג המחבר התנגד למנהג זה, וכתב בזה״ל מנהג כזה לא ראיתי ולא שמענו ואין לנו בדור יתום הזה לתקן חדשות כמו אלה ובפרט לקבוע דבר חדש בבית הכנסת ע״כ. והנה עי׳ בס׳ שערי אפרים שער י׳ סעיף ל״ו וז״ל יש מי שכתב שנכון לידע בשעה שמברכין החודש אימת יהי׳ המולד, והטעם לפי שעיקר של שם חודש הוא על חידושה של לבנה שהוא המולד וכן אנו אומרים יחדשהו כו׳ ואם לא ידע לא עיכב וכו׳ ע״ש. ועי׳ כן גם בספר נזר ישראל סי׳ פ״ה ליקוטי המ״א אות א׳, וכן נהגו ברימנוב להכריז המולד, ומן הסתם נהגו כך מזמן הגה״ק מרימנוב זצ״ל. אולם ידוע מהגה״ק מאפטא זצ״ל בספרו אוהב ישראל פ׳ בא שאין נכון להכריז המולד, וכתב שם רמז לזה אין אסתר מגדת מולדתה ע״ש, וכן בבעלזא לא מכריזין מתי המולד. ועי׳ עוד מה שהביא בזה בפירוש שערי רחמים על הספר שערי אפרים הנ״ל ע״ש. וברוב קהילות הספרדים לא מכריזים, ועי׳ בספר נחלת אבות עמ׳ קי״ג שלא נהגו בלוב להכריז זמן המולד. ועיין בלוח דבר בעתו שנת תשנ״ה מאמר ארוך ״על הכרזת המולד בבית הכנסת״ ובפרט ע״ש עמ׳ קנ״ח קס״ג עוד מקורות.

שינה

האם מותר לישן תחת מיטה שאדם אחר ישן עליה משום רוח רעה?

תשובה: עי׳ בשו״ת אז נדברו ח״ז סי׳ ע״ג דכתב דאין להסתפק בכך שמותר. ועי׳ בספר האשל [הנקרא ליקוטי שושנים נמצא באוצר החכמה] בערך אוכלין דכתב להוכיח דאין לישן תחת המיטה, אך עי׳ בספר דובר מישרים עמ׳ כ״ה באריכות דדחה את ראיותיו ושם כתב בשם גדולי הוראה דאין לחשוש לכך וכן המנהג לישון במיטת קומות.

האם מותר לישן כשרגליו כלפי הדלת?

תשובה: ע״ד שאלתך האם יש איסור לישון ורגליו כלפי הדלת מול הפתח כמו ששמעתי פעם, ומ״ט והאם יש איזה תנאים בזה?

הנה הטעם שאין לישן מול הפתח הוא מטעם שכך מוציאים את המת עם הרגלים כלפי הדלת. עי׳ המקורות בספר מנהגי ישראל ח״ו הוצאת מוסד הרב קוק דף מ״ד הערה 6.

שירת הים

מקור לומר שירת הים בשביעי של פסח בחצות.

תשובה: בענין שאלתך מהו המקור לומר שירת הים בשביעי של פסח בחצות ברוב עם, ועוד מדוע נהגו מנהג זה בחצות הרי קריעת ים סוף היתה לכאו׳ בתחילת היום כמ״ש ״ויולך ה׳ את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים״ [שמות י״ד/כ״א] ומשמע כי הרוח נשבה כל הלילה ורק בסוף הלילה נבקעו המים?

הנה מקורו הראשון הוא בהנהגות ר׳ אברהם גאלאנטי [מובא בהנהגות צדיקים ח״א [רוטנברג נמצא באוצר החכמה] וז״ל ליל ז׳ של פסח עומדין בחצות לילה וקורין עד קריעת ים סוף שבמדרש ויושע ומרננין ברינה של תורה עד הבוקר. ועי׳ בספר נטעי גבריאל ח״ג פט״ו ובספר חג המצות הלכות ומנהגים [ליברמן] פמ״ו הרבה מקורות וספרי מנהגים למנהג זה [אך לאו דוקא בחצות]. ועי׳ בהגדה של פסח יקרא דאורייתא [נמצא באוצר החכמה] בעמ׳ מ״ד הערה פ״ד בשם ר׳ שריה דבליצקי שליט״א דאמר דמקור המנהג הוא מנהג החסידים, אך כתב דר׳ יעקב משה חרל״פ זצ״ל ג״כ נהג כן. וכתב דהענין לומר בחצות אף דקריעת הים היה באשמורת הבוקר כיון דהוא זמן הסמוך לאשמורת וביותר לדעת המקובלים דמחצות שייך ליום לענין ברכות השחר וטבילה דשבת בבוקר. [ומצאנו דכ״כ בספר מקדש ישראל על ימים נוראים סי׳ כ״ד דמחצות נחשב אשמורת הבוקר ונ״מ לסליחות והוכיח כן ממנהג זה עי״ש]. אך יש להוסיף דבפרי עץ חיים דף קכ״ב והביאו בכף החיים סי׳ ת״צ אות ס״ב כ׳ לאומרו באשמורת [ובאמת כן נוהגים בכמה בתי כנסת ספרדים]. וכן כ׳ בלוח אר״י דנוהגים להשכים קודם אור היום לומר שירה. אך מצאנו לבאר זאת ע״פ מש״כ בעל ההפלאה בפנים יפות על פרשת בשלח דהקשה דכתוב ויולך ה׳ את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים [שמות פי״ד פכ״א] ומשמע כי הרוח נשבה כל הלילה ורק בסוף הלילה נבקעו המים, אלא שאי אפשר לומר כן כי הרי מיד לאחר מכן בפס׳ כ״ד נאמר ויהי באשמורת הבוקר וישקף ה׳ אל מחנה מצרים ויהם את מחנה מצרים ואשמורת הבוקר היא שלש שעות קודם סוף הלילה ומשמע שבאשמורת הבוקר כבר היו מצרים בתוך הים שנבקע [ועי׳ בספר שי לתורה מש״כ בזה]. ומתרץ בעל ההפלאה בשם אביו דאיתא ביומא דף כ׳ כתוב אחד אומר כל הלילה והקטיר וכתוב אחד אומר כל הלילה והרים הא כיצד חלקהו חציו להקטרה וחציו להרמה, דהיינו עד חצות להקטרה ומחצות ואילך להרמה נמצא כי אף שכתוב כל הלילה הכוונה לחציו, וכעין זה אפשר לומר גם בעניין קריעת ים סוף אמנם כתוב כי ה׳ הוליך את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים, אך הכוונה היא חציו לבקיעה היינו בקיעת הים היתה באמצע הלילה בחצות ובני ישראל עברו בחרבה במשך שלש שעות נמצא שבאשמורת הבוקר שלוש שעות קודם סוף הלילה כאשר יצאו ישראל מהים אז נכנסו פרעה וחילו לים לפיכך נאמר ויהי באשמורת הבוקר וישקף ה׳ אל מחנה מצרים.

מקור לשירת הים במבנה מגן דוד.

שאלה: שמעתי שיש מקור בו מופיע "אז ישיר" במבנה מיוחד כנראה כולל גם מגן דוד, האם כבודו יוכל להפנות אותי למקור ולתוכנו?

תשובה: לא מצאנו מקור לענין שירת הים.

שכר ועונש

מקור לביאור בהא דנזכר אריכות ימים בכיבוד או"א ושילוח הקן.

תשובה: ע"ד שאלתך מי והיכן כתב בשתי מצוות כתבה התורה שכרן באריכות ימים, בכיבוד אב ואם ובשילוח הקן, והם שני הפכים כיבוד אב ואם זה מידת רחמנות, ושילוח הקן זה מידת אכזריות.

כ"כ באריכות בביאור הגר"א על מסכת ברכות בספרו אמרי נועם דף ל"ג ע"ב בביאר דברי הירושלמי בפאה פ"א הל' א'.

שמות בני אדם

יוחאי עם א' או בלי?

שאלה: מה הטעם שפעם בגמרא מופיע שם יוחאי עם אות אל"ף ופעם בלי אות אל"ף, ואם צריך להיות כך או כך האם צריך להגיה בכל הגמ' כן?

תשובה: מצאנו בהרבה ספרים דיש על אותה מימרא שתי גרסאות וא"א להכריע בענין. אך לענין גיטין כתבו הפוסקים לכותבו באלף אחר החית, כ"כ בספר בית המדרש שם ועבר בשם חג"א בשם ת"ה, וכ"כ בס' ויחי יוסף שמשפטו

מלא א׳ כי כן כתוב בזהר ובכ״מ בש״ס [וכבר כתבנו דבכל מקום יש כמה נוסחאות], וכ״כ בס׳ שם חדש ״יוחאי״ מלא באל״ף בשם הרב מהרא״מ בס׳ ת״נ.

כיצד כותבים השם ירוחם?

תשובה: ע״ד שאלתך בעניין כתיבת השם ״ירוחם״ האם כמ״ש בספר שמואל (א׳ פ״א) אלקנה בן ירוחם (עם חולם) או כמו שאומרים היום ירוחם עם מלאפום?

עי׳ בספר ברכת המים סדר הגט [רבי יחיאל מיכל תרכ״ב/ תשמג] דכתב ירחם מן הסתם יש לכתוב בלא וי״ו אפילו במדינות אלו שקורין הרי״ש במלאפום אם לא באחד מדרכים שכתבתי גבי אליהו, וכתב שם המגיה דכן כתוב, בשם הישי״ש, והוסיף דנראה שהדין עמו ודלא כמו שסתמו וכתבו הד״מ והז״מ ירוחם שהרי בריש שמואל א׳ ובנחמיה פר׳ י״א ובד״ה א׳ פר׳ ו׳ שני פעמים ופר׳ א׳ וט׳ וי״ב וכ״ז ובד״ה ב׳ פר׳ כ״ג בכולם כתיב חסר ויו ובחולם, והוסיף לבאר דמ״ש ״אפי במדינות אלו וכו׳״, היינו מפני שנא׳ במשלי פ׳ כ״ח ומודה ועוזב ירחם ונכתב הרי״ש בשורוק וכל שורוק קורין נוטה למלאפום ומסתמא קורין אותו ירחם בשורוק ולא בחולם כמו שנכתב שם זה בכל מקום כדי שיהיה לסימן טוב ע״ש פסוק זה לומר שירוחם מן השמים.

מקור השם עוזר.

תשובה: ע״ד שאלתך מה מקור ופירוש השם ״עוזר״ [כגון חיים עוזר], בפשטות ודאי הוא מלשון עזרה, ועי׳ בקדמונים דמצאנו את השם עוזר.ועי׳ מה שדן בזה בתשובות מהרי״ל סי׳ פ״ז ובספר מהרי״ל בליקוטים סי׳ ע״ג, וכן בביאורי מהרא״י עה״ת בפרשת ויחי ובלקט יושר א׳, וכן באיסור והיתר הארוך בהגהות בסוף הספר עמ׳ 289.

חולה שמתנגד להוספת שם, אם חל השם שהוסיפו לו?

תשובה: מסתבר דאין יכולים להוסיף על שמו דאדם בעלים על עצמו,וגם אל״כ כל אחד ישנה את שם חבירו. ומצאנו דכ״כ באורחות רבינו ח״א עמ׳ של״ח אות

כ״ח דכך אמר החזו״א למעשה. וכ״כ כסברתינו בספר ה׳ עזרי ברכה וקללה [רבי אריה גליברסון תשס״ט] עמ׳ 10.

שמות הקב״ה

מדוע כותבים שם השם בקיצור עם האות ה׳?

תשובה: ע״ד שאלתך מה טעם ומקור המנהג לכתוב שם ה׳ באות ה׳, יתכן דה׳ רומז למלכות שהיא למטה והיא המנהגת את הבריאה, ועי׳ בשו״ת תורה לשמה המיוחס לבן איש חי סי׳ תכ״ג דכבר עמד בזה וכתב דהכי איתא באותיות דרבי עקיבא, וז״ל אין ה״א אלא שמו של הקב״ה שבו נברא העולם כולו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה״א בראם ומה נשתנה מכל האותיות וכו׳ מפני שכל האותיות כשאדם מוציאן מפיו הוא מרגיש בהם בשפתיו ובלשון ומוציא טיפת רוק מפיו אבל בה״א אינו מקבל טומאה מפני שכשאדם מוציאו מפיו אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת רוק ע״ש. ועוד יש טעם נסתר מפני כי ה״א אחרונה משם השם עלמא דאתגליא ולכן השם הוי״ה הנעלם כאשר כותבים אותו רומזים אותו באות ה״א אחרונה, וההיא עלמא דאתגלייא אשר ממנה נולדו נשמות ישראל והיא סוד העשיה הקרובה לנו והיא בחי׳ שם אדני שהוא ששם ההוי״ה נקרא בו, ותירוצו האחרון קרוב למש״כ. וע״ע בתוספת ברכה כ״ח/נ״ח.

האם שם י-ה הוא רחמים ושם א-ל הוא דין?

שאלה: נקטינן דשם הוי׳ הוי של רחמים ושם אלקים הוי של מדת הדין אבל מהו בשם י-ה ושם א-ל האם הם של רחמים או של דין?

תשובה: שם י-ה הוא שם בגבורה (דין) כמ״ש הרמב״ן בכתבי הרמב״ן (ח״ב עמ׳ ש״נ הוצאת מוסד הרב קוק) אמונה ובטחון פ״ב ורבנו בחיי על הפסוק: ״עזי וזמרת י-ה״, וכ״כ בפרי עץ חיים שער קריאת שמע פ״י. ושם ״א-ל״ הוא בחסד כמ״ש בפרי עץ חיים שער התפילה פ״ב ד״ד ע״ב, ובזה פירשו המפרשים [הר״ש

מאסטרופולי וי״א הגר״א וי״א רע״א ועוד] משי״כ גבי בלעם ״לעשות קטנה״ להזכיר שם י-ה לבד ולא השם כולו ״או הגדולה״ להזכיר שם אלוהי-ם כולו כי בעל כורחו צריך לזכור שם א-ל דוקא בשם הוי-ה בשלמות וזהו ״מה אקוב לא קבה א-ל ומה אזעום לא זעם ד״׳ שם כ״ג ח׳ ז״ל ״בא לפתוח פיו בא מלאך וסתמו בא לסתום בא מלאך ופתחו״ (ילקוט שמעוני בלק רמז תשס״ה), רוצה לומר בא לפתוח פיו לזכור שם אלוהי-ם כולו בא מלאך וסתמו ולא זכר ממנו כי אם שם א-ל שהוא רחמים, בא לסתום פיו לזכור שם י-ה (שהוא דין) דוקא בא מלאך ופתחו וזכר השם כולו עד כאן דבריהם ז״ל.

מקור שא-לקים גימטריא הטבע.

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למה שמובא בכל הקדמונים ש״אל-הים״ בגימטריה הוא ״הטבע״?

המקורות הראשונים שמצאנו הן בפרדס [לרמ״ק] שער י״ב הנתיבות פ״ב, ובראשית חכמה שער התשובה פ״ו [ד״ה והמרגיל קכא ע״ב], ועיי״ש בשער האהבה ספ״א ד״ה וכדי להבין [דף נב ד], ובשו״ת חכם צבי סי״ח. והנה יעי׳ בשל״ה במסכת שבועות פרק תורה אור דף פ״ט ע״א אות קנ״ד שכתב ״גבורה ונצח נודע גבורה שם אלהים שהוא עומק הדין לאמיתו, ולא אפשר לשנות ממדת הדין, על כן אלהים בגמטריא הטבע״. והנה כאן כתב כדאיתא בזהר, [אך אחרי חיפוש במחשב לא מצאנו כלל את המילה טבע בזוהר וזוהי מילה מחודשת שהתחדשה רק בדורות היותר אחרונים וכבר העירו זאת במגיה לשל״ה [הוצאת יד רמה]. אך יעוי׳ בשל״ה בדף קפט ע״א ושם כתב ״ומרומז״ בזהר, ונראה שכונת השל״ה היא למשי״כ בריש פרשת וארא דפרעה לא האמין בהנהגת הויה רק בהנהגת שם אלקים ודי״ז מבואר בזוהר פרשת בשלח דף נ״ג וכמבואר באריכות בדברי האר״י בשער הכוונות בריש דרושי פסח [ובעוד מקומות] כי כל האותות והמופתים בשידוד המערכת ושינוי הטבע במצרים היו הכל בשם הוי״ה ב״ה, אך שם אלהים הוא רק ע״פ הנהגת הטבע וענינו הקצוב לו בעת הבריאה ע״כ בא משרע״ה לפרעה תמיד בשליחות שם הוי״ה ופרעה אמר מי ה׳ אשר אשמע בקולו כי לא ידע שם ה׳ אבל שם אלקים קיבל מיוסף הצדיק כדאיתא בזהר פ׳ מקץ ע״פ אלהים יענה את שלום פרעה, ר״א אמר ת״ח בההוא רשע לפרעה דאיהו אמר לא

ידעתי את ה׳ ופרעה חכים הוה מכל חרשוי אלא ודאי שמא דאלקים ידע וכו׳ עי״ש.

שנים מקרא ואחד תרגום

העוסק במצוה פטור מן המצוה, האם נאמר על שמו״ת או הוי כשאר ת״ת?

תשובה: ע״ד שאלתך מה הדין במי שעוסק בשנים מקרא ואחד תרגום, האם פטור משאר מצוות שהרי עוסק במצוה, או דילמא לא עדיף מתי״ת וחייב בשאר מצוות?

עי׳ בהליכות שלמה תפילה פי״ב, בארחות הלכה הערה 105 שכתב דהגרשז״א הורה לשואלים דמותר להפסיק באמצע קריאת שמו״ת לכל מה שמפסיקין מתי״ת כגון מצוה עוברת אפי׳ באמצע פרשה, ועי׳ שעה״צ סי׳ רפ״ה סקי״א עכ״ל.

תאומי סיאם

תאומי סיאם שעבר אחד עבירה, האם מתחייב גם התאום השני?

שאלה: תאומי סיאם יהודים שעדיין מחוברים ואכל אחד מהם ביום כיפור האם גם התאום השני חייב כרת, וכן אם אחד חילל שבת בהתראה ועדים במזיד האם חייב סקילה גם השני, וכן רציתי לדעת בענין תאומי סיאם האם יש להם נשמה אחת או ב׳ נשמות?

תשובה: בענין תאומי סיאם, עי׳ במנחות ל״ז במעשה דרבי ופלימו דמוכח דחייבים להניח שני תפילין דהוי שני בני אדם, דההוא סבא שבא עליהם כתבו

המפרשים דהוא אליהו הנביא. וכ״כ בשבות יעקב או״ח ד׳ דאי נולדו זכר ונקיבה קיים אביהם פריה ורביה, ומוכח דהם שני נשמות ושני אנשים לענין כל דיניהם.

האם מברכים משנה הבריות על תאומי סיאם?

תשובה: עי׳ בחוות יאיר בקיצור ההלכות סי רכ״ה כתב בזה״ל ובחודש טבת תנ״ה הביא יהודי הדר סמוך לכאן ק״ק פרנקפורט עגל חי בראש אחד ושני אחוריים נפרדים זכר ונקיבה ובעל שש רגלים ושני היתרים תלויים סמוך לאחרונים והוריתי לברך עליו משנה הבריות, וכן בשו״ת שבו״י סי׳ ד׳ כתב ״הנה ראיתי דבר חדש בחנוכה תסח״ל הובא מארץ שני נערים גוים תאומים זכרים שדבוקים זה בזה קדקד ראשיהם וכל אחד ואחד מהם היה לו כל איבריו וחושיו כמו שאר כל אדם וכל פרצוף פניהם דהיינו שני פרצופין זה בצד זה מן הצדדים דהיינו אזן שמאל של הילד שלצד הימין היה סמוך לאזן ימנית של הילד שבצד שמאל וקדקד ראשיהם דבוקים יחד עד שלאחוריהם נראה כאלו הוא רק ראש אחד רחב מאוד ושאר כל הגוף חלוק זה מזה וכל אחד ואחד יונק ואוכל ושותה ומדבר וחושיו בפני עצמו והם כמו בני שנה ויותר, גם בעיני ראיתי וברכתי עליהם כדינו, ועמד השואל ושאל לפרש לו דיניהם אם יארע ח״ו בישראל״ עי״״ש תשובתו, ומבואר דמברכים עליהם משנה הבריות.

תולדות עם ישראל

מקור דירמיהו לימד את אפלטון חכמת הפילוסופיה, ואם חכמה זו מהתורה.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור למעשה המפורסם שפגש ירמיה הנביא באפלטון ולימד לו חכמת הפילוסופיה, ומה אמרו רבותינו אם באמת חכמה זו נובעת מחכמת התורה.

הנה בספר לב אליהו בשביבי לב קנ״ה כתב דנפגש ירמיהו עם אפלטון בהר הבית בזמן החרבן ושם שאלו ותמה כיצד בוכה על עצים ואבנים, יעו״ש תשובתו

המפורסמת, וממנו לקחו בדורינו מאות ספרים ובעלי מוסר ד״ז.ושם כתב דהמקור הוא בספר תורת העולה לרמ״א והביא ע״ז הסבר בשם הסבא מקלם. והנה בספר תורת העולה מופיע הדבר בח״א פי״א, אך שם רק כתוב שאריסטו לקח את חכמתו מהיהודים וכן עוד פילוסופים ולא מוזכר ירמיהו ולא כל הסיפור הנ״ל. ועי׳ בספר שלשלת הקבלה עמ׳ רל״ז רל״ח דמביא שמועה בשם פירוש על הכוזרי שאפלטון היה עם ירמיהו במצרים [ולא מוזכר שם הסיפור על החרבן] והוסיף בעל שלשלת הקבלה דכן כתב בספר תורת העולה לרמ״א וכנראה כתב זאת מזיכרון שהרמ״א דיבר על הפילוסופים, אך כאמור לא מוזכר כן ברמ״א. ומזה השתלשל גם לספר לב אליהו המקור תורת העולה, [ועי׳ בחוברת אור ישראל כ״ח עמ׳ קפ״ז מאמר שלם מהר״ר יעקב ישראל סטל שליט״א על כל השמועות של פגישות הפלוסופים עם חכמי ונביאי ישראל, ושם יש עוד הרבה מקורות בענין]. ועי׳ בספר גן ירושלים עמ׳ נ״ד לר׳ נחמן גדליה ברודר [בדור שלפנינו] דהביא ששמע מר׳ ישראל סלנטר שראה בספרי הרומאים סיפור זה, וכנראה שהסתובבה שמועה זו בשם ר׳ ישראל שמקורו בספרי הרומאים.

ובענין חכמת הפילוסופיה, הנה נושא זה הוא מאוד נרחב וכלול בכך הרבה דברים, וכבר ידוע המחלוקת בענין. ויש בדורות הקודמים שחיברו הרבה ספרים בענין ולרוב דברי הפילוסופים אין אנו צריכים באמונתינו, וידועים דברי הגר״א שבמקום שנגמרת חכמת בפילוסופיה מתחילה הקבלה. ותלמידו הנאמן הגאון ר׳ ישראל שקלאוור כותב בהקדמתו ל״פאת השולחן״ שהגר״א אמר ״כל החכמות נצרכים לתורתינו וכו׳ ועל חכמת הפילוסופיא אמר שלמדה לתכליתה ולא הוציא ממנה רק שני דברים טובים וכו׳ והשאר צריך להשליכה החוצה״ עכ״ל. עוד ידוע שיטת הגר״א בעניני פילוסופיה ששכל התורה הוא למעלה משכל האנושי ואין מקום לפילוסופיה בתורה ושתי חכמות אלו הן כצרות זו לזו. ועי׳ באורך בספר שיח יצחק להר״ר יצחק בן זכרי [שלושה ספרים נפתחים] באריכות גדולה על השתלשלות הקבלה על היחס בין התורה לפלוסופיה במשך כל הדורות.

א. אימתי היה שמואל הקטן, ב. מהו פולמוס של טיטוס, ג. מקור זמן כיבוש ביתר.

שאלה: ד׳ כ״א אייר תשע״א לכבוד הרה״ג לדופקי בתשובה, דלתך שוב דפקתי בכמה ענינים.

א. בש״ס מוזכר דשמואל הקטן הוא זה שאמר בשעת פטירתו ״שמעון וישמעאל לחרבא״ [סנהדרין י״א.] אבל הרמב״ם בסוף הקדמתו לפיהמ״ש הזכיר את שמואל הקטן בין אלו שראו את החורבן. ולפי דבריו צ״ל דמש״כ בברכות כ״ח. ששמואל הקטן תיקן את ברכת המינים היה לפני ר״ג ביבנה שחי אחר החורבן שבית הועד היה קבוע ביבנה. אך ק׳ על שיטה זו על מי ניבא שמואל הקטן ״שמעון וישמעאל לחרבא״ האם לא על רשב״ג ור״י כהן גדול והם הרי היו לפני החרבן?

ב. סוף סוטה בפולמוס של אספסיינוס... בפולמוס של טיטוס... בפולמוס של אדריינוס... בגירסאות שע״פ כתבי יד הגירסא בפולמוס של קיטוס וכך גם במתניתא דבני מערבא [בגליון משניות וילנא] האם יש עוד מקומות אודות פולמוס של טיטוס/קיטוס?

ג. מוזכר דכיבוש העיר ביתר ס״ה שנים אחרי חורבן הבית, האם מוזכר ד״ז בחז״ל, וראיתי אריכות בספר דורות הראשונים, אך אני זקוק למ״מ בחז״ל ראשונים ואחרונים.

ביקרא דאורייתא מ.כ.

תשובה: לכב׳ הר״ר מ.כ. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבכם

א. על שאלתך הראשונה כבר עמדו המפרשים ותרצו דשמואל הקטן חי בימי ר״ג הזקן ואת ברכת הצדוקים תיקן לפני ר״ג הזקן ביבנה. עי׳ ברלב״ח [רבי לוי בן חביב] בקונטרס הסמיכה ס״ד ע״ב שהביא על כך ראיה מפורשת מרש״י סנהדרין פ״ט עי״ש, וכן כתב בעל סדר הדורות דשמואל הקטן ג״א תשס״ח. עוד תירצו דשמואל הקטן חי בימי ר״ג השני, וכך כותב בפשיטות הראב״ד בספר הקבלה [אכן הרלב״ח תמה עליו מהראיה שהביא עי״ש], ולפי״ז תוקנה על ידו ברכת המינים לפני ר״ג דיבנה. ובענין נבואת שמואל הקטן על הריגת רשב״ג הזקן צריך לומר דתרי שמואל הקטן הוו ואותו שמואל הקטן אשר ניבא על מיתת רשב״ג הזקן ונפטר לפני החורבן אינו זה אשר התקין ברכת המינים ביבנה, וכך כתב בעל מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים ערך שמואל הקטן, וכן כתב רבי יעקב עמדין בהגהותיו לסנהדרין י״א. ועי׳ בבעל דורות הראשונים דכתב בדרך אחרת לישוב התמיהה כיצד ניבא שמואל הקטן על מיתת רשב״ג הזקן והוא רוצה לומר כי נבואתו לא התיחסה כלל לרשב״ג הזקן ור׳ ישמעאל כ״ג עי״ש באורך בדבריו מה שנדחק לפרש. ועי׳ בספר יד נתן [להרה״ג ר׳ נתן

אורטנר] ח״ב חו״מ סי׳ ס״ז דהאריך מאוד בכל הענין והביא הרבה מקורות והערות בענין.

ב. בענין פולמוס של קיטוס מובא כן גם בסדר עולם רבה פ״ל ״מפולמוס של אספסיינוס עד פולמוס של קיטוס חמישים ושתים שנה, ומפולמוס של קיטוס עד מלחמת בן כוזיבא י״ו שנה״. ויש שם כמה גירסאות אי טיטוס או קיטוס עי״״ש במגיה [הוצאת ר״ד רטנר]. ועי׳ בדורות ראשונים ח״א כרך חמישי עמ׳ 586 ובגנזי שכטר [כתבי הגאונים] ח״ב עמ׳ 244 כמה נוסחאות וראיות על לשונות אלו.

ג. בענין זמן חורבן ביתר, עי׳ במדרש איכה רבתי פ״ב ס״ה וז״ל נ״ב שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן, וכ״כ בסדר עולם. וכן בירושלמי בתענית פ״ד הל׳ ח׳ ועי׳ בספר הדורות מראש להרה״ג ר׳ אברהם זילבר עמ׳ 234 דמחשב איך אח״כ מגיעים לס״ה שנים וכן בספר גלויות סנהדרין עמ׳ 88.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה

נירון היה קיסר או מלך ושאלות על המצור וחורבן בית שני.

א. נירון שהתגייר היה שר צבא, האם בעת ובעונה אחת היה גם שר צבא הנקרא נירון וגם למלך של רומי קראו אז נירון?

ב. האם החזיר שנעץ צפרניו והזדעזעה הארץ היה בחורבן בית שני או ראשון, ואם בחורבן בית שני האם אפשר לפרט את המדרש הנ״ל?

ג. מה ההסבר של איל ברזל, איך היו נראים כלי מלחמה אלו?

ד. יש מדרש שידוע היה לריב״ז ולחכמי ישראל ביבנה בעת החורבן שיחרב בית המקדש, כיצד נגלה להם בצורה ניסית או מפליטים שהגיעו מירושלים?

בתודה א.ק.

תשובה: לכב׳ הר״ר א.ק. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

א. בענין נירון קיסר אי הוי קיסר או מלך, עי׳ בסוגיא בגיטין נ״ו דאמרי׳ לעיל שדר עילוייהו לנירון קיסר ועי׳ שם בספר שדה יצחק דהקשה את קושיתך, וכתב

שם המהר״ם שיף דאין נראה שהיה קיסר אלא שר צבא קיסר עיי״ש מה שמסיק. ועי׳ בספר יוחסין במאמר שישי עמ׳ 244. ובסדר הדורות בג״א תתכ״ט בערך נירון כתב וז״ל נירון קיסר מרדו בו ונהרג, וזה שנתגייר בגיטין דף נ״ו א׳ היה שר צבא הקיסר או ב׳ קיסרים היו ששמם נירון, ועיין בספר צמח דוד ח״ב באריכות, ועיין לעיל ג׳ אלפים תתי״ו, והיוחסין בסדר הדורות אצל ר׳ מאיר בהגה״ה שם כתב רבים תמהו איך אפשר שנירון קיסר יחיה אחר שהרגו כו׳, ואני השבתי להם כי לא אמר בגיטין נירון קיסר רק נירון שר צבאו ואפשר שזה נתגייר, אח״כ ראיתי בספר חיי המלכים שקצתם אמרו שמת נירון קיסר וקצתם אמרו שברח ולא נודע מקומו איו עד שאמר אגוסטון הכומר הגדול שנירון קיסר הפך דתם הרי כל דברי רבותינו אמת וצדק עכ״ל. ובגליון ספר יוחסין מצאתי כתוב וביוסיפון משמע שאש מן השמים שרפתו, ונ״ל בגיטין שם הכי פירוש שדר עלייהו נירון קיסר ר״ל שנירון קיסר שלח שר צבאו עלייהו ולא כתב שמו עכ״ל, ע״כ מסדר הדורות.

ב. בענין המעשה שהעלו להם חזיר לתמיד, מקורו בגמ׳ בב״ק דף פ״ב ובמנחות דף ס״ד ע״ב ואיתא התם תנו רבנן כשצרו מלכי בית תשמונאי זה על זה א״כ מפורש דלא היה זה לא בבית ראשון ולא בבית שני כמו שחשבת רק היה זה בזמן החשמונאים באמצע בית שני.

ג. בענין איל הברזל, אין לנו מקור אחר חוץ מהכתוב ביוסיפון בכמה מקומות, והתאור הוא פשוט כמו שכתוב שם עם קצת נופך דהיה שם קורה ארוכה כדמות תורן של אניה ובראשה נמצא מטיל ברזל כצורת קרן של איל ועל כן נקראה בשם הזה. וקורה זו היא תלויה בחבלים על קורה אחרת קבועה הנשענת משתי קצותיה על עמודים חזקים כדי שיוכלו לתת תנופה לקורה התלויה, ואנשים רבים מושכים את הקורה לאחור ואחרי כן בתנופה חזקה הם דוחפים אותה כולם יחדו אל עבר פניהם והיא מנגחת את החומה במטיל הברזל אשר בקצה. ומצאנו מי שניסה לציירם וזה תוארם אך שני הציורים אינם נכונים והתיאור כמ״ש.

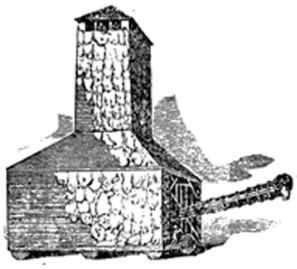

ד. בענין מתי ואיך נודע ביבנה על חורבן הבית לא מצאנו מדרש כזה.

בברכת תורה מערכת לדופקי בתשובה.

מקור האם יש צד שכ"ד אלף תלמידי ר"ע נהרגו במלחמה עם בר כוכבא.

תשובה: ע"ד שאלתך האם נמצא מראה מקום למה שכתב ר' שרירה גאון ש24.000 תלמידיו של ר' עקיבא נהרגו במלחמה עם בר כוכבא, עי' בס' דורות הראשינים ח"א כרך ה' פרק ל"א ופרק ל"ז דהביא דעה זו בשם כמה חוקרים מודרנים, והביאו סימוכין מאיגרתו של רב שרירא גאון שכתב "והעמיד רבי עקיבא תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של רבי עקיבא" והם מפרשים דהכונה דנפלו בקרבות במעשי הנקם והשמד של אחר דיכוי המרד. אך כבר דחה שם פירושים אלה בתוקף וכתב עליהם "וז"ל החוקרים האחרונים אשר כל דבריהם בדברי ימי ישראל אינם כי אם חלומות אשר בדו מלבם עשו גם במקום הזה כן ויבואו כולם זה אחר זה ויבדו כי ר' עקיבא הוא היה המחולל והמוליד את כל המרידה הוא עשה אותה ויכוננה. ועי' שם דהוכיח שמיתתם ארעה עוד לפני מלחמת בר כוכבא, ועוד דהרי באגרת שם כתב כדאיתא ביבמות [ס"ב] ושם בגמ' מבואר דמתו במיתה רעה ומפרש בגמ' דהיינו אסכרא, ועי"ש עוד באורך רב מה שכתב עליהם.

ביאור בספר סדר הדורות גבי לידת ישו הנוצרי בשנת תשכ"ד היא שנת תקל"ב.

תשובה: ע"ד שאלתך מהו ההסבר בדברי סדר הדורות גבי לידת ישו הנוצרי (שנת ד"א תשכ"ד) שכתב ששנת תשכ"ד היינו שנת תקל"ב?

כונת סדר הדורות היא כי יש"ו נידון ומת בשנת ג' אלפים תשכ"ד, והנה יש מחזור קטן שהוא מחזור הלבנה שהוא י"ט שנים ויש מחזור גדול שבו חוזרת החמה למקומה והוא נקרא מחזור גדול שאז גם אומרים ברכת חמה ושניהם ביחד מתאחדים כל תקל"ב [532] שנים כי 19 * 28 =532 ו7 פעמים 532 שוה 3724 דהיינו ג"א תשכ"ד זה כונת סדר הדורות.

מיהו הרב המובא בספר תקנות ירושלים?

תשובה: ע"ד שאלתך על מה שכתב בספר התקנות של ירושלים, בתחילת הספר מופיע תשובה ארוכה מהרב שלמה משה סוזין ז"ל שכתב לרב גאון ומפורסם

שקרא ערער בענייני ירושות וכו׳ וחלוקות בין אשכנזים לספרדים בארץ ישראל. האם ידוע לאיזה רב מתייחסת תשובה זו.

אחרי חיפוש מצאנו שהרב שקרא ערער הכוונה לר׳ ישראל משקלאוו, עי׳ בספר ארץ ישראל בספרות התשובות [מוסד הרב קוק תשל״ט] ח״ג פרק י״ח ועוד ספרים.

האם היתה קהילה יהודית בירדן, כווית וערב הסעודית?

שאלה: האם ידוע על קהילה יהודית שהיתה בארץ ירדן כווית וערב הסעודית ואם היתה, מדוע לא שמענו שעלו משם יהודים?

תשובה: בענין יהודים בירדן, היו רק בזמנים קדומים יותר, עי׳ בספר עבר הירדן היהודי [נמצא באוצר החכמה]. יהודים בערב הסעודית ידוע שהיה בזמן מוחמד ואח״כ נלחם בהם אחרי שלא קיבלו את דתו ומאז אסורה הדת היהודית שם, ובכווית לא ידוע לנו.

מדוע נקראים רבני דוראן חכמי הסנה?

שאלה: לכבוד מערכת ל״דופקים בתשובה״

רבני משפחת דוראן מכונים ״חכמי הסנה״ ע״ש מעשה, מה היה המעשה ההוא.

תשובה: על מעשה חכמי הסנה מובא בספר מעשה צדיקים [תשס״ט הוצאה חדשה] מהרב הגדול ר׳ אברהם כלפון ז״ל מטריפולי וז״ל מעשה בארגיל בחכמי הסנה שפעם אחת היתה עצירת גשמים ב״מ והלכו הגוים לבית תפלתם ולא נענו, ואח״כ הלכו היהודים לבית החיים והוציאו איתם ס״ת, והם הולכים והגויים מלעיגים עליהם, והלכו לשם והתפללו ונענו ברוך העונה לעמו ישראל בעת צרה. ובחזרתם נתקנאו מהם הגויים שלבשה עליהם קנאה ונתאספו עליהם עם רב להרוג אותם ולאבדם ונעשה להם נס ונטבעו כלם בקרקע וגם תלמידי חכמים עמהם ותכף הוקף אותו המקום סביב כסנה שאם אדם רוצה ליכנס לשם תכף ימות ואין אדם יכול להכנס שם ועוד היום קוראים לאותו המקום חכמי הסנה. ושמעתי אני אברהם כלפון הכותב זאת ממורי החכם עמרם עמאר

שנת התקע״ד שהרב אהרן דוראן בן הרב יכין ובועז נטבע שם עם ת״ח אחרים והיה זה המעשה בשנת בק״ר. והיום כשמוליכין מטה שלמת לבית החיים מביאים אותו עד פנת אותו מקום ועושים לו שם ההקפות זיע״א.

מקור לסיפור "פורים סרגוסא".

תשובה: בענין פורים סרגוסא[ה] [או סילציליא], עי׳ בספר דברי ספר עמ׳ 216 ״וכן מובא באוצר ישראל ערך סיציליא בקטע על ״פורים סיציליא״ מסופר שיהודי סארגוסא שבספרד היו יוצאים לקראת המלך בתיקים ריקים של ספר תורה ובשנת ק״פ הלשין עליהם מומר אחד בשם מארקוס. אבל אליהו הנביא בא והעיר באמצע הלילה את י״ב שמשי הקהילות כ״א בנפרד שהלכו והכניסו את ספרי התורה אל תוך התיקים למחרת כשפתח המלך את התיקים כדי לבדוק את דברי המלשין מצאם מלאים ואותו מומר התאבד ותלוהו ברחובה של עיר. ועי׳ כל הסיפור באורך בספר נחלת אבות חלק ה׳ [ב] דרוש ת״ח, וכן מובא במקור ברוך ח״ד עמ׳ 1892. ועי׳ בקובץ ירושלים ח״ט מחקר שלם על חג זה, ושם מובא מגילת סרגוסא שבה יש את סיפור המעשה וקוראים אותה באותו יום, ומביא שם גם כמה חוקרים שחקרו מעשה זה ומנהגיו ומביא שמות של כמה המשפחות הנוהגות חג זה בירושלים א. משפחת סרגוסטי או סרגוסי. ב. משפחת מיוחס. ג. משפחת אלישר. ועיי״ש דמביא עוד דהמגילה הזאת כמות שהיא נדפסה כמה פעמים, בפעם הראשונה נדפסה בתרגום גרמני ע״י ל. א. פרנקל בספרו ״ירושלים״ בשנת תרל״ד נדפסה בעברית בשם ״מגלה שראגושאנוס״ ובשנת תרמ״ב שב והדפיס אותה ר׳ משה סלוטקי בירושלם בספרו ״נר משה״ החכם אוטולונגי תרגמה לאטלקיה וכן תרגמוה לצרפתית. וע״ע בספר שלוניקי [נמצא באוצר החכמה] מה שהביא כיצד ומי מיהודי איטליה נוהגים מנהג זה, וכן יש שם כמה פקפוקים על סיפור המאורע. ובספר ״פזמונים״ כמנהג יאנינא בלשון וכתב נוני קורפו תרצ״א ישנם פזמונים שאומרים ביום הנ״ל. [כל הספרים נמצאים באוצר החכמה]

תיק״ו

כמה פעמים מוזכר תיקו בש״ס?

תשובה: מספר הפעמים הוא שי״ז [317] פעמים. ועי׳ בספר תיקו [נמצא באוצר החכמה] שהביא את כולן.

תכלת

דעה דהחלזון דתכלת יתגלה רק לעתיד לבוא.

שאלה: האם יש שיטות שחלזון התכלת יחזור רק בביאת משיח ולא יתכן שיתגלה קודם.

תשובה: מש״כ דקיום תכלת יהיה רק לע״ל, כ״כ בשער הכונות להאר״י ז״ל דרוש ד׳ מציצית דף ו׳ ע״א. ועי׳ גם בשו״ע או״ח סי׳ ט׳ סעי׳ ב׳ שכתב המחבר שאין לעשות ציצית ע״י שעטנז [צמר ופשתים] בזמן הזה שאין תכלת, וכתב על זה הגר״א שם בביאורו לעי׳ בלשון המדרש רבה סוף פר׳ שלח ״ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנז״. ובהגהות הרד״ל שם ציין לעי׳ עוד בלשון הספרי בפר׳ זאת הברכה עה״פ שפוני טמוני חול [אות שנ״ד].

מאמר הרב הרצוג בענין התכלת.

שאלה: היכן נמצא המאמר של הרב הרצוג בענין התכלת.

תשובה: דברי הרב הרצוג על תכלת נכתבו בתור עבודה ולא נתפרסמו, אך בספר התכלת להר״ר מנחם בורנשטיין מופיעים הם בנספח עי׳ שם.

תלמוד תורה

"כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" האם הוי בכל המצוות?

תשובה: ע"ד שאלתך "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה". האם דבר זה נאמר בכל מצוות שהלומד תורתם כאילו עשאם או רק בקדשים (כן משמע מרש"י ב"מ קי"ד:)?

עי' בסמ"ק בהקדמה שכתב יש הרבה מצות שאין אדם חייב לעשותם עד שיבואו לידו וכשהוא קוראם ומעלה בלבו לעשות מעלה עליו הקב"ה כאילו עשה, וזה השכר הגדול לאין קץ, וראיה מדכתיב וילכו בנ"י גבי פסח וזה נא' באחד בניסן וכו' נמצא שנחשב להם הקבלה כמעשה, ועוד כדאי' בספרי [במדבר קט"ו] וזכרתם ועשיתם מכאן שהזכירה כמעשה. ועי' עוד בקרית ספר בהקדמה פ"ז דרך הב' שהקבלה ע"י הקריאה תחשב כמעשה וכן אמרו בספרי [במדבר פרשה קט"ו] מכאן שהזכירה כמעשה, א"כ ע"ד זה יוכל כל אדם לקיים כל המצות שיעשה אותם, והמצות שא"א לעשותן שאינו מצווה בהם כמצות כהנים וזולתם בקריאה בהם ובקבלתם אלו נצטווה נחשב לו כאילו עשאה, וזה הדרך כולל כל המצות אף בזמן שאין בהמ"ק קיים וכמ"ש זאת התורה לעולה למנחה וגו' כי בקריאת תורת עולה ומנחה נחשב כאילו עשאם ואפילו הוא ישראל. וכן אותן המצות שלא הי' ולא עתידין להיות, בקריאה בהם נחשב כעשייה ויש בקריאתם שכר יותר מעוסק בתורה אלא כעוסק באותה המצוה עצמה כמו שאמרו לא ניתנו אלא לידרש ואם הוא מפני היותו עוסק בתורה בלבד הרי התורה רחבה מני ים ויכול לדרוש בה כל הימים, אלא נראה שיש בהן שכר כעוסק באותה מצוה וזה ר"ל דרוש וקבל שכר כלו' בדרישה תקבל שכר כעשייה. ובספר של"ה כ' בהקדמה לחלק ב' דבכל המצות שאי אפשר לו לקיים יקיימם ע"י לימוד זו המצוה. ובזה מבאר הכתוב 'כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו' כל מה שאפשר לו לעשות יעשה ובזה נכלל בתיבת לעשותו, ומה שאי אפשר לעשות בעצמו יש תקנה בפיו היינו לימוד המצוה והעוסק בלימודה כאילו קיימה מאחר שעושה במצוה זו כל מה דאפשר לעשות בה עכ"ל.

ועי' עוד באוה"ח דברים פי"ב פכ"ח ע"ד אומרו ונשלמה פרים שפתינו הנה לפי שאמר שמור וגו' את כל הדברים ודבר זה הוא מן גדר הנמנע שיכול האדם לקיים את כל הדברים לז"א שמור פי' כנגד מצות ל"ת וכנגד מ"ע אמר ושמעת פי' יקיים המצות בלימוד שמיעתה בפה ובזה נחשב עליך כאילו באה לידך וכו'.

וכ״כ האור החיים עה״פ אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו וז״ל על דרך אדם עוסק בפרשת עולה מעלה עליו כאילו הקריב עולה וכו׳ ולא זה בלבד אלא כל מצוה ומצוה שאינה בהישג יד כשאדם לומד מצותה בתורה כאילו עשאה והוא מאמר הכתוב אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו אותם שאין מציאות לעשותם, תשמרו פירוש תהיו מחכים אותם מתי יבואו לידכם לעשותם, מעלה אני עליכם כאילו עשיתם אותם גם כן והוא אומרו ועשיתם אותם עכ״ל. וכ״כ ה״ה מוהר״ד פארדו ז״ל בס׳ חסדי דוד פ״ק דברכות [דף א׳ עמ׳ ד׳] וז״ל וע״י קריאתנו אף כי לילה לאו זמן ציצית סוף סוף ונשלמה פרים שפתינו עכ״ל יעו״ש. אך עי׳ בשו״ע הרב הלכות תלמוד תורה פ״ב הי״א דכתב ויש לו לעסוק תחלה בסדר קדשים כמו שאמרו חכמים כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה ועל כן נכון הדבר אם אפשר לו ללמוד הלכות כל הקרבנות כשלימות וכל העבודות במקדש והלכות המקדש וכל כליו כמבואר באר היטב בחיבור הרמב״ם ז״ל בספר עבודה וספר קרבנות, ואח״כ במשך הזמן אם יוכל להוסיף עוד יעסוק בסדר טהרות וזרעים. ומשמע דכל העוסק בתורת הוא רק לענין עבודה וקרבנות ולא בכל מצוות התורה.

אך כבר העירו על כך ממ״ש בהלכות תלמוד תורה פ״א ה״ד אמרו חכמי האמת שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגולים רבים עד שתקיים כל התרי״ג מצוות במעשה דיבור ומחשבה, ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן ע״ד שאמרו חכמים שכל העוסק וכו׳ עכ״ל, ומוכח דהדין כן בכל מצוות התורה. ועי׳ מה שהאריך בזה באור אברהם [לרבי אברהם איתיאל גורביץ תשנ״ו] על הגדה של פסח בפר׳ י״ב עמ׳ נ״ז ובהוספות שם באמונת אברהם עמ׳ נ״ז, וכן בכמה מהקדמותיו לספריו אור אברהם.

מקור שחידושי תורה נקראים מעשה ידינו.

תשובה: ע״ד שאלתך האם נמצא בחז״ל דחידושי תורה וכיו״ב נקראים מעשה ידינו?

עי׳ בספר אברהם אנכי לר׳ אברהם חיים פלאג׳י ח״ב על תהילים פר׳ צ׳ דף פ״ב ע״ב דכתב דפרושו ע״ד שדרשו בכתובות דף ה׳ ע״א ע״פ ומעשה ידיו מגיד הרקיע מעשה ידיהם של צדיקים הכא נמי מעשה ידינו היינו חידושי תורתינו דהוא מעשה ידיהם של צדיקים ממש דעי״ז נעשה מעשה רב לנטוע שמים

וליסוד ארץ והוא כשמעשה ידינו כוננה עלינו שהם אמתיים אז מעשה ידינו כוננהו.

מקור דברי הנחל קדומים המובא בח"ח האם בוחנים את האדם על כל התורה.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה שלום רב!

ישנם מספר ענינים שמאד רציתי לדעת מקורם כבר זמן רב, וב"ה עכשיו נודע לי על פעלכם הנפלא והחשוב, [מומלץ שתפרסמו יותר את פעלכם הנפלא].

הח"ח בספרו "שם עולם" שער שמירת השבת פרק ה' הערה ב' מביא בשם ספר נחל קדומים (פרשת ואתחנן) על הנושא, האם ממש בוחנים בשמים על כל התורה כולה או לאו דוקא, ולא מצאתי בספר נחל קדומים? והאם יש עוד מקורות לנושא זה?

תשובה: דברי הנחל קדומים נמצאים בריש פר' עקב [וכן כתוב בשם עולם הוצאת ירושלים תשל"ח] ולא בפרשת ואתחנן כפי המופיע ברוב הדפוסים.

מקור לביטול תורה באיכות.

תשובה: מצאנו שכן כתב בספר חסד לאברהם מעין שני נהר כ"ח, וכ"כ בנפש החיים שער ד' פ"ב לענין אמירת תהילים. וכן פסק הגר"ז בפ"ב ה"ה מהלכות ת"ת.

והוכיחו כמה אחרונים דיש עוון ביטול תורה באיכות מהא דאיתא בגמ' מגילה ג. מבטלין ת"ת למקרא מגילה דמבואר דנקרא ביטול אף שבמגילה מקיים נמי מצות ת"ת.

סתירה בחיוב ת"ת של המלך יותר משאר ישראל.

תשובה: ע"ד שאלתך עמש"כ הרמב"ם פ"ג הל' מלכים ה"ה "המלך אסור לשתות וכו' אלא יהי עוסק בתורה ובצרכי ציבור ביום ובלילה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו". ודברי הרמב"ם הם לכאורה כפשוטו שבמלך יש חומרא יותר משאר העם ללמוד רצוף כל הזמן וכך הוא פשטא דקרא, דלענין

שאר אנשים יוצאים ידי חובה בקביעת עיתים ביום ובלילה כמבואר בהל׳ ת״ת פ״א הל׳ ח׳, וקשה ממש״כ התוספתא בסנהדרין פ״ד ה״ה ״והלא דברים ק״ו ומה אם מלך ישראל שלא עסק אלא בצרכי ציבור נאמר בו והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו שאר בני אדם ע״א כו״כ וכו׳ ״, ומוכח שיש חובה על שאר העם יותר מהמלך ולא להיפוך?

עי׳ ב״חזון יחזקאל״ ובספר סדר משנה מדע ובאר מרים [הגר״ד מן זצ״ל] פ״ג הל׳ ו׳ שעמדו בקושיא זו עיי״ש.

מקור ללמוד הרבה בגירסא בלי הבנה כדי שיבין בעוה״ב.

לכבוד המכון

תשובה: ע״ד שאלתך מה המקור למה ששמעת בשם מרן הג״ר חיים קניבסקי שליט״א שיש ח״ח זצ״ל שאומר שיש ענין לסיים בגירסא את הש״ס כדי שלכה״פ יסיים ש״ס ואחרי כן ילמדו אותו בעוה״ב כל מה שקרא בעיון ובהבנה.

הנה מקור למש״כ דמה שלמד בעוה״ז אע״פ שלא הבין יבין בעוה״ב, יע״ש בשו״ע הרב בהל׳ תלמוד תורה פ״ב הי״ג תורה שבע״פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל ואף על פי כן יש לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין ולעתיד לבא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעוה״ז ולא השיגה מקוצר דעתו עכ״ל. עוד כתב בס״י דנכון הדבר ע״ד הקבלה לקבוע לימודו בשעה קטנה זו שבכל יום ללמוד פעם אחת כסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וסיפרא וסיפרי ותוספתות וכל המדרשים מתנאים ואמוראים שכל דבריהם היא תורה שבעל פה שניתנה למשה מסיני כמו רבות ותנחומא ופסיקתות וכיוצא בהן ומדרשי רשב״י על כולן כדי שיכול לגמור כל התורה שבעל פה כולה פעם אחד בחייו לקיים מצות שמור תשמרון את כל המצוה וגו׳ כמשנ״ת למעלה ואף שישכח הכל הרי לעתיד לבוא יזכירוהו כל לימודו ששכח מחמת אנסו שאי אפשר לו לחזור כ״כ שלא ישכח לימוד זה שלומד רק שעה קטנה בכל יום כי שאר היום והלילה צריך לו לחזור על לימוד המביא לידי מעשה והשוכח מחמת אונס אינו עובר כמשנ״ת למעלה. וכן בלקוטי מהרי״ח סדר קביעות עתים לתורה הביא ממעבר יבק מאמר שפתי רננות פ׳ כ״ו דאם טורח בעוה״ז אע״פ שאין לו להבין עתה יהי׳ לו לב במתיבתא דרקיע, וציינו שניהם מקורו מזהר פ׳ וישב ד׳ קפ״ה וז״ל וכל מלין מתתקנן יתיר מכמה דהוו בקדמיתא דהא כל אינון

מלין דאיהו לא יכיל לאדבקא לון כדקא יאות ואיהו אשתדל בהו ולא אתדבק בהו כלהו עאלין במעוי מתתקנן ואורייתא תמלל ביה ההי"ד והקיצות היא תשיחך, ובנצוצי אור שם ר"ל תשיח אותך שתוכל לשיח בתורה מה שלא יכלת מקדם. עוד יש שציינו לזהר ח"ג [פר' קדשים] פ"ה ב' מאן דתיאובתיה למלעי באורייתא ולא אשכח מאן דיוליף לי' והוא ברחימותא דאורייתא לעי בה ומגמגם בה בגמגומא דלא ידע כל מלה ומלה סלקא וקב"ה חדי בההיא מלה וקביל לה ונטע לה וכו'. ועד"ז פי' במעבר יבק הגמ' שבת ס"ג. ליגריס אינש בעוה"ז והדר ליסבר בעוה"ב, ועד"ז בע"ז י"ט ע"א ואע"ג דלא ידע מאי קאמר כי עתיד להבין. עוד ציינו לשל"ה בית אחרון בהגה"ה וז"ל וראיתי וקבלתי אף מי שהוא עם הארץ גמור מצטער מאד על מיעוט הבנתו ואינו מבין שום דבר וקורא בכל לבו שמות של תורה שבכתב ותושבע"פ כגון המזכיר שמות חמשה חומשי תורה חומש בראשית שמות וכו' ואח"כ מזכיר שמות כל פרשה ופרשה מהחומש בראשית נח וכו' ואח"כ שמות נביאים וכו' ואח"כ שמות שיתא סדרי משנה זרעים מועד וכו' ושמות כל המסכתות ופרקיהן כאשר הם נדפסין בסוף הסמ"ג ואח"כ שמות מדרשי רז"ל כגון רבות ותנחומא ספרא ספרי מכילתא תו"כ מדרש משלי אבכיר ילקוט ועוד הרבה כיו"ב וכן מדרשים המדברים מסודות וכו' זוהר ותקו"ז ובהיר ופרקי מרכבה ופליאי וקנה וכיו"ב והוא קורא אלו השמות ונפשו חשקה בהן ובוכה על שאינו מבינם אז הוא מרוצה להשי"ת ויזכה לע"ל וכו' עי"ש. אבל בח"ח לא מצאנו.

האם כשאומר רק אמר רבא חשיב כת"ת?

שאלה: היכן המו"מ בין האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל ובין מרן הרב שך זצ"ל שהספיק לומר רק את המילים "אמר רבא" ולא המשיך האם קיים את המצווה של ת"ת באותם שני מילים (הגם שאין שום משמעות למילים אלו).

תשובה: המו"מ נמצא בישורון חי"א עמ' תכ"ד תכ"ה.

מקור דנשוי יותר מבן כ' מותר בלימוד קבלה.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה הי"ו

שמעתי שכ' בחת"ס שמי שנשוי ויותר מבן כ' מותר ללמוד קבלה, היכן החת"ס?

תשובה: בענין זמן לימוד קבלה, לא מצאנו ד״ז בח״ס אך כתב דבר זה במהר״מ פאפירש [מגורי האר״י] בסה״ק ״אור צדיקים״ סימן כ״ב אות ל׳ וז״ל זמן לימוד הקבלה מי שאינו נשוי אסור לעולם, ונשוי דוקא מבן כ׳ והלאה ע״כ, והעתיקו הרב כף החיים באו״ח סי׳ קנ״ה אוח י״ב ע״ש. וכ״כ הגר״ח פלאג׳י בספר תורה וחיים מערכת ק׳ אות רנ״ט ע״ש. וראה בזה בשו״ת ישכיל עבדי ח״א בקונטרס דעה והשכל סימן א׳ ובשו״ת שמחת כהן ח״ז חלק יו״ד סימן מ״א, ועיין להגאון רבינו חיים בן עטר בספר ראשון לציון דף ק״ב ע״ד.

מקור דברי ר׳ ירוחם ממיר דבדורות קודמים לימדו עם התינוקות ק׳ פעמים מקרא ונ״ך.

תשובה: דברי ר׳ ירוחם על לימוד המקרא, בדעת תורה חלק א׳ בהקדמת מילין לפני לימוד המקרא שכתב שזוכר מלפנים בישראל שהיו מלמדים התינוקות כל המקרא, ולא היו מניחים אותם עד שחזרו לכה״פ מאה פעמים, וגם ר׳ חיים מוולאזי׳ן הנהיג בישיבתו הק׳ שילמדו תנ״ך, ואנו רואים כמה חסרונות עצומים בעוונותינו שכל ההיבט התורני האמיתי והדעת הנכונה חסירה והוא עיקר היהדות.

מקור ללומד ומצא מאותו ענין סימן טוב לו.

שאלה: שמעתי פעם שאם אדם לומד ומצא בספר אחר מאותו ענין סימן טוב לו, האם יש מקור לענין הזה?

תשובה: בענין הסימן טוב שכתבת גם אנו שמענו כן אך לא מצאנו מקורו.

תפילה – מנהגיה וכוונותיה

מקור דתפילה בלא כוונה כגוף בלי נשמה.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן המקור לתפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה?

עי' אברבנאל בספרו על אבות פ"ב משנה י"ג, ובישועות משיחו י"ד א', וכן ציינו בכל הספרים.

מקור לרוקח דהמבטל תפילה משום לימוד כאילו לא למד.

שאלה: כתב במשנ"ב בשם הרוקח "המבטל תפלה משום לימוד אפילו לומד עם אחרים כל היום כאלו לא למד" ובספר הגן הביא לשון הרוקח "השתא בזמן הזה אין תורתנו אומנותנו, לכן יתפלל תחילה ואח"כ ילמוד, וכן כתב הר"ר אליעזר מווירמשא וזה לשונו: אפילו לת"ח שדרכו ללמוד, אבל בשעת התפלה ובשעה שהקהל אומרים ברכו אין יכול ללמוד, כי זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, ואם ביטל ת"ח תפלה בשביל למודו, אפילו למד כל היום כולו ולימד לאחרים, מעלה עליו הכתוב כאלו לא למד כל אותו יום כולו, וכן הביא בבאה"ט סוסי' פ"ט "הרוקח כתב תלמיד חכם שביטל תפלה בשביל לימודו אפילו למד כל היום ולאחרים מעלה עליו כאילו לא למד אותו יום. האם אתם יודעים איפה הוא הרוקח?

תשובה: מקור הרוקח אינו בספריו רק בספר הגן ליום שני [עי' במג"א בסי' צ"ח מה שהביא עוד בשם ספר הגן ליום שני] [וכך כתב הגאון הרב נפתלי יעקב כהן בספרו אוצר הגדולים אלופי יעקב אות תתקכ"א וז"ל רבינו יצחק בן אליעזר מרבינו אשכנז בשנות קו"ף לערך יש ממנו בידינו ספר הגן של מוסר שנדפס יחד עם ספר דרך משה והיה מתלמידיו של רבינו משה עזריאל הדרשן ולרבינו ידידיה משפירא וחיבר הספר הזה בלשון אשכנז להמון עם כפי שמדובר בלשון יהודית אז בזמנו, ואח"כ נעתק ללשוניו ע"י חכם אחד שמו ר' משה שערטלם נדפס בפראג שנת שנ"ז עכ"ל] ולשונו כמו שהביא הבאר היטב. ויש שם הרבה דברים בשם הרוקח ועוד קדמונים שאינם נמצאים אצלינו. הספר הודפס מחדש בימינו ונמצא באוצר החכמה בכמה מהדורות.

מקור להכאה על הלב בסלח לנו.

תשובה: ע"ד שאלתך מה המקור לדפוק על הלב בברכת סלח לנו?

עי' בסידור בית יעקב להגריעב"ץ יש הגה בשם השל"ה וז"ל יש להכות על החזה כשאומר כי חטאנו וכי פשענו אבל ביום שאין אומרים תחנון אין להכות ע"כ. [אך העירו כבר דלא נמצא ד"ז בספריו ולא בסידורו וכבר העירו דאין זה

הסידור המקורי שלו אלא הוצאה שיש בו הרבה הוספות מהמדפיסים כידוע וזו אחת מהן]. וכן כתוב גם בס׳ מקור חיים להחו״י בסי׳ קט״ו וז״ל בברכת סלח לנו ותיקין דופקין נגד הלב באמירת חטאנו פשענו כוידוי אשמנו וזה ע״פ המדרש. [וציינו דהכונה למדרש בקהלת רבה פ״ז על פסוק טוב ללכת אל בית האבל א״ר בנא והחי יתן אל לבו אלו הצדיקים שנותנים מיתתן כנגד לבן ולמה כותשין על הלב מימר דבולא תמן, וביאר המתנות כהונה כשאדם מתחרט על עונותיו הוא כותש ומכה על הלב לומר שהכל בא לו משם והוא הסיבה הראשונה לכל עון ולכל חטאת וזהו והחי יתן אל לבו עכ״ל. והובא מדרש זה במג״א סי׳ תר״ז ס״ק ג׳]. והוסיף נ״ל שג״כ יכוף ראשו מעט כמ״ש מהרי״ל כו׳ שאחר שאינו סוף ברכה אין קפידא, ובפירוש הקצר שם הוסיף וז״ל ובכל עת שאין אומרים תחנון לא נהגתי לדפוק ע״כ. וכן הביא מנהג זה בילקוט הגרשוני סי׳ רצ״ג, וכן בלקט הקמח החדש [ויתכן דזה המקור של המוציאים לאור של סידור היעב״ץ] והמנהג לדפוק כל יום. ועי׳ בספר שיח תפילה להגר״י טשזנר שביאר ד״ז.

פסוק אחר שמו״ע לאדם שאין פסוק המתחיל ומסיים בשמו.

שאלה: מובא בספר קיצור שו״ע ובספר א״ר (ובסידורים זה נדפס בשם קיצור השל״ה) שבסוף שמו״ע יש לומר את פסוק שמתחיל ומסיים באות ראשון ואחרון של שמו, או ששמו מופיע בתוך הפסוק. יש לשאול מה יעשה מי שאין שמו מופיע וגם אין לו פסוק שמתחיל ומסיים באותיות של שמו כגון שם ״זעליג״ וכדומה?

תשובה: בענין השמות בשמו״ע לא מצאנו.

כיצד אומרים פסוק של שמו בסוף שמונה עשרה קודם יהיו לרצון בעל פה, ודין מי שיש לו ב׳ שמות?

תשובה: ע״ד שאלתך מהו ההיתר להגיד לפני יהיו לרצון בעל פה פסוקים של השם המתחילים באות הראשונה של השם ומסתיימים באות האחרונה, או שבאמת צריך להגיד מתוך הכתב כשזה פסוק שאינו שגור בפי כל? ומה יעשה מי שיש לו כמה שמות האם יאמר כמה פסוקים או רק פסוק אחד?

הנה בענין אמירת פסוקי השם בע״פ, כבר תמה על כך בשו״ת התעוררות תשובה ח״א סי׳ רכ״ז, ועי׳ בפסקי תשובות סי׳ קכ״ב דכתב דבאמת עדיף לומר

פס׳ השגור בלשון בנ״א, ובהערה 33 שם הביא דיש מקילים בכך כיון דשגור הפס׳ עכ״פ בפיו.

ובענין מי שיש לו שני שמות, עי׳ בספר שיח תפילה שער תפילה שער ו׳ סי׳ ה׳ אות ה׳דכתב דיאמר על כל שם פס׳ אחד.

מקור דאין כאלוקינו קודמת לקטורת כדי שלא יתגאה כיון דהקטורת גורמת לעשירות.

תשובה: כ״כ הנודע ביהודה או״ח קמא סי׳ י׳ דבסיום אין כאלוקינו אומרים אתה הוא שהקטירו לפניך את קטורת הסמים ואומרים כן רק לפני פטום הקטורת ולא לפני שאר הקרבנות דהקטורת מעשרת והתפילה הוי לפני פרשת הקטורת מלמדת לנו שהעושר הוא מה׳ ורק לו נאה לברך. ועי׳ באבודרהם.

מקור לומר פרק קי״ט בתהלים בשבת לפנות ערב.

תשובה: מצאנו כתוב שנהגו לומר מזמור אלפא ביתא דתמניא אפי [קי״ט] בין מנחה למעריב בסוף שבת, בספר חיי אברהם אות רל״ב דכך מנהג יוצאי צפון אפריקה, וכ״כ בספר תשית לראשו עמ׳ כ״ד, וכעת מצאנו ד״ז בקדמונים בארחות חיים לר׳ אהרון הכהן מלוניל עמ׳ 303 [הוצאת מכון ירושלים]. ועי׳ בשער הכונות דף ס׳ דהאר״י לא היה נוהג לומר כן לפני מעריב במוצאי שבת.

מדוע אין אומרים בעל הניסים וקבעו ימי הפורים וכו׳ כמו בחנוכה?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע בעל הניסים בחנוכה אומרים וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות וכו׳, ובפורים לא אומרים וקבעו ימי הפורים אלו למשתה ושמחה?

י״ל דבחנוכה קבעו לומר הלל משא״כ בפורים. ועוד יש ליישב דחנוכה קבעו חז״ל משא״כ פורים נעשה ע״י רוח הקודש של אסתר ומרדכי שהם נביאים ולא ע״י ב״ד. וראינו כעת דכ״כ בשו״ת ציץ אליעזר חי״ח מ״ב עי״ש משכ״כ עוד בזה. ועי׳ בהליכות שלמה פט״ז אורחות הלכה מס׳ 2, ובספר זאב יטרף ב׳, ומשאת כפי ז׳, ובספר גל עיני א׳ [נמצאים באוצה״ח] משכ״כ בזה.

מהן תפילות ר"ע ור"א בן ערך ור"נ בן הקנה המוזכרות בדברי האר"י?

תשובה: ע"ד שאלתך מהן תפילות ר"ע ור"א בן ערך ור"נ בן הקנה המוזכרות בדברי האר"י, בשער הכונות דף נ ע"ג וז"ל "דע לך כי מורי ז"ל לא היה אומר שום פזמון ושום פיוט ובקשה מאלו שסדרו האחרונים כגון רבי שלמה בן גבירול וכיוצא וכו' אבל היה אומר את התפילות והבקשות ופזמונים שתקנו הראשונים כמו תפילת רבי עקיבא ע"ה ותפילת רבי אלעזר בן ערך ותפילתו של רבי נחוניא בן הקנה ע"ה".

הנה תפילת ר"ע היא אבינו מלכנו כמבואר בתענית דף כ"ה, וכן כתב הב"י בהל' ר"ה בשם הכל בו דר"ע חיברו. ותפילת ר' נחוניא בן הקנה הן התפילות לפני ואחרי הלימוד המוזכרות במשנה בברכות דף כ"ח ע"ב וכן מיחסים לו את תפילת אנא בכח. ותפילת ר"א בן ערך עי' בספר עמודי העבודה עמ' 27 [נמצא באוצר החכמה] דכתב דהכוונה היא לתפילה המובאת בספר מעירי שחר [אשמורת הבוקר] דף קע"ב ע"ב מהרב המקובל החסיד מו"ה אהרן ברכיה ממודינא זצ"ל בעל מחבר ספר "מעבר יבק" ושם מביא בסליחות הנאמרות ביום הושענא רבה התפילה המיוחסת לרבי אלעזר בן ערך המתחלת בתיבות ה' אלקי ישראל יהי רצון מלפני כסא כבודך שיתגלגלו רחמיך וכו' יעו"ש [הובא גם בספר אמת ואמונה עמ' ל"ג הערה נ"ג]. עוד ציין שם בעמודי עבודה למעבר יבק להנ"ל דף קצ"ט ע"א וכן לספר אמרי נעם [אמ"ר 1629] דיש תפלה המתחילה בשם האל המיוחד גדול אתה וגדול שמך בגבורה וגו' שיחסו גם כן לר' אלעזר בן ערך [ע' דוקעס צור קענטניס צד 153], ועי' בספרי מקור ברכה בסידור הנקרא הגיון לב [קעניגסבערג 1845 אצל זאמטער] מ"ש שם [צד 5] עכ"ל ספר עמודי העבודה לר' אליעזר ליזר לאנדהוסטה.

"אשר בחר בנו", והא רצה הקב"ה לתת התורה גם לשאר האומות?

תשובה: בענין קושיתך על מה שאנו אומרים אשר בחר בנו, הלא הקב"ה רצה לתת את התורה גם לגויים וא"כ אין בזה שום בחירה לישראל?

מצאנו שיש מתרצים דקאי על מה שכפה עלינו הר כגיגית. ויש מתרצים דאף דעם ישראל ענו נעשה ונשמע אך החילוק דלשאר העמים הראה את הדברים הקשים להם אך לעם ישראל מטעם זכות אבות לא עשה להם כך וע"ז אנו אומרים אשר בחר בנו.

מדוע אומרים לפני קדושה "וקרא זה אל זה ואמר" בלשון יחיד?

תשובה: עי' במפרשים שביארו שזהו לשון אחדות דאין ביניהם מחלוקת וכולם חשובים כאחד.

תפילה על חולה או תלמוד תורה, מה עדיף?

תשובה: עי' בהיא שיחתי עמ' תתשפ"ג, ועי' בספר מצות ביקור חולים סי' מ"ז ושם גם הביא מחלוקת האם תהילים מהני מדין תפילה או מדין ת"ת.

בסדר קינות מדוע לא מוזכרת רבקה בין האמהות שמקוננות?

תשובה: ע"ד שאלתך מדוע בסוף הקינות לתשעה באב, בקינה המתחלת "ציון תקונני עלי ביתך אשר נשרף", איתא: "שרה כשמעה לקולך גם מבכה עלי בנים אשר נשבו אל כל שכניך, רחל ולאה בכו, בלהה וזלפה הלא קוננו וקראו בקול מחי בפניך", ויש לדקדק למה לא מזכירים כאן גם את רבקה אמנו.

כבר הרגיש בכך בקובץ אוצר החיים א [תרפ"ה] עמ' ס"ב , ושם העיר דבחז"ל גם שרה לא מוזכרת ומוזכרים רק רחל ולאה ובלהה וזלפה שהם היו האמהות של השבטים. וחשבנו אולי לתרץ דרבקה לא קוננה דממנה נולד עשיו שהחריב את בית המקדש וכן מצאנו דכתב בספר נדבות פי עמ' 123. אך קשה דהקינה היא על בית המקדש הראשון. ואולי כיון שידעה שיחריב את בית המקדש השני לא יכלה להתפלל. ויש גם להעיר עוד דיצחק כן מוזכר בחז"ל, אך אולי יש לחלק דעשיו יצא ממעיה. אך עי' בספר היובל שומר אמת עמ' רס"ח דגם כתב תירוץ זה וביאר שם דעשיו נקרא זרע רבקה ולא זרע יצחק עי"ש.

כיצד קבעו צום וכתבו קינות על גזירות ת"ח ות"ט הרי אומרים בקינות אין להוסיף מועד וכו'?

תשובה: ע"ד שאלתך בענין מש"כ בקינות לת"ב, בקינה המתחלת "מי יתן ראשי מים", על הצרות שהיו במסעי הצלב בערים שפיירא ורמייזא ומגנצא, איתא: "שימו נא על לבבכם מספד מר לקושרה... וכי **אין להוסיף** מועד שבר ותבערה, ואין להקדים זולתי לאחרה, תחת כן היום לויתי אעוררה" וכו'. ומזה מטו משמיה דהרב מבריסק זצ"ל, דאין להוסיף יום אבל ומספד על מה שקבעו חז"ל.

לפ״ז צ״ב איך אחרי הצרות שהיו בשנים ת״ח ות״ט תקנו ביום כ׳ סיון לצום ולומר סליחות.

הנה מש״כ בשם הרב מבריסק, כ״כ גם באג״מ יו״ד ח״ד סי׳ נ״ז אות י״א. ושם כבר הרגיש במש״כ וכתב ליישב וז״ל : ו״לא דמי לגזירות דשנת ה׳ אלפים ת״ח ות״ט ע״י חמעלניצקי ראש הקאזאקן, שנהרגו באוקריינא וחלק מפולין, שקבעו שם יום תענית ואמירת סליחות לעשרים בסיון, משום שלא היתה זו גזרה כללית כגזירת הגלות והחורבן, אלא היו רק בחלק מדינה אחת שהיתה גזירה נוספת על אותן המקומות. וגם גזירה זו דשנת ת״ח ות״ט לא היתה ע״י המלכויות, וממילא לא נמשכה מעצם הגלות והחורבן, אלא היתה ע״י המורדים בהמלכות, שלא שייך זה כל כך למה שהיה זה בגלות מאחר שגם המלכות דאוה״ע היא הגינה על ישראל במה שהיה אפשר בידן, והשייכות להגלות היה רק משום דמאותן החטאים שנתחייבנו גלות, נענשנו גם בזה שלכן היה שייך לתקן תענית ואמירת סליחות ולאותן המקומות לבד. וסיים שם, אבל גזירות דהיטלער דהיו על כלל ישראל דהא היה הולך וכובש מקומות דעיקר ישוב ישראל ובכל מקום שבא הרג את כל ישראל שהיו שם והיה בדעתו לכבוש את כל העולם ולא יכלו לעמוד נגדו, עד שריחם השי״ת. הוא גזירת כל ישראל ושייך להחורבן שנמצאנו בגלות שאין קובעין עוד יום תענית ובכיה כדאיתא בקינות עכ״ל. ועי׳ בהיכל יצחק או״ח עמ׳ קנ״ה שגם הרגיש בהערה זו. ועי׳ בעלי תמר תענית עמ׳ כ׳ דכתב דיתכן דחלקו על בעל הקינות עיי״ש. ועי׳ באגרות חזו״א סי׳ צ״ז על עיקר הענין.

מראה מקום בענין הקשר בין מוזיקה לתפילה וקבלה.

שאלה: שמעתי שהרב משה דוד ואלי האריך בנושא המוזיקה והקשר שלה לתפילה ולקבלה. רציתי לשאול אם כבודו יוכל להפנות אותי למקום המדויק בכתביו.

תשובה: בענין דברי הרמ״ד וואלי על ענין הנגינה, עי׳ ספר הליקוטים עמ׳ של״ה מאמר ארוך טעמי המוסיקה וענין השיר.

מדוע נקראת ברכת כהנים נשיאת כפים?

תשובה: ע״ד שאלתך מדוע נקראת ברכת כהנים [בגמ׳ ובשו״ע] בשם ״נשיאת כפים ואפי׳ את״ל כמו שכתבו האחרונים שהנשיאת כפים ממש מעכב, הלא העיקר היא הברכה של הכהנים.

עי' בשו"ת הרדב"ז דנתן טעם למה נקראת מצוה זו "נשיאת כפים" ולא "נשיאת ידיים", והרי לשון הכתובה או ישא אהרון את ידיו אל העם ויברכם ע"ש, וא"כ אולי לפי שכך עשה אהרון נקראת כך המצווה, וי"ע.

מדוע אין מברכים הקב"ה קודם ברכת כהנים כדאיתא בזהר?

שאלה: אחדשכתה"ר בזוהר פרשת ויחי (דף רכ"ז סוף ע"ב) איתא, שבכל ברכה צריך לברך קודם את הקב"ה, ואם לא מברכין קודם את הקב"ה, אין הברכות מתקיימין ע"ש. ולכן נוהגים שאומרים יתברך שמו של הקב"ה, לפני שמברכים אחד את השני. וקשה לי למה לא תיקנו לכהנים שיברכו את הקב"ה לפני שהם אומרים ברכת כהנים, דהיינו שיאמרו יתברך שמו של הקב"ה כדי שיתקיימו ברכות העצומות של ברכת כהנים?

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל רבינוביץ מח"ס גם אני אודך בני ברק

תשובה: לכבוד הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א בעל מח"ס המפורסמים גם אני אודך

בענין המנהג ע"פ הזוהר מצאנו דהובא כן בחיד"א בספרו דבש לפי ב' ט'. ומה ששאלתם מדוע לא נוהגים כן בברכת כהנים, תחילה חשבנו לומר דברכת הכהנים עצמה היא הברכה לקב"ה, ומצאנו דעד"ז כתב בספר מרגליות הזוהר דכל פעם שאומר ברוך אתה בכל הברכות מקיים דבר זה. אך כעת בס"ד מצאנו דבר נפלא דר"א עצמו שהוא בעל המימרא בפרשת ויחי אמר ד"ז על ברכת כהנים בזוהר נשא דף קמ"ז ע"א וז"ל ות"ח לית ברכתא לתתא אשתכח עד דישתכח לעילא ומדאשתכח לעילא אוף לתתא תשתכח וכלא הכי תליא לטב ולביש וכו', א"ר יהודה בגין כן כתיב אמור להם סתם לאתברכא עלאין ותתאין כלהו כחדא דכתיב כה תברכו בתחלה ואחר כך אל בני ישראל אמור להם סתם לאתברכא כלהו כחדא יברכך ה' לעילא וישמרך לתתא יאר ה' פניו לעילא ויחנך לתתא ישא ה' פניו לעילא וישם לך שלום לתתא עכ"ל. ועי' בזוהר דר' אבא פליג ואמר בדרך אחרת "ר' אבא אמר כלהו כחדא מתברכאן בכ"ב אתון גליפן דשמא קדישא דאתכלל וסתים הכא בכ"ב אתות מתברכאן כלהו ואינון רחמי גו רחמי דלא אשתכח בהו דינא וכו' עי"ש, ועי' במפרשים שם. וזהו מציאה גדולה שמצאנו בזכותכם.

מקור לפתיחת הידים בשעת ברכת כהנים.

תשובה: ע״ד שאלתך מהו המקור למה שיש אנשים העושים ידיהם ככלי קיבול בשעת ברכת כהנים כאילו הם מקבלים שפעת הברכה?

הנה שמועה זו מובאת בשם ר׳ אליהו לופיאן שאמר לעשות כן למי שהיה זקוק לתשועה, וכן שמענו שיש מרבני דורינו שנוהג כן וכנראה שסומך על שמועה זו, אך לא נמצא לכך שום מקור, וכן שמענו ממחברים ובקיאים בספרי ומנהגי ברכת כהנים, וכן שמענו שיש מתלמידי הגרא״ל שפקפקו על שמועה זו.

מקור דהחזן ישאר בעמוד בסיום התפילה עד כלות הקדיש מיתומים.

שאלה: מנהג שהנהיג כ״ק מרן אדמו״ר מגור, ה״בית ישראל״ זי״ע, שהחזן יעמוד על משמרתו בעמוד התפילה, עד כלות אמירת ה״קדיש״ מפי היתומים, הנאמר אחר תפילת ״עלינו לשבח״. טעמו פשוט, כי התפילה טרם הסתיימה, והחזן צריך להשאר על משמרתו. האם יש להנהגה זו מקור קדום?

בכבוד רב ב.צ.ק.

תשובה: לכב׳ הר״ר ב.צ.ק. שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין עמידת החזן ע״י העמוד עד סיום התפילה ידוע לנו דבישיבת קול תורה כמדומנו ע״פ המשגיח הגה״צ ר׳ גדליה אייזמן זצ״ל או הרה״ג ר׳ יונה מרצבך זצ״ל הקפידו על הנהגה זו, אך לא מצאנו מקור.

האם ניתן לכון כוונות הרש"ש והרמח"ל יחד?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין הכוונות האם יש שילוב בין כוונות הרמח״ל לפי סידור הרמח״ל לבין כוונות הרש״ש והאם יש דרך לצאת ידי חובת הכוונות של הרמח״ל והרש״ש?

הנה שני הסידורים מיוסדים על כוונות האר״י, אך כידוע שיטת הרש״ש [שהוא היחיד שעשה וכתב את כל הכוונות למעשה] היא שיטה שונה משאר השיטות, אך שיטה זו היא השיטה שהתקבלה וכיום עד כמה שידוע לנו יש רק מנינים של כוונות הרש״ש, וכמובן דלא שייך לשלב בינה לבין שיטת הרמח״ל ששיטתו שונה, וביחוד בכוונת השמות כידוע למי שמכיר את ענין הכוונות.

מקור להמתיק רפ"ח בברכת רפאנו.

תשובה: ע"ד שאלתך בתפילת שמונה עשרה לפי כוונות בסידור הרש"ש יש כוונה ברופא חולי עמו ישראל להמתיק את הרפ"ח. והמילים רופא חולי עמו ישראל יש בהן אותיות רפ"ח. מה המקור לכך?

הנה בענין כונת הרפ"ח ברפאינו, כונה זו אינה נמצאת בשער הכונות, אך בשמן ששון בפתח עינים דף מ"ה ע"ב כתב דמקור כוונה זו בספר שבחי האר"י, אך כבר העירו דגם שם לא נמצאת כוונה זו, אך הביא בספר נקודות הכסף דבספר החזיונות למהרח"ו כתב דכשחלה אחיו ר' משה בא אליו האר"י אחר מותו בחלום ואמר לו כונה זו ע"ש מה שתיקן המהרח"ו את כוונת האר"י ואמר דזו גם כונת האר"י רק רצה שיגיע כונה זו ע"י עי"ש.

מי תיקן את הקדיש?

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

לאחרונה אני מחבר ספר ביאורים על התפילה (ועוד חזון למועד), ואני עובר בעיקר על ספרי הראשונים על התפילה וביניהם פירוש הרוקח על התפילה, וכתב הרוקח בקדיש תתקבל (שאחרי ובא לציון) דף תמ"א וז"ל, לכך תקנו סדר קדושה עברית וגם תרגום, להודיע שאינו תקנת תנאים ואמוראים אלא גאונים תקנוה, עכ"ל.

והוא תמוה מאוד שהרי "קדושה דאורייתא" מוזכרת כבר בש"ס בסוטה דף מ"ט. שהעולם עומד על קדושה דסידרא ואיך יתכן שזה רק מתקנת הגאונים?

בברכה י.ח.

תשובה: לכב' הרה"ג ר' י.ח. שליט"אשמחנו לקבלת מכתבו

בענין הקדיש, הנה יסודו של הקדיש נזכר באמת בדברי חז"ל בכמה מקומות ע' במסכת ברכות דף ג' ע"א בשעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו וכו', ועי"ש בתוס' ד"ה ועונין שכתב כי זו היתה ענית הקהל לקדיש של הש"ץ, וקישר גמ' זו למש"כ מהגמ' סוטה דף מ"ט ע"א אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחרי הדרשה, וכן

איתא בשבת דף קי״ט אמר ריב״ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מבורך בכל כוחו קורעין לו גזר דין וכו׳, וע״ש בתוס׳ ד״ה ״כל״ שהביא מקור נוסף מהפסיקתא כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך בקול רם מבטלים גזירות קשות, אך לא מופיע בגמ׳ שום נוסח של הקדיש.

ולראשונה נזכר הנוסח המלא של הקדיש בסידור רב סעדיה גאון ובסידור רב עמרם גאון ובמחזור ויטרי, וכן ברמב״ם ביד החזקה בסדר תפילות השנה בסוף ספר אהבה, ועל הנוסח המורחב של הקדיש חוץ מאמן יהא שמיה וכו׳ קאי דברי הרוקח שחלק זה ניתקן ע״י הגאונים.

כשמזכירים חבירו בתפילה, מתי מזכיר שם האב ומתי שם האם?

תשובה: ע״ד שאלתך המתפלל על חבירו לא בשביל רפואה רק כגון לשידוך וכד׳ האם מזכירים את שם אביו או את שם אמו ומה הכללים בכ״ז?

בענין קריאת שם האם בתפילה על חולה. כן הוכיחו מדברי הזוהר הקדוש פ׳ לך לך דף פ״ד שכתב וז״ל והושיעה לבן אמתך, וכי לא הוה בריה רישי עד דאיהו אמר בשמא דאמיה ולא בשמא דאבוי? אלא הא אוקימנא דכד ייתי ברנש לקבל מלה עלאה לאדכרא. בעי למהך במלה דאיהו ודאי, ועל דא אידכר לאמיה ולא לאבוי ע״כ. וכן הביאו משבת דף ס״ו ע״ב אמר אביי אמרה לי אם כל לחישות בשמא דאמא פלוני בן פלונית ע״כ. וכתב על זה בחכמת שלמה דדוקא נקט פלוני בן פלונית, שבני אדם מכירים האשה שהיא אם הולד יותר מאביו. ועי׳ בשו״ת תורה לשמה סימן שצ״ט דכתב ג״כ מפני שיותר ברור שהאם היא אמו, מה שאין כן אביו הוא חזקת אב מכח רובא. ועיי״ש דכתב עוד טעם משום שעל האיש יש יותר קטרוגים מהאשה, מפני שהאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא, ופטורה ממצות תלמוד תורה, והאיש לא נפלט מעוון ביטול תורה. ועוד האשה מוצלת מאותו עוון אשר הוא דבר המצוי בזכרים, ומאחר שהמקטרגים של האשה הם מועטים משל האיש לכן עדיף להזכיר את שמה. וכן הביא בשו״ת דעת כהן יו״ד סימן קלב את דברי הזוהר. ועיין בשו״ת אפרקסתא דעניא ענינים שונים סימן שפ״ה. והנה לאחר מיתה המנהג להזכיר שם האב והטעם כתב בספר סוכת שלום שדווקא כשמתפללים על החיים כגון על חולה וכדומה הכל הולך אחר האם, אבל שכעושים השכבה לאיש הולכים אחר האב, כי נשמת האב והבן נקשרים יחד. אך יש להעיר דיש מעדות המזרח דמזכירים גם לאחר מיתה שם האם. עכ״פ לפי כל המבואר כן יש חילוק בין מחיים לבין לאחר מיתה, אך מחיים

אין הבדל בין תפילה על חולה או כל בקשה אחרת על האדם הטעמים שוים וכן מנהג העולם בכל ענין להזכיר בחיים שם האם. אמנם מובא בשם הגרשז״א לומר בשידוך שם האב, אך הגרי״ש אלישיב כתב לומר גם כאן שם האם.

לאיזה צד פונים בבואי בשלום?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין המנהג בלכה דודי בבואי בשלום להסתובב, האם הוא לכיוון הפתח או לצד מערב?

באמת תלוי הדבר בטעם המנהג האם הטעם מפני שהשכינה במערב ע״ד האמת, או דהוי כמקביל אדם חשוב וצריך לפנות לכיוון הפתח.

ומקור הדברים באריז״ל שכתב דיפנה בקבלת שבת לכיוון מערב ששם החמה שוקעת, ויש שפירשו טעם הדבר כדי לראות מתי החמה שוקעת. אך בטעמי המנהגים וכן באג״מ או״ח ח״ג סי׳ מ״ה ועוד, פירשו כמ״ש דהטעם מפני ששם השכינה.

ועי׳ בבאר היטב בסי׳ רס״ב דכתב דמסתובבים לפתח כמקבל פני אדם גדול, אך בפמ״ג ובמ״ב שם כתבו דמסתובבים למערב.

למעשה מנהג העולם להסתובב תמיד לפתח, ועי׳ בקובץ בית אהרון וישראל חוברת ס״ו עמ׳ ק׳ דדן בכך בארוכה, וחקר המנהג בכל הקהילות בחו״ל במשך הדורות עיי״ש באורך.

היכן מכונים כוונת צירופי שם ה׳ במוסף בר״ח תשרי שחל בר״ה?

שאלה: כתב בספר ״בני ישששכר״ ״מפני מה בני ישראל מתפללים ואינם נענים? מפני שאינם יודעים להתפלל בשם הנכון, שנאמר, ״אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו״ (תהילים צ״א). וידוע צירופי שמות יקוק הנאמרים בראש חודש ומתכוונים בשם ה׳ שבתפילת מוסף שסיומה ״מקדש ישראל וראשי חודשים״. ורציתי לשאול לגבי חודש תשרי שראש החודש יוצא בראש השנה היכן יש לכוון את הצירוף המתאים לחודש תשרי?

תשובה: בענין צירוף חודש תשרי נעתיק לך מש״כ בספר ד״ת מהדורה חמישאה אות י׳ ״חלמא טבא חזאי אור ליום ועש״ק פ׳ לך תרפ״ח וראיתי צדיק וקדוש

אחד שהייתי אצלו בחיים חיותו משובתי שבת בעה״י והיו פנים מאירות בבהירות גדולה ודברתי אתו להבחל״ה כמה דברים והמעט אזכיר ונרשם בזה אפס קצהו ששאלתיו מה זה שנרשם בסידור במוסף ר״ח צירוף תשרי והי״ה ומתי יכוונו זה בר״ה [אם בברכת סיום מלכויות או בברכת סיום זכרונות בודאי אין שום שייכות לזה], והשיב [וברמז ידו הסביר קצת ודבריו כאש וטמן ברמ״ז בקצרה] הלא זה היום תחלת מעשיך בהשתלשלות הבריאה לאדם תכלית כונת הבריאה ועד שנשתלשלו בהתגלות צירופי אותיות וי״ב צירופי הוי״ה כביכול הוא גם כן ענין גדול ונורא בכוללות ראשית התחלת הבריאה ואינו ענין לכוון אז בר״ה לפרט צירוף אחד המיוחד רק לחדש הזה כמו בחשון או כסלו וכדומה, עד כאן שהבנתי קצת עתה מדברי קדשו, והמ״י ורשמתי לזכרון טוב״.

מקור דתפילת חנה בר״ה שחל בשבת בשעת מנחה.

שאלה: בדרשות החתם סופר הוא אומר שהתפילה שחנה התפללה ופעלה בראש השנה זה היה ראש השנה שחל בשבת בעת מנחה, היכן המקור?

יישר כח גדול ועצום.

תשובה: בענין דברי הח״ס לצערינו אחרי חיפוש רב לא מצאנו מקור לדבריו.

האם יש מקור שאסור להתפלל בבגדים שישן עמהם בלילה?

תשובה: לא מצאנו שאסור להתפלל בבגד שישן בו.

כיצד כותבים הפסוקים דלמנצח בצורת מנורה?

תשובה: ע״ד שאלתך בענין מזמור ס״ז הנדפס בסידורים בצורת מנורה, כיצד כותבין אותו, האם צריך לכתוב את הפסוקים מימין לשמאל או משמאל לימין?

בענין צורת המנורה, עי׳ בספר מזהב ומפז ח״ב עמ׳ שמ״א מש״כ, ועי׳ בספר קדם ישועה בקונטרס ישמחו סלה שהאריך בכך וכתב כמה אפשרויות לביאור המח׳, וכן הביא כמה מכתבים בענין, ורצה בין השאר לומר דהוי מחלו׳ האשכנזים והספרדים אם כי כתב דיש יוצאי דופן עיי״ש דהאריך בטעמי הדבר.

ועי' באוצרות התורה קובץ ל"ו תמוז תשס"ה דמביא בהערות בשם הרב הגאון ר' שמאי אדמו"ר מבאד אישל שליט"א בספרו שהביא לדפוס ספר יסוד יוסף וכה כתב בהקדמתו וזה לשונו ואדבר עוד רגעא חדא והוא עניין מאוד חשוב איך צריכים לכתוב צורת המנורה של למנצח בנגינות לפי שרואים כהיום שכותבים המנורה משמאל לימין וגם עושים הרגל עגול וזהו טעות גדול ונורא כנראה לי השפל שהיה איזה מדפיס או סתם עמי הארץ שרק ידע שסגולה לכתוב למנצח בצורת מנורה ועשה ציור המנורה ולפי שלמעלה בהגדות מסתיים בתיבת שיר על כן צריכים לילך הלאה למטה להקנה עם יברכנו ואחריו כבר נמשכו כל העולם וזהו טעות מוחלט לפי שהראש והראשון שהביא שסגולה לומר למנצח בצורת מנורה הוא בעל הרוקח בספרו יראת אל והוא היה אחד מהראשונים וגם בספר מנורת זהב טהור שצריך לכתוב המנורה מימין לשמאל, וראיתי שאחד בדורינו כותב שהאשכנזים כותבים מימין לשמואל ואחינו הספרדים כותבים משמאל לימין ובאמת זהו ממש חוכא וטלולא לפי שיכולים לראות שגדולי הספרדים הראשון הוא בעל העקידה וכותב בפרשת אמור פרק רביעי ד"ה כי תבואו אל הארץ וז"ל והנה לדעתי סוד הכתוב הזה וכו' הקנה הראשון מהימין הוא אלהים יחננו ויברכנו וכו' הקנה השני מהימין לדעת בארץ דרכך וכו' הקנה השלישי מהימין יודוך עמים אלהים וכו' הקנה האמצעי והוא ישמחו וירננו לאומים הקנה השמאלי הראשון יברכנו אלהים ויראו וכו' הקנה השני השמאלי ארץ נתנה יבולה וכו' הקנה השלישי השמאלי יודוך עמים א-להים וכו' ע"ש כל הפירוש, ואחריו בא גם כן אחד מגדולי הספרדים הרב ר' אפרים פאנצטיירי ז"ל אחד מתלמידי הרב הקדוש מו"ר חיים ויטל זלה"ה וכותב גם מימין לשמאל ואין להאריך. [כל הספרים נמצאים באוצר החכמה]

מקור שאם יש ט' מתפללים דיהיה עשירי.

שאלה: לכבוד מערכת לדופקי בתשובה

מקובל מהבעש"ט דאם יש ט' מתפללים שיגיע גם העשירי, מה המקור לזה?

תשובה: בענין עשירי גם אנחנו שמענו ד"ז ולא מצאנו מקורו.

מקור בענין אמירת נשמת בלילה.

שאלה: היכן המקור שיש ענין לומר נשמת כל חי בלילה?

תשובה: בענין אמירת נשמת לא מצאנו מי שכתב שיש ענין בלילה רק בספר סובו ציון כתב בשם הר״א נבנצאל שחצות הוא עת רצון.

תפילת הדרך

מקור למהרח״ו דהאומר תפילת הדרך אינו ניזוק.

תשובה: בכתב יד שהיה אצל האדמו״ר רא״מ מגור לרבינו חיים ויטאל זצ״ל כתוב על הפסוק בבראשית פמ״ד פ״ד ״הם יצאו את העיר לא הרחיקו״ שהתגלה לו הפירוש בחלום שלא הרחיקו הכונה שיעור פרסה שעדיין אין צריך לומר תפילת הדרך ולכן קום רדוף וגו׳ והשגתם, אבל אם כבר הספיקו לומר תפילת הדרך בוודאי ינצלו ממך. [מובא בטללי אורות שם, ועי׳ מש״כ עליו בדרך שיחה].

תרגום

מראה מקומות בענין תרגום השבעים.

שאלה: אני מחפש מראה מקומות שבו דיברו רבותינו בענין חומר הענין של תרגום שבעים, עד שתיקנו חכמים צום בחודש טבת עליו?

רח״ק

תשובה: לכב׳ הר״ר רח״ק שליט״א שמחנו לקבלת מכתבך

בענין תרגום השבעים, עי׳ ביערות דבש א׳ דרוש ב׳ ד״ה ובזה תבין, ובח״ס דרשות לח׳ טבת ,ר׳ צדוק בפרי צדיק חנוכה, וברסיסי לילה אות נ״ז, ועי׳ בספר ישראל והזמנים חודש טבת ימי חנוכה מאמר ה׳ אור יקרות עמ׳ ס״ג.

תשובה

האם מותר לספר חטאיו לתועלת?

תשובה: ע״ד שאלתך האם מותר לאדם לספר על חטא שחטא בינו לבין המקום ותיקן אותו והמטרה בזה כדי לעורר אחרים ג״כ לשוב מחטא זה. עי׳ בחוט שני להגר״נ קרליץ בחלק ר״ה יוכ״פ עמ׳ שס״ט דכתב דהיכא דאיכא תועלת מותר לספר ואין בזה משום איסור דמכסה פשעיו.

מקור לד׳ זמני תשובה: קודם השינה, ערב ראש השנה, ערב ר״ח, ויו״כ.

תשובה: ע״ד בקשתך למקור מובא בספרים הקדושים דאיכא ארבעה זמני תשובה [כפרה] כל יום לפני השינה, בער״ש, בערב ר״ח, וביום כיפור, מהו מקור דברים אלו?

עי׳ברמ״ק בפרדס רימונים שער י״ג פרק ג׳, ובשל״ה בחולין פרק תורה אור ס״ב, וכן מובא דהחפץ חיים כתב קבלה על כך לאברכים בישיבתו וחתום ביניהם הגר״א וסרמן.

מקור פתחו לי פתח וכו׳.

תשובה: ע״ד שאלתך היכן כתוב ״פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם״.

הנה כלשון הזה לא נמצא, רק בלשון אחר בשיר השירים רבה פ״ה פ״ג ובפסיקתא רבתי פט״ו פ״ו, אך יש לשון זה בתפילת תשליך ע״פ נוסח החיד״א המובא בציפורן שמיר סי׳ י״ב, וכבר כתב בספר איתן אריה סי׳ ע״ה דאין מקור כלשון המקובל שכתבת.

הוספות לח״א

הוספות והערות לספרינו ״לדופקי בתשובה״ חלק א׳ שנשלחו לנו ברובם ע״י המעיינים בספר ומיעוטם נוספו על ידינו.

תשובה ל״א

מה שהקשו למה נענש יוסף על שנתיים בבית האסורים.

ראיתי בשם ס׳ תורת חיים שמרן הגר״ח שאל להגרשש״ק בצעירותו, כמה היה נענש יוסף אילו היה אומר פ״א וזכרתני, וענה שנה אחת, אמר לו הגר״ח דעל פ״א לא היה נענש כלל דיש חובה להשתדל בהצלת עצמו, אך לזה מספיק פ״א, ומדאמר שני פעמים ראיה שגם הפעם הא׳ לא היה בתורת השתדלות הרצויה לפי מדרגתו וע״כ נענש שתי שנים על שתי הפעמים ודו״ק ע״ש.

תשובה קכ״א

בעמוד ק״ו הובא הגמרא בברכות ״אגרא דפרקא רהטא״ וצויין בטעות שהוא בדף ל. בעוד שהוא בדף ו: [ואם כן יש להקדימו לשני הענינים שלפניו].

תשובה קכ״ג

בנוגע להשאלה בספרכם שאלה קכ״ג על מס׳ ביכורים, כבר הק׳ כן בס׳ אילת השחר בב״ב.

תשובה קס״ב

לכבוד המערכת

על ריב״ז שהיה נשיא למרות שהוא הקטן שבתלמידים.

ראה בספר אלף דור (שחיברתי בעז״ה), חלק א עמוד 189 בהסבר הלשון ״קטן שבכולם״, אין הכונה שהיה קטן בחכמת התורה.

בשם הכס״מ: וז״ל ״דילמא קטן שבכולם לא בחכמת התורה קאמר, אלא בשאר חכמות הוא שהיו גדולים ממנו. תדע דהא קאמר התם שלא הניח ממשלות כובסים משלות שועלים שיחת שדים ושיחת מלאכי השרת ומעשה מרכבה, ובאותן חכמות אפשר שהיו

גדולים ממנו אבל לא בחכמת התורה. וראיה לדבר שנתמנה נשיא וראש ישיבה במקום הלל, ואם היה קטן שבתלמידים היאך היו ממנים אותו ולא היו ממנים לאחד מהגדולים, אלא ודאי
בחכמת התורה גדול כמותם ואפשר גדול מהם היה (כסף משנה, הלכות ממרים, פרק ב הלכה ב.) (וראה גם ירושלמי נדרים פרק ה הלכה ו ובקרבן העדה שם ״שהיה מקטין עצמו״).

יישר כחכם ירוחם הורוביץ

תשובה רפ״ט

בענין הדיון בנשארו בפיו שיירי אוכל האם ישוב ויברך. עי׳ בספר מעשה איש ח״ה עמוד י״ג בשם הגר״ח קניבסקי שליט״א בשם הג״ר זרח שפירא זצ״ל שאין צריך לברך.

תשובה שי״ג

לגבי אמירת בשכמל״ו האם נעשה כאילו לא אמר ש״ש לבטלה כלל. נראה להאיר דבספר מאורות הדף היומי (תמורה ג׳-ד׳) דייקו מזה שכתב הטור סי׳ ר״י שצ״ל בשכמל״ו על שהוציא ש״ש לבטלה משמע דר״ל שבא בשכמל״ו כדי לכפר.

תשובה תר״כ

נשאלתם האם מצאנו תנא או אמורא שגרש אשתו וכת״ר כתבו שלא מצאו התיחסות לנושא זה. ראיתי בגמ׳ נדה כ׳: אמר רב יהודה מרישא הוה חזינא דמא כיון דאמרה לי אימיה דר׳ יצחק ברי וכו׳, נכתב ע״ז בערוך לנר דאמר כך משום דגרשה (שכידוע היתה אישה רעה כמ״ש ביבמות ס״ג:). ועי׳ בתנחומא באותו מעשה ביומי דר׳ תנחומא דהוה צריך עלמא למטרא וכו׳ ואמר ר׳ תנחומא וכו׳ אתא גבר חד למשבקתיה וכו׳ וגער בו ר׳ תנחומא והשיב לו ומבשרך אל תתעלם [אך שם לא מוזכר שהיה תנא].

תשובה תרנ״ה

מי שענה ליצחק.

עי׳ משמר הלוי הרש״ם [להגרמ״מ שולזינגר] סי׳ נ׳ עמ׳ ק״ב.

תשובה תרנ״ו

בענין סגירת חלונות בחורף.

עי׳ שערי אמונה [לגרח״ק] פאה פ״ד מ״א/ב עמ׳ רל״ד מהגרי״ס ז״ל.

תשובה תש״ו

מקור לכד יתבין.

עי בס׳ מכתב ישראל [למרן הגרי״א ויינטרוב] החדש עמ׳ ש״ז.

תשובה תש״י

לגבי המקור דעיקר בין אדם לחבירו הוא בין איש לאשתו.

עי׳ בעלי שור ח״א בהקדמה ומבוא לשער הרביעי דהביא מדרש שמואל פר׳ א׳ ״ועלה האיש ההוא מעירו נתעלה האיש בביתו, נתעלה האיש בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל״, ועיי״ש בעלי שור דנראה דלמד ממדרש זה דזהו הסדר והקדימה לנשיאה בעול. ועי׳ גם כעין זה בראשית חכמה שער הענוה פ״ג אות י״ב דהביא מר׳ יצחק דמן עכו וז״ל ״מצאנו כתוב בספרי המקובלים אשר זכו אל הדרך האמיתית שאחד מהתיקונים הגדולים מתקון אשר יש למבקש דעת את ה׳ הוא, שיהיה מן העלובים, ואפי׳ מאשתו ובני ביתו, אשר לא ירא מהם ולא יתבייש והוא לא יהיה עולבן, אף כי מבני אדם אשר לא מבני ביתו שיהיה עלוב ולא עולב, ואם יצטרך לעלוב את בני ביתו להסירם מדרך המות אשר בה עוברים על רצונו של מקום, ולהיישירם ולהדריכם בדרך החיים שהיא הדרך אשר בה עושים רצונו של מקום, יעלוב בענין שלא יכעוס, אבל תמיד יהיה ליבו שמח דבק בכל״, ובאות י״ג ״וכן כ׳ בתנא דבי אליהו וכו׳ שנו חכמים הוי עניו לכל אדם ולאנשי ביתו יותר מכל אדם וכו׳ ״ ובאות י״ד ״ובלי ספק כי מי שיתלמד להיות עלוב מבני ביתו ולא עולב, הוא יהיה עניו לכל ויקנה בליבו מדת הענוה, כי אם בביתו שהם משועבדים תחת ידו הוא עלוב ולא עולב, וכל שכן מהשאר.

תשובה תשנ״ו

לכבוד הרבנים החשובים מערכת לדופקי בתשובה

תודה על טרחתכם ותשובתכם. הערה על ספרכם המרתק:

בענין השאלה האם יש מקור להא דאמרי אינשי שאם מניחין תינוק שנולד במקום שאין שום איש שידע לשה״ק? עניתם שאין בידכם מקור.

יעוין מה שכתב רבי אברהם אבולעפיא בספרו מפתח ההגיון נגד הסוברים שילד שלא ילמד לדבר ידבר בסופו של דבר בלשון הקודש: וז״ל ״תדע כי כמו שלכל אדם קדם לו אדם עד אדם, כן תדע כי לכל מדבר באיזה לשון שהוא מדבר קדם לו לשון מדבר. ולולי הלשון שקדם לו הוא לא היה מדבר לעולם, כי זה טבע כל לשון. והסתכל בכמה צורות ובכמה ציורים ובכמה דמיונים אדם מכריח את הנער לדבר בלשונו ואחר כמה ימים. ואם כזה קורה לאדם בלמד לנער הדיבור עד היותו מדבר בו, כל שכן שידמה מדמה שאם יונח הנער באי נגזר בין אלמים שיגדלוהו שידבר מעצמו לשון הקדש, כי זה הדבר אין בו לא טעם ולא ריח עכ״ל עיי״ש עוד. אוסיף, שבדברי ימי האומות גם נמצא כך על לשונות

אחרות, הירודוטוס עמוד 85 מספר על מלכים שניסו לגדל ילדים שלא ישמעו שפת אדם: ודברו פריגית. גם מסופר כך על המלך יעקב הרביעי מלך סקוטיה, שניסה כך ודיברו עברית. וגם על פרידריך השני.

בברכה י.ה.

תשובה תש"פ

במה שביררו אם יש מנהג לא לאכול פירורי לחם בימות החול.

ראיתי בס' מבואו ועד צאתו עמ' רי"ט בעניין סגולת אכילת פרורי המוציא בשם היסוד יוסף (תיקוני החטא אות כ"ב) לעניין תקוני קרי, ובזמירות חת"ס (אות מ"א) שאכל פרורי המוציא לזיכרון, וי"ע בכל זה ליום חול.

תשובה תתנ"ז

לגבי קריאת שמות על נפטרים.

עי' בדרך שיחה דאין מועיל כלל לנפטר וכו' ע"ש צר.

תשובה תתע"ה א'

במה שהקשו אם נסיון העושר קשה יותר או נסיון העוני.

מקובל בשם הסבא מנובהרדוק שנסיון העוני הוא אמנם יותר קשה אך החולה יותר קרוב לרופא, ואילו בנסיון העושר הגם שהוא יותר קל, אך החולה רחוק מהרופא... וצריך לחפש מקורו.

תשובה תתע"ה ג'

לכבוד הרבנים החשובים מערכת לדופקי בתשובה ראיתי את הספר שהוצאתם, ובו מקבץ שאלות מרשים מאד ומעניין.

כתבתם שלא מצאתם מקור לביטוי אי אפשר לאחוז החבל בשני קצותיו.

לדעתי המקור לזה ממדרש רבה בראשית פרשה לט אות ו: ומה אתה תופש חבל בתרין ראשין.

ברכה י.ה.

תשובה: לכב' הר"ר י.ה. שליט"א שמחנו לקבלת מכתבכם

וביחוד שגילית עינינו במקורו הטהור של הפתגם א"א לאחוז החבל בשני ראשיו אשר אחת ממטרות הספר הוא שנסתייע ע"י הלומדים בשאלות שלא מצאנו מענה, והנה כבר קדמך אחד הלומדים ושלח לנו מראה מקום אחר בלשון דומה הנמצא במדרש רבה על

פרשת כי תבוא פ״ז אות י׳ הנאמר על בקשת משה, והרי בידינו שני מקורות במדרש למאמר זה.

תשובה תתק״י

מחויב מיתת ב״ד היודע שעדיו עדי שקר אי רשאי להרוג את שליח הב״ד מדין רודף.

תוספת גדולה שנוספה לנו בס״ד על מש״כ בלדופקי בתשובה ח״א במי שיודע שעדיו עידי שקר אי יכול להרוג את השליח ב״ד.

א. יש לדון בפסקו עליו ב״ד שהוא חייב מיתה והוא יודע שהעדים העידו עליו עדות שקר ויודע שאינו חייב מיתה אם מותר לו לברוח כדי שלא יהרגוהו או שחייב לגרום שיתקיים פסק הב״ד.

ב. ובאמת אפשר לחדד את השאלה יותר ולהסתפק האם יהיה לו מותר להרוג את השליח ב״ד מדין רודף.

ג. וכן יש להסתפק בכה״ג בכל פסק ב״ד בדיני ממונות אם יכול הבעל דין שיצא חייב [בציור שיודע שהעידו עליו שקר ואינו חייב] להתחמק ולא לשלם ולא לקיים את הפסק או לא [בלי שיודע הדבר], וכן אם יכול לחזור ולתפוס ממי שגבה ממנו ע״פ פסק הב״ד שהיה ע״פ העידי שקר או לא.

ד. ובאמת יש לדון גם בכל פסק ב״ד כשיודע שדבר זה מותר ועדים העידו שהוא אסור, והנה לענין איסורים מצאנו בכך אריכות גדולה בפוסקים, עי׳ בפתחי תשובה על שו״ע יו״ד סי׳ קכ״ז ס״ק ז׳ דהביא מבעל תבואות שור בספר בכור שור על יבמות דף פ״ז ע״ב שנשאל כיוצא בזה וז״ל קמבעיא לי שנים שאמרו על דבר אחד שאסור הוא ויש אחד שיודע בבירור שהוא מותר ושקר העידו מהו שיאכל מאותו דבר בצינעה בל יודע לאיש אע״ג דבפרהסיא ודאי אסור הוא ולאו כל כמיניה ובית דין מצווים עליו להפרישו מ״מ בצינעא י״ל דמותר. וי״ל דאסור כמ״ש לקמן. והנה דעת הראב״ד בפרק י״א מה׳ שגגות הלכה ח׳ נראה להתיר דפסק כרבי יהודה דנאמן אדם על עצמו יותר ממאה איש ומוקמינן לה בכריתות דף י״ג ע״ב דלא אמרה רבי יהודה אלא בינו לבין עצמו, אבל הרמב״ם פסק כרבנן דרבי יהודה בכריתות דהעדים נאמנים ומוקמינן לה התם בגמרא דקאי אבינו לבין עצמו וכו׳ דאין טעמו משום דמסתמא טעה נגד העדים ואין לו להאמין עצמו וכו׳ אלא נ״ל טעמו כיון דאנן אסרינן עליו בפרהסיא להכי אסור אפילו בצינעא ע״ד שאמרו חז״ל בשבת קמ״ו ע״ב כל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, ולכן נלע״ד שאין להתיר כי אם לצורך גדול. ומינה נ״ל נמי בדין האומר ד״ז אסור הוא והעדים הכחישוהו דקי״ל דשוייא אנפשיה חתיכה דאיסורא כמ״ש ביו״ד סימן א׳ סעיף י״ב וקכ״ז סעיף א׳ בהג״ה לא יאכל אפילו בינו לבין עצמו אע״פ שיודע שהאמת עם העדים רק שעשה ע״י אמתלא גרועה שלא האמינו לו להתירה עליו ונשאר הוא באיסורא לא יאכל אפילו בינו לבין עצמו כי אם לצורך גדול עכ״ל יע״ש. ועי׳ בפתחי תשובה שם דכתב דנראה דה״מ בדאורייתא אבל בדרבנן יהיה אפשר להתיר אפי׳ בלי

צורך גדול כיון דהדין דאסור אפי' בחדרי חדרים הוא רק בדין דאורייתא עיי"ש. ובאמת כבר דן בזה במשנה למלך בפרק ט' מהלכות אישות הלכה ט"ו דנסתפק בכל מילתא דאמרינן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא היכא דאיכא עדים שמכחישין אותו מהו מי אמרינן כיון דלדידיה שויא חתיכה דאיסורא הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ואסיר או דילמא כל דאיכא עדים המכחישין אותו אף לדידיה שרי, והביא תשובת מהריב"ל ח"ב סימן פ"ה ותמה עליו וכתב שדין זה פשוט מתשובת הרשב"א שהביאה בטור יו"ד סימן א' בטבח שאמר על בהמה שלא שחטה ובאו עדים והעידו ששחטה דמותרת לכ"ע בהמה זו משום העדים מעידים ששחטה אבל לדידיה אסיר דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא ע"ש. ועי' להגאון חקרי לב יו"ד ח"א סימן ד' שיצא לבאר היטב ספק זה והביא דברי המשנה למלך הנזכרים וכתב שם בדף ו' סוף ע"ד וז"ל והכלל העולה בענין זה דלרש"י ותוספות דבבא מציעא והראב"ד והר"ש והר"ן והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והנמוקי יוסף האדם נאמן אף להקל באיסור תורה נגד שני עדים כשרים וכן הסכים מהרימ"ט ומהרשד"ם ושורש יוסף וכן נראה דעת הר"ש יונה וכו'. והחולק על זה הוא הלחם משנה בדעת הרמב"ם ומהריב"ל ומשפטי שמואל ותורת חסד כי על כן נראה לי עיקר כדעת המתירין. ומיהו ראוי להחמיר בדבר תורה הואיל ונפיק מפומייהו דרבנן הנזכרים ומ"מ להאכיל לאחרים לכ"ע אסור ואין חולק בדבר וגם בפני אחרים אסור כשיטת רש"י וגם במידי דשב ואל תעשה שיש לדון כדעת התשב"ץ ומהריב"ל ומשפטי שמואל להתיר יש להחמיר מדינא משום ספק בהצטרף דעת הסוברים דבכה"ג אינו נאמן נגד עדים בלא מגו דמתרץ דבריו אך לכ"ע במגו דמתרץ דבריו אין ספק דנאמן נגד שני עדים כשרים וכו' ע"ש. ועיין עוד מה שכתב בדף ז' ע"ג וזה דלא כדברי התבואות שור הנ"ל שאסר בסתר. ועי' בשו"ת רב פעלים יו"ד סי' ל"ב דגם מסיק דלא כדברי התבואות שור מכח דברי החקרי לב, וע"י בחו"ד סי' קפ"ה סק"ב שהעלה דדוקא במה שעשו חז"ל לאיסור משום מראית העין וכיון דנאסר אפי' בחדרי חדרים אסור משא"כ היכא שמלקין אותן משום דלא מהימני נגד עדים מותרין באין רואה, והביא ראי' מכריתות י"ב דאמרו לו שנים נטמאת דאמר רב יוסף דמותר לאכול הטהרות שנגע בהן בינו לבין עצמו ואף דאי אכלן בפרהסיא ודאי דאין מלקין אותו ע"פ העדים ובודאי רב יוסף לא פליג על הא שאסרו חכמים מפני מראית העין אלא ודאי הוא מטעם החילוק הנ"ל ע"ש. ועי' בשו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ב סי' ט"ז מש"כ על דברי התבואות שור. ועי' בתשו' חוות יאיר סי' ט"ו ד"ה האמנם חלוקה ב' לענין שו"ב שאסרוהו עפ"י שני עדים והוא יודע בעצמו דהמעשה שקר דמותר לו לשחוט לו לעצמו או לאחרים במקום שאין מכירין אותו ע"ש. ועי' בשו"ת מהרח"ט ח"א שאלה י"ד דכתב דבדברים שבין אדם לבין קונו נאמן אדם נגד שני עדים אפי' להיתר ושם מיירי לגבי מה שאומר שלא התחייב שבועה נגד שני עדים ומייתי ראיה מהגמ' בכריתות דף י"ב גבי קרבן, ועי' בספר שמש צדקה תשובה ב' דחולק על המהרי"ט. ועי' בחזו"א אה"ע סי' נא סקל"ט דכתב בפר' כמ"ש הביא את פירש"י בכריתות שממנה הוכיח המהרי"ט את דבריו, וכ' שמבואר מזה דאע"ג דאדם נאמן על עצמו הוא רק במידי דכפרה דמסרה התורה לעצמו ולא לב"ד אבל לא בשאר איסורין, והוסיף עוד יותר דאם עדים אומרים

שזה חלב והוא אומר שזה שומן אינו נאמן ולא שבקינן ליה למיכל ואם אכל לוקה ומיפסל לעדות מ״מ בינו לבין עצמו מותר לו לאכלו אחרי שיודע שזה היתר. ועי׳ בשו״ת חדוותא דשמעתתא סי׳ מ״ח.

והנה נידון זה הוא לגבי איסורים, אך מכאן א״א לפשוט את הספק לענין חיוב ממונות ומיתה כיון דשם לא הוי פסק ב״ד ממש דאין באיסורים חלות של פסק ב״ד אפי׳ ע״פ שני עדים משא״כ בדיני חו״מ ומיתה.

ה. והנה יש לדון בספק שלנו מכמה צדדים וסיבות, ומצאנו בענין מאמר של הגרמ״מ פרבשטיין במאסף התורני דברי משפט ח״ג שנקט בפשיטות דחייב הוא לשמוע לבי״ד באופן כזה, אלא שהוסיף שודאי אי״ז חיוב ממוני כלל אלא הוא מכח החיוב למנות בי״ד שנצטוינו ע״ז וכשאינו שומע למה שב״ד מחייבין אותו הרי מבטל כח של בי״ד כזה. וסברא יפה היא אך לא הביא לדבריו שום מקור מפורש וזהו חידוש גדול דמוטל ד״ז על כ״א מישראל באופן פרטי לכך. ודיברנו עם כמה ת״ח ויש שצידדו בסברת הגרמ״מ פרבשטיין, אך הג״ר רפאל שמולביץ וכן אחיו הג״ר מאיר שמולביץ וכן הגר״י סילמן שבררו נושא זה בזמנו ונקטו דאין שום חיוב לקיים את דברי הב״ד לא משום קיום הדין ולא משום חיוב מנוי ב״ד והביאו קצת ראיה מדברי התבואות שור המובא לעיל דאם העידו עדים על דבר שהוא חלב והוא יודע שד״ז שומן אין חייב לשמוע להם ואע״פ דשם אין ב״ד יתכן דה״ה לגבי עדות על דבר שבערוה ששם הוי גם בפני ב״ד, אך כמובן אינה ראיה מוכרחת וכמ״ש כבר לעיל.

ו. ועי׳ בספר חבצלת השרון פרשת וישב גבי יהודה ותמר עמ׳ תי״ג דדן ג״כ על ציור זה ביודע שבי״ד חייבוהו מיתה ע״י עדי שקר אי יכול להרוג את השליח בי״ד מדין רודף, ועיי״ש דהביא ראיה מהמהרש״א בב״ב קי״ט דכתב דהמקושש לא היה חייב מיתה מעיקר הדין כי הנה כתב בתרגום יונתן בפרשת שלח פט״ו פל״ב דהמקושש חילל את השבת למען ידעו ישראל ענשו של המחלל שבת וא״כ הרי״ז מלאכה שאי״צ לגופה ועכ״ז נתחייב מיתת בי״ד כיון שהעדים לא ידעו מזה מאומה והוי דברים שבלב, הרי מבואר מדברי המהרש״א שמי שנהרג בבי״ד שלא כדין אי״ז נחשב רציחה כלל אך נראה דאין משם ראיה ע״פ מה שכבר הביא הוא שם דהביא מהבית האוצר כלל א׳ אות ד׳ ע׳ דכתב דתורה לא בשמים היא ולכן אמר הקב״ה למשה להרגו יעו״ש, וא״כ ליכא ראיה כלל מהמהרש״א דשם באמת היה הדין אמת ע״פ מה שאפשר לדעת משא״כ בעידי שקר.

ז. ועי׳ עוד בשו״ת מנחת אלעזר ע״א ח״א סי׳ י״ח דכתב כעין זה דנסתפק באי׳ שיוצא ליהרג עפ״י הסנהדרין והנדון בעצמו יודע שהמעשה שקר ולהד״מ והעדים העידו שקר בנידון וימצא מקום לברוח אחר פסק הסנהדרין להציל נפשו אם מותר עפ״י התורה או לא, אם גם בזה מצווה ומחויב ליתן נפשו להרוג כדי שיקיימו הסנהדרין מצוותן אף שהעדים העידו שקר או בזה מותר אם יוכל לברוח [ועי׳ שם דדן בכך בחמש תשובות בד׳ חלקיו עי׳ בקונטרס שיירי המנחה בסוף ספריו על תשובה זו דציין את כל המקומות]. והעיר שם מתשו׳ חו״י המובא לעיל לענין שו״ב שאסרוהו עפ״י שני עדים והוא יודע בעצמו דהמעשה שקר דמותר לו לשחוט לו לעצמו או לאחרים במקום שאין מכירין אותו. אך גם משם אין ראיה מוכרחת לכאו׳ דגם שם לא הוי פסק גמור של ב״ד של חו״מ

דודאי מדאורייתא שחיטתו כשרה ורק הוי תקנה של חכמים שאסור לשחוט בלי היתר שחיטה.

ח. והנה היה מקום לדון דחייב לקיים פסק הב״ד מדין לא תסור. אך לכאו׳ זה ודאי אינו דדין לא תסור נאמר בפשטות רק על פירוש כונת התורה דצריכים לשמוע לחז״ל בביאור דברי התורה אבל לא נאמר לכאו׳ לענין פסק ב״ד, אך מצאנו דבמנחת אלעזר בח״ד/ו הביא סברא זו וכתב דל״ש סברא זו משום דאין אדם חייב למסור נפשו בשביל לא תסור, ולכאו׳ לפמ״ש ל״ש כלל סברא זו כאן.

ט. ומצאנו עוד בחשוקי חמד על סנהדרין דף מ״ט דכתב סברא חדשה דאולי חייב לברוח משליח הב״ד כדי להציל את עידי השקר מרציחה. אך לכאו׳ א״א לומר כן דעל הצד דיש עליו חיוב לקיים את פסק הב״ד א״כ אין כאן טענה של הצלת העדים דהלעיטהו לרשע וימות.

י. והנה בכמה אחרונים - עי׳ במנחת אלעזר בסוף ספרו בקונטרס שיירי המנחה וכן בספר שערי תורה עמ׳ ע׳ וכן הביא התבואות שור הנ״ל לענין איסורים, הביאו ראיה יפה ומקורית מלשון הרמב״ם שכתב בפרק ח׳ מיסודי התורה הל׳ ג׳ [לענין ראיה דתורת משה אמת] וז״ל הא למה הדבר דומה לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו שאינו כמו שראה שאינו שומע להן אלא יודע בוודאי שהן עידי שקר עכ״ל, נשמע אף דבי״ד מחוייבין לפסוק כמו שאמרו עדים מ״מ מאחר דנוגע רק לבעל דבר והוא יודע בעצמו ששקר אמרו העדים מחוייב לעשות כמו שיודע בעצמו. אך לכאו׳ אין זה ראיה דשם רק בא הרמב״ם לומר דאדם שיודע את האמת במציאות ממה שראו עיניו לא יתחשב כלל במה ששומע מפי עדים אבל לא מיירי הרמב״ם כלל בכח ב״ד ואם חייב לשמוע לדבריהם.

יא. עוד יש לדון דאולי חייב הנידון לקיים את פסק הב״ד מצד ובערת הרע מקרבך דאולי גם עליו קיים חיוב זה. ומצאנו במנחת אלעזר דהסתפק בכך באופן כללי וכתב יותר דכל פסק הב״ד מתקיים על ידו וע״י הב״ד, ואם הוא לא חייב לקיים ובערת הרע מקרבך א״א להורגו, ונ״מ במי שפסקו עליו ב״ד מיתה ואח״כ השתטה דכעת אין עליו חיוב לקיים ובערת הרע מקירבך על עצמו דיהיה פטור, אך דבריו ודאי חידוש גדול מאוד. ובעצם החקירה אם הוא חייב ג״כ בבערת הרע מקרבך הביאו את גליוני הש״ס ביומא דף פ״ה דכתב ראיה דיש עליו חיוב דהא אמרינן דאם מצאו על הנידון זכות מחזירים אותו לב״ד ואפי׳ הנידון עצמו יכול לטעון פעמים זכות על עצמו ויחזירוהו לב״ד, וא״כ הקשה אמאי לא חייב כל אדם לומר דיש לו ללמד על עצמו זכות בשביל לזכות בחיי שעה, ומוכח דיש עליו חיוב של ובערת הרע ולכך אין חייב לחזור לב״ד [ועיי״ש דכתב דכן מצאנו ביואב דהחזיק בקרנות המזבח בשביל להרויח חיי שעה, אך כתב דלא מוכח אם עשה כן ע״פ דין או לא]. ומצאנו עוד דבקובץ טוב הארץ דחה סברא זו דאפי׳ אם נאמר דיש על כל הנידון למיתה חיוב של ובערת הרע, מ״מ אין הוא חייב למסור נפשו בשביל כך דאין אפי׳ חיוב להוציא ממון על כך כדמוכח בציפור מצורע שהרגה עיי״ש.

יב. עוד הביא הרר״פ ראיה מהא דדן מנשה את זקנו ישעיהו הנביא למיתה ע״י ב״ד וברח ישעיהו ונכנס לתוך ארז, ולכאו׳ אמאי לא קיים את פסק הב״ד. אך יש לדחות

דשם אולי באמת לא היה ב״ד כשר שפסקיו היו פסקים, וילי״ע שם.

יג. ומצאנו דנשאל על נידון זה הגר״ח קניבסקי שליט״א בספר דולה ומשקה חו״מ עמ׳ רצ״ה ופסק דאסור מתרי טעמי מכח בי״ד ומדין דהשליח ב״ד עושה ע״פ ההלכה, אך לא הביא ראיה לדבריהם רק כתב כן מסברא.

יד. עוד יש לדון באם השליח ב״ד יודע דהעדים היו עידי שקר ואין הפסק ב״ד אמיתי אי יכול וחייב לקיים את הפסק ב״ד ולעבור איסור או לאו. וכן יש עוד נ״מ אם יהיה פטור בציור שהזיק בעת קיום הפסק דקימ״ל דשליח ב״ד פטור אך אם הדין אינו נכון יהיה חייב כלפי שמיא לשלם. ולכאו׳ בסברא נראה דהשליח ב״ד ודאי חייב לקיים את פסק הב״ד ואין עליו שום איסור וכן יפטר אם הזיק כיון דודאי עליו יש חיוב גמור דהוא בא מכח ב״ד.

טו. אך מצאנו בקובץ שיעורים בקידושין אות ק׳ דכתב דע״ע שנמכר בגניבתו ע״פ עידי שקר ויודע שכך הוא דאסור לו לבוא על שפחה כנענית. אך בפשטות זה חידוש גדול דודאי אחרי הפסק ב״ד יש עליו דין עבד וכך הוא צריך לנהוג גם לקולא ואין עליו שום אשמה וודאי גם האדון יכול לכפות אותו על כך אפי׳ אם האדון עצמו יודע שהיו כאן עידי שקר.

טז. ובאמת נמצא באמרי בינה עדות סו״ס ב׳ חידוש הרבה יותר גדול דאם העידו ב׳ עדים באחד שהוא מחוייב לגרש את אשתו וכפוהו בי״ד לגרשה והוא יודע שהעלילו עליו בשקר עכ״ז אי״ז נחשב כגט מעושה לפי דמאחר דדין הוא דעפ״י שנים עדים יקום דבר א״כ בי״ד מחוייבים לדון עפ״י העדות וממילא אף הוא מחוייב לשמוע לדברי הבי״ד ואף בזה שייך דברי הר״מ בפ״ב גירושין ה״כ דאין כאן כפיית רצון כי רצונו לקיים את דיני התורה. אך כאן יש חידוש גדול יותר דאף כלפיו מקרי דין וקיום התורה למרות שהוא יודע דהדין שקר. וע״ש באמרי בינה מה שהביא ראיה מהר״ן בסנהדרין דף פ״ב, ולפ״ז ודאי בק״ו בציור של ר׳ אלחנן יוכל לבוא על שפחה כנענית.

יז. ועי׳ עוד בכל הענין באחרונים, עיין בשיעורי ר׳ שמואל רוזובסקי בתחילת מכות. וכעת ראינו עוד דדנו בזה בספר יהגה חכמה עמ׳ רנ״ג ובספר אמרי צבי ב׳ סי׳ מ״ב עי״ש מה שהביא לדון מדברי התבואות שור.

ת ו ש ל ב ״ ע